

MUZAFFER ORUÇOĞLU

2

ÇIPLAK VE MÜKELLEF

GRİZU

belge yayınları

MUZAFFER ORUÇOĞLU

GRİZU

ÇIPLAK VE MÜKELLEF

belge yayınları

Muzaffer Oruçoğlu, 18 Mart 1947'de, Kars'ın Göle kazasına bağlı Büyük Zavot köyünde doğdu. Köyünde ilkokul olmadığı için ilkokulun ilk üç yılını komşu köyün (Küçük Zavot) okulunda, bir yılını kendi köyünde, son yılını da Kars'ta okudu. Kars Ortaokulu'nu bitirdikten sonra, Öğretmen Okulu sınavlarını kazanarak Rize Öğretmen Okulu'na, iki yıl sonra da İstanbul Çapa Yüksek Öğretmen Okulu Hazırlık Lisesi'ne girdi. Bir yıl sonra, Fen Fakültesi Matematik Astronomi bölümüne girdi. 1967'de içlerinde İbrahim Kaypakkaya'nın da olduğu dokuz arkadaşıyla birlikte, Amerikan 6. Filosu'na karşı yayınladıkları bildiri gerekçesiyle Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'dan atıldı. 1968 öğrenci hareketlerine katıldı. 1969'da Değirmen Köyü'ndeki toprak işgaline katıldı ve tutuklanıp Silivri Cezaevi'ne konuldu. 1972'de TKP (M-L) kurucuları arasında yer aldı. 1973'de İstanbul'da yakalandı ve ömürboyu hapse mahkûm edildi. Tutsaklık yıllarını şiir ve roman yazarak geçirdi. On üç yıl tutsaklıktan sonra askere alındı. Askerden kırk gün sonra, Mayıs 1986'da firar edip, Yunanistan'a kaçtı. Fransa'da iltica etti. Yeniden roman yazmaya ve resim yapmaya başladı. Politik ve edebiyat dergilerinde makaleleri yayımlandı. 1988'de evlenerek Avustralya'ya yerleşti. Bu kıtada ilkin iki yıllık resim ve heykel kolejini (Greensborough TAFE COLLEGE - NMIT) bitirdi. Daha sonra Royal Melbourne Teknoloji Enstitüsü'ne (RMIT) bağlı, PUBLİC ART bölümünde üç yıl resim ve heykel eğitimi yaptı.

Şimdiye kadar toplam altı ülkede yetmişe yakın kişisel resim sergisi açtı. On üçü roman, sekizi şiir, ikisi masal, ikisi öykü, biri siyasal tarih olmak üzere olmak üzere otuz dört kitabı yayımlandı.

2011 yılı Abdullah Baştürk İşçi Edebiyat Ödülü, *Grizu* 4 ciltlik romanına verildi. *Sancı Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*'nin danışma kurulunda ve makaleleri yayınlanıyor.

BELGE YAYINLARI: 855
Öykü Roman Anlatı Dizisi

Muzaffer Oruçoğlu Kitapları: 05

Dizi Editörü | Faris Kuseyri
Sayfa Düzeni | Aristan
Kapak Tasarım | Arif Yalçın
Birinci Baskı | Nisan 2006 (Kardelen Yayıncılık)
İkinci Baskı | Ağustos 2009 (Babek Yayınları)
Genişletilmiş Üçüncü Baskı | Ağustos 2018

İç/Kapak Baskı-Cilt | Deren Matbaacılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.
Bakır ve Pirinç Sanayicileri Sitesi, Orkide Cad. No: 9, Zemin Kat
Haramidere-Beylikdüzü / İstanbul 0 (212) 875 48 86
Sertifika No: 12156

© BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Cemal Nadir Sokak, Büyük Milas Han, No: 26-28
D. 121-130, 34112 Cağaloğlu-Fatih / İstanbul
Tel: 0 (212) 517 44 53
E-mail: belgeyayinlari@gmail.com
www.belgeyayinlari.com.tr
Sertifika No: 11206

MUZAFFER ORUÇOĞLU

Çıplak ve Mükellef
GRİZU
II

NİZAMNAME

Bu dipsiz karanlıkta, kafası mum alevi gibi parlayan kaç insan var?

Bakışlar pür dikkat, Dilaver Paşa'nın Hızır Nebi'yi çağrıştıran göğçek sakalında yoğunlaşmıştı. Beklentiler, düşünceler, yorumlar, iç geçirmeler, umutlar Paşa'ya dairdi. Paşa, gerçekten de madenkeşi kurtarmaya mı gelmişti? Merasim kıtasını teftiş etmediği, bal arısı inceliği ile işi ciddiye aldığı her halinden belli oluyordu. Sol tarafı içe doğru çöken ve kalıba konmadığı her halinden belli olan, "yâr tekmesi" fesini, sol kaşının üzerine yıkmış, dimdik yürüyor, en küçük bir kıpırtıya bile büyük bir dikkatle, can gözüyle bakıyor, aklı güman içinde, gafletine sığınmış âciz paşalara hiç benzemiyordu. Daha önce de bir paşa gelmişti. Adı neydi? Her önüne geleni israfına katıp para gibi harcayan o müsrif, silkinti, zibil paşa nerede, bu paşa nerede. Kırçıllanmış koç bıyığın, sakalda ve yüzde yarattığı mertlik bile tek başına çok şey söylüyordu. Omuzlarından sarkan ipek saçaklı apoletler, sol göğsünü kaplayan şefkat ve liyakat madalyaları, hayırlı işler yaptığının, garibanlarla kendi arasına mesafe koymadığının bir alameti değil miydi? Bütün bunlardan çok daha önemli olan bir başka nokta da göbeğinin olmamasıydı. Daha önce gelenin tersine, Paşa; altı dar, üstü geniş, dışında demir çember bulunan, tahtadan yapılmış, adına şınavat denen büyük bir madenci küfesini andırıyordu. Bu durum, Paşa'nın midesinin değil, kalbinin büyük olduğunun bir göstergesiydi. Gökyüzü hiçbir zaman böylesine mavi, güneş böylesine yakın ve kocaman gülümsememişti havzaya.

Madenciler, güneşin altında sebilhane bardakları gibi dizilmişlerdi. Çarıkları ve şalvarları yırtık olup da gözlerinde gayret ateşinden bir eser kalmayan sabi sübyanlarla her hâcetini Mevla'sından isteyen sarsak yaşlılar arka sıralara atılmışlardı. Eti kanı yerinde, boylu poslu, öksürmeyen ve kıyafeti nispeten sağlam olanlar ise en ön sırada hazırola geçirilmişlerdi. Kör Cemal'in büyük oğlu Hurşit en ön sıradaydı. Hemen yanı başında, kardeşleri Yusuf, Nasuh ve Mikâil yer alıyordu.

Paşa'nın dikkatini en çok, terle mayalanmış kömür kokusu, çarık ve öksürük kalabalığının arka sıralarındaki insanlar, özellikle de iyi sezen ama anlamadan güvenen aksakallı ihtiyarlar çekti. Babasının mezardan kalkarak arka sıralarda çoğaldığını sandı. Bir aradurdu, merasim meşrebine ters bir davranışla, maiyetinden ayrılıp kalabalığa daldı. Kalabalık aralandı. Kurtarıcı, Gedikpaşa Hamamı'nda yetişmiş gedikli bir külhanbeyi gibi arka sıralara doğru yürüdü.

Kıbleye durmuşçasına kendisini kıpırtısız izleyen akça sakallıların arkasında, yaşları dokuz ila on iki arası çocuklarla karşılaştı. Bu durumu, maden idaresinin fetbazlığına, küfeci çocuklarla yaşlıları heyetten gizleme hilebazlığına yordu. Dikkatini kömür tozlarının kapladığı mini minnacık, nazik, nazenin yüze ve bu yüzde derinliğini maviş bir masumiyetle ışıldayan iri gözlere çevirdi.

"Adın ne evladım senin?"

"Hızır."

"Kaç yaşındasın?"

"On."

"Bu yaşta, madende ne işin var senin?"

Çocuk, Paşa'nın parlayan madalyonlu göğsü ve şaşkınlığını gizleyen gür sesi karşısında suçüstü yakalanmışçasına yutkundu. Bakışlarını yanı başındaki aksakallıya, Noksan Hasan Emmi'ye çevirdi. Gözlerin imdadını sezen Noksan, kan ve toprak bağına dayanan, içgüdüsel bir hamilikle:

"Hızır küfecidir Paşa Efendi," dedi.

Paşa dikkatini, ihtiyarın kömürden kararmış sakalına, gür kaşlarına ve bu kaşların gölgesinde şeytani ışıltılarla çukurunu oyan minik gözlerine dikti. Çocukluk yıllarının, kendi deyişiyle, "Cuzi ve küllî her ne hasıl olursa zapta gelmedik nesne koymayan," korkunç hayaletini, mezarından çıkıp taze ölülerin etini yiyen gulyabanisini anımsadı.

"Dedesi misin bu çocuğun efendi? Senin işin ne burada?"

Kendisini haddinden fazla "başka" gören Noksan Emmi, "efendi" sözünün yarattığı ani bir minnettarlık ve özgüven duygusuyla kafasını horoz gibi dikeltti:

"Nakliyeciyim," diye başladı, takatsiz, hımhım bir sesle. "Katırı yedeklerim. Sualinize tamı tamına bir cevap vermem için şunu da ayrıyeten eklemem lazım ki ben bu sabinin dedesi değilim. Dedesi Cemal'dir. Kör Cemal diyenler de vardı rahmetliye. Ateşnefese kurban gitti. İşini kıblegâh etmiş iyi bir adamdı. Toprağı bol olsun. Bu çocuğun babası aha şurda, ilerdedir. 'Hurşit,' diye seslenirsen, gelir anlatır tamı tamına. Yalnız şu da var ki..."

İhtiyarın kemik, kıl ve kelamdan ibaret olan ürkütücü yüzü Dilaver Paşa'yı suskunlaştırdı. Yanda, ruh perveri gibi duran bir başka yaşlının, Kandilci Kınalı İrbam'ın, arkasındaki çocuğu öne doğru çıkarışını izlerken, gölgelerini büyüterek yer altına inen çocukların yaşlanmadan ölüp gideceklerini düşündü. Geri döndüğünde, sol gözü şişip kapanmış, yüzü yara bere içinde, öksürüklü bir başka madenci çocukla karşılaştı. Kazanç hırsının, tamahın ve nekesliğin havzayı yiyip bitirdiğini aklından geçirdi. Susmayı tercih etti. Hırıltı, kir ve sefalet ortamından çıkıp teftiş yoluna girdi. Ocak sahiplerinin, sarrafların, yabancı mühendislerin, ustaların, zaptiye kumandanlarının arasında buldu kendini. Yardıma, teselliye ve tevekküle aç binlerce madenci ile mülk sahibi seçkin zevatın arasında kaldığını, kudretini yitirdiğini düşünmeye başlamıştı. Ocak sahibinden madencisine kadar herkes Ereğli Livası Madeni Humayun Nazırı Dilaver Paşa'nın ağzına bakıyordu. Yabancı mühendislerin ve ustaların dediği gibi bir şeyler yapmanın zamanıydı. Madenkeş arasında dolaşıp zaman kaybetmenin bir yararı yoktu.

Paşa, teftişi kısa kesti; sıkılmıştı. Ferahlamak için denize baktı. Etrafındaki seçkin zevatla birlikte, sahile doğru yürüdü. Kıyıda, kumlara batmış, yassı bir kayanın üstüne çıktı. Dalgalara iyice yaklaştı, kömür almaya gelen gemilerin seyrine daldı. Yardımcısı ve özel danışmanı Miralay Sait Bey'in yanı başında olduğunu sanarak:

"Dünya buhar asrını yaşıyor, biz hâlâ yelkenlilerle taşıyoruz cevherimizi," diye mırıldandı.

Hayalini, gönül tezhibiyle süslenmiş, çinili bir köşk ile iki kömür nakliye gemisi üzerine kuran, İstanbul'a her gidişinde de alıcı gözle yalıları inceleyen Sait Bey, epeyce gerilerde kalmıştı. Bakışları bir ara Paşa'ya kaydı. Paşa'yı, servi direkleri incelip çürüyen, döşeme kirişleri küflenen, zemindeki toprak dolgusu denize doğru meyledip çatlayan ve dalgalara düşecekmiş gibi sarkan, Cemil Bey'in, köhne, ahşap yalısına benzetti.

Paşa seyranını tamamladı, aklı özüne dağılmış bir durumda olmasına rağmen, kendi hakikatini ve keyfiyetini idrak edememiş, gelencesini yele vermiş, gevşemiş, miskin bir hayata zindelik kazandırmak için maden idaresine yöneldi. Zevat, Paşa'yı izledi. Yokuşu, keçi sürüsünün önünde gururla giden, erkeç teke gibi tırmanmaya başladı. Çer çöpten oluşan su götürüntüsünü geçince durdu; acaba izimden geliyorlar mı diye dönüp baktığında, gelenlerin güruh-u mekruh gibi göründüğünü fark etti ve derin bir ürperişle Hadidi'nin mısralarını anımsadı:

Vefa umman cihandan bi-vefadır
Cihan âdem yiyici ejdahadır

Paşa, cüruf, demir boku ve envai çeşit dışıktan oluşan yığıntıyı geçti. Az ileride, ağır yük için kullanılan, ufak tekerlekli, üstü düz bir domuz arabasının üzerindeki boş kuyu bakracına baktı. Serçeler, bakracın kıyısında tespih taneleri gibi dizilmişlerdi. Bakracı, ödenmeyen ücretlerden ve disiplin eksikliğinden dolayı kaçan işçilerin boşalmış havzasına, tüylerini didikleyerek bit avlayan serçeleri ise ocak sahiplerine benzetti. Binanın giriş kapısını, kıdemli bekçi Zindegani ile oğlu Hasan açtı. Girişe kırmızı bir halı sermişlerdi. Binanın derme çatma salonu dolup taştı bir anda.

Paşa, eşyaların insana geniş bir açıdan baktıkları bir yere oturtuldu. Nefti kadifeyi andıran bir örtü vardı masanın üzerinde. Ihlamur, tütün ve tahta sandıklara basılarak kurutulmuş balçık inciri kokan ahşap binadan hoşlandı Paşa. Gözlerini ilkin, sağında oturan özel danışmanı Miralay Mehmet Sait ile Kolağası Hasan Tahsin'e; sonra da solunda oturan Maden Kâtibi İsmail Hakkı, Maden Komisyonu Başkanı Hüseyin ve Estefan Efendi'ye doğru devirdi. Paşa, başkasından değil de kendinden doğduğuna inanan büyük düşüncelerle arkaya yaslandı; yıllardır süren ve havzayı mezbeleye dönüştüren boş tartışmaların, yanlış kararların yamulttuğu toplantı salonunu şöyle bir süzdü. Kafasını hafifçe göğsüne doğru indirdi, önüne konan kahve fincanına, sonra da tam karşısında oturan Çolak Kostanti Simonoğlu Yorgi'ye baktı.

"Efendiler," diye başladı. "Bu havzada artık eski örf ve âdet nizmıyla yapılan cevher çıkarma devri kapanmıştır." Paşa'nın bu tarihî çıkışı karşısında herkes birbirine baktı. Bakışlar Paşa'ya, her şeye büyük bir merakla bakan, bir yaşındaki oğlu Salih Hulisi'yi anımsattı. "Köhnemiş usuller ile Bahriye'nin gün geçtikçe artan maden ihtiyacını temin etmenin mümkünatı yoktur. Bu havzanın şimdi yeni bir nizamnameye ihtiyacı var." Paşa tam bu noktada en güvendiği iki ocak sahibine, gemileri, hızarhaneleri ve tekne yapım tezgâhları olan Karamahmutzadelerden Halil Ağa ile Kurcu Pano'ya baktı göz ucuyla. "Geçen şubatta Ahmet Vesim Paşa Beyefendi'nin, İzzetlü ve de hürmetlü Padişahımız Abdülaziz Hazretleri nezdinde yaptığı teşebbüsün sonuçları hepinizin malumudur. Sadrolan bir irade ile havzanın idaresi Bahriye'ye devredilmiştir. Bendeniz, Ereğli Livası Kaim Makamı ve Madeni Humayun Nazırı unvanı ile Bahriye umerasından Mirliva Dilaver Paşa olarak işbaşına getirilmiş bulunmaktayım. Ocakların bu haliyle istenen randımanı vermediği, kötü işletme usülleri sebebiyle, külliyetli ve kıymetli damarların telef olduğu gün gibi aşikârdır. Eğer, iyi bir teşkilat ve teamülatla, mevcut telefat ve zayiatın önünü alamazsak ocaklar ilerde ıslah ve tamir edilemez hale gelebilir. Hazırlayacağımız nizamnamenin, havzayı idari, teknik ve iktisadi bakımdan düzene sokması, randımanı yükseltmesi şarttır."

Konuşmayı dinlerken Galata'daki dostu, saatçi Mikoş Gerden Rupen'in iş ortaklığı teklifini düşünen Halil Ağa, Mikoş'un, hediye ettiği, Paris yapımı, kalşitreli altın saati, on sekiz kratlık kordonuyla birlikte Paşa'ya hediye etmeyi aklından geçirdi. O anda Paşa sustu, arkaya yaslandı, Halil Ağa'yı, aklından geçenleri duymuşçasına, yumuşak bakışlarla süzdü. Paşa'nın kendisinden görüş beklediğini sanarak:

"Haddinden fazla kazmakeş firarı var, Paşa hazretleri," dedi. "Köylüyü madene sokamıyoruz. Madenlerde kullandığımız ahşap sütunlar için, gerekli malzemeleri tedarik edemiyoruz. Kömür üretimine ciddi darbeler vuran bir hususdur bu. Ocak sahibinin kazancı kazanç değil, baldıran şerbeti. Bu kazanç, bu kadar acı çekmemize değmiyor"

Paşa, ocak sahiplerini, "Sizler de aynı fikirde misiniz?" dercesine süzerken sadece amelelerin değil, bunların da kendilerine ait hiçbir ciddi varlıklarının olmadığını aklından geçirdi. İnsan emeği ve yük hayvanlarının daha geniş çapta devlet zoruyla sağlanmasını ama devletin burnunu her işe sokmamasını, kömürün sadece kendisine satılması gibi tekelci bir zihniyetten vazgeçmesini içten içe isteyen ocak sahipleri, bakışlarını Halil Ağa'ya çevirdiler. Piyasanın gücünü ensesinde hisseden Paşa, kafasını Halil Ağa'ya doğru çevirmek zorunda kaldı.

"Mükellefiyet şarttır, Paşa hazretleri." diye sürdürdü Ağa. "Kömür havzası dâhilinde yaşayan her köylü, her ay on iki gün madende çalışmaya mecbur tutulmalıdır. Askerî ve idari heyet, çalışanlar üzerinde ciddi inzibati tedbirler almalıdır. Bunun için, kömür havzasının her bir köşesinde karakollar kurulmalı, ocaklara sütun taşıma, yük hayvanı temin etme, kömürü gemilere yükleme işlerini doğrudan Bahriye'nin rütbeli, ehil kadroları yürütmelidir. Bu ve benzeri zecri tedbirlere başvurulmazsa, kömür yer altında uyumaya devam edecek, efendim. Bu da İngiliz kömürüne daha çok muhtaç olmamız demektir."

Çapula ve kısa zamanda zenginleşmeye karşı çıkan, gücü köke vererek yavaş yavaş büyümeyi savunan, konuşurken de kendi içine bakan ve kendisiyle daha çok bütünleşen Kurcu Pano:

"Bu mesele sırf inzibati tedbirlerle halledilecek bir mesele değil, efendim," diye söze girdi. "Ameleyi kaçıran şartlar üzerinde düşünmenin zamanıdır. Amelenin aldığı ücret, vergilerinin ödenmesini ve madendeyken canını bedeninde tutacak kadar yediği ekmeği ancak karşılıyor."

Dilaver Paşa, bu iki ocak sahibinin birbirlerini bitleri kadar sevmediklerini ve havzada rekabet içinde olduklarını biliyordu. Kurcu Pano'yu daha kişilikli ve cana yakın buluyordu. Kendini, taraf girlikten itina ile sakınmak zorunda hissederek:

"Efendiler," diye başladı, "Ayaklarımızı bastığımız şu mübarek toprağın altında zengin kömür yatakları varken, Devlet-i Âliyye'nin İngiltere'den kömür satın alması çok acıdır. Zaptiyenin daha sıkı nizami tedbirler alması elbette ki şarttır. Bununla beraber madenkeş taifesinin firarına mani olacak, yani akan suyun bir yerde yuvalanmasını, ziyan olmamasını temin edecek bazı ıslahatlara da lüzum vardır. Burada herhalde hiç kimse, madenkeşin iyi şartlar içinde olduğunu söyleyemez. Ceddimiz, gece yürüyen gündüz sevinir demişti. Madenkeşin külüngüyle mezar karanlığında, sine üryan yürüdüğü, yer üstüne, yani gündüze çıktığında da sevinmediği aşikârdır. Hal böyle olunca firarların ardı arkası gelmez. Her şeyden evvel, on üç yaşından küçük, elli yaşından da büyük olanların madende çalıştırılmamaları lazım. Aksakallıların, çocukların mekânı değil burası."

Anlaşılma ihtiyacı duydu. Ağzından, ışığa delalet eden sözlerin çıktığına inandığı için, göz ucuyla, eyyam görmüş bakışları aradı. Ocak sahiplerinin rahatsız olup olmadıklarını merak etti.

"Bir kazmakeşin on iki saatten fazla yer altında kalması günahtır. On iki saat iyidir. O da şöyle olursa..." durdu, işinin ehli bir rehavetle sakalını sıvazladı. "Dört saat yer altında çalışır; çıkar, iki saat yer üstünde çalışır. Tekrardan iner, bir dört saat daha çalışır yer altında. Çıkar, son iki saatini yine yer üstünde çalışır. Ve böylece on iki saatlik mesaisi de tamamlanmış olur."

Ocak sahipleri şaşkınlıkla baktılar birbirlerine. Bu gülünç düzenlemeyi, Paşa'nın kafasına Fransız mühendisleriyle Miralay Sait Bey mi sokmuştu yoksa? Araya hemen, sohbeti sözüyle değil,

tombalak gövdesi ve upuzun, delikosefal kellesiyle dolduran, Çakalzadelerden Ahmet Ağa girdi:

"Müsadelerinize sığınarak söyleyebilirim ki izzetlü Paşam, harikulâde bir fikir. Kazmaciyan taifesinin buna ihtiyacı var. Adaletiniz, ihsanınız, efendiliğiniz daimi olsun."

Adamın sesi, Paşa'ya, içeriği ve kendine özgü amaçları olan cevval seslerin içinde, kötüye kullanılmış, iğfal edilmiş, mezbele bir ses gibi geldi. Ocak sahipleri, gözünün menzilini, çıplağın yarınki rızkına göre ayarlayan ve hayatını dalkavukluk üzerine kuran Çakalzade'yi tiksintiyle izlemişlerdi. Kurcu Pano, "Ocaklarınızda on beş saat çalıştırdığınız kazmakeşleri, bir yudum temiz hava almaları için yeryüzüne bir dakikalığına da olsa çıkarmayı hiç düşündünüz mü?" diye sormak istedi, Çakalzade Ahmet Ağa'ya. Paşanın konuşmasını sürdürmesi üzerine vazgeçti.

"Kiracı taifesinin çalışma süresi de on iki saat olmalıdır. Bunlara mesai haricinde iki saat dinlenme fırsatı verilmelidir. Bunlardan birinin hayvanının çalışırken telef olması durumunda, ziyanın yarısını ocak sahibi karşılamalıdır."

Durdu, kendisini ocak sahiplerinin yerine koyarak düşündü. Bağırsaklarındaki gazın karın gurultusuna yol açmasından korktu. Bu havza ve bu havzada çalışan her insan, her şeyi yutan dipsiz bir karanlığı andırıyordu. Bu dipsiz karanlıkta kafası mum alevi gibi parlayan bir tek insan var mıydı acaba?

"Maden direklerini tedarik eden, taşıyan, tahkimat maksadıyla bağ bağlayan sütunkeş taifesinin de hakları her ne ise nizamnamede yer almalıdır. Bir başka mesele daha vardır ki dikkatinizi celbederim efendiler. Bu havzada artık birkaç doktorun bulunması şarttır. Amele koğuşlarının yatılacak yerler haline getirilmesi, tahtakurusu, bit, pire meselesinin kökünden halledilmesi de şarttır. Şurası kesin bir hakikattir ki her madenkeşin başında, vücudunda, kasığında üç çeşit bit sürüsü vardır. Bu bit sürülerinin hortumlarını madenkeşin derisine sokup şiddetli kaşıntılara, marazi hallere sebebiyet vermesinin sonuçlarını düşünmek lazım. Havzadan firarın bir sebebi de budur."

Paşa'nın ciddi sorunlardan sapıp, bite pireye ve kaşıntıya dalması, ocak sahiplerini hayret ve tebessüm havasına soktu. Nasıl olduysa o âna kadar Paşa'yı kuzu gibi dinleyen Anderya, Yani, Vasil, Toma ve Yanko gibi ocak sahipleri, birden canlanıp sırayla konuşmaya başladılar. Ocakların durumu, tarımın durumu, yolsuzluklar, rekabetler, iflaslar, vergiler derken ortaya sıcak bir tartışma çıktı. Paşa, içinin görünmez gözlerini ve kulaklarını zarafetle kapayıp kendinden kurtulmuşluğun ötesini, bitip tükenmez çabaların, illetlerin, çaresizliklerin, mutlulukların ve mutsuzlukların yok olduğu sonsuz ışık âlemini, ne ölü ne canlı ne de mutlak olan, büyülü dinginliğin ana rahmini hayal etti. Bir ara kendine geldi. Masanın öbür ucunda, yüz olarak ayıbalığına benzeyen Yorgiyadis'e kulak verdi. Özden ve biçimden yoksun, sunturlu bir zorunluluğun ezip ufaladığı sözcüklere daha fazla sabredemedi:

"Evet efendiler," diyerek arkaya yaslanınca, herkes sustu. "Dertlerinizi dinledim. Korkularınızı, endişelerinizi, merhamet ve gufran duygularınızı anlamaya gayret ettim. Mesele mühim ve ciddidir. Şimdi dilerseniz, meseleyi ciddiyetle tahkik eden Hüseyin Bey'i dinleyelim."

Gözler, Maden Komisyonu Başkanı Hüseyin Bey'e çevrildi. 1810 yılına dair Fransız maden yasalarını inceleyen ve havzayı evladı gibi tanıyan Hüseyin Bey, tartışmaları ibretle izlemiş, kanı beynine sıçramış, yüzü grizu yanığı gibi kızarmıştı. Önündeki kalın dosyayı açtı. Toplantıyı dayanılmaz hale getiren, paydaş duygular yığınına, hayatın durmadan kendinden koparıp kendine döndürdüğü, alçaltılmış, kendi içine tepilmiş çiğ kişilikler zibiline bakmak bile istemedi. Yıllardır içten içe homurdanan bu kalitesiz güruhu çok iyi tanıyordu. Şimdiye kadar Devlet-i Âliyye'ye ait miri ocakları kira bedeli işletip devlete kömür satan bu müteahhit bozuntularının gerçek niyetleri ve gayeleri artık açığa çıkmıştı: Miri ocakları mülk edinmek, firarları engelleme bahanesiyle ameleyi ailecek, köyünden, toprağından koparıp, ocakların çevresinde meskûn etmek. Yani kendi deyişleriyle, "hakiki sermayedarlık". Osmanlı nizamına uymayan, habis bir Garp zihniyeti.

Hüseyin Bey, maddeler, kategoriler, ihtimaller yığınıyla, içinden çıkılmaz bir hal alan bilincinin, karmaşık, sancılı yanını; yalın, iknacı yanıyla yavaş yavaş açıklamaya başladı:

"Efendiler, hazırlayacağımız Nizamname, on dört idari bölgede yaşayan kazmakeşleri, küfecileri ve kiracıları münavebe usulünce, gün doğumundan gün batımına kadar ocaklarda çalışmaya mecbur tutacaktır. Bunların askerlikten muaf olacakları tabiidir. Takdir edersiniz ki topraktan kopan amele, vefa duygusundan ve dolayısıyla devletten de kopar." Bakışlarını, özellikle bu görüşü sık sık ileri süren, Rum ve Ermeni kökenli ocak sahiplerine kaydırdı. Öğrencisinin ağzına tükürüp ona bellediği tüm bilgileri unuttturan polyeidos psikozuyla, "İçinizde eğer, bu görüşte olanlar varsa, vazgeçsinler, unutsunlar," diye bastırdı. "Devletin mali temeli olan tarım nüfusunun, topraktan tamamen koparılıp ocaklarda külliyen ameleleştirilmesine, vergi akışının sekteye uğratılmasına karşıyız. Bizim kendimize has hakikatlerimiz vardır. Yerin altındaki zenginlik ile üstündeki zenginlik arasındaki rabıtayı koparırsak kendimizden koparız ki bu bir felaket olur. Paranın dini kârdır, efendiler. Asıl felâket de zaten, parayla uğraşan insanların, kendi dinlerinden ayrılıp paranın dinine geçmeleriyle başlıyor."

Nizamnamenin esaslarından uzaklaşan Hüseyin Bey; Karagöz, Matiz ve Tuzsuz Deli Bekir karışımı bir üslupla, paradan, felaketlerden, tarihten, İngiltere'den, Fransa'dan örnekler vererek, uzun uzun açıklama gayretine girince dinleyicilerde diş gıcırdatma, gevşeme ve esneme belirtileri görüldü.

Kitabe mermeri gibi donup kalmıştı, Paşa. Fincanın dibindeki kahve telvesi, ilkin, geçen yıl ölen mimar Garabet Amira Balyan'ın yüzüne, sonra da kömür katmanlarına dönüşmüş, Paşa'yı tatlı ve acı hayal anaforlarına sokmuştu. Gözkapaklarını hafifçe kaldırdı, gelecekte on binlerce kazmacının, on dört kazadan oluşan Ereğli sancağına ait toprakların altını köstebekler gibi oyacağını, sancağın topyekün çökeceğini, deniz sularının sancağı basacağını aklından geçirdi. Herkes açtı. Çalışan da çalıştıran da... Açlık, en başta insanı, sonra yer altını ve ormanları tehdit ediyordu. İnsan bağıra bağıra kömür istiyordu, oyulan yer altı ise kereste... Herkes

birbirine muhtaçtı ama hiç kimse; kendisi de dâhil, hiç kimseye güvenmiyordu. Binlerce kazmakeş, binlerce kazma, binlerce küfe, on binlerce kereste, uğultu, açlık ve ilerleyiş... Işıktan karanlığa doğru, karanlığın ruhuna, görünmeyen ışığına doğru... Has cevhere, bitumlü tipteki en alt katmanlara doğru... Şehirleri aydınlatacak, buhar gücünü hayata hâkim kılacak sihirli güce doğru... Vadilere, birbirlerine paralel Zonguldak, Kozlu, Kilimli, Çatalağzı, Akarsu vadilerine; bu vadiler arasında ve bu vadilerden de kıyıya doğru inşa edilmesi gereken demiryolu ve teleferik ağlarına, varagellere doğru...

BENİ ÇAĞIRAN DUL KADINA GİDERİM

Hizmet ibadettir.

Havadan hafif, cin soluğu metan, göğün üst katlarına doğru yükseldi, yayıldı; koklaştı, gün ışığıyla tepkimeye girdi; kat kat, inatla tutmaya başladı kızılötesi ışınları. Kuşların ve kertenkelelerin kelleleri ısındı.

Ve kömür damarlarındaki büyük çatlaklar, yer altı cinlerini anımsattı Mikâil'e. Köyün falcısı Satı Kadın'ın anlattıkları canlandı hayalinde. En ayartıcı cinler, yedi kat yer altında gezinen Mercan Cinler'di. Bunların entarileri yoktu. Gövdeleri renkli boncuklarla kaplanmıştı. Her birinin göğsünde, topatan kavunu biçiminde, yan yana üç meme vardı. Memelerinin karamuğu andıran ateşli uçlarından taşan her damla süt, toprağa düşer düşmez birer inciye dönüşüyor ve ânında kayboluyordu. Bu cinlerin kalçaları ağır ve oldukça oynak, belleri ise serçe parmağı gibi incecikti. Saçları, dokuz kalın örgü halinde yere değiyor, yürüdüklerinde bacaklarına dolanıyor, yürüyüşlerine güç veriyordu.

Kazmasının ucunu çatlağa sokarken dikkatle baktı. Çatlaktan çıkan yer altı cininin gözleri görünürdü ilkin. Ama bu bir çift ateş parçası, her madenciye görünmezdi. O gözlerin ayarttığı insanların çoğu kayıplara karışırdı. Katıra rüya gördüren, kandil alevini titreten, ocağı patlatan, yangına, göçüğe yol açan körnefesin sebebi neydi, bu cinler miydi yoksa? Kandil alevine baktı. Ruhunun erişilmez büyülü karanlığında ışıldayan travmatik cinnet, gözbeklerinde renge dönüşmüş, bakışlarını korkunun ve tevekkülün, insanda acıma duygusu yaratan hoş bir harmonisine çevirmişti.

Sağ yanında, kazmasıyla damarı oyan ağabeyi Hurşit'e sormak geldi içinden. On yedi yıldır bu ocaklarda çalışıyordu Hurşit. Ondan başka bilen olmazdı.

"Körnefesin sebebi nedir Hurşit abi?"

Kazmasıyla kanırıp söküntü yaratmaya çalıştığı çatlağın, ocakta yankılanan sesi yuttuğunu sandı. Hurşit duymadı soruyu. Sol yanında çalışan Recep:

"Körnefesin sebebini şimdiye kadar bilen çıkmadı," dedi. "Ama ben bilirim."

Kendisinden altı yaş küçük olduğu için Recep'i ciddiye almadı Mikâil.

"Sen bilmezsin," diye çıkıştı Yusuf. "On dördüne daha yeni girdin."

Ocakta beş kazmacı vardı. Bunlardan dördü, grizuda parçalanan Kör Cemal'in oğullarıydı. Hurşit, en büyükleriydi; yirmi yedi yaşına yeni girmişti. Onu yirmi dört yaşla kardeşi Yusuf ve diğer kardeşleri Nasuh'la Mikâil izliyordu. Beş kazmacının en küçüğü Recep'ti. Töhmürüklü Emin Emmi'nin torunuydu Recep. Yorulup sırtüstü uzandığı anlarda, gözkapaklarını kapayarak kömür bloklarından ve karanlıktan kopuyor, aklının duygu rahminden doğan, yalın yüzlü, iri gözlü dul kadınlarla mırıl mırıl konuşuyordu. Vuruşlarına ara verdi, kömür bloklarını ayağıyla iterek:

"On dördüme yeni girdim," dedi. "Boyca hepinizden büyüğüm. Hiçbiriniz benim kadar yakışıklı değilsiniz. Köyün bütün kızlarının gözü benim üzerimdedir. Dul karılar bile gözlerini çevirir, bana bakarlar."

"Anıran eşeğe herkes bakar," dedi Yusuf.

"Anıran eşek de olsam dulların meyli banadır."

"Daha bu yaşta adın kötüye çıkmış, köyde," dedi Mikâil.

Kendini savunma ihtiyacı duymadı Recep. Adı kötüye çıkmıştı ama niyeti, ağaçlar arasında salgıladığı incecik gümüş ipliklerle duygu köprüleri kuran bir orman örümceğininki kadar saftı.

"En çok sana bakan dul kimdir?"

Boynu uzun, yüzü küçük kadını; kafası, kundaklanmış bir bebek gibi görünen Kibar'ı anımsadı Recep; gülümsedi. Alnını saran kara ter tabakasını, parmağıyla sıyırdı, tozdan tıkanan burnunu sümkürdü. Başını çevirip Hurşit'e baktı. Hurşit yan yatmış, Dilaver Paşa'nın getireceği iyilikleri düşünerek kazmasıyla büyük bir bloku zorluyordu. Recep, sesini kısarak:

"Bana en çok bakan, Hurşit'in kaynanasıdır," dedi.

"Yalan," dedi Mikâil, kuşkulu, yarı inanmış bir tavırla. Çarığını çıkardı. İçindeki kömür parçalarını temizledi. "Zehra Teyze senin anandan yaşlıdır. Sana başka gözle bakmıştır. Terbiyen bozuk senin."

Ciddiye almadı Mikâil'i. Körpecik, taze duygular, kayaları yıkayan güçlü yağmurlar gibi, ruhunu yıkamaya başlamıştı Recep'in:

"Yaşlıdır, doğru," diye esnedi zevkle. "Kırk beş yaşındadır belki. Ebem yaşındadır. Sürü kadar insan olsa, içinde ben olsam gözleri beni gösterir. Belli olmaz. Bir gün kapıma gelir de illelakim yap derse geri durmam. İyilik ederim. Rahatlatırım."

Kazmaların gayreti yavaşladı. Abisi Yusuf'a şaşkın şaşkın baktı Mikâil. Kışnedikçe harlanan genç bir aygır canlandı Yusuf'un iç dünyasında.

"Köyde düzmediğin kancık kalmadı," dedi Yusuf. "Eşekleri, kısrakları da elden geçirdin. Şimdi sıra kadınlara mı geldi?"

"Hayvanlığı bıraktım artık, Yusuf abi. Ne varsa insanlıkta var. Kadınlarda var.."

"Töstöpelek bir adamsın sen, hangi kadın meyleder ki?"

"İnsanlığa ne zaman başladın?" dedi Mikâil. "Siftahını kimle yaptın?"

"Siftahımı daha yapmadım," dedi Recep, mazlum bir sesle. "Kısmet yazarsa Zehra Teyze'yle yaparım."

Boğazındaki kömür tozlarını yutkunarak midesine indirmeye çalışan Yusuf, Recep'in kadınlarla sarmaş dolaş olamayacağına, denizi yalayarak geçen yelkovankuşu gibi oyalanıp duracağına inanmasına rağmen, "Bu deyyus ciddi mi?" dercesine, kardeşlerine baktı. Recep'e birkaç adım yaklaştı. Bir ana şefkatiyle:

"Ağabeyim Hurşit, duymasın," dedi. "İş, tirkeşmeye varır da ümüğüne çökerse fena olur."

Hurşit'in, arzularına mühlet vermeden yaşayan, sabırsız adamlardan hoşlanmadığını biliyordu Recep. "Hurşit ağabeye söyledim," dedi. "Ben iyiliğimi gizlemem."

Konuşmalara son anda kulak misafiri olan Hurşit, gülümsedi. On dört yaşındaki bir gencin yapamayacağı şeyleri yapıyordu Recep.

"Niye böyle yapıyorsun, Recep? Ayıp değil mi?"

"Ben bir şey yapmadım. İsterse yaparım dedim."

"Bak Recep," diye başladı Hurşit, olduğu yerde oturarak "Ben sana söyledim, gene söyleyeyim. Zehra benim kaynanamdır. Aydan arı, sudan duru bir kadındır. Senden de otuz iki yaş büyüktür. Üstelik dul da değil. Bayram'ın özbeöz karısıdır. On iki yıldır kocasının mahpushaneden çıkışını bekliyor. Bahtsız bir kadındır. Onun sana bakması normaldir. Oğlu olmadığı için sana bakması garip değil. 'Keşke böyle boylu poslu bir oğlum olsaydı,' niyetiyle bakmıştır. Senin bu yaşta kaynanama dolanman doğru değil. Dolansan bile bunu herkese söylemen hiç doğru değil."

"Yarın Bayram Emmi mahpushaneden çıkar da, Zehra Teyze'ye dolandığını duyarsa seni Dilaver Paşa bile kurtaramaz," dedi Yusuf.

Recep, yaşamı boyunca çıkmak istediği ve her çıkışında da geri itildiği kendi iç karanlığına doğru çekildi. Dayanamadı. Yönünü kandil ışığına doğru çevirdi. Kazmanın yarattığı söküntü ve toz anaforu içinde hareketsizleşti. Sahici, saf ve kararlı bir yüzle karanlığı arkasına alarak ileri sürülen görüşleri hayra yormaya çalıştı.

"Ben, kötülük etmem," dedi. "Beni çağıran kadına giderim. Zalim değilim. İyiliğimi gösteririm. Beni de bir kadın doğurdu. Taş yürekli değilim."

Sesteki saflığın ve çılgınlığın ocak karanlığındaki yankısına kulak verdi dört kardeş. Öküzün gücüne sahip olmak için onu kesip yiyen bir dedenin torunuyla karşı karşıya gelmişlerdi. Yusuf, gülümserken Recep'in delirdiğini düşündü. Mikâil, cesaretine ve

açıklığına hayran kaldı. Nasuh, dişlerini gıcırdattı. Hurşit ise Recep'in hesapsız, mert duruşunu içten bir iyimserlikle karşıladı. O anda döndü, ayağa giren iki küfeciye, madencilerin sıska anlamına gelen "Üzbelek" dedikleri, oğlu Hızır'la, on iki yaşındaki arkadaşı Harun'a baktı. İki çocuk, kazılan kömürleri dekovil vagonuyla galerinin çıkış ağzına boşaltmış, gelirken de bir çam direği getirmişlerdi. Çalışmaktan yüzü avuç içi kadar küçülen, boynuyla bacakları ise incelen, reçine kokulu oğluna acıdı Hurşit.

"Muştuluğumu ver baba," dedi Hızır. "Paşa, 'On üç yaşından küçük çocukları çalıştırmayın,' demiş. Bana yol göründü. Yakında köye dönerim." Yutkundu. Kavrayamadığını merak etmeyen, yok sayan, taş suratlı arkadaşının omzuna attı elini. "Harun'la beraber giderim."

Hurşit, oğlunun kandil ışığında, eşyaya gerçek kimliğini ve mizacını kazandıracak denli, derin bir sevinçle gülümseyen yüzünü seyrederken Çorumlu zaptiye neferi Çil Hikmet'in dediklerini anımsamıştı. Neferin, "tıvga" dediği, mor lekeler, oğlunun yüzünde gün geçtikçe büyüyordu.

"Kimden duydun oğlum?"

"Duran Emmi söyledi."

Ocak sessizleşti. Kömür tozu, çürümüş su ve sidik kokusunun yerini, putundan çıkıp, putları kırdıktan sonra, tekrar putuna dönen Paşa'nın, madencileri büyüleyen hayali aldı. Ayağa kalktı Hurşit. Tavanı boydan boya tutan bağları, fosforlaşmış eğri direkleri, ıslak kaya çıkıntılarını, damlayan suları süzdü. Dekovil hattında göllenen suya, gökyüzüne, deniz derinliğine kaydı aklı.

"Bu çürümüş, macaralı direkleri daha değiştirmediler; tulumbacıları getirip, suyu da çekmediler," dedi. Oğlunun çıplak ayaklarına, çemrenmiş, ıslak şalvarına bakarken kadir-i mutlak nene duygusuyla, "Yaş yaş çalışılmaz; bacaklarınızı yel tutar," diyen Elif nenesini anımsadı.

"Bu akşam beni köyüme gönderirler baba. Anam beni tertemiz yıkar. Kuru çamaşırlarımı giyerim. Ocağın başında otururum. Taze kömeç yerim."

Oğlunun nabzından gözlerine vuran sevinç ışığına takılmıştı Hurşit. Onun dayanılmaz kurtulma isteğini, terden kirden arınmış hayalini içi kanayarak seyrediyordu. Paşa ne derse desin, zaptiye zoruyla yedi kat yer altına düşürülen insan, kurtulamazdı oradan. Karısı Kumru'nun, "Oğlumu kurtar Hurşit," feryadını duyar gibi oldu.

"Paşa zahmet edip de yerin dipsiz karanlığına iner mi? Bu daracık mağaralara..."

Yusuf'un karanlıktan kopup gelen ürkütücü sorusunu, "İnmez," diye yanıtladı Mikâil. "İnse de göğsündeki Yaldırık Yıldızı kararır."

Paşa'nın kendi ağırlığı altında kalıp ezildiğini hayal etti Yusuf. Kazdığı kömür yığınına tükürdü, kendi kaderine tükürür gibi:

"İnmezse ocakların kaderi değişmez," dedi.

Emmilerinin uğursuz şeyler söylediklerini fark ederek kaşlarını çattı Hızır. Sabahleyin ocağın, gökyüzüne bakan karanlık ağzında uçuşan güvercinleri ve aksakallı küfeci Seyit'in "Hayırdır," deyişini anımsadı.

"Paşa bizi serbest bıraktı, değil mi baba?" dedi, ilkesiz işleyen bir bilinçle Hızır.

Dikkatini kazmanın ucundaki ışıkta yoğunlaştırmıştı Hurşit. Oğlunun ışığa çıkma ısrarı, çocukluğunu anımsatmıştı ona. Kumru'ya olan büyük aşkı ile işkencehaneye dönüşen ocakların itici iklimi, firarın eşiğine getirmişti onu.

"Acele etme oğlum," diye mırıldandı. "Paşa'nın ne getirip ne götüreceği belli değil. Sabret, iznimize üç gün kaldı. Üç gün sonra evdeyiz. İki hafta dinleniriz."

"İki hafta sonra beni buraya getirme baba."

Oğlunun örselenmiş, çaresiz çıkışı karşısında duraksadı:

"Mükellefiyete benim gücüm yetmez oğlum. Gelmezsen zaptiyeyi gönderir, zorla getirtirler." Yaklaştı, oğlunun samur siyahı, kıvırcık saçlarını okşadı, yanaklarından öptü. "Sabret Hızır, gün doğmadan neler doğar."

Harun'la birlikte vagonu doldurmaya başladı Hızır. Bir ara yan taraftaki kör ocağa geçti. Rahat rahat işedi. Zehra'nın ve babasının Bayram hakkında anlattıklarını anımsadı. Uçkurunu bağladı, vagonu geçip ayağa geldi. Yine yan yatarak kömür kazmaya başlamıştı Hurşit.

"Bayram Emmi, mahpushaneden ne vakit çıkar baba?"

Oğlunun konuyu değiştirmesine sevindi.

"Bayram Emmi'nin mahpusluğu on iki yıl oldu. Ne zaman çıkacağını Allah bilir. Niye sordun ki?"

"Bayram Emmi çıkarsa beni bu ocaklardan kurtarır. Harun'u da kurtarır."

Hızır'ın kurtuluş yolu, amcalarının hoşuna gitti. Mikâil Bayram'ı elinde tüfeğiyle havzanın kanayan yerinde dimdik hayal etti. Yusuf, idare binalarının cayır cayır yandığını, ocak sahiplerinin, çavuşların, zaptiye kollarının can havliyle kaçıştıklarını düşündü. Nasuh, madencilerin Bayram hakkında anlattıklarını anımsamaya çalıştı. Dupduru, kar mavisi bir gece ve geceyi avaz avaz parçalayan bir tüfek sesi yankılandı Hurşit'in kubbesinde.

Küçük Hızır, şalvarının yırtık cebine soktu elini. Parmaklarının ucuyla hayalarına dokundu. Recep'in kızlar ve kocalarını madende kaybeden dul kadınlar hakkında Harun'a anlattıklarını anımsadı. Recep'in kazmasını damara, yerin iliğine ustaca vurmasından, söylediklerini yapabilecek işbilir bir insan olduğunu çıkardı. Bir yerlerden ölü sıçan kokusu mu geliyordu acaba? Vagona yükledikleri kömür parçalarının birbirleriyle konuştuklarını sandı. Sıçanlar yerin üstünden mi yoksa altından mı geliyorlardı? Çıkaramadı. Harun'un işaretiyle vagonu itmeye başladı.

Recep dizüstü çökmüş, arkadaşlarının aksine, kendini, ölüme değil, yaşama doğru üreten iyimser bir iklimle, güçlü darbeler indiriyordu damara. Yusuf'un uyarısına takılmıştı aklı. Çoğalan iç seslerini dinliyordu. Bayram mahpushaneden çıkabilir miydi? On iki yıl sonra çıksa bile ocak sahipleri, hele de Serdar Bey yaşatır mıydı onu? Her şey bir yana, zaptiye çıkarmazdı Bayram'ı mahpushaneden. Ya dul kadınlar? Sayıları artmıştı. Köyde herkes onları düşünüyor, her kafadan bir ses çıkıyordu onlar hakkında:

"Ocak, kocalarının başına göçtü, onlardan birisiyle evlenirsem benim de başıma göçer."

"Dul kadın cömerttir, arpa istedin mi şeker verir."

"Erinin adını, gönül lehvine kazıdı, kimseye gitmez."

"Dulun gönülhanesi, sönmüş mumun pervanesi."

"Hepsinin yüreğinde bir acı, doğurduğu gün kuzusu ölen celed koyun acısı."

"Yel esmesin, ateşlerinin sirayeti artar."

Hurşit, elinin tersiyle alnının terini sildi. Soluk, ipiltili, kandil ışığında söktüğü kömür parçalarına tek tek baktı. Öksürük seslerinden oluşan ve yedi kat yer altından gelen ürkütücü uğultuyu dinledi. Gökyüzü neredeydi? Yerin kaç metre altındaydı? Ve Azrail şu anda kime yakındı? Koltukaltı ve göğüs kıllarındaki bitler hareket halindeydi. Sol böğrünün üzerine, boylu boyunca uzandı. Kazmasının sivri ucunu çatlağa daldırıp kanırdı. Sökün eden kömür blokunu zevkle seyretti. Dikkatli bakması durumunda her kömür parçasının içindeki ateşi görebileceğini düşündü. Kaynanası Zehra'yı, Recep'in altında hayal edince durdu, tozdan geçit alamamış, sıkışıp darıkmış bir göğüsle:

"Dul kadınlardan vazgeç Recep," dedi. "Onlar sana göre çok yaşlıdır. Sana uygun genç kızlar var, on bir on iki yaşlarında. Onlardan birini bul, evlen."

Hurşit'in babacan nasihatları, kafasına uymasa da hoşuna gidiyordu Recep'in. Kara Süleyman'ın küçük kızı Elfide'yi hayal etti hemen. Dullar canlandı hayalinde. Dullardan vazgeçecek durumda olmadığını anladı. Parmağının ucuyla boynundaki selamet muskasına dokundu.

"Benim dullarda gözüm yok, Hurşit ağabey. Çağırmasınlar. Çağırırlarsa giderim. Darda kalana yardım eder, rahatlatırım."

"Bücüğe bak," diye çıkıştı Mikâil. "O senin yaptığın yardım değil ki."

"Yardım değilse nedir o zaman?"

Recep'in sorusu, şaşkınlığı gülümseyişe dönüştürdü, güzel ve esrarlı bir susuşa yol açtı. Hurşit, başını kömür damarına dayayıp,

kıs kıs gülen kardeşi Yusuf'a bakarken güzel kaynanasının, on dört yaşındaki bir çocuğu koynuna alışını hayal etti yeniden. Bu dünyada olmayacak ne vardı ki?

"Zinadır," dedi Yusuf.

"İsterse zina olsun. Beni çağıran dul bir kadına giderim."

"Zehra Teyze dul değil ki," dedi Mikâil.

"Duldur." diye bastırdı Recep. "Bayram'ı canlı canlı bir mezara koymuşlar. Ölmüş say onu. Çıkamaz. Çıkarmazlar. Ölür kalır orda."

"Ya seni evli bir kadın çağırırsa?"

Yusuf'un kendisini tongaya düşürmek istediğini sezinledi. Eğildi, söktüğü kömür parçalarından birisini alıp kokladı derin derin. Ateş kokusu vardı kömürde.

"Sıkışmışsa giderim. Yardım eder, rahatlatırım."

"Nasıl anlarsın sıkıştığını?"

"Anlarım. Dulun nefesinde ateş var. O ateşin kokusundan anlarım."

"Yalan," diye çıkıştı Yusuf, kendi içerisinde tamamlanmamış, bastırılmış, yarım duygularla. "Kadının ne olduğunu bilmezsin sen. Şimdiye kadar yanaşabildin mi bir kadına? Yok."

"İtten, merkepten zaman buldu mu ki yanaşabilsin," diye güldü Nasuh.

"Ben tazeyim," diye diretti Recep. "Bende bir koku var, kadınları çeker. Koku kadına ulaşmasın, ulaştı mı iş biter. Kadın gözünü bana diker. Kızışır. Kızışan yerin kokusundan anlarım. Aklımın bir köşesine yazarım. Kadın da yazar. Ben unutsam da kadın unutmaz. Bir bakar, hatırlatır bana. Her kadın ister. Kocasını sevse de ister. Ben namuslu kadınları severim. Onlar daha çok ister."

"Geç sen bunları," diye çıkıştı Yusuf. "Bunlar fikir değil, boktan terazi."

"Bunlar fikirdir. Geç desen de geçmem."

Hayretler içinde gülümseyen ve duygularının bilincine yoğun akışıyla canlanan Hurşit, karısı Kumru'yu düşünmeye başladı. Pekmez toprağı, çiçek tarlaları ve başörtülerinin uçları her daim

gözyaşı kokan ve gözleri bağıran kadınlar belirdi hayalinde. Karısının da bir gün ölü malına dönüşüp köyün Serdarlarına, Receplerine düşeceğinden korktu. Recep haklı mıydı yoksa? Son birkaç yıl içinde Zehra'nın, o esmer, rüzgâr yemiş orman kavruğu yüzü, şimşek alazı bakışları ve oynak, şırfıntı kalçalarıyla erkeklerin yeniden dikkat merkezi haline gelmesi neyi gösteriyordu? Oturdu, kolunun yeniyle alnının terini sildi. Söktüğü kömür yığınlarını süzdü. Başını usulca kaldırıp tavana baktı. Genç oldukları için en zor ocağa, alçak tavanlı dar bir ocağa verilmişlerdi. Yetersiz ve oldukça ince kerestelerden oluşan tavan bağlarını korkuyla izledi. Kırmızı bir ipliğin ucunda, tavandan sallanan nuskaya, onun hemen yanı başında ışıldayan nazar boncuğuna umutla baktı. Köy imamının her ocakta bir Kuran-ı Kerim'in bulundurulmasına, bütün kazmacıların her an abdestli olmalarına ve günde beş vakit namazlarını kaçırmamalarına dair tavsiyelerini anımsadı. Bir ay önce göçük altında kalıp yaralanan Devreklilerin Kuran-ı Kerim'i gelip oturdu hayaline. Umudunu yitirir gibi oldu. Titreyen ellerini sakinleştirmek için bağrına bastı. Çatlaklardan sızan su, direkleri şişiriyor, küflendiriyor, çürütüyordu. Çürümeyi engellemenin bir yolu yok muydu acaba? Azrail nerede bekliyordu? Gözüne kimi kestirmişti? Kardeşlerinin, babaları Cemal gibi çalıştıklarını ama onun gibi suskun olmadıklarını, sohbeti ve yârenliği sevdiklerini aklından geçirdi. Esnedi. Çarıklarının gevşeyen bağını sıkıladı. Kazmaya sarıldı. Sol böğrünün üzerine yatarak ince damarda çalışmaya koyuldu yeniden. Sökülen her kömür parçasında oğlu Hızır'ın şikâyet yüklü bakışlarıyla karşılaşıyor, deniz kokusu ve martı çığlıklarıyla doluyordu içi.

CESETLERİ AYAĞA KALDIRAN KIYAMETTİR

Keşke bir saz olsaydım da kara
kılıfımın içinde dâra çekilseydim.

Cebeli Bey, eyvanın, çiçek kümeleri ve kuş şakıyışlarıyla kucaklaştığı yerdeydi. Tasvir-i Efkâr gazetesine bir göz atmış, minderine rehavetle yaslanmış, sakalını güneşe yaymıştı. Üzerinde oturduğu halının renklerini soluyor, ruhunu parçalayan asi sesleri dinliyordu. Sakalı ve kaşları ağarmıştı. Küçülen gözlerine, her kıpırtıyı sezdirmeden, içten içe sorgulayan, kuşkucul, mecusi bir ateş yerleşmişti. Konuşanları, burnunun ucuyla dinliyordu. Bıkmış gibi bir hali vardı. Kurulan her sohbet sofrası, özden değil, kuru sözden kopup gelen serkeş kelimelerin arbedesine uğruyor, tepeleniyor, ruhu doyurmuyordu. Mısır ekmeğinin kokusu geliyordu içeriden. Küçük karısı Anşa, mısır hamurunu kaşla göz arasında karmış, pileki taşından oyulan taş tencerenin içine koymuş, üzerine sacı kapatmış ve sacın üzerine de odun közü yığmıştı. Ortaya atılan bazı gereksiz düşüncelerin, belindeki ağrıları azdırdığına ciddi ciddi inanıyordu. Kokuyu iştahla soluyup, parmaklarını kütürdetirken dün gece, uyku ânında, ayak parmaklarının birbirleriyle fısıltı halinde konuştuklarını anımsadı. Bakışlarını ayak parmaklarına çevirdi. Konuşan parmak, konuşulanları da dinlerdi.

Üç yıl öce ölen muhtar Kara Süleyman'ın büyük oğlu Şemsi konuşuyordu. Dünyanın en iyi insanları dâhil, herkesin aleyhinde atan bir adam olmasına rağmen, iç varlığını, dış varlığında, davranışlarında bire bir yansıttığı ve kendini sınırlamayan düşüncelerle hareket ettiği için dinlemeye değer görüyordu onu. Serdar'a

diş bilemesi de hoşuna gidiyordu. Adam dimdik bağdaş kurmuştu Cebeli'nin karşısında. Semaverde kaynayan suyu dinleyerek konuşuyordu:

"Köyün süprüntüsü, fişkesiydi. Cıbırlamış, beş parasız kalmıştı. Ne oldu? Kömürü arazide buldu. Ruhsatını aldı. Ailece kazmaya sarıldı. Çıkan kömürleri derya paşasına verdi. Verir vermez de herifin ensesi yağlandı."

"Ensesinin yağlanması kayınbabasının ölmesinden sonra oldu," dedi Otuzbir Osman. "Kozlu'daki dükkân buna kaldı. Keresteye el attı sonra. Kestiği ormanları ocak sahiplerine sattı. Allah, 'Yürü ya kulum,' dedi. Bu da yürüdü."

Anlamını bilmediği büyük laflardan uzak durma ve onları gerçek sahiplerine bırakma inceliğini gösteren Otuzbir Osman, Cebeli'nin daimi sohbet arkadaşıydı. Suratının yarısı siyah, yarısı kırmızıydı. Az konuşan, derin dinleyen bir adamdı. Uzlaşmaz karşıtlık ekseninde düşünür, fikrini, kendi içinde bir karşı fikir oluşturup onunla zorlu bir kavgada sınamadan söylemezdi. Osman'ın, elli yaşına gelmiş olmasına rağmen hiçbir kadınla ilişki kurmamış olmasını, herkes gibi Cebeli de takdirle karşılıyordu.

"Ben böyle kurnaz, hilebaz bir adam görmedim," diye mırıldandı Cebeli. "Cenab-ı Allah, her otun canını, her toz zerreciğinin encamını bilir; her yaprağın ağaçtan ne zaman düşeceğini de bilir ama bu Serdar serkeşinin nerde, ne zaman, ne iş yapacağını bilemez."

"Onun kaynatası Deli Dehri de öyleydi," dedi Otuzbir Osman.

"Deli Dehri'yi severdim. Can diliyle konuşurdu. Bedeninden bakardı insana. İnsanın ağzından çıkan her sözü müzakere ederdi; lakin, fart furtçu, fafa bir adamdı. Toprağı bol olsun, bu darı dünyada bir ılgım göründü gitti."

"Sahtekârdı," diye çıkıştı Şemsi, sapık içgörülerinin dibinden kopan bir sesle.

Cebeli'nin düşüncesi, bahçe çitinin açık kalan yerinden öteye kaydı. Arıların kovan deliğini kapattıkları, kirebolu denen sarı maddenin karga gagası altındaki parçalanışını ve küçülüşünü izlerken:

"Doğru," diye mırıldandı. "Sahtekârdı. Para Fizan'da da olsa kokusunu alırdı. Kızı Dürdane hık demiş, babasının burnundan düşmüş. Serdar'ı Serdar eden Dürdane'dir."

İstemeyerek sustu Cebeli. Bahçedeki dut ağacını, kömür dolu küfeyi ve kömürlerin üzerinde uyuyan kara kediyi süzdü. Hakkına düşen zamanın en son dilimini, geçen yıl, büyük karısıyla yaptığı kavgalarda yaşamış, ondan sonra zamanı, tüm bağlantıları ve illetleriyle birlikte kendi haline bırakarak köşesine çekilmişti. Konuşmalar, bitip tükenmez çabalar, artık hayatı kurtarmıyordu. Sakin günler geride kalmış, her şey, insanı sürekli iğfal eden kara günlerin egemenliği altına girmişti. Toprağın mübarek rahminden çıkarılan kara elmasa secde ediyordu herkes. Dünya kadar cevheri olan bir kimse, bir zerresini bile can âlemine yem etmiyordu. Soylu insanların soylu asrı, insanların hafızalarındaki soylu anılarla birlikte kırklara karışıp gitmişti. Artık asır, Serdar gibi, insanı yürüdüğü doğru yoldan azdıran zibidilerin asrıydı. Yerleri değişmiş bir geçmiş ve gelecek duygusuyla arkaya yaslandı. Parçalanan çarıklar, yırtılan şalvarlar, kırılan kazma sapları... Dur durak bilmeyen insan, yedi kat yerin dibinde, yedi dilde, Türkçe, Rumca, Hırvatça, Ermenice, Boşnakça, Lazca, Macarca ilerliyor; vagon vagon kömür, çürümüş ciğer, yara ve ceset çıkarıyordu yeryüzüne. Arkaya yaslanışı işe yaramadı. Sıkıntıyla sol böğrünün üzerine yatıp sakalını sıvazlamaya başladı. Serdar'ın küpeştesi suya batmış mavi sandalı ve gelincik sıçanını haddinden fazla andıran ürkütücü yüzüyle karşılaştı. Onu ocak sahipleri izledi. Hayret! Her ocak sahibi, gagasında kan kokusu eksik olmayan kara bir kargaya benziyordu. Geğirdi. Osman'ın kıpırdayan ama ses vermeyen dudaklarına, çuha çiçeği gibi sararmış benzine baktı. On yedi yıl kazma salladıktan sonra çürüğe çıkan bu adam, saflığını, özgüllüğünü, kendiliğindenliğini yitirmeyen bu serseri neden evlenmiyordu? Bir yığın dul vardı köyde.

"Allah'a dua edin ki Bayram çıksın," dedi Şemsi. "Bayram çıkarsa bu götten bacağı gebertir."

Sohbeti saran kötümserlik havası dağıldı birden. Yanmış reçine ve çam balı kokusu geldi bir yerlerden. Zehra'nın tin tin yürüyüşü, oynak, şırfıntı kalçaları canlandı Cebeli'nin hayalinde.

"Bayram sağ mı ölü mü, bilen yok," dedi Osman. "Kastamonu Kalesi'nden Sinop Kalesi'ne götürdüler, bir daha da haber çıkmadı. Ama hakkında çok tevatür var. Küreli Yalyoş Ali, Bayram'ı bakır ocaklarında çalışırken görmüş. Murdar Mahmut'un oğlu da Bayram'ın, Kastamonu'da sahtiyan işlediğini söyledi. Hangisi doğru?"

"Hiçbiri doğru değil," dedi Şemsi. "Başmakçı da Bayram'ın urgan dokumacılığında çalıştığını görmüş, 'Yerini söylemem,' demiş. Ben Mevlüd'e inanırım. Mevlüd, Bayram'la Dayı Sultan Tekkesi'nin ayak yolunda karşılaşmış."

Cebeli, bedeni ve zihni, yanlış görüntüler ve hislerle iğfal eden, yanlış bir hayatın herkesi sarıp sarmaladığını, her şeyin ayağa düştüğünü, yalanları açığa çıkaran, görünmeyen varlığı görünür hale getiren insani ateşin, ocak mumu gibi zayıfladığını düşündü. İyi pişirilmiş, harç yerine ziftle birbirlerine perçinlenmiş küçük bir kerpiç evin aydınlık köşesinde, gözleri güçlü bir kadının, babadan kalma, sedef kakmalı, Kelam-ı Kadim rahlesinde, içe işleyen, yumuşak bir üslupla kendisine kitap okumasını özledi. Derin derin esnedi. Osman'ın sözünü bitirmesine fırsat vermeden:

"Hepsi yalan," dedi. "Bayram, Sinop Kalesi'ndedir. Hemi de ayaklarından prangalı."

Yarattığı suskunluğa düştü. Birilerinin, kendisini desteklemesini bekledi. Küçük karısı Anşa'nın, kaymaktaşından, beyaz bir kap içinde sunduğu sütü aldı. Bir fırt çekti. Kalaylı, bakır taslar içinde konuklara sunulan sıcak bereket iklimini zevkle izledi. İnsan, mübarek süt bereketinden, ölüm gibi derin ve güçlü bir öğreticiden hiçbir şey öğrenemiyordu.

"Zehra'yı Bayram'la bunca yıldır neden görüştürmediler?"

İlgisini, Osman'ın, rüzgâr yemiş, kır kavruğu benzinden, sorusuna doğru kaydırdı Cebeli. Suyu, çaydanlığın gagasından içen ve kadınlara minnet etmeyen bu insanda sihirli bir cevherin olduğuna inanmaya başlamıştı. Hayat galiba, sezdirmeden doğruluyordu bu adamı.

"Ortalıkta dolaşan lakırdı doğrudur," dedi Şemsi. "Serdar, zindancılara haber saldı. 'O karıyı görüştürmeyin, Bayram'ın nikâhlı

karısı değil, oynaşıdır,' diye ihbar etti. Bunu bizim Muhittin, kendi kulağıyla Zindancı Kerim'den duymuş. Batmanoğlu Halil'e sordum, o da doğruladı."

"Yazık o kadına," diye mırıldandı Cebeli. "Senelerce gitti geldi Kastamonu'ya. Yüzünü göremedi Bayram'ın. Gece gündüz düşündü, hasret çekti. Kokusu tüzdü, içine işledi. Sonra ne olduysa, endamına lerze düştü, garipleşti."

"İşin öte yakasında bir de Bayram var," dedi Osman.

"Kör gözü içerde, sağlam gözü dışarıda kalmış, sevdalı bir mahkûm," diye sürdürdü Cebeli. "Sevdalansam, zindana atsalar beni. Dil vermez taş duvardan haber alırım. Kavuşamamak kötü. Hasret ateşiyle kavrulmak da güzel."

"Serdar o kadının peşinde çok dolandı," dedi Şemsi. "Yola getiremedi. Hançerinden korktu onun, gizli hançerinden."

Kadının memelerinin arasında tavşan uykusuna yatan, kılıfsız bir hançerin gülümser gibi olduğunu hissetti Cebeli. Ter sıcaklığına ve yüreğin feryadına nabzını dayamış uysal bir hançer. Süzülmüş kadın inceliği. Engereği ürküten kadın inadı. Kırılmış gül...

"Kadın hep Bayram'ı bekledi," diye sürdürdü Şemsi. "Sene seneyi kovaladı, gün günü fitledi ama kadın, Bayram'a sadık kaldı. Seven kadın sadık kalır, erkek kalmaz. Ben bunu bilirim."

"Sen bir şey bilmezsin," diye çıkıştı Osman, kel kafasının bıngıldağında, yağcı pelidi büyüklüğündeki sarı çıbanı kaşırken.

"Niye?"

"Niyesi mi var? Seven kadın da boynuzlatır insanı. Kadın sever mi, sevmez mi, bu da belli değil. Kadın sever görünür. Belki de sever, orasını bilmem. Bildiğim tek şey var ki o da şu: Kadın, hesap yapar, güvenmez. Kadının kafasında kırk tilki dolaşır; birinin izi, diğerinin izini kesmez. Kadın erkeğe benzemez. Erkekte boğa saflığı var, nefsini köreltmeyi düşünür. Sen boş ver bunları, bana sor."

"Neyini sorayım sana," diye homurdandı Şemsi. "Hayatında evlenmemiş, kadın yüzü görmemişsin, konuşuyorsun."

"Evlenseydim körleşirdim sizin gibi. Evlenmedim, tanıdım kadını. Gözümden kaçmaz. Kadın otursa da gezse de gözleri seyyaredir. Yakışıklı bir erkek görmesin, ayakları lamelif olur, birbirine dolaşır. Yürüyen kadının aklı zaten kalçasındadır. 'Kalçamın peşinde acaba kaç göz var,' diye düşünür. Kalçasını ballandırmak için adımlarını iğfal eder. Sen bana sor, boş ver gerisini."

Misafirlere sıcak süt servisi yaptıktan sonra içeri giren Anşa, evin içinde gezinen, kanatları kırpılmış kekliğin kafasını dikelttiğini ve sohbeti dikkatle dinlediğini gördü. Çömeldi, gözlerine baktı kekliğin ve hayatında hiç yapmadığı bir şeyi yaptı. Sıradan bir çiçek gibi, varoluşun kaygısız, derin rehaveti içinde, kendi saf benliğine, doğallığına, olumsallığına sığınarak yaşayan bir kadın olmanın verdiği utanç duygusuyla, kulağını pencere aralığına yaklaştırıp sohbeti dinlemeye koyuldu. İçerik gibi gereksiz bir ağırlığa ya da ateşli bir öze sahip olmadığı için hiçbir kıpırtıda kendisini tanıma ihtiyacı duymayan ve aile içinden kendisine yönelen hiçbir buyruğa diretmeyen, diretince başka bir şey olacağından korkan büyük safiyetin, hayretten ağzı açıldı.

Osman'ı, karısı Anşa gibi can kulağıyla dinleyen Cebeli:

"Söylediklerin hoş ama yanlış, Osman," diye çıkıştı. "Eri öldüğü zaman, kirpiği kırk gün kırk gece kurumayan, sadık kadınlar da var."

"Sen geç bunları bir kalem. Ben kirpiğin kuruduğu kırk birinci geceye bakarım."

Söylemi ve inadı hoşuna gittiği için, Osman'ı ikna etme diye bir niyete sahip değildi Cebeli. Hatta Osman'ın ikna olmasından korkuyordu. İnsanın, kendi gerçeğine varacağına, onun çevresinde, onu merak ve hayal ederek seyip seyip gezinmesi kadar güzel bir şey olamazdı.

"Konuşuyorsun ama bir şeyi unutuyorsun, Osman. Kadının ab-ı hayat pınarından çıktığımızı unutuyorsun. Hepimiz ona ram olmadık mı? Onu mihrabımız yapmadık mı?"

"Siz yaptınız, ben yapmadım!"

"İnat etme Osman, beyim haklıdır," diye üsteledi Şemsi. "Sen de haklısın ama söylediklerin doğru değil."

Anşa, bulanmış bir kafayla pencerenin aralığından usulca çekildi. Cebeli ihtiyaç duymadığı halde, cebinden bir kürdan çıkardı, ön dişlerini kurcalamaya başladı. Hiçbir dişin, sorumluluk duygusuyla hareket edip üzerine düşen görevi yerine getirmediğini düşündü.

"Doğru mu eğri mi, bilmem," diye sürdürdü Osman. "Elli yıllık ömrümde, kadını hesaba katmadım. Yüreğimi yedirmedim kadına. Kadının, eksik yaratıldığından mıdır nedir, insana bir isyanı var. Allah, aklı da herkesin haline malına göre taksim etti. Kadın malsızdı." Sustu, bakışlarda itiraz ışıltılarının olup olmadığını yokladı. "Hepiniz evlisiniz. Aynayı yüzünüze tutun. Şu içler acısı halinize bir bakın. Ben aslında sizin bu halinizden korktum. 'Evlenirsem ben de bu duruma düşerim,' dedim. Siz hepiniz, hizmet edilecek haldesiniz. Bir kadın, hizmet ettiği erkeği sever mi? Akıl var izan var. Seve seve hizmet etse bile, o hizmetin acısını bir gün çıkarmaz mı?"

Kendi durumunu duyumsayarak ürperdi Cebeli. "Hizmet edebileceğim bir kadın bulabilseydim bu duruma düşmezdim," diyecekti vazgeçti. "Koca Ereğli sancağında, adı Otuzbir Osman'a çıkan bu adamın söylediklerine neden herkes karşı çıkıyordu? Çok mu yanlış şeyler söylüyordu? İnsan yanlış şeyler söylemese doğruyu nasıl bulacaktı?"

"Ben, meftun olduğum kadına hizmet ederim," dedi Cebeli. "Onun zırtapozlukları bana batmaz. İsterse sitemkâr, somurtkan olsun; o edada bile bir güzellik bulurum. Gider, o güzelliğe sığınırım. Sen sevdalanmamışsın Osman. Ucubesin. Bir gözün tövbe kesilmiş, diğeri istiğfar. İnat etme. Hele bir sev, öp, kokla. Bir şeyler yap, o zaman anlarsın kadının değerini."

"Sen sevdin mi?" diye bağırdı Osman.

"Sevmeye fırsat mı verdiler!"

Şemsi, karşılıklı çemkirerek göz göze gelen iki dostun durumunu sevinçle izledi. Cebeli, doğrunun ve yanlışın ötesine, huzur sahasına geçerek gözkapaklarını kapadı. Damlarının altında, çıplak çocukları ve keçileriyle birlikte yaşayan tüm Zonguldaklıların, bu çemkiriş karşısında sustuklarını, bundan bir anlam çıkarmaya çalıştıklarını aklından geçirdi.

"Ben elli sene şerefime yaslandım, karısız yaşadım," diye sürdürdü Osman. "Birine muhtaç olacak kadar düşmedim, düşmem de."

"Bu kadın düşmanlığı senin bekârlığını da ezer, Osman," diye mırıldandı Cebeli. Şaşılacak derecede sakindi. "Yapma. Makul ol. Sen aslında, dünyayı sikinin selametine kurban edecek bir adamsın. Bakışlarının teklifinde, tekellüfünde her zaman ceylan gözlü bir kadın var. Kendini tanı biraz. Gördüğün her kuş kirazını, bir kız dudağına benzetecek kadar açsın sen."

"Aç olan sensin Cebeli. Elinden gelse köyün bütün dullarını nikâhına kaydedersin. Sonra da kölesi olursun onların."

Kendi can alıcı gerçeğini aniden keşfetmiş gibi oldu Cebeli. Dulların yüzleri, yürüyüşleri canlandı. Titreyen sol yanağına parmağının ucuyla dokunuverdi.

"Ben çiçek bahçesinden korkmam Osman. Çiçekleri koklamayı, onlara hizmet etmeyi severim. Kötü bir şey mi bu?"

"Geç bunları, boş ver."

"Bunlar geçilecek şeyler değil Osman. Dünya bir çiçek bahçesidir. Feleğin gözü kör olsun ki bu bahçe tarumar olmuş. Her çiçek kendine küsmüş. Elimden gelse bu dünya bahçesine bahçıvanlık ederim."

Evin önünden geçen kazmacılara baktı. Tatil başlamış mıydı? İdris'le Recep'in selamını aldı. Tartışmanın sıkıcı havasından bir an önce kurtulmak istiyordu.

"Hurşit geldi mi Recep?"

Recep durdu, teri kurumuş, tuz beyazı bir yorgunlukla oturanları süzdü. Semaverden sohbetin konusunu çıkarmaya çalıştı. Hırpalanmış, yorgun bir sesle:

"Geldi," dedi.

"Benim Hurşit'e gitmem lazım," diyerek oturduğu yerden yekindi Cebeli. 'Kalkmama yardım edin,' dercesine bakındı çevresine. Beyin koltuğunun altına girdi Şemsi hemen. Duvarın dibinde güneşlenen bastonunu alıp eline verdi.

"Rahmetli baban çok gezen, taytak bir adamdı," dedi Osman. "Sen ona hiç çekmemişssin."

Osman'ı duymazdan geldi Cebeli. Başını kaldırıp saçaktaki serçe yuvasına baktı.

"Bu kuş, yuvasından tezikip gitmiş," dedi. Yan gözle Osman'a baktı. Burnunu çekti. "Yalnızlığa dayanamadı herhal. Oturun, ben uğrar gelirim şimdi."

Her zaman yaptığı gibi, hiçbir işi olmadığı halde, "İşim var oturmam," diyerek kalkıp gitti Osman. Onu Şemsi izledi gülümseyerek.

Cebeli, titrek adımlarla Hurşitgile doğru yola koyuldu. Beyliğini tamamen yitirip sıradan bir köylü derekesine düşmüş olmanın verdiği sıkıntıyla derin düşüncelere daldı. Yokuşu tırmanırken, başını kaldırıp yamaçta, Karadağlı Sırplara, Rumlara ve Ermenilere ait evleri süzdü. Zonguldak denen, Çaycuma'ya bağlı bu kariyenin, yakın bir zamanda, kömürden dolayı bir Rum ve Ermeni şehri haline geleceğini aklından geçirdi. Müslüman ve Hıristiyan pencerelerin tahsildarları gözlediğini, duvarların ise bekleyiş ve korkudan dolayı yamulduğunu sandı. Çocuklarını kanatlarının altına alan kocasız kadınlar görünmüyordu pencerelerde. Durdu, göğe baktı. Kaderini tek bir ineğinin kaderine bağlayan ve evinde yıllardır yalnız başına yaşayan Zehra'nın alımlı yüzü canlandı gözlerinin önünde. Köyün tek damar, cılız kadını Huriye, istiflenmiş ağır bir sıkıntı ve arayış yüküyle gelip geçti yanından. Az ileride, mescit duvarının dibinde sırtüstü yatan köyün perişan delisi Tapbasan Şükrü'ye çevirdi bakışlarını. Usul usul gelip başucuna dikildi. Delinin uzamış kirli saçlarını, fırın sırığının ucundaki gadama paçavralarına benzetti. Belden yukarısı çıplaktı. Kıçında, ağı geniş, paçaları dar, lime lime olmuş bir zıpka şalvar vardı. Cebeli bakışlarını, delinin gökyüzüne açılmış iki kocaman elinden, kafasına ve kafasını dayadığı kazmanın yanmış sapına konan kelebeğe kaydırdı. Beden algısı yokluğunun tek boyutlu zamanından bakan, bir çift çarpılmış bakışla karşılaştı birden.

"Bana bir babalık yap Cebeli," diye mırıldandı Deli.

"Söyle Şükrü, elimden gelirse yaparım."

"Senin iki taykeş karın var. Elin dar değilse birini bana ver de, beni bulsun bana getirsin."

Şaşkınlığından ne diyeceğini şaşırdı Cebeli. Delinin insansızlaştığını, insana ihtiyaç duyduğunu tahmin etti.

"İstediğin hangi karıdır?"

"Kader hangisini yazmışsa onu ver."

"Hangisini yazmış?"

"Kireçtaşını geç, kazmamın sapındaki yanığa bak. Hangisinin saçları o yanık rengindedir?"

Kireçtaşını duyunca büyük karısının ağarmış saçları dalgalandı zihninde.

"Küçük karının," dedi Cebeli yutkunarak.

"O zaman küçük karıyı isterim. Babalığını göster."

Anşa'yı kendi elleriyle teslim ettiği sanısına kapıldı birden. Bastonuna dayanıp delinin görünmeyen dünyasına, derinliğine meyletti.

"Yarın gel kendisine söyle. Kabul ederse al götür."

"Tamam," diyerek, kafasını kaldırıp Cebeli'ye baktı. "Sakın yüksünme."

"Yüksünmem," dedi Cebeli yüksünerek.

Arkasına bakmadan, usulca ayrıldı deliden. Ağzından çıkan son kelimenin ayak izlerine basarak ilerliyormuşçasına bir korkuya kapıldı. Çit kapısını aralayıp Hurşit'in bahçesine girdi. Kocakarı Elif, mevkleyen köpek yavruları ve havlamanın gereksizliğini geç de olsa anlamış, kara çilek memeli ana köpekle birlikte kapının sağ girişinde oturuyordu. Kalçasını, çatlakları çamurla dolan kuru bir kütüğe iliştirmiş, aklını gençlik yıllarına yaymıştı; özellikle de bebeğini emzirdiği yıllara; onun iştahla büyüyen, renklenen ve memeyi tüm benliği ile içine çeken büyülü gözlerine baktığı, emme hazını, memelerinde doyumsuz bir cinsel haza dönüştürerek duygularının mutlak kudretine eriştiği yıllara... Cebeli'nin dikkati, kadının çıplak ayakları arasında duran, emzikli, toprak ibriğe takıldı. Bunca yıldır namaz kılmayan Elif Kadın'ın, namaza başladığını sandı.

Kocakarı, gençlik yıllarını düşünürken ayaklarına ve bastonuna üşüşen karıncaları izliyordu. Karıncalar, hafızasının ulaşılmadık, metruk yerlerinde can çekişen, fosilleşen anılarına ulaşacak, onları canlandırıp çoğaltacak ve Kocakarı'yı gencecik geçmişiyle iç içe geçirip ölüm korkusundan uzaklaştıracaklardı. Yaklaşan ayakları ve bastonu görünce kafasını kaldırdı, gücünü ve gerçekliğini yitirmiş, afazi bir beden diliyle:

"Hayırdır," dedi. "Nasıl oldu da geldin? Bizim evden biri senin ayağına şerbet mi döktü yoksa?"

Cebeli, elini gülümseyerek uzattı. Kocakarı, kalkmadan elini sıktı misafirinin.

"Ben şimdi bu karıncalı ayakla kalkmam. Torunlarım madenden döndü. Gir içeri, otur."

"Ayaklarına ne sürdün?"

"Bir şey sürmedim. Bir yerde oturdum mu karıncalar ayaklarıma üşüşürler. İsterim ki yüreğime üşüşsünler. Karıncanın uğradığı yere ölüm uğramaz."

"Ölümü hatırlatma bana, Elif Kadın. Beni bir zalimle aynı mezarlığa gömen ölümün adaletinden korkarım."

"Hadi hadi gir içeri, bağırsaklarımı çıkarıp da ayaklarıma dolama."

Hurşit, konuşmaları duyunca, evin kapısını ardına kadar açtı. Gülümsedi.

"Hoş geldin Cebeli Emmi," diyerek geldi, bastonu tutan elinden öptü. "İçeri buyur. Ne iyi ettin de geldin."

Cebeli her zaman yaptığı gibi, Hurşit'in incele incele kazma sapına dönen boynunu, su mavisi gözlerini, kıvırcık saçlarını dikkatle süzdü. İçeriden gelen sesleri dinlerken, ipeksi, uzun tüylü Ankara kedisiyle göz göze geldi.

"Yerin altında ne var ne yok?"

"Karanlık var, su var. Kazma sesleri var. Başka da bir şey yok."

Usul adımlarla eve girdi Cebeli. Tahta merdivenlerden üst kata çıktı. Köşede, minderlerin üzerinde oturan ev halkının ayağa kalkışıyla karşılandı. İlk el öpen Zehra oldu. Onu kızı Kumru, Yusuf,

Mikâil, Nasuh, Hızır ve küçük Neşat izledi. Köşeye buyur ettiler Cebeli'yi. Geçip bağdaş kurdu ve kafasını, karanlığa açılmış, ışıklı bir pencere gibi bakan Zehra'ya doğru çevirdi:

"Sen bu eve mi taşındın?"

Cebeli'nin göz hakkına, can kulağına, yedi temiz azasına güzellik ve güven üflercesine gülümsedi kadın:

"Yok, ben kendi evimdeyim," dedi.

"O evin duvarına dikkat et. Deli Davut'un üzerine yıkıldı, seninkine de yıkılmasın. Allah muhafaza, kurtaran da olmaz. Bayram'dan bir haber var mı?"

Koskoca köyde, kendisine evli kadın muamelesi yapan tek adam olduğu için Cebeli'yi seviyordu. Platonik duygularla, içli içli gülümsedi yeniden:

"Kestaneciler köyünden Veli geldi. 'Sinop Kalesi'nden yeni çıktım, Bayram'ın iyi arkadaşıyım,' dedi. Adam, Bayram'ın kaçmaya çalıştığını söyledi. Yedi sene cezası varmış daha. 'Ben artık yedi sene değil, yedi ay bile yatmam,' demiş adama."

"Aman, şeytanın kulağına kurşun," diye kaşlarını çattı Cebeli. "Burda söylenenler Bektaşi sırrı olsun, sakın haa... Serdar'ın kulağına gitmesin. Sonradan görme bey bozuntularından korkarım ben."

Zehra, Hurşit'le kardeşlerini süzdü. Göçük ve grizu ikliminde biçimlenen ürkek bakışlarına sığındı onların. Onlardan sır çıkmayacağını biliyordu.

"Sen merak etme Cebeli Emmi, bu evden sır çıkmaz," dedi Zehra. "Başımın Serdar'la belada olduğunu hepsi bilir. Senelerdir üzerimde hançer taşımasam, bu gençler de arkamda olmasa Serdar beni Nurcan'dan beter eder, kahpeleştirirdi."

"Rahmetli Ahmet, mezarından çıkıp karısının halini görse göçük altında kalmıştan beter olurdu. Ocağımızı söndürdü bu maden bizim."

Cebeli'nin konuşmasına kapının eşiğinden kulak misafiri olan Kocakarı, söylenenleri anlayamayınca, bastonuna dayanıp ayağa kalktı. Her zamanki korkuya, düşmesi durumunda, kemiklerinin tuz buz olacağını düşünerek:

"Hurşit, gel beni yukarı çıkar!" diye bağırdı.

Hurşit, aşağı indi. Nenesini sırtlayıp yukarı çıkardı, Nasuh'un kalktığı yere indirdi. Cebeli, Elif Kadın'ın yüzündeki yıkıntının, sırtında kambura dönüştüğünü akıl ederken Kocakarı da konulduğu yerde bağdaş düzenine geçti. Yönetmeyi, besleyip büyütmeyi, koruyup kollamayı ve ruhunun ve zahmetinin terinden süzerek onları hayata vermeyi ve sonra da onların emeğinde, sevgi ve güvenlik halesinde yaşamayı aşk haline getirmiş bir kadının gururuyla süzdü torunlarını. İstemeyerek, Cebeli'ye çevirdi bakışlarını. Gururu aniden kayboldu. Bilincini daraltan, ona onun önceki kipini yediren, mayasız, kuru bir duyguyla:

"Madende ölen Sürçük Ahmet'in karısı ortada kaldı, Cebeli," diye çıkıştı. "Köhistan'dan, Bayat'tan, Ardıç'tan, Kocaali'den kiracılar geldi. Karıyı, beygir bedeline alıp gitmek istediler. Serdar, hiçbirine vermedi. Niye vermedi? O adam hem Nimet'e hem de onun on iki yaşındaki kızı Nurcan'a göz koydu."

Cebeli, Elif Kadın'ın sesindeki kıyameti dikkatle dinledi. Köyün bütün dertleri, acıları, hasetleri toplanmış, gelmiş, börtü böceği seven bu kadının yüreğine çöreklenmişti. Ölmüyor, her kötülüğü, kendisine karşı işleyen bir ölüm tehdidi gibi algılıyor, kötülük karşısında susanları suçluyor, cesurları ise her ağzını açışta, suç işlemeye teşvik ediyordu.

"Bu köyden bir yiğidin çıkması lazım," diye sürdürdü Kocakarı. "Serdar'ı öldürmesi lazım." Bakışlarını Zehra'ya çevirdi. "Bu yiğit kim olur? Bütün yiğitler erkeklerden çıkmaz ya. Kadınlardan da çıkar. Eleğim var, sacım var, hançerime benim bir can borcum var. Bunu yabana atma, Cebeli. Bu söz, doğru bir sözdür."

Cebeli, mezarından kalkmış büyücüler gibi evin içinde dolaşan Elif Kadın'ın hayalini pür dikkat izliyordu. Dökülecek kanın tohumu, Kocakarı'nın bir sözüyle toprağa düşmüşe benziyordu. Tabanı nasırlaşmış, mor damarlı ayaklar ne düşünüyordu acaba? Dikkatler sohbetten, Kumru'nun bakır bir sinide, bakır taslara doldurup getirdiği ıhlamura kaydı. Kumru'nun sezdirmeden gülümsediğini fark etti Cebeli. Her güzelliğin kendine has bir efsunu vardı. Girdiği yeri o efsunla güzelleştirir, yaşanır hale getirirdi. Mini minnacık,

armudi bir yüz. Yanaklarda ve çenede üç gamze. Derinliğe çeken iri gözler. Yazmasının altından, kalçalarına doğru köpürerek dökülen, samur siyahı saçlar.

"Güzel olan her şey çürüdü, toprağa karıştı," diye mırıldandı Cebeli. "Ölüm. Hayatı zehirleyen illet. Sevmem. Tiksinirim. Beni dinlerseniz kimseyi öldürmeyin. Öldüren, ölür. Ölüler bile öldürenden korkarlar. Serdar ölü bir adamdır. Onu öldürürseniz canlandırırsınız."

"Serdar canlıdır Cebeli," diye höykürdü Kocakarı. "Kendi kendini kandırma. Serdar'dan başka herkes cesettir. Serdar'ın ayağının altında ben bir cesedim. Serdar ölürse cesetler dirilir."

Cebeli, seğriyen sol gözünü hafifçe kıstı, tespihini cebinden çıkarıp sırtını yastığa dayadı. Elif Kadın'ın gözlerinde ateşe dönüşen kinin kimliğini merak etti.

"Cesetleri ayağa kaldıran kıyamettir," dedi yumuşak bir ifadeyle, Cebeli. O anda kendini bir ceset olarak hayal etti. "Serdar'ın ölümüyle kıyamet kopmaz. Serdar, ölümüyle cesetleri ayağa kaldıracak kadar da keramet sahibi bir adam değil. Her ceset ayağa kalksa bile ben kalkmam. Serdar'ın ölümü ne ki? Ha ayı kazana sıçtı, ha Serdar öldü. Aynı şey."

Kafasını horoz gibi dikti Kocakarı, harap olmuş, yıkıntı bir suratla:

"Zulmün, zahmetin olmadığı bir yer var mı Cebeli?"

Kadınların en iyi anlarının soru sordukları an olduğunu düşündü Cebeli. Kocakarı'nın ayak tırnaklarını çatlatan yaşamı düşündü.

"Var," dedi. "Seven yürek. Çocuk korktu mu, kafasını seven yüreğe dayar. Ben de dayarım; dayadığımda da zulmün, zahmetin olmadığı bir eyyam içinde bulurum kendimi." Bir fırt çekti. Elinin tersiyle sildi bıyıklarını. Çiçeği bile koparmayan, onu kendi kökünün üzerinde koklayan bu kadının, kin ve garezle dolmasını, kendini Azrail'in yerine koymuş olmasını anlamaya çalıştı.

"Senin yanında yörende, seven bir yürek yok Cebeli."

"Kendi yüreğim var. Ona dayarım kafamı."

Elif Kadın'ın kafasına yattı bu söz. Dışarıdan gelen martı çığlıklarına kulak verdi.

"Keşke bir saz olsaydım da kara kılıfımın içinde dâra çekilseydim," diye mırıldandı.

Üç ayaklı bir darağacı ve üçer üçer dizilmiş, on iki telli koca bir çöğür gelip zapt etti Cebeli'nin hayalini. Bir yılını yeni doldurmuş, fişek bir koyunun alttaki ahırdan gelen meleyişiyle hüzünlendi. Eski saygınlığını yitirmiş, düşmüş, yalnızlaşmış bir insanın ruh haliyle genç kazmacılara çevirdi bakışlarını. Oğlu Yakup'tan kendine daha yakın buldu onları.

KADIN SUYA BENZER
DİBİNDE NE VARSA GÖSTERİR

Dinlemek ve anlamak kadar korkunç
bir şey var mıdır bu dünyada?

Güneş, diskinden taştı kızıllaştı, ufuk çizgisine yaydı ateşini rengârenk. Denizin sinesine süzülen yaşlı bir martı, kendini Balkaya'dan azgın dalgalara atan genç bir kızın cesedine kondu. Köpüklenen dalgaların üzerinde, cesetle birlikte yaylanırken kafasını yan yan eğdi, cesedin açılmış kocaman gözlerinde kendini seyre koyuldu. Genişledi, daraldı, "kalsam mı uçsam mı?" arasında kaldı. Bir balık sıçradı kıvılcımlanarak. Köpükler ışıklandı, saçlar dalgalandı, yayıldı, yandı. Ve ateşli bir korkuyla kanatlandı martı. İstanbul'a, Zeytinburnu'ndaki yüksek fırınlara, demir fabrikasına ve dökümhanelere kömür götürmeye gelen buharlı bir gemi, cesedi gördü. Sireniyle uyardı iskeledeki işçileri.

Karanlık uçverdi, büyüdü, devindi, değişti, derinleşti. Kara bir sac gibi arza kapaklandı gökkubbe. Baykuş çığlıkları düştü kayalıklara. Karanlığın görsel hafızası köreldi. Kuzeyden esen, yağmur yüklü yağdıran yelinin önüne katıp kovaladığı bıldırcın kafileleri, gemilerin kumanda kulelerinin ışıklı pencerelerine çarparak patır patır düştüler. Deniz kükredi. Kayalarla defne kümelerinin arasına tüneyen yaşlı martı, usulca indirdi gözkapaklarını; kayaları döven dalgaların sesine; sesin, yalın ve yabanıl özünde düş gibi ışıldayan ışık kümesine verdi içindeki menzil aşkını.

Tomurcuk, kendini kendi içinde düğümleyen, düğümünden doğan, çoğalan, incecik bir sızıyla çatladı. Ses, kendi varlık şart-

larından koparak çatlaktan havzaya yayıldı. Alevleri ürperdi tüm lambaların. Katır, kulaklarını dikti. Lambahanenin önünü aydınlatan, yuvarlak fitilli, tablalı lamba söndü.

Kavga önce yatakhanenin önünde başladı. Hurşit, kendisini işbaşında uyuduğu gerekçesiyle ocak çavuşu Hilmi'ye gammazlayan Yaraşlı Müslüm'le tartışmaya kalkıştı. Müslüm, çocukluğundan bu yana, yağmalanmışlık saplantısı içinde olduğu için, karşılaştığı her insandan kendini geri isteyen bir eğilime sahipti; karanlığı inkâr ve endişe duygularıyla solurken Hurşit'in borçlu değil, alacaklı bir insan gibi davranmasına içerlendi, hırçınlaştı, küfretti. Hurşit, salamura yapılmış, yeşil zeytin ve kömür kokan yumruğunu devreye soktu. O an depodan, külhanilerin kullandıkları meydan süpürgesi gibi ince, upuzun iki Yaraşlı çıkageldi. Köylülerini savunmak için Hurşit'e yüklenince iş çığırından çıktı. Yaraşlıların Zonguldaklılara saldırdıkları haberi, yatakhaneyi bir anda tutuşturdu. Zonguldaklılar, sayıca az olmalarına rağmen, 1863'te, kazmacıları Ereğli'de grev e sokan Çiroz Ali'nin fitlemesiyle, Yaraşlılara saldırdılar. İlk anda Yaraşlı Duran'ın kafası kırıldı. Yaban kazı gibi bağırıp dışarı fırladı Duran. Yaraşlı Pes Hasan'la Seyrekbasan, "ibne"likle suçladıkları Zonguldaklı Muharrem'i bir köşeye sıkıştırıp ayaklarının altında ufalamaya başladılar. O âna kadar tarafsız kalan ve kavgacıları ayırmaya kalkışan Kozlulu kazmacılar, hemşerilerinden birinin Yaraşlılardan yanlışlıkla dayak yemesi üzerine, tarafsızlıklarını bozup Zonguldaklıların safına geçince Tepeviranlılar da ayırmaktan vazgeçip Yaraşlıları desteklediler. Bu durum, kavgayı çok daha zorlu bir görünüme soktu. Değerini yükselt, kendini kazan, düsturuyla haraket eden ve gizli gizli propaganda yaparak rakip kumpanyadaki kazmacıları, çalıştığı kumpanyaya katıp her madenci başına bahşiş alan Yaraşlı Kenan'ın kemerli burnu ve ön dişleri kırıldı. Kozlu'ya iki kilometre uzaklıkta bulunan evini, fahişelere veren küfeci Kel Murtaza'nın da sol kolu kırıldı.

Nasuh, "Durun, yumurtaları kıracaksınız!" diye bağıran yeğeni küçük Hızır'ı aldı, küfür ve yumruk tufanından sıyrılarak dışarı attı kendini. Bir danayı bir oturuşta yiyen, Yaraşlı Sofu Veli, ağır yumruklarıyla Yusuf'un üzerine çökmüştü. Mikâil'i iki kişi dövüyordu.

Sağ gözü şişmişti. Yaraşlı iki kiracı, kardeşlerini kurtarmak için geri dönen Nasuh'un üzerine çullanmıştı. Bağırtılar, ağlayışlar, küfürler, yalvarışlar... Bulduğu iyi ruhları, dost düşman demeden, karşılatığı insanların kalbine gömen Mecit Dayı bile kavgaya girmişti.

Dışarıda düdük sesleri yükseldi. Yatakhaneye önce, ellerinde kızılcık çubuklarıyla ocak çavuşları, bekçiler girdi. Onları zaptiye bölüğü izledi. Kavgaya, çavuşların ve zaptiyenin, insana sınırlarını hatırlatan sağır sopası bir anda egemen oldu. Tüm kavgacılar toplu olarak yara bere, salya sümük içinde, zaptiye bölüğüne götürüldüler. Bölüğün önünde, tek sıra halinde dizildiler. Zaptiye başçavuşu Bıdık Bekir, kabız olduğu ve keneften çıkamadığı için, olay yerine, yani içinde bulunmaktan zevk alacağı şamataya gidememişti. Sağ elinde kısa kızılcık çubuğuyla binadan hızla çıktı. Tombul ve gödür adımlarını manzarayı görünce yavaşlattı, yaklaştı, palaska, fes ve tabanca gururuyla durdu, yerin derinliğinden damar damar, katman katman yeryüzü karanlığına doğru ağan cevher sürüsünü derin derin süzdü. İşçiler, hayatını iki karşıt uca, sevgiye ve nefrete bölen, güçsüzlüğünü ve aczini ise ustaca gizleyen, bu alabildiğine otoriter ve mert adamın derin süzüşünü hayra yordular. Zaptiye horozu, süzüşüne ara vermeden, ağır adımlarla, işçilerin ön cephesinden arka cephesine, tepe üstü duran, demlenmiş karanlığa doğru yürüdü. Her aklın yörüngesine okkalı bir sözcük yerleştirmenin tam zamanıydı. Döndü, ön cepheye geldi.

"Tuuh," diye okkalı bir küfür savurdu ayaklarının ucuna. "Şu halinize bakın! Amele değil sanki zadegân alayı, it sürüsü! Ortaya içi boş, iliksiz bir kemik atsam birbirinizi parçalarsınız." Sustu. Konuşmasını ciddiyetle sürdürmek için, ahşap karakolun çevresinde ötmeye başlayan cırcır böceklerinin susmasını bekledi. Analarının rahminden zamansız çıkan, çalıştıkları sancılı hayatı hâkimiyetleri altına aldıkça cinnet yaratıp amelenin sıyanetini bozan elebaşlar kimlerdi? Başladığının tam tersine, sakin, babacan bir havayla, "Bu kanlı harazayı hangi yiğit başlattıysa bir adım öne çıksın, erkekçe."

Hiç beklemeden bir adım öne çıktı Hurşit. Başçavuş afalladı. Bu çalışkan, bu efendi adam mıydı tüm bu rezaletin nedeni? Göz göze geldiler. Soluk benzi yara bere içindeydi Hurşit'in. Korkunun

dürüstlüğe yenildiği hassas bir âna basıyordu ayakları. Gömleğinin ön tarafı boydan boya yırtılmıştı.

"Ebemden umardım ama senden ummazdım Hurşit," diye tıslադı Başçavuş. Ablak, elacinli suratında tikler belirdi. "Sebebini söyle, niye çıkardın bu rezaleti?"

"On gün evvel Müslüm beni, Hilmi Çavuş'a müzevirledi," diye başladı ezgin bir sesle. "Neymiş, işbaşında uyumuşum. Yalan. Başıma yukardan taş düşmüştü. Kafamın ağrısı geçsin diye eccük oturmuştum."

"Yani sen bunu bahane ettin, Müslüm'e bir yumruk attın. Herkes birbirine girdi. Öyle mi?"

"Biraz öyle oldu," diye yutkundu Hurşit. "Müslüm, dün de oğlumu şikâyet etti. Neymiş, yatakhanede Mecit Dayı'nın kestanelerini çalmışmış. Mecit Dayı'ya sordum. 'Ben kimin çaldığını görmedim,' dedi. Aha kendisi burda. İsterseniz sorun. Ne olmuşsa ortaya çıksın."

Başlar, hafiften Mecit'e çevrildi. Küt burnuyla, başkalarının kestanelerini çalmışçasına Başçavuşa bakıyordu Mecit. Korkusundan çopur yüzünün çukurlarına gizlenmiş gibiydi. Her iki tarafı da idare eden bir sesle:

"Doğrudur," dedi Mecit Dayı. "Kestanelerim durup dururken birden kırklara karıştı. Belki de torbamdan döküldü. Bir fukaranın kursağına gitti, onu da Allah bilir."

"Yalan!" diye bağırdı Müslüm.

"Ben höldirik bir adamım, içim dışım birdir. Yalan söylemem. Üstümüzde Allah var, hakikati o bilir."

"Dur bakalım, bizim de bilmemiz lazım," diye söylendi Bıdık Bekir.

"Ben Hızır'ı gözlerimle gördüm," diye yeniden bağırdı Müslüm. "Eğildi, aldı, cebine doldurdu. Yiye yiye dışarı çıktı. O sırada Memed Çavuş da..."

"Yeter, kes," diye çıkıştı Başçavuş. "Hızır'ı getirin buraya."

Ocak çavuşlarından Yasin, Hızır'ı bir yerlerden bulup getirdi.

Başçavuş'un karşısına dikti. Uykusuzluktan ve ağlamaktan gözleri kızarmıştı çocuğun. Serçe ürkekliğiyle, Başçavuş'u ve sıraya dizilen perişanları süzdü. Parmağını, kaşımak için burun kanadına, kuş fındığı büyüklüğündeki kara bene götüren Bıdık:

"Söyle bakayım Hızır," dedi, "kazmakeş Mecit'in kestanelerini sen mi çaldın?"

Başını çevirip "Söyleyeyim mi?" dercesine babasına baktı.

"Doğruyu söylersen affederim seni," diye üsteledi Bıdık Bekir.

"Ben çaldım," dedi titrek bir sesle.

"Nasıl çaldın?"

"Yerde kestaneler gördüm. Topladım, cebime koydum. Yedim hepsini."

İçtenlikli, hamhalat bir sırıtışla:

"Çiğ miydi, kavrulmuş muydu?" diye sordu Bıdık Bekir.

"Kavrulmuştu. İki tanesi çürük çıktı."

"Hadi gel, elimi öp, seni affettim. Bir daha da mazarratlık istemem. Dünyadan pervam yok benim. Ona göre..."

Bıdık Bekir, elini öptürürken bakışlarıyla zaptiye çavuşlarından Karındeşen Ali'yi aradı. Sadık Çavuş'la Kerim Çavuş'u gördü.

"Ali nerde Sadık? Toparlanın da bunların her birine hakları olan yirmi sopa atın. Ne bir fazla, ne bir eksik... Adalet yerini bulsun. Hurşit'in sopa hakkını kırka çıkarın. Hak yemeyin. Herkesin hakkını verin. Suçlu, bize doğru dürüst bir yürüyüşle gelir; bizden de yanpiri bir yürüyüşle ayrılır gider. Bunlar, ağzımdan çıkan her buyruğu başıma bela etmek için yaratılmışlar zaten. Şükretsinler ki ben, izzet ikbal sahibiyim; canyürek bir adamım. Pençeme düşeni dâra câra çekmeden, adam ederim."

Her bir madencinin ellerine yirmi sopa atıldı. Ciddi yaralama yapanlar tespit edildi. Kavgaya katılanların tümünün iki haftalık ücretleri kesildi. Hurşit'in hakkı olan kırk sopanın yirmisi ellerine, yirmisi de ayaklarına taksim edildi. Isınmış sopa, yalvarış, çarık, gözyaşı ve salya faslından sonra, kucaklaşma ve barışma gerçekleştirildi. Bıdık'ın son bir nasihatından sonra, yatakhaneye döndüler

topluca. Herkes dağılan eşyasını, çulunu çaputunu topladı. Pencerelere kalın çuvallar gerildi. Soba yakıldı. Çarık çorap kokularının yerini, zeytin yağında kavrulan mısır unu ve soğan kokusu aldı. Bastırılmış ihtiyaçların, hasetlerin, kinlerin, intikam duygularının gücüyle çarpılan bakışlar ve davranışlar, yatakhanenin iklimini dayanılmaz derecede zehirlemişti. Hurşit, öteberisini derleyip dürdü. Oğlu ve kardeşleriyle birlikte yatakhaneyi terk etti. Kış aylarında yıllardır yattığı kör ocaklardan birine girdi. Hep birlikte taşı toprağı küreleyip ocağın tabanını düzelttiler. Hasırlarını, pasaklı palanlarını serdiler. Acılar, sızılar içinde uzanıp yorganlarına sarıldılar.

"Bu ocakta kenef kokusu var baba."

Oğlunun, sidik kokusundan daha baskın çıkan, hırpalanmış ezgin sesi karşısında duraksadı.

"Geldiğimiz yerde de koku çoktu oğlum. Burda hiç değilse huzur var."

"Horultulardan, sayıklamalardan kurtulduk," dedi Yusuf.

"Elin bitinden piresinden uzak bir yerde uyumak en iyisi," diye kaşındı Nasuh.

"Burda da sivrisinek var. Ocaklarda gölek yapıp, içine sinekyutan alabalık koysalar bunların kökü kesilir."

Mikâil'in ortaya attığı garip fikir suskunlukla karşılandı. Galeriden gelen ayak seslerini dinlediler. Konuşmalara kulak verdiler. Birkaç gölge belirdi.

"Bu Recep'in sesidir," diye mırıldandı Mikâil. "Recep gel, Recep! Burdayız!"

"Buraya geleceğiniz belliydi," diyerek kör ocağa girdi Recep. "İyi yere yerleşmişsiniz, yağmur bastırdı, dışarıda uyunmaz."

Kandilini yere indirdi. Koltuğunun altındaki çulu Nasuh'un yatağının yanına serdi. Küflenmiş toprak, kömür ve çöp çölük kokusunu ciğerlerine çekerken, "Yaylaların hevlek mantarı kokusu var burda," diye iç geçirdi. Gözenekleri, çeşitli iyonlar içeren suyla kısmen dolu kayaçları, kırmızı kumtaşlarını, killi şistleri, şöyle bir süzdü.

"Burda iki direk vardı, söküp götürmüşler," dedi. "İnşallah başımıza göçmez."

Bütün gözler, taş ve topraktan oluşan, bel vermiş biçimsiz tavana yöneldi.

"Göçer mi baba?" diye mırıldandı Hızır.

"Korkma göçmez," dedi Hurşit, yüreğindeki korkuyu bastırarak. Ölen babasına yakın hissetti kendisini. Bir zamanlar onunla birlikte, bu kör ocakta çalıştığını ve iki haşin kışı, koyun koyuna uyuyarak burada geçirdiklerini anımsadı. Yer altına hapsedilmiş, aç bir canavarın karanlık ağzında sandı kendisini. O yıllarda kendisinin ne hayaller kurmuşsa, Hızır'ın da şimdi aynı hayalleri kurduğunu düşündü.

"Karnımda ağrı var baba."

"Islak, ıbalı yerlerde çok durdun mu karnına ağrı girer," diyerek ayaklarını yokladı oğlunun. "Çarıklarını çıkar kurusun."

"Vagon yolundaki o su göleklerini kaldırmaları lazım," dedi Nasuh.

"Aslında taban yolunun damar boyunca açılması lazım," diye homurdandı Hurşit. "Niye ters açmışlar, anlamadım. Orda üstelik damarlar kalındır. Benim bildiğim odur ki bacanın tavanla taban arasında açılması lazım. Karadağlılar, öbür tarafta iyi yapmışlar. Damar ince olduğu için, yeterli yüksekliğe kafayı yormuşlar."

"Taban taşını kesmiş, sürmüş ama eğim vermişler," dedi Recep. "İyi olmamış. Su tutar. Yüklü vagon da iyi kaymaz."

"Kalçasız, kambur bir adam vardı, neydi onun adı?"

"Kıçı Silik İzzet mi?" diye esnedi Recep.

"He he o," diye hatırladı Hurşit. "Orayı o yaptı. Boşnak İzzet. Vagonların kolay kayması için, her metre başına biraz eğim vermesi lazımmış, vermemiş,"

En az dayak yemiş olmanın memnuniyetiyle derin bir nefes aldı Recep. Sırtüstü uzandı. Yerin üstünde hayvanların çiftleştiğini, dalların dallara sürtündüğünü, suların sulara kavuştuğunu, yıldızların çoğaldıklarını, birbirlerine göz kırptıklarını düşündü.

Evlerinin önünde oturan yalnız kadınları, Zehra'yı, Esma'yı, Nurcan'ı, Hatçe'yi, ince boyunlu Duriye'yi, Şehri ve diğerlerini düşündü.

"Bu gece, ağrılarınızı, sızılarınızı konuşmayın," dedi Yusuf. "Benim bu sene evlenmem lazım."

"Kız buldun mu?"

Recep'in sorusunu duymazdan geldi Yusuf.

"Hiçbirimiz bulmadık daha," diye sırtüstü uzandı Nasuh.

"Acele etmeyin," dedi Recep. "Köyde güzel kız kalmadı. Birkaç güzel kız vardı, onları da Serdar başka köylere verdi."

"Senin dulların var," diye takıldı Mikâil, şiş gözünün ağrısına sığınarak.

"Dullarım var. Hepsi anam yaşındadır. Hepsini severim, sayarım. Çağırırlarsa gider hizmet ederim."

"Bu sefer çağıran oldu mu?"

Mikâil'in sorusu, yatanların merakını derinleştirdi. Sohbette ciddiye alınmış olmanın verdiği zevkle sol böğrünün üzerine döndü Recep. Vagonu boşaltırken aniden düşen bir kömür blokunun ezdiği ve hafif aksamasına yol açtığı başparmağını eliyle yokladı.

"Çağırmadılar ama ben gittim."

"Kime gittin?" dedi Nasuh.

"Acaba söylesem mi, söylemesem mi?" diye düşündü Recep. Su damlalarının vedireklerin arasından geçip giden gececilerin kömür yüklü vagonunu dinledi. Herkesin, koca bir vagonda yanmaya, yok olmaya giden bir kömür parçası olduğunu düşündü.

"Hurşit Ağabey kızmasın. Ben bu sefer Zehra Teyze'ye gittim."

Meraklar ateşlendi. Hızır'ın uyumuş olmasına şükretti Hurşit.

"İyi karşıladı. Yanaklarımdan şirin şirin öptü. Ben sandım ki ocağa girmişim. Evin her tarafı direklenmiş, ağaç kamalarla örülmüş, bağlanmış. Dozurdak Davut'un ölmesinden sonra kendisi yapmış. Nerden yakalamışsa evinde bir de behri vardı. Bana yoğurtlu çorba yaptı. Çorba, yoğurda karışmamıştı, diyir diyirdi. İçinde dana baklasına benzer şeyler de vardı."

"Geç bunları, aranızda neler oldu, onları anlat," diye dangıldadı Nasuh.

"Bırak, her şeyi anlatsın."

Hurşit'in bu çıkışıyla rahatladı Recep. Zorlukları şaşırtan bir şansla dost olmuş, iç içe geçmiş iki Hırvat'ın, İliç ile Milan'ın sesleri geliyordu galeriden. Ocak, Recep'in sayesinde çekilir hale gelmiş, hasretlik çeken, güzel bir dulun soluğu gibi ılınmıştı. Birden, karanlıkta dikenleri kor kor ışıldayan, sarı çiçekli bir deveçökerten belirip kayboldu. Gözlerini kırpıştırdı, dağılan düşüncesini usulca topladı Recep.

"Oturdum, Zehra Teyze'yi seyrettim. Seyredince güzelleşti. Gözlerinde kaya balının tadı vardı. Niyetimi anladı. Her tarafı hareketlendi. Ben anladım. Ocağa odun, suya kuzu kestanesi attı. Bayram'ı unuttu. Soru sordu. Soruları şeydi. Güzeldi. Dudakları aralanmış, kiren gibi kızarmıştı. Niye kızardığını anladım. Beni anladı. Saçlarını düzeltti. Biraz savurdu. Başörtüsünü çıkardı, bağladı. Boynu keçi kaymağı kadar güzeldi. Ben parmaklarına baktım. Parmaklarının uçlarına baktım. Yanaklarına dokunmuştu. Dudaklarına dokunmuştu. Saçlarına da dokunmuştu. Ben onun için baktım. Parmaklarının ucunda belki bir şey görürdüm."

Çullarının çaputlarının altında ısınmışlardı. Galeriden geçip giden küfecilerin, katırların, vagonların seslerini duymuyorlardı artık. Sidik ve çürümüş su kokusunun yerini kaymak ve kavrulmuş kuzu kestanesi kokusu almıştı. Tavanın nemli karanlığında hayale dönüşmüştü bakışlar.

"Bırak parmaklarının ucunu, ne yaptın, onu söyle," diyecekti Nasuh, vazgeçti.

"Teyzemin dişleri apaktı."

"Teyzem deme," diye uyardı Mikâil.

Recep'in kafasına yattı bu uyarı.

"Ağzı irileşmişti," diye sürdürdü. "Yanakları, Yüvrük Meryem'inki gibi allanmıştı. Ben anlamıştım. O da beni anlamıştı, kılı kılına hem de. Oturduğu yerden zangadak kalktı, gitti. Ben arkadan baktım. Elimde değildi, gözüm kaydı. Omuzlarına, beline,

kalçasına baktım. Çok güzeldi. Başka zaman bu kadar güzel değildi. Bayram'dan başka hiç kimseye güzelliğini göstermezdi. Bana göstermişti. Benden yardım istediği kesindi. Ben bunu anlamıştım. Hem de kılı kılına. Beni ter basmıştı. Nerden bilmem ama içime bığıl bığıl akan bir su inmişti. Kendimde değildim. Kulaklarımda hoş bir gıygıdı sesi vardı. Düğün evindeydim sanki. Davul, düdük, dümbelek, zilli maşa..."

"Boş ver uzatma, ne oldu, onu söyle," diye çıkıştı Nasuh.

Çulunun altında, sağ elini apışarasına daldıran ve meşkaliyete sokan Mikâil:

"Elleme, anlatsın," dedi, mayışık bir sesle.

"Siz isteseniz de istemeseniz de ben anlatırım," havasındaydı Recep. Hurşit başta olmak üzere bütün kardeşler sonucu merak ediyorlardı ama anlatıcı, ağır ezgi, fıstıki makam tarzını bırakacak gibi değildi. Yalan bilmeyen bir genç olduğu için, başından geçen hikâyenin ayrıntılarına da ilgi duyuyorlardı.

"Sonra geldi, tam karşımda oturdu. Gönlünden geçenleri anladım."

"Nasıl anladın?"

Nasuh'u duymazlıktan geldi. İçindeki karanlıkla izlemeye koyuldu, karanlığın kalbini.

"Bana içinden çok yaklaştığı belliydi. Utandığını anladım. Ağzında bekleyen bir söz vardı. Ben o sözü rahatsız etmedim. Alt dudağına baktım. Piliç eti, nar suyu... Unutmadım. Aklımda tuttum. Sonra güzel çenesine baktım. Rahmetli Emin dedem, çenesi küçük olan kadınları severmiş."

"Nenemin çenesi de küçüktür," dedi Nasuh.

"Sen araya girme," diye uyardı Mikâil.

"Sonra yanaklarına baktım. Kırışmamıştı. Yumalacık kız yanağı. Ben bakınca o güldü. Hemen gamzelerine baktım. O vakit anladı benim yardım etmek istediğimi, rahatlatmak istediğimi anladı. Biraz yukarı çıktım, gözlerine baktım. Gözlerini kaçırmadı. Hemen anladım. Çok değil, biraz şaşıydı. Rahmetli Emin dedem, şaşı kadınları çok severdi."

Keyifle gülümsedi Hurşit. Karısı Kumru'nun hafif şehla bakışlarıyla karşılaşır gibi oldu. Yanı başında uyuyan oğlunun saçlarına dokundu parmaklarının ucuyla. İçine tanımadığı yeni sesler aktı.

"Diretmedim. Gözümü kaçırdım. Kaçırdım ki gözümü gözüyle kovalasın. Çok hoşuna gitti. Güldü, sevindi. Ben de sevindim, umsundum. Dedim, eğer istersen sana yardım ederim. Dedi, 'Nasıl yardım edersin?' Dedim, 'Yalnızsın, madenden her gelişimde, yardım eder, rahatlatırım.' Sustu, gözlerime baktı. 'O da ne demekmiş?' dedi. Teyzem anlamamıştı. Biraz daha açıldım. Dedim, 'Göz gözü kör karanlıkta görmez. Ben o kör karanlıktan gelirim. Ne ihtiyacın varsa görürüm.' Güldüğü belli değildi. Ama ben görmüştüm. Yan yan, hoş bir bakışı vardı. Anlamamıştı. Yaşım küçüktü ya. 'İhtiyaç da neymiş?' dedi. Ben kendimi zorlamak istemedim. Terbiyesizlik olurdu. Terbiyemi takındım. Gizlemedim. Söyledim. Dedim, 'Gelir, sıkıntını alır, rahatlatırım.' Kaşlarını çattı. Biraz sustu. 'Sıkıntımı nasıl alırsın?' dedi. Belliydi. Anlamamıştı. Anlatmanın zamanıydı. Dedim, 'Gelir, gerilmiş yerlerini mıncıklarım, sarar, sıkarım; altıma üstüme alırım, rahatlatırım seni.' Zorlanmadı. Sustu. Yüzünde gerginlik vardı. Ben anlamıştım. Yüzünün altı yumuşaktı. Gözlerini açtı. Biraz şaşılaştı. Burnuna bir yerden ışık vurmuştu. Çok hoştu. Dedi, 'Sen bana göre çok küçüksün.' Sustu."

"Ben evliyim, kocam var demedi mi?"

Hurşit'in sesine sinen öfkeyi anlar gibi oldu Recep. İnsanları kızdıran bir durum mu vardı ortada? Hayat neden bu kadar anlayışsız ve haşindi?

"Demedi."

"İçinden demiştir."

Durgun, duru sular canlandı içinde. Yaşamın özünden gelen, yalın ve hesapsız bir özgüvenle gülümsedi.

"İçinden deseydi ben duyardım. Ben Cebeli Bey'den duydum. Kadın suya benzer. Dibinde ne varsa gösterir."

"Göstermez," dedi Yusuf.

"Kadının gözlerine bakarsan dibini görürsün."

"O, kimin baktığına bağlı," dedi Mikâil. "Zehra Teyze'nin dibine baktın mı?"

"Bıraksın dibini," dedi Hurşit. "Başka ne dediyse onu söylesin."

Bu Hurşit ne yapmak istiyordu? Kaynanasını kıskanıyor, aklından mı kopuyordu yoksa? Birilerinin, kaynanasından gıdalandığını, ona kötülük yaptığını sanıyordu herhal.

"Benim kendisine bir kötülük yapmadığımı anladı. 'Ben seni severim,' dedi. 'Sen benim oğlum yerindesin. Kapım her zaman sana açıktır,' dedi. Gizliden gizliye gülümsediğini anladım. 'Ben seni severim,' demişti. Bu söz aklımdaydı."

"Suyu görmeden çemreniyorsun oğlum."

Yusuf'un çıkışı üzerine, derin bir of çekti Hurşit. Peş peşe öksürdü. Başını iki yana sallayarak:

"Yaaa," dedi. "Ben sana demedim mi, yanlış yaparsın, diye? O kadın senin anan yerindedir, evlidir, kocası var, demedim mi?"

"Sen aklını mı kaçırdın, oğlum yaa," diye bindirdi Yusuf. "Hiç mi düşünmedin, o kadın kabul eder mi etmez mi diye. Aklını mı kaçırdın? Delirdin mi oğlum yaa? Kendi yaşıtında kızlar var köyde. Niye anan yaşındaki dulları takmışsın kafaya?"

"Sen bu kafayla Elif eceme de yanaşırsın," dedi Hurşit. "Bu kadın seksenini geçmiş, bel iki büklüm, gözleryerde, beni değil, yitirdiği ömrünü arıyor, demezsin."

"Ben, isteyen herkese yardım ederim."

"Buyur," dedi Nasuh.

Gülerek kafasını ellerinin arasına aldı Yusuf. Birden kalkıp oturdu:

"Ulan kendine gel oğlum yauu!" dedi. "Ne yardımı? Kadını yatır altına al, sırrını zırt et, bunun adına da yardım de."

Kardeşlerin insanlıktan anlamadıklarını düşündü Recep. İyi fikirler, bazı insanları güzelleştirmiyordu. Bunlar, sıkıntı çekenlerin sıkıntılarını anlamak istemiyorlardı?

"Dulların hepsi sıkıntı içindedir," dedi. "Hepsinin rahatlamaya ihtiyacı var. Hepsi yoksuldur, ekmeğe ekeneğe muhtaçtır."

"Yani senin tavşan ekmeğin mi rahatlatacak onları?"

Yusuf'un gayesi neydi? Neden böyle konuşuyordu bu yele küfreden yel beyinli? Bir insanın çükünü, kızılcık ağacının taze yaprağına benzetmesinin sebebi neydi?

"Ayağını denk al Recep, köyde biri çıkar seni vurur, bok yoluna gidersin," diye uyardı Yusuf. "Cenazene sahip çıkan da olmaz. O çok sevdiğin, yardımına koştuğun dullar bile, bir damla gözyaşı akıtmazlar arkandan. Anana söyle, Kara Süleyman'ın küçük kızını gitsin sana istesin."

"İstedi," dedi Recep ezgin bir sesle. "Anası vermedi. 'Çengelde kokmuş etim yok,' dedi. "Zoruma gitti. Artık bundan sonra verseler de almam."

Ocağa ağır bir sessizlik çöktü. Hurşit'in arada bir öksürüklerle kesilen horultusu, ana galeriden gelen vagonların ve küfecilerin uğultularına garip bir hava kattı. Sırtüstü uzanıp dikkatini karanlığa verdi Recep. Yer altında çalışan her kazmacının bir çift şaşı göze dönüşerek karanlığa yerleştiğini sandı. Katır ve atların konulduğu büyük ocağa gidip, onların sıcacık soluğunu içine çekerek, onları dinleyrek uyumak geldi içinden. Gece. Yer altı cinlerinin yuvalarından çıkıp gezindikleri can alıcı an. Ateş gözlü, upuzun ipeksi, altın saçlı cinler. Ocağın çatlaklarından süzülerek derinlere doğru hareket eden, baca ağzından çıkan, harman yerlerine, yıkama ve yükleme iskelelerine kadar yayılan cinler. İlk kazmanın vurulduğu yerden, kömürün yüreğine ağaç kökleri gibi yayılan galerilerde, oyulmuş kalın ve ince damarlarda kum gibi kaynayan bu cinleri insan neden görmüyor, duymuyor, hissetmiyordu? Uyuyanların soluk alış verişlerini, zorlanan ciğerlerini dinledi Recep. Dinlemek ve anlamak kadar korkunç bir şey var mıydı bu dünyada?

Sabaha kadar hayal kurup durdu Recep. Köydeki tüm dullara bir ocakta iş verdi. Yer altı dünyasında biriken tüm kömür tozlarını, sidik kokularını, zararlı gazları, terli gövdeleri bıçak gibi kesen sert rüzgârları yeryüzüne attı. Galeride göllenen suları, damlayan tavanları kuruttu. Tavanı yüksek, tabanı düz ve kuru bir ocak buldu. Duvarlarına kandiller yerleştirdi. Büyükçe bir hasır açtı, yan yana kalın yün döşekler serdi üzerine. Damarlardan kömür koparan

dulları yerleştirdi buraya. Bir ara durgunlaştı, daldı. Hüzünlendi, ağlamaklı oldu. Galeriden gelen sesleri duyunca kendine geldi. Konuşanlara kulak verdi.

"Vagonu boşaltsak nasıl olur?"

"Bir kişi daha olsa, rayına oturturuz."

"Burda uyuyanlardan birini kaldırsak?"

"Olmaz. Doğru değil."

Duyduğu son cümle hoşuna gitti Recep'in. Yardım edip insanları rahatlatmanın zamanıydı. Çulunu üzerinden attı, kalktı hemen. Rayından çıkıp galeri duvarına toslayan yüklü bir vagon ve vagonu zorlayarak yerinden oynatmaya kalkışan on iki yaşlarında iki çocukla karşılaştı.

"Boşuna zorlamayın," dedi Recep. "Vagonu boşaltın, rayına oturtun, sonra da doldurun. Bu haliyle zordur, Zaloğlu Rüstem olsa yerinden depretemez."

Gece boyunca kömür taşıyan çocukların kararmış, minnacık suratlarını, ışıyan çaresiz gözlerini süzdü Recep. Yüreğini zapt edilmez bir yardım duygusu sarıp sarmaladı. Çocuklara sormadan vagonu boşaltmaya başladı. Çocuklar Recep'in yardımına koştular hemen. Tam bu sırada ocak çavuşlarından Kekeç Ali geldi.

"Yine devirmişsiniz, enik herifler," diye çıkıştı. "Recep sen gündüzcü değil miydin, ne işin var burda?"

"Yardıma geldim."

"Bu soykayı çabuk rayına oturtun, yolu açın, iş aksamasın."

Kaşla göz arasında boşalttılar vagonu. Arkadan gelen küfecilerin de yardımıyla güç bela rayına oturttular. Boşaltılan kömürü çabucak doldurdular. Recep, yardım etmiş olmanın huzuruyla kömürlü ellerini üstüne sildi. Uyumak için ocağa döndü. Harlanmış kazmalardan, damarlardan tüten gaz ve toz boğumlarının horlayışlara çöktüğünü, uyuyanların güçlükle nefes aldıklarını hissetti. Çulunu çaputunu dürdü. Katır ahırında uyumak için ocağı terk etti.

ZENGİNLEŞMENİN YOLU OCAKTAN GEÇER

Hayat, bedel istemeden geçit vermiyor.

Serdar Bey, adamlarının bağlılık ve hizmet duyguları üzerine kurduğu bağdaşını, tilki oturuşuna çevirip sırtını ipek nakışlı, büyükçe bir mindere dayarken derin bir nefes aldı ve bakışlarını, karısının nakış tefesine yerleştirdiği mekik masuralarına çevirdi. Sağında Tahsin, solunda ise Kozlu'dan, tahkimatçı Duran'ın büyük oğlu Kâfir Mahmut oturuyordu. Yabancı mühendis ve ustalarla içli dışlı olduğu için kazmacılar adının başına gülümseyerek "Kâfir" lakabını eklemişlerdi. Serdar Bey'in tam karşısında, kilimli duvarın dibinde, eski bir Gence halısının üzerinde, baş fedaisi Sait ile muhtar Katırcıoğlu bağdaş kurmuşlardı. Her birinin kafasında birer zuhaf stili fes vardı. Serdar Bey, güvez rengindeki püsküllü fesini, diğerlerinden farklı olarak, sağ kaşının üzerinden, zehir yutmuş gelincik sıçanının yüzünü çağrıştıran minik yüzüne doğru devirmişti. Ortaya çıkan endazesiz, garip düşünceleri dinlerken kaşlarını çatıyor, aklına derinlik veriyor; derinlik, akıl tarafından tepilince bakışlarını, sonradan görmelere özgü katı ve yapay bir kibirle yüzden yüze, gözden göze gezdirip duruyordu. Dönemeçli, dar gediklerin diplerindeki cevher ışıltılarına ulaşma arzusundan olsa gerek, boynu, angutunki gibi incelip eğrilmişti. Bu hilkat eğriliğinin ön yüzü, ispirto alevi renginde ilginç bir deriye sahipti. Derinin altında, yutkunurken şahmerdan gibi inip kalkan ve insanı alengirli çağrışımlarla ayartan, büyükçe bir âdemelması vardı. İkide bir yutkunuyor, esniyor, rehavet içinde görünüyordu.

Zenginliğe giden kese yollar hangileriydi? Konuşanları, iç dünyasının dârına çekerek sabırla dinlerken bir salkım şakalak üzümü aldı sofradan. Hayalinden çil çil gümüş mecidiyeler geçirdiği ve gereksiz çeteleler tutup onları aklının kumanda merkezinde kat kat istiflediği için kafası kazan gibi ağırlaşmıştı. Dikkati bir ara, Katırcıoğlu'nun sırtını dayadığı duvar halısına kaydı; hünerlerinin renklendiğini, kafasının hafifleyip ferah iklimine girdiğini hisseder gibi oldu. Ama konuşmalar onu yeniden hırs ve hesap harmanına çekti. Zenginleşme yarışına katılan rakiplerinin yüzleri canlandı hayalinde. Karamahmutzadeler, İsmail Ağalar, Çıkrıkcılar, Rumlar, Ermeniler, havzayı ele geçirmek isteyen ecnebiler... Zafirapolus, kanunları tepeleyerek kısa yoldan zenginleşmek istemiş ama iflas etmişti. Bir nice ocak sahibi de alacaklarını devletten tahsil edemediği için şapa oturmuştu. Fırıncılığa da el atmak gerekiyordu. Madenin, Bahriye Nezareti'ne geçmesinden kısa bir süre sonra, Miralay Hüseyin Bey, ameleye ekmek pişiren yerli fırınları kapatmış, her mevkide kendi tarafından işletilen fırınlar açmıştı. Ancak bu fırınlar, hamur gibi ekmekler çıkarıyor, amelenin şikâyetine sebep oluyordu. Derin bir soluk aldı. Ruhunu demir külçesi gibi ezen düşüncelerden kurtulmak, ferahlamak ihtiyacı duydu.

"Aklın yolu ocaktan geçer," diye söze girdi. "Kafayı işletmeseydim, Ahfeş'in keçisi gibi baş sallasaydım bu duruma gelmezdim. Yel çalığı, birkaç cılız ekine kalırdım. Her neyse. Şimdi geçmişi konuşma zamanı değil. Fırsatları yakalama zamanıdır. Kömürü ocak ağzından harman yerine, iskeleye, deniz kıyısına taşıyacak en az elli yük hayvanına ihtiyacım var. Bu kadar hayvan, denizin fırtınalı olduğu zamanlarda, kömürü doğruca Ereğli'deki ana depoya taşımak için de şarttır. Bu bir."

"Bu kadar hayvanı bulmanın yolu..."

"Dinle dinle," diye uyardı Katırcıoğlu'nu. "Kerkenez kuşu gibi deminden beri boş boş ötüp durdunuz. Ne fikir, ne feraset; fasa fiso. Kömürü deniz kıyısından alıp gemilere götürecek olan en az üç sandala daha ihtiyacım var. Bu iki. Direk işine ciddiyetle sarılmam lazım. Bunun için de başkalarını aradan çıkarmam lazım.

Bu üç. Madene gönderdiğim amelelerin yevmiyelerini maden idaresinden benim almam lazım. Benim dağıtmam lazım. Aracılara gerek yok. Bu dört. Kozlu'daki dükkânın çok faydasını gördüm. Bir tane Üzülmez'de, bir tane de Çaycuma'da açmam lazım. Bu beş."

"Devrek'te de açman lazım beyim," dedi Kâfir Mahmut, yaranmanın verdiği zevkle. "Halveti Tekkesi'nin tam karşısında..."

"O sonranın işi," diye kesip attı Serdar. "Arazi kanunnamesinden faydalanıp bu havalideki devlet arazisinin bir kısmını üzerime geçirmem lazım. Devir değişti. Ecnebilere bile arazi satın alma hakkı tanındı. Allah'ın yardımıyla eğer bu adımları atarsam beni hem Bahriye Nezareti hem ecnebiler hem de Galata sarrafları ciddiye alırlar. Ereğli livasında bileğimi büken olmaz."

"Doğrudur, olmaz," dedi Katırcıoğlu.

"Namın yayılır beyim," diye mırıldandı Kâfir Mahmut. "Devlet katına kadar gider. Sayende ekmek bulur fakir fukara."

Serdar Bey'in karısı Dürdane Hanım, yüzünde tatlı bir halvet kızılıyla, meyve dolu tabakları bir kenara çekti. Konukların saygılı bakışlarını duyumsayarak kahve dolu fincanların dizildiği gümüş siniyi sofraya indirdi. Konuklar, Serdar'ı Serdar eden gücün Dürdane'de bulunduğunu, Dürdane'yi dik ve egemen kılan şeyin de, kendisini istemeye gelen dokuz köyün erkeğini beğenmeyip geri çevirmesinin ötesinde, babasından miras kalan mallar olduğunu çok iyi biliyorlardı. Babasına sözünü geçiren Dürdane, Serdar gibi bir angutun nesine vurulmuştu acaba? Köyü yıllarca meşgul eden bir soruydu bu. Ve cevabını Dürdane'den başka bilen de yoktu. Dürdane, güzelliği ve malı mülküyle gelmişti ona. Ya o? Çalak yürüyüşlü, korkak köy kabadaylığıyla mı? Bir tas yoksul aşıyla, sade suya tirit bir hayatla mı?

"Şimdi gelelim işlerin nasıl olacağına," diye sürdürdü Serdar Bey. "Hayvanatı toplama işini senin üzerine alman lazım Mahmut. Bu iş tavuk çağırır gibi bili bili demekle olmaz. Köy köy gezmenin zamanıdır."

"Zeynel'i yanıma alsam..."

"Bırak o basireti bokluyu," diye çıkıştı Serdar. "Kendi gevezeliğinin hamalıdır o. Anasını hasıra sarar, götürür pazarda satar; geç onu."

"Taceddin'i al yanına, o köyleri iyi bilir," dedi Dürdane. "Ahırlarda çok yattı kalktı. Derdi, ihtiyacı çok dinledi. Hayvanın hasından anlar, işi de iyi bağlar."

"Tamam," diye ânında onayladı Serdar Bey. "Taceddin'i al yanına. Celepçidir. Kiraladığınız hayvanları da sahipleri buraya getirip bıraksınlar. Siz köy köy gezin. Her sakaldan bir kıl çekersek köseyi hep beraber sakal sahibi yaparız."

"Kira bedeli nedir," diye sordu Kâfir Mahmut. "Şartlarını söylememiz lazım."

"Şartları şudur: Şimdi ocak sahipleri bize, ocaktan denize kadar taşıdığımız her 100 atikkiye kömür karşılığında, uzaklığa göre, 15 ila 90 arasında bir para öderler. Hayvan sahiplerine deyin ki her hayvan başına, size günde 5 para verilecek. Bu bir. Eğer hayvanınız sakatlanır, ölürse hayvanın o günkü pazar fiyatı neyse verilecek. Hem de kuruşu kuruşuna."

"Ölürse zarar edersin beyim," dedi muhtar Katırcıoğlu.

Gerçeği sabrının mahzeninde bekleterek rezil eden ve uygulamalı düşünen muhtarı ciddiye almadı Serdar:

"Siz söylediklerimi yapın ben zarar etmem. Eğer kiracı tayfasından birinin hayvanı telef olursa maden sahibi, hayvanın değerinin yarısını ödemek zorundadır. Gelelim sütun işine. Bu iş ciddidir, şakaya gelmez. Bu işi Tahsin ele alsın. Mahmut, sen de yarın babana haber gönder buraya gelsin. On beş sene sütunkeşlik yaptı. Onu dinlememiz lazım. Bu arada Tahsin sen Feridun'la Fevzi'yi de çağır. Yelbeyin'in oğlu duymasın."

"Cevdet'le Satılmış'ı da çağırsın," dedi Dürdane.

Serdar, Cevdet'i, uyuşukluğun ve pintiliğin piri olarak gördüğü halde:

"Bak o ikisini unutmuştum," dedi mahsustan. "Onları da çağır. Kesme, taşıma işini onlara yüklerim. Benim tez elden Ereğli Maden-i Hümayun Nazırlığı'na gitmem lazım. Birkaç önemli yer var.

Araya adamlar sokup kesim için ruhsat tezkeresi almam lazım."

Serdar, bir an önce yapılması gereken işler konusunda görüş ve emirlerini bildirdikten sonra sakinleşti, insani yanına doğru çekildi, kendine geldi. Gelmesiyle de hakkında dönen dedikodulara takıldı kafası. Madenle birlikte bu köy, dedikodusunu ve illetini büyüterek büyümüş, o güzelim, saf, Elvan köyü olmaktan çıkmış, eskiden onun bir mahallesi olan Zonguldak adını benimsemiş, bu adla anılmaya başlanmış, insanları bu kadar kurtlaştıran, hasete ve kine dönüştüren şey de o zaman uç vermişti işte.

"Cebeli benim için, 'Her kuşa şahin kesildi o adam,' demiş. Haramzade demiş. Benim soyumda, harama uçkur çözen bir tek adam yok. Ama Cebeli'nin soyu haramzadelerle dolu. Herkes onu akıl kumkuması, halim salim bir adam bilir. Halbuki içi kıvıl kıvıl kurt mahşeridir. Akıllıymış."

"Eskiden ne akıllı adamlar vardı," dedi muhtar Katırcıoğlu. "Maden çıktı çıkalı, akıllı adam kalmadı."

"Akıl, kafadan çıktı, keseye girdi."

"Atalarımızın dediği oldu: Akıllınız kim, öndeki zincirli."

Serdar Bey, aklının sınırına çekildi, sarf edilen sözlerin doğru ve eğri yanlarını öğrenmek için, büyüyen bakışlarını Dürdane'nin kemaline çevirdi. Can alıcı kararları aldığı ve güçlü göründüğü anlarda, dirayetini yitirdiği duygusuna kapılıyor, çareyi karısının kıvrak zekâsına, kemaline sığınmakta buluyordu. Hayat ne kadar da zordu. Bedel istemeden geçit vermiyordu insana. Düşmanları yoktu ama tüm varlığı, içi dışı düşman doluydu. En kötüsü de insanın içinin düşmanla dolmasıydı hınca hınç. Savaşacak yer kalmayınca teslim oluyordu insan, onlara.

"Sinirlenmeye değmez," dedi Katırcıoğlu, sinirli bir ifadeyle.

Serdar'ın kafasının içinde bir yığın çift kafalı insan gezinmeye başlamıştı. Her insanı izliyor, kendisiyle onun arasına erişilmez mesafeler koyuyor, onu idealleştiriyor ve sonunda akıl almaz bir aşağılık duygusu içine giriyordu.

"Cebeli'nin Otuzbir Osman'dan başka dostu kalmadı bu köyde," diye sürdürdü Katırcıoğlu. "Günahların da zibili var. Osman,

Allah'ın o zibilden yarattığı bir insandır. Cebeli'nin okuduğuna, âlim olduğuna inanmam. Evinin badavraları çürümüştü. Yağmurda damladığını söyledi. 'Gel yap,' dedi. Gitmedim. Ben Kara Süleyman değilim."

"İdaresi bozulmuş zaten," diye tısladı Tahsin. "Ambarda unu kalmamış. Bundan sonra karılarını yollarda görürüz. Yol kenarlarındaki badımalakları derer, götürür pişirir, Cebeli'ye yedirirler."

"Uğraşmaya değmez," diye yeniden söze girdi Katırcıoğlu. "O geveze gebeş haliyle yakında ölür gider. Olan karılarına olur."

Ocağın üstünde sölpüyerek taşan süte doğru koştu Dürdane. Zencefil ve kavrulmuş kestane kokusuna, yanık süt kokusu karıştı.

"Ölmez," dedi Serdar. "İt canlıdır. Yiyecek bir şey bulamayınca daha da rahat eder. Karnı boşalır. Basurunun baş belası olan hacetinden de kurtulmuş olur. Tiksinti, lanet herif."

"Bence Cebeli'yi ayağına çağır beyim," dedi Sait, "Dilini tutmasını, tutmazsa kesileceğini söyle."

Başfedaisinin fikri hoşuna gitti Serdar Bey'in. Dürdane'nin Cebeli konusundaki hassasiyetini bildiği için arzusunu açıklamaktan kaçındı. Kadının ölen babası Deli Dehri'nin yakın arkadaşıydı Cebeli. Misafirleri süzdü. Onların önünde, Dürdane ile zıtlaşmaktan korktu. "Serdar'ın ipleri karısının elindedir," diye düşünen kaç kişi vardı bu Zonguldak'ta acaba?

"Zamanı değil," dedi. İnsanları ve eşyları, kendi egemenliğinin önünde birer engel olarak görmeye başlıyordu. Halk, başı sonu belli olmayan bir merdivendi. Bu merdivenin ayakları yoksulluğa dayanıyordu. Kafasını işletmeyen her insanın sırtı, bu merdivenin bir basamağıydı. Bu basamaklara basmadan, zahmeti ve acıyı yaratmadan yükselmenin yolu yoktu. Tapbasan Şükrü'nün dışarıdan gelen sesine kulak verdi.

"Kaltabanlarını salma üzerime Serdar. Tıkınma. Kalk sofradan, ben geldim. Badem parmağını çek gözümün önünden. Hürmet et. Kalk, selama dur. Derya paşası geldi."

Tüyleri diken diken oldu Serdar Beyin. Misafirlerin gizliden

gülümsediklerini sezinleyince öfkesini gizleme gereği duydu. Zoraki bir gülümseyişle:

"Sait kalk!" diye homurdandı. "Bu salyalı, deli köpek gene geldi! Tekmele, uzaklaştır burdan!"

"Durun karışmayın," diye çıkıştı Dürdane. "Adamı dövdünüz, uzaklaştırdınız hep. O da inada bindirdi. Bundan sonra siz karışmayın. Bana bırakın onu. Deli dövülmez. Allah bütün günahları siler ama deliyi dövenin günahını silmez."

Yarım tas süt ve bir parça ekmekle dolaba gidip Serdar'ın eskimiş beyaz gömleğini aldı. Tapbasan'ın sesi iyice yaklaşmıştı.

"Ocak göçtü, küfeci kaçtı, kazmacı atladı. Fukaranın tavuğu tek tek yumurtladı. Çüküm geğirdi rahatladı."

Aralanan kapıdan tekme ve tokatın çıkacağını beklerken Dürdane'nin gülümseyişiyle karşılaştı Tapbasan. Aklını işgal eden çıplaklar sürüsü sustu, şaşırdı. Parmaklarını ağzına soktu, çıfıt çarşısına dönen yüzünü kapı aralığına çevirdi yeniden.

"Korkma, kimse bir şey yapmaz sana," dedi kadın, Delinin sol gözünün altındaki tike bakarken. Sütü ve ekmeği uzattı. "Al bunları ye, bunu da giy."

Tapbasan, gömleğin içinde Serdar'ı görür gibi oldu. Tik'leri çoğaldı.

"Götür onu, ben giymem," diye homurdandı. "Garip Çingene'nin nesine gerek gümüşlü zurna." Ekmeğini ısırdı, sütü kafasına dikti. "Sana bir sualim var Dürdane. Sorsam mı?"

"Sor."

"Serdar'dan izin aldın mı?"

"İzin almama ne hacet var. Sen sor."

Boşalan tası uzattı. Büklümlenerek omuzlarına doğru akan ak saçlı koca kafasının üzerine koydu ısırılmış ekmeğini.

"Geçen gece, Pavlaki Zafir Yuvan Vasil Efendi'nin ocağının tam önünde, benim gibi aksakallı bir adam görünmüş. Bademparmağını kazmacıların gözüne dikmiş, bir söz söylemiş."

"Ne söylemiş?"

"Kadın var kardan soğuk, kadın var kordan sıcak, demiş. Bunun aslı var mı?"

Tapbasan'la gireceği sohbetin sonucundan korktu Dürdane.

"Vala Şükrü ben bilmem, başkasına sor."

"Ben yakında evlenecem de... Hazırlıklı olmam lazım."

"Hayrola, kimi buldun?"

"Cebeli'nin küçük karısını ayarladım. Allah razı olsun, Cebeli de kolaylık gösterdi. Kadına arkadan baktın mı?"

"Bakmadım."

"Sana ruhsat verdim, git bak. Kadının arkası arka değil, çeki taşı. Tam bana göre. Kaz kazla, daz dazla; kel tavuk kel horozla."

"Burda fazla bekleme Şükrü. Kafandaki ekmeği al git. Evlerin önünde de bağırma. Bağırırsan döverler, ekmek vermezler sana."

Dürdane'nin alelacele içeri girmesine üzüldü Tapbasan. "Severim seni babiko," diye mırıldandı. Ekmeği kellesinden alıp, yiye yiye uzaklaştığında, Serdar, misafirlerle Bayram'ın tahliyesine kaç yılın kaldığını tartışıyordu.

"Kör Bayram'ın tahliyesini takmayın kafanıza beyler. Dedim ya, içerde suç işlemiş, birini baldırından bıçaklamış. O ömür boyu kalır artık orda."

"Bayram çıksa da bu havalide onu yaşatmazlar beyim," dedi Sait.

"Rahat dursa yaşar," diye karşı çıktı muhtar Katırcıoğlu. "Rahat durmazsa ocak sahipleri öldürtür onu."

"Zehra geçenlerde gene bizim Dudu'ya, 'Senelerdir Bayram'la görüşmedim, sebep Serdar'dır,' demiş."

Tahsin'in bu haberi karşısında bağdaşını aniden bozdu, tilki oturuşuna geçti Serdar Bey. İçini kavuran öfke, yüz hatlarını ürpertici bir tarzda değiştirmişti.

"O kahpenin çenesini kapatmanın zamanı geldi. Senelerdir bizim ailenin aleyhinde attı tuttu. Kendi büyüklüğüme sığındım, bir şey demedim. Artık yetti. Benim nasıl hançer delmez, kurşun işlemez bir bela olduğumu yakında anlar o."

Uysallığını, kocasının aşırılıklarını dizginleye dizginleye derinleştiren bir kadın haline gelmişti Dürdane. Öfkelenince kocasının kızaran gözlerine, öfkeden sonra ise kızaran yüzüne bakarak makul, akılcı şeyler söylüyordu. Serdar'dan daha çok, Serdar'ı kışkırtan insanlara kızıyordu. Hiçbir şey yapmayan insanların eve gelmesinden korkuyordu. Dedikoduyu, kışkırtmayı en çok onların yaptıklarına inanmıştı. Zoruna gidiyordu onlara hizmet etmek. Dışarı çıktı. Çömeldi. Sırtını duvara yasladı. Alnını avucuna verip içini dinledi. İçindeki hiçbir sesin kendisine ait olmadığını düşündü.

GÖKYÜZÜNE YAZILMIŞ MEKTUPLAR

Ben onu anlarsam o da beni anlar.

Kömür yüklü vagonu tek başına iterek götürüyordu Hızır. Korkularını ve korkularının çoğalttığı cesetleri taşıyormuş gibi bir hali vardı. Gömleği, terden sırılsıklam olmuş, küçülen kalbine yapışmıştı. Sıradışı bir zekâ ve ruhsal olgunlukla, bu işin daha kaç yıl süreceğini düşünüyordu. İçinde bulundukları dayanılmaz şartları ve emek zorlamasını karınca tevekküllüyle karşılayan insanlarla kendisi arasındaki sınır netleşmiş, insanlara olan güveni sarsılmıştı. Çarıkları ıslanıp gevşediği için ayaklarından ikide bir çıkıyordu. Kuru bir yere geldiğinde vagonu durdurdu.

"Bu foltanlar da başıma bela," diyerek çarıklarını çıkarıp kömür bloklarının üzerine koydu. Suyun ve çarığın buruşturduğu, uzun tırnaklı ayaklarına baktı, loş karanlıkta. Galeriyi dinledi; topraktan süzülen suları, soluyan karanlığı, kırılan kazmaları, ısınan demirleri, kürekleri, dermansız öksürükleri... Üzülmez Deresi'nde yüzen balıklar canlandı sürüler halinde. Hemen oracığa, iki rayın arasına işedi. Ray genişledi, daraldı, kayboldu. Uçkurunu bağladı. İtmek için vagona var gücüyle yüklendi. Gözleri karardı birden. Soluğu kesilir gibi oldu. Bacakları, gövdesini taşıyamayacak derecede güçsüzleşti. Düşmemek için çömeldi, sağ böğrünün üzerine yattı. Tekerleklerin arasından galeri menzilini izlerken canının bedeninden çıkıp gittiğini hissetti. Gözkapakları süzüldü, ağırlaştı, kapandı.

Gözlerini açtığında, babasının kararmış, iç içe geçmiş, yamulmuş, endişeli yüzleriyle karşılaştı. Gözlerdeki ışıltıya ve ışıltıyı renklendiren endişenin, koruyucu, sevecen, derin, insani dokusuna

çevirdi bakışlarını. Yüzler silindi. Müzik gibi dinlendirici, yumuşak bir dile dönüştü zorunluluğun dili. Ferahladı.

"Ne oldu oğlum, Niye bayıldın? Kafanı bir yere mi çarptın?"

Atların, katırların konulduğu, keskin gübre, sidik, kömür ve küflenmiş ot kokan bir ocakta olduğunu anladı. Tavan karanlığında, uçlarında su damlaları bulunan ve babasının bağıran merakı gibi hafif hafif ışıldayan kayalara baktı. Oğlunun bakışlarındaki dermansız cevabı sezen Hurşit, üstelemedi.

"Al bu ekmeği ye, üzerine de bu suyu iç. Hayvanların sıcak soluğunda uyu, dinlen biraz. Ocak çavuşu beni burda görmese iyi olur. Eccük kendine gel. Ben gene gelirim."

Sırtını yattığı çuldan kaldırdı. Babasının uzattığı mısır ekmeğini ve su dolu bakır tası aldı. Az ötede, gübre yığınının yanında yatan ve çoktan emekliye ayrıldığı halde çalıştırılan, Kara Cevher adlı katırla göz göze geldi. Sevinci ve safiyeti derin bir bilinç ışımasıyla gülümsedi, tanıdı onu. Kara Cevher'in kendisine, "Geçmiş olsun," diye fısıldadığını duyar gibi oldu. Duygulandı. Önünde neden ot ve su yoktu? Babasının bu katır hakkında anlattıklarını anımsadı. Altı yıldır gün ışığı görmemiş, gece gündüz durmadan, kömür blokları taşımıştı damarlardan baca ağzına. Yorgunluktan ve yetersiz beslenmeden dolayı defalarca düşmüş, yaralanmış, yaralarını benimsemiş, dipleri ter ve kömür tozlarıyla betonlaşan kara kıllı derisi ise kemiklerine yapışmıştı. Kara Cevher, kaderinin ya da kendi karşıtının cılız duruma düşürdüğü merakçıl ışıltılarla Hızır'a bakıyordu. Hızır ise katırın, aklından ciddi şeyler geçirdiğini, kendisine önemli bir şey sormak istediğini ama soramadığını düşünüyordu. Katır aç mıydı acaba? Açlığını düşünmeyecek kadar mübarek miydi? Anası Kumru'nun, boynuna bağladığı muskaya dokundu çenesinin ucuyla. Bu katırın anası babası nerelerdeydi şimdi? Boynunda onu koruyan bir muska neden yoktu? Katırın altı yıldır çalıştığı ocaklara hiçbir şey söylemediğini, şikâyet etmediğini, acısını ve yalnızlığını gizlediğini düşündü Hızır. Katır, kim bilir belki de bir ay önce aniden düşüp ölen ve küfeciler tarafından kendisine bağlanarak sürüklene sürüklene kuyu ağzına götürülen arkadaşı Kırmızı Boncuk'u düşünüyordu.

Ölen o at, bu katırın babası olamaz mıydı? Babasını ana galeride sürükleyerek taa baca ağzına götürürken onunla ilgili anılarını ve onun inleyen ruhunu da düşünmüş olabilirdi.

Tavandaki çukurların, çatlakların, kendisine, kendi kara bahtına Azrail gözleri gibi baktıklarını düşündü Hızır. Hurşit'in ölüsünü, ayaklarına kendir bağlayarak galeride, rayların arasında, sürükleye sürükleye götürdüğünü, bu kara gözlere girdiğini, orada kaybolduğunu hayal etti. Sımsıcak, iri gözyaşları süzüldü yanaklarına. Her insanın içinde en az bir ölü vardı. Elindeki mısır ekmeğini ikiye böldü. Tastaki sudan birkaç yudum aldı. Usuldan kalktı. Hırpalanmış, ürkek adımlarla katıra yaklaştı. Başucunda çömeldi. Elindeki ekmeği, alt dudağına dokundurdu katırın. Katır, derin bir kuşkuyla ekmeği kokladı önce. Dudaklarını titreterek ağzına aldı. Ekmeğin çiğnenişini zevkle dinlemeye koyuldu Hızır. Güneşli bir günde, çimenlerin üzerinde hayal etti katırı. Kuşlar, arılar, çiçekler ve yeni doğurmuş bir eşeğin sıpasını koklayışı. İçmesi için tastaki suyu burnuna değdirdi. Suyu kana kana içti katır. Perçemlerini okşadı. Gözlerine ve sırtındaki yaralara yakından baktı. Kömür tozlarının kapladığı tüysüz yerlerde bazı yaraların sertleşerek kabuk bağlamasına sevindi. Galeriden gelen ayak seslerine kulak verdi. Başını çevirince Kastamonulu Mesut Çavuş'la göz göze geldi. Gençliğini hamam külhanında şarap tortuları içerek geçiren Çavuş, lamba ışığına uzaktan bakınca, ocaktaki tozun, gazın, nemin ve ısının derecesini ânında çıkarma gibi bir yeteneğe sahipti. "En sağlam kul, Hak Teala'nın cehennem ateşinden azatlı kuludur," düsturuna göre ışıldayan gözlerini hafif kıstı, sağ yanağında, yeni doğmuş deve köşeğinin tabanı büyüklüğündeki siyah siğili tatlı tatlı kaşırken:

"Senin ne işin var burda Hızır?" dedi. "Niye işinin başında değilsin?"

Çocuk, korku sınırını aşmış, mutlak ve yalın bir özle:

"Buraya ben gelmedim," dedi. Sustu, kendi sesinin güzel ve günahsız ikliminden cesaret alarak kafasını iyice kaldırdı. "Vagonu item dedim, ayaklarım tutuldu, yerinden ırılmadı, yüreğim bayıldı. Gözümü açtım ki burdayım."

Çavuş, gördüğü her nesnenin evvelini düşünen cevval bakışlarını, katıra ve ocağın kuru kesimine serilmiş çula çevirdi. "Şimdi ben ne yapayım," dercesine durgunlaştı. Memduh Çavuş gibi, gittiği her yerde bir yanılgılar ve günahlar yumağı haline gelmek istemiyordu. Emektar katırı süzdü. Katır, kendi zaif, perişan durumuyla, hastaların anlaşılması gerektiğini anımsattı Mesut Çavuş'a.

"Niye bayıldın ki? Aç mı kaldın?"

"Açtım. Gece uyumadım. Karnımda ağrı vardı."

Hızır'ın çıplak ayaklarıyla cesareti ve dürüstlüğü dayatan, kocaman gözleri arasında sıkışıp kalmış gibi hissetti kendini, Mesut Çavuş. Ucu kızarıp şişen ve suratını haddinden fazla zavallılaştıran karga burnunu kaşıdı. Çocuğun yüzündeki teslimiyet ve içtenlik, derin bir acıma duygusu yarattı içinde. Tüm merakını ve endişelerini, çalı kaşlarının altında kaybolan minik gözlerinde toplayarak yeniden baktı katıra. Yedi yaşındaki kızı Dudu'yu anımsadı. Atların yelelerini ören, boyunlarına kendi saçından kestiği örgülerini bağlayan...

"Eccük otur dinlen," diye mırıldandı. "Sonra işinin başına dön. Memduh Çavuş görmesin, döver seni; yevmiyeni keser."

"Başüstüne," dedi çocuk. İçinde yankılanan emrin gücüyle çulun üzerinde oturdu. Bir süre bakıştılar katırla. Sessizliğinden ve hüznünden etkilendi onun. Alışılmadık renklerle biçimlenir gibi oldu ruhu. Katırın kafasını karanlıktan çıkaramadığını, bu yüzden kafasının kömürleştiğini ama gözlerinin aydınlığıyla, duru suları ve çimenleri aradığını düşündü. Olmayacak hayaller kurmaya başladı. Katırı, yanan bir ocağın çevresine götürdü. Elif Kadın'ın ve anası Kumru'nun kendisine yaptıkları gibi, kısmeti açılsın, yer altı karanlığından kurtulsun diye ocağın çevresinde dolaştırdı. Okunmuş bir avuç tuz attı ateşe. Okunmuş, üflenmiş yeşil bez kılıflı bir muska taktı katırın boynuna. Galeriden gelen ayak seslerine kulak verdi yeniden. Memduh Çavuş'un gelip kendisini dövmesinden korktu. Kalktı, çuluyla birlikte katırın arkasındaki karanlığa sığındı. Ocak cinlerini anımsadı birden. "Bismillah" diyerek boynundaki muskaya dokundu. Babasını görünce sevindi. Gizlendiği yerden ayağa kalktı.

"Al bunları giyin oğlum," diyerek, kendi çoraplarını ve çarığını uzattı.

İçinde ışık gibi yankılanan sözcüklerin yarattığı iyimserlikle, babasının çıplak ayaklarına baktı, iki yana salladı kafasını:

"Ben çıplak ayakla çalışırım baba."

"Olmaz, karnında ağrı var senin."

"Bunlar fayda etmez baba. Giyersem gene ıslanırlar."

"İnat etme oğlum, al giy. Ben Harun'la konuştum. Doldurmayı boşaltmayı beraber yaparsınız. Kuru yerlerde vagonu beraber itersiniz. Göleklerde binersin o itekler. Yalnız uyanık olun, çavuşlar görmesin."

Babasını üzmemek için katırın yanında oturup çoraplarını ayağına geçirdi. Ayaklarına büyük gelen kuru çarıklarını ise deri sırımla iyice bağladı. Ayağa kalktı.

"Bu katıra hiç yem vermemişler baba. Su da vermemişler."

Mağdurun sırtında cam pareleri gibi parlayan yara izlerine baktı Hurşit. Her yaranın, gelişigüzel harflerle örülmüş, sır vermez birer hikâyesi vardı. Elini oğlunun omuzuna koydu:

"Hayvanların bakımı, Mustafa'nın işidir. Mustafa'ya Allah bakmamış ki o da hayvanlara baksın. Şunun haline bak. Bir deri bir kemik kalmış. Yazık, günah. İş görmezse yakında çeker vururlar."

Kendi içerisinde tamamlanmamış yarım duygularla konuşan, kan ayaklı insanların, silahlarını yaşlı katırların alınlarına doğrulttuklarını görür gibi oldu Hızır:

"Bize verseler de köye götürsek baba."

"Güçten takatten düşmüş, yürümeyen hayvanları vururlar oğlum. Daha dün Asaf bir tanesini vurdu. Yürümeyen hayvanı köye nasıl götürürsün? Vermezler de. Anbardaki küflenmiş hodalaları torbaya doldurdu, köyüne götürdü diye Şerif'i dövdüler. Bir parça kömür için Azmi'yi de dövdüler."

Baba önde, oğul arkada, ahırdan çıkıp ana galeriye girdiler. Çocuk, zorunluluğun yer altına hükmeden karanlık ve sağır dünyasını ensesinde hissederek peş peşe öksürdü. Uzun ayakta, çamurlu

taban yoluna paralel olarak tavanı tutan, çok kötü yapılmış taban yolu tahkimatını ise destekleyen, içi taş dolu ağaç kasayı geçip çalıştıkları yere yöneldiklerinde, doldurduğu vagonu iterek gelen Harun'la karşılaştılar.

"Harun bu çocuk hastadır, ona göre haa.. Ayağını ıslatmasın."

Ayakları ve belden yukarısı çıplaktı Harun'un; tavanı, tabanı, yan duvarları ve tahnitlenmemiş tahkimatı saran toz tülünün içinde, kömür tozu zerreciklerinden yapılmış ve cilalanmış bir heykeli andırıyordu.

"Sen merak etme Hurşit Emmi, ıslatmam onun ayağını."

Uzaklaşıncaya kadar, oğlunun, toz duman içinde, vagonu itişini izledi Hurşit. Yıllar öncesini, oğlu yaşında olduğu günleri anımsadı. Kömür parçaları gibi birbirlerine benzeyen ve parlayan yüzeylerden korkan insanlar gelip geçti gözlerinin önünden. Hayatın çıkış vermediğini, madencilerin çuval dibi dedikleri, nefesliği olmayan çıkmaz galeriye dönüştüğünü düşündü. Ermenice konuşarak yanından geçip giden, tamirci Azadyan ile melemetçi Xazar'a kulak verdi. Aynı renkte olan ikiz keçilerin yüzlerini tüm ayrıntılarıyla ayırt eden Azadyan'ın, aynı mahareti insanların yüzlerinde gösteremediğini, herkesi birbirine benzettiğini aklından geçirdi. Çalışmak için ayağa girdiğinde kazmacılar, kazma işini zorlaştıran, yılankavi katmanların arasında, aynı şeyi konuşuyorlardı. Bu sefer daha sakin bir iklim içinde, yaşlı insanlar gibi.

"Yani nasıl, anlamadım?"

"Şimdi on dört yaşındayım ya," dedi Recep.

"Eeee..."

"On sekiz yaşıma kadar, insaniyet neyse onu yaparım. Dullara yardım ederim. Söylenenlere kulak asmam, yüreğimi dinlerim. İnsaniyet namına, her neyse, yardım ederim."

"Bütün dullara mı?" dedi Mikâil.

Eğildi, topuğundaki acıtan yarayı yokladı. Ayaklarının büyüdüğü sanısına kapıldı. Kömür bloklarını oluğa doğru itti. Terden sırılsıklam olan yüzünü, gövdesini, boynundaki pasaklı bezle sildi. Yan yatarak sökme işine koyuldu.

"Ayrım yapmam. Dertli maccalı ne kadar dul varsa yardım ederim. Lokmasının yarısı yoksa lokmanın yarısını veririm. Kuyusunda su yoksa su olurum.. İnsan, kimsesizdir, kimse ister. Konuşmaz. Gözleriyle ister. Bakmazsan anlamazsın. Ben bakmadan anlarım. Dulun kapısı kapalıdır. O kapının açık olduğunu ben görürüm. Kıdım kıdım yaklaşırım. Ayak seslerimden beni tanır. Korkar, 'Gelme, git,' der. Ama ben gizlisini anlarım. 'Gitme, kal,' dediğini anlarım. Ayaklarına bakarım. Dulun ayakları çıplaktır. İnsana meyleder."

Yer üstüne ve yer altına meyleden, terlemiş yüzlerce çıplak ayağın ağırlığı altında kalıp soluk alamaz hale gelen insanları hayal etti Yusuf. Olduğu yerde oturdu. Burnundaki toz topaklarını sümkürerek dışarı attı. Tavan katmanlarının, kömür damarına yaptığı basıncı, kalbinin üzerinde hisseder gibi oldu. Dibe vuran, barlanan soluğunu açmak için suya el attı, birkaç yudum aldı, elinin tersiyle ağzını silerken:

"Gene zırvaladın," dedi. "Çoğu kadının ayağı çıplaktır."

Bereketli topraklara basan, bereketli, arzulu ayakların kuşatmasında buldu kendini Recep. Çıplak ayaklardan başka hiç kimsenin kendisini anlamadığını düşündü. Yukarıdaki bloku parça parça indirmek için hafif doğruldu.

"Kendi kendine gelin güvey olma," diye çıkıştı Nasuh. "Hiçbir dul, seni bu yaşta koynuna almaz. Kirloş, pasaklı bir çocuksun sen."

"Ben çocuk değilim. İki sene evvel, kamışıma su yürüdü. Çocuk olsaydım beni kazmakeş yedeği yapmazlardı. Sonra, benim derdim, dulun koynuna girmek değil. İnsaniyet neyse ben onu yaparım."

Toz bulutu içinde kalan kafasını oyduğu damara dayamıştı Mikâil; kardeşi Yusuf gibi, çıplak ayaklarını kömür parçalarına dayamış, sessiz, derin, içli içli gülüyordu. Kafasını hafiften kaldırdı:

"Senin insaniyetin nedir?" dedi. "Dulun koynuna girmek değil mi?"

"Değil. Ben o azgın, Morçilik Mahide'nin koynuna girmedim. Elinde bir mindalla, gözüne sürme, kaşına rastık çekti. Güldü, istedi. Ben vermedim. Bende yoktu. Ben, bende varsa veririm. Verir

rahatlatırım. Hepsi bu. Yüz yüze bakar, göz de göze. Bakanı anlarım. Hepsi bu. Pencereden bakmışsa anlarım, kapısı aralıksa anlarım. Bir kapı, durup dururken aralanmaz. Çekinmem. Girerim içeri. Neremde neyim varsa verir, rahatlatırım. Ekmek, yağ, kandil, çamaşır toprağı, insaniyet, yani ne icap ederse verir rahatlatırım. Bakarım gözlerinin içine, ne görürsem söylerim."

"Ne söylersin," dedi Yusuf.

"Gözlerinin içinde kaç renk varsa söylerim. Uyumamışsa, 'Sen uykusuzsun, uyu,' derim. Neresi güzelse söylerim. Hepsi bu. Bende yalan yok. Sıkıntılıysa söylerim. 'Üzülme, yalnız değilsin,' derim. Gördüğüm düşleri anlatırım. Neresi hoşuma gitmişse söylerim. Boynu inceyse, beli inceyse söylerim. "Ben çirkinim," derse, "Sen güzelsin," derim. İnsaniyet namına, doğrusu neyse onu söylerim. Avucumu açarım, avucunun içine korum. 'Bahtıma bak,' derim. İsterse saçlarını tararım. Tel tel örerim. Konuşursa susarım. Ne anlatırsa anlatsın dinlerim. Dul, dulsa boşa konuşmaz. Yalnızdır. Boşa konuşsa da dinlerim. Eksiğini, çukurunu anlarım."

"Çukurunu mu?" diye güldü Yusuf, damarı kolay oymanın zevkiyle.

"Yanlış gülme, ben iyi niyetle anlarım; insaniyet neyse hizmet eder, rahatlatırım."

Hurşit, "Yeter artık, kapatın bu dul hasbıhallerini," diyecekti vazgeçti. Bu tip çenebazlıkların, kazmacıları güldürüp canlandırdığını, bu kara cehennemi çekilir hale getirdiğini düşündü.

"Ben dullardan bir şey istemem," diye sürdürdü Recep.

"Ya verirlerse," dedi Yusuf.

Soruyu ânında cevaplamanın doğru olmadığını düşündü Recep. Kömür blokunu söktü. Alnından kaşlarına ve gözlerine sızan teri elinin tersiyle sildi.

"Ben bir şey almam. Rahat etmek isterse verir, rahatlatırım."

"Yani, yaşına başına bakmazsın."

"Sıkıntının yaşı var mı, bilmem. Sıkıntısı varsa alırım. Benim anam on sene dul kaldı. On sene pencereden dışarı baktı. Her sesi dinledi. Çirkin dediler anama. Halbuki o duldu. Tatlı söze yatan

temiz bir kadındı. Ezgindi, sıkıntılıydı ama sıkıntısını kimseye vermezdi. Hep beklerdi. Ayaklarına bakardı. Üzülmez Deresi'ne inerdi. Suda kendine bakar, kendini suya sorardı. Belki de kendine sorardı. Bilmem. Kendinde dururdu hep. Kendinden öteye gitmeyi akıl edemezdi. Ben hep anamı seyrederdim."

"Sen, dulları seyrede seyrede tanımışsın."

"Tanırım. Bilirim ki dul bekler. Giderim, sevinir. Sevindiğini seyrederim. O da beni seyreder. Sonra anlarım. Ben anlarsam o da beni anlar. Yeter bu bana. Gerisi zahmettir."

Recep, yerin iliğini söken vuruşlara ara verdi. İşemek için kazmasını bıraktı, kömür zerreciklerinin tozarıp savrulduğu damardan ayrıldı. Recep'in ayrılmasından bir müddet sonra, derinlerde, içten içe yanmayla oluşan sıcak gazların genleşip, güçlü bir hava darbesi oluşturması sonucunda, ocağa çöken tozlar, toz bulutuna dönüştü ve yanan metan bu bulutu ateşledi. Patlamayı duyan kazmacılar, kazmalarını olduğu yerde bırakarak ana galeriye fırladılar. Patlama, ânında bir darbe dalgasına yol açtı. Dinleyenleri göğüslerinden geri iten, korkunç, derin uğultular ve gazlı hava darbeleri geldi yerin dibinden. Felaket ve kaçışlar başlamıştı. Alevlerden radyasyon yoluyla yayılan ısıyı yutacak, yani kömür tozu zerreciklerini örterek patlamaların gelişmesini engelleyecek koruyucu tedbirlerin alınmamış olmasından dolayı, toz zerreciklerinin yanmasıyla oluşan, yüksek sıcaklıktaki gazlar genleşiyor, hemen yakınında bir toz bulutuna yol açıyor, bu ateşlenince yeni bir hava darbesi ve derken zincirleme yangınlar... Aşağıdan bir grup kazmacıyla koşa koşa gelen Karadağlı Mirko Usta:

"Abee koşun çabuk, baca ağzına!" diye bağırıyordu.

Ana galeri, can havliyle baca ağzına doğru kaçışan kazmacı ve küfeci kalabalığına kesmişti. Kaçışanlar, bağırtılar ve küfürler eşliğinde, galerilere yanmaz taş tozu ve kireç serpilmediğini, ocakların sık sık ıslatılmadığını, söyleyip duruyorlardı.

Hurşit, arkalarda, alevin önünde seyreden, hava darbesinin içinde kalmıştı; oğlu Hızır'ı arıyordu bağıra bağıra. Bulamadı. Duman ve hararet içinde kalınca koşmaya başladı. Az ileride direk yüklü bir katırla boş bir kömür arabası gördü. Sevindi. Arabanın

yanından geçti. Döndü, baktı. Arabayı tanıdı. Rahatladı. Oğluyla Harun'un çıkışa doğru kaçmış olabileceklerine inandı. Duman, yetişmek üzereydi. Çıkış yerine yaklaşmıştı. Çıkışa yakın, gazın içinde kaldı. Bağırdı. Kendisini güçlükle dışarı attı. Öksürük nöbetine tutuldu. Öğürdü. Pembe köpükler geldi ağzından. Başına toplanan kazmacılar, bir kova su döktüler üzerine.

Kalabalık, gruplar halinde, patlamanın nerede, nasıl olduğunu, kaç kişinin öldüğünü, kaçının mahsur kaldığını, alev ve duman dalgalarının hızla yayılmasının nedenini, niçinini konuşuyordu. Hurşit uğultuyu fark eder fark etmez ayağa kalktı. Yamalılar, yarı çıplaklar, kararmış yüzler arasında oğlunu aramaya koyuldu. Çocuk küfecilerin oturduğu yere doğru koşarken Nasuh'la karşılaştı.

"Hızır'ı gördün mü?"

"Ben de sana onu soram dedim."

"Harun nerde?" diye bağırdı Hurşit. Çarpılmış suratı, kan çanağı gözleriyle kalabalığı süzdü. Yusuf'la Mikâil'i gördü. "Hızır nerde, Yusuf?"

"Aradım bulamadım," diyerek abisine doğru geldi Yusuf. "Harun'u atık harmanında gördüm. Beni korkutan bir şey söyledi. 'Katıra ot vermeye gitmiş,' dedi."

Kafasındaki büyük yangını, iki eliyle döve döve baca ağzına doğru koştu.

"Oğluuuum, uşşaaaam, kuzuuum," diye bağırıyordu. "Bekle kurtarmaya geldim!"

Kardeşler baca ağzında yakaladılar Hurşit'i.

"Dur ağabey, delirdin mi, ocaklarda yangın var," diyerek, abisinin kafasına inen şapalakları durdurdu Yusuf.

"Hızır belki buralarda, bir yerlerdedir, aramamız lazım," diye çıkıştı Mikâil, ağlamaklı bir sesle. "Haruun, gel buraya!"

Koşarak geldi Harun. Cehennemden çıkmış gibi bir hali vardı. Hurşit'in çıldırmış, istem dışı hareket eden duygularını sezince, nenesinin ölü yüzünü ve başucunda yanan, içinde kafur olduğu için güzel kokular yayan beyaz mumu anımsadı.

"Hızır nerde?" diye inledi Hurşit, oturduğu yerde. "Nerde, ne zaman ayrıldı senden? Ne dedi, nereye gitti, çabuk söyle?"

"Vagonu doldurduk, yola koyulduk. Bana dedi, ben yer üstüne çıkacam. Katıra yeşil ot yolacam. Ben dedim gitme. Memduh Çavuş görür, ikimizi de döver. 'Katır açtır,' dedi. 'Katıra seyis Mevlüt bakar, sana ne dedim,' dinlemedi, gitti. Ben vagonu harman yerine boşalttım. Biraz bekledim. Geri döndüm. Galeride tahkimatçı Veli Emmi beni çağırdı. Katırın sırtından bir direk düşmüştü. 'Harun Harun,' dedi. 'Belimi incittim, bu direği kaldır, katırın sırtına bağla,' dedi. Ben bu işi yaparken Hızır geldi geçti. Ekmek torbasını yeşil otla doldurmuştu. 'Geç kalma, çabuk gel,' dedim. O gitti. Ben işimi bitirdim. Veli Emmi yüzüstü yattı. Ben sırtını çiğnedim. Sonra vagonuma geldim. Benim gelmemle de gümleme oldu, kaçtık."

Kafasını yeniden yumruklaya yumruklaya bağırmaya başladı Hurşit. Gözyaşları, kömür tozlarının kararttığı yanaklarından iri iri akıp duruyordu. Diğer kardeşler de başlamıştı ağlamaya. Yer altına inmek için yeni bir hamle yaptı Hurşit. Kardeşleri bırakmadılar. Çavuşlar araya girdi. Baca ağzından uzaklaştırdılar. Az sonra, kalabalığı aralayarak Recep çıkageldi. Belden yukarısı çıplaktı. Yüzünün sol kesimi, elleri yanıklar içindeydi. Ağlıyordu sessiz sessiz. Bir ara sustu, yanda, un tozu patlamasının değirmeni nasıl yıktığını, ikiz kardeş Andronikos'la Andreas'a anlatan Cüruf Ahmet'e kulak verdi. Ağlayanlara doğru çevirdi yüzünü.

"Patlamadan az evvel ben işemeye çıkmıştım," diye başladı. "Bizim ocaktan epey uzaklaşmıştım. Hızır geldi yanımdan geçti. Sordum. 'Katıra ot verecem,' dedi. Aşağılara doğru indi. Az sonra da patlama oldu. Hızır'ı insaniyet namına kurtarayım, dedim, koştum. Dumana girdim. Yalımlar geçit vermedi. Oram buram yandı. Mecalim tükendi. Kendimi nefesliğe zor attım."

Kafalarını ve gövdelerini ıslak çuvallarla saran kurtarma ekipleri, toz ve gaz dalgalarının seyrelmesiyle, ocaklara girmeye başladılar. Yanlarında su dolu kovalar, kireç torbaları vardı. Hurşit, ekiplerle yer altına inmek isteyince ilkin razı olmadılar. Birkaç ustanın araya girmesiyle isteği kabul oldu. Son hızla yer altına indi. Ana galeride koşmaya başladı. Yanmış direkler ve molozlarla

kaplanmıştı yol. Fırın gibi ısınmıştı her taraf. Boş vagonu geçti. Sırtındaki tahkimat direkleriyle galeri yolunu kapatan, odun, kıl ve et kokusu tüten ölü katırın üzerinden atladı. Basınç çatlaklarında, tahkimat direklerinde, alevler vardı hâlâ. Seyrelmiş gaz ve toz tüllerini dalgalandırarak, ağlaya ağlaya aşağılara indi. Katırın bulunduğu ocak, duman içindeydi. Hızla daldı dumana. Delirmiş bir haldeydi. Her tarafını ter ve hararet basmıştı. Soluk almakta zorlanıyordu. kavrulmuş et kokusunda arandı. Katırın pişmiş ölüsüyle karşılaştı. Ölünün hemen arkasındaki karanlığa el attı.

"Hızııııııır," diye bağırdı. "Uşşaaaam!"

Çocuk, bacaklarını katırın sağrısına, ellerini ise sırtına dayamış, onu alevden korurcasına, öylece katılaşmıştı. Hurşit, şaşırtıcı bir hızla oğlunu kucaklayıp galeriye doğru fırladı. Çocuğun pişmiş kızgın etini, ellerinde ve gövdesinde dayanılmaz bir acıyla duyumsuyor, acısını koşuya dönüştürüyordu. Tıkanan ciğerlerinin ve sac gibi ısınmış zeminlerde pişen çıplak ayaklarının farkında bile değildi. Kurtarma ekiplerine yaklaşırken tavandan iki rayın arasına düşen, gri killi şist yığınının üzerine yüzükoyun kapaklandı. Sırtına ıslak bir mintan geçirerek ekibe katılan Recep, yanmış çocuğu kucaklayıp kaldırdı. İki kişi ise Hurşit'i sırtüstü çevirdi, kol ve bacaklarından tutarak baca ağzına doğru taşımaya başladı.

Karanlık çöktüğünde, ocaklardan iki yanmış ceset çıkarmışlardı. Kurtarma çalışmaları sabaha kadar sürdü. Çalışmaları bir Fransız mühendis yönetiyordu. Yatakhanelerde, derme çatma yapılan kulübelerde, ocak girişinde, maden idaresinin, deponun ve dükkânın önünde kümelenen madenciler patlamayı konuşuyorlardı.

"Ocaklarda kömür tozlarının çoğaldığını hiç mi görmediler?"

"Gördüler. İsteseler taş tozu döşerlerdi. Kireç serperlerdi. Islatırlardı. O tozları yanmaz hale getirirlerdi. Nerde o namuslu insan? Yok."

"Kendileri çalışsalardı yaparlardı."

"Damarlara su emdirsek, sonra söksek toz çıkmaz."

"İçimdeki deli cini dinlesem gider bu idare binasını ateşe veririm."

"İngiliz mühendis demiş ki toz setleri yapmamışlar. Anlatsana Mümin."

"Bana Karadağlı Mirko Usta söyledi. Ocaklarda toz setleri, toz çeperleri yaparlarmış. Bu setler, galerilerin üst tarafında, kalasların üzerine yerleştirilmiş yanmaz tozlarmış. Hani alevden evvel gelen bir hava darbesi varya, o darbe bu seti devirirmiş. Deviriş o deviriş. Yanmaz toz bulutu yayılırmış galeriye. Alev bir yandan bir yana geçemezmiş. Tozun yayıldığı yerlerde de sönermiş."

"Bu gavat, sünepe sürüsünde hiç mi toz yok?"

Kurtarma çalışmaları gece boyu sürdü. Sabaha doğru ölü sayısı üçe çıktı. Ölüler, beyaz kefen bezlerinin içine konarak idare binasının sağ tarafında, direk harmanından getirilip yan yana yere dizilen tahkimat direklerinin üzerinde sıralandı. Bunlardan iki tanesi, küçüklüğüyle dikkati çekiyordu. Birisi on yaşındaki Hızır, diğeri ise Zindancılar Köyü'nden Tesviyeci Rıza'nın küfecilik yapan on iki yaşındaki oğlu Kerim'di.

Hurşit, kardeşleriyle birlikte ölülerin başında bekliyordu. Kanlanmış kömürlü bakışlarını Hızır'ın kefeninde sabitleştirmişti. Oğlunun ölmediğine, kefeninin içinde uyuduğuna inanıyordu. Bir ocak cini, onu entarisinin altına almış, gazdan, tozdan ve alevlerden korumuştu. Hızır'ı kefenin içinden çıkarıp hayata döndürüyor, kendisi gidip o küçücük kefene giriyordu. Yanan çıplak ayakları şişmiş, su bağlamıştı. Kardeşlerinin yardımıyla yürüyebiliyordu. Kardeşler ve Recep, geceyi uyumadan, cesetlerin başında geçirdikleri için bitkinlerdi. Mikâil, söğüt ağacının dalında kümelenen serçelerin cesetleri seyredişlerinden bir anlam çıkarmaya çalışıyordu. Yusuf, Hızır'ın cenazesinin evde yaratacağı çığlık ve ağıtları hayalinde canlandırıyor, ağlamak istiyor, ağlayamıyordu. Nasuh, sol böğrünün üzerine yatmış, uyukluyordu. Recep suskundu. Sabah güneşine çevirmişti sırtını. İçinde yükselen ağıtları, torununun ölüsü üzerinde dövüne dövüne ağlayan Zehra'yı dinliyordu. Yüreğini acısıyla pareleyen bir kadına nasıl yardım edilirdi? Martıların çığlıklarla ağıda durduklarını sandı. Ayağa kalktı. Kefenlerin üzerine iğne ile iliştitilen kâğıtlara baktı. Her kâğıda ölünün adı yazılmıştı. Canı kadar sevdiği kazmacı yedeği Manuel de yanmış

kavrulmuştu. Gökyüzünde yankılanan seslere baktı. Rüzgârın etkisiyle, kefenlerden kopup gökyüzüne açılmak istercesine çırpınan bu kâğıtlar, gökyüzüne yazılmış mektuplar mıydı yoksa? Derin bir iç çekişle yanıklarına dokundu. Kozlu Deresi'ne inmek, suyun kıyısında doya doya ağlamak geldi içinden.

SÜRÜNÜN İÇİNDE SÜRÜYE KARŞI YÜRÜYEN DELİ BİR KOÇTU O

Çocuk değilim. Deli de değilim.
İnsanım, günahkârım.

Çırılçıplak teknenin içinde oturmuştu Cebeli. Küçük karısı Anşa, her cuma yaptığı gibi sağ eline geçirdiği bir kese ile ihtiyarın bir haftalık kirlerini çıkarmaya çalışıyor, oklava gibi çıkan her kiri de zahmetle doğup zahmetle ölen bir insan ömrüne benzetiyordu. Beyin, saçları ve sakalı ıslanmış, uzun süredir ciddiye almadığı için küçülen kafası, göğsüne sarkmıştı. Dün gece gördüğü rüyayı, Hızır'ın, mezarından çıkıp boynundaki muskaya sığınışını yorumlamaya çalışıyordu. Uyuklar gibi bir hali vardı. Islanmış hasta kuşları andırıyordu. Ruhen, dağılış içindeydi. Hiçbir azası, bir diğeriyle barışmıyor, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmiyordu. Güvendiği dış güçlerden hiçbirisi de bu habis dağılışa müdahale etmiyor, aksine gücünü bu dağılışın sürmesinden, derinleşmesinden alıyordu. Cebeli arada bir uyanıyor, teknedeki kirli suya sorular yöneltiyor, ardından düşüncelerini açıklıyordu.

"Hızır bir bardakçıl kuşuydu. Yuvalandığı kaya kovuğunda, güneşe dua ederdi. Onun körpecik canını kim aldı? Bunu bir makama sormak lazım. Var mı senin bildiğin büyük bir makam?"

Sorunun teknedeki kirli suya sorulduğundan haberi olmayan Anşa, donuna sızan aybaşı kanının evi kokutacağı saplantısından sıyrılarak "Yok," dedi. Cebeli, kendi kalbine sığındığı için, kadını duymadı bile.

"Maden idaresi bilmez. Azrail'e sorsak sır vermez. Allah bizi zaten ciddiye almaz. Kala kala bir tek makam kaldı ki o da yanan katırın ağzındaki yeşil ottur. O ot konuşursa dünya ıslah olur."

Sobayı kucaklarcasına oturan büyük kadın, hiçbir otun, durup dururken konuşmayacağına inandığı halde:

"Belki haklısın Cebeli," diye homurdandı. İpliği çile yapmaya yarayan, iki ucu çengelli araca, yani ılkıdıra bakarken kendisinin de bir ılkıdır olduğunu düşündü. "Ama bir kusurun var. Senin ağzından çıkan her söz, ekmeğimizi küçülttü. Bizi, sahipsiz, yaşlı eşeklerin derekesine düşürdü. Bu bir kusurdur. Benim o güzel oğlumu da kendine benzettin. Senelerdir o dağ senin, bu dağ benim, gezer durur seyip seyip. Ayı yavrusundan, ergen palaktan beter oldu. Nerdedir, ne yer ne içer, haberimiz yok. Bu da başka bir kusurdur. Sebeptir. Beni gece gündüz bankıl bankıl ağlatan sebebin gözü kör olsun."

Gülnaz'ı sabırla dinledi Cebeli; bu fikrin, ondan değil de, onun romatizmalı bacaklarından, görünmez, sinsi acısından çıktığını sandı. Oğlu Yakup'un, benlik duygusunu yitirdiğini, başkaları için parlayan bir özbilinçle hareket ettiğini ama anası tarafından anlaşılmadığını düşündü. Müzik gibi dinlendirici, yumuşak, mütevazı bir dille:

"Ben kusurluyum," dedi. "Şal pazarında gezen ahmak bir köpeğim belki. Tamam. Lakin, baltayı taşa vurma. Yakup büyük insandır. Yakup, hiç kimsenin yapmadığını yaptı; gitti, kâinatı saran büyük acının göbeğinde açtı berhanesini. Yüreğini, acı çekenlere çarık etti. Hiç düşündün mü, Yakup niye gezer? Niye diz çöker de Elif Kadın gibi sabahtan akşama kadar karıncaları seyreder? Düşünmek lazım. Yakup'un her seyrinden bir fikir doğar. O fikrin kökü de gider, karıncaların gayretine dallanır. O gayrette ateş var, marifet ateşi. Kim ne derse desin, Yakup, dağlara boşuna gitmedi, okumaya gitti. Kendi kurt nefsini, kuzu etti. Yakup artık, bin yıl aç kalsa da gördüğü balı hemen yemez. Diz çöker, bala yakından bakar. Balı bal eden marifeti düşünür. Bu benim fikrim değil. Yakup'un bu meziyetini başkalarından da dinledim. Elif Kadın'dan dinledim. Bendereğli'nin, latife ve horata ustası Mezzah Ali'den bile dinledim."

"Belki doğrudur, belki yalan," diyerek avcunu alnına bastırdı Gülnaz Kadın. Üzüm, nar, erik ve kızılcıktan yaptığı, bir küp dolusu nerdek pekmezinin başucunda, kocaman bir tahta kaşıkla birlikte hayal etti oğlunu. "İnşallah doğrudur. Bir şey var ki Yakub'um aç kalırsa, balı pekmezi hemen yutar. Sen onu, benim kadar tanımazsın. Ben onun açlığını daha karnımdayken tanıdım. Yediklerimi yer, sindirir, bana bir şey bırakmazdı."

Dünyanın canı nerede atıyordu? Ağzından çıkan çıplak gerçeğin, yaşlı bir kadın tarafından sert ve acımasızca inkâra yem edilmesinde mi? Ayağa kalkmak istedi teknenin içinde. Anşa'nın menekşe saçlarına ve sağ bacağındaki kirleri çıkarmaya çabalayan, kavrayışlı hamarat ellerinin hatırına yenik düştü..

"Aç kalmamızın sebebi sensin Cebeli," diye sürdürdü Gülnaz Kadın. "İnkâr kalesine sığın ama bunu kabul et. İsteseydin yüzümüzü güldürürdün. Ocak sahibi olurdun. Ocaklara direk satardın. At, katır, eşek ne varsa alırdın, ocaklardan deryaya kömür taşıtırdın. Senin arazindeki ağaçları Serdar kesti, ocaklara sattı. Sesin çıkmadı. Demedin ki bu arazi benimdir. Sesin çıkmadı. Sesin çıksaydı eve ekmek girerdi. Benim o güzel oğlum da dağlara düşmezdi. Şu halimize bak. Rezil rüsva olduk. Gülden dikene düşmüş, hasta bülbüle döndük. Hiç değilse kabahatini kabul et. Halimizi doğru hatmet, eğri hatmetme."

Küçüldü, yüreğinden çıkıp ateşlenen nabzına sığındı. Teknenin kirli sularına daldırdı ellerini. Yorgunluğun, düşüncenin ve acının bulandırdığı sulara...

"Aç kalırım, aç köpeklerin minnet etmediği çürümüş kemikleri yalarım, ocak sahibi olmam. Köye ölü göndermem. Ölü yaratan bir işe, ömür bağlamam. Daha geçen ay Hızır'ın ölüsünü gördüm. Beni her ölüyle öldüren bir işe, uçkur çözmem. Yanından geçtiğim her ağaca, içimden selam veren bir mahlukum. Her yeşil ağaç bir fikirdir. Kuşundan karıncasına kadar gözümüzün görmediği bir mahlukat mahşeridir. Kesme hakkım var mı?" Sakalını karıştırdı. Hassasiyetinin anlaşılmamasından korktu. Göğsünün kıllarını kaşıdı. "Siz açsınız. İçinizde en aç olan da Serdar'dır. Gözü açtır. Ruhu açtır. Ben tokum. Acıksam da aç kalmam. Dağa sığınırım. Ormanın

cömertliğine sığınırım. Yeşil ota, mantara, yaban balına sığınırım. Kestaneye, meyveye sığınırım. Verdikçe çoğalan nimete sığınırım. Onların her biri bir insandır. Konuşmaz, verir."

Yıkandı, kurulandı. Cevap vermeme kararıyla Gülnaz Kadın'ı dinledi. Kadının etkilendiğini, acılarının diliyle konuşmaya başladığını fark etti. Köşedeki sedire sırtüstü uzanırken kelamın kamçıdan daha etkili olduğunu düşündü. Tavanı, çöle akmak isteyen durgun bir deniz yüzeyine benzetti. Sakalına tutunan düşünceleri eliyle yokladı. Kazmacıların, Zonguldak'ın altını oya oya yanlışlıkla denize çıktıklarını, deniz suyunun galerileri basarak hepsini boğduğunu, her köye katırlarla ölü taşındığını hayal etti. Tapbasan Şükrü'nün dışarıdan gelen çıplak, yapışkan sesine kulak verdi.

"Cebeliiii... nerde benim hakkım Cebeliii? Hakkımı almaya geldim! Hakkımı ver!"

Tapbasan Şükrü'yü, haklarını alamayan kazmacıların sözcüsü olarak biçimlendirdi kafasında. Tavandaki sineği izledi, bu fikrinden vazgeçti hemen. Kendi zagonunu kendisi yapan bir adamdı Şükrü. Kazmacıların sözcüsü olamazdı. Sürünün içinde, sürüye karşı yürüyen deli bir koçtu o. Toslamayı severdi. Hiçbir insan kapıyı böyle güm güm, evi titreterek dövmezdi.

"Cebeliii kapıyı aç Cebelii! Ben bir mezarım, iki ayaklı bir mezar! Ölen her insan, gelir bana sığınır! Etme eyleme, gel, hece taşıma bir kandil de sen dik!"

Yerinden güç bela kalktı Cebeli. Küçük karısı Anşa'yla yüz yüze geldi.

"Aç içeri al bu adamı."

"Almaa," diye bağırdı Gülnaz Kadın. "Bitini piresini yaymasın eve!"

"Herkeste bit var, Şükrü'de bit yok," dedi Cebeli. "Şükrü, bitli olduğunu anladı mı esbaplarını çıkarır, karınca küresinin üstüne atar, karıncalara yedirir bitlerini."

Kadınların kararsızlığını anlayınca duvara dayalı dişbudak bastonunu alıp kapıya doğru yürüdü. Şükrü'nün vuruşlarını içe doğru açtı. Gülnaz Kadın, açılan kapı aydınlığında aniden beliren,

iki kafaya baktı.

"Hoş geldin Şükrü," diyerek elini uzattı Cebeli. "İçeri buyur."

Uzatılan eli, sol gözünün altındaki tikleri çoğaltarak büyük bir ciddiyetle sıktı Şükrü. Gövdesini güçlükle taşıyan çıplak ayaklarına baktı.

"Bu köyde beni içeri buyur eden tek adam sensin Cebeli." Sustu. Cebeli'nin sakalında beliren kendi suretine baktı. Kendi sakalını sıvazladı. Boynunu uzatıp evin içindeki iki kadını süzdü. "Senin evinde iki tahkimat direği var, Cebeli. Birini almaya geldim. Beni direksiz bırakma. Gökkubbe başıma göçer. Ocağın müfredat defteri mucibince hesabımı gör, hakkımı ver, götüreyim."

Cebeli, kadınların gülümseyişlerinden cesaret alarak:

"Bu direklerin sahibi ben değilim, Şükrü," dedi. Gel kendilerine sor. Gitmek isteyen varsa al götür. İtiraz edersem namerdim."

Bakışlarını, ışıklanmış, iki alaycıl gözle gülümseyen genç direğe çevirdi Şükrü:

"Beni direklerle baş başa bırakma Cebeli. Her direk dikildiği yeri sever. Bu ocağın sahibi sensin. Sök, birini ver bana. Bir direk yeter sana."

"Beni mülk sahibi yapma Şükrü. Ben bu ocağın kazmacısıyım. Unutma. Hiçbir tahkimat direği de ocakta kalmayı sevmez. Ocağın kendisini çürüteceğini bilir. Onun için, kesilip getirildiği ormana dönmek ister."

Kazmacıyı tepeden tırnağa süzdü Tapbasan. Boynunu uzatıp bir daha yokladı direkleri. Anşa'nın gülümseyerek kapıya doğru geldiğini görünce rahatladı. Göz göze geldi kadınla. İçi ışıklandı.

"Pekâlâ o zaman bu ocağın sahibi kimdir?"

Cebeli'nin arkasında duran Anşa, işaret parmağıyla onu gösterdi. Kadının güzelliği karşısında yutkundu Tapbasan. Anşa'yı iki Anşa'ya böldü, birini içine aldı. İçine aldığı Anşa'nın içine girdi. Aklı gitti, kanatları sındı, uvandı, esrikleşir gibi oldu. Tam bu sırada acılı bir anırış duydu; dönüp arkaya baktı. Üzülmez ocaklarında dört yıl çalıştırılıp işe yaramaz hale gelince araziye salınan eşeklerden birisini gördü ve tanıdı hemen.

"Dur gitme Arif. Beni bekle. Bugün bu direk işini halletmem lazım."

Tapbasan'ın emrine uymadı Arif. Topallayarak yürüyüşünü sürdürdü. Cebeli, üç ayağının üzerinde güçlükle duran Arif'i dikkatle izledi. Sinek kümeleri altında kaybolan sırt yaralarının iyileşip iyileşmediklerini merak etti. Hızır'ın güleç yüzü canlandı gözlerinin önünde.

"İçerdeki senin olsun Cebeli. Arkandaki direği isterim."

Büyük kadın, küçümsendiğini hissederek irkildi. Dönünce Anşa'nın utangaç ve endişeli edasıyla karşılaştı Cebeli.

"Çocuklaşma Şükrü," diye çıkıştı Anşa. "Deliysen deliliğini bil."

"Çocuk değilim. Deli de değilim. İnsanım. Günahkârım."

Cebeli, Günahkâr'ın, son bir ay içinde iyice zayıfladığını fark etti. Zonguldak'ın içinde ve çevresinde canlı iskeletler gibi dolaşan maden malûlü küfeci hayvanlara benzetti onu. Hüzünlendi. Düşündü. Konuşmasından, bir de bakışlarındaki hercai ışık ve renk hareketinden, ruhunun canlı olduğu, iyimserliğini koruduğu sonucuna vardı.

"Açlığın var mı Şükrü?"

"Bırak gitsin," diye çıkıştı Gülnaz. "Onun nefsi aç."

"Ne desem acaba?" diye düşünüyordu Tapbasan. Gülnaz'ı yoka sayan bir tavır içindeydi. Tepeden tırnağa bir çift göz kesilmiş, Anşa'ya, Anşa'nın anadan doğma, sürmeli gözlerine kilitlenmiş gibiydi.

"Çekinme, açsan söyle. Cömertlikte Hatem'i geçmiş hatunlar var bu evde."

"Ben cömertlik istemem Cebeli. Miktarım ne olursa olsun veririm. İsteyene veririm. Anşa istese veririm. Ben istesem Anşa vermez. Niye vermez? Çünkü benim can otumu sevmez."

Anşa'nın hoşuna gitti bu söz. Buruk ama düzmece bir öfkeyle kaşlarını çattı:

"Konuşma Şükrü, yeter," diye çıkıştı. "Çek git. Bir daha da böyle şeyler söyleme. Hadi hadi, bekleme."

"Gelirsem kafanı kırarım senin Şükrü," diye arkadan bankırdı Gülnaz Kadın. Kalkıp kapıya doğru geldi. "Sen eskiden konuşmaz, sual etmez bir adamdın. Arsızlaşmışsın. Zıvanadan çıkmışsın. Cebeli'nin altından beni mi almaya geldin?"

Boşluğa düşmüş gibi oldu Tapbasan. Başını çevirip uzaklaşan eşeğe baktı.

"Arif bekle Arif," diyerek kapının önünden ayrıldı. "Bekle, yalnız bırakma beni." Sonra döndü, "Seni istemedim Gülnaz Kadın. Ustadan görme ile iş yürümez; mektep medrese gerek. Sen hiç deprenme, cevher harmanlama yerinde dur. Meremetçiyi bekle, o gelmezse yol marangozunu bekle, o da gelmezse..."

"Defol!" diye bağırdı Gülnaz Kadın.

Deli, eşeğe doğru tabanları kaldırdı.

Sıkıntıdan sakalındaki kıl sayısını merak etti Cebeli. Delinin çıplak ayak tabanlarına yaslandı. Döndü, kargaşa bir suratla sedirine doğru yürüdü. Tapbasan'ın acısını, açlığını ve yalnızlığını duyumsamış olmanın üzüntüsüyle derin derin iç geçirdi.

"Şükrü'nün can otundan namusunuzu kurtardınız, gözünüz aydın," dedi.

Kadınlar, Cebeli'nin öfkesini ânında sezdiler.

"Gene ne oldu Cebeli, barıtlandın," diye çıkıştı Gülnaz.

"Bacaklarınızın arasındaki fırından eminsiniz, maşallah. Altını bile eritir o fırın. İyi koruyun. Ağzını çömlek çamuruyla sıvayın. Fırınınızın harareti on beş gün içinde o çamuru pişirir, setleştirir. Kimse açamaz."

"İnşallah ağzının suyunu tutarsın da sen de açmazsın. Rahata kavuşuruz. Ama nerdeeee... Senin ağzının suyu taşı eritir."

Gülnaz'ı duymazdan geldi Cebeli. Sırtüstü uzanıverdi sedire. Tavanda bıraktığı düşünceyi aradı. Denizin kıyısında kayaya köklenen ve yaprakları yaz kış yeşil kalan bir baldırıkızıla dönüşme isteği uyandı içinde. Körpe tomurcuk, balık ve yosun kokusu...Ve batmakta olan güneşin dalgalara yayılan kızıllığı... Denize açılan balıkçının, "Vira bismillah"ı.

"İyi yapmadınız," diye mırıldandı. "Şükrü size muhabbetle yaklaştı. Ben olsam bağırtlak davranmaz, hoş karşılardım. Olgun kadın, hovardayı hoş karşılar. Hovarda yanıldığını anlar, saygı duyar. Vereğen, zayıf kadınlar da kıyameti koparırlar. Ele güne karşı namuslu olduklarını gösterirler." Namuslu kadınlar canlandı gözlerinin önünde. Bağıran, küfreden, taş atan... "Ne kadar çok namuslu kadın var."

"Boş boş konuşma Cebeli," dedi Gülnaz. "Sen namuslu bir adam olsaydın Şükrü'yü terslerdin. Kovardın kapıdan. Adam karını istedi, sen 'Açlığın var mı Şükrü,' dedin. Nerde sende namus?"

Cebeli elini, uçkurunun altından usulca kasığına doğru kaydırdı. Dünya işlerinden elini eteğini çekip kendi kabuğuna sığınan namusunu yokladı.

"Donumun altında bir namusum var," dedi fersiz bir sesle. "Sağlamsam yerinde durur uslu uslu, değilsem fingirder. İnsanın elinde değil; namus, eğer namussa, oynamayı sever. Sevdiği için de zincire vurulur. Âdem'den bu yana, dünyada sağlam insan kalmadı. Ben zincire vurulan namusun sahibine sağlam demem."

Cebeli'nin ne söylediğini anlayamadı Anşa, önemli şeyler söylediğini sezmiş gibi Gülnaz'a baktı. Namus, zincir ve oynama arasında bağlantı kuramayan Gülnaz ise Cebeli'yi sadece konuşan ama hiçbir şey söylemeyen bir insan olarak tanıdığı için sallapati bir hava içindeydi. Anşa, erinin başucuna dikildi.

"Ne zinciri," dedi. "Kim oynamış?"

Sözünün anlaşılmasını önemsemeyen Cebeli, hafiften araladığı, ağır, çilli gözkapağının altından ilgisizce baktı.

"Belimde ağrı var, Anşa. Biraz mıncıklasan.."

"Mıncıklarım mıncıklamasına da, sen bir şey dedin. Ne dedin, onu söyle?"

Birilerinin kapıyı tıkırdatması, Cebeli'yi cevap verme zulmünden kurtardı. Gidip kapıyı açtı Anşa. Gelen, Töhmürüklü Emin Emmi'nin büyük kızı ve Recep'in anası Ümmü Kadın'dı. Kadının sessizce ağlayarak içeri süzülüşü, Cebeli'yi canlandırdı.

"Gene ne oldu Ümmü?" diyerek doğrulmak istedi. Anşa'nın yardımıyla kalkıp yastığa dayadı sırtını. Rahatlamanın yolunu, olayları gözyaşlarıyla birlikte büyüterek anlatmakta bulan Ümmü:

"Serdar, oğlumu Sait'e dövdürdü beyim," diyerek, gözyaşlarını şalının ucuyla sildi.

"Recep'i mi?"

"Recep'imi dövdürdü. Neymiş, güya Recep'im, 'Bu memleketin dulları sahipsiz değil, ben varım,' demiş. Ağzı gözü şişmiş geldi eve. Kafasını kırmışlar iki yerden."

"Sait mi dövmüş tek başına," dedi Gülnaz.

"Benim oğlumu tek başına dövecek babayiğit daha çıkmadı. Sait'in yanında Şinasi de varmış. Zehra'nın evinin önünde, sopalarla birden saldırmışlar. Allah razı olsun Zehra'dan. Hançeriyle evden çıkmasaymış öldüreceklermiş uşşamı."

"Kim ne derse desin, Zehra büyük kadın," diye mırıldandı Cebeli.

"Zaten madende Recep'imin her tarafı yanmış. Üstüne üstlük bir de bu bela geldi. Bana bir akıl ver beyim. Benim bir yol tutmam lazım. Hayıfımı almam lazım bu soysuzlardan. Almazsam içime yangın olur."

Kadının yüzüne yansıyan gizli dünyasını ilgiyle izliyordu Cebeli. Evet. Ağzını açtığında, habbeyi kubbe eden bu kadın da yalnızdı. Yalnızlığından güçlü hayaller doğuran Zehra'ya hiç benzemiyordu. Korkuyu çağrıştırıyordu bu kadının yalnızlığı. Kendisini sürekli bir erkeğin kolları arasında düşünmekten olsa gerek, itirazsız, uysal, sokulgan bir görünüme sahipti. Değişik kadın yüzlerinde yıllardır masumiyeti ve hizmet aşkını arayan Cebeli, ağrısız başına kaşbastı bağlayan ve derinden ağlayan bu dul kadını, anlayamamış olmanın verdiği sıkıntıyla esnedi.

"Recep'i severim," dedi. "Yalnız kadınlara yardım aşkına düşmüş. Bu yüzden dayak yemiş, acı çekmiş. Ne güzel. Ellemeyin, acısıyla baş başa bırakın onu, öyle yaşasın. Öyle acılar vardır ki her insana nasip olmaz."

"Recep'im yardımseverdir. Kimsesiz kadınlara çok yardım eder. Neyleyim ki dedikodu var. Fiskos var. Kötü insanların ağzına düşmüş."

"Boş ver dedikoduyu," diye çıkıştı Cebeli. "Ortada bir insanlık, bir ilim var. Recep'in insanlığı, Recep'in ilmi. Ben buna bakarım. Boşuna demeyişler, ilme ar olmaz, ar eden berhudar olmaz."

"Oğluna söyle, dulların evine gitmesin bir daha," dedi Gülnaz.

"Elleme gitsin," dedi Cebeli. Osman'ın, 'İki yaşındaki bir koç, bir günde altmış koyuna aşabilir,' sözünü anımsadı. "Recep'ten dullara zarar gelmez."

"Recep'ime zarar gelir, beyim. Ağız karası, fitnelik her yanı sarmış. Bağırsakları ayaklarına dolansın inşallah o Havva'nın, oğlumun adını kötüye çıkardı."

"Boş ver, aldırma. Recep büyük insandır."

"Ee gitmese ne olur ki kıyamet mi kopar?"

Gülnaz'ın ısrarından rahatsız oldu Cebeli. Ümmü Kadın'ın çiçekli entarisinde yoğunlaştırdı hayalini. Gözlerinin önünde, acayip insanlar belirdi. Geleneklere, alışkanlıklara, inançlara ters düşen, insanların rahatından rahatsız olan insanlar. Kalbinin yer değiştirdiğini, soldan sağa geçtiğini sandı. Gaipten sesler duydu, çocuk sesleri... Sordukları sorularla yer altı karanlığında ilerleyen çocuk kafilelerine katıldı. İnsanların sorunlarıyla ilgilenmekten, kendi iç seslerine ulaşamadığını, onları yitirdiğini, yitip giden her sesin, bir felaket olarak kendisine döndüğünü düşündü. Ani bir kararla:

"Beni yalnız bırakın, rahatsızım," dedi.

Sırtüstü uzandı. Kadınların sessizce çekilişini izledi yan gözle. Kadınlar neden sessizce çekiliyor ve bir karanlık izbede, ses çıkarmadan, yer altına doğru doğuruyorlardı? Uğultular. Tazelenen hayat. Acı ve kan kokan ilk çığlıklar. Patlama yangınından çıkmış gibi morartılı ve biçimsiz kafalar. Kömür karası saçlar, gözler. Hayretin ve korkunun giz dolu gücüyle, çevreyi ışıl ışıl süzen, anlamaya çalışan kocaman gözler. Mayaları belayla yoğrulmuş künyeler.

Tavanı süzdü. Gezinen haşaratı izledi. Kaynağından çok uzaklaştığını ve aldığı menzilde boğulur hale geldiğini hissetti. Ne

kadar da çok iş vardı. Her yağmur, tavanın aktığını hatırlatıyordu ısrarla. Karşı duvar çatlamıştı. Ahırın kokusu, hayvanların ruhları ve geviş kokularıyla birlikte eve sızıyordu. Kapının altından içeri yayılan sular, döşeme tahtalarını küflendirmişti. Çürüyen dökülen her şey, kadınların ve hayatın şikâyet dağarcığını şişiriyordu. Hayat zembereğinin emniyet tetiği, basmancası kırılmıştı. Gündüz düşündüğü şeyler, geceleyin rüyaya dönüşüyordu. Gövdesindeki sıkıntı sivilceleri çoğalmıştı. Maden idaresi, ölüleri kayıttan düşürüyor muydu acaba?

Ocağın kenarında, kafa kafaya vererek sessizce badırdaşan kadınlara kulak kabarttı. Bunca yıldır harcanan bu kadar sözün içinde, insanın kaderini değiştirecek bir söz yok muydu? Söz neden bu kadar çok ve bu kadar güçsüzdü? Söz çoğaldıkça insan küçülüyordu. Hiçbir gerçek, kendi kavramına sığmıyordu artık. Hayat, herkesin üzerinde anlaştığı, manasız manalar, manalarını yiyen biçimler yığını haline gelmişti. Yüzüne konan sineği kovmadı. Sineğin uğrak noktalarını merak etti. Bir öküzün, sineğe insandan daha iyi davrandığını düşündü. Gözlerini yumdu, iç seslerini dinleyerek kendi derinliğine doğru çekildi.

SAKİN OLUN EFENDİLER

Hakikat sakindir.

Işık uçverdi, devindi, demlendi; ufuk çizgisine, göğe ve dalgalara yaydı sevincini. Denizi gelin tülü gibi saran sis, ışığı ötelere, pul pul balık ışıltılarıyla ırgalanan büyülü menzilin dibindeki kömür karanlığına, karanlıkta cebelleşen ecinnilere, hırslara, hesaplara ve küçülmüş, yabancılaşmış, görkemli gayretlere taşıdı. İskeleye yakın bir yerde, denizin dibinde, Kazakların kıyılara saldırmada kullandıkları, altı düz, yayvan bir şaykanın kadavrası hafiften titredi; yüz yirmi yıllık ömrünün sonuna gelmiş, bir ton ağırlığında, rengârenk bir morina balığı, hamsi sürüleriyle birlikte, kadavrayı geçerek, çiçekli deniz çayırlarının, yosunların arasından, ışığa doğru ağdı. Balıkçılların ve martıların çığlıkları sardı dalgaları.

Güneş, kaya levreklerini, istavritleri, salyangozları, küflü pavuryaları, keşiş yengeçlerini, taraklıları ve iskorpit sürülerini hareketlendirdi. Balık, yosun ve midye kokusu bastı sahili. Martı dışkılarının sünger gibi kapladığı kayalıklarda aç bir tilki belirdi. Yumurtalı, civcivli yuvaların arayışına çıkan tilki, bir anda, yüzlerce martının kayaları çınlatan pikeli çığlıkları altında kaldı. Genç ve dişi bir kuzey gümüş martı, tilkinin kafasına peş peşe dalışlar yapınca durum değişti. Tilki, gözlerini hep martılara çevirdiği için yuvaları göremeyen kör bir akla dönüştüğünü sezinledi, ağzını yalaya yalaya defne kümelerinin arasına girmekte buldu çareyi.

Kömür kumpanyası sahiplerinin Bahriye Nezareti yetkilileriyle, Ereğli Maden İdaresi'nde yaptıkları sabah toplantısı, dördüncü saatini doldurduğunda, güneş, göğün zirvesini saran kara bulutla-

rın altına girdi. Hava, netameli bir hal aldı. Toplantı dağıldı. Maden Bakanı ve Ereğli Kaymakamı Dilaver Paşa, beynine lök gibi çöken uğultunun ağırlığıyla, binadan çıkanları, oturduğu yerden, iğrenerek izledi. Karamsar ve kör bir hayal sisi içindeydi. Işıldayan ve ışıldadıkça niteliklerini, görünümlerini, işlevlerini birbirlerine emziren, rengârenk ter damlacıklarının doğurduğu, başkalaştırdığı, garip seslerin, şaibeli zenginliklerin, malların, faizlerin, rantların arasında, kudretini yitirmiş, sap gibi tek başına kalıvermişti. Herkes, devletin ocaklardaki mutlak kontrolünden ve gerçeğin katlanılması zor yanlarından kendini azat etmeye çalışıyordu. Ensesini tatlı tatlı kaşıdı, çözülen çelişkilerin doğurduğu çelişkilerle uğraşacak halde olmadığını anladı. Masanın etrafındakiler suskundu. Miralay Mehmet Sait'i, Maden Komisyonu Başkanı Hüseyin Bey'i, Kolağası Hasan Tahsin'i ve omuzlarının arasında, kafa yerine kocaman bir olasılık taşıyan, Maden Kâtibi İsmail Hakkı Bey'i sırayla, sessizce süzdü; kaşlarını kaldırarak yüzünü İsmail Hakkı Bey'e çevirdi:

"Bunlarla baş etmek zor, çok zor, efendi," dedi. "Bunların devletle sürtüşmeleri, yer altındaki patlamalardan daha tehlikeli. Bunlar aç. Nerede o eski zenginler; malını midesini yedire yedire manevi zenginliğe erişen beyler. Bunlar, devletin kuyusunu kazmakla meşguller."

"Bunlar sadece devletin kuyusunu değil, birbirlerinin kuyusunu da kazmakla meşguller Paşa Hazretleri," diye, oturduğu yerden masaya doğru abandı İsmail Hakkı Bey. "Bazılarının arkasında, muhtemelen, Yorgaki Zafiropulos var. İhtimal dâhilinde konuşursam bunlara, David Galavani gibi İngiliz bezirgânları da en arkadan destek veriyorlar. Yıllar önce, Hazreti Padişah'ın izniyle, Kozlu ve Zonguldak ocakları Zafiropulos'un işletmesine verildi. O zamanın Maden-i Hümayun Nazırı, Halil Kadri Bey'in tavsiyesiyle adam, Maden-i Hümayun Müdürü oldu. Olmaz olaydı."

Krize, kriz çatlağından bakmayı seven, Kolağası Hasan Tahsin, "Zafiropulos, Galata'nın en zengin bankerlerinden biri olduğu için, işini devlet katında kolay halletti." diye mırıldandı. Bakışlarını bir an, "Araya girme" dercesine kolağasına kaydırdı Paşa. Söz yeniden İsmail Hakkı Bey'e geçti:

"Daha ilk senenin sonunda bütün ocakların çalışmalarını durdurdu. Neymiş, Bahriye Nezareti, tonu 73 kuruştan aldığı kömürlerin karşılığını ödememiş de çalışmalara son vermek zorunda kalmış. Yalan. Meğerse adam, İngiltere'den kömür ithalinin gerçekleşmesi için İngiliz kömür kumpanyalarıyla el altından anlaşmış."

"İstismarlı madencilik yaptı," diye yeniden söze girdi Kolağası Hasan Tahsin. "İyisini aldı, kötüsünü bıraktı. Bezirgân'ın gayesi havzayı köreltmekti zaten. Devlet-i Âliyye'yi, İngiliz kumpanyalarına borçlu hale getirmekti."

Adı Fransız yanlısına çıkan Miralay Mehmet Sait, hayatı soytarıdan, geleceği ise müneccimden öğrenen, dirayetsiz, sefih sultanların, sıkıştıklarında Avrupa'yı yardıma çağırdıklarını düşünüyordu o anda. Dilinin ucunu yakan fikri:

"O bir İngiliz oyunuydu," diye açığa vurdu. "Hükümet Zafiropulos'la yaptığı mukaveleyi feshetikten sonra, ocakların işletilmesini İngiliz kömür kumpanyasına verdi. Aynı şeyi Kumpanya yaptı. Ocakları hakkıyla çalıştırmadı. Devlet-i Âliyye'yi, İngiltere'den kömür ithal etmek zorunda bıraktı."

Dilaver Paşa, sabırla dinliyordu konuşanları. Suç ihtimalleriyle ağırlaşmış arzuları bertaraf edemeyeceği kanısındaydı. Nefse hizmet eden bir bilinç ve duygu hercümerci oluşmuştu iç dünyasında; Saraya, hükümete ve iş dünyasına mensup tanıdık simalar, borç görüşmeleri yapan nazırlar, Hazine-i Hassa memurları, Galata bankerleri, yabancı şirket ve elçilik temsilcileri, Hacı Hüsrevler, Yorgiler, Zafiropuloslar, Efraimler... Salonu süzdü, tek bir eşya dahi yoktu. Eşyaları ve ses sınırlarını gördü birden. Şaşırdı. Ses sınırlarını aşan eşyalar, çözülme eşiğinde duruyorlardı. Eşyaların içini ve ötesini anlamaya çalıştı. Her şey, her şey hakkında alabildiğine konuşkan kendi gerçeği konusunda ise korkunç derecede ketumdu. Hayat, muallakta mıydı yoksa? Zihin, kendi varlık şartlarından kopmuş; servet, güce ve rekabete dönüşmüş; özel, geneli yutmuş ve tüm yerleşik anlayışlar, tepetaklak olmuştu. Alnını sıvazladı, kafasını kaldırdı. Aklı, kömür ve toz yığınlarına; renklerini, sınırsız bir arzuyla doğadan isteyen, kararmış, solmuş çiçeklere; kazmalara, küreklere; katır katır yer altına akan direklere kaydı.

"Peki, Maden-i Hümayun ocaklarına lüzumu olan kerestenin, Ereğli sancağı ormanlarından temini varken Romanya'yı neden araya soktular? Oradan getirecekleri sütunlar daha mı sağlam?"

Paşa'nın ilgisiz bir konuyu ortaya atması, şaşkınlıkla karışık, kısa bir sessizliğe yol açtı. Konuşmacılar, "Bu da nerden çıktı?" dercesine birbirlerine bakıyorlardı. Paşa soru sormamış, sorular altında ezilip küçülmüş, soruları soruluklarına pişman etmişçesine susuyordu.

"Her neyse, mühim değil," diye sürdürdü. "Bu toplantıdan şimdi ne çıktı, ben pek anlayamadım, efendi?"

Sorunun kendisine yöneldiğini ânında anlayan, Maden Komisyonu Başkanı Hüseyin Bey, ocak sahiplerinin, beyninde yankılanan görüşlerinden, itirazlarından güçlükle koptu.

"Bizler, kumpanya sahiplerinin görüşlerinden de yararlanarak hayırlı sonuçlara vardık, Paşa Hazretleri," dedi, titrek, afazi bir edayla.

Hüseyin Bey'in gözlerinin altındaki morluğun, dosyaları incelemekten, inanmadığı şeyleri onaylamaktan ve birbirlerine benzer raporlar yazmaktan kaynaklandığını düşündü Paşa. Görünmez ellerin sürdüğü bir dama taşı canlandı gözlerinin önünde. Sırtından kuyruk sokumuna doğru ilerleyen haşerenin, bir madenkeş biti olabileceğinden kuşkulandı. Haşereyi ezercesine arkaya yaslandı.

"Ne gibi sonuçlar efendi? Hülasa buyurun," dedi.

Hüseyin Bey'in aklı, Paşa'nın toplantı ânında, bazen balinalar gibi tek gözünü yumarak uyuklamasına kaymıştı. Soru karşısında kendine geldi.

"Her şeyden evvel, Paşa Hazretleri, ocakların temel ihtiyacı olan sütun meselesi halledilmiş oldu. Bunun için, Üzülmez ve Belen ormanları başta olmak üzere, Ereğli livasının tamamı, kömür havzasına tahsis edildi. Romanya işi, onların işidir, bizi alakadar etmez. Ayrıca hayırlı bir iş oldu. Kumpanya sahiplerinin çekişmelerine sebep olan kroki meselesi çözüldü. Şöyle ki..."

Paşa, defterini açıp krokiye bakan Hüseyin Bey'i izlerken, hızar tesisinde, maden direği, kereste ve kama yapıp ocaklara satan Hacı

Habip'in, iş imkânlarını genişletmek için, kızlarından birisini Hüseyin Bey'e vermek istediği yönündeki söylentiyi anımsadı.

"Alaplı ile Akçakoca arasındaki şeyden," diye sürdürdü Hüseyin Bey. "Nereydi o... Haaa... Taşsuyu'ndan başlayarak Kurucaşile ile Cide arasındaki Kapısuyu'na kadar olan sahil şeridi hudut tayin olundu." Birkaç sayfa çevirdi. Yutkundu. "Kozlu, Üzülmez, Kilimli ve Alacaağzı bölgelerindeki ocaklar, numaralanarak yeniden düzenlendi. Yükleme iskelelerine oluklar yaptırılmasına karar verildi. Eski dekovil hatlarının tamirinin yanında, Üzülmez, Çaydamarı, Çatalağzı ve Kozlu maden mevkilerine yeni şimendifer hatlarının döşenmesine lüzum görüldü."

Paşa, derin derin esnedi. "Bu adam, kıskanç ve dışlayıcı bir ruhla hayatın tüm yönlerini kucaklamaya çalışıyor, kucaklayamıyor, buhrana giriyor, o buhrandan kurtulmak için de güzel kızlara meylediyor," diye iç geçirdi.

"Ayrıca, Paşa Hazretleri, 'fen' ve 'imalat' isimli iki komisyon kurulması tavsiye edildi. Bu komisyonları, Bahriye'nin en kısa zamanda, bu işleri anlayan zabitlerden kurması elzemdir."

"Bu işlerden maksat nedir efendi?"

Paşa'nın merak dünyasında, yıldız mahşeri gibi parlayan soru işaretlerini görür gibi oldu Hüseyin Bey. Açıklama şevki kırıldı.

"Maksat, fen ve imalattır, Paşa Hazretleri."

"Fenden maksat nedir, efendi? İngilizlerin fenni mi? Elimizin altında fenden anlayan zabit var mı? Sonra, imalattan maksat nedir?"

Paşa'nın toplantıya katılmamış gibi sorular sormasını, şaşkınlıkla izliyorlardı. Dünyanın kalbinin Ereğli havzasında attığını söyleyen bir insan, beş saatlik bir toplantıdan sonra bu soruları mı soracaktı? Bakışlardaki hayreti merak olarak yorumlayan Paşa, esnememek için kendisini güç bela dizginledi.

"Kurulacak Fen Komisyonu, maden arama izninden, devir teslim işlemlerine kadar birçok görevi yerine getirecek," dedi Hüseyin Bey. "Maden sahipleri arasındaki anlaşmazlıkların tespit ve halline de bakacak. İmalat Komisyonu, madenin işletme, nakil ve yükleme

işlerine bakacak. Her iki komisyonun kararları, zat-ı âlinizin tasdikinden geçtikten sonra tatbik edilecek."

Kolağası Hasan Tahsin sıkıntılıydı. Bütün bu masrafları neden kiracı durumunda olan kumpanya sahipleri üstlenmiyordu da devlet üstleniyordu? Bu devlet ne zaman kendi mülkünü başkalarına kiraya vermekten vazgeçip, onu doğrudan işleyerek işveren durumuna geçecekti?

"Efendim müsade buyurursanız burada, öteden beri düşündüğüm bir hususu Paşa Hazretleri'ne arz etmek istiyorum."

"Buyurun efendim," dedi Hüseyin Bey.

Bakışlar, herkese aynı anda bakan Hasan Tahsin'e yöneldi. Paşa, kolağasının kiremit kızılı bıyığını ve sakalını dikkatle izlerken, gençlik yıllarını hatırlatan bu yakışıklı, idealist adamın, yanlış fikirlere usulünce karşı çıkacağına, çelme attığını, bu yüzden, doğruları söylese de kimseyi ikna edemediğini aklından geçirdi. Derin bir nefes aldı. Kalbinin sıkıştığını hissetti. Son göz ağrısı Hüsniye Hanım'ın, ayrılmadan önce söylediği tatlı sözlere sığındı.

"Muhterem Paşa Hazretleri, bendeniz öteden beri, devletimizin kendi miri ocaklarını, bezirgânlara, aracı kumpanyalara kira bedelleriyle vermeden, kendisinin işletmesi fikrinde olduğumu beyan etmek isterim. Bunun için, Bahriye'nin Kerpiçlik, Kozlu, İkincimakas Damağılı ve Üzülmez maden mevkilerindeki bazı ocakların işletilmesini bizzat üzerine almasından yanayım."

Paşa heyecanlandı. Cebinden tespihini çıkardı hemen. Fesinin pozisyonunu değiştirdi. Kaşlarını çatarak:

"Kumpanyaların çalışmalarını engellememek kaydıyla fikriniz münasiptir," dedi. "Bahriye'nin bir kumpanya gibi işe koyulmasının zamanıdır. Kiraya verdiğimiz ocakları, mukaveleleri feshedip geri alamayız. Bahriye'nin yeni ocaklar açması ve asker ameleleri buralarda çalıştırması münasiptir." Sustu, karşı çıkan var mı yok mu diye, dinleyenleri tek tek süzdü. "Unutmadan bir hususu, toplantıda ele almadığımız bir meseleyi hatırlatmak istiyorum. Geçen ay, kömür tozu patlamasında ölen amelelerin, aileleri bana ocakta ihmalin olduğunu beyan ettiler. Elim kazayı tetkik eden heyetin tuttuğu zabıtlardan ben bir şey anlamadım. İhmal var mı,

yok mu? Ölüler arasında on yaşında bir çocuğun olduğu söylentileri var. Doğru mu bilemiyorum. Hadisenin sebebi, müsebbipi tespit edilmezse, bunlar tekerrür eder efendiler. Şimdi olmasa bile ilerde bunların vebali altında kalır, eziliriz hepimiz."

Paşa, sağ elinin mor damarlarını süzdü. Ölmüş kuzusuna bakan yaşlı bir koyuna benzetti kendini. Sıkıntıyla arkaya yaslandı. Yarattığı sessizliğin ve çaresizliğin gücünü duyumsar gibi oldu. Korktu.

"Yanlış hatırlamıyorsam, biz hazırladığımız nizamnamede, mükellef amelenin yaşını 13 ila 50 arası tespit etmiştik."

Maden Komisyonu Başkanı Hüseyin Bey, Paşa'nın kendisine bakarak konuşmasını, suçlandığına yordu. Sıkıştığı anlarda yaptığı gibi, sol kaşını kaldırıp gözünü hafifçe kıstı. İlgisi olmadığı halde önündeki defteri karıştırdı. Rakiplerinin Paşa'yı, kendisine karşı önceden doldurmuş olabilecekleri ihtimalini aklından geçirdi.

"Bu gibi patlamalar, Avrupa'da da oluyor Paşa Hazretleri," dedi. "Bunlar maden havzalarında biraz da kaçınılmaz hadiselerdir. Tutulan kaza zaptını hassasiyet ve dikkatle inceledim. Ölen küfeci çocuğun yaşı on değil, on üçtür. Ölümüne tamamen kendi ihmali sebep olmuştur. İşini bırakıp uyumak için katırların kaldığı yer altı ahırında uyumaya gitmeseymiş ölmeyecekmiş."

"Kaza zaptını tutan şahıs, Estefan Efendi'nin kâtibi Petro'dur," diye söze girdi Hasan Tahsin. "Ölen çocuğun babasıyla bizzat konuştum. Çocuğunun on yaşında olduğunu söyledi. Aynı şahıs, kazadan altı ay evvel, çocuğunun küçük olduğunu, çalışırken zorlandığını, ağladığını, iki nezaretçiye, Mükerrem ile Gaffar'a da söylemiş."

"Efendim delikanlının mükellefiyet defterinde yaşı on üçtür," dedi Hüseyin Bey. "Köylülerin, kendi çocuklarının doğum günlerini kaydetmedikleri, bilmedikleri de malumunuzdur. Ben bile şahsen kendi yaşımı bilmiyorum."

"Çocuğun yaşını Petro, babasından daha mı iyi bilecek?"

"Delikanlının yaşını, çalışmaya başladığı gün, deftere kaydettiren Petro değil, köy muhtarıdır. Küçük bir tahkikat neticesinde hakikatı öğrenirsiniz."

"Muhtarların çocukları olduklarından daha yaşlı kaydettirdiklerini öğrenmeniz için, küçük bir tahkikate de sizin ihtiyacınız var, efendim," diye bastırdı Hasan Tahsin.

Yönettiği havzada, yakın çalışma arkadaşlarının bile rekabet ve çatışma içinde olduğunu düşündü, Paşa. Herkesin içinde, topluluğu rahmet olmaktan çıkaran, bitip tükenmez bir fırtına vardı. Hayırlı bir durum değildi bu. İnsanlar, adabınca tartışmayan, köpekler gibi anlamadıklarına havlayan mahluklar haline mi geliyorlardı yoksa? Yaşı on olan kaç çocuk çalışıyordu bu havzada? Cesaretini dürüstlüğünden alan kaç insan vardı? Hırsın, gizliliğin ve inkârın kuşatması altında olduğunu hissetti yeniden. Kendisine moral vermek istercesine:

"Sakin olun efendiler," diye mırıldandı. "Hakikat sakindir."

Sakin bir durum çıktı ortaya. Sakinler, Paşa'nın sükûnetine uygun bir fikir ve konuşma tarzı arayışına çıkmış görünerek durgunlaştılar. Paşa, midesinden gelen gurultuların duyulmasını engellemek için üst üste öksürdü. İstanbul'dan gelen Fransız heyetiyle yarın sabah yapacağı görüşmenin mahiyetini anımsamaya çalıştı. Anımsayamadı. Öğle üzeri yediği yemeklere takıldı. Onları da anımsayamayınca:

"Müşavere bitmiştir efendiler," dedi. Kalkmak isterken arkaya doğru kaykıldı. Yorgunluğun ağırlaştırdığı gövde, koltuğa abanınca, Paşa, koltukla birlikte sırtüstü düştü. Panik havasında koşup kaldırdılar. Kafasının arkası salonun tahta zeminine çarpmıştı. Ayağa kalkacak durumda değildi. Bakışlarına, tavandaki kirişlerle, parçalanmış bir dünyanın içe vuran ışıltıları egemendi. Bildiklerinin tümünü unuttuğu korkusuna kapılmış gibi bir hali vardı. Fesini kafasına oturttular. Apoletini düzelttiler.

"İyi misiniz Paşa Hazretleri?" dedi Miralay Mehmet Sait Bey. "Bir arzunuz, emriniz var mı?"

"Benim bir an evvel evime götürülmem lazım Sait Bey. Kanaatimce, burada konuşacağımız mühim bir mesele kalmadı."

"Ben de aynı kanaatteyim izzetlü Paşam," diye onayladı Mehmet Sait Bey.

İnsanları, sonu gelmez çabalar içinde tüketip heder eden hayatın, yüceltilmeye değer bir şey olmadığı kanaatine varmıştı Paşa. Sağ elini koltuğa basarak ayağa kalktı. Rütbesi sökülmüş, mağlup bir kumandan gibi yürüdü. Hasan Tahsin'in açtığı kapıdan dışarı çıktı. İdare binasının önünde bekleyen, çıplak ayaklı, yamalı, sarıklı insanlara baktı. Çalışmak için civar köylerden gönderilen acemi ameleler olduklarını düşündü. Binanın girişinde, Paşa'yı fark edince hazırola geçen memur ve hademeleri gecikmiş bir selamla memnun etti. Memnun olan hazırolcuların arasında Hurşit de vardı. Paşa'nın selamından cesaret alarak bir adım öne çıktı hemen. Cebeli'den ezberlediği hitap biçimiyle:

"İzzetlü Paşam," dedi, "Yüce şahsınıza mühim bir maruzatım var."

Hasan Tahsin'in dışında, Paşa'nın maiyeti, 'Sen nerden çıktın, şimdi sırası mıydı be adam,' dercesine Hurşit'i süzdü soğuk soğuk. Hasan Tahsin, Hurşit'i tanıdı hemen; sevindi. Paşa, karşısında el pençe divan duran Hurşit'in acılı bakışlarını, yamalı urbalarını, çarıklarını dikkatle izledi.

"Buyurun efendi," dedi yumuşak bir sesle. "Neymiş maruzatınız, dinleyelim."

Cebeli'den ezberlediklerini dikkatle söylemeye başladı Hurşit.

"İzzetlü Paşam, ben kulunuz, Körnefese kurban giden Kazmakeş Cemal oğlu, kazmakeş Hurşit'im. Zonguldak'ta otururum. Kozlu ocaklarında çalışırım. Yakın bir zamanda, kömür tozu patlaması oldu; on yaşındaki büyük oğlum, küfeci taifesinden Hızır, sizlere ömür, Allah'ın rahmetine kavuştu."

Hurşit duyduğu acı ve heyecanından ne diyeceğini unuttu. Bakışlar kazmacının yanaklarına sızan gözyaşlarına kaydı.

"Başınız sağ olsun, efendi," dedi Paşa, hüzün ve aldatılmışlık duygusuyla. "Allah, ailenize metanet ihsan eylesin. Buyurun, devam edin. Maruzatınızı dinleyelim."

Maden Komisyonu Başkanı Hüseyin Bey, Hurşit'i buraya Hasan Tahsin'in getirdiğinden, kendisine karşı bir şeylerin tezgâhlandığından kuşkulandı.

Ezberden doğaçlamaya kayan Hurşit, "Paşam," diye sürdürdü. "Serdar Bey isimli bir adam var. Mükellefiyeti bahane etti, benim ikinci oğlumu küfeci yazdırdı. Oğlumun küçük olduğunu, korktuğu zaman altına işediğini söyledim. Dinlemedi. Zaptiyeyi çağırdı. Çocuğumu ağlata ağlata, benim çalıştığım ocağa soktu. Size yalvarırım, ayağınıza kapanırım." Acılı, boğuk sesler çıkararak ayağına kapandı Paşa'nın. "Büyüklüğünüzü gösterin. Oğlumu kurtarın. Onun daha on üç yaşına basmaya dört senesi var."

Paşa, dikkatini, aklında iz bırakan masum bakışlara kaydırmış, kazmakeşin ince yanına hançer ucu gibi işleyen varoluş acısını görür gibi olmuştu. Hurşit'in ensesindeki yanık izlerini izlerken madende çalıştırılan ve şimdiye kadar ölen çocukların sayısını merak etti. Herkes yalan söylüyordu. Kürre-i arz, ne tam manasıyla doğrulanabilen ne de çürütülebilen fikirlerin idaresi ve ağırlığı altındaydı. Sis sarmıştı her yanı, yalan sisi. Yalancılar, doğruların ve yanlışların mutlaklaşmasına izin vermeyen bu sisin içinde gezinip duruyorlardı.

"Ayağa kalk efendi," dedi. "Beni mahcup etme. Cenab-ı Hakk'ın divanında hepimiz eşitiz."

Başını döşeme taşından kaldırdı Hurşit. Elinin tersiyle gözyaşlarını sildi. Umut içinde, dimdik doğruldu. Aşırı çalışmanın ve acının büktüğü incecik boynunu doğrultarak el pençe divan durdu.

"Ameleliğe kaç yaşında başladın efendi?"

Düzeni düzeneği delinmiş birsesle, "Dokuz yaşında Paşam," dedi. Yutkundu. "Üzülmez'de babamla beraber başladım."

"Kaç sene oldu?"

"On dokuz sene oldu. Üzülmez'in ilk kazmakeşlerindendi babam."

Mezardan çıkmış bir ölüyle konuştuğu sanısı içindeydi Dilaver Paşa. Kendisini, içlerinde taşıdıkları ölülerle birlikte yaşayan yer altı insanlarının padişahı olarak hayal etti bir an. Başını Hüseyin Bey'e doğru çevirdi. Üstesinden gelemediği iç çelişkilerin, bulanık ve çıkışsız bir gölgeye dönüştürdüğü bu adamın; nüansları, ayrımları, öncelikleri önceden ayarlayarak, sıraya dizerek konuşan

bu güvenilmez memurun, emirleri yerine getirmeyeceğini bildiği halde:

"Hurşit Efendi'nin dertleriyle ilgilenmenizi rica ediyorum, Hüseyin Bey," dedi, soğuk ve yalın bir sesle. "İnsanları ısıran hakikatlere mani olmalıyız. Nizamnamede en alt yaş sınırı on üçtür. Bu hususun muhtarlara, beylere hatırlatılmasında fayda mülahaza ediyorum."

"Müsterih olunuz Paşa Hazretleri," dedi Hüseyin Bey. "Kazmakeşin arz ettiği meseleyi yakinen tetkik edeceğim."

Hasan Tahsin, Paşa'nın gaflet içinde olduğunu, kuzunun meselesini kurta havale ettiğini düşünerek acı acı gülümsedi.

KÂBE GÜVERCİNLERİ

Hak Teala: Ey kullarım, yerin derinliğine
ne kadar inerseniz, bana o kadar yaklaşırsınız.

Hurşit, dokuz yaşındaki oğlu Neşat'ın elinden tutarak yer altı karanlığına daldı. Çocuk, ölüm korkusunu, çalışıp eve para getiren büyük insanların sınıfına katılmış olmanın gururuyla dengelemiş görünüyordu. Galeri zemininde yılan gibi akıp giden rayları, yüzeye yakın yerlerde, kavşak noktalarına yerleştirilen kandilleri, yanık tahkimat direklerini, höyükleri, tütmekte olan çatlakları, yanından geçip giden küfecileri, kazmacıları, çavuşları, tahkimatçıları, soru ve kuşku yüklü bakışlarla süzüyor, abisi Hızır'ı yakan ateşi merak ediyordu. Nereden çıkmıştı bu ateş? Ağzı, gözü, dişleri var mıydı? İnsanları yutan aç bir ateş miydi? Hızır'ı neden yakmış, yutmamıştı? Boynundaki muska, Hızır'ı neden koruyamamıştı? Anası Kumru'nun dediği gibi, Hızır o muskayı, ateş çıkmadan önce, bir yerlerde düşürmüş müydü yoksa? Hızır'ın yanmış cesedinde muska neden yoktu? Muska yandıktan sonra bir yerlere mi düşmüştü? Nenesi Elif mi haklıydı yoksa? Muskayı, yangın çıkmadan önce, işe bismillahsız başladığı için ocak cinleri mi çalmıştı? Gerçeği söyleyen kimdi?

Yanan direklerin yerine, yeni tahkimat direkleri vuran tahkimatçıları, küçük göçükleri kaldıran ameleleri geçtiler. Az ileride, yıllardır küskusüyle kavlakları söküp düşüren Durmuş'u görünce sevindi. Durmuş, tütmekte olan tavan kömürlerini süngüyle düşürmeye vermişti kendini; çatlaklara kumla karışık çamur dolduran, uzun kollu sıvacı Muhkim'le birlikte çalışıyordu.

"Oooo hoş geldin Neşat," dedi Durmuş, çamurlu ellerini yukarı kaldırarak. "Seni bu yaşta, bu zizil oluğuna sokan kafanın..." Sağına soluna baktı, sonunu getirmedi.

Kafası, akkorlu küle gömülüp yanmış patatesi andırıyordu. Abisi Hızır'ı anımsadı Neşat, korktu.

"Direklerin çoğu yanmış," dedi Hurşit. "Her tarafta göçük tehlikesi var."

"Meleklerin hepsi tüydü gitti," diye güldü Durmuş. "Kader bizi attı bir kenara. Meydan Azrail'e kaldı."

Durmuş'un, alışılmadık sözlerle Neşat'ın huzurunu eşeleyip moralini bozmasından korktu Hurşit. Daha fazla eğlenmeden yola devam ettiler. Her omzunda birer direkle yaylanıp giden Abraş Ali'yi geçtiler. Çekülsüz bir akılla yıllardır duvar ören ve ördüğü her duvarın önünden her geçişinde de taşlarını tek tek sayan bu adama acıdı Hurşit. Ayağa yaklaştıklarında, Harun'la karşılaştılar küfesiyle vagona kömür taşımaktaydı.

"Merhaba Harun," dedi Hurşit. "Arkadaşını getirdim."

Silme kömür dolu küfesinin altında iki büklüm durup Neşat'a gülümsedi Harun. Daha önce olduğu gibi yükün ağırını yine kendisi mi çekecekti? Buna rağmen, yeni küfecinin, buyurabileceği, istediğini yaptırabileceği bir yaşta olmasına sevindi.

"Siz ocağa girin," dedi. "Küfemi boşaltır gelirim şimdi."

Neşat, Harun'un dizlerine kadar çemrenmiş yamalı şalvarını ve çamurlu bacaklarını arkada bırakarak ayağın çamurlu yerine gedi; durdu, direkler arasında dalgalanan lamba karanlığını, nemi ve sıcaklığı, korkunun büyüttüğü iri gözlerle süzdü. Amcası Yusuf'u gördü ilkin; belden yukarısı çıplak bir halde, sağ böğrünün üzerine yatarak kömür söküyordu. Sevindi. Nasuh'u, Mikâil'i, Recep'i keşfetti sonra. Dişlerini ve gamzelerini ışıldatarak gülümsedi tatlı tatlı.

"Ne çabuk geldiniz," dedi Yusuf. "Neşat hoş geldin."

"Hoş bulduk, emmi."

Hurşit, yarı yarıya yanmış direklerle yeni direkleri, bağları, kamaları göz kontrolünden geçirdi hemen. Oğlunun, kardeşlerinin,

kendisinin ve Recep'le Harun'un göçük altında kalan, ezilmiş cesetleri canlandı içinin dehşet aynasında.

"Burda çalışılmaz," dedi. "Bu direkler, bu yükü çekmez.."

Vadesi dolmuş bir zamanı yaşayan ve nesnelerle ilişkilerini kesip, nesnesiz düşünen insanlar gibi sustular.

"Yangaz adamlara güvenirim de bu direklere güvenmem," diye sessizliği bozdu Mikâil. Gözünün biri direklerde, diğeri ise anlatımın ötesinden bakan Neşat'taydı. "Memduh Çavuş'a söyledim, kızdı. 'Her taraf yanmış,' dedi. "Bir siz tehlikede değilsiniz, herkes tehlikededir. Ben de tehlikedeyim,' dedi."

"Derine indikçe zor artıyor," dedi, Yusuf. "Çavuşlar arkadan iteklemese kazdığımız damarlar bu kadar direnmez."

"Direk harcamıyorlar ama bizi harcıyorlar."

"Harcama sırası bir gün bize gelecek."

"O güne kadar harcanmazsak..."

Recep'in yumuşacık, yardımsever sesi geldi ince damar karanlığından:

"Bıraksalar, yardım eder, rahatlatırım. Getirir üç dört direk vururum buraya."

Ses, gülümsetti; ışık gibi yayıldı karanlığa. Yargılar, mutlak doğrulardan, göreceli doğrulara doğru kaydı, duygular yumuşadı.

"Sen dullara direk vurayım derken Serdar'ın direğine çarptın," diye kıs kıs güldü Nasuh. "Mukayyet ol, burda da Memduh Çavuş'un direğine çarparsın."

Recep, ölümün çıkışsız demir labirentinde çıkış arayan Hurşit'i duyumsadığı için Nasuh'u ciddiye almadı.

"Bu küfe senindir oğlum," dedi Hurşit.

Şimdiye kadar ölen hiçbir çocuğun kullanmadığı bir küfeydi bu. Madende ölenlerin küfesi kullanılmazdı. Kara ecelin sinsi soluğu sinmişti onlara. Mikâil'in sabahleyin getirdiği küfeyi aldı Hurşit.

"Yeni direk vurulana dek, senin bu ocağa girmen doğru değil." Başını kaldırıp ejderha ağzını andıran tavan karanlığına baktı. "Senin bu tavanın altında durman da doğru değil." Sustu. Oğlu

Hızır'ın ocakta gezinen ruhunun ayak seslerini dinledi.

"Hurşit abinin dediği doğrudur," dedi Recep. Çalıştığı yerden ayrılıp Neşat'ın yanına geldi. "Sen burdan bu tarafa geçme. Ben yardım ederim. Küfeni kömürle doldurur, getirir burda sırtına veririm. Götürür vagona boşaltır gelirsin."

"Ya senin kafana göçerse," diye tavana baktı Neşat.

"Ben yardımıma bakarım, sen beni düşünme." Küfeyi aldı, kopardığı kömürlere doğru yürüdü. "Ben yardım ederim, yeter ki iste."

"Küfeyi yarıya kadar doldur Recep," dedi Hurşit. "İlk başta zorlanmasın çocuk. Hamlarsa kötü olur. Bazlamacını yedin mi oğlum?"

"Yedim."

"Bir tas da su içseydin."

"Sonra içerim. Baba buranın işek yeri nerde?"

"Biraz aşağıda bir höyük var. Harun'a söylersen sana gösterir. Sıkıştın mı karanlık bir yere işersin. Yalnız dikkat et, çavuşlar görmesin."

Küfeyi yarıya kadar kömürle doldurdu Recep. Sırtında boş küfesiyle Harun geldi. Hurşit, ağırlığı ayarlamak için küfeyi kaldırdı.

"Tamam," dedi. "Birkaç gün böyle taşır. Zorlanmazsa eccük çoğaltır."

"Zorlanırsa ben yardım ederim," dedi Recep.

"Sen hem kazmacılık hem de küfecilik yapamazsın Recep. Merak etme, benim aslan oğlum zamanla alışır küfeciliğe. Ben de bunun yaşındayken küfeciydim, alıştım. Gelgelelim Hızır'dan sonra bu çocuğun bu yaşta madene sokulmasına gönlüm razı olmadı. Ben bunun hesabını bir gün sorarım Serdar'dan."

"Üzülme Hurşit abi," dedi Recep. "İşler bayıra sararsa ben yardım eder, rahatlatırım."

"Bıktım senin yardımlarından," dercesine başını Recep'ten çevirip oğluna baktı Hurşit. Çocuğun gözleri tavandaki karanlıktaydı. İnanıyor, korkuyor, çaresizliği ve teslimiyeti yaşıyordu.

"Huriyeni boynundan çıkar, eşyalarımızın yanına koy oğlum."

Anası Kumru'nun özenle hazırladığı, içinde yiyecek ve giyeceklerin bulunduğu torbayı boynundan çıkarıp başkalaşım kayacının dibindeki eşyaların yanına koydu. Hurşit, küfeyi kaldırıp çocuğun sırtına yerleştirdi. Oğlu Hızır'ın küfeciliğe başladığı ilk günü anımsadı. Küfeyi kendisi doldurmuş, kendisi kaldırıp sırtına yerleştirmişti Hızır'ın.

Amcaları, karanlığın soluksuz kaldığı yerden; çapları daha küçük olan zerreciklerin oluşturduğu sıcak toz bulutunun rahminden Neşat'ı seyrediyorlardı.

"Haydi hayırlı uğurlu olsun," dedi Yusuf. "Allah selametini esirgemesin."

"Muskanı unutmadın inşallah," dedi Mikâil.

Küfenin ağırlığı altında eğilen Neşat: "Unutmadım, boynumdadır," diyerek yürüyüp çıktı. Ağırlığı alt etme şevkiyle doldu. Yüreğini saran ölüm korkusunun yerini güven duygusu aldı. Bir anda büyümüş, para kazanan insanların sınıfına girmiş gibi hissetti kendini. Vagona yaklaşıp küfeyi dayadı. Sağ kolunu küfe kayışından çıkardı. Dönüp tutmak isterken küfeyi düşürdü. Kaldırmayı denedi, kaldıramadı. Gözkapaklarını, bakışlarında ışıldayan çaresizliği gizlemek istercesine kapadı.

"Bekle, ben kaldırırım," diye seslendi Harun.

Küfeyi düşürmek zoruna gitmişti Neşat'ın. Yanaklarına sessiz, iri gözyaşları sızıyordu. Yeni küfecinin, ölen kardeşi Hızır'a şaşılacak derecede benzemesi, Harun'u etkilemişti. Fikri, becerisi ve amacı olmayan, kör bir güçle küfeyi yerden kaldırıp vagona boşaltırken:

"Ağlama," dedi. "Ağlarsan korkarım. Ben korkarsam sen de korkarsın. Kömür ağırlaşır. Karanlık çoğalır. İyi olmaz. Memduh Çavuş gelir, ikimizi de döver."

Gözyaşlarını kolunun yeniyle sildi hemen. Harun ne de olsa kendisinden üç yaş büyüktü. Madeni iyi biliyordu. Vagonu birlikte iterek hafif yokuşlu bir yola girdiklerinde kömürün ağırlaştığını hissetti. Dönüp arkaya baktı. Babasını gördü. El salladı Hurşit.

Oğlunun vagonu iterken zorlanıp zorlanmadığını anlamaya çalışıyordu. Geri döndüğünde sohbet başlamıştı. Küreği aldı, ocaktaki tozları bir yere toplamaya koyuldu. Ana galeriden gelen uğultuya kulak verdi.

"Bağrışmalar var," dedi Recep. "Göçük mü oldu yoksa?"

Hurşit başta olmak üzere hepsi kazmalarını bırakıp ana galeriye çıktılar. Galerinin öbür ucundan, oldukça kalabalık ve öfkeli bir kargaşa geliyordu. Hurşit, kazmacıların birisini boylu boyunca taşıdıklarını görünce yaklaşanlara:

"Ne oldu, göçük mü oldu," dedi.

Çoğunluğunu Himmetoğlu ve Cumayanı köylülerinin oluşturduğu kalabalıktan bela yüklü ama bağrı yufka bağırtılar yükseldi:

"Göçük oldu, göçük!"

"Allah'a şükürler olsun ki ölümüz yok, yaralılarımız var!"

"Direkleri yanmış ocaklara soktular bizi! Vicdan var mı bunlarda!"

"Çalışmayın, gelin bize katılın!"

"Versinler direkleri, tahkimatı biz de yaparız."

Kafaları kana ve kömür tozuna belenmiş olanlar en önde yürüyorlardı. Hurşitgil, hemen katıldılar kalabalığa. Ocak çavuşlarından Mesut, işlerine dönmeleri için yalvarıp yakarıyordu. Madenciler, çok sevdikleri babacan Mesut'la yeterince tartıştıklarından olsa gerek, artık onu duymazdan geliyorlardı. Baca ağzına yaklaştıklarında, durumdan haberdar edilen Memduh Çavuş'la karşılaştılar. Madencilerin şeytan dedikleri, korktukları ve zaman zaman da övdükleri Çavuş:

"Bu ne yahu?" diye iki yana açtı kollarını.

Uğultu, şikâyete dönüştü bir anda:

"Göçük oldu, yaralılarımız var!"

"Direkleri yanmış ocaklara soktunuz bizi!"

"Günahınız büyüdü dağ oldu. İmanınız darı kadar küçüldü."

"Dulları, yetimleri çoğalttınız!"

"Verin direkleri, tahkimatı biz yaparız!"

Gücünü, düşüncesinin özündeki kara deliklerden alan, yer üstünde ve yer altında karşılaştığı varoluş hengamelerinin üstesinden gelemediği anlarda ise çıldıran, çılgınlığa çılgınlığıyla yüklenen Çavuş, ellerini kaldırdı, şiddetle kafasına vurdu. Fesi düştü. Eğilip almadı. Hayretten açılmış pörtlek gözleriyle madencilere yaklaştı.

"Yazık yazık, çok yazık!" diye bağırdı. "İşi bırakıp şekavete kalkışmak hiç size yakışır mı? Hiç vicdanınız sızlamadı mı? Peygamber Efendimiz'in Mekke kazmakeşlerine söylediği sözü de mi hiç hatırlamadınız? İşinden vakitsiz ayrılan kazmakeşlere ne dedi o mübarek adam? 'Ey kazmakeşler, işinizden niçin ayrıldınız? Yaradılışı kusursuz, mayası pürüpak olan bir mümin, ibadetini hiç yarıda bırakır gider mi? Hak Teala, kullarına, 'Ey kullarım, yerin karanlık dibine ne kadar çok inerseniz bana o kadar çok yaklaşırsınız,' demedi mi?"

Kalabalık suskunlaştı. Galeri karanlığını bir anda eriten Peygamber'in, ipekli, beyaz, libaslar içinde, Arap madenkeşlerine vaaz verdiğini hayal etti Hurşit. Memduh Çavuş, iyice yaklaştı, kalabalığın arasına girdi. Kendisini madencilere daha önce, İstanbul Nuruosmaniye Medresesi'nden ilim almış bir müderris olarak tanıttığı için, söyleyeceği her sözün ciddiye alınacağı inancındaydı.

"Her madenkeş, Peygamber Efendimiz'in gözünde ak donlu bir Kâbe güvercinidir. Çıkardığınız her kömür parçasından gelen gelirin, Mekke-i Mükerrem'in imamet, hitabet masraflarına gittiğinden haberiniz var mı? Yok. O mübarek Kâbe diyarına giden her kuruşun, sevap hanenize altın harflerle yazıldığından haberiniz var mı? Yok. Hal böyleyken işin içine fesat girerse, fitne fücur girerse ne olur? Kömür tozu patlaması olur, göçük olur, körnefes olur, olur da olur. Cumali'yi yedi kat yerin altında, hem de kısrağın arkasında yakalarsak ne olur? Hurşit'in oğlunu, işten kaytarıp katırın yanında uyurken yakalarsak ne olur? Bunlara kömür tozunun vicdanı dayanır mı? Dayanmaz. Patlar o vicdan. Allah'ın hikmetine bakın ki ikisi de patlamada yandı."

"Söylediğiniz doğru değil," diye bağırdı Hurşit. Ağlayarak Memduh Çavuş'a doğru yaklaştı. "Benim oğlum katırın yanında uyurken yanmadı. Katıra ot vermek için gitti."

Sınırsızı, sınırlıya hapseden düşünce tarzının, bir çift cinnet ateşine dönüştürdüğü gözler, Hurşit'e çevrildi, ışıldadı, büyüdü. Hurşit'le tartışmanın, susan ameleyi konuşturacağı kesindi. Söyleneni yoka saydı.

"Yaralıları yer üstüne çıkar Mesut Çavuş, bekletme burda!" diye bağırdı. "Onların akan her damla kanı, Peygamber Efendimiz'in kara kehribar tespihinin tanesi kadar mübarektir." Görüşlerinin, her daim, başarılarıyla değil, asıl başarısızlıklarıyla doğrulandığını anımsadı birden ve Hurşit'e döndü: "İnşallah dediğin doğrudur. Ama Allah, yedi kat yer altında masumları, günahsızları öldürmez. Hadi diyelim senin dediğin doğru. Herkes işini bırakır da kendi üstüne vazife olmayan bir işe koşarsa Allah'ın kurduğu ilahi adalet yürür mü? Yürümez."

"Benim oğlum masumdur, günahsızdır!"

Hurşit'in, öfkeli kalabalık önünde, kendisini mat etmek gibi tehlikeli bir oyuna soyunduğunu sandı Memduh Çavuş. O anda rahmetli babasını, yani geçmişini cesurca yerinden oynatan, kendi varoluşundan safra gibi söküp atan ama hayatının son deminde de soramadığı soruların derdiyle deliren Muhibbi Bey'i anımsadı. Sakalını sıvazlayarak gelip tam karşısına dikildi Hurşit'in.

"İnşallah oğlun günahsızdır. Her günahkâr kul, yüreğimi yakar benim. Elimden gelse bütün insanların günahlarını üzerime alırım. Ezelden beri cehennemde yananların, bundan sonra da yanacak olanların çektikleri acıları kahırları yüreğime seve seve misafir ederim. Peygamber Efendimiz der ki bütün kusurları, günahları affederim. Lakin, işini terk edenin günahını affetmem."

Tam bu sırada dikkatler, çıkış bacası tarafından gelmekte olan on beş yirmi kişiye yöneldi. Boşnak, Arnavut ve büyük Çerkes Sürgünü sırasında, Adapazarı üzerinden Ereğli'ye gelen Çerkeslerin oluşturduğu eli sopalı tayfanın önünde birkaç çavuş vardı. Gelenleri, domuzdamcı, tabancı, taramacı, tamirci ve kurtarıcı topluluğu sanan kazmacılar, yüzleri ve sopaları görünce homurdandılar. Kazmacıların köpüren öfkelerine ve kazma bırakmalarına önderlik eden Kışlalı Topal Haydar, ürperdi. Şimdi ne olacaktı? Ana galeri, kanlı bir kavgaya mı sahne olacaktı? Memduh Çavuş, arkası

gelenlere dönük ve gelenlerin farkında olarak konuşmasını sürdürüyordu.

"Zorbalığa yeltenmeyin, siz zararlı çıkarsınız!" diye bağırdı Hurşit.

Hurşit'i Recep izledi, yardımsever, yumuşak bir bağırtıyla:

"Yardıma geldiyseniz sopaları bırakın, direklerle gelin! Yardım edin rahatlatın!"

Bağırtılar, Kışlalı Haydar'ın, "Cıngar çıkarmaya mı geldiniz? Çok ayıp!" çıkışıyla sinirleri iyice gerdi, öfkeyi harlandırdı, yeni bağırtıları tetikledi.

"Yer altı ölülerini öldürmeye gelmişler!"

"Ölüler ölmekten korkmaz!"

"Eğri sopalar, düz sopaları düzeltmeye gelmişler!"

Sopalı saflardan, "Avurt zavurt etmeyin, dağılın!" diye bir ses yükseldi.

Durumun sapa sardığını sezinleyen Memduh Çavuş, işaret parmağını, kazmacıların arasından, sopalılara doğru yönelterek:

"Buraya kemik kırmaya mı geldiniz, çekin gidin!" diye bağırdı. "Ben sizi iyi tanırım. Arkanızı hem zaptiyeye, hem de bahriye neferlerine dayamışsınız. Kuvvetli olmasına kuvvetlisiniz, ezer geçersiniz. Lakin ben, Kavalalı Memduh Çavuş, kazmakeşlerimi size ezdirmem. Benim günahkâr cesedimin üzerinden geçmeden, şeytanın bir vesvesesine kanan bu günahkârlara fiske vuramazsınız!"

Nabzının vuruşları ve bakışlarıyla, kazmacıların ruhundaki değişimleri sezinlemeye çalışarak, usul usul aralarından çıktı, karşıda bekleyen sopalı ekibe doğru, dik ve kararlı bir tarzda yürümeye başladı. Sakalının karanlığını galeri karanlığına yedirerek:

"Çekilin gidin, dedim size," diye yeniden bağırdı. "Benim zavallı kazmakeşlerim, nedamet ve istiğfar mihrabına kapanır, günahlarını anlarlar. El verir ki çekilin. Çekilmezseniz vallahi ve billahi kendimi yakarım. İhsan ve kerem sahibi yüce Allah'ın lanet ateşi olurum. Hepiniz cayır cayır yanarsınız ateşimde!"

Memduh Çavuş ilerledikçe, sopalı ekip, ilahi bir gücün kudreti

karşısında acze ve teslimiyete düşmüşçesine adım adım geriliyordu. Kazmacılar şaşkınlık içindelerdi. Bakışlarındaki öfke kıvılcımı, yerini masumane bir izleyişe ve minnettarlığa terk etmiş gibiydi. Bu dünyada demek ki kazmacıların kanayan acısını, vicdanında hisseden çavuşlar da vardı. Sopalı tayfayla çatışmanın gereği yoktu. Memduh Çavuş onların hakkından gelmeye başlamıştı bile.

Sopalıların hiçbir şey söylemeden çekip gitmesi üzerine, Memduh Çavuş, yumuşak bir dönüşle, yüzündeki koruyucu merhameti kazmacılara çevirdi. Aniden ortaya çıkan ve büyük felaketleri engelleyen kahramanlara özgü bir ciddiyetle:

"Her şeyi unutun ama şunu unutmayın, muhterem kazmakeş kardeşlerim," diye başladı. "Cennetin kapısı sopayla açılmaz. Cennetin mübarek altın kapısı, itaatle açılır; hizmet ibadetiyle açılır. Ocaklar sizin mihrabınızdır. Dualarınızı çalışan mübarek kazmalarınızla okursunuz."

"Doğru," diye mırıldandı Yelloz Ahmet.

"Bu ocaklar ki Peygamber Efendimiz'in nurlu nazarı altındadır. O nazar en büyük emniyettir. Direk olsun olmasın, orda emniyet vardır. O emniyet ne zaman kalkar? Çeneyi iğfal edip bıdırdaştığınız zaman, hakkıyla çalışmadığınız zaman, fesata, vesveseye düştüğünüz zaman. Fesat, sulak yerde biten yılgın ağacını bile kurutur."

Bakışlar, ölü muhbiri Fesat İrfan'a doğru çevrildi.

"Siz bir ekin tarlasısınız. Her biriniz bir buğday başağısınız. Aranızda biten deveçökertenlere hayat hakkı tanımayın." Hurşit'e bakarak devam etti:

"Onların sarı çiçeklerine kanmayın. Onlar dikenlidir. Köklerini yayar, çevresindeki toprakları kuruturlar. Onlar, çatlamış çorak toprakların nebatlarıdır. Şimdi bismillah deyip işbaşı yapmanın zamanıdır. Yanan direklerin, domuzdamlarının yerini yenilerinin alacağını da aklınızdan çıkarmayın. Haydi Allah korusun, bereketiniz gani olsun, içiniz şükürle dolsun."

Kazmacılar, isteklerinin yakında gerçekleşeceği umuduyla ocaklarına döndüler; dönüşün, mırıldanışlara yol açan, derin sancısını duyumsamadan, sessizce.

"Memduh Çavuş baba adam," dedi Recep. Kazmasını alıp damarı oymaya koyuldu. "O olmasaydı adamlar sopalarla bize yüklenirdi. Maden kana boyanırdı."

"Onlar zararlı çıkarlardı," dedi Nasuh. "Perişan ederdik hepsini."

"Zaptiye de gelir, basardı kurşunu bize."

Nasuh'la Recep'i, çalışırken dinleyen Hurşit, oğlunun sırtında küfeyle gelişini görünce gülümsedi.

"Orda dur, bu tarafa gelme oğlum," dedi. Küfeyi aldı, yarıya kadar kömür tozu doldurdu. "Bu sefer toz yükleyin vagona." Küfeyi götürüp oğlunun sırtına yerleştirdi.

Neşat, babasına, karanlıklarda cinlerin olup olmadığını sormak, duyduğu sesleri anlatmak istedi. Sırtına binen ağırlığa kaydı dikkati. Ağırlığın telkinini dinleyerek yürüdü.

AŞK KATINDA ÇIPLAĞIM

Yalnızın aynası ateştir.

Göğün ışığa doymuş, mavi tebessümü, beklenmedik, ani bir şimşek sancısıyla renklendi. Renkler derinleşti, derinlik farklılaştı, parçalandı, ayrıştı, dalgalara karıştı taraz taraz. Önce ürperdi, sonra dibini göstererek ırgalanmaya başladı deniz. Taa ötelerde, dileklerin rüyaya dönüştüğü yerde, günlerdir salkım salkım bekleyip karadaki tüm sesleri sabırla özümleyen yelken bulutları kararark doğuya, Kilimli ve Çatalağzı göğünün köknar yeşiline çalan engebeli kıyısına doğru harekete geçti; akışlarında, kara elmas parıltıları, giz ve güç, oylum ve bereket...

Telaş ve tereddüt sardı kuş kafilelerini. Bulutlar, denizin menekşe buğularından doğan, efsun yüklü sislerle birleşerek gökkubbeyi boydan boya kapladı. Yuvalara, ağaç ve kaya kovuklarına yerleşen kuşların gözbebekleri, gökyüzündeki anlam daralmasına, kargaşaya, akan bulutlara, şimşek alazlarına çevrildi. Isınmış çeliği, meneviş ve tav renklerini, güvercin boynunu andırıyordu gökyüzü. İlk güçlü gürleyişler, Üzülmez Vadisi'nin yamaçlarında açılan ocak ve galerilerin üzerinde, kömürün gemilere yükletilmesi için liman kurulmaya tek elverişli yer olarak düşünülen derenin ağzındaki koy'un üzerinde gerçekleşti. Gürlemeler, tohum çatlayışları ve kuş çığlıklarıyla birlikte batıya, Kozlu'ya doğru kaydı. Toprak, kıvılcımlanan, köpüren, uğuldayan kurşuni bulutların ağırlığı altında suskunlaştı, kendi yüreğine çekildi. Kanat çırpan, gecikmiş kuş katarları, aiçalarak ormanlara, kaya ve ağaç duldalarına sığındı. Önce seyrek damlalar düştü. Bunu, gökten tufan boşanmışçasına, haşin

bir yağmur izledi. Gürleyişler çoğaldı. Art arda yıldırımlar düştü vadilerin yamaçlarına.

Orman, yağmuru emerek, dinleyerek ferahladı. Su sevince dönüştü köklerde. Tohum canlandı. Göğün büyük kargaşasından süzülen taze bereketle beslendi yer altı gölekleri. Meyilli arazilerin, kil, kum ve kalkerden oluşan sürülmüş sıcak toprağına ince bir sis çöktü. Yamaçlardan, Üzülmez Deresi'ne, Kokasu'ya ve Filyos Irmağı'na, şırlağanların söküp sürüklediği çürümüş otlar, böcek ölüleri, kömür tozları, mısır molozları, tohumlar, tomurcuklar inmeye başladı. Yağmur, araziye salınan iş görmez küfeci hayvanların kurumuş sırt yaralarını yumuşattı. Tapbasan Şükrü'nün Arif dediği topal eşek, sığındığı dut ağacının dibinden çıktı, kamçı gibi inen yağmura verdi yaralı sırtını; gideceği yeri bilememenin şaşkınlığıyla durdu; toparlanması için Üzülmez Vadisi'ne salınan genç bir küfeci eşeğin acı acı anırışını dinledi, kulaklarını dikerek.

Ocağa iki kütük attı Zehra. Kendisini ateşin içinde çırılçıplak hayal ederek, çıplaklığını ve yağmuru dinlemeye koyuldu. İyi huylu sesler, kötü huylu sesleri yutup ruh huzurunu kolaylaştırmıyordu artık. Karşı köşede karşılıklı yatan ve ateşi seyreden iki keçinin geviş seslerini yağmur uğultusunda dinlemeyi denedi. İki geviş arası kadar mini minnacık, basit anların ışıltısından, bütünsel bir ışık ânı doğdu. Hayalinin, mahsur kaldığı dar zaman zindanından kurtulduğu hissine kapıldı. Madenden dönüş günüydü. Keçilerin geviş seslerini yağmur uğultusundan ayırt edebildiğine göre, madencilerin ayak seslerini de ayırt edebilirdi. Parmaklarının ucuyla alnındaki şişi ve kabaran sağ gözünü yokladı. Sıkıntılı bir iç çekişle yüreğine bastırdı elini. Yalnızlığı defedecek sevgi neredeydi? Recep gelecek miydi? Serdar'ın adamlarından korktuysa gelmeyebilirdi. Kafası kırılmış, yüzü gözü şişmiş, ölümden kıl payı kurtulmuştu. Recep daha çocuktu. Ama bu ev, Recep'in çocuk yüreğini çekiyordu? Erişilmez, mübarek bir şeye bakar gibi bakıyordu Recep. Sudan daha duru, dibini göstererek. Recep, sevdalı mıydı yoksa? Zonguldak'ın kızları oracıkta durup dururken anası yaşındaki bir kadına mı sevdalanacaktı? Recep'in yüreğine, yardım sevdası mı köklenmişti yoksa? Alnını dizlerine dayadı. Sevdayı hayal etti; damla damla biriken yardımlardan, içini gösteren gülümseyişlerden, sessiz,

ipeksi ısrarlardan doğan sevdayı.

Kalktı, pencereye kat kat gerdiği çuvalları araladı, dışarı baktı. Yağmurun uyandırdığı taze toprak, çimen, balık ve keseli deniz yosunlarının kokusu doldu içeri. Kapıyı açtı. Evin önünde göllenen sularla yüz yüze geldi. Yalnız bir kadının, evinin önünde suların göllenmesi neye alametti? Boynunu uzatıp yola baktı. Madenciler yağmur yememek için bir yerlere sığınmış olabilirlerdi. Kapıyı kapattı. Çömelerek sırtını kapıya dayadı. Recep'in en çok ilgi duyduğu dulun kendisi olduğunu düşündü. Madenden dönüşte uğradığı ilk dul, kesinlikle kendisiydi. Nurcan olamazdı. Onun Serdar'la ilişkisini biliyordu Recep. Huriye de olamazdı. Cılız ve çirkindi. Şermin'e gidiyordu ama onun oğlu Musa'yla yakın arkadaştı. Şehri ile Hatice'ye de uğruyordu. Şehri olamazdı ama Hatice güzeldi. Saçları ağarmıştı ama Esma da güzeldi. İhbarcı olduğu için Dudu'ya gitmezdi Recep. Kara Süleyman'ın küçük kızı Elfide'ye mi tutkundu yoksa? Ateşe baktı. Yalnızın gerçek aynası ateştir. Recep'in en çok geldiği ateş, bu ateştir. Onu çeken bir büyü var bu ateşte. Recep'i öbür erkeklerden ayıran bir sır, farklı bir huy vardı. Bakışları, hal ve hareketleri verme üzerine kurulmuştu. Sevdiği kadın için kendisini kolayca feda ederdi. "Yarın ne olacak?" sorusunu sormazdı Recep, güven veren bir insandı. Rahmetli Cemal'den çok farklıydı Recep. Cemal, sırlarını sır küpünde çürüttü, hep başkalarını öğrendi, kendisini ayan etmedi. Recep'le Bayram'ın kumaşı aynıdır; ikisi de geçmişini gizlemeden anlatır. Gizleyenin gizli bir dünyası vardır; korur, büyütür, sokmaz kimseyi.

Yağmura kulak verdi yeniden. Şimşeğini, gürleyişini, yıldırımını tüketen yağmura. Recep, yağmura benziyordu; şimşeklerini, gürlemelerini, yıldırımlarını göstermeden, duyurmadan yağan kuzu yağmuruna. Veriyor, istemiyordu. Davranışları yalansız, hesapsızdı. Verenler, eziyordu. Verdikçe anlayan bir insandı Recep. Evin bitişiğindeki kümesten gelen tavuğun gıtgıdaklarına kulak verdi. Yumurtlaması durumunda, evdeki toplam yumurta sayısının beşe çıkacağını düşündü. Recep aç gelirdi belki. Yağda yumurta kızartmasını severdi. Düşüncesini keçinin ışıldayan gözlerinde yoğunlaştırdı. Cebeli'nin kelamında durdu birden: "Aşk katında çıplağım."

Kapıyı açtı, aşağılara, yola baktı. Yağmurun hızı, güneşin batışıyla birlikte kesilmişe benziyordu. Recep doğruca evine mi gitti yoksa? Kendi evinden önce, anası yaşındaki bir dulun evine neden uğrasın ki? Ne de olsa bir çocuktu o. Kapıyı kapadı. Çömelip yüreğinin vuruşlarını dinledi. Bıçakla birisini yaraladığına göre, Bayram artık zindandan çıkamazdı. Tek gözlü Nalbantyan gibi ölür kalırdı orada. Büyük Çerkes Sürgünü'nde, gemilere kum gibi dolan Çerkeslerin, veba olduklarından kuşkulanıp denize attıkları insanlardan kıyıya vuran birisinin gözleri canlandı hayalinde. Ürperdi, ayağa kalktı.

Yalnızlık acısı, lök demir gibi çöktü göğüs kafesine. Alev aydınlığına, keçinin gözüne, geviş kokusuna sığınmak geldi içinden. Yalnızlığı yenmenin bir yolu olmalıydı. İnsanı kucaklamayan bir söz, bir bakış, bir çırpınış yoksa yalnızlık nasıl yenilirdi? Keçinin karşısında oturdu, kafasını, burnunu okşadı. Kalktı, ocak duvarına yerleştirdiği tahta külekten bir parça tuz aldı. Sağ avucuna serpiştirdi. Keçinin önünde bağdaş kurdu yeniden. Avucunu ağzına uzattı. Kesik vuruşlarla elinin ayasına yayılan sıcak, pürtüklü dili, yüreğinde hissetti. Birileri mi yaklaşıyordu eve? Heyecanla kalkıp kapıya doğru yürüdü. İki kere çalındı kapı. Recep'in geldiğini, çalınış biçiminden çıkardı. "Kim o," demeden açtı hemen. Kafasına ve sırtına üst üste üç çuval atmıştı Recep. Çiseleyen yağmurun altında gülümsüyordu.

"Ben geldim," dedi sıcak bir sesle. "İstemezsen giderim."

Sevincini, edasında ışığa ve büyüye dönüştürmüştü Zehra. Misafirini çılgın, güleç bir yüzle tepeden tırnağa süzerken:

"Gir içeri, öyle konuşma," dedi.

Hemen içeri daldı madenci. Çuvalları ve sırtındaki torbayı duvarın dibine indirdi.

"Islanmışsın, ocağa yanaş. Otur şu bığıra," diyerek dümdüz kesilmiş bir ceviz kütüğünü gösterdi. "Madenden çıktın, eve uğramadan mı geldin bana?"

"Eve uğramadım. Yağmuru yedim. Suları, cağıldakları geçtim, sana geldim. Senin yüzüne ne oldu? Şişmiş, belermiş."

Recep'in meraktan büyüyen çakır bakışlarını, içli, iyimser bir gülümseyişle karşıladı. Sevenin sorusu nasıl da farklıydı.

"Seni dövenler, beni de dövdüler."

"Ne zaman?"

"Altı gün oldu."

Yaklaştı, göçük altından çıkan ölü çocuğu süzer gibi, Zehra'nın yüzündeki şişlikleri dikkatle süzdü. İşaret parmağının ucuyla dokunuverdi kadının yüzündeki mor çürüklere. İlginin, içtenliğin derin masumiyeti karşısında büyülendi Zehra; doğal hüzne, koruma güdüsüne, güzel kadınlardan özümsediği gizemin, güçlü erkek özelliklerine kazandırdığı zarif ve şehvani cazibeye kaptırdı kendini. Boynuna sarılmak, öpmek, koklamak geldi içinden. Sahiplenilme ve korunma duygusuyla sokuldu hafifçe. Yakından seyretti yüzünü oğlanın.

"Hançerini çekmedin mi?"

"Deryanın kıyısındaydım. Arkadan yüklendiler, haberim yoktu. Kötü ettiler beni. Gözlerimi açtım ki kumların, dalga bırakıntılarının içindeyim. Hançerimi de aldılar. Ben eğer Zehra'ysam bunun hayfını onlardan alırım."

Kadın, kendisini, ağzından çıkan sözcüklerin ruhuna ânında sokan, kendisine oradan bakan bir hassasiyetle konuşuyordu. Sesteki güç ve kararlılık, Recep'in hoşuna gitmişti.

"Ben sana yardım ederim. Yalnız değilsin. Namusuna dokundular mı?"

"Orasını hiç sorma," dedi ağlamaklı bir sesle.

Kadının yanaklarına sızan gözyaşlarını içi yanarak izledi. Dayanışma duygusu, özveri ve içtenlik iklimi içinde yaklaşıp yanağından öptü. Yakından, gözlerinin içine baktı, rahatladı. Defne ve biçilmiş ot kokuyordu kadın.

"Ocağa yakın otur, çarıkların ıslanmış, çıkar."

Kalktı, yağ kandilini yaktı. "Aç mısın?" diye sorma gereğini duymadan, yumurtaları, tencereyi ve yağı getirdi. Köşede, kireç ve çamurdan yapılan küçük tahıl ambarından ekmek aldı. Sessizleştiler, Birlikte dinlediler sessizlenişlerini.

"Torunum Neşat zorlandı mı?"

"Küfesini ben doldurdum hep, sırtına verdim. Çalışkan çocuk. Sevdim."

Duvarın dibinde, rehavet içinde yatan keçilerle göz göze geldi Recep. Bacağına sürtünen, ipeksi, uzun tüylü Ankara kedisinin kafasını okşadı. Kadının yalnız olmadığını düşündü. Birilerini beklediği için yaşlanmıyordu. Eski güzelliğini koruyordu. Bu kadında insanı çeken bir tılsım vardı. Kendisine yumurta pişiren, durmaksızın gülümseyen, düşünen, birdenbire değişen, gençleşen, daha bir güzelleşen bu kadına nasıl yardım edebilirdi?

"Bu dünyada dövenlere yardım etmem. Seni dövdüler. Etinde kemiğinde ağrılar var, sızılar var. Beni de dövdüler, bilirim. Kafam kırıldı, sağ ayağım bıçkındı. Dün de Kozlu'da iki kazmakeşi dövdüler, Saim'le Gani'yi... Nezaretçi Firuz dövdü."

Aldırmadı dövülenlere Zehra; alevin kızıllaştırdığı masum, çocuksu yüzü, hayaline taşıdı. Gizlemeyen, duyan, dokunan insanın hali nasıl da başkaydı. Ateşin açığa çıkardığı rehavet... Çorap, çarık, ter ve kömür kokusu. Davetsiz gelen güzellik.

"Hiç böyle dövülmemiştim. Aha bu ocağın yanında, iki gün berbeyit yattım. Kızım Kumru olmasaydı ölmüştüm. Sırtımda, her yanımda ağrılarım var; daha geçmedi."

Kadının can acısı çektiğini ve insaniyet namına, canına can katmak gerektiğini düşündü Recep.

"Elimin içi yordamlıdır. Yüzüstü yatarsan sırtını ovarım, sıvazlarım. Ağrıyan, yanan her yerini sıvazlarım. Fırsat verirsen yardım ederim, rahatlatırım seni."

Mutluluk ve umut ateşinin yarattığı tatlı suskunluğa sığındı Zehra. Bu çocuğun yardımında insanı çeken gizli bir güç vardı, insanı yalnızlıktan kurtaran bir güç.. Yumurta sahanını Recep'in önüne koydu. Recep kalktı, gönül ferahlığıyla torbasından bir başörtüsü çıkardı, açıp, Zehra'ya gösterdi.

"Bu yediyazmayı sana aldım," diye gülümsedi.

Gözlerine inanamadı Zehra. Delikanlının çocuksu sevinci karşısında ayağa kalktı. Boynunu büküp öylece kaldı bir an. Zapt

edemedi yüreğinin kabarışını. Yaklaşıp, sımsıkı sarıldı. Kafasını göğsüne bastırdı. Avuçlarının arasına aldı yüzünü, alnından öptü. Başörtünün başına bağlanışını izledi gülümseyerek.

"Bir bebek kadar rahatım şimdi. Otur, yemeğini ye."

Çetin ve güzel bir iş başarmış olmanın bahtiyarlığıyla oturdu Recep. Yeni başörtüsünün Zehra'ya kattığı sevinci, seyre koyuldu zevkle.

"Rahat insana kanım kaynar. insana alışkın elcimen hayvanı severim. Ben rahatım. Korkutsalar da korkmam. Korku iyi değil. Ben korktum mu, her şey benden korkar. O zaman tadım kaçar."

Zehra, Cebeli'ye ait bu sözlerin, Cebeli'ye değil de delikanlıya daha çok yakıştığını düşündü. İçinin çiçeklenen ıssız ormanına çekildi, zevkle dinlemeye koyuldu misafirini.

"Yesene."

"Ben yedim, sen karnını doyur."

"Seni, benim yüzümden dövdüler. Cesur kadınsın. Hançerini çekmeseydin, beni kurtarmasaydın seni dövmezlerdi. Bana yardım ettin. Ben bu yardımı unutmam. Seksen yaşına gelsem de unutmam. Seni nasıl unuturum? Unutursam yazık olur bana. Canını canıma kalkan ettin."

Sahanın dibindeki yağı, mısır unundan sacta pişirilen son kırtıl parçasıyla silip ağzına attı Recep. Ereğli dükkânlarını dolduran İngiliz pamuklularını, İran ipeklilerini, Keşmir şallarını, patiskaları, al yeşil çuhaları düşündü. Zehra'ya çok daha pahalı bir hediye almayı akıl etti. Kuruması için, sırtını ateşe döndü. Özgür, sıcak, ikircimsiz bir esneyişle yağmura, saçaklardan dökülen sulara verdi dikkatini. Kömür, ter ve geviş kokusu. Ve korkusuzluk ve hiçlik duygusu... Oh ne güzel.

"Senin bu eve girip çıktığını gören olursa Serdar'a söyler. O zalim kefen soyucu öldürtür seni."

Çarığındaki kömür ve çamur kalıntılarını külün üzerine attı. Yumuşak, çocuksu ve şaşırtıcı duygular içinde, Zehra'yı süzdü. Bakışlarını kaçırmadı Zehra. "Cevabını bekliyorum. Hadi, benim için ölümü göğüsleyeceğini söyle," der gibiydi.

"İnsan, karman çormansa, dardaysa koşarım; yardım eder, rahatlatırım; ölüm gelirse gelir. Yardım ettiğim karıya ergezlenmem. Rahat ederse, rahatı kimseye batmazsa sevinirim. Seversem yürürüm. Gece de olsa, yağmur da yağsa sevdiğime yürürüm. O bana yürümese de ben ona yürürüm."

İçindeki ışık tufanına yaslandı Zehra. Recep'in son dört yıldır Cebeli'ye gidip gelmesine, ondan etkilenmesine sevindi.

"Beni öldürürlerse pişman olurlar. Bu yanan taş diyarında bir yardım eksilir. Bir kötülük daha çıkar ortaya. Ben yardım edersem severim. Sevmeye yardımla başlarım. Yardımım sevgi yaratırsa sevdalanırım, elimde değil."

"Bu çocuk sabaha kadar konuşsa da dinlesem," diye iç geçirdi Zehra. Alnının genişliğini, bakışlarının anlamayı öne alan iyimser saflığını, aklının gücüne yordu.

"Boş durma. Yorganı hasırın üstüne ser. Yüzüstü uzan. Ellerim boş durmasın, işlesin. Ağrıların avuçlarıma geçsin."

Gençlik yıllarının Deli Davut'unu anımsadı. Recep'in deli olmadığını ama onun gibi saf ve yalansız olduğunu düşündü.

"Sen yorgunsun Recep, zahmet olur."

Kadının itirazındaki titrek ve zayıf havadan cesaret aldı Recep.

"Dertlenme, seve seve rahatlatırım seni. Ben de rahatlarım."

"Gelen giden olur. Bu kadının bu körpe ervanla baş başa ne işi var, derler."

"Kimse gelmez bu yağmurda. Git kapının kol demirini indir, korkma. Ben sana yardıma geldim. Ne güzel yağmur var dışarıda."

Nazlanarak kalktı Zehra. Kapının demirini indirdi. Sırtını kapıya dayadı. Ateşe ve delikanlıya baktı yandan. Yüreğinin şimdiye kadar hiç böyle çırpınmadığını düşündü. Hayat nasıl da üryan, şirin ve kudurgandı. Lakin, nazlanmak da ağırbaşlı bir kadının işi değildi. Eğer güzelse kendi yüreğinin meramını dinlemeli, onun diliyle konuşmalıydı. Yatak yüküne doğru yürüdü. Yorganın altındaki döşeği çekip almak istedi. Vazgeçti. Hasırın üzerine yüzükoyun uzandı.

"Yorgan serseydin rahat ederdin," diyerek hemen ayağa kalktı delikanlı.

Heyecanından terlemeye başlamıştı Zehra. Konuşması durumunda büyünün bozulacağından korktu. Susmayı tercih etti.

"Her neyse yorgansız da olur." Sessizce diz çöktü kadının yanı başına. "Kafadan başlamam lazım. Bohçanı çıkar."

"Kafamda ağrı yok."

"Asıl ağrı kafadadır. Kafa, insanın baş belasıdır. Sen madensin, ben kazmayım. Cevheri çıkaracam. Erkek üzüm şırası olsaydı avuçlarıma sürerdim."

Kadını beklemeden, başörtüsünü çıkardı. Kazmakeşin bu izinsiz gücü, hoşuna gitti Zehra'nın. Tarifsiz bir merak ve heyecan anaforuna kapılmıştı. Neler olacaktı? Maden gibi kazma da kızışmıştı. Tahminleri gerçekleşecek miydi? Sevgi, dokunmadan da maharetini gösterirdi. Bu çocuğun ağzından çıkan söz kökleniyor, dal budak salıyordu. Köklenmeyen, havada kalan tek bir sözü dahi yoktu. Verilip tutulmayan sözden korkuyordu bu çocuk. Öyle bir sözün, sevgi fidanının gövdesine yuvalanan bir kurtçuk olduğuna inanıyordu. Yağmur, hiç ara vermeden yağsa iyi olacak.

Recep, tepeden tırnağa, dikkatle süzdü kadını. Parmaklarını, kına ve ter kokan uzun saçlara daldırdı. Bastırma ve sıvazlama yöntemiyle masaja başladı. Zehra, Recep'in, parmak ucuyla kendi gizli dünyasına, duygu yuvasına doğru yürüdüğünü, kendisini anlamaya çalıştığını düşünüyordu. Gerginlikten kurtulmuş, inanamadığı tatlı bir rehavet içine girmişti. Cesaretin, özenin, özverinin, etinde kemiğinde gezinen gücünü yaşıyordu. Parmaklar, yumuşak, şifalı hareketlerle kulakların dibine, enseye inmişti.

"Rahat ol. Parmaklarım seni rahat ettirir. Acını emer, rahatını anlar. O vakit ben de rahat ederim. Sıcaksın, sessizsin. Üzülmez Deresi, döner dolaşır deryaya akar. Sen hızlı akan bir kadınsın. Aktığın bir derya var mı?"

"Aktığım bir derya vardı," diye mırıldandı Zehra, hafif mayışık, isterik bir sesle. "Gitti bir kalede sır oldu, kırklara karıştı."

Recep, Bayram'ın nasıl bir derya olduğunu canlandırmaya çalıştı hayalinde. Zehra gibi bir kadın, sevse sevse, cesur, babayiğit, akıllı bir insanı sevebilirdi ancak. Kadının ensesinden sırtına geçti. Elinin ayasını dayıyor, parmaklarının uclarıyla bastırma, buruşturma, sıvazlama hareketleri yapıyor, masajın şiddetini kadının çıkardığı seslere göre ayarlamaya çalışıyordu.

Sırtında gezinen ateşin ruhunu dikkatle izliyordu Zehra. Ateş, Recep'in bıçkın eğilimlere, uçarılıklara sahip olmadığını gösteriyordu. Sevgi, büyüsünü saflıktan alıyor, saflığın gücünden kaynaklanan derin ilgi, insanı yalnızlıktan kurtarıyordu.

"Yalnızlık nedir Recep?"

"Bilmem," diyerek sırttan bele doğru indi. "Anam hep yalnız kaldı. 'Ben tek boynuzu kırık bir ineğim, boduk ineğim,' derdi. Anlardım anamı. Yardım ettim hep. Hastalandı, yemeğini yaptım. Ağladı, gözyaşlarını sildim. Üşüttü, sırtına bardak saldım. Kirlendi, çamurla sırtını ovdum. Anama bazar avradı dediler. Atını örkeleyip gelenin anama uğradığını söylediler; kızmadım, güldüm. Cebeli Bey, anamın mor bir çiçek olduğunu, bir ağacın gövdesinde bittiğini söyledi. Düşündüm. O ağaç bendim. Anam bana tutunmuştu. Ben anama yaslanmıştım. Bana hoş kokular verdi, gönlümü çiçeklendirdi. Başımı eğdim, anamı seyretmeyi sevdim. Ordan öğrendim. Başka yaşlı kadınları seyrettim. Ben hep yaşlı kadınları sevdim. Beni anladılar. Beni anlamayan kadına üzüldüm. Kendime daha çok üzüldüm. Bir kadın beni anlamadı, ağladım. Kadına ağladım. Bir insan anlamazsa yalnız kalır. İneğin kör memesi yalnızdır. Süt dokunmaz, el dokunmaz, kimse dokunmaz ona. Ama bir kör kertenkele, bir emilcen, gelir, emer o memeyi."

"Kör kuyu da yalnızdır."

"Yalnızdır," diye onayladı Recep. "Kimse başında toplanmaz, dibindeki suya bakmaz, kovasını sarkıtmaz."

Bu sözlerin, Recep'ten değil de, onun büyük bir kavrayış maharetine sahip olan ellerinden çıktığını sandı Zehra. Ellerin doğurduğu arzularla konuşmaktan çekindi. Terlediğini fark etti. Göğüslerinin zonklayışını dinlemeye koyuldu.

Recep kadının kuyruk sokumunu kündelemeye, ezmeye başladı. Kalçaların dolgun, sert ve biçimli gücü karşısında heyecanlanma, yutkunma ve terleme krizine girdi.

"Senin arkan, öteki kadınların arkasından daha terbiyelidir. Şekil şemail var. Erkeç keçi budu gibi serttir, bılkımamış." Alnının terini elinin tersiyle sildi. Böyle güzel bir kalçaya erkeklerin zaman zaman parmak atabileceklerini düşündü. "Senin arkanı hiç bızdıklayan oldu mu?"

Şaşırdı Zehra. Umudunu ve sevincini alevlendiren bu şaşırtıcı çıkışı, cevapsız bırakmayı düşündü. Dayanamadı sonra:

"Nerde o cesaret," dedi. "Ben hep onların gözünde bileylenmiş bir bıçkıydım. Beni gafil avladılar. Arkadan saldırdılar. Önden yeltenmediler. Cesaret isterdi. Ben Zehra'ysam bunun hayfını onlardan alırım." Kuyruk sokumundaki masajın ateşleyici gücü, sesini titrekleştirmişti. "Bir hançere ihtiyacım var."

"Ben bulurum. Senin hançerin insana zarar vermez. Suyun kenarındaydım. Yılan yarı kalkmıştı. Su içinde baynana baynana geldi, bana baktı, geçti gitti. Yılanın dilindeki zehirli hançer niye bana dokunmadı? Çünkü ben yılana dokunmadım. Senin hançerine kimse dokunmazsa senin hançerin kimseye dokunmaz."

"Dokunan bir hançere ihtiyacım var."

Recep bünyesini saran ateşin diliyle, "Beykenin beli, belimi gevşetti," diye iç geçirdi. Kadının, hançerden söz etse de rahatladığını ve kendisini anlamaya başladığını düşündü. Dul Hatice'nin bir ay önceki sıcak, içtenlikli, cesur davranışları canlandı hayalinin büyülü aynasında. İnsanın ayak basamayacağı sınırsız, mavi bir boşlukta duyumsadı kendini. İçinde kıpırdayan, gülümseyen, çıkış ve menzil arayan bir güç vardı. Çabalarını bu gücün özgürlüğüne, güç verecek biçimde yoğunlaştırdı. Durdu, derin bir nefes aldı. Terledi, ellerini kadının belinden çekti, yutkundu. Kalbinin vuruşlarını ve kadının beklentisini dinledi. Madende çalışan bahriye erlerinden Konyalı Ahmet'in sık sık kullandığı sözcük çıladı kulaklarında. Çiçekli entarinin altında kabaran kalçalara baktı. Dayanamadı:

"Benim bobuşum ateşlendi," diye mırıldandı.

Zehra durumu anladı hemen. Anlamanın gücüne sığındı. Ortada bir tılsım vardı. Harlanan ateşin doğurduğu tılsımı, sözle zayıflatmanın zamanı değildi. Ayaklanmış, doyumsuz bir teslimiyet içinde beklemeye koyuldu

"Sende ateşlenme var mı?" Cevap alamayınca bekledi biraz. Sağ avucunu, alnında domuran ter ateşine bastırdı. "Fırsat verirsen ırgalandırır, halkanı gevşetir, genişletirim seni. Ben de genişlerim."

Zehra, usuldan kalktı. Dağılmış saçlarını toplayarak bağdaş kurdu Recep'in karşısında. Çatılmış kaşlarının altından şirinleme, dik dik, dolu dolu süzdü oğlanı.

"Ben senin anan yaşındayım Recep. Nasıl olur?"

"Olsun, rahatlatırım. Erişkin kadınlar beni anladı. Onların isteklerini anladım. Sıkıntılarını emdim, damarlarını rahatlattım. Kıvrandılar, tatlı sesler çıkardılar."

Zehra, allak bullak olmuştu. Kapının altındaki boşluktan defne ve çilek kokusu mu geliyordu acaba? Bu saf, şaşkın çocuk neler zırvalıyordu?

"Kimi rahatlattın?"

Hayırlı bir iş yapmış olmanın övüncü ve rahatlığıyla:

"Hatice bibiyi rahatlattım," dedi.

İçinde kabaran öfkeyi soğukkanlılıkla dizginledi Zehra. Ayağa kalktı. Oturdu yeniden. Kıskançlık ve merak anaforunda dönüp duruyordu.

"Nasıl rahatlattın o deli kadını, anlat."

Kadının sesindeki güçlü merakı, rahatlama isteğine yordu Recep. Gözlerinin içine dikkatle baktı. Yardım ve iyilik aradığını ama bulamadığını sandı. Kendisini bu kadına anlatmadan, anlaşılamayacağını düşündü.

"Hatice bibinin evinin önünden geçtim. Mani söylediğini, ağladığını duydum. Manisine kulak verdim:

Ah tombala tombala
Baban Allah'tan bula
Verdi beni gavura
Başıma vura vura.

Geri döndüm, kulağımı sese iyice dayadım. Kadın sesini değiştirdi, erkek sesine çevirdi:

Bıldırcını vurdular
Kanına bak kanına
Baban seni vermedi
Sıçayım sakalına

Ben hemen anladım, kapıyı vurdum. "Yardıma geldim," dedim. Sevindi, beni içeri aldı. Gözyaşlarını sildim. Saçlarını taradım. Başörtüsünü bağladım. Başının ağrıdığını söyledi. Rahatlatırım, dedim. Şakaklarını ovdum. Elimi tuttu. Ben anladım. Yüreğim acı bibere değdi sanki, bayır bayır yandı. Yanaklarımı sıvazladı. 'Seni gidi balaş kurbağa,' dedi. 'Sağ mememde sancı var, biraz em geçsin,' dedi. Ben anladım. Açtı emdim, rahatladı. 'Daha çocuksun, donsuz dilencisin,' dedi, yanaklarımdan öptü. Yardıma düşkün olduğunu anladım. Bişi getirdi, yedim. Birazını da kediye verdim. 'Bir çocuk, bir kadının üstüne çıkar, dilini emerse o kadının bahtı açılır,' dedi. Gitti kerevetin üstüne uzandı, dilini çıkardı, 'Gel em,' dedi. Gittim emdim. Kalkmak istedim, barıtlandı, bırakmadı. 'Ben kız kurusuyum acele etme, daha bahtım açılmadı,' dedi. Biraz daha yardım ettim. Altımda yayvanlaştı, bayım bayım bayıldı. Bacaklarını belime atar atmaz korktum, kalktım. O da kalktı. Biraz kızgındı. 'Bahtım açıldı, şimdi sıra sende,' dedi. Bahtımın açık olduğunu söyledim. Kabul etmedi. Bahtımı açacağını söyledi. 'Sen benim üst dilimi emdin, bahtım açıldı, aklıma ışık doldu,' dedi. Beni köşeye sıkıştırdı. 'Bir kadın bir çocuğun alt dilini emerse, o çocuğun bahtı açılır,' dedi. Ben anladım. Elini uçkuruma attı."

Yüzünü avuçlarının içine gömdü Zehra. Çıkışı olmayan dar bir karanlığa düştüğünü hissetti. Ayağa kalktı hemen. Aptallığı saflıktan ayıramayacak kadar sersemleşmenin, nefsine yenik düşmenin utancıyla:

"Sus, yeter," diye çıkıştı. "Her kadının kapısı çalınmaz. Adın kötüye çıkar Recep. Öldürürler seni. Kurtların inindesin."

Kafayı duvara toslamış gibi oldu Recep. Zehra'nın durup dururken kıvılcımlanıp huysuzlaşmasına bir anlam veremedi. İnsanların rahatını cinler mi bozuyordu yoksa?

"Ben kimseye kötülük etmedim ki. Kadını kendine götürdüm. Beni çekti üstüne çıkardı. Yardım ettim, ırgaladım, rahatlattım. Kocası mezardan çıkmadı. Kimse kadının altında kalıp ezilmedi. Benimle kadın arasında sıkışıp ezilen de olmadı. Bu kariyede iki kişi rahatlamış oldu. İnsan rahatladı mı, başkalarını da rahatlatır."

Recep'in akla uyan sözlerinin, ruha ve duygulara uymadığını düşündü Zehra. Recep'te yanıldığını, yalnızlığının, eskisinden daha şiddetli bir şekilde devam ettiğini fark etti. Söz dinlemez, baştanayak birisine doğruları anlatmanın bir yararı da yoktu. Pencere çuvallarını aralayıp dışarı baktı. İçindeki karanlığın dünyaya egemen olduğunu sandı.

"Akşam olmuş," diye mırıldandı. "Herkes madenden geldi. Daha fazla gecikirsen anan meraklanır. Kapı kapı gezer, arar seni. Burda görürse mırın kırın eder, ben de cevabını veririm, aramız açılır. Gecikmeden gidersen iyi olur."

Recep'in yardımını tamamlayamadığı için üzüldüğünü sezer gibi oldu. Torbasını ocağın yanından alıp eline verdi. Zehra'nın tek başına kalacağını, yalnızlık şalına bürünüp için için ağlayacağını düşündü. Torbasını sırtına attı, kapıya doğru yürüdü. Birden döndü, gülümsedi. Yaklaşıp yanaklarından öptü Zehra'nın. Farklı bir iklime girdi kadın. Çocuğunu sever gibi saçlarını okşadı delikanlının.

"Buraya geldiğini, neler yaptığını, kimseye anlatma."

"Sormazlarsa anlatmam."

"Sorsalar da anlatma."

"Tamam, senin dediklerini yaparım," diye gülümsedi. "Sen bana, anamdan daha yakınsın. Ölüme gönder, giderim."

CİNLER İNSANIN İÇİNDEN GEÇENLERİ BİLİRLER

O da her madenci gibi çıkışını
derinlere doğru yapıyordu.

Vagonu rayına oturttular. Kanayan parmağını gömleğine sildi Neşat. Soluklanmak için çömeldi. Hava basıncı, gaz yoğunluğu ve sıcaklık derecesinin yükselmesinden dolayı tansiyonu düşmüş; benzi, sarı sodyum ışığı altındaymış gibi ürkütücü bir hal almıştı. Başını sık sık yukarı kaldırıyor, tavandaki her karanlık çukura bakıyor, o çukurun yeryüzüne açılan karanlık bir delik olup olmadığını merak ediyordu. Öyle olması durumunda, deliğin aydınlık ucundan yedi kat yer altına bakmayı düşünüyordu ciddi ciddi. Çarığının içindeki toprak ve kömür parçalarını çıkardı. Kolunun yeniyle alnının terini sildi. Alnındaki terle göğsündeki terin farklı farklı koktuğunu sandı. Harun'a yandan baktı, onun kendinden emin, korkusuz, dik duruşuna imrendi. Harun, cinlerden korkmuyordu. Ocağın havalandırma kapısında bekleyen Karafend'in küçük oğlu Yorki de korkmuyordu cinlerden. Sol elini yüreğinin üzerine bastırdı. Anasının sımsıkı kucaklayışını, öpüşünü duyumsadı. Kardeşlerini düşündü. Kalktı, dikkatli bir süzüşle galeriyi kontrol etti, duvarla ray arasında göllenen suya işedi. Tüm yorgunluğunu emen ve taze sidik kokusuyla köpüren suyu seyretti zevkle. Harun'un, gömleğini kaldırıp bit arayışına dikkat etti. Bitlerin, bir madencinin ter kokusunu ve korkusunu bir başka madenciye taşıdıklarını düşündü.

"Burdaki karanlığın kokusunu sevmedim. Sıcak, yapış yapış."

"Çavuşların sidik kokusudur," diye kesip attı Harun.

"Fareyi gördün mü? Bana baktı, kaçtı."

"Yer altındaki cinler, fare kılığına da girerler," dedi Harun.

İğne batırılmış gibi ani bir benildenişle karanlıklara baktı Neşat. Üzerindeki mantarlara teslim olmuş, eğri bir direği, entarisiz, yaşlı bir cine benzetti.

"Cinler, insanın ağzından girer, kıçından çıkarlar," diye sürdürdü Harun. "İnsanın içinde dolaşırlar, kanına işerler, yüreğinin kalburunu bozarlar. İnsanın kıçından girip, ağzından çıkan cinler daha kötüdür."

Vagonu itmeye başladı Harun. Neşat onu izledi. Demek ki içinde çıplak ayaklı cinler dolaşıyor, gözünün kararmasına, başının ağrımasına ve halsizliğine onlar yol açıyorlardı. Yer altına inen, onların dünyasına inmiş oluyordu.

"Madende çalışan herkesin içinde cin var mı?"

Çocuğun sesindeki derin endişe ve acıdan etkilendi Harun. Kıçının arasına sıkışan şalvarını çıkarırken:

"Bismillah dersen içine melekler dolar, cinler korkar girmezler."

Başını kaldırıp tavandaki yeni boyunduruklara, kamalara, bağlara ve düşecekmiş gibi tuzlu ışıltılarla sarkan ıslak kayalara baktı. Peş peşe, üç kere bismillah çekti. Her yerden cinlerin ayak sesleri geliyordu. Onların gözleri yerleşmişti her çukura.

"Hızır'ı cinler mi öldürdü, Harun?"

"İnsanın günahları ocaklarda gezinir," diyerek boş vagonu galeri karanlığında yavaşlattı biraz. "Cinler, o günahları görünce üşürler. Isınmak için madeni yakarlar. Karanlıkta birbirlerinin yüzlerini görmek için de madeni yakarlar. O zaman patlama olur, madenciler ölür. Cinler, en çok nefeslikte toplanırlar; çalar oynarlar. O zaman, her yer titrer, tavandaki taşlar, kayalar yerinden oynar, göçük olur, madenciler ölür. Cinler her tarafta gezerler, görünmezler ama her şeyi görürler."

Korkudan yüreği küçülmüş, bakışları büyümüştü Neşat'ın. Rayların üzerinde, cin uğultuları yaratarak akıp giden vagona yapışmıştı. Elini, Harun'un varlığını, sıcaklığını hissetmek, yalnızlığını

yenmek ihtiyacıyla Harun'un eline değdirmişti. Küfeci Ahmet'le Kemgöz'ün anlatıkları korkunç hikâyeleri anımsadı birden. Galerinin öbür ucundan gelen iki çavuşu hortlaklara benzetti. Çavuşlar gelip geçti. Başını çevirdi, arkalarından baktı.

"Küfeci Ahmet, ocaklarda hortlakların olduğunu söyledi. Doğru mu?"

"Doğrudur," dedi Harun. "Hortlaklar da var. Karanlıkta, Tirsinikli Çıban Ali'ye benzerler. Burunları büyüktür. Kafalarında ucu sivri iki eğri galak var, keçiye de benzerler. Hortlaklar farradak meydana çıktılar mı, cinler gizlenirler. Cinler daha çoktur. Korkma, bismillah de."

Çarığının yırtık ucu traverse çarptı, başparmağı acıdı. Arkaya baktı. Ayağını şaşırtıp traverse toslatan gücün cin olabileceğini düşündü. Cinler, Hızır'ı neden yakarak öldürmüşlerdi? Muskasını kaybetmiş, bismillahı mı unutmuştu. Cinleri yer altından kovmanın bir yolu yok muydu?

"Cinler, insanın içinden geçenleri bilirler mi?"

İlk kez adam yerine konulduğunu fark eden Harun, başını çevirip öğrencisine şöyle bir baktı. Neşat'ı ömür billah öğrenci, kendisini ise her şeyi bilen bir öğretmen haline getirecek olan cevapları aramaya başladı. Vagonu durdurdu, işaret parmağını şakağına bastırarak derin derin düşünme numarasına yattı.

"Bilirler," dedi. "İçinden kötü şeyler geçirme. Duyarlarsa kötü olur. Bismillah da kâr etmez. İçinden, 'Cinim benim, yoktur sana kinim benim,' dersen iyi olur. Cinlerle iyi geçindin mi dokunmazlar sana."

Neşat bu kez bismillahı bırakıp, 'Cinim benim, yoktur sana kinim benim,' sözünü sık sık yinelemeye başladı içinden.

"Tek başına kalırsam cinler dokunurlar mı bana?"

"Benim yanımda olursan, sözümden çıkmazsan dokunmazlar."

Babasının ve amcalarının çalıştıkları ocağa geldiğinde derin bir nefes aldı. Herkes bir aradaydı. Birbirlerinin nabzını dinliyor, dertlerini biliyorlardı. Cinler, hiç kimseye bir şey yapamazdı. Yeni vurulmuş iki direğin arasından geçerek ocağın derinliğine, damarı

yan yatarak oymaya çalışan babasına doğru yürüdü. Emniyet topuğunun dibinde; sapı kırılmış bir kazma, bir balta ve bir varyostan oluşan el takımının yanında durdu.

"Baba ben küfecilik yapmasam bu ocakta çalışsam nasıl olur?"

Çocuğun sesindeki kemirgen korkuyu ânında sezdi Hurşit. Çalıştığı damardan çıktı, hafif aksayarak yanına geldi Neşat'ın. Direkleri bağlamak için kullanılan, havşe başlı, sivri uçlu bir ağaç vidası batmıştı sağ ayağına. Önce Harun'u süzdü, sonra oğlunun, korku ve kuşku belasıyla büyüyen ürküntü, saf bakışlarını okumaya çalıştı.

"Gene ne oldu oğlum?"

"Baba beni bu işe niye bulaştırdın?"

"Niye ki, ne oldu?" diyerek domur domur terleyen alnını elinin tersiyle sildi.

"Her tarafta cin var. Gözlerimde kararma var. İçime cin girmiş. Halsizim."

"Hele otur şuraya," diyerek oğlunu nemli bir taşın üzerinde oturttu. "Ne cini oğlum, cin min yok. Kafanı takma."

"Yardım et baba. Beni yalnız bırakma. Cin var. Seslerini duydum. Gözlerini gördüm. Yardım et."

Yardım sorunu ortaya çıktığı için, Recep kazmasını hemen bırakıp geldi. İçin için ağlayan Neşat'ın kafasını sıvazladı.

"Ağlama Neşat," dedi. "Ben yardım ederim. Seni yalnız bırakmam. Sen daha çocuksun, cinler sana kötülük etmez. Melekler korur seni."

"Melekler Hızır'ı niye korumadı?"

Oğlunun, Hızır'ı araya katarak acı acı ağlamasından etkilendi Hurşit. Yusuf, Nasuh ve Mikâil de kazma işini yavaşlatıp yeğenlerinin acısını izlemeye koyuldular.

"Ağlama Neşat, ayıptır yakışmaz sana," dedi Yusuf. "On yaşına girdin, kocaman adamsın. Biz hepimiz, dokuz on yaşında bulaştık bu işe."

"Ağlamadık, sızlamadık," diye çıkıştı Nasuh.

"Cinlerden korkmadık," dedi Mikâil. Vagona küfeyle kömür taşımaya başlayan Harun'un cin sohbetlerine bayıldığını, Neşat'ı bu sohbetlerle korkutmuş olabileceğini düşündü. "Her söylenene de inanmadık. Burda senden başka çalışan çocuklar da var. Akıllarına bile getirmezler cini mini."

"Hiç ışık yok, her taraf karanlık, çamur," diye ağlıyordu Neşat. Küfeci Ahmet'in, 'Cinler tavana işerler, o sidik de insanın kafasına damla damla düşer, içine akar, cin olur,' sözünü anımsadı. "Kafama yukardan damlalar düştü, benim içimde cinler var."

Kimse bir şey anlamadı. Kendisine ait olmayan bir zaman diliminden sesleniyormuş gibi bir hali vardı çocuğun. Yusuf, kıs kıs gülüyordu. Çaresiz ve üzgündü Hurşit.

"Senin için tertemizdir oğlum," dedi. "Korkma, cin min yok içinde."

Recep, çocuğun ağlayış, dinleyiş ve bakış biçiminden ikna olmadığı sonucunu çıkardı. Hurşit'ten başka hiç kimsenin çocuğa yardım etme eğilimi taşımadığını düşündü. Boynundan muskasını çıkarıp Neşat'ın boynuna geçirdi.

"Bak şimdi sen hepimizden daha kuvvetlisin. Bu muska dört yıldır, bu madende bana yardım etti, cinleri, hastalıkları yaklaştırmadı. Müderrisin karısından aldım, sağlam muskadır. Şimdi senin boynunda iki muska var. Artık sana cin min yaklaşmaz. Sen bu iki muskayla cinlerin düğününe gitsen, oyun oynasan da sana yaklaşmazlar."

Recep'in yumuşak, inandırıcı yaklaşımı Neşat'ı susturdu. Çocuk, gözyaşlarını sildi, sökülmüş kömür bloklarını, yeni tahkimat direklerini, mezar suskunluğunu, havasızlığı, karanlığı derin derin süzdü. Balmumuna batırılmış üçgen bir bez içinde boynundan sallanan yeni muskasını avuçladı, biraz bekledikten sonra gömleğinin içine soktu. Recep'le göz göze geldi.

"Benim yüzümden muskasız kaldın, cinler seni çarpmaz mı?"

Çocuğun sesindeki hüzün, Recep'e aradığı vicdanı hatırlattı.

"Sen yorulmuşsun, otur dinlen, arabayı ben doldururum," diyerek küfeyi aldı, kürekle doldurmaya başladı. Hurşit, Recep'i

minnettarlıkla izlerken oğlunun bu gidişle ocakta tutunamayacağından korktu. Sağlam olduğu sürece çalıştıracaklardı onu. Çavuşlara laf anlatmak zordu. Kötü örnek olmasından korkarlardı. Çavuşlar insafa gelip, çocuğu köye gönderseler bile, Serdar'a laf anlatmak zordu. Dokuz yaşındaki çocukları madene gönderen bir insan, Neşat'ı diğerlerine kötü örnek olmasın diye hemen geri gönderirdi.

Eğildi, oğlunun çamurlu bacaklarını ve çamurdan görünmeyen çarıklarını yokladı. Bacaklarının haddinden fazla ince olduğunu, ağır kömür küfeleri altında, zaman geçtikçe tıpkı kendisininki gibi dışa doğru eğileceklerini düşündü.

"Recep muskasını bana verdi baba. Ya cinler ona dokunursa?"

Sesin Neşat'tan değil de kendi içine yerleşen çaresizliğin açtığı büyük yaradan yükseldiğini sandı. Çocuğu anlamak için, dokuz yaşındayken yer altında hissettiklerini anımsamaya çalıştı. Denizin, mavi gökkubbenin, çimen ve orman aydınlığının içinde buldu kendini. Her yüklü küfenin, ocaktan harman yerine, karanlıktan gün ışığına çıkışın bir basamağı olarak göründüğü o yıllar... Anımsayınca kendisine acı vermekten başka bir işe yaramayan yıllar.... Babasızlık, karanlık, körnefes, göçük ve dayak yılları. Yer altına düşen bir çocuğun çıkış yolu yoktu. O da her madenci gibi çıkışını daha derinlere doğru yapmak zorundaydı.

"Recep'e bir şey olmaz Neşat," dedi Yusuf. "Muskanın birini sağ, öbürünü de sol koltuğunun altına as. Hiç korkma."

Recep, küfeyi sırtından telaşla indirirken:

"Çabuk işbaşı yapın, Mesut Çavuş geldi," dedi.

Arın hareketlendi. Kardeşler kazmalarına sarıldılar. "Kalk oğlum, küfeni doldur," diyerek işinin başına geçti Hurşit.

Kazma ve küreklerin işlediği havasız, tozlu arına, Mesut Çavuş'tan önce, onun kocaman çilli burnu girdi. Çalı kaşlarının altında, endişe ve nasihat vaaz eden minik gözlerini kısarak çalışanları süzdü sakin sakin. Gururlu ve merhametliydi. Herkes onun soylu bir aileden geldiğini, Peygamber kökünden türediğine inanılan ve vergiden muaf tutulan pir-i fanilerden Seyyit İbrahim'in oğlu

olduğunu biliyordu. Ocaktaki gazı, belkemiğini zorlayan, karnındaki gazla kıyasladı. Giysilerine sinen taze havanın zehirlendiğini düşündü. Recep'e yandan ters ters baktı. Sürüyü yanlış yerlere sürükleyen genç bir keçiye benzetti onu.

"Sen körpe, hünerli bir keçisin Recep. Sürüye kötü örnek olma. Gördüğün her uçurumu atlama. Arkandaki koyunlar da senin gibi atlamaya kalkışırlar. İyilik edeyim, öte yakadaki çimenlere götüreyim derken uçurumun dibindeki mezara düşürürsün onları."

Recep'le Neşat'ın dışında herkes anladı Mesut Çavuş'un ne demek istediğini.

"Ben yardım eder, rahatlatırım Mesut Emmi," dedi Recep. "Kimseyi düşürmem mezara."

"Sen şükret ki Memduh Çavuş görmedi senin işini bıraktığını. Üstüne vazife mi senin küfecilik? Sen kazmacı yedeğisin, küfeci taifesinin işine burnunu sokman doğru mu?"

"Ben ağlayan bir çocuğa yardım ettim, Mesut Emmi."

"Rahmetli deden Emin'e hiç benzememişsin. Üzerine vazife mi senin yardım etmek. Bu ocakta herkes herkese yardım ederse iş yürür mü? Yürümez." Hurşit'in çalıştığı yere doğru yaklaştı. "Ben sana kötü bir haber vermeye geldim Hurşit."

Hurşit, kazmasını damar çatlağında bırakıp hemen oğluna baktı. Çok şükür, oğlu yanı başındaydı. Çavuşa doğru birkaç adım attı. Onun, Boşnak eriğini andıran morumsu gözlerine yakından baktı. Gözlerin çaresiz, üzüntülü iç dünyasını korkuyla karşıladı. Durup karşılıklı dinlemeye koyuldular bekleyişlerini.

"Kötü haber ne ki Mesut Emmi?"

"On beş günlük yevmiyen kesildi."

"Niye, sebep ne ki?" diye yutkundu Hurşit.

"Hani kazmacılar iş bırakmıştı ya, Memduh Çavuş da onları kurtarmıştı." Memduh Çavuş'un kurtarıcılığını söylerken sesine alaycıl bir hava vermişti.

"Eeeee..."

"İş bırakan her kazmacıya bir haftalık yevmiye cezası verdiler."

"Bana niye on beş gün?"

"Sen ileri geri konuşmuşsun." Başını çevirip diğer kazmacılara baktı. "Recep'e de on beş günlük yevmiye cezası vermişler. Siz üç kardeşinki birer haftadır."

Morali çöken kardeşler, oldukları yerde taşlaşmış gibi duruyorlardı. Recep, umursamadan kömür söküyordu kazmasıyla. İçindeki küfür tufanının ağırlığına dayanamadı Hurşit. Olduğu yerde oturdu, yumaklaştı.

"Bizi aç bırakmaya bunların ne hakları var, Mesut Emmi? Bizi evimize yarın eli boş gönderenlerin sevabı mı artacak?"

"Boğaz arsızları," diye mırıldandı Yusuf. "Utansınlar."

Hurşit'i, kandil ışığında, tavandan düşmüş bir kayaya benzetti Mesut Çavuş. Yevmiyesi kesilen her kazmacının kazmasına küserek koca bir kömür parçasına ya da mantarlaşmış bir tahkimat direğine dönüştüğünü düşündü. Zor anlaşılır bir bıdırtıyla:

"Vala uşşam, ne diyeyim ki," dedi. "Dünyanın yolu yolağı bokludur. Bundan sonra aklınızı başınıza devşirin de bir boka basmayın."

Mesut Çavuş, işlediği suçun pişmanlığı altında cüceleşmişçesine çekip gitti.

"Korktuğumuz başımıza geldi," dedi Yusuf. "Bu sefer elimiz boş döneriz köye. Borcumuzu ödemezsek Sefer Dayı dükkândan zırnık vermez bize."

Yusuf'u dinlerken elini şalvarının cebine soktu Recep. Kömür parçalarının cebine nasıl girdiğini anlamaya çalıştı. Birden, farkında olmadan:

"Ben yardım ederim," dedi.

Ocak, sessizleşti. İşe yaramayan, söylenmiş boş bir sözün yarattığı boş bir merak ve çaresizlikle derin derin esnedi Mikâil.

"Neyin var, neyle yardım edersin?"

"Tek taşaklı, badat bir keçim var, fırsat verilirse satar, pay ederim parasını size. Geçen ay Esma Kadın'ın durumu iyi değildi, iki günlük yevmiyemi verdim."

"Esma Kadın'la aran nasıl?" diye yılıştı Nasuh. "Sen verdiğine göre o da vermiştir."

"Bırak yahu, şimdi sırası mı bu lakırdıların" diye çıkıştı Hurşit. "Biz bu ay aç kaldık. Borçlarımız var. Evde yiyecek bir şey yok. Bir çare bulmamız lazım."

"Ben yardım ederim, kafanızı yormayın."

"Dur hele Recep, senin yardımınla olmaz bu."

Hurşit'in sert çıkışı üzerine susmayı tercih etti Recep. İnsanlar sebepsiz yere insanlara ceza veriyorlar, onları aç bırakıyorlardı. Aç bırakılanlar ise iyi niyetli yardımları kabul etmiyorlardı. Dünya bir garip olmuştu.

"Üçümüze birer hafta yevmiye cezası vermişler," dedi Mikâil. "Geride kalan birer haftalıklarımızla borçlarımızı öderiz."

"O yevmiyeler borçları ödememize yetmez," dedi Hurşit. "Geçen aydan kalma borçlarımız da var. Sefer Emmi, bu ay borçlarınızın hepsini ödemezseniz, dükkândan zırnık vermem dedi. Aç kaldık biz, haberimiz yok."

"Bu ay Sefer Emmi'ye borçlarımızı ödemesek iyi olur," dedi Nasuh. "Üçümüzün birer haftalık yevmiyesiyle Serdar'ın dükkânından yiyecek alır gideriz."

"Olmaz," diye çıkıştı Hurşit. Öksürdü, okkalı bir tükrük savurdu, söktüğü kömür bloklarına. "Sefer Emmi, Serdar'ın dükkânından alış veriş yaptığımızı bilirse dünyayı başımıza yıkar. Uygun bir yol bulmamız lazım." Zorlu zorlu öksürdü yeniden. "Ölüm temizliktir, ölüme kurban olayım. Çoluk çocuğum olmasa bir tutam bartun otu yer, zehirlenir çeker giderim bu dünyadan."

Recep, Hurşit'in öksürüklerini endişeyle dinlerken çağrışımlarla doluyor, öksürüğüyle ünlenmiş dedesi Töhmürüklü Emin'i anımsıyordu. Söylenenler doğru muydu acaba? Manuel Usta'nın dediği gibi Körnefesi dedesinin öksürüğü mü ateşlemişti? Diğer kazmacılarla birlikte, öksürüğünün kurbanı mı olmuştu koca Emin Dede? Yeniden kulak verdi öksürüklere. Büyük bir körnefesle ocağın patlayacağını sandı. Kazmasını bırakıp direğe asılı huriyesine doğru yürüdü. Ağzını açtı, içinden lokum denen, mısır unundan

yapılma küçücük dört parça ekmek çıkardı. Korku ânında ekmeğe dokunmak iyiydi. Korur, rahatlatırdı. Götürüp her kardeşe birer tane verdi. Boşalan nuskanın yerini doldurması için de bir parça ekmek koydu iç cebine. Rahatlamanın verdiği keyifle:

"Canını sıkma Hurşit ağam, ben yardım ederim," dedi.

Recep'i herkes, şimşeklenip gürleyince yağan bir insan olarak tanıyordu. Hurşit ses etmedi. Ekmeği çiğnerken onun kesinlikle yardım edeceğine inanıyordu.

"Senin de yevmiyeni kestiler Recep. Eve eli boş dönen bir insan nasıl yardım eder ki? Bizi düşündüğün için sağ ol. Biz kendi başımızın çaresine bakarız."

Recep, yardım istemeyişteki asaleti ve özgüveni sevdi. Dul kadınların, "Recep yardım eder," diye mırıldandıklarını duyar gibi oldu.

"Sen istemesen de ben yardım eder, rahatlatırım, geri durmam."

Yardım konusunda Recep'le başedemeyeceğini çok iyi bilen Hurşit sessizce kalktı, oyduğu damara yerleşti. Yevmiyesi kesilen, anlamsız bir işin kazmasını hakkıyla kavrayamayacağını anladı. Kendi içine bakar gibi, damardaki kandil aydınlığına baktı hüzünle. Damar, kazmayı doyuruyor ama kazmacıyı doyurmuyordu. Karısı Kumru'nun ve yiyecek bekleyen çocuklarının hayali canlandı damarda. Ve ardından kuş yuvaları ve çıplak civcivlere gagaları boş dönen binlerce kuş... Dünyanın sıcak, gazlı karanlığında hayal kurmadan çalışan bir tek kazmacı var mıydı? İnsanların damara kazma vurmadıkları, yer altında çalışmadıkları devirler de var mıydı?

İş bitimi haberi verildiğinde Hurşit bayılacak duruma gelmişti. Oğlunun elinden tutarak kardeşleriyle birlikte, ana galeriye girdi, baca ağzından yer üstüne çıktı. Yer altına uğultuyla akan gece on iki vardiyesinin kazmacılarını hayal meyal süzerek yıldızlara baktı. Gök berraktı. Havanın yarın iyi olacağını düşünerek sevindi. Köy yolunda, güneşle birlikte yürüyecekti. Yatakhane ile kömür tozlarının yığıldığı alan arasındaki çeşmede ellerini yüzlerini yıkadılar.

Zonguldak'tan Ereğli'ye katırlarla keçi derisi götürürken hemşerilerine uğrayan Karagatsis ile kardeşi Seferis'e rastladılar. Seferis, Hurşit'i ve kardeşlerini görünce şen bir kahkaha attı.

"Bayram kaçmış Sinop Kalesi'nden," dedi.

"Ahaaa," diye sevindi kardeşler. Bu tip haberler zaman zaman ortaya atıldığı için Recep inanmadı. Hurşit, Seferis'e iyice sokularak:

"Kimden duydun?" dedi.

Seferis, kimden duyduğunu, her zamanki gevşekliğiyle söylemek üzereyken "Orasını sorma," diye araya girdi Karagatsis. Hurşit'in sırtını sıvazlayarak güldü babacan bir havayla. İki yıl önce, Üzülmez ocaklarında kazmacılık yaparken ani tavan oturması kazasından yaralı olarak kurtulmuş ama konuşma yeteneğini yarı yarıya kaybetmişti. Soyunun, kuş mekânı denen, sahil bataklığı ortasında, kazıklar üzerine kurulmuş bir kulübede yalnız yaşayan, kuşlar ve nilüferler için şimşir ağacından dilli kaval çalan Varvara adında bir kadının gördüğü rüyalardan türediğine inandığı için duyduğu her haberi bir rüya ve bir doğuşun başlangıcı olarak değerlendiriyordu.

Recep, haberle değil, yüreğini deminden beri düşündüren, derin acıma ve yardım duygusuyla ilgileniyordu. Neşat, ayakta uyuyordu. Mikâil ile Nasuh, aynı anda, Karagatsis'in büyük kızı, mavi gözlü Maria'yı düşünüyorlardı.

"Eğer haber doğruysa çok kişinin canı yanar bu Ereğli livasında," diye mırıldandı Hurşit. Oğlu sendeleyince onu tuttu. Ayakta uyuduğunu anladı onun. "Haydin, yatma zamanıdır. Yarın sabahtan alacağımızı alır, yola koyuluruz."

Tahta barakanın, giriş kapısına yakın bir yere sermişlerdi keçe ve hasırlarını. Ocaklardan boşalan madencilerle dolmuştu baraka. Zemin tahtası, çarıklı ayakların altında ezilen toprak ve kömür tozu karışımının rengini almıştı. Öksürüklerin ve çevresinde uçuşan pervanelerin etkisiyle alevi titreşen bir kandil sallandırılmıştı baraka tavanının orta yerinden. Kandilin karanlıkla barışık tatlımsı alevi, hem henüz uyumamış olanları ocak kâbusundan kurtarıyor,

hem de keskin terin, küflenmiş peynirin ve ayak kokusunun ısrarını kırıyordu.

Rüzgâr kuzeyden esmeye başladığında, birkaç kronik öksürüklünün dışında, herkes uyumuştu. Kaşıntı, horlama ve sayıklamaların ağırlığı altındaydı sessizlik. Rüzgâr, gece vardiyasında çalışanların sesleriyle, sırtlarını harman yerinden artakalan molozlara dayayan tuvalet kabinlerinden kopardığı kokuyu barakaya savuruyordu. Baraka kapısının altındaki açıklık ile duvar tahtalarının toprakla birleştiği yerdeki çürük delikler, sadece kokuya değil, tuvaletle yiyecek torbaları arasında işleyen farelere de kolaylık sağlıyordu.

BEN İNSANIM
ÇALIŞMAM

Peygamberliği senden esirgeyen
bu zavallı zamana acırım.

Cebeli, derin bir nefes aldı; farklılaşmayan, inadına benzeşen, nesnelerin oluşturduğu bu taş kafalı hayatta, ağzından çıkan duru ve doğru sözlerin, kendisini eksilttiği ve kimseyi de etkilemediği sonucuna vardı. "Elhamdülillah!" diye iç geçirdi. Gözlerini hep başkalarına çevirdikleri için kendilerini göremeyen bu kör bedenlerin sohbetinde, anlaşıldığı zaman değil, anlaşılmadığı zaman daha güçlü olduğunu düşündü. Ellerine, ellerinin istem dışı hareket etme arzularına baktı; hayatı soytarıdan, geleceği ise müneccimden öğrenen aptal bir sultanın yüzü canlandı gözlerinin önünde. Gaipten gelen sesleri dinlemeye koyuldu. Karılarından ve kalabalıklardan nefret ettiğinin farkına vardı birden. Karşısında taş gibi oturan Otuzbir Osman, hâlâ konuşuyordu. Şems'in sözlerini anımsadı. Açmadığı kitabı okuyan, yazmadığı yazıya nokta koyan bu adamın, bunca yıl zerrece değişmemiş olmasına bir anlam, bir amaç vermeye çalıştı, veremedi.

Havı dökülmüş kumaşı andırıyordu Osman'ın yüzü. Huzursuzdu. Afazi bir hava vardı edasında. Parçalanmış sınırlarda bekliyor, yarattığı hayali olanakların sunağında ise kurban edip duruyordu kendini. İnsanlardan ve özellikle de yollarını, yaptıkları iyiliklerin ışığıyla karartan kalabalıklardan firar ediyor; firar menzilinin sonunda, tam da, kurtuldum dediği bir anda, onlar tarafından kuşatılmış olduğunu anlayınca, kendi kabuğuna çekiliyordu.

"Bayram'ın kaleden kaçtığı doğru mu?"

"Yalandır inanma," diye homurdandı Osman. "Senelerdir Bayram'ın kaçtığını konuştuk. Yeter artık, açma bana Bayram bahsini."

Tatlı tatlı ensesini kaşıdı Cebeli. Gülümseyerek düşündü. İnsanlar, ısrarla, Bayram'ın kaçmasını istiyorlardı. Bu, her insanın, kendi içinde Bayramların prangalandığı bir kale olduğunu gösteriyordu. Osman'ın kızgınlığı bile Bayram'ın kaçmamış olmasından kaynaklanıyordu.

"İnsanı çözemedim ben Osman," diye mırıldandı. "Kaleye kapatılan insanın, ya kaleyi ya da kendi prangasını çözüp kaçması lazımken..."

Sırtını, sabah güneşinin ısıttığı duvara yaslamıştı Osman; firarlarından, kederlerinden, özlemlerinden uzak... Evin önünde boş boş gezinen tavuklarla kadınlar arasında bir benzerlik kurmaya çalışıyordu. Cebeli'nin kendisini ve herkesi geri iterek haddinden fazla öne çıkan ısırgan bilincini, her zaman olduğu gibi irkilerek karşıladı:

"Bırak lazımkeni; sen evvela kendi uçkurunu çöz Cebeli; karılarına çözdürme. Uçkurunu çözmeleri için mi evlendin o kadınlarla? Ayıptır, günahtır."

"Sen kadın düşmanısın Osman. Durup dururken kadınlara yüreğin niye yandı?"

"Yüreğim kadınlara değil, sana yandı. Karılarının karşısında bu kadar düşme. Yarımağa'nın babası rahmetli İrbam da senin gibiydi. Sonu ne oldu? Sesi değişip, memeleri irileşince sakalını kesti, çarşafa büründü."

Kendisini, çarşafa bürünmüş bir kadın olarak hayal eden Cebeli, içli içli gülümsedi. "Oluş bozuluş dünyasıdır, belli olmaz," dedi. "Ereğli'de okurken..."

"Sen boşuna okumuşsun Ereğli'de. Okudun da ne oldu? Bilgini tepemizde kazma yaptın, bizi kazma kazma yıktın, bizi okka okka tartıp bize sattın. Doğduğundan bu yana hiç elini soğuk sudan sıcak suya vurdun mu? İşedin mi bir yaralı parmağa?"

Kendisini, Osman'ın anadan doğma deli olabileceğine inandırmaya çalıştı Cebeli. Kellesi, Demirci Gevond'un, demirhanesindeki bira fıçısını andıran bu delinin aklında ne varsa mayalanıyor, köpük köpük kuduruyor, sonra da fıçının çatlağından dışarı vuruyordu.

"Ben Ereğli'deyken sadece medreseye gitmezdim Osman. Bakırcılara da uğrardım."

"Uğrardın ama çalışmazdın."

"Çalışırdım." Bakışlarını, "Yalan atma" dercesine ters ters bakan Osman'ın bakışlarından kaçırmadı. "Bir şeyi hakkını vererek seyrettim mi çalışmış sayarım kendimi. Ereğli'de, keçi derisinden kırmızı ve de efendime söyleyeyim, sarı maroken yapan Ermenilere sorarsan onlar anlatırlar beni sana. Levon Usta babamın dostuydu. Ben onun alnındaki teri seyrederdim hep. Derileri üst üste yığar, sepilemeye hazırlamak için havuzda ıslatırdı. Somak yaprağından, ılgın meyvesinden çıkardığı sepileyici maddeleri kullanırdı. Kireçlikte kıllarını, etlerini kazır, ipeğe çevirirdi deriyi. Bir gerdelde güzel boya yedirirdi ki hayranlıktan ağzım açık kalırdı."

"Nasıl yapardı?"

"İki deriyi, iç tarafları üst üste binecek şekilde gerdele daldırırdı. Derilerin yüzleri boyanır, astarları kalırdı. Boyamadan sonra derileri hafif yağlardı; sonra, kurumaya bırakırdı. Oturur, el mantarıyla sabır sabır işlerdi maroken taneleri." Birden durdu, ağzından çıkan kelimelerin ve cisimlerin şaşılacak derecede birbirine benzediğini ve insanı ezdiğini, benzerlik büyüsünde, benzerin benzeri çağırdığını keşfederek ürperdi. "Levon'un görünmeyen dünyasında, kırmızı marokene benzer bir çöl vardı. Uçsuz, bucaksız. Ben o kum çölünün altındaki oyma mabedleri merak ettim hep. Kapılarını, kitaplarını, tezhiblerini, minyatürlerini, nakışlarını merak ettim."

"Hep seyretmiş, düşünmüşsün, çalışmamışsın ki."

Dikkatini Osman'ın bitli baklayı andıran biçimsiz bıyıklarında yoğunlaştırdı. Hayalinin canlanışını izlemeye koyuldu. Aklı, Bursa ipeklisi, diba ve pamuklu satan tüccarlara, emeklilik maaşı alan duacılara, duyduklarını belleğine tahrir defteri gibi sıkı sıkıya

kaydeden ve silinmesinden korkan dedesinin anlattığı dönemlere gitti. Osman'ı, esir indirme iskelesine küçük ve hızlı teknesiyle el değmemiş esir kızlar getiren, karşılığında ise meşin, tuz ve silah götüren bir Abhaz korsanına benzetti. Tuz mavisi, uçsuz bucaksız deniz canlandı gözlerinin önünde. Martılar, ipek sükûneti ve fırtınalar... Tekne yapımı ve onarımında kullanılan eski bir iskelenin kumsala yakın böğründe, demirleri, direkleri, urganları ve omurga tahtaları çürümüş gemiler...

"Anamın nenesi, kötü ruhları, cinleri defetmek için soğanı soyar, yumruğuyla parçalarmış. Kocasına, 'Sen küçük bir çaysın, ben de denizim, bana akmaya mecbursun,' dermiş."

"Dese ne olur ki o da bir kadın değil mi?"

"Söz sözdür Osman. Ha kadın söylemiş ha erkek."

İçinden galiz bir küfür savurdu Osman. Üvey anasının kızarmış gözleri, inip kalkan yumrukları canlandı. Kafasının arkasını duvara dayadı, içinde süğüm süğüm ağlayan çocuğu dinledi.

"Bir kadın göster bana, bir söz söylesin, o söz kafamıza derman olsun."

Osman'ı mat etmek için akıllı kadın arayışına çıktı Cebeli. Kızları, gelinleri, ergenleri, dulları, yatalak hastaları, çarpılanları, inmelileri, delileri, şöyle bir kafasından geçirdi. Kılıflı saatini kuşağından çıkardı. Önce, kapak üzerindeki kelam-ı kibara bir göz attı, sonra zincirin ustaca işlenen halkaları üzerindeki yazılara kaydırdı bakışlarını.

"Bak Osman, saatimin kapağına yazılan Peygamber Efendimiz'in mübarek sözünü dinle. 'Cennet, anaların ayakları altındadır.' Yaaa.."

"Sen bırak cenneti menneti de akıllı kadın göster bana," diye kükredi Osman. "Ana da olsa, kadının ayakları altında hasırlaşan bir cennete girmem ben."

"Sen ananı hiç sevmedin mi?"

"Sevmedim. Niye seveyim ki ? Babam askerdeyken, beni kocaanamın üstüne atttı, bir asker kaçağıyla kaçtı. Niye seveyim? Ben kendimi de sevmedim. Bir kadından doğmamış olsaydım severdim."

"Analığını sevmediğini bilirim, onu biraz anlarım. Peki kocaananı da mı hiç sevmedin?"

Nenesinin güleç yüzü canlandı, hayalinin aynasında. Isınır gibi oldu içi.

"Sevdim. Niye sevdim, çünkü o kadın değildi. Uzun, ak saçları vardı. Memeleri de vardı. O memeler ki 'Ey ahali ben memeyim, gelin,' demezdi. Belki her kadında olan bir felaket de onda vardı. Felaketinin kurbanı olmadı, onu donunun altında terbiyelendirdi. 'Bakın ben buyum, benim de var,' demedi. Ben ona kadın demem. Haksızlık etmem ona. Kadınların çoğu kadındır."

Cebeli, evin önünden geçen üç koyunun başlarını çevirip Osman'a bakmalarına bir anlam vermeye, koyunların o anda neler düşündüklerini tahmin etmeye çalıştı. Zehra'nın koşarak geldiğini gördü. Zehra eve ulaşmadan Osman, çözülmesi güç mırıltılarla kalkıp gitti. Zehra yaklaşırken nefes nefese:

"Serdar'ın adamları Yakup'u yakalamışlar, çabuk gelin!" diye bağırdı.

İrkilerek bastonuna el attı Cebeli. Ayağa kalktı hemen. "Korktuğum başıma geldi," diye mırıldandı. "Nerdedir şimdi?"

"Serdar'ın ahırındaymış."

Zehra'nın sesini duyan Gülnaz'la Anşa evden dışarı fırladılar. Telaş, merak ve korku yüklü yorumlarla Serdar'ın evine yöneldiler. Cebeli, eve yaklaşırken taşkınlık yapmamaları için karılarını uyardı. Tahta daraba çitin kapısında onları, Serdar'ın Safranbolu'dan yeni getirttiği iki genç köpeği karşıladı. Köpeklerin teşkalesine Serdar'ın başfedaisi Sait çıktı. Evin kapısının önünde durarak dik dik süzdü gelenleri.

"Ne var, baskına mı geldiniz?"

"Yakup'u yakalamışsınız, nerdedir?"

Sait, Zehra'ya baktı hain hain. Kahpenin, Bayram'dan aldığı cesaretle insanları kışkırtıp Serdar'ın evine getirdiği açık değil miydi?

"Yakup yakalandı, zaptiyeye teslim edildi. Çekin gidin, yoksa fena olur!"

Sait'in tek ayak üstünde bin yalan kıvırdığını herkesten iyi bilen Cebeli:

"Doğruyu söyle Sait," diye çıkıştı Cebeli. "Fartalı furtalı esmeyi de bırak. Vicdanına sığın biraz. Ben bir babayım. Bozboruk otu değilim. Eğilmeyeceğimi bilirsin." Bakışlarını ahıra kaydırdı Cebeli. "Yakup ahırdadır. Çek şu köpekleri, bizi ahıra götür, zora sokma."

"Dürdaneeee! Dürdane Kadın, oğlumu bana göster!"

Gülnaz'ın bağırtısını soğukkanlılıkla karşıladı Cebeli. Serdar'a sözü geçen tek insanı, karısı Dürdane'yi muhatap almaktan başka bir çare yoktu.

"Dürdane Hanım'ı çağır," dedi Cebeli.

"Çekin gidin, başımı belaya sokmayın!"

"Sen belanı bulmuş bil Sait," diye çıkıştı Zehra.

Kadının, kendisini Bayram'la tehdit ettiğini sandı. Acı acı, nefret ve küfür iklimiyle gülümsedi. Parmağını Cebeli'ye doğru sallayarak:

"Sen sırtını hovarda kalburundan geçirilmiş bu elenti karıya mı dayamışsın?"

"Ahdettim, seni gebertecem Sait, unutma bunu," diye homurdandı Zehra.

Zehra'nın bu işe girmesinin, Yakup'u görmeyi zorlaştıracağından korktu Cebeli. Hayatı aklıyla değil nefsiyle idrak eden Sait'in öfkesini, havlayan köpeklerin dişlerinde görür gibi oldu. Adı "Elenti karı"ya çıkan Zehra'yı savunma arzusunun içinde kabarmakta olduğunu hissetti. Tam bu sırada evin kapısı isteksizce açıldı. Beyaz yazmasıyla Dürdane Hanım göründü. Yüzündeki doğal iyimserliğin yerini, Serdar'la tartışmanın yarattığı gerginlik almıştı. Bu gerginlik, Zehra'yı görünce daha bir belirginleşti. Sait'e, köpekleri evin arkasına çekmesini söyledi sessizce. Bahçe kapısına doğru ilerledi. Cebeli, dikkatini, kadının edasındaki tatlı gururdan, kendi cehaletinin bilincinde olmanın verdiği alçakgönüllülüğe doğru kaydırdı ve içinde ona karşı, çok az kadına duyduğu güçlü bir saygı uyandı.

"Buyurun Cebeli Emmi, bir emriniz mi var?"

"Yakup'u görmeye geldim, Dürdane."

"Buyurun gelin, ahırdadır."

"Ahırdadır," sözcüğünü söylerken Yakup'un ahırdaki durumunu düşündü, derin bir utanç ve suçluluk duygusuyla açtı bahçe kapısını. Cebeli, kadının bu saygılı yaklaşımının, rahmetli babasının arkadaşı olmasından değil de kişiliğinden kaynaklandığını düşünerek sevindi. Ahıra doğru yürüdüler birlikte. Üzerine at kellesinin çivilendiği, çam ağacından kabaca yontulmuş kapıyı zorlayarak açtı kadın. Yılların katmerlendirdiği keskin bir gübre, küf ve çürümüş ot kokusuyla karşılaştılar. Kadın misafirlerini, karanlıkta hortlamış ruhlar gibi sırıtan direklerin arasından geçirerek tutsağına doğru götürdü. Merakın yıkıcı gücüyle, karanlığa ânında uyum sağlayan gözler, Yakup'u ahır direğine bağlı olarak buldu. İlk koşup sarılan, gözyaşı ve öpücüklerle tutsağı canlandıran Gülnaz oldu. Gülnaz'ı Anşa izledi. Cebeli, oğlunu yanağından öptü, eliyle kendirli bileklerine ve ellerine dokundu. Oğlunun gözlerinde bağıran ateş renkli derinliği dinledi.

"Beni İnağzı Mağarası'nda yakaladılar baba," diye sızılandı Yakup. "Bugün zaptiyeye teslim ederler. Zaptiye de götürür madene teslim eder."

Yakup'un sesine, dağlardan ve ormanlardan emdiği özgürlüğün yitirilmiş derin sesi sinmişti.

"Buna kimsenin hakkı yok!" diye bağırdı Gülnaz. "Çözün, çıkarın oğlumu bu ahırdan."

"Ben elime kazma almam baba; yer altına mahkûm olmam. Bu benim hakkımdır. Ben çalışmam baba, ben insanım. Bu dünyada canımdan başka neyim var. Öldürseler de ocaklara inmem, inersem bu dünyanın hali ne olur? Demezler mi Yakup da indi? İnsanların umudunu yıkmaya hakları var mı baba?"

Cebeli, Yakup'un altından kalkamadığı iç yıkıntısını babasına kaldırtma eğilimini sezinlerken, "Ektiğimi biçiyorum," diye iç geçirdi. Yaklaştı, oğlunun şaçlarını sıvazladı.

"Saçın sakalına karışmış Yakup," diye mırıldandı. "Önünde eğilirim. Secde ederim acına. Zamandır bu, ne gelir elden? Peygam-

berliği senden esirgeyen bu zavallı zamana acırım. Bırak zaptiye gelsin, götürsün, seni madene indirsin. Biraz da yerin dibini dinle. Yerin dibini oyan, aklını yiyen karanlığa saygı duyarım ben. O mağrur karanlık seni anlar, bu da sana yeter. Firari mertebesine erişirsin. Zonguldak mağaralarına dönersin gene."

Zehra'nın, "Kabul etme" dercesine, kafasını iki yana sallamasını gördü Yakup.

"Ben çalışmam baba," diye yükseltti sesini. Anasının, "Ben Yakup'umu çalıştırmam,' mırıltısından iyice cesaret aldı. "Yüzümü karartmam. Gördüğüm her kazmaya bu sözü söyledim. Ben kolumu direğe bağlatsam da kazmaya bağlatmam. Dün gece düşümde, kamçı kuyruk, iyi cins kıvırcık koyunları gördüm. Onları tek tek dinledim, anladım ki doğru yoldayım. Koyunlar gitti, benim yapmadığım işler geldi. Onları da tek tek dinledim, anladım ki doğru yoldayım."

Hüznü ve şaşkınlığı aynı anda yaşıyordu, Dürdane. Oğul ile baba arasındaki inanılmaz benzerliği ilk kez keşfediyordu. Hayat, Cebeli'yle oğlunu yenmişti ama onların karşısında hiçbir şey söyleyemiyordu. O anda açık kapıdan, suçluluk duygusunun hassasiyetiyle, ahır karanlığına sığındı Sait. Deminden beri, Serdar'la birlikte, kulağını ahırın arka penceresine dayayıp konuşmaları tüm ayrıntılarıyla dinlemişti. Çoğalan ve kendisini soluksuz bırakan iç seslerini bastırıp vicdanını rahtlatma ihtiyacını duyuyordu. Yaşamını, yaptıklarını temize çıkarma çabalarıyla zehirleyen ve her yeni zehirlenmeden garip bit tat alan Sait, direklerin arasından süzülerek, acılı aileye doğru yaklaştı.

"Konuşma Yakup, suçlusun," diye bağırdı. Yakup'unki hariç, tüm başlar Sait'e çevrildi. "Çalış, çalışma, bana ne. Ben seni bunun için yakalamadım. Sen bu havalinin en tehlikeli firarisini, kör Bayram'ı korudun. Ona ekmek verdin, yataklık ettin, kılavuz oldun. Sen masum değilsin, suçun büyüktür."

Zehra başta olmak üzere, herkes hayretten dona kalmıştı. Söylentiler demek doğruydu. Korkusunu sevincinde yitiren, derin bir suskunluk çöktü ahıra. Cebeli, Bayram'ın sıkıştığını, Yakup'un ekmek torbasına ve yüreğindeki araziye sığındığını aklından geçirdi.

Yaklaştı, hassaslaştı, gözbebeğini aradı oğlunun.

"Sait'in dediği doğru mu Yakup?"

Tüm inkârsızlığı ve masumiyetiyle anasını, Anşa'yı ve Zehra'yı süzdü. Zehra'nın edasına yayılan sevinçten cesaret alarak:

"Doğru," dedi. "İki gün evvel Bayram Emmi'yi Devrekli bir adam getirdi bana. Adını söylemem, Allah'ın gizli ayetidir."

"Zaptiye söyletir," dedi Sait.

"Zaptiyeye de söylemem."

"Eeee sonra," diye üsteledi Cebeli.

"Bayram Emmi'yi İnağzı Mağarası'na aldım. Mağaranın önünde oturduk, biraz güneşlendik. Bana her gün ekmek süt getiren çoban oğlan o gün gelmedi."

"Murat mı?" dedi Gülnaz.

"Murat mı, kardeşi Bekir mi, yoksa başkası mı, adını söylemem. Ben ona her gün cinleri perileri anlatırdım, o da ekmek süt getirirdi. O gün aç kaldık, ertesi gün de ormana gittik, basıldık. Sait vardı, yanında Şinasi vardı, Avuntu Ali'yle Gülpaşa vardı. Tanımadığım bir adam daha vardı. Silahlıydılar. Kurşun sıktılar. Bayram yüzüstü yattı. Sonra nasıl kaçtı, ben de anlayamadım."

Serdar'ın hesaplı davrandığını, Bayram'ı adamlarına yakalatıp devletin gözünde büyümeyi amaçladığını düşündü Cebeli.

"Ahırı terk edin, zaptiye geldi," dedi Sait.

Başında, Şişman Ali Çavuş'un bulunduğu zaptiye müfrezesi, Şinasi'yle birlikte, çit kapısından hızla içeri girerek ahıra geldi.

"Firari nerde?" dedi Çavuş, katı, kıt zekâ bir suratla.

"Aha orda, direkte bağlı," diyerek müfrezeye yol gösterdi Sait.

Yakup'un maden ocaklarında delirmiş halini o anda hayal eden Cebeli, kadınlara başıyla ahırdan çıkmaları işaretini verirken Sait, Çavuş'a yaklaştı:

"Bayram'ın dostu da burdadır kumandan."

Şişman Ali Çavuş, saçı sakalı birbirine kavuşan derviş kılıklı adamı, gerçeğin kalbine erişmişçesine seyre daldığı için, Sait'i

biraz geç algıladı. Başını dalgınlıkla çevirdi, ahırdan ağlaya ağlaya çıkmakta olan kadınlara baktı.

"Zaten o kadını götürecektik, bırakmayın," dedi.

İki nefer, Şinasi'nin göstermesiyle Zehra'ya yaklaştıklarında, öfkenin güzelleştirdiği al yanaklı bir yüz ve çekilmiş bir hançerle karşılaştılar.

"Yaklaşmayın gebertirim!"

Zehra'nın bu çıkışıyla ahır kapısından dışarı fırlayışı bir oldu. Müfreze, neye uğradığını anlayamadı; Yakup'u bırakıp yeni firari'nin peşine düştü. Zehra, şaşırtıcı bir hızla eyvanı katedip evin arkasındaki çitleri atladı. Tüfek sesleri, köpek havhavlarına karıştı. Az ileride kümelenen meşe ağaçlarına birkaç kurşun saplandı. Tüfeğiyle evinden çıkan Serdar, Çavuş'un yanına geldi.

"Karıyı kaçırdınız," dedi. Kurt gibi süzdü araziyi. "Her neyse, sağlık olsun. Ben onu adamlarıma yakalatır, getirir teslim ederim size. Yakup'u götürün, dil dudak sorgulayın. Kör Bayram'ı Devrekli bir adam getirip teslim etmiş ona. O adam kimdir? O adamı bulursanız Bayram'ı da bulursunuz."

Gülnaz, Anşa ve Cebeli, bahçeden çıkıp evin önünde beklemeye koyuldular. Bayram'la Zehra'nın kaçışının yarattığı sevinç, Yakup'a duyulan derin acıyı hafifletmişe benziyordu. Ahıra giren zaptiye, Yakup'u direkten çözdü. Ellerini kendirle arkadan bağlayıp dışarı çıkardı. Gülnaz, oğlunun yamalı şalvarına, yeşillenmiş çorapsız ayak bileklerine baktı. Ağlayışını, Yakup'un sağ ayağındaki çarığın yırtığına doğru derinleştirdi.

"Ağlama ana," diye bağırdı Yakup. "Ben insanım, çalışmam. Ne elime külünk, ne de sırtıma köfün alırım. Yüzümü karartmam. Senin yüzünü de karartmam. Ben Zonguldak'a kendi ölümü getirmem, başkalarının ölüsünü de getirmem. Ben köstebek değilim, toprağın üstünde doğdum."

"Konuşma lan benlek herif," diye çıkıştı Ali Çavuş.

Yukarıdan yarı çıplak haliyle Tapbasan Şükrü geldi. Yakup'un kendirli bileklerini ve zaptiye erlerini korkuyla süzdü. Çavuşla göz göze geldi.

"Beni dinle sultanım," diye fıngırdadı, çapraz bakışlarla. "İki iyi iş yap, iki sevap kazan. İki karın varsa küçüğünü bana ver, kurtul. Bu bir. Yakup'un bileklerindeki kendiri kes, Yakup'tan kurtul. Bu da iki."

Çavuş, "İşine bak," diye homurdanarak ciddiye almadı, deliyi. Tapbasan, geğirdi, ruhundaki kargaşanın yönünü, ağlayan kadınlara doğru çevirdi. Gülnaz'a yaklaştı, oğul vermiş arı kovanına yaklaşır gibi.

"Ağlama Gülnaz Kadın," dedi. "Senin yüreğinde bicil bicil konuşan bir çocuk var. Seni ağlatan Yakup'un hali değil. Seni ağlatan senin halindir. Ver bu küçük hotalak kadını bana, kendi halinden kurtul. Sebebinden kurtul."

"Sus Şükrü, başlatma sebebinden," diye tersledi Gülnaz.

"Öyle deme. Dedem babamın, babam da benim sebebimdi. Palam palam kar yağdı, anam ineği sağdı, iksinden de kurtuldum."

Cebeli, deliyi dinlerken dervişane bir yürüyüşle uzaklaşan oğlunun arkasından bakakaldı. Eğer kaçmayı beceremezse onun da Tapbasan Şükrü gibi madende delirme saadetine ereceğini düşündü. Şükrü'yü de yanına alarak ağlayan kadınlarla birlikte evin yolunu tuttu.

DÜNYANIN ACISINI EMEN AĞIT
YUVA YAPANIN AĞIDI

Korktuğunda işe, işersen cinler kaçarlar.

Korkunun, içe doğru büyüttüğü bakışlarla, toz zerreciklerini ve vagonun dibindeki kömür kırıntılarını süzdü Neşat. Mesut Çavuş'un uyarıları çınladı kulaklarında. Harun'u alıp harman yerine götürmesinin nedenine taktı kafayı. Meyilli galeride yapayalnız kalmıştı. Cinler, kendisini yalnız bırakmak için Mesut Çavuş'u kandırmış olamazlar mıydı? Fosforlaşmış sarmalar, sıktırmalar, kamalar, takozlar, domuzdamı kalasları gelip geçti içinden. Tavandaki alaca somaki, balgamtaşını cinlerden birisinin yüzüne benzetti. "Bismillah," diyerek koynundaki muskalara dokundu. Morali düzelir gibi oldu. Tüm gücüyle abanıp hareket ettirdi vagonu. Galerinin tavanından insanın kafasına her an düşmeye hazır, külçeleşmiş karanlıklarda gezdirdi dikkatini yeniden. Geçen ay, Turgut'un kafasına bu karanlığı düşürüp öldüren kimdi? Varagelde, arabayı kancalandığı halattan açıp aşağı kaçıran kimdi? Ya Hızır'ı...? Hızır ölmüş müydü gerçekten? Cinler kaçırmış olamazlar mıydı Hızır'ı? Karanlık neden koyulaşıyordu? Burası daha önce aydınlık değil miydi? Vagonu hızlandırdı. Duvardaki kandillerden birisi söndü. Tekerleklerin sesi, inanılmaz bir uğultuya dönüştü. Uğultu, karanlığı çoğalttı. Traversler karanlıktan görünmez oldu. Traverslerde seken, ısınmış çarıklara karanlık doldu. Arkadan kendisini izleyen, ateş yüzlü cin sürüsünün ayak seslerini duydu. Meraklandı. Onlarla yüz yüze gelmemek için arkaya bakmadı. Cinlerin kendisini kapıp kaçıracakları korkusuyla vagonu iyice hızlandırdı. Karanlığın

havayı boğduğunu, nefesinin daralmakta olduğunu hissetti. Yanı başından geçip giden madencinin, "Yavaş ol uşak, kaza yaparsın," uyarısını duymadı bile. O anda garip bir durum oldu. Vagon, galerinin daha önce yanmış ama değiştirilmemiş tavan tahkimatını göçerterek dekovil hattına düşen iri bir taşa çarptı. Bu çarpma ânında Neşat'ın kafası şiddetle vagona bindirdi. Gözlerinden kıvılcım döküldüğünü sanan çocuk, acılı bir iniltiyle arka üstü düştü. Vagonu cinlerin durdurduğuna inandı. Uğultu ve ayak seslerinin yaklaşmakta olduğunu sanarak, arka tekerleklerin arasından sürünerek güç bela vagonun altına girdi. İki rayın arasındaki çukura yüzükoyun yattı. Acısını sessiz ve derin bir ağlayışa dönüştürdü. Cinler, ağlayıştaki korku ve kuşkuya üşüştüler. Ağlarken, sesleri olağanüstü bir dikkatle dinliyordu Neşat. Elini alnındaki kan acısına bastırırken kafasını iyice eğdi, bakışlarıyla, vagonu kuşatan cinlerin çıplak ayaklarını aramaya koyuldu. Kafasına dokunan, yırtık bir çocuk çarığını fark etti. Bu çarığın, Hızır'ın cinlerden kaçarken ayağından düşürdüğü bir çarık olabileceğini düşündü. Hızır, çarığını mahsustan kendisine de göndermiş olabilirdi. Karanlıkta bekleyen yalnız bir çarık, bir muska kadar koruyucuydu. Çarığı alıp göğsüne bastırdı. Tırnakları mücevher gibi parladığı halde göze görünmeyen binlerce çıplak ayağın vagonu çepeçevre kuşattığına inandı. Gözlerini yumdu, yüzünü elleriyle kapadı. Hızır'ın güleç yüzü canlandı hayalinde. Demek ki Hızır ölmemiş, darda kalan kardeşini kurtarmaya gelmişti. Çarığı sıkıp tam "Hızır, Hızır" diye bağıracakken anası Kumru'nun sesini duydu. Ses, Hızır'ın yüzünü sildi. Yüreğinde binlerce göze dönüşen ölümcül korkusunun arkasına çekildi iyice. Sonra, kana ve gözyaşlarına belenmiş, kahredici bir merakla, vagonun tekerleklerini, tekerleklerin ötesini, yere yapışan karanlığı süzdü. Karanlık, irkilerek uyandığı gecelerin karanlığına, sesini aniden kesen o sinsi karanlığa nasıl da benziyordu. Cinlerin biraz sonra eğileceklerini, kuzgun pençesini andıran elleriyle kendisini vagonun altından çekip çıkaracaklarını, öldürdükleri madencilerin mezarlığına götüreceklerini aklından geçirdi. Yaklaşmakta olan ve sessizliği bıçak gibi yırtan ayak seslerine kulak verdi. İki çarıklı ayak belirdi vagonun arkasında. Hiçbir cin, çarık giyemezdi.

"Aman Allah'ım, bu uşak, nasıl girmiş bu trukonun altına?"

Dursun Çavuş'un diz çöküşünü, haşin ve sorgucul yüzünü görünce ağlayışını ayaklandırdı. Çavuş, yola getirmek istediği her madenciye yaptığı gibi kaşlarını çattı, sağ gözünü yumup anlaşılmaz bir tarzda homurdandı. Küfecinin, suçunu örtbas etmek için ağladığını sandı. Bu çocuğun da ocakta çalışan diğer çocuklar gibi yalan söyleyeceğini düşünerek:

"Trukonun altından çık ulan it oğlu it!" diye bağırdı. "Encek bile sığmaz oraya, sen nasıl sığdın? Yolun kapanmasını fırsat bildin, uyumak için girdin oraya, değil mi?"

Nenesinden korkup kerevetin altına gizlendiği, kedi yavrusuyla birlikte saatlerce beklediği günlerin karmaşık anılarıyla doldu birden. Sürünerek çıktı küçük vagonun altından. Ayağa kalkarken:

"Cinler trukoyu durdurdu," diye yaşın yaşın sürdürdü ağlamasını.

"Yalan söyleme ulan, pezevengin çocuğu," diyerek sağlı sollu iki tokat salladı suratına çocuğun. "Doğruyu söyle, uyudum de, yoksa yevmiyeni keserim."

Tokatın etkisiyle sendeleyip vagona çarptı Neşat. Bir an durup, ne yaptıklarını anlamaya çalıştılar. Küçük kardeşinin ölüsü üzerinde yırtına yırtına ağlayan anasını anımsadı Neşat. Hayatında hiç görmediği dedesi Cemal'in yüzü canlandı gözlerinin önünde. Dursun Çavuş'a baktı yan yan. Çavuş yaklaştı, elini derin derin ağlayan çocuğun yakasına atınca alnındaki kanı fark etti. Kanın fısıldadığını sandı. Küfeciyi, dikkatle süzdü. Onu, yoksulluktan kurtulmak için zenginlerin ocak taşını çalan ama yoksulluktan da hiçbir zaman kurtulamayan ve sonunda cinlerin iğfaline uğrayarak kendisini ahır kereninden asan bacısı Hatçe'ye benzetti. Acıdı. Yukarıdan gelmekte olan Harun'a baktı. Kömürün iyilikten değil zordan anladığını düşündü.

"Çabuk gel, küfeci," diye bağırdı Harun'a. "Vagonun önündeki taşı kaldırın, işinize bakın. Sen de kes ağlamayı. Bir daha da uyuma. Yakalarsam keserim yevmiyeni."

Çavuş, kendi boşluğuna çekilir gibi, hortlak gölgesini andıran bir tarzla usuldan çekip gitti. Harun, vagonu durduran taşı süzdü, birkaç soruyla olanları anlamaya çalıştı. Neşat, sessiz sessiz ağlıyordu.

"Boşuna ağlama Neşat," diyerek eğildi, taşı yerinden kımıldattı. "Gel yardım et bana, cinler sana dokunmaz. İki hamayılın var. Ağlama. Karanlığa bakma. Korkma. Cinler korkuya gelirler. Gözyaşlarını silme. Korktuğunda işe. İşersen cinler kaçarlar. Gözyaşlarında insan kokusu var. Sidikte de insan sıcaklığı var. Bu kokular cinleri kaçırır. Bol bol su iç, bol bol işe."

Taşı toprağı kenara çekip dekovil hattını açtılar. Korkusunu yenmiş, yaşama yeniden doğmuş gibi oldu Neşat. Gözyaşlarını silmedi.

"Hızır'ı gördüm, ölmemiş," dedi. Vagonun öte yanına geçti, cinlerin düşürdüğü taşa işedi şorul şorul. Rahatladı. "Cinler kaçtı mı Harun?"

"Kaçtı, cin min kalmadı." Vagonu hareket ettirdi. "Benim olduğum yere cin uğramaz; ha bir kandil ha ben, bunu aklından çıkarma."

"Senin olduğun yere hortlak uğrar mı?"

"Hortlak da uğramaz."

Ocağa geldiklerinde Hurşit, öksürme ve kan tükürme krizine tutulmuştu. Sıcaklık gaz ve hava basıncı, dayanılacak gibi değildi. Hurşit'ten başka tüm kazmacılar belden yukarı soyunmuşlardı. Üç kardeş damarı oyma işinde yoğunlaşmıştı. Recep kazdığı kömürleri, sallama denen, sacdan yapılma oluğun içine atıyordu. Hurşit, oğlundaki değişikliği hemen fark etmişti.

"Alnına ne oldu oğlum?" diyerek yanına geldi.

"Beni cinler kovaladı baba."

Cin sözcüğü ile ana galeriden gelen kadın çığlığının aynı anda yankılanması, korku ve hayrete düşürdü madencileri.

"Cinler baba, cinler gitmemişler," diye feveran ederek Hurşit'e sokuldu Neşat.

"Bu ses de neyin nesi?" diyerek kazmasını bıraktı Yusuf. "Yüreğim ırgalandı."

"Bir karı sesi bu," dedi Mikâil. "Ali Şakir'in karısı gene geldi herhal."

Merak ve heyecanla güldü Nasuh. Neşat'ın yanına geldi hemen. Kafasını okşarken:

"Cinlerin anasıdır belki," dedi.

Dar alında yarı çıplak çalışan Recep, sesi, Noksan Hasan'ın dul yengesi, Düriye'nin sesine benzetince heyecanlandı. Kazmasını bıraktı hemen.

"Ben sesinden tanıdım," diyerek gömleğini giydi. "Bu Düriye abladır. Nasıl olmuşsa ocaklara inmiş. Aradığı biri var. Benim yardım etmem lazım."

Madenciler, kaşla göz arasında ana galeriye çıktılar. Sesin geldiği tarafa doğru yürüdüler. Mesut Çavuş ve birkaç kişi, baca ağzından nasıl girmişse bağırarak ağlayan, genç bir kadını yer üstüne çıkarmaya çalışıyorlardı. Galeride başka madenciler de belirmişti. Herkesin kafasında, ağlayan, konuşan sesin kendi yakınına ait olabileceği düşüncesi vardı. Ocaklara kadın sıcaklığı sızmıştı. Recep son hızla seğirtti. Sırtını galeri duvarına dayayan keçi yüzlü kadın, Düriye değildi; ısrarlara karşı inatla direniyordu. Recep, soluk soluğa:

"Durun durun," diye bağırdı. Bağırtının çözüm üreten edası, kadının hakkından gelemeyen nezaretçileri durdurdu. "Ben hemen yardım eder, rahatlatırım, bu işi tatlıya bağlanır. Her şeyi anladım. Canınızı sıkmayın, çareyi buldum."

Görevlilerin tasallutundan kurtulan kadın rahatladı. Suratını perişan eden habis öfkenin yerini, ustalıklı yalan söyleme ya da karşısındakinin düşüncesini itirazsız benimseme ahlakına sahip insanlara özgü hoş bir dinginlik aldı. Sırtını dayadığı nemli duvar karanlığından, kendini kuşatan ve yer altı ölülerini anımsatan madencileri süzdü.

"Ben herifimin ölüsünü almaya geldim. Almadan gitmem burdan."

Mesut Çavuş, kadının yüzüne ve sesine vuran içtenliğe dikkat etti; sahipsiz ölülerin paralarına konmak için, kendilerini onların sahibi olarak gösteren insanlara hiç benzemiyordu bu kadın.

"Neydi senin herifinin adı?"

Recep'in saf, incelikli ve içtenliklikli yaklaşımını ciddiye almıştı kadın.

"Turgut," dedi, kibarca. Durdu, "Neyrenli Sarı Şevket'in oğlu Turgut," diye ekledi. Aynı anda, cesedi Neyren'e niye göndermediklerini birbirlerine hayretle soran siyah yüzleri inceledi.

Recep, geçen ay göçükte kafası ezilen Neyrenliyi anımsadı hemen. Tanıyanı, kimi kimsesi olmadığı için ortada kalıp kokmuş ve sonunda kimsesizler çukuruna gömülmüştü. Gömenlerden birisi de kendisiydi.

"Sen hiç merak etme, ben sana şimdi kocanı bulurum," diyerek izin istercesine Mesut Çavuş'a baktı. Çavuş, kadının yüzüne yayılan umut ışıltısını fark edince onu yer üstüne Recep'ten başka kimsenin çıkaramayacağına inandı.

"Götür bu kadını Recep, başımıza iş açmasın," dedi. Dönüp çevresine baktı. Kadının başında toplanan ve birbirleriyle konuşan madencilerin çokluğu karşısında şaşırdı. "Siz ne bok yemeye geldiniz?" diye bağırdı. "Hadi çabuk işinizin başına. Memduh Çavuş görmesin, yevmiyelerinizi keser vallahi."

Recep, içinde kaynaşan yardıma muhtaç dullarla birlikte, kadını alıp yer üstüne çıkardı. Kadın, Recep'in kafasında, yanlışlıkla madene girmiş dişi bir keçi olarak canlanmıştı. Yanından geçip giden madencilerin meraklı bakışlarını yorumlaya yorumlaya yürüdü. Kadının isteği üzerine, göçüğün nasıl olduğunu anlatmaya başladı. Kazada ölen kimsesizlerin gömüldüğü yere götürdü kadını. Burası harman artıklarının, çürümüş ve yanmış tahkimat direklerinin atıldığı, birkaç sarı çamın dışında hiçbir yeşilliğin bulunmadığı, pis kokulu, hafif çukurumsu bir yerdi. Dünkü yağmurun etkisiyle çamurlaşmış taze toprak parçasının kıyısında durdu Recep.

"Kocanı buraya gömdüler," dedi.

Kadın, suskun ve acılı bir edayla eğilip toprağa dokundu. Ölümün gizil, sessiz, sinsi gücünü duyumsayarak ürperdi. Kafasını usuldan kaldırdı, gökyüzüne baktı ve usuldan indirdi gözkapaklarını. Çiy damlaları gibi ışıltılı, iri gözyaşları sızdı yanaklarına. "Vay benim acım, Kelam-ı Kadim'im," diye iç geçirdi. Recep, kadının sessizliğine anlam katan acısını ânında duyumsadı. Bu büyüleyici acıda, Karadeniz'in, erkekleri mest eden dantelci kadınlarına özgü bir incelik vardı.

"Acını anladım, fırsat verirsen yardım eder, rahatlatırım."

"Turgut'umu bırakmam ben bu kara cehennemde," diye ağlamaya başladı kadın. "Bana bir çuval bul, Turgut'umu bu mezardan çıkarmama yardım et."

Recep, az ötede, kömür tozlarının kararttığı taşların arasında dayanılmaz bir kokuyla çürüyen kediye baktı. Toprağın altındaki ölünün de çürüyüp dağılmakta olduğunu düşündü. Her şey çürüyordu; çürümeyen tek şey, iyilik ve yardımdı.

"Atın eşeğin var mı?"

"Hiçbir şeyim yok."

"Ee nasıl götürecen?"

"Sırtıma atar, götürürüm."

"Ölüyü götürmek mesele değil de," diye mırıldandı Recep. "Mesele onun kokusunu götürmektir. Ağır kokuya söz anlatmak zordur."

"Ben onun her mihnetini çektim, kokusunu da çekerim."

Kadının kocasına bağlılığı ve kararlılığı hoşuna gitti Recep'in. Bu güzel kadın belli ki kocasının kokusunu sağken de çekmişti, yoksa onu o kokuyla sırtlayıp, saatlerce yol tepmeyi göze almazdı.

"Sana kanım kaynadı," diyerek ensesini kaşıdı. "Benim bir çuval, bir de kürek bulmam lazım. Adın neydi?"

Soru, kadının hoşuna gitti. Recep'in saf, hesapsız duruşunu zevkle izlerken "Fadime," diye mırıldandı.

"Bekle ben şimdi gelirim, Fadime."

Fadime, Recep'i beklemeden, elleriyle toprağı kazmaya koyuldu.

Kocasını gömüldüğü yerden canlı canlı çıkaracakmış gibi bir hali vardı. Kalktı, çevreden ucu keskin bir taş buldu. Taşı bulmasıyla kocasına olan duygularını dile getirmeye başlaması bir oldu. Yalın ve hüzünlüydü. Dilinde kavuşamamanın acısı ve insanı cezbeden olağanüstü bir zekâ parıltısı vardı. Diz çöktü, kazma işini taşla sürdürmeye koyuldu. Avuç avuç çıkardı toprağı. Ölünün yaralı burnunu görünce durdu. Beline kadar mezara sarkarak sulu çamur içinde yatan ölünün yüzündeki çamuru temizledi. Sarı beneklerle süslenmiş mor yüze yakından baktı. Yüz büyüdü, benekler çoğaldı. Kadının hayal dünyası, sorunun parçası haline gelen çözüm parçacıklarına çarparak tuz buz oldu, benekleşti. Kadın küçüldü, kendi katı gerçekliğine doğru çekildi. Onu, madene yolcu etmeden bir gün önce, sara hastalığının geçmesi için yaktığı keçi kemiği ve yılan gömleği tütsüsü içinde hayal etti. Bakışları sislendi, kendi dışındaki her kıpırtıyı kuşku ve retle karşılayan iğfal edilmiş kadınlara özgü bir ürküntüyle içe doğru çarpılır gibi oldu ve giderek yitirdi parlaklığını. İlk evlilik yıllarını anımsadı, bekledi biraz. Mezara sarktı yeniden. Elini çamura daldırdı, ölüyü yakasından kavrayarak yukarı doğru çekti. Ölünün kırık kafası, çürümüş et ve kömür tozu kokusuyla birlikte, arkaya doğru kaykıldı. Çamuruna tutunmuştu ölü çıkmak istemiyordu mezarından.

"Kalk Turgut, beni yalnız bırakma," diye inledi. Yakasını bırakmadı Turgut'un. Bırakması durumunda onu sonsuza kadar kaybedeceğini sandı. Recep'in ayak seslerini duydu. "Bana yardım et, Turgut'umu bu çamurdan çıkarmaya ahdettim."

Turgut'un çukurdaki durumunu ürpererek izleyen Recep, istemeyerek:

"Merak etme, ben yardım eder, rahatlatırım şimdi seni," dedi. Elindeki kazmayla çuvalı yere koydu. Çukurun öbür ucuna yüzükoyun uzandı. Fadime'nin yaptığı gibi elini çamura daldırıp Turgut'u sağ ayağından yakaladı. "Hadi kaldır," diyerek yukarı doğru çekti. Çekerken boş bulunup hafiften dozurdadı. Fadime duydu sesi. Turgut'un da duyduğunu sandı. Son zamanlarda kendisini tamamen ihmal ettiğini, kimsenin yardımına koşmadığını düşünen Recep, mezar başında işlediği hatayı kapatmak için tüm gücüyle

yüklendi ölüye. Fadime'yle birlikte çukurdan çıkardı. Turgut'un çamurlu, perişan halini süzerken:

"Bu ölü, bu çamurlu haliyle çuvala sığmaz," dedi.

"Turgut'umu yıkamam lazım. Onu bu haliyle sırtıma alırsam yüreğim parçalanır."

Recep dikkatini, kadının yeşil hareli gözlerine kaydırıyordu ikide bir. Aldığı her yudum nefesi herkesten daha çok fark eden ve duygularını bakışlarında konuşturan bu kadının hiç kimseye benzememe gibi bir özelliği vardı. Bu özellik, onu Recep'in gözünde, kusurları güzel bir kadın haline getiriyordu.

"Sıkma canını ben yardım eder, rahatlatırım seni. Bir kova su alır gelirim şimdi."

Recep'in gidişini hayranlıkla seyre koyuldu Fadime. Yüreğini tanımadığı insanların dar günlerine beşik eden bu insan kimdi? İnsanların affına sığınmaktan doyumsuz bir tat aldığı için hata işlemekten korkmayan, yarı deli bir kadına yardım ettiğinin farkında değil miydi? Dahası, işini yüzüstü bıraktığının farkında değil miydi? Yüzünü ölüye çevirdi. Çamura belenmiş, yamalarla dolu, siyah çuha şalvara, çarıklı ayaklara baktı dehşetle. Gözleri, uykusuz, kâbuslu gecelerden yadigâr kalan mor halkaların kudretine teslim olmuş, küçülmüş o güzel kadının, kaynanası Hafize Hatun'un yaktığı ağıtlar yankılandı kulaklarında. Geldiği yolun uzunluğunu düşününce korktu. O çetin yolu, sırtında kokmuş, ağır bir ölüyle aşamayacağına inandı. Yalnızlığının ve açlığının sesine kulak verdi. Sarı çamın dalında öten ardıç kuşuna dönüp baktı. Kuşun, ölüye ağıt yaktığına inandı. Dünyanın acısını emen ağıt, yuva yapanın ağıdı.

Bir kova suyla döndü Recep. Boş bir çuval daha bulmuştu. Fadime hemen ölünün çamurlu elbiselerini çıkardı.

"Bu elbiselerle gömmeselerdi, Turgut'u zor tanırdım."

Ölüyü, kovadan avuç avuç aldığı suyla çamurlarından arındırırken onu, evin bir köşesinde, islik hamamında kendi elleriyle yıkadığı günleri anımsadı. Yıkama işi çabuk bitti. Derisi kemiklerine yapışan ve dayanılmaz bir kokuyla havayı zehirleyen kazmacıyı alelacele beline kadar çuvala soktular. Diğer çuvalı başından

geçirdiler. Kadın, yeşil çarşafını çıkardı, Recep'le birlikte sıkı sıkıya sardı ölüyü. Kadını çarşafsız haliyle çaktırmadan seyreden Recep, insanın güzelliğini hakkıyla fark eden birisinin, yedi kat yer altına inmemesi gerektiğine inandı. Kadının omuzlarına genişlik ve görkem kazandıran biçimli göğüslerini, incecik belini, topaç kalçasını ve insana güç veren uzun bacaklarını zevkle seyretti. Kadın, seyredişi yardıma çağırırcasına:

"Sen büyüksün Allah'ım, bana güç ver," diye mırıldandı.

"Yaşın kaç?"

Saflığın ve soyluluğun gücüyle ışıldayan, iri, gencecik bakışlarına baktı delikanlının. Çılgın bir ışıltıyla gülümsedi.

"Çok şükür daha gencim, otuzundayım." Başını kaldırıp gökyüzünü süzdü. "Senin yaşın kaç?"

"On dördündeyim. Fırsat verilirse yakında on beşine girerim."

Recep'in yapmacıksız, doğal saflığına sığınma ihtiyacı duydu. Hayat, öldürmeye doymuyordu. İnsanın saflığını öldürüyordu ilkin. Saflığı ölen insan, ölme ve öldürme dünyasına giriyor, orada yaşadığını sanıyordu.

"Benim bu ölümü hele bir kaldır da sırtıma ver."

Recep, ölüyü sessizce kaldırıp Fadime'nin sırtına yerleştirdi. Fadime, ölünün ağırlığından önce kokunun ağırlığını duydu. Her iki ağırlığın da karşılıklı olarak birbirlerini kışkırtıp ağırlaştırdıklarını düşündü.

"Hadi selametle kal," dedi, hüzün yüklü, çaresiz bir sesle. Birkaç adım attı, döndü, ağlamaklı bir yüzle Recep'i süzdü. "Senin bu iyiliğinin altından ben kalkamam. Sözünün, yüreğinin, yüzünün güzelliğini hatırlarım ömrümün sonuna kadar. Allah senden razı olsun."

Recep, kadının beceriksiz, meleme birisi olmadığına ama bu haliyle, bu ölünün altından da kalkamayacağına inanadı; acıma ve hayranlık duygusunun dışında, bildiği her şeyi unutmuş gibi yutkundu. Dönüp yürüyen kadının bacaklarına dikti bakışlarını. Bacakların zorlandığını, ölüyü daha fazla taşıyamayacağını anladı.

"Sen en iyisi dur da, bu ölüyü benim sırtıma yükle."

"Olmaz, seni işinden gücünden edemem."

"Bu uzun yolda bu ölü seni öldürür. Nöbetleşe taşırsak zorlanmayız."

"Köye kadar mı?"

"Köye kadar. Senin perişanlığını istemem."

İçindeki sevinç çığlığını güçlükle dizginledi kadın.

"Sen ölüyü indir, beni bekle. Azık torbamı almam lazım. Yolda acıkırız."

Recep koşarak uzaklaşırken Fadime, avucuna bayram şekeri konan yoksul bir çocuk sevinciyle cesedi indirdi. Sırtüstü uzandı cesedin yanına. Yüzünü göğün derinliğine gömerek gülümsedi mavi mavi.

İNSAN SEVDİĞİNİN YÜREĞİNE GİRER DE ORDA YAŞARSA SEVDİĞİNİ YÜREĞİNE ALIR

Ölümü aklından çıkar. Ağzından
giren çıkan her nefese hürmet et.

Kayaların sadece yüzeyini değil, içini de aşk gibi ışıtırcasına gülümseyen ay ışığı. Kayalar, mağaralar. Mağaralardan geceye tüten kokular; yarasa, çakıl, küf ve mıcık mıcık derinlik kokuları... Ve dışarıda, kurbağa korosunu bastıran, duygu patlamasına yol açan nefis bir koku; yeni çiçek dökmüş ağaçların buğduruk denen küçük meyvelerinden yayılan kokuya benzer bir koku... Gökyüzü, ölüleri dansa kaldırabilecek çılgın berraklık. Kaybolmuş donuk ışıltılar ve onların yerlerini alan anaforlar; en büyük meselesinden, yani kendinden, kurtulmuş olmanın dipsiz anaforları, sınırları belirsiz samanyolları. Ve toprak, geyiklerin çiftleştiği böğürüm zamanı gibi ılınan toprak. Tapınma duygusunu yok eden, insanın müşkülünü çözen, hafif, kuş rüyası bir gece... Uçları kızarmış akşam bulutlarından ve alınlarına kurban kanı sürülmüş ümmet kalabalıklarından, hançer gibi sıyrılıp çıkan bir gece.

Ses. Boşluktan çıkmış gibi ağırlaşmış, kapanmış acılarına acıları da ona, kalkamıyor; dört ayağında dört uğursuz sekiyle koşturuyor, uğursuz bir at gibi.

"Serdar bizi mahvetti Bayram. Zindancılara para yedirdi. Senelerdir görüştürmedi beni senle. Beni adamlarına dövdürdü. Irzıma geçtiler zorla. Dokuz yaşındaki torunum Hızır'ı madene gönderdi. O sabinin ölümüne sebep oldu. Şimdi de peşimize düşmüş."

Kafasını kayaya dayadı Bayram. Sesin çaresiz ve muhtaç mizacından ürktü. Zindandan kurtulmuş olmanın verdiği doyumsuz rehavet ve özgürlük duygusuyla kadının ışıldayan arzusuna dikti bakışlarını. Dışarıdaki karanlığın aç olduğunu, çaresiz ve muhtaç sesleri zindan karanlığından daha çok doğurduğunu düşündü. Her şey değişmişti. Zehra da değişmişti. Kozasını delen ateşli duyguların kadını gitmiş, onun yerine şikâyet, acı ve intikam telkin eden bir kadın gelmişti.

"Bana kimseyi şikâyet etme, Zehra. Ben adam öldürmek için firar etmedim. On yedi sene karanlıkta oturdum. Çok sabırsızlandım. Kendi sabrıma kavuştum. Üç adımlık bir yerde, çok geldim gittim. Sonra, örümcek oldum bir köşede, kendi ağımı dokudum. On yedi sene okudum, ışıksız, karanlıkta."

Bilincine vuran sesin iç dünyasına girdi; sesin yarattığı ilk duygulanımdan, ilk karanlık boşluğa, oradan da yedikol demirinin hareketsizleştirdiği büyük yalnızlığa doğru kaydı hayali.

"Kitabı nerden buldun?"

Ses çıkmayınca, Bayram'ın yine hayallere daldığını, kendisini duymadığını düşündü Zehra. "Sana, kitabı nerden buldun, dedim."

"Kitap mı, kitaba ne hacet var. Karanlığı okudum. Kıyamet kadar insan vardı karanlıkta. Bana yalnız olduğumu hatırlattılar. Onların alınlarındaki yazıları okudum. Yalnızlığımı okudum. On yedi senede bir tek insan ziyaretime gelmedi. Ben bu kadar cezayı hak etmemiştim. İçimdeki ses, künyesiz ses, beni her gün kırk kere ziyaret etti. Beni katil etmeyin. Ben örümcektim. Biri bana beddua etmeseydi, tükrüğümü kurutmasaydı, ipliğimi salgılasaydım zindandan firar etmezdim."

"Sen Serdar'ı öldürmezsen Serdar seni öldürür."

Cabbar'ı öldürdüğü geceyi anımsadı Bayram. Azrail'in görev alanına girdiğini, Allah'ın kendisine vermediği bir görevi zorla üstlendiğini ve bu suçun ceremesini ağır acılarla ödediğini düşündü.

"Ben kimseye can vermedim, bundan sonra kimsenin de canını almam. İnsan eğer insansa canı aziz bilir; adını arşın payesine kanla yazdırmaz. Firardan bu yana hep mağaralardayım. Dün Cumayanı

Mağarası'ndaydım, bugün İnağzı Mağarası'ndayım, yarın Ayzma'ya geçerim, öbürsü gün Gelik Mağarası'nda olurum, ordan da Sofular Mağarası'na giderim. Madenden zindana düştüm, zindandan firar ettim, Zonguldak'ın dipsiz mağaralarına girdim. Sıçancık kuşundan kaçan bir yer altı sıçanıyım ben."

Sağ eli, bileğinden kesildikten sonra kaynar yağa batırılıp kavrulan çömlekçi Şapuh'un, zindanda beraber yatarlarken dedesi Diro'dan aktardığı anıları anımsadı birden. Kırım'dan getirilip Bartın İskelesi'ne çıkarılan ve iç pazarlara sürülmeden önce dilleri kesilen köle kızların, sözbirliği etmişçesine, satıldıkları insanlara hep kız doğurduklarını; bu kızlardan birisinin, bir ayıyla evlenmek istediğini ve yağmurlu bir gecede bir boz ayı tarafından kaçırıldığını... Bu dünyada bir kadının isteyip de yapamayacağı hiçbir şeyin olmadığını, zindan dışında bağıran tutkun bir kadının sesinin, zindan içine ulaşacağını...

"Zindanda tanıdığım Ermeni Şapuh'un karısı Anuş'u da Şapuh'la görüştürmediler. Kadın üç sene kalenin dışında bağırdı, ağladı, ağıt yaktı. Her zindancı, her kalebent, her kale taşı kadının sesini tanıdı. Kadın, Şapuh'a meftundu. Şapuh'un gönlünde ne kadar güzellik varsa kadın emmiş, kendi gönül gömecinde bala çevirmişti."

Zehra yaralanmıştı. Ateş yakmak, Bayram'ın yüzündeki eyyamı görmek ihtiyacını duydu. İlençli, naif duygularla:

"Ben de çok uğraştım Bayram," dedi. "Ben yüreğimle bağırdım."

"İnanırım," diye geçiştirdi Bayram. "Sevgi sevgiye benzemez. Kolay yerin sevgisi, gündüz sefasına benzer. Görünmeyi sever. Geceleri çiçek açmaz, gündüzleri açar. Naz dersen nazlıdır; belki biraz narindir ama kısa ömürlüdür. Bir de dar yerin, zor yerin çiçeği var, kayada köklenen gece çiçeği..."

"Üstü örtülü konuşma Bayram, açık konuş."

Mağaranın önünü, çiçek tozlarından dönüşme, yumuşacık bir toprak kaplamıştı. Bayram, çıplak ayaklarını bu toprağa gömmüştü. Zehran'nın sesindeki o güçlü, baştan çıkartıcı, duru, derin duyarlılıkları arıyordu. Bu kadına ne olmuştu? Bu kadının sesini

renklendiren, büyülü söz dağarına ne olmuştu? Eskiden sevda doğuran, gördüğü her düşü güle gülistana yoran bu kadın şimdi, iradesinden kurtulmuş, uyurgezer gibi gezinen sözlerle oyalanıp duruyordu. Öyle mi görünüyordu yoksa? Bu kadının gerçeği neydi?

"Keşke ben karanlıklarda büyümeseydim, Zehra. Ağzımdan karanlık sözler çıkmasaydı. O sözleri de sen seyretmeseydin, içine girseydin; içine girseydin de anlasaydın." Kafasını avuçlarının arasına aldı. "Ben eski Bayram değilim, adam öldürmem. On yedi sene piştim kendi karanlığımda. Ben buyum, bir bertik otuyum. Koparır da yaralara korlarsa yaraları sağaltırım."

"Firarisin Bayram, unutma. Zaptiye senin peşindedir. Serdar'ın adamları da peşindedir. Sen onları öldürmesen de onlar seni bir yerde kıstırır öldürürler."

"Kaderim karanlıklara yazılmış, n'edeyim? Gündüz gezmem, gece gezerim. Silahsız gezerim. Karanlık dediğin ne ki o da silahsızdır, ben masumsam o da masumdur. İçi dışı birdir karanlığın. Beni kıstırırlarsa, karanlıkta kıstırırlar. Kanım karanlığa akar, kararır. Yağmur kanımı topraktan geçirir, yedi kat yer altına indirir, kara madenle birleştirir."

Bayram'ın masum, mazlum havası, çaresizliğini derinleştirdi Zehra'nın. Silahsız, kimsesiz, aç ve çıplak bir insandı o. Kimseden bir şey istemiyordu. Taş duvarlarla çevrili, sınırlı bir karanlıktan, sınırsız bir karanlığa firar etmişti. Herkes bir yerlerden bir yerlere firar ediyordu. Zonguldaklılar yer üstünden yer altına firar etmişlerdi. Dayanamayanlar yer altından yer üstüne firar ediyorlardı. Hayatın masum yanıydı bu.

"Öleceğimi bilsem de öldürmem."

"Ben öldürürüm."

"Ben öldürmem," diye diretti Bayram. "Keşke zalim de benim gibi karanlıkta baş başa kalsa, kendini dinlese, kendine gelse."

"Kurt kurttur, Bayram; zalim de zalimdir."

"Öyle deme. Zindan ne kadar darsa, karanlık ne kadar ağırsa insan kendine o kadar yaklaşır, o kadar yumuşar. İnsanın içinde kum yığını kadar ses var. İnsan dışarda o sesleri duymaz, içerde duyar."

Kurbağaların hengamesine kulak verdi Zehra. Zindanda kitapsız okuma da ne demekti? Kitap okuyan binlerce kurbağa canlandı hayalinin merceğinde.

"Ben, yanlışın kıymetini zindanda öğrendim. Mayalandığımı, tava geldiğimi anladım. Nefes almanın, nabzı dinlemenin nimet olduğunu anladım. Örümceğin ağını nasıl ördüğünü günlece seyrettim. Anladım ki bu dünyada her canlının bir işi, bir dünyası var. Sonra anladım ki ben de varım. Ben bu dünyada ne kadar varsam, bir kurbağa da o kadar var. Sonra gene anladım ki..."

"Şapuh'la kaç sene kaldın?"

"Şapuh'la toplam altı sene beraber yattım. Şapuh altı sene konuştu, ben dinledim. Bakır kırı sakalı vardı. Ağır kelamı vardı. Ama kelamının ağırlığı altında beni hiç ezmedi. Canlıyı yiyen canlılarla uğraşırdı. Et yiyen her insana acırdı. Ben Şapuh'a inandım. 'Bana inanma,' dedi. Kendisi, karısı Anuş'un güzelliğine inanırdı. Karanlıkta Anuş'un gözlerine bakarmış. İnsan, asıl, karanlıkta bakarmış. Anuş, memesini çıkarır, anası ölen kuzuların ağzına verirmiş; emzirirmiş onları. Anuş küçükken anası ölmüş. Anuş'un da üç kızı ölmüş. Şapuh'un başı ağrıdığı zaman, Anuş memesini çıkarırmış, iki damla süt düşürürmüş alnına. Sonra parmaklarıyla dağıtır ovarmış alnını, ağrı geçermiş. Şapuh'un sırtında, Anuş'un, kendi uzun saçlarından ördüğü bir kıl yelek vardı. O kıl yeleği giydiği zaman konuşurdu. Yelek sırtında değilse konuşmazdı."

"Çocuları var mıydı?"

"Bir kızı vardı. Adı Aznif'ti. Ben görmedim. Anuş'u gördüm; çıplak ayaklı, küçük bir kadındı. Gözleri, yüzünden büyüktü. Şapuh, Anuş'a inanmıştı. Ekmekten sütten evvel onun adını anardı. Her gece, zindanın zifiri karanlığında Anuş'u anlatırdı. 'İnsan sevdiğinin içine girer de orda yaşarsa sevdiğini içine alır,' derdi."

"Şapuh'un sağ elini kim kesmiş?"

"Ben çok sordum, çok merak ettim, anlatmadı. Baltayla kendisi kesmiş, sonra kaynayan yağa sokmuş, kavurmuş. Sebebini anlatmadı. Kim bilir, sebebi belki de Anuş'tur. Anuş'a sağ eliyle bir tane vurduğunu, sonra pişman olduğunu, elini bilekten kesip attığını söyleyenler vardı. Söylentiyi ben kendisine ulaştırdım,

güldü. 'Doğru değil, ben dövmem,' dedi. 'Kusurları olmasa Anuş, Anuş olur mu?' dedi. 'Anuş bir sırça saraydı, ben o saraya kusur kapısından girdim,' dedi."

Zehra duygulandı, ağlamaklı, çocuksu bir saflıkla usulcacık kalktı, Bayram'ın yanına oturdu. Yaşamın koparttığı bir çiçek gibi hissetti kendini. Bayram'ın küskün yüreğini yeni bir sevdayla efsunlamaya başladığını hissettiği anda, koparılışına hayıflanmayacağını, köklerini yaratıp yeniden filizleneceğini sandı. Yavrusunun sıcaklığına, onu uyandırmaktan korkan bir ana duyarlılığıyla sokuldu, kafasını omuzuna dayadı.

"Ben seni unutmadım, Bayram," diye mırıldandı. "Karanlığı nasıl anladıysan, beni de anla. Yüreğimi anla; yüreğimi yarı yanmış, eğsi bir odun belleme. Ben, beni anlamadım. Ne olur, beni hiç değilse benim kadar anla. Ben belki kötü bir kadınım ama sevdamı kendim yarattım. Kolay yaratmadım. Kolay terk etmem. Kaç kere, yayan yapıldak, o viran olasıca kaleye gittim. Yürümekten topalladım, gadaban kısraklardan beter oldum. Kime yalvardımsa görüştürmediler. Benden kafa koçanı istediler, nikâhınızı kıyan imamı al getir dediler. Yerim yurdum yoktu. Zeytin ağaçlarının altında yattım. Zaten o kale bir yanını denize yaslamış. Hep yöresinde gezindim durdum. Bağırmadım çağırmadım. Ellerim koynumda kalakaldım, sessiz sedasız ağladım. Kalenin duvarlarında bir delik, bir menfez aradım. Deliği bulsam da bağırmazdım. Her insan bir delikti, bağırsam da ses geçmezdi öteye."

Kadının kanayan hüznündeki karanlığı dinliyordu Bayram. Geceyi dokunaklı hale getiren içli sesi, sese tutunan dünyayı... Kıyılarında öbek öbek çiçeklerin köklendiği, yosunlu, yeşil, kadife kayaları; tekneleri, balıkçı ve madenci türkülerini; küçük iskeleyi, iskeleye bağlı teknelere yüklerini boşaltmak için bekleyen kömürleşmiş katırları; taaa ötelerde, sarmaşıkların, ısırganların, yaseminlerin sardığı çitlerin ve yüzyıllık ağaçların içinde kaybolan, altı ahır olarak kullanılan evleri dinliyordu.

"Sen sandın ki Zehra gelmedi, Zehra beni unuttu, fıydırıp attı bir kenara. Unutmadım. Allah şahidimdir. Sevdiğim erkeği unutmam, elimde değil. Seni unutsaydım şimdi yanında olmazdım."

Sevdiğinin ensesine sarkan saçlarını sıvazladı parmaklarının ucuyla. "Mağaralarda gizlendiğimizi bilirlerse hepsini basarlar. Bir başka yer bulsak, ateş yaksak nasıl olur?"

"Olur," dedi Bayram.

Torbalarını alıp mağaradan çıktılar. Yıldız mahşerini ve menzil duygusunu yutan dipsiz derinlik karşısında kararsızlığa kapıldılar ilkin; nereye gideceklerini düşündüler, birbirlerine bakarak. Tenlerinde yarasa ve baykuş ürpertisi... Uzaklara, kestane karasına çalan karanlığa dikti bakışlarını Bayram. İpliğini çekse tüm yamaları dökülecek olan şalvarını yukarı çekti. Uçkurunu çözdü, iyice berkitti. Zehra'nın akıllı, uysal sıcaklığını hissetti. Dışa doğru yanan ama sadece kendi içine yansıyan, gizli bir sevinçle yürüdü. Öğle sıcaklarında, koyunların kafalarını birbirlerinin kıçlarına sokarak dinlendikleri alanı geçti. Keskin gübre kokusunu iştahla içine çekerken insanların sürüdeki koyun ve keçiler kadar birbirlerine yakın olmadıklarını düşündü. Zehra'nın bağlılık konuşmasının ve karanlıkta kendisini yakından izlemesinin verdiği doyumsuz hazla hızlandı. Ava çıkan hayvanları, yuvadaki kuşları tedirgin ettiğini düşündü. Az sonra yürüyüşünü yavaşlattı. Devrek'in Ermeni mahallesinde, karınca adımlarıyla yürürken sakalının ucu yere değen, baston ustası, Abah'ı anımsadı.

"Büklüğe girdik, kendine mukayyet ol, çalı diken batmasın."

Çam ağaçlarının çevirdiği bir çukura indiler. Kurumuş çalı çırpı, taş, kemik ve terk edilmiş bir tilki iniyle karşılaştılar.

"Bura nasıl? Ateş yakarsak çevreden görünür mü?"

"Görünmez," dedi Zehra. "Yağmur yağarsa..."

"Yağmaz," diyerek, gökyüzüne altın tozu gibi yayılan yıldız sisini süzdü. Çukurdaki molozu bir kenara çekerken Cabbar'ın kefeniyle hortlayıp ayağa kalkacağını sandı. Şapuh'un anlattıklarını anımsadı hemen. Ölüm, kolay bir iş değildi. Yaşayan hiç kimse ölmüyordu. Ölür gibi görünüyor, toprağa gömülüyordu. Üstü kapandıktan sonra, mezardan çıkıyordu ölü. İnsanların ruhlarında, sohbetlerinde, düşlerinde geziniyor, oradan, toprağa gömülen kendi gövdesinin çürüyüşünü izliyordu. Çürüyüş bittikten sonra insan

bitkiye, böceklere dönüşüyor, yerin ve göğün arasında nimeti, suyu, ışığı, sesi ve efsunu emiyor, tekrar insan haline geliyordu.

"Gördün mü, bir delik var, bir hayvan ini."

"Gördüm," dedi Bayram.

"Biz burda kalırsak, hayvan bu ine girmez. Yavruları aç kalır."

Yuvanın dibinde, analarını bekleyen, sivri burunlu, mavi boncuk bakışlı tilki yavruları canlandı Bayram'ın hayalinde. Kadının, yavruları düşünmesi hoşuna gitti. Şapuh'un sözü çınladı kulaklarında: 'Git karıncayı incitmeyen bir kadın bul, onun kölesi ol.' Çalıyı çırpıyı topladı. Çukurdan çıktı, çürümüş, kalın ağaçlar getirdi. Çalıları tutuşturdu hemen. Karşılıklı oturup, alevin tanıklığında seyre koyuldular birbirlerini. Zehra'nın eski güzelliğini koruduğunu ilk kez fark etti Bayram. Düşündü. Çözemedi. Sevdi mi her zerresiyle erkeğine yöneliyor, soruları, şüpheleri, endişeleri ve hesaplarıyla kendini daha çok belli ediyordu. Araya mesafe girdi mi unutuyordu erkeğini, içi dışı bir olsa da etkileniyor ama inanmıyordu erkeğine. Yitirmekten, yalnız kalmaktan korkuyordu.

"Ateş hep yansa," diye mırıldandı Zehra, "Karanlık ateşi sarsa, hiç sabah olmasa, sancılansam, bu ateşin içine girsem, seni doğursam, belesem, kurşunlardan korusam..."

"İçimden geçenler, kadına ayan oldu," diye iç geçirdi. Bakışlarını, birbirleriyle kucaklaşan, iç içe geçen alevlerin reklerinde gezdirdi. Terbiyesini ateşten almış, yalan söylemeyen bir el, günaha kendi merhametinden bakan saf bir kadın eli belirdi alevlerin arasında. Düşmüş, zavallı bir erkek olduğunu, ana şefkatiyle yanan bir ele ihtiyaç duyduğunu düşündü. Şapuh'u Şapuh eden bir ele, bir Anuş eline...

"Ben hep kusursuz insanları aradım."

"Kusursuz insan var mı Bayram?"

"Şapuh bana, 'Git günahkârları bul, onları bulursan kendi günahlarının sırrına erersin,' derdi. Senin, kendi evinde yalnız yaşadığın içime doğmuştu. O kadın, benden başka kimseye gitmez, demiştim. Kendi evinde bulurum onu; orda bulmazsam, rahmetli Cemal'in evinde bulurum, demiştim."

Alev ve yüz. Bayram'ın yüzünü, ocakta, atın yanında yanan torunu Hızır'ın yüzüne benzetti. Ateşe baktı tarifsiz bir acıyla. İç içe geçen, dalgalanan mavi damarlı alevleri, atın yelesine benzetti. Feryadını duyar gibi oldu Hızır'ın. Kalktı, Bayram'ın yanına oturdu. Kafasını omzuna dayadı, sessiz sessiz ağlamaya başladı. Kadına gereken ilgiyi göstermediğini anladı Bayram. Acıdı. Dışarıdaki yalnızlığın, zindandaki yalnızlıktan daha zor olduğunu düşündü. Bu kadın, belki de ateşin yarattığı hayallere yakın bir hayatın hasretini çekiyordu. Bunu ağlatan bu hasretti belki de. Döndü, kadının kafasını avuçlarının içine aldı, gözlerinin içine baktı tek gözüyle.

"Mayamız acıyla yoğrulmuş," diye mırıldandı. Ateşe baktı. "Ateşte boran var. Senin kadınlığında da boran var. Beni çeken belki de bu borandır. Saçlarına ben düşmüş. Değirmende una belenmiş bir kızsın sen. Üç yaşında yetim bir kız..."

Aniden boynuna atıldı Bayram'ın. Ağlayışını sürdürerek sımsıkı sarıldı. Ağaçlara, ağaçların arkasında pusuya yatan büyük karanlığa salıverdi korkusunu. Mermisini yivsetine süren yüzlerce tüfeğin ormanda kendilerini aramaya çıktığını hayal etti.

"Sana yangınım Bayram. Bizim bir tüfek bulmamız lazım."

"Düşündüğün şeye bak hele. Bizim kenetlenmemiz lazım."

Parmaklarını Bayram'ın saçlarına daldırdı, azgın bir hazla, hafifçe çekti.

"Karanlık ormanlar, dipsiz mağaralar var; gireni sır eder," diye sürdürdü Bayram. "Ölümü ağzına alma; ağız, can kapısıdır, o kapıdan giren çıkan her nefese hürmet et."

Sarıldı, derin derin kokladı Bayram'ı. Alnında dalgalanan alev aydınlığına dikkat etti. Eşyaları hassasiyetle dinleyen, onların biçiminden önce içine bakan, sezgi dehasına sahip kadınlar gibi incelemeye koyuldu Bayram'ın yüzündeki ruhu. Unutulmuş, dibi delik bir dünyada buldu kendini. Sol gözünün çukurunda kanayan ve aniden silinip giden gözü aradı. Grizu, kömür tozu, göçük ve kurşun uğultularıyla dolup taştı. İğne uçlu, mor alevlerin delik deşik ettiği bir süngertaşına benzetti yüzünü. Sağ gözüyle karşılaştı birden. Çok konuştuğu ve kıpırdayan her gereksiz şeye baktığı için

dilini ve hayal gücünü yitiren fafa bir kadın gibi ıssızlaştı. Işıltılı, mahsun göze, kehribar karasına girdi. Zindanın, acıları emen, derin ve sır vermez karanlığını nasıl da çağrıştırıyordu. Yaklaştı, büyüyen bakışlarıyla burnunun ucundan öptü.

"Sevgini kazansam korkum, erir gider belki," diye mırıldandı. Dışındaki kargaşayı bire bir yaşayan, korku ve kuşkuyla beslenen bir kadın olmasına rağmen, algıladığı her can alıcı duyguyu, iddiasız, yumuşak bir dille karşılamayı seviyordu. "Ateşin üstünde, sisten ince bir kül vardı; ateş harlanınca, kül dağıldı."

Kadını kollarının arasına aldı Bayram. Başörtüsünü çıkardı, saçlarını dağıttı, burnunu saçlara gömdü, derin derin kokladı, öptü. Altına aldı kadını. Kulak memelerini ısırdı, buseler kondurdu incecik boynuna. Kadının kafasına yakın bir yerde, kurumuş iki dal parçasının arasında, korkuyla bekleyen, kara tüylü, kırmızı gagalı, kargaya benzeyen bir yavru kuş, kayboluşunu bildircesine öttü acı acı. Başlarını çevirip sesin geldiği tarafa baktılar.

"Bu bir yavru kuş, burnukızıl," diye gülümsedi Zehra. "Yuvasından erken düşmüş. Yuvamıza alsak, korusak, sevgiyle büyütsek, kanatlansa, bizden uçsa göğe doğru."

TIMAR

Sevmezsek, insanı eşyayla,
alet edevatla karıştırırız.

Titreşimi izleyen hava şoku, karanlığın mistik ve mütecessis belleğini hareketlendirdi. Tüm kıpırtılar, sesler, kuşkular, korkular, metaforlar, bilmeceler, gizemler ve görünmeyen, ansız, anlaksız milyarlarca inkâr parıltısı, ortaya çıkan özgün anlamları ve yarattıkları zengin çağrışımlarla birlikte galeriye hâkim oldu. Kömür damarlarındaki piritin, yavaş yanması sonucunda, ısı, sinsi sinsi yayıldı; kızışma, pervaneyle gönderilen havayı harlandırdı; lambaların alevleri, kesik kesik, cızırtılı alçalışlar ve yükselişler eşliğinde, parlak renklerden, donuk, kırmızımtırak renklere doğru evrildi. Eski yangın yerlerinde, yer altı su sahalarında, dekovil hatlarında ve erimiş magmanın katılaşmasıyla oluşan kayaçlarda gezinen fareler, telaşlanarak baca ağzına doğru çekildiler.

Ana galeride hortlak gibi aniden ortaya çıkan kavlakçı Satılmış, katır ve atların bağlandıkları yer altı ahırının önünden geçerken Neşat'a rastladı. Kılcal çatlakların büyümesiyle ana kayaçlardan ayrılıp askıda kalan ve büyük tehlike oluşturan kavlakları düşüre düşüre yorulmuş, zihnini dinlemeyen mecalsiz bir gövdeyle baş başa kalmıştı. Çocuk, Satılmış'ı karşısında görünce heyecanlandı, mahsustan iki kez öksürdü.

"Üşüttün mü uşşam," diye kafasını kaldırıp elindeki küsküyü tavana vurdu Satılmış. "Sabahın alaca köründe buraya niye dikilmişsin?"

Neşat'ın huzursuz, korkulu halini sezince kafasını indirdi, başını çevirip ahıra baktı; bakmasıyla da Harun'un karartısını atlardan birisinin arkasında görmesi bir oldu. Yaklaştı. Gülümsedi. Aşılayıcı rüzgârların estiği, kuşların eşleşme çağrılarıyla ormanları inlettiği, ter gözeneklerinin genişlediği, ilk cinsellik gününü anımsadı. Dikkatle süzdü delikanlıyı. Heyecanının zirvesini yaşıyordu Harun. Tavandan, kafasına ve kısrağın sağrısına damlayan sudan habersizdi. Satılmış'ın varlığını, o andaki zevkine kurban etmiş gibi bir hali vardı. Kanının ateşi, domur domur tere dönüşmüştü alnında. Çevresinde olup bitenleri ciddiye alacak durumda değildi. Yoğunlaşmış, yüreğinin ferman bilmez anaforunda kaybolmuştu. Vahamet'in ağırlığı altında ezilen Neşat, iki kere daha öksürmek zorunda kaldı.

"Boşuna öksürme uşşam, o aslan gibi anrayıp kendinden geçmiş, duymaz şimdi; biraz sonra duyar ama iyi de duyar. Allah kazadan beladan korusun cümlemizi."

Satılmış'ın hoşuna ve zoruna gitmişti Harun'un alengirli durumu. Aklı başında, hiçbir Allah'ın kulu, mübarek Ramazan'a üç gün kala, böyle bir günaha girmeyi göze alamazdı. Çalışmaktan yorgun düşmüş dilsiz bir hayvana bunu yapmak hangi dine, hangi vicdana sığardı? Densizliğin de bir sınırı vardı. Bu işin cezasız kalması durumunda ocaklarda ahlaksızlığın gemi azıya alacağı kesindi. Satılmış, yorgunluğunu yüzüstü bırakarak yatay kuyuyu çıkışa doğru tırmanmaya koyuldu.

Harun şalvarını çekti, uçkurunu bağladı, kömür kertiğinden aşağı atladı. Tatlı bir rehavet içinde, görünmeyen gerçek yüzüyle gülümsedi. Hayalarına lök gibi oturan ve ruhunu ezen sağır, serseri zonklayıştan kurtulmuş, kuş tüyü gibi hafiflemişti. Öksürdü, gübrenin katmerleştirdiği zemine, avaz açan, okkalı bir balgam savurdu, Neşat'la yüz yüze geldi birden. Çocuğun korku ve endişeden büyümüş, konuşan, kocaman bakışlarını, 'Nasıldı, güzel miydi?' diye sorduğuna yordu.

"Sağ ol Neşat, yükümü attım, rahatladım," dedi.

"Dört kere öksürdüm, işitmedin mi?"

Sesin, yaklaşan felaketi haber veren haşin havasından ürker gibi oldu Harun. Halvetten kızarmış, terli yüzünü kolunun yeniyle sildi, ahırdan galeriye çıktı. Tavandan alnına düşen su damlasının etkisiyle uyanır gibi oldu.

"Ne oldu? Biri mi geldi? Kimdi o?"

"O keçi yüzlü adam geldi."

"Kim, keçi yüzlü adam?"

"Kavlakçı Satılmış," dedi homurdanırcasına. "Dört kere öksürdüm, görmedin mi? O seni gördü. Gider Memduh Çavuş'a söylerse yanarız."

Gördüğü, duyumsadığı her alengirli durumu, belleğine beylik çivi gibi çakan ve bunları herkese anlatan, keçi yüzlü adam, korkuttu Harun'u. "Korkma söylemez," diye kesip attı. Az ötede bekleyen boş vagona doğru yürürken Neşat'ı yatıştırma ihtiyacı duydu. Kirin katmerleştiği, donralaşıp kokmaya başladığı sırtını vagona sürtmeye başladı. "Korkma, bu dünyada ata ite atlamayan mı var? Herkes atlamış. Hoş karşılarlar, sıkma canını. Hem ben bu kısrağa ikide bir atlamasam, cinler bu ocağı basarlar, bunu aklından çıkarma. Cinlerin hepsi dişidir. Eğer bir kısrakta insan dölü varsa döllenmiş kısrağın kokusundan korkarlar, uzak dururlar. 'Kısrağa atlayan insan, bize de atlar,' derler. İnsanın döllediği cin doğurursa cinlere padişah olur. Cinler, insan soyundan birinin padişah olmasını istemezler."

"Ecem bana anlatmıştı. Cinler genç erkekleri kaçırır, onlarla yatarlarmış."

"İyi dinlememişsin o cinler, döl tutmaz kısır cinlerdir."

Cin sohbetlerinin eşliğinde vagonu kömürle doldurup meyilli galeriden dışarı çıkardılar. Boşalttılar. Neşat, yokuş aşağı inmeden, arabayı frenlemek için tekerleğine tahta bir köstek soktu. Tekerleklerin raylara sürtünürken çıkardığı sinir bozucu cızırtıları duymamak için de kulaklarını parmaklarıyla kapattı. Alına geldiler. Vagonu yeniden doldurdular. Ana galeride Memduh Çavuş'la karşılaştılar. Yanında Satılmış vardı. Korktular. Karanlığı koyulaştıran, titrek, endişeli gölgelere dönüşüverdiler bir anda. Çavuş, iki rayın

arasında durdu, teslim olanlar gibi ellerini havaya kaldırdı, nüfuz edilemez, katı bir sesle:

"Vukuat var uşaklar, durun." dedi. "Bırakın vagon olduğu yerde kalsın. Siz beni vakanın olduğu yere kadar usul usul izleyin. İzlerken de vicdanınızın feryadını dinleyin. Sen de şu yakın ocaklarda çalışan kazmakeşlere haber sal Satılmış; vukuat var, burda toplansınlar."

Harun yutkundu; özgür, iyimser ve rastlantısal duygularının, zamanı sopa gibi cisimleştiren duygular tarafından yutulması ve dizlerde titreyiş olarak ortaya çıkması üzerine Neşat'ın kolundan tuttu. Neşat, içindeki korkuyu, Memduh Çavuş'un büyük bir insan olduğuna ve madenciye zarar vermeyeceğine dair inancıyla bastırmaya çalışıyordu. Çavuş, bir küfeci çocuğun bir kısrakla fik fikini sorun yapacak kadar küçülemezdi. Sorun yapsa bile, ocaklardaki kazmakeşleri çağırmaz, Harun'la yüz yüze konuşurdu. Olay başkaydı, acaba neydi?

Memduh Çavuş, ahırın önünde durdu, içerideki mağdurlara baktı. Dünyayayı kâinatın, insanı ise dünyanın akli buhranından yaratan ilahi kudret, bu işe neden engel olmamıştı? İlgisini kısrağın üzerinde yoğunlaştırdı. İlk gençlik yıllarında, kardeşi Celayir için kantarmalarından sıkıca kavradığı kısrakları anımsadı. Başını kaldırıp tavan bağına baktı. Madenkeşlerin kendisine olan inançlarının zayıflamakta olduğunu düşündü. Huzurlu ve kendinden oldukça emin bir duruş içindeydi. Duruşunda, ustalığını sonradan kazanmış değil de ustalığıyla doğmuş bir insanın havası vardı. Bu havaya rağmen, herkes onun bir yalancı olduğu inancındaydı ama o, yalanı inanılmaz bir içtenlik ve dürüstlükle söylediği için herkesi inandırıyordu.

Çavuş, kaşlarını çattı, dikkatle süzmeye başladı küfecileri. Tıraşlı kafasına devirerek oturttuğu Fransız malı mecidiye fesi, acıya dönüşen tutkuların derinleştirdiği alın çizgilerini yarı yarıya kapatmıştı. Bakışları, kedi bıyığını andıran, seyrek ve uzun kaşlarının altında ışıl ışıldı. Kurnazlığın ve yalanın delirttiği bu ışıltılar, şeytani çağrışımlarla yüzün ojinalitesine ve efsununa olağanüstü bir güç katıyordu. Kazmacılar gelinceye kadar konuşmamak kararındaydı.

Yandaki ocaklardan kazmacılar gelmeye başladılar. Kozlulu İsrafil Reis'in dört kişilik geveze ekibi geldi ilkin. Onu yine Kozlulu Serdengeçti'nin birbirlerine küs, beş kişilik ekibi izledi. Kapıcı ve kandilci çocuklardan sonra, en son, Hurşit'in ekibi geldi. Recep'in yüzü çarşamba pazarına dönmüştü; izin almadan topraktan ölü çıkardığı ve işini terk ettiği için zaptiye tezgâhından geçirilmiş, ayılıp yaraları iyileşinceye kadar bir hafta nezarette kalmıştı. Memduh Çavuş'un araya girip bir babalık yapmasıyla da işinin başına dönmüştü. Herkes merak içindeydi, Memduh Çavuş'un bu kadar kazmacıyı çağırmasının sebebi hikmeti neydi acaba? Çavuş, görünmeyen ama berrak bir şekilde sezilen muhteşem benliğini, her zaman olduğu gibi, sarf ettiği her kelimenin içine ustaca yerleştirerek konuşmaya başladı:

"Ey benim cefakâr kazmakeş kardeşlerim, hele sorun bakalım, bu Allah'ın âciz kulu Harun, ne yaptı bu höyükte, nasıl bir zahmete mührünü bastı."

Bakışlar, ahırdaki yaşlı katıra, iki ata ve Harun'un zahmet mührüyle harcanmış, harabeleşmiş duruşuna yöneldi.

"Ne oldu Harun, anlatsana," diye öksürdü Hurşit.

Memduh Çavuş, öksürüğün huyundan kalkarak Hurşit'in solunum güçlüğü çeken, sorgun bir insan haline geldiğini ve gidici olduğunu düşündü. Harun, kendisini ezen bakışlardan kurtulmak için:

"Kısrağı tımar ettim," dedi.

"Neresinden tımar ettin," diye bindirdi Çavuş.

Önde duranlardan Lüle Kenan'la Sicilsizin Ahmet, makaraları koyverdiler. Onları, Serendaz'ın gecikmiş kahkahasıyla, Ali Osman'ın gevşek, salyalı hali izledi. Yırtılmış ve kararmış çarıklı, çıplak ayaklara, raylara, traverslere baktı Recep, aşağılandığı zehabına kapılarak. Gözkapaklarını kaldırdığında, Harun'un dara düşen bakışlarıyla karşılaştı. Kafa çanağı, kadı kararı gereğince, hallaç tokmağıyla ezilen ama ölmeyen Habip Dede'nin bakışlarını anımsadı.

"Konuşsana, neresinden tımar ettin, dedim sana?"

Gözlerini devirip ilkin Satılmış'ı, sonra da Neşat'ı süzdü Recep. Kazmacılar, tımarcının cevabını bekliyorlardı merakla. Madende mekkarenin tımar edildiği görülmüş şey değildi. 'Desem mi demesem mi?' diye bir geviş faslına girdi Harun, dayanamadı sonra:

"Arkasından tımar ettim."

"Neyle tımar ettin?"

"Elimle," diyecekti vazgeçti. Sağ ayağındaki çarığı çıkardı hemen, tabanından kavradı çarığı. Destek ve merhamet dileyen bir tavırla:

"Çarığımla tımar ettim," dedi.

Madenciler, hınzır hınzır gülümseyip çarığın sırım geçen, büzmeli, pürtüklü ağzı ile kısrağın sağrısı arasında bir bağ kurmaya çalışırlarken Çavuş çarığı aldı:

"Al götür bunu İsrafil," dedi. "Dışarı çık, gün ışığında yakından bak çarığa. Bir tek tüye rastlarsan, tüyü getir bana." Ani bir dönüşle Neşat'ın karşısına dikildi. "Doğru mu Neşat?" diye gürledi yeniden.

Korku ve kararsızlığını bastırarak ânında:

"Doğrudur," dedi Neşat.

Çocuğun, oka kalkan gibi göğüs geren cesareti ve söyleyişindeki derin içtenliği karşısında kuşkuya düştü Çavuş.

"Şimdi de sen konuş Satılmış. Bu işin ikinci şahidisin. Dinine imanına bağlı bir insansın, ne gördüysen anlat."

Yalnızlığı ve ihbarıyla barış içinde yaşayan ikinci şahit, başkalarının takdir duyguları karşısında kendisini güçsüz hissetme gibi bir fazilete sahipti; boynunu Hint horozu gibi dikeltti, Kurtboğan İhsan'ı iteleyerek arka sıralardan öne doğru çıktı. Mıymıntı bir iklimle ilkin, eğlenmemeye gelmiş, cehennem zebanilerini andıran madencileri, sonra da tımarcıyı süzdü:

"Benim Harun'a bir kastim garezim yoktur Çavuş'um," dedi. "Bu mübarek günde kimsenin günahını da almak istemem. Benim kimseye güvenmediğim doğrudur ama Allah şahidimdir ki bu çocuğu kısrağın arkasında, nefsini köreltirken gördüm. 'Yapma kadan alam,' diyecektim ama tavşan yamacı çoktan geçmişti. Hali hal

değildi. Kendinden geçmişti. Hani sıcakta koyunlar kürner de iç içe geçer ya, bu Allah'ın düşmüş kulu da kısrakla aynen iç içe geçmişti. Belki inanmazsınız ama o karanlıkta çocuğun gözlerini gördüm. Bizim Pınarbelen'de, kayalar arasında kuruyunca solmayan salmansarı çiçeği var. Allah sizi inandırsın ki ben sanki karanlıkta o çiçeği gördüm. Parlamıştı, kimseyi görecek durumda değildi. Zaten ışık ışığı görmez."

Memduh Çavuş, kazmacıları gevşeterek işin ciddiyetini ortadan kaldıran Satılmış'ı susturmak zorunda kaldı. Kaşlarını çatarak:

"Şahidi dinledik," dedi. "Şimdi doğruyu söyle bana Harun. Doğruyu söylersen cezanı azaltırım. Biraz sonra kısrakla konuşacam. O zaman her şey ayan beyan belli olacak. Kısrakla konuşmadan evvel doğruyu söyle. Son pişmanlık fayda etmez."

Fesini çıkardı, işaret parmağını şakağına dayadı, galeriyi tıkayan kazmacıların önünde gezinmeye başladı. Hurşit, Memduh'un yine bir şeyler tezgâhlamakta olduğunu sezinledi. Neşat'ın cezalandırılmasından korktu. Oğlunun, madene olan nefreti derinleşebilir ve bu durum onu, küfeci Cavit gibi delirmeye kadar götürebilirdi.

"Ben doğruyu söyledim."

"Ya sen Neşat, sen de mi doğruyu söyledin?"

"Ben de doğruyu söyledim."

"Benim oğlum yalan söylemez, Memduh Çavuş," diye araya girdi Hurşit.

"Sen sus!" diye azarladı Çavuş. "Ayaklardan gelenler, dillerini tutsunlar. Doğruyu ben şimdi ortaya çıkarırım. Şu kısrağı al getir buraya, Satılmış."

Kazmacılar merakla birbirlerine baktılar. Çavuş ne yapmak istiyordu? Kısrakla nasıl konuşacaktı? Hayvanlarla konuşan ermişler vardı var olmasına da, Çavuş'ta böyle bir keramet var mıydı? Recep, yardım etmek için ortaya atılmak istediyse de yediği son ağır dayağı düşünüp vazgeçti. Karanlık koyulaşır gibi oldu. Sıcaklık ve gazın etkisi arttı. Tavandaki direkleri yalayarak yere düşen damlaların sesi duyuldu.

Kısrağı ana galeriye çıkardı Satılmış, iki rayın arasına yerleştirdi. Kazmacılar, soluklandıkları için memnunlardı. Çavuş, kısrağın çevresinde bir tur attı, lağımcı Hüsrev'in elinden, lağım deliğinin içindeki tozu çıkarmak için kullanılan, kepçe biçiminde, bakırdan yapılmış lağım kaşığını aldı, kaşığı öptü, ilkin kendi alnına, sonra da kırağınkine değdirdi.

'Kısrağın kellesinden kepçeyle fikir alacak,' diye iç geçirdi Harun.

Çavuş yaklaştı, kısrağın kulağına dayadı ağzını:

"Harun'u anlat bana, Harun senin arkanda ne yaptı?" diye bağırdı. Ânında diz çoktü, kulağını kısrağın ağzına dayadı. Kısrak kıpırdamadı; lanet edercesine, derinleştirdi suskunluğunu, derisine yapışan kemiklerinin ve ağırlaşan kellesinin acısını dinledi.

Kazmacılar, Memduh'un delirdiğini sandılar. Eski göçük ölülerini derinlerden çekip çıkaran, zeytin yeşili, duru bir ışık belirdi kısrağın burun kanatlarında.

"Ben bir şey anlamadım bu mübarek kısrağın söylediğinden," diye mırıldandı Çavuş. "Anlamlı bir şey söyledi de ben mi anlamadım yoksa? 'Ben bugün elendim, evkelendim,' diyor. Ne demekse..."

"Kısrak bugün çalışmadı ya," diye araya girdi Recep; "Belki demek istediği odur."

Merakın hassaslaştırdığı sessizlikte kaynayıp gitti Recep'in söyledikleri. Çavuş ayağa kalktı, Demgeldi'nin kafasındaki sarığı aldı, kafasına koydu; kendi fesini de kıvırcık Lokman'ın kafasına oturttu; ağzını kısrağın kulağına dayadı yeniden.

"Abdürrezak'ın düşünden doğan ey güzel kısrak!" diye bağırdı. "Soruma açık cevap isterim, Harun senin arkanda ne yaptı?" Yeniden diz çöküp kulağını kısrağın ağzına dayadı. Bekledi biraz. "Allah Allah, 'Bir felfeşin kurbanı oldum,' diyor, ne demekse.."

Kazmacıların bir bölümü, Memduh Çavuş'un atla konuştuğuna inanmaya başlamıştı bile. Hurşit, Çavuş'un delirdiğini düşünüyordu. Harun kuşkuluydu. Neşat ile Recep, inananların içinde yer alıyordu.

Diz çöküp, kulağını kısrağın ağzına dayayan Çavuş, köpeğiyle

birlikte, alt seviyelerde, kuytu ve kör bacalarda biriken karbondioksit gazının niyetini anlamaya çalışan körnefescileri çağrıştırıyordu; ilginç şeyler duyuyormuşçasına ağzını açıyor, kapatıyor, eliyle dizine vuruyor, parmağıyla sus işareti yapıyor, derin derin nefes alıyor, bakışlarını ikide bir Harun'a dikiyor, kafasını iki yana salıyordu.

"Allah Allah, ben gene bir şey anlamadım" diyerek, dinlemeyi sürdürdü. "Sen büyüksün Allah'ım. 'Teklifsiz, tekellüfsüz geldiler, kapımı çalmadan içeri girdiler,' diyor. Ne demekse... 'Beni tanımadınız mı, beni niye badalladınız,' diyor. Badallamaktan kastı tımar mı yoksa?"

"Tımar değil," diye atıldı Satılmış. "Beni niye bozdunuz, yıprattınız, diyor."

Biraz daha dinledikten sonra, kulağını atın burnundan uzaklaştırdı. Duyum ile duyumötesi arasında, hiçbir iş yapmadan çileyi ve riyazeti seçen bir derviş gibi gülümsedi ilkin, sonra da sessiz sessiz ağlamaya başladı Çavuş. Sır ve soru yüküyle ağırlaşmış garip bir hüzün çöktü galeriye. Çavuş'u ağlatan neydi? Kısrak ne söylemişti acaba? Herkesin kaderini yakından ilgilendiren bir durum mu vardı ortada yoksa? Son zamanlarda, tüm ocakları uğursuz bir gazın basıp bütün madencileri öldüreceğine dair yayılan söylentilerle ilgili bir şey mi duymuştu Çavuş? Sabahtan beridir, kandiller neden dara düşüyor, sık sık sönüyorlardı? At mübarek bir hayvandı. Ermiş insanlar, atın yüreğinde yankılanan sesleri duyamazlar mıydı?

Hurşit, Memduh Çavuş'un ağlama yöntemine ilk kez başvurduğunu ve etkili olduğunu düşündü. Neşat ile Harun'u dikkatle süzdü, her ikisinin de manzaradan etkilendiğini sezinledi. Yusuf'la Nasuh da dâhil, tüm madencile, çok sevdikleri bir insanın tabutu karşısındalarmış gibi suskunlaşmış, matem havasına girmişlerdi. Mikâil ise abisi Hurşit gibi inanmıyordu olanlara.

Memduh Çavuş, sessiz, virane bir ruhla başını kaldırıp tavana baktı. Sarığını çıkardı. Rayların arasından bir avuç kömür tozu aldı, gözlerini yumdu, yüzüne çarptı. Bir avuç daha aldı, şimşir kafasına çarptı. Göğsünü açtı, bir avuç toz da göğsüne çarptı. Derin, acılı iniltilerle kafasını eğdi, alnını demir raya vurdu üç kere. Alnı hafiften kanadı. Madenciler, anlaşılmaz, anlamlı mırıldanışlarla

yaklaştılar. Çavuş, gözkapaklarını araladı, elleriyle kafasına üç kere patır putur vurdu.

"Allah'ım bize acı!" diye yakardı. "Mührecilerin piri Üşenti Ahmet'e acıdın çünkü o mübarek adam, yetmiş yıl, çamuru sıkıştıra sıkıştıra güzel duvarlar yaptı. Bir cuma gecesi, cima vakti, karısı Şenbahar'ı altında sıkıştırıp öldürünce ona acıdın; affettin onu. Bize de acı, bizi de affet Allah'ım! Bizi yalandan koru, sevme gücü ver bize. Sevmezsek yalan söyleriz. Sevmezsek insanı eşyayla, alet edavatla karıştırırız. Seversek secde ederiz Allah'ım, alnımız toprağa değer. Seversek yürür, kendimize varırız; altın saplı hançeri, paslı demirden ayırırız. Yıkıntı altında bırakma, yakma bizi Allah'ım, bu kadar kulunu iki yalancıya kurban etme! Karanlıkta parlayan necef taşını, kaymaktaşına kurban etme Allah'ım."

Elinde çarıkla İsrafil geldi. Durumu görünce afalladı. Madencilerin, Memduh Çavuş'u dövdüklerini sandı. Korkudan nutku tutuldu. Kararmış ve de taşlaşmış yüzleri süzdü, usuldan yaklaştı, eğildi, göz göze geldi Çavuş'la.

"Ne oldu, Çavuş'um?" dedi.

Çavuş, hiçbir şey söylemeden ayağa kalktı. Dikkatini çarığa dikti, aldı, Harun'a attı. 'Kıl var mı?' dercesine baktı, İsrafil'e.

"Çarığı gün ışığında aradım Çavuş'um, dermanlık bir tek kıl bile bulamadım."

"Artık bulsan da fayda etmez," dedi Memduh Çavuş. "Mübarek atı götür yerine bağla." Sesi, yorgun ve yaralıydı. "Her şey ayan beyan ortaya çıksın isterdim. Mübarek at bana, ne olduğunu anlatmadı. Ben anlamadım, kafam karıştı. Kömürü alınmış kör ocağa döndüm. Bir felaket var." Gözyaşlarını elinin tersiyle sildi. "Ben hep sizin iyiliğiniz için çalıştım. Birinizin burnu kanadığı zaman dünyam yıkıldı. Neler çektiğimi siz bilmezsiniz ama Allah bilir. Atın en son söylediği beni yüreğimden vurdu. At dedi ki 'Yalan söyleyenler, tövbe etsinler, yalanlarını geri alsınlar; almazlarsa ocakta iki felaket olacak. İlk felakette, göçük olacak, yalancının biri ölecek, yanında da birkaç günahsız kazmakeşi götürecek.' Mübarek at dedi ki 'Göçükten bir zaman sonra bir felaket daha olacak, yangın çıkacak, bu yangın alev alev ocakları saracak, söylenmiş ne kadar yalan varsa,

ne kadar kömür tozu varsa, hepsi yanacak. Yalancılardan bir tanesi can havliyle kaçacak, ahıra sığınacak, ordaki atlarla, katırlarla beraber yanacak."

Neşat'ın tüyleri diken diken oldu. Gözleri, kömürün kararttığı minnacık yüzüne yayıldı. Yükselen, birbirini yiyen cinnet alevleri canlandı hayalinde. Hızır'ın çığlığını duyunca babasının elinden tuttu. Karanlık, kandilden çıktı, daraldı. Tavandan gelen uğultuya kulak verdi. Cinlerin, yangın çıkarmak için ocaklara dolduklarını sandı. Titredi, titremesiyle de:

"Ben yalan söyledim," diye bağırması bir oldu.

Tüm duygular, Neşat'ın delirmiş sesinde birleşti. Deminden beri yalan söylediğini itiraf etmeye hazırlanan Harun, Neşat'ın bu çıkışına sevindi. Bir itirafın, Neşat'ı da güç duruma düşüreceğinden korkuyordu. Neşat'ın masum ve biraz da komikçe çıkışından rahatlayan madenciler:

"Hadi şimdi sıra sende Harun," diye üstelediler.

Madencilerin, kendisine olan inancının pekiştiğini düşünen ve sevincinin doruğunda gizli gizli gülümseyen Memduh Çavuş:

"Harun'unu utandırmayın," diye çıkıştı; "Her şey ayan beyan ortadadır. Bu iki çocuğun cezası neyse çekerler. Bu mesele değil. Allah'ı memnun edecek bir ceza herhal de bulunur. Bunlar da cezalarını seve seve çekerler. Yerin karanlığında patlayan bu melanet, herkese ibret olsun. Herkes şunu bilsin ki bu çalıştığımız ocaklardaki felaketlerin sebebi biziz. Başka sebep yok. Yok efendim sütun eksikmiş, sütun çürükmüş, tavana sağlam bağ atmamışlar, yok efendim ocaktaki gazın miktarını ölçmemişler, yok efendim kömür tozlarını sulamamışlar, şist atmamışlar, yok efendim neymiş de neymiş... Bunların hepsi boş, laf-ı güzaf, fitne fücur. Sen yerin altında, bu gayya karanlığında günah işlersen, alnının terine fesat karıştırırsan gene belanı bulursun. Her tarafa demir direk de vursan, altın borularla cenneti alada esen temiz rüzgârları buraya versen, gazları tozları çekip götürsen, gün ışığını yerin altına indirsen, lambaları iptal etsen, kudret helvasıyla beslensen gene belanı bulursun. Tavan göçer, demir direkler eğilir, çatlaklardan alev fışkırır, su fışkırır, gene belanı bulursun. Akıl var, izan var, iman

var. Cenab-ı Hüda der ki 'Ya kulum, tedbirini al ama günah işleme.' İnsana ne gelirse işlediği günahtan gelir. Ben senelerce, Karamahmutzadelerin ocaklarında nezaretçilik yaptım. Köstebek açık ayak işletme usulüyle işletilirdi. Kılavuz vardı, bacalar vardı; köstebek yuvalarından farksızdı. Tahkimat yapılmazdı, lüzum ederse birkaç yere çatal direk vurulurdu. Hiç göçük olmadı. Niye olmadı? Çünkü çalışanların içi temizdi, ameli temizdi."

Kimse ağzını açıp, bir şey diyemedi. Herkes kendi içindeki kararsız karanlığa çekilip işlediği günahın gücünü düşündü. Yer altı, insanı ölüme yaklaştırıyor, ölüm ise işlenen günahları hatırlatıyordu. Çavuş, sarığını yerden alıp kendisine veren Satılmış'a minnettarlıkla gülümsedi. Safranbolu çarşısının ortasında, üzeri sekizgen kasnağa oturtulmuş tek kubbeli, Köprülü Camisi'nin mimberinde bir imam olarak hayal etti kendisini. Hissetmeden yaşadığı duyarsız zamanları terk etmekle iyi ettiğini ama yanlış bir meslek seçtiğini düşündü. Madencileri şöyle bir süzdü. Dün gece gördüğü rüyayı anımsadı; bağırdıkça dişleri ağızlarından fırlayan kazmakeşleri, kazma darbeleri altında parçalanan kanlı cesedini...

"Herkes işinin başına dönsün," dedi. Harun'la Neşat'a da, "Siz benimle gelin," diye işaret etti. Yürürken iki rayın arasında göllenen suya girdi ayağı. Başını kaldırıp damlayan tavana baktı. Galeri duvarlarının kabararak birbirlerine yaklaştıklarını hissetti. Dönemecin az ilerisinde, iki galerinin kesiştiği yerde, İngiliz mühendisle karşılaştı. Mühendis, baca ağzına yakın bir yerde galeri duvarının, basınçtan dolayı dışa doğru göçtüğünü, tahkim edilmemesi durumunda, büyük bir göçüğe neden olacağını anlatmaya çalıştı. Anlar gibi görünmesine rağmen hiçbir şey anlamadı Çavuş. Ecnebi mühendislerin konuştuğu anların, felaket arifesine denk geldiğini düşündü sadece. Mühendisten ayrılıp baca ağzına yaklaştığında durumu anladı. Küfecilere göçmekte olan duvarı göstererek:

"Şimdi anladınız mı, işlediğiniz günahın ne kadar büyük olduğunu?" dedi.

KAZANACAK KADAR DÜŞMEM

Bazı kadınlar dışarı çıkarken arkalarında evin en güzel geçmişini ve tüm aydınlığını kendileriyle beraber götürmüş gibi bir duygu bırakırlar.

Cebeli, ateşler içindeydi; gövdesi, bakır gibi ısınmış, tere belenmişti. Şafak aydınlığının verdiği hazla dinliyordu kaybolmuş seslerini. Kalkış noktalarını, kuşkularını, saplantılarını ve hayaline hâkim olan büyülü cinnetin sıradışı dilini sürekli değiştiriyor, dönüyor, düşünüyor, çözümlüyor, iç geçiriyor, diş gıcırdatıyor, olanaklı geleceği tam belirleyip, o incelikli içsel ilişkiler dünyasına girmek üzereyken onu da yıkıyor, oradan tipik bir bozgun ve yıkıntı duygusuyla kendi dipsiz karanlığına, özgün açılımların, açmazların, soyutlamaların, yıkıcı dinamiklerin, kaosa dönüştürdüğü ruhuna geri dönüyordu yeniden.

Üzerine ince bir yorgan atmışlardı. Öğleye doğru, kendisini, duvardaki testilerin iç karanlığında hayal ederek sayıklamış; anlamın ötesine, yer altına, sapı kırılmış kazmalar, kararmış yırtık çarıklar, sular, karanlıklar, lambalar dünyasına inmiş, elli yıl kömür sökmüş, göçüklerden, körnefeslerden, kopup gelen giz dolu sesleri dinlemiş; ocaklara giriş ve çıkıştaki sıcaklık farklarının yarattığı ateşli öksürüklerin ağırlığı altında kalmış, ölmüş, dirilmişti. Yüzü ürkütücüydü. Bakışlarının derinliğinde genellikle sezdirmeden gülümseyen o firari ışıltıdan, sıradan insana verdiği emeğin ve inceliğin ışıltısından pek bir eser kalmamıştı. Mezbahanelerden firar etmiş, damgalı, kellesiz sığır sürüleri gelip geçiyordu gözlerinin önünden. Bir ara kafasını kaldırdı, pencere camını üveyişiyle

titreten güvercinin ışıklı göğsüne baktı. Hayatı boyunca, hafzetmek isteyip de edemediği bilginin, zamana yayılmış renklerini görür gibi oldu. Hafifçe yastığa indirdi kafasını. İçinde gezindiği boşluk büyüdü; irkilerek kendisiyle karşılaştı; kimliğinden sıyrılmış, bilginin son sınırına varmış, eşyanın ve ihtiyacın zilletinden kurtulmuş bir halde.

Küçük karısının ayak seslerini işitince kafasını yeniden kaldırdı. Kendi yüzüyle karşılaşmış gibi oldu. Hayret! Bu kadının gözleri, değdiği her madeni altına çeviren iksir-i azam taşına benziyordu. Acıdı. Kişiliğini, farkında olmadan yaptığı iyiliklerin gücüyle besleyen kadınların soyundan geliyordu bu kadın. Onu sevdiğini fark etti birden.

"Bir isteğin var mı?"

Evde "Bir şey" olmadığını bilen Cebeli soruyu, içinde kaybolduğu ses fırtınasıyla karşıladı. O anda büyük kadının huzursuz ve sitemli homurtusu yükseldi:

"Cesetleştin Cebeli; yata yata kağşadın, eskidin, harap oldun. Kalk dışarı çık, gez biraz. Yaşadığını görsünler. Cesedini yıkma üstümüze."

Lakırdıyı ürpererek dinleyen Cebeli, ruhunun üst dünyasından alt dünyasına geçti. Hiçbir iyiliğin, söylenen kötü söz karşısında tutunamayacağı artık belli olmuştu. Büyük kadın, rahat durmuyordu; yaşlandıkça ağzı söz kuyusu haline geliyordu; o kuyudan çıkan hiçbir söz de derin su kuyusu gibi dibini göstermiyor, ayna olmuyordu insana.

Kendi sohbet sefalarını düşündü. Saf ve sığ bir zihin sükûnetiyle kendisini dinleyen insanların yüzleri canlandı. Farkında olmadan, "Ağzımdan çıkan her söze uyan insanların kurbanı oldum," diye mırıldandı.

"Bu evi hem bize hem de kendine mezar ettin Cebeli. Senin yüzünden, o benim güzel oğlum..."

Bu kadının derdi neydi acaba? Güçlü görünüyordu ama içerden çökmüş bir dille konuşuyordu. Bu evde, şahsiyeti olmayan her sözün, her işin altında bu kadının mührü vardı.

"El oğlu, kafa kafaya vurdu, çağnaşıp bir fikre vardı, iş buldu, aş buldu, ocak sahibi oldu. Sen ne yaptın?"

"Sus!" diye bağırmak geldi içinden, bağıramadı Cebeli. "Sus" kelamının çorak, ceberrut mizacından korktu. Yorganı kafasına çekti. Boş sözlerin altında ezilen, ateşli yeteneğine acıdı. Cesaretini, sevgisini ve fedakârlığını, kendisine karşı kullanamadığını, sonunda hepsinin toplanıp kendisini ezdiğini düşündü.

"Sen beni hiç sevmedin. Ölmüş babanın sakal tarantısı üç beş kılına verdiğin kıymeti, bana vermedin. Sevseydin çaresiz olmazdın bu kadar."

İrkildi. Yorgan karanlığına açtı gözlerini. Kadın, ilk kez telaffuz ediyordu doğruları. Evlendiği kadınlara âşık olmamıştı. Âşık olsaydı, miskinliğinden, aczinden, silkinip kurtulabilirdi belki. İnsanın aczine karşı yükselen güçlü bir hayat ışıltısıydı aşk.

"Beni bu hale soktun. Keşke gücümü kendi köküme verseydim. Hep sana itimat ettim. Bekledim. Kendimi ihmal ettim. Keşke içimden bir şey beni itekleseydi de kendime düşseydim."

Yokluğa alışmış, kaybetme korkusunu tatmamış, sade ve sakin bir kadın; böyle bir kadınla kurulan bir hayat; yaşadıkça güzelleşen ve güzelleştikçe de ölüm korkusunu dayanılmaz kılan bir hayat. "Var mı böyle bir hayat?" diye mırıldandı. Dışarıdan gelen eşeğin, bozla kestane arası, isliboz eşeğin anırtısına kulak verdi. "Arif'in acısı." Hüzünlendi, titredi; küçülerek kendi özüne doğru çekilmeye başladı; doğu yakasının en soğuk ayına, akşam ezanı ânına ve o ânın gülümseyen en güzel yıldızına, Öküzdoyuran Yıldızı'na, yeşil defne karına, madenci lambalarına, baca ağzına, arına...

"Zamanında çalışsa, çabalasaydın bu hale düşmezdik Cebeli. Çalışmadın, ırım gırım dolaştın; sonunda darıkdırdın, dikiş yüksüğüne soktun bizi. Irşatsızın Nüsret bile..."

Irşatsızın Nüsret canlandı gözlerinin önünde; ölüyü muhbirlerken, yokluğun doyurduğu çıplak insanlarla konuşurken, madene amele bulup getirirken, direk satarken, Miralay Hüseyin Bey'in fırınlarından ocaklara ekmek dağıtırken... Durdu. Asker amelelere birinci cins has undan, ameleye ise ikinci cins esmer unla, üçüncü

cins mısır unundan pişirilen ve katırların sırtlarındaki koca küfelere doldurulan ekmeklerin kokusunu duyumsar gibi oldu. Miralay Hüseyin Bey'in, kıçını, toplumu saran değerler yığınının üzerinden kaldırınca bunalıma girdiğini, delirdiğini hayal etti. Görüntüler sislendi, değerler yığınının ve delirmenin yerini, kazmacılarla küfecilerin yedi kat yer altından söküp yer üstüne dağ gibi yığdıkları kömür yığınları aldı. Galatalı bankerler, ocak sahipleri, vergi memurları, tahmilatçılar, tahkimatçılar, tefeciler, dükkâncılar, sahipsiz mezarlar, köylerine götürülmeyi bekleyen cesetler, vurulmak için bir çukura sokulan işe yaramaz katırlar, atlar, ölülerini aramaya gelen kadınlar, gece vardiyasındaki madencileri bekleyen fahişeler, falcılar, dayak yemiş aşhane kedileri ve yer altı damarlarına kara karıncalar gibi üşüşen, sahip oldukları kendi güçlerinin, kendi sonsuz enginliklerinin karşısında cüceleşen kazmakeşler...

"Herif kazandıkça hürmet gördü, büyüdü. Sen ne yaptın? Yan geldin yattın. Yattıkça yoruldun, yoksullaştın."

"İnsan, kazandıkça düştü," diye iç geçirdi. "Kazancını gördü, düşüşünü göremedi. Yaptığı iyiliklerinin de farkında olmak istedi hep. Bile bile yaptı iyiliklerini; sırf, iyilik yapmak için. İyilik yapmak, insanın soluk alışına benzer, hissedilmez; eğer adı iyilikse."

Cebeli, bilerek yapılan iyiliklerden tiksinirken içinde büyüyen endişenin kaynağını ve geleceğini merak etti birden. Kendisini sık sık yoklayan gaipten seslere kulak verdi. Gözkapaklarını usuldan indirince sisler içinde, akça saçlı bir büyücü belirdi; ışıltılı kehanetler ve boncuklarla işlenmiş eteğini dalgalandırarak Cebeli'ye doğru uzattı elini. Onu aldı, ihtiyaçların inmeli hale getirdiği maddi dünyadan, insanın ve eşyanın karşılıklı olarak birbirlerine kendi gizli cevherlerini gülümsete gülümsete ayan ettikleri fal dünyasına götürdü. İlkin elini çıkardı yorganın altından, sonra kafasını:

"Satı Kadın'ı çağırın falıma baksın," diye mırıldandı.

Kocasının sesindeki kadim çaresizlikten etkilendi küçük kadın. Körpe bir ceylan tedirginliğiyle sokuldu ona. Tüm gücünü, yüzünde aydınlığa dönüştürmüşçesine, iyimser bir iklimle bakındı. Ayasıyla alnının terini sildi. Falcıları şimdiye kadar alaya alan kocasının, durup dururken falcıya ihtiyaç duymasının nedenini merak etti.

Hiçbir şey sormadı. Gözlerinin içine baktı sadece. Falcıyı getirmek için kapıya yöneldiğinde, Gülnaz Kadın'la göz göze geldi. Desteğini çoğu zaman susarak ve durgunlaşarak açığa vuran Gülnaz'ı duyumsamakta gecikmedi. Kadınların yürekleriyle karşılıklı konuştuklarını sezinledi Cebeli. Derin bir nefes aldı. Küçük kadının dışarı çıkışındaki inceliği hüzünle karşıladı. Bazı kadınlar dışarı çıkarken arkalarında neden evin en güzel geçmişini ve tüm aydınlığını kendileriyle beraber götürmüş gibi bir duygu bırakıyorlardı?

"Rahmetli babam, içinden geldiği gibi hareket etmedi hiç," diye mırıldandı kendi kendine. "Bu yüzden çok sevildi, sayıldı."

Az ötede, *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin eski sayıları üzerinde duran küçük aynayı alıp yüzüne baktı. Zamana haksızlık yaptığı, mekânsız hayallere daldığı için yüzünün, anlam kaybına uğradığını fark etti. Ağzı ölü ağzına, yarım kalmış bir merama benziyordu. Artık bundan sonra, ağzından çıkan her sözün, hayatı sessizleştireceğini, eskisi gibi gülümseyemeyeceğini düşündü. Aynayı aldığı yere koydu.

"Aynaya baktın da neyi gördün?" diye sürdürdü Gülnaz Kadın. "Keşke kendini görseydin."

Cebeli, bir kez daha irkildi. Kadının, konuştukça parçalandığını ve her parçada hayatı değişik bir biçim ve özde inkâr ettiğini sezinler gibi oldu. Yorganı yeniden çekti kafasına. Gülümsemesine yol açan yaşam kaynakları, her geçen gün biraz daha daralıyor, ruhsuzlaşıyordu. Kendisine sorduğu soruların hiçbirine cevap alamıyordu. Kıvıl kıvıl, efsunlu, mor bir kurt düşmüştü içine. Huzursuzluğu ve sitemi artmıştı. Eskiden olduğu gibi artık gördüğü her tipin hayat öyküsünü merak etmiyor, onu kendi hayat öyküsü içinde bir yerlere yerleştirme gayreti içine girmiyordu.

Evin sarı çamdan yapılmış, oymalı, Ermeni işi kapısı gıcırdayarak açıldı. İçeri küçük kadın Anşa girdi ilkin. Onu baht bakıcısı Satı Kadın izledi. Elinde, Devrekli Artem'den aldığı, dibi çekiç gibi kullanılan, özel bir madenci kazması vardı. Cebeli'ye doğru yürüdüler sessizce. Cebeli, hesaplaştığı hayallerinden sıyrılarak göz göze geldi Satı Kadın'la. Dikkati, kadının kartal gagasını çağrıştıran ve gözlerine ateş üfleyen sakar burnundan, elindeki

tılsımlı kazmaya kaydı. Bu çıplak ayaklı kadın, karşılaştığı her insanın manevi âlemini bu tılsımlı kazmayla kazıyor, çıkardığı cevherleri sahibine anlatıyordu. Cebeli, kadının rakip tanımadığını, herkese egemen olmaya çalıştığını düşünürken kadın sevinç içindeydi. Cebeli gibi bir adam, ilk defa bahtına baktırıyor, kendisine muhtaç hale geliyordu. Bilginin ve aseletin, insanı düşmekten kurtaramadığını bu insanlar ne zaman anlayacaklardı? Cebeli, kadının sorusunu anlamışçasına durgunlaştı, baht bakıcısının gözlerini kalaylanmış, su dolu bakır bir tas içinde parlayan bir çift mecidiye altınına benzetti. Tefeciler canlandı gözlerinin önünde. Onlar silindi, yerlerini para ticareti yapan paralar aldı.

"Sen bir dağın altında kalmış, ezilmişsin Cebeli," diye söylendi Falcı. "Gözlerin, yuvalarından fırlamış, gün ışığına çıkmış. Senin bahtına baksam da bakmasam da bir şey değişmez. Gayret sana kalmış."

Cebeli o an, Satı Kadın'ın, dünyadaki tüm kadınların kinlerini emdiğini, koca bir ses dağına dönüşerek kendisini sinek gibi ezdiğini sandı. Sınıkcılıkla baht bakıcılığını aynı anda yürüten bu kocakarı, kölelikten kurtulup efendi mi olmuştu yoksa? Eskiden bunun içinde bir köle vardı, uslu bir köle. Şimdi çoğalmış, bine mi çıkmıştı bu kölelerin sayısı?

"Yatan adamın bahtına bakmam ben. Kalk!"

"Kalk!" demesiyle, mor damarlı, uzun parmaklı, çorak elini uzatıp Cebeli'nin üzerindeki menekeşe renkli yorganı alması bir oldu. Falcı, beyin çıplaklığı karşısında afalladı önce. Fala bakarken kendini çıplak hisseden ve bundan derin bir zevk alan falcı, Cebeli'nin değil de kendisinin o an Cebeli karşısında çıplak olduğu sanısına kapıldı. Seyretme zevkini, kaşlarını çatarak ve homurdanarak maskelerken, rahatsız olduğunu yalancıktan belli etmesine rağmen, derin bir zevkle gülümsedi gizli gizli.

"Amaaan çabuk giydirin bunu," diye çıkıştı. "Ocağın içine oturtun. Huyunun çıplaklığı canına vurmuş."

Cebeli, Satı Kadın'ın Gülnaz'la beraber dışarı çıkışını yan gözle izlerken "Bükülmüş, alangur demirine dönmüş," diye iç geçirdi; elbiselerini Anşa'nın yardımıyla giymeye başladı. Havzada ruh ve yüz

güzelliğine sahip olan, güzelliğin yaratıldığına değil de verildiğine inanan insanların Satı'ya daha çok ihtiyaç duyduklarını düşündü. Küçük kadın ocağın ateşini hemen boşalttı. Boşalan ateşin yerine bir kütük yerleştirdi. Bu arada Cebeli ayağa kalktı, yarattığı gülünç durumu, yüzünde gülümseyişe dönüştürerek ocağa doğru yürüdü. Anşa'nın yardımıyla eğildi, kütüğe oturdu. Katran gibi parlayan, ısınmış taşları süzdü. Çiğ insanların fırın sıcaklığında bekletilmesi durumunda pişeceklerini hayal etmek üzereyken Satı Kadın, hızla içeri girdi:

"Bakır tası getirin, içini ateşle doldurun!"

Anşa, emri ânında yerine getirdi. Falcı, yüreğinde büyüttüğü sevinci, ciddiyet kılıfı içine alarak Cebeli'nin karşısına oturdu. Ateş dolu bakır tası ikisinin arasına yerleştirdi Anşa. Bey o anda kendisini, Allah'ı yeni görmüş ve büyülenmiş Eşiya Peygamber'e, Satı Kadın'ı da meleğe benzetti. Meleğin az sonra yanan kömür parçasını eliyle alıp dudaklarına süreceğini ve kendisini günahlarından arındıracağını sandı. Falcı, diz çöktü, yüzünü ateşe yaklaştırdı, kazmasının ucunu ateşe soktu; anlaşılmaz şeyler mırıldanırken yüzü kızıllaşarak ateşe dönüşür gibi oldu. Kadınlar, bağdaş kurarak ve dualar mırıldanarak seyre koyuldular. Falcı, berrak ve oldukça kararlı bir sesle:

"Sen ölmüşsün Cebeli," dedi. "Sen öleli yirmi sene olmuş. Ben şimdi bir ölünün bahtına bakan bahtsız bir karıyım."

Cebeli, Satı'nın, söylediklerine inanan bir kadın olduğunu düşününce ürperdi.

Ağzını ateşe yaklaştırdı falcı; hafif hafif üfledi. Ateş cilvelendi.

"Cevheri alınmış boş bir ocaksın, Cebeli." Sustu, arzularını iyice yaklaştırdı ateşe. "Yok yok boş değilsin. İçine körnefes dolmuş. Dilenci Derviş misali herkesi sevdiğin için kimseyi sevmemişsin."

"Halvete çekileyim, irfan pınarından bir yudum..."

"Bir yudum bile alamamışsın. Boğazında kalmış. Kabız olmuşsun. Karaca, kurt, ayı, domuz, sansar, tilki, çakal, hepsi gelmiş; bir şeyler demek istemişler sana, dinlememişsin. Sevseydin dinlerdin, bu hale gelmezdin. Üstelik, seni seveni de sevmemişsin."

"Ne güzel, ne doğru bir söz," diye mırıldandı Gülnaz Kadın. Satı'nın sırtını sıvazladı şevkatle. Cebeli'nin her zaman olduğu gibi söylenenlerden etkilenmeyeceğini, ibret almayacağını düşündü.

Kazmanın ucunu ateşten çıkardı, üç kez tükürdü, yeniden ateşe sürdü.

"Karı sana yaklaşmış, içini dökmüş; Allah belasını versin; yalvarmış yakarmış, yaltaklanmış, karıyı dinlememişsin. Sen kendini dinlemişsin. Karı derdini döker de kocanın anlamadığını anlarsa kökünü yükseğe yayar, iğne yapraklı olur, kahpeleşir. Çok şükür, senin karıların kahpeleşmemişler. İkisi de iki bardak ıhlamur; Üzülmez Deresi'nin lığlarıyla birikmiş sessiz, saf çamur."

Benzetmenin Anşa'ya daha çok uyduğunu düşündü Cebeli. Anşa, saf çamurdu. Gülnaz saf değildi; içinde ölü balık yumurtalarının, kurtçukların, salyangozların bulunduğu, kokmuş kömür çamuruydu.

"Unutma Cebeli, beylik karı, kuru vebaldir. İnsan zaten bataklıktır. İnsana söylenen her söz insanda yiter gider. Karıya söylenen her söz karıda kalır, karı unutmaz; kendine söylenen her kötü sözün öcünü alır. Her iyi sözün de altına yatar. Sağlam bir karı her iyi sözün altına yatmaz. Ama on iyi sözün altına yatar. Niye yatar? Çünkü karı iyiliktir; iyiliğin kızıdır, mayasında iyilik var. Sever ama hesap eder. Donunu indirir, fik fik ister. Erkeği köpekleştirir. Erkek havlamazsa yal vermez, kapısında bile tutmaz."

"Bak Satı Kadın," diye yutkundu Cebeli, titrek ama kendinden emin bir sesle: "Sen de bilirsin ki ben karılarıma ömrü billah kötü bir söz söylemedim."

Cebeli'nin bunu niçin söylediğini anlayamadı Satı Kadın.

"Cahil cahil konuşma Cebeli. Kötü söz ağızdan çıkmaz. İnsanın ruhundan, huyundan husundan çıkar. Benim herifim de bana kötü söz söylemedi. Ben ne yaptım, ağzına sıçtım attım. Adamın kötü söz söylemesine hiç lüzum yoktu. Adam, Allah'ın delik torbasından çamura düşmüş bir kötü sözdü zaten."

"Senden sonra, Safranbolu'ya gitti, gazaplı bir kadın aldı."

"O, kadını almadı, kadın onu aldı," diye Gülnaz'ı düzeltti Satı

Kadın. "Kadın da kadın olsa... yapalak kuşu; anırgan, çağırgan biri. Ağzından yayla yeli girse arkasından barut olarak çıkar. Uzaktan baksan kadını göremezsin, ağız boğaz iriliği. Benim herifin tepesine dikildi, gece gündüz gagaladı; sonra da sıçtı ağzına, attı yuvadan aşağı." Asabı bozulmuş gibi iki yana salladı kafasını. "Her neyse, beni lafa tutmayın, susun dinleyin; beni lafa tuttunuz mu ateşin huzurunda zor duruma düşerim."

Cebeli terlemişti. Onu biraz da içinde biriken sorular ve arayışlar terletmişti. Kadın galiba hayatı arıyordu. Yüzü, ateşle barışıktı. Ateşin özünde gizlenen hayata bakıyor, ateşin özünü, nefesiyle özümlemeye çalışıyor, söze dönüştürüyordu.

Ağzını ateşe yaklaştırıp üç kez üfledi Satı Kadın. Ateş, kazmanın ucuyla birlikte harlandı.

"Seni diriltmenin bir yolu var Cebeli. Maden ateşinin öldürdüğü bir kazmacının ölüsü köye gelirse büyük bir mezar kazdır, o ölüyle beraber mezara gir. Yanına bir parça ekmek, bir parça da su al. Merteklerle, sallarla üstünüzü kapatsınlar. Üç gün üç gece mezarda kal. Kazmacıyı öldüren ateş sana geçsin. Cesedine can girsin. Sonra seni çıkarsınlar. Çıkar çıkmaz kendine mukayyet ol. Ateşin tazedir, kuvvetlidir. Bir afat yaratma. İnsanlardan uzak dur bir zaman."

"Allah esirgesin," diye mırıldandı Anşa.

Büyük kadın Gülnaz, Cebeli'nin mezardan çıktıktan sonraki halini hayal etti. İnekleri kovalayan azgın bir boğa canlandı gözlerinin önünde.

"Mezardan çıktıktan sonra hep ver," diye sürdürdü Satı Kadın. "Karılarına ver. Onlardan bir şey isteme. Bırak onlar onlara kalsın. Talan ettiğin kadın, bir fırsatını bulur, talan eder seni. Köpekleşme. Köpekleşirsen karı seni kapısındaki köpek sanır. Karılarına hizmet et. Yaptığın hizmeti başlarına kakıcı olma."

Yer altı maden şartları ile mezar şartlarını kıyaslamakla meşguldü Cebeli. Bakışları ikide bir falcının akkor kızılına dalan pörtlek gözlerine kayıyordu. Gözler, ateşi kitap gibi okuyor muydu yoksa?

"Kıskanmamışsın ne güzel," diye sürdürdü Satı Kadın. "Kıskansaydın karıların seni daha çok severdi. İçindeki sevgiyi ayan etmemişsin. Hep içten içe sevmişsin. Kimsenin haberi olmamış. Karılarının hiç haberi olmamış."

Ev halkı, Satı'nın demin söyledikleri ile şimdi söyledikleri arasındaki zıtlığı anlamaya çalışıyordu.

"Biri sana gebere gebere tutulsaydı," diye sürdürdü falcı "Sendeki sevginin farkına varırdı. Seven, seveni anlar. Makbul erkek, gebere gebere sever, belli etmez. Makbul erkek, sevdiğinden vazgeçmez; kovulsa da geri gelir. Cenab-ı Mevlam, makbul erkeği niye çok yaratmadı? Neydi bize kastı garazı? Benim herifim de güya makbul erkekti, beni hiç sevmedi." Sustu, ateşten koruyormuşçasına gözlerini yumdu. "Kurdeşen döktü, bedeni kabar kabar oldu. Makbul erkek değildi."

"Cebeli makbul erkek mi?"

Makbul erkek, Gülnaz'ın sorusunun arkasında yatan nedeni merak etti. Anşa'nın kendisine uzattığı bezle alnının, ensesinin terini sildi. Boşluğu dolduran seslere ve fısıltılara karşı içinde beslediği kuşku ve korkuların akıl almaz derecede çoğaldığını hissetti. Görünmez bir güç, yeryüzündeki tüm çocukları topluyor, kazma, kürek ve küfelerle donatarak yer altına sürüyordu. Ölüleri mezarlarından çekip ocaklara indiren bir güçtü bu. Şimdi aynı güç, kendisini, ölmeden mezara girmeye zorluyordu.

"Cebeli'nin ne olduğunu ben de merak ettim etmesine de ateş göstermedi. Özünü gösteren, bir adam var ateşte; cılcıbıldak. Adam, kötü yanlarını gösterdi; bekledi, iyi yanlarını da gösterdi. Yürüdüm, adamın içine girdim. Hacı Yusuf'u, Cünüp Cemil'i, Çavdar'ın Zihni'yi, Kör Karakız'ı, Huriye'yi geçtim; bir yerde durdum; baktım, adamın içinde doğrular var. Her doğrunun içinde de bir adam var, doğrularında duran bir adam. Bu sefer onun içine girdim. Birden ne olduysa, içine girdiğim adam, gayya kuyusunun dibine atıldı. Kendi doğrularında kayboldu. Adamın huyu, dünya âlemin başına bela oldu. Adamın yokluğunu ateş yuttu. Ateşin gözleri çoğaldı. Gözlerden donsuz karılar çıktı. Her karının her memesine bin çocuk ağzı yapıştı. Her karı oynadı. Her karının her tüyünden

kıyamet kadar erkek düştü toprağa. Donsuz erkekler. Ateşlerini yanlış yerde toplayan erkekler. Cahil erkekler. Cibiliyetsiz erkekler. Kahraman erkekler. Azgın erkekler. Dünya âlem erkeklerle doldu taştı. Falım şaştı. Her karı, her erkekle yattı. Her karı da, her erkek de kahpeliğine doydu. Dünyadan kahpelik kalktı."

Cebeli, ensesinden domur domur taşıp sırtına ve kuyruk sokumuna sızan terleri izleyerek Satı Kadın'ın söz dünyasına sızmış, anlam arayışı içine girmişti. Başkalarının gerçeğini bire bir yaşadığı için kendi gerçeğini yaşama fırsatı bulamamış şaşkın bir insanın hali vardı üzerinde. Satı Kadın'ın ateşte gördükleri doğru muydu acaba? Bu belalı falcı, Zonguldak, Kastamonu ve Bolu'da bulunan baht bakıcılarına gidiyor, onlarla çatışıyor, onlardan öğreniyor, öğrendiklerini orman karanlığına fısıldıyordu. Ocak çavuşlarının en güvendikleri baht bakıcısıydı Satı Kadın. Yer altına inen, ocaklarda gezinen tek kadındı o. Cebeli, büyük karısı Gülnaz'ı sessiz sessiz ağlatan gerçeği merak etti. Bu arada Satı Kadın, kazmayı çıkardı, sağ eliyle tası devirdi, toprak zemine yaydı ateşi. Edasında, derinlere bakan, çare arayan ama algıladığı hiçbir gerçekle de barışmayan bir hava vardı. Tek tek ateş parçalarını okudu.

"Ateşteki bu hengame benim içimden mi çıktı? Neden ocağa doğru kaymadı, bacadan çıkıp göğe ağmadı? Dünya genişledi de ben mi daraldım? Bu hengamede seni aradım Cebeli. Sen nerdesin? Duvarları asma yapraklarıynan, üzüm salkımlarıynan kaplanmış bir ev göründü. Evin içinde, Çin ü Maçin'den gelen porselen tabaklar, altın bardaklar göründü. Altın bardaklardan birinin içinden bir çocuk çıktı. Çocuk bağırdı, 'Kurtar beni baba,' dedi."

Tam bu sırada ne olduysa, kapı şiddetli bir tekme darbesiyle ardına kadar açıldı, içeri zaptiye erleri girdi. Erlerin arkasından eve dalan zaptiye Başçavuşu Bıdık Bekir:

"Herkes dışarı çıksın, arama var," dedi.

Anşa'nın yardımıyla ocaktan çıktı Cebeli. Satı Kadın, işini yarıda bırakmış olmanın verdiği sıkıntıyla homurdanarak evi terk etti.

Yakup'u nereye gizlediyseniz çıkarın," diye emretti Bıdık Bekir. "Yoksa kötü olur."

"Neee... Yakup'um kaçmış mı?," diye heyecanlandı Gülnaz. "Aman Allah'ım, bu da mı gelecekti benim bu garip başıma."

"Haberin yokmuş gibi davranma!" dedi Bıdık Bekir. "Oğlunun yerini söyle, hayrına olur. Aksi takdirde ölüsünü görürsün."

"Allah esirgesin kumandan," diye ağlamaya başladı. "Siz oğlumu bana bırakın. Ben onu yakalar, kendi ellerimle getirir size teslim ederim."

Zaptiyeler evi didik didik aramaya başlamışlardı. Cebeli nedenini bilmediği gizli bir sevinçle dışarı çıktı. Dışarıda silahlı zaptiye erleri ve Serdar'ın silahlı adamlarıyla yüz yüze geldi. Satı Kadın'ın, "Altın bardağın içinden bir çocuk çıktı," sözü çınladı kulaklarında. Bu sözle kapının gümbürtülü açılışının aynı âna denk gelmesinin anlamı üzerinde düşündü. Yorgunluğuna ve rehavetine büyük saygı gösteren bir insan olarak başını kaldırıp gökyüzüne baktı. Yakup, yedi kat yer altından gökyüzünü saran iyiliğe doğru firar etmişti; baktıkça derinleşen şu mavi kubbeye, pekmez kefi renginde parlayan ve yeni doğurmuş bir kısrağı andıran şu buluta doğru...

BENLİĞİME LANET

Ateşe basan, buğday yığınına giren, keskin kömür parçalarında kanayan, çıplak ayakları hayal etti. Aklın mayasında acının olduğunu düşündü.

Mesut Çavuş'un iş bitimini haber vermesi üzerine Hurşit kazmasını kömür çatlağından çıkardı; son bir kez tavana baktı kıçından soluyarak. Kazmanın ateşinden uğul uğul doğan kömür blokları, kayaçları yalayarak aşağıdaki kapağın üzerine yığılmış, ayağın dibine doğru ağmıştı. Kandil çığlığı gibi, ter ve acılar içindeydi, tepeden tırnağa. Acılar, iç dünyasında birleşik olan her şeyi parçalamış, düğümler yumağının hiçbir düğümünde odaklanmamış, duygu bağlantılarını koparmış, geleceğe dair hayallerini karartmıştı. Belden yukarısı çıplak olduğu için, terin kömür tozuyla karışmasından oluşan, siyah, çamurumsu doğal bir gömlek içindeydi. Kardeşlerinin Recep'le sohbetine, fahişe kadınlar konusundaki hınzırlıklarına kulak verdi güçlükle. İndi, torbasını direkten indirdi. Kirli bir bez parçası çıkardı içinden. Yüzünü ve gövdesini kehribar gibi parlatan çamuru sildi. Evli kazmacıların, fahişelere, bekârlardan daha çok ilgi duymalarının nedenine taktı kafayı. Peş peşe patlayan hırıltılı öksürüklerle sarsıldı. Ağzına dolan, siyahımsı, hafif kanlı balgamı, az ötedeki, çürümüş su birikintisine doğru savurdu. Direğin dibinde oturdu. Elini göğüs kafesinde çatlayan acıya bastırdı. Her şeyin kendisine karşı gerçekleştiği saplantısı güçlendi birden. Kafasını, ellerinin arasına aldı. Beyninin sol yarısında büyüyen uru dinledi. Baktığı şeyler artık net görünmüyordu, bazen de çift görünüyordu. Ayağın, ıslak, koca kayalarla birlikte, içe

doğru kamburlaştığını, karanlığın sancılı bir hal aldığını, sıcaklığın ve basıncın arttığını düşündü. Eski dinçliğini tamamen yitirmişti. Haddinden fazla yoruluyor, kazmayı vururken göğsüne, dizkapaklarına sancılar giriyor, kulakları zonkluyor, ocaktaki kömür tozunu, basıncı ve sıcaklığı eskisine göre daha çok hissediyordu. Su testisini kafasına dikip lıkır lıkır içti.

"Ver şu bodiçi, biraz da ben içem," dedi Recep. Aldı, kafasına dikti.

Her iş bitiminde, galeride yorgun argın yürürken, bilinçdışı davranış dağarcığını harekete geçirip Allah'ın Kuran'daki yeminlerini tekrarlayan Zerger Dayı'nın sesi geliyordu:

"Yemin olsun güneşe ve kuşluk vaktindeki aydınlığa. Esip savuran zerrelere yemin olsun ki. Çok sevdiğim incire ve zeytine yemin olsun ki."

Hurşit, sözün anlamına sağır, sesin rengine ise aşırı derecede duyarlı hale gelmişti; Zerger Dayı'nın sesini, kayboluncaya kadar dikkatle dinledi; galeriden gelen vagon tekerleğinin sesini duyunca da rahatladı. Önce Neşat, ardından da Harun göründü ayağın ana galeriye açılan ağzında.

"Attan itten uzak durun," diye çıkıştı Yusuf, alaycı bir sesle. "Bu sefer ceza vermekle kalmazlar, götürür Sinop Kalesi'ne atarlar sizi."

Çenelerden dökülen zorlama sözcükleri ve yalanları, afazik bir hassasiyetle ânında yakalayıp tiye alan Yusuf'un bu şeytani çıkışını:

"Olan bunlara olmaz, Memduh Çavuş'a olur," diye tamamladı Mikâil. Dalgacı, hınzır duygular içindeydi. "İkinci bir vukuatta kafasını şimendifer raylarında parça parça eder."

"Yalancının, felcinin tekidir," diye mırıldandı Hurşit. "Amele de onu ermiş sanır. İstese bu işi büyütmezdi, kapatırdı. Bu çocukların ne günahı vardı? Birinin on beş günlük yevmiyesini kesti, öbürünün de bir aylığını. Üstüne üstlük, bir ay da çarıksız çalışma cezası verdi. Yazık değil mi bu boynu buruklara?"

Recep, boynu buruklara baktı yardım arzusuyla, terini silmeden, gömleğini kafasından geçirdi. Demin karanlıklarda, derceli alçalım dehlizlerinde Boz Atlı Hızır gibi gezinen iyi ruhları hayal

ederken tecavüze uğrayan kısrağın konuşmasını duyar gibi olmuştu.

"Ben anladım," diye söze girdi. "Memduh Çavuş, atın acısını duydu. Onun ocağa inmesini anladım, bizi orda toplamasını anladım. Kısrağın acısından korktu. Bir felaketten korktu. Gördünüz mü, karanlığı nasıl kokladı?"

"Hadi canım sen de!" diye homurdandı Hurşit. "Bu fukara çocukların acısını anlamayan, atın acısını nasıl anlar?"

"Anlar," diye diretti Recep. "Ermiş anlar, insanın acısından evvel hayvanınkini anlar. Hayvan konuşmaz. Hayvanın acısı konuşur. Ermiş insan hemen anlar. At, Memduh Çavuş'a neler anlattı? Ben dünkü düşümde hepsini öğrendim."

"Neler anlattı?" diye güldü Mikâil.

"At dedi ki 'Benim ırzıma geçtiniz, ha bir insan ha hepiniz. Ha karınızın ırzına geçildi ha benim, fark etmez. Memduh'u ağlatan atın bu sözüydü."

Hurşit, acı acı gülümsedi; kof, kasıntılı, kayışsuratlı bir madrabazın, amele tarafından anlaşılmadığına hayıflandı; oturduğu yerden kızgınlıkla kalktı, torbasını kazmasını lambasını aldı.

"Amaaan Recep sen de, git bunları bayırdaki bozboruk otlarına anlat," diyerek oğluna döndü: "Torbanı al oğlum, yevmiyemizi alıp Zonguldak yoluna koyulmanın zamanı geldi. On beş gün uzak kalırız bu cehennemden. Memduh'a inanan insanlar da ayrı bir cehennem. Maden çekilir de insan çekilmez."

Galeride yürürlerken çocuğa biraz nasihat vemeyi düşündü. Babası Cemal canlandı bilinç aynasında. Her iş çıkışında, babasıyla yan yana, onun nasihatlarını dinler görünerek yorgun argın, yeryüzüne doğru yürüyüşünü anımsadı. Vazgeçti nasihattan. Çarıklar yırtılmış, parmaklar dışarı çıkmıştı. Zonguldak'a vardığında, kendisine ve oğluna birer çarık dikmeliydi. Lambanın aydınlattığı her direğe dikkatle bakıyordu. 'Direklerin çoğu mantarlaşmış, çürümüş, çiftleşmiş,' diyecekti vazgeçti. Neşat'a ölümü anımsatmaktan, moralini bozmaktan korktu.

"Cinler, kandil ışığından korkarlar mı baba?"

"Korkarlar, ışığa gelmezler. Yüreği temiz çocuklara hiç yaklaşmazlar; güzel, bitimli çocuklara..."

"O zaman Hızır'ı niye yaktılar? Hızır'ın yüreği temizdi."

Yüreği burkuldu Hurşit'in. Sonu belirsiz acılar ve inceliklerle oğlunun kâkülünü sıvazladı. Yalan söylememenin, insanı iyiliğe çeken sözler üretmenin bir yolu olmalıydı. Çürümüş iki traversin arasındaki çamur yalağına battı ayağı. Aldırmadı.

"Doğru. Hızır'ın yüreği temizdi. Hızır, ata ot vermeye gitmeseydi yanmazdı, kurtulurdu."

"Yüreği temizdi. Ata ot verdi, su verdi. İyilik etti. O zaman Hızır'ı cinler yaktı, baba."

"Cinler yakmadı uşşam."

"Kim yaktı?"

"Kömür tozları tutuştu, patlama oldu. Yangın sardı her tarafı."

"Kömür tozlarını kim tutuşturdu, baba? Cinler tutuşturdu."

"Cinlere takma kafanı Neşat. Biz bu ocağa rızkımızı kazanmaya geldik."

Karanlığa tutunan ışıklara, hareketli karartılara baktılar. Sola çekilerek gruplar halinde damarlara giden gece vardiyası madencilerine yol verdiler. "Allah selamet versin," temennilerinde bulundular karşılıklı olarak. Yokuş yukarı tırmanışa geçtiklerinde Hurşit, soluk alma güçlüğüyle karşılaştı. Duvara doğru çekildi, çömelip sırtını hava borusuna yasladı. Ağlayan kayaçtan, gazlı su damladı ensesine. Direklerin, kamaların, bağların seyrekliğine takıldı kafası. "Direklerin çoğu fosuramış," diye iç geçirdi. Tuzlu su damlalarının olduğu yerlerde, direklerin geç çürüdüğünü söyleyen tahkimatçının kim olduğunu anımsamaya çalıştı. İçinde yoğun, boğum boğum bir sis belirdi, siste vakitsiz çatlamış bir tomurcuk... Oğlunun parçalanmış çarıklarına baktı yeniden. Neşat o anda, cinlerin, insanın boğazından sinsice girip nefesini kesebileceklerini aklından geçiriyordu. Bu durumu Hurşit'e açmanın bir yararı yoktu artık. Hurşit, güçlükle ayağa kalktı. Oğlunun o anda ne düşündüğünü merak etti. Çocukluk yıllarına gitmek, oradan güç almak istercesine elinden tuttu Neşat'ın. Yürümesini kolaylaştırmak için

babasının kazmasını aldı Neşat. Her yeryüzüne çıkışı, cehennemden çıkış gibi algılayan Hurşit, dinlenmek ihtiyacı duydu, bir kere daha oturup yer altına inen fesli, sarıklı, şalvarlı, çarıklı, çıplak ayaklı madencileri izlemeye koyuldu.

"Baba kalk, burda kaba yel var, üşütürsün."

Oğlunun endişesi, hoşuna gitti Hurşit'in. Başkalarını düşünme konusunda anası Kumru'ya çekmişti bu çocuk. Kalktı, yatakhaneye doğru yürüdü. Kömür ve cüruf yığınlarının arasından geçti. Güneşin, batı yakasında renk cümbüşüne soktuğu bulutlara baktı. Ciğerinin de o bulutlar gibi morarıp kızardığını düşündü. Başını çevirince maden idaresinin önünde toplanan madencileri gördü.

"Yevmiyemizi alsak, gece yola koyulsak nasıl olur, uşşam?"

"İyi olur," diye sevindi Neşat. "Ama sen yorgunsun, hastasın baba. Yol zorlar seni."

"Fazla bir yol yok. Ay ışığında, temiz havada yürürüm. Sen zorlanmasan ben zorlanmam."

"Ben zorlanmam. Gidersek iyi olur. Ama eşkıyalar yolumuzu keserler, paralarımızı alırlar."

Soyulan, öldürülen madencileri, Ömer Ali'yi, Kancacı Hadi'yi, Pasacı Veyis'i anımsadı Hurşit.

"Bir şey olmaz, korkma." Kardeşleri geliyor mu diye dönüp arkaya baktı. "Bir de emmilerine sorsam, kabul ederlerse yola revan oluruz."

Yevmiyelerini almak için idare binasına yaklaştıklarında, bir grup muhtarla karşılaştılar. Hurşit, kendi köyü olan Zonguldak'ın muhtarını hemen tanıdı.

"Katırcıoğlu'nun ne işi var buralarda?" diye bıdırdandı.

Gözü, ocaktan çıkan madencilerdeydi Katırcıoğlu'nun; eliyle gel işareti yaptı Hurşit'e. Gülümseyerek geldi Hurşit, muhtarlarla tokalaştı; niyetini bakışlarında yansıtmayan, iyi dinleyen ve konuşan her insanı her noktada gülümseyerek destekleyen Katırcıolu'nun halini hatırını sordu. Bu adamın Kozlu'ya hayırlı bir iş için gelmeyeceğini düşündü. Katırcıoğlu, Neşat'ın siyahlaşmış,

pejmürde, sıska görünümü karşısında parlayan hayretini ustalıkla gizledi, kafasını sıvazlayarak:

"Aslanım benim, tam bir madenkeş olmuşsun," dedi. Bir kere daha sordu Hurşit'in halini hatırını. "Yevmiyelerinizi almaya geldiniz herhal. Artık bundan sonra yevmiyelerinizi, maden idaresinin mutemetinden değil, benden alırsınız."

"Niyeymiş?" diye öksürdü Hurşit.

Kazmacının sesindeki hasmane havayı ânında sezdi Katırcıoğlu.

"Maden idaresiyle konuşmamızdan bu karar çıktı."

"Bizi çalıştıran kimse, yevmiyemizi o verir."

"Sizi ocaklara gönderenler köy muhtarlarıdır, bunu unutma." Destek ararcasına dönüp diğer muhtarlara baktı, Katırcıoğlu. "Haksızsam söylesinler."

Sultan Abdülaziz'in, su yerine zemzem içtiğini, Avrupa seyahatine giderken abdest suyunu beraberinde götürdüğünü, gavur toprağına basıp günaha girmemek için de özel olarak yaptırdığı ayakkabılarının tabanına temiz İslam toprağı yerleştirdiğini ve tüm Avrupa sultanlarını yağlı güreşte tuş ettiğini konuşan muhtarlar, oralı bile olmadılar.

"Bu âdet, daha evvelden niye yoktu?"

"Vardı da bizim köyün muhtarı rahmetli Kara Süleyman Cebeli'yi dinledi, bu işe el atmadı. O öldü, yerine ben geçtim. Benim de huyum kurusun, hiçbir işi eksik yapmam. Bak burda muhtarlar var. Senelerdir buraya gelirler, gönderdikleri amelelerin yevmiyelerini alır, kendi elleriyle dağıtırlar. İstersen sor kendilerine."

Hurşit, Sultan Abdülaziz'in gücünü, dirayetini ve yakında Belgrat'ı geri alacağını tartışan muhtarların, böylesine ciddi bir konuyu bırakıp küçük bir meseleyle ilgileneceklerine inanmadığı için sormadı bir şey. Sorsa bile, getirdikleri madencilerin, kendileri hakkındaki şikâyet ve küfürlerini çok iyi bilen bu insanlar, ters cevap vereceklerdi. Gözlerini devirip çevrede gezinen vergicilere, veresiye satış yapan bakkal sahiplerine, tefecilere, fahişe çalıştıranlara, şöyle bir baktı. İtirazının boşuna olduğunu düşündü.

Katırcıoğlu, "Hele gel," diyerek, dopoyu çepeçevre kuşatan çam ağaçlarına doğru yürüdü. Atının bağlı olduğu ağacın dibinde durdu. Heybeden defterini çıkardı.

"Siz dört kardeşin yevmiyesini aldım ama oğlununkini vermediler, cezalıymış," dedi. Hesabı ayrıntılarıyla anlatmaya koyuldu. Elini, ilkin cepkeninin, sonra da mavi kumaştan yeni dikilmiş paçalı şalvarının cebine soktu, kesesini çıkardı. Vergi memuruna ve Zonguldak imamına verilecek miktar ile muhtarlık hakkını kestikten sonra gerisini Hurşit'in avucuna saydı.

"Çok vergi kesmişler. Ben bununla dükkâna olan borcumu öderim, elimde ancak köyde geçireceğimiz on beş günün yiyecek parası kalır" diye homurdandı Hurşit. "O bile zor kalır. Dine imana sığar mı bu?"

"Oğlun ceza almış, Hurşit."

Neşat'ın bakışları çakmak çakmak kıvılcımlandı. Dikkatini önce oğlunun sonra da atın gözlerine yöneltti Hurşit. Haksızlığa diken gibi batacak bir söz, bir destek aradı.

"Oğlum ceza alsa ne olur, almasa ne olur," diye öksürdü zorlu zorlu. "Onun on beş günlük yevmiyesi, dükkâna olan on beş günlük borcun yarısını bile karşılamaz."

"Vala sizin durumunuz gene iyidir, Hurşit. Beş kişisiniz. Tek olanlar boğazına kadar borçludur, çıplaktır, açtır."

Hurşit dinlemedi Katırcıoğlu'nu. İçsel dengesini ve enerjisini yitirmiş bir ruhla yatakhaneye doğru yöneldi. Gökyüzüne yayılmakta olan karanlığı izledi. Yevmiyelerin verildiği her on beş günün sonunda, gökyüzü kararıyor, karartıda binlerce alacaklı insan, cepkenli, çakşırlı, kuşaklı, feraceli, potur saltalı, külahlı, zıvgalı, binlerce garip yaratık gezinip duruyordu. Durdu, çarığının yırtığına baktı. Gökyüzünün de bir gün çarığı gibi yırtılacağını, tüm bu gezinen garip yaratıkların o yırtıktan taş yağmuru gibi yere yağacağını hayal etti. Gitti hemen dükkâncıya borcunu ödedi. Yatakhanenin önünde kardeşleriyle buluştu. İçindeki boşluk ile Harun'un duvar dibindeki çömelmiş yalnızlığı arasında durup düşündü biraz. Bir aylık yevmiyesi kesilen bu çocuk, köyüne parasız gidecek, on beş gününü orada parasız geçirecek, döndüğünde on beş gün çalışacak

ve yine parasız dönecekti köyüne. Bu dünyada tecavüze uğrayan hiçbir kısrak, bu durumda olan bir çocuğa, böylesine ağır bir ceza veremezdi. Elini cebine soktu, dört kuruş çıkardı. Gitti, Harun'un avucuna koydu. Hemen ayağa kalktı Harun.

"Sağ ol Hurşit ağabey, çalışır, borcumu öderim."

Az ötede, durumu hüzünle izleyen Neşat:

"Ödemesen de olur," dedi; cılız, sevecen bir sesle. Yatakhaneden çıkan Recep'e yaklaştı, "Babam, Harun'a yardım etti," diye fısıldandı.

Neşat'ın yavuz derdini ânında anladı Recep. Hayatın çıkardığı güçlüklere meydan okumanın zamanıydı. Kaşlarını çattı, kömürün kararttığı çıplak ayaklara doğru yürüdü. Küfecinin her desteğe "Eyvallah" diyen, fena halde muhtaç, mağdur ve utangaç duruşundan etkilendi Recep.

"Üzülme Harun, ben yardım eder, rahatlatırım," diyerek elini cebine soktu. Katırcıoğlu'ndan artakalan on beş günlük yevmiyesinin yarısını Harun'a verdi. "Memduh Çavuş'tan çarıklarını istemedin mi?"

"İstesem de vermez. 'Bir ay çarıksız çalış, köyüne de çarıksız git gel,' demişti bana."

"Bir de o adama ermiş dersin, Recep," diye öfkelendi Hurşit. "Ermiş adam bunu yapar mı? O adam sefil, kurnaz, kölemen, Cabbar..."

Recep, akşam akşam Hurşit'le tartışmak istemedi. Hurşit, günahkâr bir madenciyi ocaklarda çıplak ayakla çalıştırmanın ne demek olduğunu bilmiyordu. Çıplak ayak, kömüre basıyordu. Kömürde ölüm ve ateş vardı ama bereket de vardı. Bazı insanların aklıyla öğrenmesi zordu. Onlar, ateşe basan, buğday yığınına giren, keskin kömür parçalarında kanayan çıplak ayaklarıyla öğreniyorlardı. Aklın mayasında acı vardı. Durdu, düşüncelerinden sıyrılarak iyice sokuldu Harun'a. Nadaslanmış, sıcak duygularla çarıklarını çıkardı.

"Al bunları giy. Benim köyde bir çift çarığım var, gider giyerim."

"Benim köyüm yakındır, Recep. Yalınayak giderim."

"Al giy, benim köyüm daha yakındır," diye ısrar etti Recep.

Hurşit ile kardeşleri, durumu ilgiyle izliyorlardı. Neşat, sevinçliydi. Duvar dibinde çömelerek cüceleşen arkadaşı ayağa kalkmış, yalnız olmadığını anlamış, köyüne gidecek gerekli gücü toplamıştı.

Hurşit, oğlunu, kardeşlerini ve Recep'i yanına alarak yola çıktığında karanlık çökmüştü. Biçilmiş taze ot kokusunda demlenen sesleri, yaşamı umut ve temennilerle soluyarak yürüyen işçileri, Hurşit'in öksürükleri eşliğinde dinleye dinleye yürüdüler bir müddet. Recep en arkadaydı. Aklını gözlerinde gülümseten uslu kadınların söylediklerini anımsamaya çalışıyordu. Bir yerlerden bir oğlak beğirtisinin geldiğini duyar gibi oldu. Karanlık çökmeden az önce yuvalarına rızk arayan ama bulamayan anaç kuşların mırıltılarını fark etti birden. Gece gündüz, durmadan istavroz çıkaran Maria'nın küçük kızı Katerina'nın pencereden, çitlerin arkasından güneş gibi ışıldayan gülümseyişleri canlandı gözlerinin önünde.

Yeni ve bu sefer daha derin bir öksürük krizine yakalandı Hurşit. Köküyle birlikte devrilmiş bir çam ağacına yaklaştı güçlükle, kökteki taze toprak kokusuna yasladı kalçasını. Bir top öksürük ateşine dönüştüğünü ve bedenine sığmayan bir insan haline geldiğini sandı. Terlemişti. Bağrını, tül kurutan, yumuşacık yele doğru açıp serinledi biraz.

"Yol yarılandı," dedi Yusuf. "Eve vardık mı rahat edersin. Sıcak bir çorba iyi gelir."

"Zorlandıysan sırtıma alırım," dedi Recep.

"Senin ayağında çarık yok," diye karşı çıktı Neşat. "Babamın bir şeyi yok, yürür."

Ölmesi durumunda, Kumru'nun ve çocukların ortada kalacağından korktu Hurşit. İçlendi, sisli düşüncelere dalmak üzereyken:

"Yürürüm," diye mırıldandı. "Az soluklanın. Dizlerime derman gelsin biraz." Başını kaldırıp gökyüzünde arayışa çıktı. Belez hastalığına yakalanmış, arka ayaklarını kıpırdatamayan bir sığır sürüsü canlandı gözlerinin önünde. Sürünün, boynuzlarını kazma gibi kullanarak gökyüzünü ışığa doğru delmeye çalıştığını aklından geçirdi. Gökyüzü, ışığa açılan engin bir kapıydı. Boynuzlamalarla bu

kapının ortasında açılacak bir mazgal, bir enik kapı, sürüyü ışığa götürebilirdi. "Her kazmacının dizlerinde ağrı var mı?"

Sorudan, Hurşit'in dizlerinde ağrı olduğunu çıkardı Recep. Moral vermek için:

"Var," dedi. "Diz çökmeyen kazmacı mı var. Dizlik kullanmayanların dizleri yaralıdır. Ağrısız sızısız kazmacıya rastlamadım ben. Sen rastladın mı Mikâil?"

"Ben de rastlamadım," dedi Mikâil.

Toprakta hafif bir yıldız aydınlığı vardı. Sayısız göz ve gaganın seyri altındaydı gökyüzü. Her kıpırtı, her canlıyı ilgilendiriyordu. Hayalin, arayışın, kuşkunun ve korkunun ayağa kalktığı tatlı bir karanlık çökmüştü tepelere. Yollar, Kozlu'dan çıkıp gruplar halinde Zonguldak'a, Çarşamba'ya (Çaycuma) giden madencilerin yorgun, acılı, alaycıl, şen vıdıvıdılarıyla canlanmıştı. Bir ara madencileri, atlı bir zaptiye kolu gelip geçti. Yol sohbetleri, Devrekli Kör Bayram'la Zehra üzerine kaydı hemen. Bayram'ın dağlardaki eşkıyaları çevresinde topladığına ve yakında çok kişinin canını yakacağına dair yorumlar dallanıp budaklandı.

Eve vardıklarında kimse uyumamıştı. Hurşit, çocukları Anşa ile Cemal'e sarıldı ilkin. Kumru'yu kucakladı sonra. Kadının ana sütü ve mısır hamuru kokan gövdesini kollarının arasında bekletmek istedi. Kumru utangaç bir edayla sıyrıldı, oğlu Neşat'ı kucakladı yeniden. O âna kadar evini ocağa attığı odunların aleviyle aydınlatan Kumru, Hurşit'in daha önce havzadan getirdiği idare lambasını yaktı. Kocakarı Elif, ağır hastaydı. Torunlarının ocaktan dönüşünü beklediği için, ölümünü kendi iradesiyle ertelemişti. Oturma salonunun köşesinde, sarı çamdan yapılma bir kerevetin üzerinde boylu boyunca yatıyordu. Madenciler, ninelerinin yorgandan çıkan ve dev bir örümceği andıran mor damarlı elini öptüler sırasıyla. Kocakarı durumu fark etti, "Geldiniz mi," dercesine gözkapaklarını aralayıp dikkatle bakındı. Kadının o güzelim gözleri, haddinden fazla öne fırlayan ve kara çilleriyle, benekli pisi balığının sırtını andıran ilginç kaşlarının altında, canlılığını yitirmişti.

"Artık ne söyleseniz duymaz," dedi Kumru, Kocakarı'ya hizmetten kurtulmanın sevinciyle. "Sağırlaştı. Dili de ağırlaştı. Beş gün evvel, son sözünü söyledi."

"Ne dedi," diye merak etti Hurşit.

"Ağladı yaşın yaşın, 'Benliğime lanet,' dedi."

Kocakarı, gelinin söylediklerini duymuşçasına kapadı gözkapaklarını. Sakinleşti.

ŞİDDETİN DENGESİZ BİLİNCİ

Altın suya düşünce neden dibe oturuyor,
Neden balçığa gömülüyor, kendini göstermiyor?

Hayatında hiç bu denli huzursuz olmamıştı, Serdar. Uykusuzluktan gözleri küçülmüş, gözbebekleri, zaman zerreciklerinin gözeneklerine baka baka büyümüştü. Hayat sırnaşıyor ama bir türlü yâr olmuyordu kendisine. Yeryüzünde sevdiği tek bir insan bile kalmamıştı. Adamları da artık onu eskisi kadar sevmiyorlardı. Söylemi sertleşmiş, davranışları ise ruhsuz aklın yarattığı zenginliğin iğvasıyla türedi biçimler almıştı. Dikkatini deminden beri, kerevetin boşluğunda bağdaş kurup sol böğrünü minderden ziyade, minderin bahtsız geçmişine yaslayan Muhtar Katırcıoğlu'nun yüzünde yoğunlaştırmıştı. Söylenen her sözü, sağ duyusunda temellendirme çabası içinde olduğu için, konuşmaya zaman bulamayan bu aptal adam, eski zenginlerden Sinoplu Kavizade'nin damadı Kara Ahmet'e nasıl da benziyordu. Kara Ahmet demek, ışığın derya kıyısında halvet olduğu yer demekti; derya ve menzil aşkıyla birlikte uğuldayan büyük bir tersane demekti; tersaneyi çevreleyen, kârhane, mahzen, divanhane, cami, hamam, zindan, kahvehane, amele kalabalığı, harıl harıl yapılıp devlete satılan kalyonlar, tekneler ve Çerkes kızları demekti. Tespihini, gizemli bir kayboluş duygusuyla dizine geçirdi, kahvesinden bir fırt çekti, derin derin soluklandı. Sorunu çözmek için bir araya gelen ama gereksiz ağız dalaşlarından dolayı sorunu unutup yarattıkları yeni sorunlarla uğraşan adamlarını izlemeye koyuldu yeniden.

"Bunlar nasıl insanlar," diye iç geçirdi. "Nasıl konuşuyorlar böy-

le? Her yükün sorumluluğunu alıyorlar, her yükün altından kalkacaklarını bağıra bağıra beyan ediyorlar, sonra da, bir eşek, bir de aldıkları yükü eşeğe yükleyecek bir hizmetçi istiyorlar."

Önlerinde, işlemeli pelemet bezinin üzerinde, boş toprak tas-lar ve duvardaki kandil alevinin tüm dikkatini üzerlerinde toplayan gümüş kaşıklar duruyordu. Çimlenmiş buğdayın kaynatılmasıyla yapılan uğut tatlılarını yeni yemişlerdi. Serdar, mısırı birbirine sürterek taneleyen, sütü mayalayıp uyutan, kesilen üveç koyunun kellesini ve ayaklarını, alevlerde kavurup tüylerinden arıtan kadınların yan odadaki bıdırdanışlarını dinlerken karşısında oturan, Kâfir Mahmut'u süzüyordu. Kâfir'in sağını Tahsin, solunu ise kardeşi Şinasi almıştı. Tartışmalar uzadığı için Mahmut'un kafası, birbirlerini baş döndürücü bir hızla kovalayan, serkeş çağrışımların, imgelerin çanağı haline gelmişti. Adam, söyleyeceği sözü, ağzında haddinden fazla beklettiği için söz, anlam kaybına uğruyor şeyleşiyor, yüzüne bir anlam krizi olarak yayılınca şey şey diye geveleyip duruyor, şeyleşmiş bir insan izlenimi veriyordu.

"Ya şu Kâfir Mahmut," diye sürdürdü iç geçirişini Serdar. 'Şey'in dışında bir şey öğrenmek mümkün olmuyor bu adamdan? Kafadan ve ağızdan kabız olmuş. Şerefsiz herif. Acısan fukaradır, çıplaktır desen, donunu çıkarıp versen, kıçına sulanır. İşemeye gitsen yerini kapar. Hık demiş babası Miyancı Musa'nın burnundan düşmüş gavat; yeri geldiğinde, kendi ağzıyla değil, kesesinin ağzıyla konuşmasını çok iyi bilir. Parası da olsa...'

Uçurumun kıyısında, uçurak bir evin içinde; duvarları boydan boya kaplayan halıların içinde; her nakışın, her ilmiğin, her hatanın içinde ve kendi rengine bağıran sıcak kanın içinde kendi boşluğuna doğru iç geçirip duruyordu.

"Ya şu emmioğlu Tahsin? Pimpirikli herif. O olmaz, bu olmaz, ona dokunursam kirlenirim, buna dokunursam kırılırım. Adama çizgili kâğıt versen, 'Al yaz,' desen, yazısını iki çizginin arasına yazar. Yüzünde, meramının sezilmesine yardımcı olabilecek tek bir hayat belirtisi yok. Yüz de yüz olsa: Havı dökülmüş ergin kumaş. İçlerinde en işe yarayan gene bu Sait'tir. Yürürken fil izi bırakan babayiğit bir adam. Gelgelelim Allah kelle vermiş ama içine beyin

koymayı unutmuş. Şu diken deryasını geç dersin geçer ama çimene kavuşunca da sıçar.'

Dayanamadı daha fazla:

"Yahu bırakın bu çene velvelesini," diye aniden girdi. "Çok öten kuşları bu dağlarda tilkiler yedi. Şimdi siz emin misiniz Bayram'ın o mağarada kaldığına?"

"Ben eminim," dedi Muhtar Katırcıoğlu. Elini, öne doğru abanan ve alnını topatan kavununa çeviren, beynine bastırdı. "Dün gece gelmiş oraya o kahpeyle beraber. Hemen yer değiştirmezler. Elimizi çabuk tutmamız lazım."

"Kesinlikle Gelik Mağarası'ndadır o," dedi Tahsin. Kafasının bir yanı Bayram'da diğer yanı da, büyük Çerkes sürgünü sırasında, Trabzon'dan toplayıp getiremediği, getirip de kömür havzasında satamadığı, kimsesiz Çerkes kızlarındaydı. "Dudu Kadın, kendi gözleriyle görmüş. Cebeli'nin oğlu Yakup da mağaradadır. Buna kesin eminim."

"O zaman tüfeklerinizi kuşanın kalkın," diye ayağa kalktı Serdar.

Korku büyüdü. Önce ekip ayağa kalktı, sonra korku. Konuştukça korkusunu bastıran, huzura çıkma duygusu içine giren Serdar:

"O mağaranın da sonu yok," dedi. "İçinde göl var, yan yollar var, git git bitmez. Geniş ama yüksek de değil."

Sait, içindeki ölünün kemerinden çıkardığı iki ağzı keskin saldırmayı, kılıfıyla birlikte kendi kemerine geçirirken:

"Biz pusuya yatarız," dedi. "Mağaraya girmek tehlikeli olur. Eğer silahlı adamları da varsa bizi avlarlar."

"Zaptiyeye haber verelim mi?"

Katırcıoğlu'nun bu sorusu, hoşuna gitmesine rağmen işine gelmedi Serdar'ın:

"Sakın öyle bir şey yapmayın. Onların leşlerini biz götürür teslim ederiz zaptiyeye. Kastamonu'dan Bolu'ya kadar bu havalinin beni iyi tanıması lazım."

Dürdane duyar mı duymaz mı endişelerinden uzak ve yüksek sesle konuşuyordu artık. Evin kadını, zenginliğin biricik kaynağı Dürdane, eskisi gibi söz geçiremiyordu Serdar'a. Serdar, kendi aklının ve bileğinin gücüyle büyümüştü. Bir ocak, iki dükkân açmış, vergi toplamayı üzerine almış, işçi sevkıyatı, tahkimat ve taşıma işlerini kısa zamanda geliştirmiş ve giderek karısını baskı altına almış, susturmuştu.

Çakmaklı tüfeğini omzuna attı. Kabzasının pirinç plakası üzerinde "1844" ibaresi bulunan kapsüllü tabancasını da kuşağına sokup ekiple birlikte bahçeye çıktı. Çit kapısının önünde durdu, karanlığın meramına kulak verdi. Karanlık koyulaşmış, ormanlı tepeler, kendilerini gizemli seslerle ifşa eden gölgelere, kıpırtılara teslim olmuştu. Karanlık, insana, her zamankinden daha mesafeli duruyor, kendini olduğu gibi göstermiyor ve sırlarını olduğundan daha çok hissettiriyordu. Dedesinin, bir zamanlar, dağlarda eşkıyalaşan, levent ve suhtevat taifesine ilişkin anlattıklarını anımsadı Serdar. Karada soyulan kervanları, deryada ise yelkenli teknelerle yolu çevrilip kaçırılan, halat, kereste, keten bezi, balmumu, ipek kozası, tütün ve pirinç yüklü Ereğli gemilerini anımsadı. Çit kapısını açıp ekibiyle birlikte bahçeden çıktı.

Ekip, çit kapısından bahçeyi terk ederken Dürdane de Tahsin'in karısı Müfide'yle birlikte bahçeye çıktı. Kadının kafasını gün boyu işgal eden ölüm sohbeti, cümle cümle, sözcük sözcük, harf harf parçalanarak karanlığa yayıldı; içkin ve aşkın anlamlarıyla ayna gibi birbirlerinin içini gösteren, kanlı, şeffaf mermi mahşerine dönüştü. Kadın, mermilerin yarattığı korku ve kuşku kuyusundan, uzaklaşan karatılara bakarken ürperdi, kocasının kanlı cesedini görür gibi oldu.

"Kuzulu koyunu kestiler," diye mırıldandı; "Oturdular, yediler, sonra da kalktılar, tüfek tüfek karanlığa girdiler; hayra alamet değil."

Katırcıoğlu, muhtar olduğu için baskına katılmayacaktı; evinin önünde, "Bekleyin," diyerek ekipten ayrılıp içeri girdi; az sonra, Serdar'ın Kozlu'dan getirtiği üç fedai, Atıf, Kirli Ali ve Haraza Hasan çıktı evden. Sayısı sekizi bulan çete, Gelik Mağarası'na doğru hareket etti hemen.

Serdar'ın kafasının yerinde birkaç kafa, her kafanın içinde de baskına ilişkin birkaç tasarı vardı. Her adım atışında değişiyordu bu tasarılar. Kendisi de dâhil, herkese karşı büyük bir güvensizlik gelişmişti. Ortalık insanlarla kaynıyordu ama iyi insan yoktu. Dalkavuklar, müzevirler, hayatlarını kötü haber vermeye adamış tellallar, yazı gösterip tura atanlar, doğrularını söylemeye zaman bulamayacak kadar yalana batanlar... İkide bir duruyor, karanlığı dinliyor, niyetini anlamaya çalışıyordu. Karanlığın durup dururken bu denli koyulaşması hayra alamet değildi.

Üç saatlik bir yürüyüşten sonra Gelik'e geldiler.

"Ateşi gördünüz mü," dedi Sait heyecanla.

Durdular, karanlığı iğne ucu gibi yırtan ışığı izlediler. Işık, Serdar'ın içinde, Bayram'ın, ışığını yitirmiş kör gözüne dönüştü.

"Mağaranın olduğu yer işte orası."

"Başka yer de olabilir," diye itiraz etti Tahsin.

"Dereyi görmeden paçayı sıvamayın," dedi Serdar. "Yaklaşmamız lazım."

Tüfeklerini omuzlarından indirdiler. Heyecanın son sınırındaydılar.

"Bende sekemenlik hevesi yok," dedi Serdar. "En öne sen geç Sait. Sekiz kişilik baskın kolunun sekemeni sen ol."

Sıraya girdiler hemen. Karanlık insanları çözemeyen ama karanlıkta yol bulmanın ustası olan Sait, baskıncıları kese yoldan mağaraya yöneltti. Ateş gerçekten de mağaranın tam önünde yanıyordu. Ateşin çevresinde, oturan insanlara benzer birkaç gölge vardı. Ateşe yüz elli metre yaklaşıp tam siper yattılar. Neden kıpırtılar, sesler yoktu? İnsanlar neredeydi? Yoksa baskını sezinleyip karşı pusuya mı yatmışlardı?

Sait, ateşi ve yöresini, korkunun güçlendirdiği, bin gözlü bir sezgi yetisiyle süzen Serdar'a yaklaştı; fısıltıyla:

"Ben etrafı bir kolaçan eder, gelirim şimdi," dedi.

"Geç kalma," diye uyardı Serdar.

"Tamam," diyerek sessizce kalktı Sait, karanlığa karıştı.

Serdar, Kozlu'dan getirdiği üç delibozu, Kâfir Mahmut'la birlikte, ateşe daha yakın bir yerde mevzilenmeleri için öne sürdü. Tahsin'i ve Şinasi'yi yanına aldı, ateşin kör noktasında beklemeye koyuldu. Ateş, karanlığı parçalıyor, birleştiriyor; metaforlar, bilmeceler, devler, cüceler yaratarak tüm asil ve asli duruşların zeminini çekip alıyor, bekleyişi korkuya, korkuyu buhrana yediriyordu.

Serdar, karanlığın, hareket halinde olduğunu, demir gibi ergiyip kendi içine aktığını düşündü. Akan, fingirdeyen hiçbir karanlık, hayır getirmemiş, kindar bir kadın gibi her şeyini gizlemiş, görünmeyen kocaman gözleriyle kıpırtıları dikizlemiş; ve gizlediği bir hançer, bir yağlı kurşun, bir kör kuyuyla punduna getirip, işini bitirmişti muhasımının.

"Karanlık, ateşi gösteriyor ama ateşi yakanları gizliyor," diye fısıldadı. "Bir tuzak mı var yoksa?"

Duyulmadı fısıltısı. Dikkatini, ateşin çevresindeki garip kıpırtılarda yoğunlaştırdı. Bayram neredeydi? Kendi doğrularını söylemeye cesaret edemeyen, susan, suskunluklarının kurbanı olan bu adamlar bu gece Bayram'ı ve Zehra kahpesini öldürebilecekler miydi? Sağ yakalarsam bel kılçığını titretirim o kahpenin. Bu ateş, neden mağaranın önündeydi ve neden böyle gür yanıyordu? Eşkıya iki şeyini ele vermezdi; ateşini ve ayak izlerini. Tüfeğini birden, kıpırdadığını sandığı çalılara doğru çevirdi korkuyla. Bekledi, kımsecikler yoktu. Bakışlarını yeniden ateşe çevirdi. Ateşe iki üç metre uzaklıkta yarı sinmiş bir gölge belirdi birden. Gölgenin belirmesiyle Serdar'ın:

"Vurun, kaçırmayın!" diye bağırıp ateş etmesi bir oldu. Tam siper yatan dört baskıncının aynı anda ateş ettiği noktadan acılı bir bağırtı yükseldi.

"Kaçırmayın, gebertin!"

"Birini vurduk, ötekisi yere yattı!"

"Ben gördüm, vurulan Bayram'dı! Kahpeyi kaçırmayın!"

Tüfekler peş peşe patlıyordu. Alevlerin çevresinde hiçbir kıpırtı yoktu. Şinasi ile Kâfir Mahmut, alevlere doğru yaklaştılar. Çevreyi dikkatle gözetleyip dinlediler. Şinasi büyük bir cüretle sürünerek

ateşin yanına geldi. Az ötede yüzükoyun yatan karartıyı görünce, tüfeğini doğrultup bir el ateş etti. Karartı kıpırdamadı. Çevreyi bir kere daha dikkatle dinledi. Sürünerek karartıya doğru yaklaştı. Evet, Bayram'dı bu. Vurulmuş, düşmüştü. Tabancasını kuşağından çıkardı, göğsünü hafif kaldırdı yerden, ateş etti, bekledi. Adam ölmüştü.

"Bayram'ı vurduk!" diye bağırdı. "Kadını kaçırdık, gelin," dedi. Ayağa kalktı. İki kaya parçasının arasında, karanlıkta yatan ölüye yaklaştı. Ölü ilkin çoğaldı, sonra parelendi, silinir gibi oldu. Şinasi, hançerini çıkardı, dikkatle eğildi, çevirip yakından yüzüne bakınca, çarpıldı ve doğrularak iki adım geri çekildi. Gözleri kendisini yanıltıyor muydu yoksa? Kana doğru yeniden yaklaştı, eğildi, elbiselere, yandaki tüfeğe, az ötedeki fese dikkatle baktı. Evet, o idi. Sınırlarını, bedenin ve bendeliğin çizdiği bir ruhla ateşe yaklaşmış, vurulmuş, bağırarak düşmüştü. Şinasi, dile ve dudaklara titreme şeklinde vuran, derin bir korku ve kan kriziyle doğruldu; hançeri ve tüfeği ellerinden düştü.

Baskıncılar ayağa kalkıp ateşe doğru yürüdüler. Bayram'ın vurulduğundan, Zehra'nın ise sırra kadem bastığından emindiler artık.

"Zehra kahpesi bu sefer kurtuldu," diye mırıldandı Serdar. "Sait, herhal onun peşine düştü."

Kardeşi Şinasi'ye yaklaşan Kâfir Mahmut:

"Bayram ölmüş mü?" diye sordu keyifle. Ses çıkmadı Şinasi'den. Mahmut çömeldi, yakından baktı ölüye. "Aman Allah'ım, bu ne felaket, bu bizim Sait. Sait'i mi vurduk biz? Bu nasıl geldi buraya, nasıl görmedik?" Döndü, gelmekte olanlara baktı. "Yahu biz Sait'i vurmuşuz, bu nasıl oldu?"

Baskıncılar afallamış, donup kalmışlardı. Yavaş yavaş geldiler, ölünün tepesine dikildiler; kaldırıp ateşin yanına getirdiler. Sevinç, merak ve gürültü yumağı kesilen Serdar, bir anda tenhalaşmış, sınırsız bir algı, korku ve kuşku gücüyle, Sait'in kanlı kafasını ve gövdesini seyre koyulmuştu. Dağlarda, eşkıya yuvalarında, ocak ambarlarında, evlerine dönerlerken soyulan madenkeşlerin para

torbalarında, semirip büyüyen, alımlı gövdenin iman tahtası ile karnı kan içindeydi. Yüzü, huzur içinde, ateşe dönüktü. Gözlerinde, karanlığın sevinci. Haşin bir ışıltı, gözbebeklerinde: Şiddetin dengesiz bilinci.

Sıkışan damarların, yükselen şekerin etkisiyle oturdu, ölünün taze kan tüten ikliminden, sönmekte olan alevlere doğru baktı. Yanı başındaki konuşmalar anlamsız, fuzuli bir uğultu gibi geliyordu ona. Adamlarına güvenmenin boş olduğunu, kendi korkusundan başka hiçbir gücün kendisine yardım edemeyeceğini duyumsadı. Başını kaldırdı, aşağılama ahlakının o karşı konulamaz mutlak hışmıyla:

"Bu baskına sizi niye getirdim ben," diye çıkıştı. "Birkaç uyuz köpekle gelseydim daha iyi olurdu," dedi. "Bu gavat, kahramanlık yapmak istedi ama belasını da buldu. Bize haber vermeden ateşe yaklaştı. Serkeş öküz belasını bulurmuş, hem de yivsetinden tuzlu kan yaladığı hançerle bulurmuş."

Serdar'ın, cesaret edip ateşe kadar yaklaşan, kendi cesur ölüsünü, dizginsiz bir kinle suçlaması, baskıncıların zoruna gitti.

"Kötü oldu," dedi Tahsin. "Zaptiye'ye ne söylememiz lazım şimdi?"

"Sait'i Bayram vurdu. Herkes bunu kafasına böyle yazsın. Ağzınızdan bir şey kaçırırsanız yakarım. Sait'i Bayram vurdu."

Herkes, kendisini, Serdar'ın ağzından çıkan ilk ve son cümleye hapsetti. Bayram kalabalıklaştı, mermi yağmurunun altında kalbura döndü Sait.

"Sait'in gövdesinde hem tüfek hem de tabanca kurşunu var," dedi Şinasi.

"İsterse on çeşit kurşun olsun, bize ne," diye burnundan soludu Serdar. "Sait'i Bayram'ın vurduğunu yayın köye. Bayram'da bir tüfek, Zehra'da da bir tabanca olduğunu söyleyin. Herkes bu habere inanmak zorundadır çünkü ortada ölü var."

"Sait'i Bayram'ın vurmadığı ne malum," dedi Kâfir Mahmut. "Ben birinin kaçtığını gördüm. Kaçan kesinlikle Bayram'dı. O kör baykuş, Sait'i kaçarken vurdu."

Gelirlerken yollara, kayaçlara, derelere, ulu ağaçlara düşen baykuş çığlıklarına kulak vermişlerdi.

"Doğrudur, yalan değil," diye onayladı Serdar. "Sait'i Bayram vurdu."

"Peki Sait'in ne işi vardı bu mağara'nın önünde?"

"O bizim meselemiz değil, Tahsin," dedi Serdar. "O zaptiyenin meselesidir. Bize sorarlarsa, 'Sait'i görüşmek için çağırdılar, tuzağa düşürdüler herhal,' deriz."

Sait'in silahlarını aldılar. Kurtların ve çakalların cesedi parçalamaması için de Şinasi ile Tahsin'i başucuna dikip olay yerinden ayrıldılar.

Haber aynı gece Zonguldak'a yayılınca kuşkunun yumuşak karnına kıvılcım düştü. İç içe geçen ve birbirlerini iç içe tepeleyen, yiyen dedikodular, mantıkla bilincin arasına girdi. Gücünü ön dayanaklarına vermiş, temelsiz, sarsak sesler, evlerde ne kadar sarsak ses varsa hepsini yollara döktü. Düşsel ilişkiler içinde, saf bir bilinçle gezinen, geviş getiren, herhangi bir kıpırtı veya ışıltı karşısında ise çağrışımlarla dolup yargılarından şippadak vazgeçen ama kocası Sait'in sevgisinden yoksun kaldığı an, kadınlığını kaybedecek bir kadın olarak tanınan Huriye başta olmak üzere, tüm köy halkı mağaranın önde toplandı.

Köke ve anlama dönmenin zamanı değildi. Hayatın kulağı, sökmekte olan şafağın ses zenginliğinde değil, çenelerden dökülen incilerde, tevatürlerde, rivayetlerdeydi. Allah'ın belası Kör Bayram, görüşmek için Sait'i çağırmış, Sait de iyi niyetiyle görüşme yerine gitmiş ama tuzağa düşmüştü. Bayram'ın sağ elinde bir tüfek, solunda ise sapı gümüş ve akik işlemeli bir hançer varmış. Sait iki ateş arasında kalmış, bir yanda Zehra, bir yanda Bayram. Bayram'ın görüşme haberini, Sait'e Tuluk Yakup ulaştırmış. Bir tüfek de Tuluk'ta varmış. Bayram'ın tüfekli adamları, daha Sait gelmeden, mağaranın çevresini çepeçevre sarmış, kuş bile uçurtmamış. Bayram aslında, Sait'i Serdar için çağırmış, "Beni şimdi Serdar'a götür," demiş, O da götürmemiş, çekmiş vurmuş. Aslında Sait Bayram'la görüşmüş, Bayram'a demiş ki: "Sen bana dokunma, ben sana yardım edeyim."

Bayram kabul etmiş, Sait'i yanına almış, yola koyulmuş, yolda Sait, Bayram'ı vurmak istemiş, Bayram da yutar mı, elini çabuk tutmuş, Sait'i vurmuş. Cesedini sırtlamış, getirmiş, ateşin çevresinde oturan yârenlerinin önüne atmış.

Halkın kalabalıklaşan rivayetlerini aralayarak kendisine yol açan Başçavuş Eşref, ölüyü alıp Zonguldak'a getirdi ve zaptiye birliği ile ilk baskını Hurşit'in evine düzenledi. Madenciler madene döndükleri için evde Kumru ile çocuklarından başka kimsecikler yoktu. Kocakarı Elif, hayatın seceresine ve nefsine lanet okuyarak ölmüştü. Başçavuş Eşref, Bıdık Bekir gibi, evi tarumar edercesine arattıktan sonra, Zehra'nın teslim olması için Kumru'yu rehin olarak tutukladı. Hemen arkasından, Cebeli'nin evini bastı. Cebeli o anda yataktaydı. Hayatı tutuşup yanmakta olan bembeyaz, ipek bir tül olarak hayal ediyor, kendisini ise ilerleyen alevlerin önünde kaçan bir korkak yerine koyuyordu. Cesur insan kaçmıyor, alevlere giriyor, alevleşiyor, aleviyle hayatı tutuşturuyordu. Yataktan güç bela kalkıp dışarı çıkarken Başçavuş Eşref'le göz göze geldi. Eşref'in korktuğu için kuvvetli olduğunu düşünürken aynı anda Eşref de Cebeli'nin, cinlerden kurtularak kendi korkusuna sığınmış bir tımarhane kaçkını olduğunu düşündü.

Ev didik didik aranırken Cebeli, bahçe kütüğünün üzerinde oturup karanlıkta bekleyen zaptiye erlerini seyre koyuldu. Şifa sunan, nurani bir yüz, Yakup'un yüzü ve koyunlar canlandı gözlerinin önünde. Koyunların gördükleri düşleri görüyordu Yakup. Yârenini, yarattığı kötü günlere kurban eden ve son anda koşup onu boğazlanmaktan kurtaran insanların soyundan gelmiyordu. Anlaşılmıyor, anlaşılmak da istemiyordu Yakup. Hayatın bir yanı böyleydi işte. Altın suya düşünce dibe oturuyor, balçığa gömülüyor, kendini göstermiyordu.

Cebeli birden ayağa kalktı. Duvarın dibinde çömelen Gülnaz Kadın'a baktı.

"Otur emmi, deprenme," diye emretti zaptiye neferi.

Otururken bakışlarını Gülnaz'ın yanında, saflık abidesi gibi dimdik duran ve sınırlarında gülümseyen Anşa'ya çevirdi. Kendisini o an, içi boş bir kütük, Anşa'yı ise kütüğü suyun üstünde tutan

efsunlu bir güç olarak hayal etti. Ve suçluluk duygusu içine girdi. Bu kadını yıllarca sevmemiş, anlayamamış, evin kendi kendine işleyen bir parçası olarak görmüştü. Bir insanın, birlikte yaşadığı başka bir insanı anlaması için ille sevmesi mi gerekiyordu? Bastonuna dayanıp, Anşa'ya doğru kalkmak istedi, zaptiye neferiyle göz göze gelince vazgeçti. Susan acılarının, yüreğini parelediğini, her parenin de çare dilendiğini sezinledi; kendi dışında, içe doğru sessiz sessiz ağladı.

Arama bitti. Askerlerle birlikte dışarı çıkan Başçavuş:

"Bana bak Cebeli Bey," diye seslendi; "Bu saatten itibaren, Yakup'un anası elimizde rehindir. Yakup gelip teslim oluncaya kadar, bu kadın karakol nezaretinde kalacak. Oğluna tez elden haber sal, anasını düşünüyorsa gelsin teslim olsun bize. Bu, onun da hayrına olur, vurulmaktan kurtulur."

Cebeli ayağa kalktı, Başçavuş'un yanı başında duran karısı Gülnaz'a, zaptiye neferlerine, neferlerin benzinde görünmeyen ama kendini hissettiren odaların tarumar haline baktı.

"Üzülme Cebeli," dedi Gülnaz Kadın. "Bu taze gün, hayırlı bir gündür. Ben gider, zindanın bir köşesinde kalırım. Yakup'umun canı sağ olsun, gelir teslim olur. Duru dağ suyunu dağda bırakır; kırmızı, sütlü bobruk mantarını da kayaların dibinde bırakır, gelir teslim olur." Askerlerin hüznünü duyumsar gibi oldu kadın. "Bu neferlerin hepsi benim oğlumdur. Her biri bir Yakup'tur benim gözümde. Yalnız da değilim. Kumru'yu da rehin almışlar. Zindanın bir köşesinde, beraber oturur bekleriz. Ben oğlumu beklerim, o da anasını."

Cebeli, söyleyecek bir şey bulamadı. Kadın, Yakup'u kurtardığını sanarak, inanarak ve anaca dalkavuklanarak konuşuyordu. Belki de içten, kan ateşiyle konuşuyordu. Zaptiyenin, Gülnaz'la birlikte bahçeden çıkışını, buruk bir yürekle izledi Cebeli. Oğlu Yakup'u, zaptiyeden önce, Serdar'ın vuracağından korktu. Çünkü Bayram, Serdar'ın en iyi adamını, Sait'i vurmuştu.

Gülnaz'ın ardından sessizce ağlayan Anşa, Cebeli'nin yanına geldi.

"Bu işte bir bit yeniği var Cebeli. Sekemenin tavrı betime gitti. Yakup'u bir yerde basar öldürürler. Bir yolunu bulsak, Yakup'a haber salsak, gece vakti bize gelse, götürsek kendi elimizle sağ salim teslim etsek, nasıl olur?"

"İyi olur Anşa, iyi olur da Yakup'u bulmak zor iş. Yakup, gördüğü her karınca yuvasının yanında, her ayı ininde kıvrılır yatar. Kendisini hayvan milletine emanet etmiş bir adam. Yakup'u bulsa bulsa bir hayvan bulur. Hayvana da söz anlatmak için Yakup olmak lazım. Bacaklarım dayansa gider dağ taş arar, bulurum. Bulduğum zaman da teslim etmem, Bolu ormanlarına gönderirim onu."

"Yakup'un en iyi arkadaşı, Yordan Çorbacı'nın oğludur. Kim bilir, Yakup'u gizleyen belki de o oğlandır." Gizemini anlaşılmaz kılan ve soru işaretleri yaratan bir tebessümle sustu kadın. "Ben öğrenirim."

Safranbolulu Yorgan Çorbacı'nın yüzünü anımsamaya çalıştı Cebeli. Yıllar öncesine, Kayadibi'nde suyla çalışan bıçkıhaneye ve Filyos Çayı üzerinden, Çarşamba'ya doğru giden kereste yüklü kayıklara, yapılıp ânında satılan evlere, hamamlara, kahvehanelere doğru kaydı düşüncesi; "İnşallah," diye mırıldandı.

Anşa, zaptiyenin dağıttığı evi düzene sokmak için içeri girdi. Cebeli, denizden gelen esintinin kendisine huzur verebileceğini düşündü. Yürümek geldi içinden. Çit kapısından çıktı, Muhtar Katırcıoğlu'nun, üstünde oturup altını ahır olarak kullandığı, cumbalı evinin önünden geçti, ormana yöneldi. Ormanın girişinde, acısını ifade edemeyen bir ağlayış duydu. Dikkatle dinledi, sese doğru yürüdü sonra. Birden, Tapbasan Şükrü'yle karşılaştı. Diz çökmüş, alnını, ölmüş bir eşeğin cesedine dayamış, ölüm acısından yayılan sesleri dinliyordu Şükrü. Cebeli, delinin, hilkat garibeleriyle birlikte, altı bataklık ama üstü biçilmiş yeşil bir çimen üzerinde oturduğunu sandı. Ağlayışını dinledi bir müddet.

Deli, algılama gücünü yitiren acılı kellesini, usul usul kaldırdı. Cebeli ile yüz yüze geldi. Yüzünü, ölümün ve eşeğin rengine benzetmek için kömür tozuyla karartmıştı. Gözleri, bağbozumunu, yanakları ise üzerinde çiy damlalarının ışıldadığı, ben düşmüş kara üzümü çağrıştırıyordu. Cebeli, delinin gözbebeklerindeki ışıltıda

yoğunlaştırdı dikkatini. Işıltı, ölüm acısından yayılan ve krizini, anlamını, iğfal gücünü yitirdikçe kara deliklere dönüşüp içsel bilinci, mantığı ve duyguları yutan, yamultan seslerin büyülü mizacıyla büyüdü, Cebeli'yi içine çekti.

"Başın sağ olsun Şükrü."

Şükrü, kaybolduğunu sandığı acılı başını ellerinin arasına aldı; bakışları, Cebeli'nin yüzünü aşıp gökyüzüne açıldı.

"Arif, Allah'ın rahmetine kavuştu, Cebeli. Bu dünyada, Arif'in yer üstüne çıkardığı ne kadar kömür var? Her neyse, hesabı bana düşmemiş. Yer altında çalışan tek eşekti o. Onun çıkardığı kömürlerin hepsi tek tek geldi, bana geldi. Tek tek ağladı, gitti hepsi. Ocağın Arabı var ya, her kazmakeşe yardım eden Ocağın Arabı, o mübarek adam da geldi. Yer yarıldı, yarıktan çıktı, hem de donsuz. Çıkar çıkmaz da sakalının ışığı her tarafı aydınlattı. Geldi, dizlerinin üzerinde durdu, karınca kadar küçüldü, Arif'in gözlerinden öptü. Sonra ne yaptı? Arif'in gözlerini kapattı." Sustu, gözlerini usulca kapattı, usulca ayağa kalktı, usulca açtı. "Ben boğaydım, Cebeli. Bunu senin yedi göbekten ceddinbilir. Arif öldü, öküz oldum. Senin boyunduruğunda iki inek var. Birini aç, yerine beni koş. Yaşlı inek iş görmez, beni genç ineğe eş et. Ben o genç inekle senin tarlanı sürerim."

Hayatın, tanımlayıcı, nasihatçi ve dayatıcı bir akıldan türediğini, musallat olduğu her şeyi de kendine göre biçimlendirerek delirdiğini düşündü Cebeli.

"Ben mülksüz bir adamım, Şükrü."

"Mülksüz de olsan bir tas süzme balın var, bir tas da acı pekmezin var. Yalan mı, yalansa söyle. Padişah fermanında da var bu söz, benim sözüm. Bak Cebeli, geçenlerde, bu ağacın dibinde bir koç gördüm. O da mülksüzdü. Hangi sürüden kopmuşsa sırtı kınalıydı. Dokuz boynuzu vardı. 'Hemşerim, kimin koçusun,' dedim, ters ters baktı bana. 'Sikimin koçuyum,' dedi. Ciddi bir söz. Fehmeyledim, kafaya vurdum, doğru çıktı. 'Bu sözün elinden bir şey kurtulmaz,' dedim. Gittim, bu sözü benim güzel babam Arif'e sordum." Gözlerini Arif'in leşine çevirdi hüzünle. "Arif bana, 'Söz var gelir geçer, söz var deler geçer,' dedi. Bu söz beni deldi, seni bilmem ama seni

de deler. Belli de olmaz, zaman gelir, devran döner, oturur bir kadın ağlar, yaşın yaşın ağlar, kül ıslanır, gül biter. Bu söz gelir, o güle bülbül olur." Sustu, varlığın yanıltıcı özünden, anlam hazinesinden usulca koptu; ağlamaya başladı, ürpertici iç çekişlerle. Yeniden diz çöktü, alnını eşeğin sağrısına dayadı.

Cebeli, delinin safiyetinden ve o safiyette ışıldayan gizemli acıdan etkilendi:

"Ağlama Şükrü, herkes fanidir."

"Bak Cebeli, aramızda kalsın, kimseye söyleme; madenden, tek bacaklı, kıyamet kadar çocuk geldi. Hepsi kolsuzdu. Kollarının yerinde kazmalar vardı. Bana baş sağlığına gelmişler. Hepsinin tek tek ellerinden öptüm. Bir çocuk yaklaştı, sırtında sepet vardı. Dedi: 'Ben Arif'le çalıştım.' Sepetini açtım, bir kanarya çıktı. Dedim 'Bu kuş niye ölmüş?' Dedi: 'Arif'in öldüğünü duydu, acı acı öttü, bize haber verdi, sonra da öldü. Biz ocağı terk ettik etmedik, bir gümleme oldu, kimse ölmedi. Daha sen gelmeden az evvel bir köpek geçti burdan, körnefesi koklaya koklaya ölen pat burun bir köpek. Şaştım, kara bağladım, yan yattım, iğne yutmuş köpek misali ağladım."

Cebeli, düşünce ve hayalini ağırlaştıran taşkömür çökeltilerine daha fazla dayanamadı, bastonuna dayanarak çömeldi, kuru yaprakların üzerine oturdu.

"Haberin var mı Şükrü, Sait'i vurmuşlar."

"Kim vurmuş?"

"Söylediklerine göre, Bayram vurmuş."

"Yalan! Bayram adam vurmaz. Eğer vurduysa benim için vurmuştur. Git Bayram'a selamımı söyle, boşuna vurmuş. Ben Sait'in karısını almam. Boşuna uğraşmayın, Cebeli. Rahmetli Arif öldü, ben değiştim. Bu köyün bütün kadınlarını tek tek sayıp bana verseler almam. Ne yerim pancar, ne karnım sancar. Ben çula alıştım, samur kürk verseler giymem." Sustu, alnına bir şapalak vurdu, gülmeye başladı. "Herkesin altında bir karı. Ayıp yauu! Terbiyesizlik!"

"Peki Şükrü, Sait'i kim vurdu dersin?"

"Sen bu suali git bir katıra sor. Geçenlerde madende çalışan bir katır gelmişti bu ormana. Sırtında yara bere vardı. Biraz sersem, beserek bir katırdı. Dedim 'Hemşerim baban kimdir?' Dedi 'At dayımdır.' Ben yan yattım, bu sözün kumaşını astarını biraz düşündüm. Sonra düşüncemi kaldıramadım, karnıma ağrı girdi, yan yattım, bengir bengir beniledim. Sonra bir karga öttü. Dilinden anlamadığım için karışmadım. Neme lazım. Karganın beni ezgelemek istediği belliydi. Her neyse, kalktım. O sırada kayalık mendirekten güvercinler gelmişti. 'Bili bili,' dedim, çağırdım, çevremde toplandılar. Birden ne olduysa bir ışık yandı. Her güvercin bir kadın oldu. İçlerinde senin küçük karı da vardı."

"Büyük karı da var mıydı?

"Yoktu. Küçük karının elinde, nerden bulmuşsa bir gıygıdı vardı. Çaldı, biraz oynadım. Ne olduysa o karınca incitmez, saksemit karı birden kızdı, 'Soykalara kalasın,' dedi, elindeki gıygıdıyı savurdu attı. Tutturdu, 'Benim dingilimi kır.' Oynamış terlemiştim. 'Kırmam,' dedim. 'Kırarsın,' dedi. 'Kırmam,' 'Kırarsın,' 'Kırmam,' 'Kırarsın,'... Ordaki kadınların hepsi tek bir ağızdan bağırdı: 'Kır! Kır! Kır! Kır!' Ben korktum kaçtım. Senin karı peşime düştü. Bir dağın düğdüsünde yakaladı beni. Yapma, etme, ayıptır derken, Güneş doğdu, Cebrail aleyhisselam gökyüzünden indi. Dedi 'Şükrü, bizi uğraştırma, kıracaksan kır.' Bu mübarek sözü duyar duymaz gözlerimi açtım, bir de baktım ki karanlık çökmüş, Arif ölmüş."

Cebeli kendisini bir an, insandan kopmuş, insanlaşmış, balçık ayaklı sanrılar kalabalığının içinde buldu. Şükrü'nün babası kadınlara düşkündü. Rahmetlinin barlanmış dişlerinde, kadınların kalçalarının kokusu vardı; kalçaları ısırmaya bayılırdı. O adamın oğlu, bu Şükrü de doğruları çarpıtıyordu. Ama bunun çarpıttığı doğrulara tutunan bir insan, yeni doğrulara açılabilirdi.

"Bana ekmek getirdin mi Cebeli?"

Cebeli, Gülnaz Kadın'ın yokluğunu fırsat bilerek Şükrü'yü eve götürmeyi akıl etti. Ayağa kalkmaya çabalarken:

"Yanımda ekmek yok. Kalk beni eve götür. Evde karnını doyurursun."

"Ben Gülnaz'ın olduğu eve girmem."

"Gülnaz'ı zaptiye götürdü?"

"Şimdiye kadar nerdeydi bu Zaptiye?" diyerek sevinçle ayağa fırladı. Cebeli'nin kalkmasına yardım etti.

Birlikte ormandan çıkarak evin yolunu tuttular. Cebeli, toprak kokusunu kışkırtan ve tüm yaratıkları ayağa kaldıran ışığı iştahla soluyor, rahatladığını fark ediyor, gülümsüyordu. Bir avuntu hazinesi bulmak, inanarak avunmak eğilimi içine girmişti. Üzülmez Deresi ağzında, dar bir alana yerleşen Zonguldak köyünü kanla ürperten belanın asıl kaynağı neydi? Yakup şimdi nerelerdeydi? Anasının rehin alındığı Yakup'a ayan olmuş muydu?

Gün battı, ay doğdu, deniz ışıdı. Kurtların, alazlanan gözlerinde yoğunlaştı karanlık. Hafif bir esinti başladı. Kan kokusuna yöneldi yırtıcıların sivri burunları. İnce bir yağmur sisiyle beraber, topraktan gökyüzüne doğru çekildi bereket. Sonra bir sessizlik, köpek ulumaları ve ölü evini dolduran kalabalığın ağıt uğultusu...

İNSAN KARANLIKTAN ÇIKIYOR KARANLIĞA GİRİYORDU

İki karanlığı birbirine bağlayan
alaca yol, nasıl da kısaydı.

Yağmur, karanlığı yıkadı. Karanlık, dokunduğu her nesneyi, duyuş ve korku kudretiyle donatıp canlandırıp, sese dönüştürerek, denize doğru çekilmeye başlayınca, idare binası, Ocağın Arabı gibi açığa çıktı. Pencere pervazına tüneyen serçe, merakını ilkin camın ötesindeki kediye, sonra mutemete ve kandil ışığında dalgalanan hesap ve sigara dumanına doğru çevirdi. Mutemet, kalemini tulumbacıların ödenmemiş hesap sayfasının üzerine indirdi ve karanlığın çekilirken rakamlarda bıraktığı duyguları dinlemeye koyuldu. Kedi miyavladı. Mutemet, kedinin de rakamlar gibi acıktığını aklından geçirdi ve kafasını kaldırıp yorgunluğun küçülmüş gözleriyle kediye ve camı gagalayan serçeye baktı, diğer şeyler gibi onları da rakamlar olarak gördü, hayatı hınca hınç doldurmuş, doyurmamış, korkutmuş, ayartıp kendisine benzetmiş rakamlar...

Işık, karanlığı yırttı; toprağı saran, zengin, capacanlı bağlantılar karmaşasına cömertçe yayıldı. Acıkan güdü, çatlayan tomurcuk ve yitik ruhlar âleminde ruhunu arayan akıl, sesleşti, spiralleşti ve çoğaldıkça renklenen, güçlü bir bilinç akışı gibi havzayı sarıp sarmaladı.

Ocağı, iki karış derinliğinde su bastı. Suların ve sulara dair söylencelerin biriktiği, en dipteki kuyu dibi havuzunda yüzen yırtık çarıkların sayısı arttı. Sıcaklığın, nemin ve basıncın yarattığı soluk alma güçlüğü, sesleri kendi diplerine doğru sürdü, çalışma

temposunu düşürdü. Çalışma yerlerinde, ayaklarda dolaşarak hava dönüş yoluna (nefesliğe) gelen kirli hava, kandilleri söndürdü, fareleri baca ağzına doğru kaçırdı. Su, terledi, domur domur çoğalttı tavandaki damlaları, zemini yumuşattı, direkleri gömdü, tavanı aşağıya indirmiş gibi bir izlenim yaratarak ocağı yer altı sarnıcına çevirdi.

Şalvarlarını dizlerine kadar çermeyip belden yukarı soyunmuş madenciler gelip geçiyorlardı ana galeriden. Eski bir çarık parçası, küflenmiş bir hodala ve bir fare ölüsü yüzüyordu vagonun beklediği yerde. Lambaların titreştirdiği karanlık, su baskını çağrışımı yaratıyordu madencilerde. Neşat'la Harun, çorap ve çarıklarını çıkarıp direğe asmışlardı. Kazmaların işledikleri yerlerden küfelerine kömür dolduruyor, sırtlayıp vagona boşaltıyorlardı. Suyun ne zaman boşaltılacağı belli değildi.

Zaptiye, anasını rehin aldığı için Neşat'ın gözleri, ışığın kendi içine doğru kararıp kendi gücünü sorguladığı yerlerde dolaşıyordu. Mantarlaşmış direkleri ve bağları değiştiren meremetçi Satılmış'ın anlattıklarına takılıyordu aklı ikide bir. Mezarlarını su basan ölüler hortluyor, madenciler gibi karanlığı soluyarak, su içinde cılcıbıldak gezinip duruyorlardı. Define bulma ideali, minik bir tesadüfün kuyruğuna çarpıp düşünce, kendini ocakta bulan ve o günden sonra da bu düşüşün yarattığı zayıflıklarını ocağa bulaştıra bulaştıra çalışan Satılmış'ın kendisi de zaten, hortlamış bir ölüyü andırıyordu.

Karanlığın, frengi ve sıtma kokan, daralmış soluğundan, direklerin arasından, suları dalgalandıra dalgalandıra çıkageldi. Sırtındaki küfeyi, yandan tumba edilen tonluk vagona boşalttı. Sabrını vagona yaslayıp, soluklanırken kandil ışığının suya ve direklere verdiği ürkütücü biçimleri izlemeye koyuldu. Elbiseleri ter ve su içinde, kemiklerine yapışmıştı. Sık sık su içiyor, küfenin ağırlığı altında, eskisi gibi sağlam duramıyor, sendeliyordu. Yanı başından, hayaletler gelip geçiyorlardı; içlerine hapsoldukları alışkanlıklarının gücüyle şartları içselleştirmiş, iki ayaklı birer ocak halini almış, ocaklaşmış, hayaletler... Son iki yıl içinde, doğrudan ve berrak bir algılama yeteneğine kavuşmuştu. Hayaletlerle göz göze gelmemek için, bakışlarını suya dikti. Anasının götürülmesinden sonra, bu su

baskını da neyin nesiydi? Cinler, kömür tozlarının kararttığı, çürümüş gazlı sularda mı boğmak istiyorlardı madencileri? Zaptiye, anasını ve kardeşlerini daha ne kadar rehinde tutacaktı? Bu su, dizlerinden ne zaman çekilecek, bu hayat daha ne kadar sürecekti böyle? Harun'un, küfesini vagona boşalttıktan sonra, eğilip yüzüne avuç avuç kirli su çarpışını, serinleyişini görünce eğildi, iki avuç dolusu su çarptı yüzüne. Babasının öte dünyadan geliyormuşçasına boğuk boğuk öksürmelerini dinledi.

"Bu su nerden geldi Harun, kim getirdi?"

Harun'un kömür tozundan ve terden arınmış ıslak yüzü, kandil ışığında çocuk gözü gibi parlıyordu. Neşat'a ilginç bir cevap verip rahatlamayı aklından geçirdi.

"Bu su, benim bildiğim bir yerden geldi. Ocakta su yoktu. Kara saçlı bir cinin sivri dilinden bir damla su düştü. O su çoğaldı."

"Ya o çatlaklardan gelen sular ne? Tavandan damlayan sular?.."

Başlarını aynı anda kaldırıp tavandaki çopur kaya ve bağ karanlığını süzdüler.

"Bir göl de yukarda var," dedi Harun. "Kara saçlı cinin dilinden bir damla da yukarıya düşmüş. Damla çoğalmış, göl olmuş. Bubana söyleme, bana kızar."

Korkudan yutkundu Neşat. Ateş, göçük ve su. Cinlerin insana bu düşmanlığı nereden geliyordu. Ocağın Arabı, madencilerin iyi yüreklı kurtarıcısı neredeydi peki?

"Ocağın Arabı gelirse cinler kaçar."

"Ben çağırsam gelir. O zaman cinler kaçar, sular çekilir."

Cinlerin kaçışını, suların çekilişini hayal etti Neşat. "O zaman çağır gelsin."

"Sık sık çağırırsam kızar. Ocağın Arabı bir tanedir, her tarafa gider. Zorda kalan madencilere yardım eder. Cinlerin sayısını kimse bilmez. Ocağın Arabı'nın sakalında ne kadar kıl varsa, o kadar da cin var."

Korkusu ve çaresizliği iyice arttı Neşat'ın. Koruyucuların yetersiz kaldığı karanlık bir dünyada, hamayıldan başka tutunabileceği yakın bir gücün olmadığını düşündü.

"Allah da bir tanedir, her tarafa gider."

"Allah ocağa girmez. Ocağa, Ocağın Arabı'nı gönderir. Laf aramızda, Ocağın Arabı da artık bu ocaktan yıldı. Bubana söyleme, bana kızar."

"Korkma, söylemem."

Sustular. Susunca karanlıktan kandil aydınlığına şıpır şıpır damlayan su ve gücünü sudan alan karanlık büyüdü, cüceleşir gibi oldular. Kalktılar hemen. Küfelerini doldurmak için kazmaların işlediği ayak dibine girdiler. Israrlı vuruşlar, kopan kömür bloklarının sesleri, zorlu solumalar, ıkınmalar, kömür parçalarına çarpan tükürükler, öksürükler... Küfesini usulca indirdi, cin korkusunun ağırlaştırdığı tarifsiz bir bezginlikle küreği aldı. Amcası Yusuf'un söktüğü kömürleri yarım küreklerle küfesine doldurmaya başladı. Bu suskunluk da neyin nesiydi? Cinler, madencilerin dillerini mi bağlamışlardı yoksa? Kazmacıları dikkatle süzdü. Sağ böğrünün üzerine yatan babasının her zaman olduğu gibi iki şey yaptığını, çalıştığını ve öksürdüğünü gördü. Çömeldi, sırtını küfesine dayadı, kollarını kayışlara geçirdi, yekindi, kaldıramadı. Aynı ölçüde doldurulan küfenin bir öncekinden daha ağır olmasının nedeni üzerinde düşündü. Küfenin üzerinde görünmez bir cin mi oturuyordu yoksa? Üç kere "Bismillah," dedi. Göksündeki muskaya dokundu. Bir daha yekindi, bacaklarını dışa doğru eğen bir zorlamayla ayağa kalktı. Harun, küfesini doldurup gitmişti. Kurşun gibi ağırlaşan bacaklarını güçlükle hareket ettirdi. Cinlerden birisinin her an gelip küfeye yerleşeceği korkusu içindeydi. Suyun, dizlerine kadar çıktığı kesime geldi. Karanlık koyulaşmış, ışığa girmiş, ışık kararmış, sırnaşmıştı. Kadın sesini andıran hafif bir ses duydu. Soluk almakta zorlandığını, gözlerinin karardığını, küfenin ise biraz daha ağırlaştığını hissetti. Karanlık yüzler belirdi suda. Galerinin derinliğine baktı. Direklerin ağırlığa dayanamayıp eğildiklerini, tavanın göçmekte olduğunu sandı. Suyu yararak birkaç adım attı. Raya çarptı ayağı, sendeledi, yanlamasına devrildi suya. Sağ dirseği zemindeki bir taşa çarptı. Kollarını kayışlardan çıkardı, kalktı, sırılsıklam oturdu suyun içinde.

"Ben sana dedim çok yükleme," diye çıkıştı, Harun.

Korkudan ve yorgunluktan ağırlaşan kafasını kaldırıp Harun'a baktı.

"Küfeme bir cin bindi. Küfem birden ağırlaştı. Suyun yüzünde cinlerin yüzünü gördüm. Direkler eğildi. Çok şükür göçük olmadı."

Neşat'ın ağlamaklı ve inandırıcı bir sesle anlattıklarına inanır gibi oldu Harun.

"Gördüğün yüzler nasıldı?"

"Kara yüzlerdi. Gözlerinin yerinde ateş vardı. Dillerini çıkarmışlardı sivri sivri."

"Cinler güzel olur. Sen başka şey mi gördün yoksa?"

"Ben cinleri gördüm. Cinler güzel değil."

Harun, arkadaşının ayağa kalkmak istediğini ama kalkamadığını görünce, koltuğunun altından tutup kaldırdı. Her tarafından sular süzülüyordu Neşat'ın. Birlikte kazmacıların çalıştığı yere geldiler.

"Hurşit Emmi, Neşat düştü."

"Ne oldu Neşat?" diyerek çalıştığı gedikten çıktı Hurşit.

"Ayağım çukura girdi, suya düştüm."

Oğlunun yüzünü lambaya doğru çevirip yakından baktı. Boynunun haddinden fazla inceldiğini, gözlerinin kaydığını fark etti.

"Güç kuvvet kalmamış sende oğlum. Otur şu direğin dibine. Gömleğini çıkar."

Recep, kazmasını bırakıp geldi hemen. Zayıflamış, çöp gibi olmuştu.

"Kafanı bozma, ben anladım, şimdi yardım eder, rahatlatırım," diyerek, direğe astığı huriyesini indirdi. İçinden yamalı bir gömlek çıkardı. "Al giy bunu."

"Ocak çok sıcak, giymesem de olur."

"Sen gene de beni dinle, giy. Zayıflamışsın, kemiklerin çıkmış."

Recep'in pes ettirici ısrarını çok iyi bildiği için alıp giydi gömleği. Bu arada Hurşit, testi içine konan, mısır unundan yapılmış bulamacı bakır bir tasa boca etti, su testisini de alıp geldi.

"Al birkaç yudum su iç, bu malay'ı da ye."

Hurşit'in uzattığı testiyi kafasına dikti Neşat. Ağzının suyunu elinin tersiyle sildikten sonra, hafif ekşimiş malayı parmaklamaya başladı. Morali düzelir gibi oldu. Diğer ocaklarda çalışan küfeci çocukların durumunun, kendisininkinden kötü olduğunu, bu insanlarla birlikte çalıştığı müddetçe dimdik ayakta duracağını düşündü.

"Ananı düşünme oğlum," dedi Hurşit, oğlunun kafasını oşayarak. "Çocuklu kadınları fazla rehin tutmazlar, yakında bırakırlar."

"Ben anladım," diye mırıldandı Recep. "Anasına üzüldüğü belli. Köye döndük mü ben yardım eder, rahatlatırım. Eğer isterseniz, şimdi kazmayı bırakırım; gider, Ereğli Maden Paşası'na çıkarım. Şikâyetim var derim. Beni dinler, emir verir, Zaptiye ne kadar kadın götürmüşse hepsini serbest bırakır."

Yusuf, çalıştığı yerde sessizce gülmeye başlayınca kolları gevşedi. Sağ gözünün akına saplanan kömür parçasının yarattığı kan ve çapak, kirpiklerini tutkal gibi sarmış, kömür tozlarının yapışmasıyla da kararmıştı. Elinin tersiyle arızalı gözünü kaşırken başını Recep'e doğru çevirdi.

"O zaman Paşa'ya ocaktaki su baskınını da çıtlat. Benim selamımı götür, sağlığına duacı olduğumu anlat, gözüme bir çare bulmasını söyle."

Yusuf'un o meşhur havacı, dağdağacı tutumunu bırakıp ciddi bir tavırla önerilerde bulunmasına, kendisini ciddiye almasına sevindi Recep. Büyük bir ciddiyet ve özgüven duygusuyla:

"Ocağın suyunu anlatırım Paşa'ya," dedi. "Beni dinler."

"Doğru, seni dinler," diye bastırdı Yusuf. "Gözümü de anlat."

Yusuf'un, Recep'i makaraya sarışı, diğer kardeşleri zevkten gevşetmişti.

"Gözünü anlatırım anlatmasına da, bu havzada göz hekimi yok."

"Gitmişken söyle işte, tam fırsatıdır, bir hekim getirsin bu havzaya," dedi Nasuh.

Paşa'nın güçlü kuvvetli bir insan olduğunu sanan Neşat:

"Paşa bu suyu boşaltır mı baba, gücü yeter mi?" dedi.

"Boş ver, malayını ye uşam, sen bakma bunlara," diye homurdandı Hurşit.

Recep, Paşa'ya yapabileceği şeyleri söylemenin daha akıllıca bir tutum olduğunu düşünüyordu. Paşa, kadınları zaptiye zindanından kurtarabilir, suyu boşaltabilir, havzada hekim olmasa da Yusuf'un gözüne Ereğli'den derman gönderebilirdi.

Mikâil'in aklına o anda, çok çabuk olgunlaşınca kendiliğinden dallara düşüp bal kıvamında patlayan ve adına bundan dolayı dalasıçtı denen erik geldi.

"Paşa'ya eli boş gitme, bir sepet dalasıçtı eriği götür ki seni adam yerine koysun."

Erik mevsiminin geçtiğini akıl etmeden:

"Elim boş da gitsem Paşa beni anlar, sen işine bak" dedi Recep. "Benim ıngıl zıngıl bir adam olmadığımı bilir."

"Ben de Paşa'ya bandurma götür, ağzı biraz tatlansın diyecektim ama lüzum görmedim," diye söze girdi Nasuh. "Recep konuşursa işler hallolur. Paşa, bağrı pişmiş adamları anlar."

"Sen otur dinlen," diyerek oğlunun yanından kalktı Hurşit. "İşin bitmesine az kaldı. Küfeni az doldur. Hayırlı şeyler düşün." Kısa saplı kazmasını aldı, yan yatarak damarı sökmeye koyuldu.

"Recep, istersen sen daha fazla zaman kaybetme buralarda," dedi Yusuf. "Yola düş, git Paşa'yla görüş, bu işleri hallet gel, bir an evvel."

Öneriye kafası yattı Recep'in. Gerçekten de beklemenin bir anlamı yoktu. Millet perişanlık içindeydi. Bu perişanlığı Paşa'ya bildirmenin tam zamanıydı. Madenci hizmet bekliyordu. Recep, Neşat'ın yanından kalkarken:

"Cinleri de söyle Paşa'ya," diye fısıldadı Neşat.

Recep, aklını ayağa kaldırdı, düşüncelerinin düğmelerini iliklediği, ruhunu düzene soktu, su testisinden birkaç yudum su aldı. Huriyesini direkten indirip boynuna astı. Paşa'nın huzuruna yeni

elbiselerle çıkmak gerekiyordu ama yeni elbise de yoktu. En iyisi huzura olduğu gibi çıkmak, madencinin durumunu gözleriyle görmesine yardımcı olmaktı. Kazmasını yanına aldı, boynuna bağladığı bez parçasıyla alnının terini sildi. Neşat'ın ıslak, kara gömleğini giydi güç bela.

"Başka bir arzunuz var mı uşaklar?"

Hurşit, dikkatini göğüsündeki ağrıda topladığı için anlamadı Recep'in ne dediğini. Kardeşler, çalıştıkları yerlerden birbirlerine bakarak gülümsediler. Bakışlarındaki parıltı, Recep'in eşek anırtan saflığından aldıkları güçle azgınlaşmıştı.

"Başka bir arzumuz yok, gerisi can sağlığı," dedi Yusuf.

Recep çıkarken direğin dibinde oturan Neşat'ın kafasını okşadı.

"Merak etme, gömleğini getiririm," dedi. "Yolda yürürken sırtımda kurur. Çok çalışma, dinlen biraz. Ben döndüğümde sana yardım eder, rahatlatırım."

Neşat ayağa kalktı, ağzını Recep'in kulağına yaklaştırdı:

"Cinleri Paşa'ya söyle, unutma," diye fısıldadı bir kez daha.

Recep, Paşa'nın ocak cinlerini defetme kudretinin olup olmadığını düşünürken:

"Tamam, söylerim," dedi. "Belki bir imam gönderir ocağa. Haydi Allah'a ısmarladık, ben yarın gelirim."

Recep'in ayrılmasını fark edemedi Hurşit. Alnının terini silerken kardeşlerinin kahkahalarına ve konuşmalarına kulak verdi.

"Ne oldu," dedi.

"Recep gitti."

Yusuf'un gülerken yalan söylemeyeceğine inanan Hurşit, kazmasını bırakıp çalıştığı ince damardan çıktı, Recep'in çalıştığı yere baktı.

"Serserilik yapmayın yahu!" diye bağırdı. "Bu işin şakası mı olur, hepimizin yevmiyesini keserler." Kömür yığınlarını ve küfesini doldurmakta olan Harun'u geçti, direkten lambayı alıp galeriye çıktı. Göllenmiş bölümü nefes nefese katetti. "Recep!" diye bağırdı birkaç kez. Recep'in sesi geldi galeri karanlığından.

Yatay kuyuya doğru yürürken Hurşit'in sesini duyup, "Hoop!" diyerek durmuş, yaklaşan fenere doğru yürümeye başlamıştı Recep.

"Recep, gitme gel buraya!"

Bu dünyada her dilek sahibi gibi Hurşit'in de Paşa'dan bir dileğinin olduğunu, bunu son anda hatırlayıp koşturduğunu sandı Recep.

"Yahu sen delirdin mi Recep, ne Paşa'sıymış?" diye karşısına dikildi yolcunun. "Firar ettiğini sanırlar. Bu sefer kurtulamazsın, Yemen'e sürerler seni."

Hurşit'in öfkelenip bağırmasına bir anlam veremedi Recep.

"Bir şey yapamazlar," dedi, sakin bir tavırla. "Tanırım onları. Paşa'dan getirdiğim mektubu gözlerine sokarım."

"Gel hadi gel, başlarım mektubundan senin. Madende en ağır suç firardır. Daha öğrenmedin mi bunu? O kadının ölüsünü, izin almadan köye götürdün, ne yaptılar? Yatırdılar, yıldızları saydırdılar. Sana atılan dayakları uç uca ekleseydik burdan Mısır'a köprü kurulurdu. Akıl var izan var, hiç Paşa'yla görüştürürler mi seni? Sen kimsin ki? Yeter gayri, aklını başına devşir, heder etme kendini."

Şaşkınlık içindeydi Recep. Doğru muydu acaba Hurşit'in dedikleri? İnsanlar, insana neden yardım etme fırsatı vermiyorlardı? Paşa'yla görüşmek bu kadar zor muydu? Hurşit'in elindeki lambayı izleyerek yürümeye başladı.

"Fırsat verilirse ben Paşa'ya da yardım eder, rahatlatırım."

"Zevzek zevzek konuşma Recep. Paşa'nın, senin yardımına ihtiyacı yok."

"İhtiyacı yoksa niye Paşa olmuş?"

"Allah Allah, her idarenin bir başı, bir badarağı var canım."

BİR ZAMANLAR BİR KADIN SEVMİŞTİM

Gülümsediği zaman, karanlıkta göremediğim
Süzme balı görürdüm.

Ateş ilkin Sofular Deresi'nde gülümsedi; susamış, suskun sularda, tomurcuk uclarında, civciv gagalarında ve burnu toprak kokan boz bir ayının tırnaklarında alazlandı; karardı, yorgun ayak izlerine dönüştü. Gövdesiz, iki yaban domuzu kellesi belirdi, Köroğlu köyünün mısır tarlalarında. Kellelerden biri, taze ayak izine düşen mısır koçanını kokladı, koçana sinen kadın terini... Saman sarısı renginde, iki ceset kurdu çıktı koçandan. Ve saman sarısıyla mayalandı karanlık. Ayanlık devrinin eşkıya türküleri gibi, göğü boydan boya saran ay ışığı, mısır koçanından Celepcioğlu köyüne doğru sürdü ayak izlerini. Zaman, mekânlaştı, yoruldu. Derinleşerek silindi izler. Vakitsiz bir horoz çığlığı düştü Tasmacı köyüne. Çığlık büyüdü, yarattığı çağrışımlarda kayboldu. Zaptiye müfrezesinin geçtiği yerlerde ateşler parladı; tek gözlü, kadim bir Pontus ağıdı gibi, Pazarcık köyünün köpeklerini ayağa kaldırarak Elvan Deresi'ne doğru...

Gün ışıdı.

Çam ve kozalak bereketinden sıyrılıp Elvan Deresi'ne indiler. Tedirginlik, pusu, çiçek ve yeşil ot kokusu sinmişti çarıklarına. Kuşlar kendi ötüşlerinde çoğalıyor, gökyüzü deniz iklimini gülümsüyordu. Suyun kıyısında, toprak kaymasıyla ortaya çıkan, şimşirli, saytaş bir kayaya yüzükoyun uzanarak yanak yanağa su içtiler. Sıkıntı dağıldı, dere ferahladı. Oturup avuçlarıyla ağızlarını sildiler, gülümsediler. Bayram'ın zindanda, kendi yalnızlığına doğru burgu

gibi işleyen, uysallaşan dikkati, artan söylentiler ve zaptiye takibatının etkisiyle delirmiş, olağanüstü bir duyarlılık kazanmıştı. Madende ve Sinop zindanlarında yaşadıklarını anımsayınca kendini çürümüş bir diş oyuğunda hissediyor, kokuşarak çevresindeki kıpırtılara dağılıyordu; bazen de anılarından devşirdiği güzellikleri güce ve iyimserliğe dönüştürerek tatlı tatlı gülümsüyordu.

Günlerdir yürümekten, kaç göçten zayıflamış, sırım gibi olmuşlardı. Açlıktan kemikleri ve hayali büyümüş, pejmürde sokak dilencilerini andırıyordu Bayram. Zayıflama Bayram'ın aksine, Zehra'nın edasındaki efsunu açığa çıkarmış; gözbebeklerinden kirpiklerine vuran ışığa renk ve çağrışım gücü kazandırmıştı. Bazen erişilmez, çocuksu hayaller kurarak bir ışıktan bir ışığa, bir sesten bir sese akıyor, renkleniyor; bazen, huzurlu ve sonsuz bir uykuyu arzuluyor; bazen de karamsar bir iklimle, dikkatini titreyen duygulara, kararsız tutkulara, kurşun kalburu kanlı gövdelere yedirip duruyordu.

Isınmış kayaya sırtüstü uzanıverdiler; tereddüt, sevinç ve endişe soluyan, diri bir yaşam aşkıyla. Hayalleri, hasletleri büyüdü, göğün hesapsız maviliğine, varlığı sarıp sarmalayan saf seslere, seslerin ötesine berisine sinen feslere, fısıltılara doğru yayılıverdi.

"Sen gel beni dinle," dedi Bayram. "Teslim olma. Teslim olursan Sinop zindanına atarlar seni. Zindan kadına yakışmaz, kadını kendine benzetir. Sen sevdalı kadınsın, heder olursun zindanda."

Sevdiği erkeğin sesine sinen zindanda hissetti kendini. Ölümle yaşamın yer değiştirdiğini düşündü. Kızı Kumru'nun, bedenine kayıp, orada çoğalan gözleriyle karşılaşınca "Olmam," diye mırıldandı.

"Olmam, deme. Zindanın duvarı kalındır. İnsan o duvarda inceleceğini bilse bile, kendi ayaklarıyla gidip o duvara girmez; girip de kalınlaştırmaz o duvarı. Duvar bunu bana senelerce anlattı; ben dinledim, anladım, sustum; duvar susmadı, üstüme yıkıldı. İnat etme. Gel beni dinle. Gitme."

Bayram'ın ısrarındaki aşka tutunmuştu. Geberesiye bir haz ve boşluk kasırgası içindeydi. Çocuksu bir teslimiyetle, sevginin gücündeki himayeye sığınmak istiyor, Kumru ile Bayram arasında

bölünen duygularını, Bayram'ın birleştirmesini istiyordu.

"Kızımla iki torunumu, benim yüzümden zindana attılar. Yüreğim dayanmaz buna."

"Çıkarırlar, sabret. Çaycumalı Rüstem'in ailesini de rehin aldılar. Adam, gölgesini uçuruma düşürdü, teslim olmadı. Bir ay sonra bıraktılar. Boynuyoğun'un karısını da bıraktılar. Zencir Musa'nın anasını da bıraktılar. Zindan karanlığı zulümdür, çok tutmazlar. Karadere'de olsan, kara gecede öten ibikgügük kuşunu dinlesen zindan karanlığının ne olduğunu anlarsın."

Sait'in, kana, cesede ve gözyaşlarına dönüşen günahlarını, çocuklarını, karısını düşündü Zehra.

"Sait'in karısı, sol memesini kızgın şişle dağlamış, dağlarken de 'Benim herifimi Zehra kahpesi vurdu, ben o kahpeyi kendi ellerimle gebertirim,' demiş. 'Sonra bıçakla yüzünün derisini soyarım, tuz döker, güneşte kuruturum,' demiş. 'Yağlar, yumuşatırım, yüzüme geçirir, gider kızını, torunlarını görürüm,' demiş."

Bayram'ın içinde, Zehra'nın soyulmuş yüz derisi gezinmeye başladı birden. Deri gitti, Serdar'ın yüzüne oturdu. Bir başörtüsü attı kafasına Serdar. Geldi, Zehra gibi gülümseyerek Bayram'a sokuldu. Hançerini çıkardı, vurdu ve uzaklaştı. Vurulmuş gibi irkildi Bayram. Gözlerini yumdu, gökyüzünü kaplayan soyulmuş, aynileşmiş yüzleri seyre koyuldu.

"Yaa gördün mü," diye mırıldandı; "Herkesi inandırmışlar. Ortada büyük bir yalan var. O ateşi mağaranın önünde kim yaktı, kim gitti Serdar'a haber verdi, belli değil."

"Söylediklerine göre o ateşi mağaranın önünde Deli Şükrü yakmış."

"İnanma yalan!" diye çıkıştı Bayram. Tüm sevecenliğini, ilgisini tek gözünde toplamış gibiydi. Zehra'nın teslim olması durumunda, kafasındaki tek ışık kaynağını da yitireceğine inanıyordu. "Sait'i kendileri vurdu."

"Niye vursun ki Sait Serdar'ın en iyi adamıydı."

"Zalimler en iyi adamlarını eninde sonunda öldürürler."

Bayram'ın, meftun, masumane ısrarından etkilendi Zehra. Yitirmekten korkan, acınası, çıplak bir ısrardı bu. Usulcacık sokuldu, tutkunluğunu, vahşi ve hazin yanını, ısrarına dayadı firarinin. Gökyüzü daha bir ışıdı, derinleşti, gizin rahmindeki gizi harekete geçirdi. Kadınlık duygusunun tüm prangalarını, hazinelerini açmak, zerreciklerini sevdiğinin zerreciklerine, krizini krizine yedirip tek bir gerçekliğe dönüşmek arzusuyla kucakladı Bayram'ı; üzerine çıktı. Ağırlığın gücüne teslim oldu kazmacı. Kaybetme korkusundan sıyrıldı. Denizden efil efil esen rüzgârın dalgalandırdığı ormana kulak verdi. Ormanın, kendi bağrında mevzilenmiş, pusuya yatmış karanlık güçlerin varlığını, farklı seslerle açığa vuracağını, iyi insanlara el vereceğini düşündü ve canlanan hayal âlemine savruldu. Dünyadan, insanlardan koptu. Kadının saçlarına daldırdı parmaklarını, alnını alnına değdirdi.

"Beni dinle, teslim olma," diye mırıldandı. Aşk ve hüzün yüklüydü mırıldanışı. "Beni bu dağlarda yalnız başıma bırakma. Bırakırsan ölürüm. Sait'in ölüsünü de sana yüklerler. Zindan süpürgesi olursun. Koparsın kızından, torunlarından. Düşersin dibe. Dibe düşen kadını da kimse kaldırmaz bu dünyada."

Sesin bilincine, sıcak, sevecen gücüne yaslandı Zehra. Dokunuşların ateşlediği derin özveri ve özgüven duygusuyla:

"Hele hayırlısı," dedi. "Senden koparsam ölürüm ben. Senden kopmuştum, yağı azalan kandil misali fersizleşmiştim. Firar ettin, geldin, beni canlandırdın. Yalnızdım, ölüme çok yakındım. Belki her şey güzeldi. Bir eşeğin anırışı güzeldi. Bir kuşun ötüşü, bir goncanın çatlayışı güzeldi ama ben orda değildim. Aklımın, ayaklarımın yerleri değişmişti. Sonra sen geldin. Öldür dedim, yanaşmadın. Anladım ki sevmişsin. Ölüme değer biçmiş, menzil koymuşsun. İnsan sevdi mi her mahlukun sevdiğini anlar. O gece, beli bükülmüş, akça sakal, ehti bir adam, bir karıncanın sesini duydu, uykudan uyandı, 'Bu seste bir keramet, bir sevgi var dedi,' kalktı, sesin izine düştü, sır sızmaz, kara gecede, kendi gençliğine doğru yürüdü, sır oldu." Alnını, alnından kaldırdı. Üzerinden, sol yanına kaydı Bayram'ın. Sustu, gökyüzünün suskunluğunu dinledi. "Biz de sır olsak, korkmadan yaşasak."

"Hiçbir şey yapmasak, sevsek, bize yeter," dedi Bayram. "Mayamızda korku var. Korkudan korkma. Sev. Seven korkar." Kuşların susup, kendisini dinlediği sanısına kapıldı. "Her seste bir gayret var. Severim. Kuş öter, susar. O suskunlukta çok ses, çok gayret var. Dinlerim. Severim. Sevmek benim kaderimdir. Çok şey ayan olur sevene. Zindanda aklımdan çıkmadın. Aklım, zindanı yaşamadı hiç. Kuvvet aldım senden. Taş duvarların arasında oturdum. Üşümedim. Kim bilir, belki de gözlerimin içindeydim. Gözlerim, senin içindeydi. Yoksa donardım kış aylarında."

Demir parmaklıkların ardında, içe işleyen göz güzelliğini ve Bayram'ın ısınışını hayal etmeye başladı Zehra. Gülümseyişini çevirdi, tarifsiz bir hazla, burnunun ucunu, burnunun ucuna dokundurdu Bayram'ın. Başparmaklarıyla, kazmacının kaşlarını düzeltti, gözlerinin içine baktı. Gözün derinliğine ve oradan da Bayram'ın çetin geçmişine akmış gibi hissetti kendini.

"Demek zindanda da unutmadın beni. Senin mayan başkadır. Ben sana hiç emek vermedim ki. Nasıl unutmadın beni? Emek vermeyeni seven insan da varmış bu dünyada, umarsız seven insan.."

Kadını kollarının arasında ikide bir sıkıp sıkıp bırakıyor, saçlarını kokluyor, burnunu, kulak memelerini ısırıyordu. Kadın, Bayram'ın, yakalanmadan önce böyle sevmediğini, Sinop Kalesi'nde harlandırdığı hasret ateşinin tılsımıyla piştiğini, değiştiğini düşündü.

"Endişem var," diye mırıldandı. "Huzurlu değilim."

"Ben huzurluyum. Yarını dert etmem kendime. Gökte güneş, yerde orman sefası, deniz kokusu. Ne güzel. Dert etme, boş ver. Bugünü iyi yaşa, iyi yaşa ki yarının heba olmasın. Güzel insansın; toprağım, bereketimsin. Köküm sendeyse ben meyve veririm. Köküm sende mi?"

"Sen söyle, kökün bende mi?"

"Köküm sende. Meyvem de sende. Dallarımda olgunlaştırır, sana düşürürüm."

Karşı tepede bir tüfek patladı. Yankılanan ses, ormandan kalkan kuş kafilelerinin çığlıklarında dalga dalga söndü. Kayadan ko-

pup ormana girdiler. Yüreklerini saran ölüm korkusu, birbirlerine olan tutkunluğun gücünü açığa çıkardı. Çürümüş yaprak örtüsüne, göğün duyulmayan ama sezilebilen ses zenginliğini dipteki yosun soluğuna taşıyan gün ışığına, tomurcuk ve yuva sükûnetine sığındılar. Sarıçamın budağından, kenetlenmiş iki ele baktı dişi bir sincap.

"Bizim bir tüfek bulmamız lazım Bayram."

"Tüfekten uzak dur, bu dağlar, bu ormanlar bize yeter."

Az öteye, ışığın yeşil gölgesine sığınan kuş kafilesinin tatlı mırıltısını, kurtulma sevincini dinledi.

"Her kuşun bir gagası, bir pençesi var."

Bayram, ses mahşeri içinde, sezinleyen, kuşku duyan, kumpas kuran şeytani bir sesin olup olmadığını sezinlemeye çalışıyor, patlamanın kendileriyle ilgili olmadığını düşünüyordu.

"Bu tepeden uzaklaşsak iyi olur, Bayram. Bu tüfek hangi elde patladı? Bu tüfeğin meramından hoşlanmadım."

"Meramında kan olmayan tüfek yok." Sağ elini kadının omuzuna attı, "Korkma," diye fısıldandı, kendisine doğru çekti onu. Koruma duygusunun şehvet ve egemenlik yaratan sarsıcı hazzıyla kavradı elini, ışığın kırılarak kedine döndüğü, yeşillenip söndüğü, iyi huylu, yaprak ve tomurcuk karanlığına doğru yürüdü. Avucunun içinde âşık bir el, aklın ve dişiliğin gücü. İstediği yere götürebileceği bir el; istediği yere, duyguların mavi diline, susamış, anlam ötesi, sisli menziline...

"Anladın mı Bayram, neydi o patlama?"

Anlamaktan yana değildi Bayram. Devrilmiş bir köknarla karşılaştılar. Köknarın çürümüş çatlağından fışkıran minnacık çiçekle yüz yüze geldiler. Çiçeğin küf yeşili renginde birleşti bakışları. Köknarı anladılar.

"Sevda, dört duvar arasında başka, ormanda başkadır. Hele şu çiçeğin duruşuna, huyuna bak." İyice yaklaştı, çömeldi, yakından baktı çiçeğe. "Mahpusane maltasının duvarında, bir çatlak vardı. Her yaz geldiğinde, o çatlaktan bir sarı çiçek çıkardı. Ben hep o çiçeğe bakardım. Bir arı gelir, o çiçeğe konardı. Hayra yorardım, içimdeki sevginin bir gün beni ziyaret edeceğine inanırdım."

Kadın, ani bir atılışla Bayram'ın boynuna sarıldı.

"Ne güzel bir insansın," diye mırıldandı. Sesi ağlamaklıydı. "Ölürüm sana. Burdan biraz daha uzaklaşsak iyi olur."

Elvan Deresi boyunca, kuzeye doğru ilerlediler. Eli, Bayram'ın elindeydi. Zindan karanlığı ve bu karanlıkta örse dönüşen ateş renkli bir sabır canlanmıştı hayalinde. Duygularını bu sabır örsünde döve döve biçimlendiren, incelten, tek gözlü bir demirci... Zindan, nasıl bir yerdi? Zindana atılan her insan duvar çatlağını genişletmek, o çatlaktan süzülüp kaçmak istiyor, kaçamayınca da o çatlakta köklenen bir çiçeğe dönüşüyor, duygularıyla zorlu bir hesaplaşmaya mı giriyordu?

"Zindan karanlığında ne var Bayram?"

"Çok şey var. Kimse bilmez." Gökyüzü ve deniz kokan açık bir alana girdiler. "İnsan kimi sevmişse o var. Olmaz var. Eğer sevdiğin insan o karanlıktaysa, o karanlığı doldurmuşsa o karanlık ezmez insanı. O karanlık yârin yârenin olur senin."

"Ya o karanlıkta yalnızsan?"

"Gönlünde bir sevdalın varsa karanlık sana sığınır, gölgen olur. Her şey sana bir şey söyler."

"Ya yoksa?"

"Yoksa, sen sığınırsın karanlığa; gölgesi olursun onun," diyerek elini sıktı Zehra'nın. "Seni sevmeden düşseydim yem olurdum karanlığa. Kime sığınırdım?"

"Allah'a sığınırdın."

"Doğru, Allah'a sığınırdım. Allah bana ne derdi? 'Gönlünde niye bir sevgi yok,' derdi. Bu suale cevap veremezdim, öldürürdü beni bu sual."

Açık alandan ormana girdiler yeniden. Kızının ve torunlarının zindan karanlığında ağladıklarını duyar gibi oldu. Onlara yatacak bir yorgan, içecek bir bardak süt vermişler miydi acaba? Hurşit onları kurtarabilecek miydi?

"Karanlık çöker çökmez, Zonguldak'a insek, Hurşit'in evini bir yoklasak nasıl olur? Kızını, torunlarını bırakmışlar belki."

Zehra, aklından geçen düşüncenin, Bayram tarafından hissedildiğini sandı.

"Serdar'ın adamları evde pusu kurmuşlarsa bizi vururlar."

"Biz de ona göre yaklaşırız eve."

"Bir yerlerden bir tüfek bulsak Bayram. Cebeli'nin bir tüfeği var. İstesek verir mi acaba? Yakup da firardadır. Yakup'u bulsak, beraber gitsek verir belki."

"Tüfeği unut. Ben gezmem tüfekle."

"Tüfekle adam öldürmeni istemem Bayram, sözüm söz. Bize kurşun sıkarlarsa, cevap vermezsek üstümüze gelirler. Tüfeğimiz olursa korkarlar, gelmezler. Fukaranın tüfeği de fukaradır, ne zararı var ki."

Torbasından bir parça ekmek çıkardı Bayram. Yarısını Zehra'ya uzattı.

"Tüfekten uzak dur. Torbanda ekmek varsa gönlün de sevdalıysa yeter sana."

Çamların altında, çiçek ve karınca kolonileri arasında oturdular. Ekmeğini kemirirken Bayram'ın vurulup kendisiyle birlikte uçuruma düşen, tüfeksiz, kanlı gövdesini hayal etti. Işıltılı duygu hüzmelerinin yerini, inadın taşlaştırdığı koşullar, tuzaklı, çıkmaz yollar aldı. Yalnızlaştığını, görünmez incecik bir sis gibi gökyüzüne ağdığını sandı.

"Seni düşmanlarından koruyan bir şey var mı Bayram?"

Yokluğunu sadeliğe dönüştürmüş, sakin, dervişane bir iklimle, ağaçların arkasını gözetliyordu Bayram. İnsandaki iyiliğin, cisimlerin sadece görünümünü değil, içini ve geçmişini de gösteren, sihirli bir ayna gibi işlediğini ve insana çok şeyi sezdirdiğini düşünmeye başlamıştı yine.

"Beni koruyan bir şey yok. Ben çıplağım. İki sığınağım var. Biri iyiliktir, biri de sevgi."

"Keşke o iki sığınağın içinde olsaydın ama onlar senin içinde." Ölüme sözleşmişler gibi bakıştılar. "Kurşun eğer kurşunsa iyiliğe bakmaz, önüne çıktı mı kökünden koparır onu."

"Aklını kurşunlaştırma," diyerek, yaklaşıp yanağından öptü Zehra'nın. "Gün batmadan Yakup'u bulsak iyi olur."

Yakup'u aramaya çıktılar. Gündüzleyin açık arazide görünmeme kararındaydı Bayram. Yaprak ve tomurcuk sisini izliyor, ormana inanıyordu. Zorda kalan, firar eden iyiliklerin yuvasıydı orman; tilkilerin silinmiş ayak izlerine düşürüyor, sır ediyordu onları. Bütün firariler ya bir evde ya da kurdun kuşun vurulduğu açık arazide vurulmuşlardı.

Mağaraları, kovukları, çiçek rayihalarını, kadim eşkıyaların sırtlarını dayayıp bıyıklarını kınaladıkları kaya kınalarını, ziyaretgâhları, eski mezarlıkları aradılar, Yakup'u bulamadılar. Sürülmüş ham toprak bereketini çağrıştıran, tatlı bir karanlık çöktü ormana. Burcu burcu koktu toprak. Zonguldak'a yöneldiler sessizce. Önlerine mezarlık çıktı. Zehra, Cemal ile torunu Hızır'ın yan yana duran mezarına doğru yürüdü. Hızır'ın mezarının yanı başında diz çöktü, avuçlarının içini ve yanağını taze toprağa dayadı, tepeden tırnağa tüm bünyesinde uyanan, ayağa kalkan, ateş yumağına dönüşerek yüreğine oturan o sınanmış, onulmaz acısıyla mezarı dinledi. Orman yangınını andıran bir hengâme geliyordu mezar derinliğinden.

"Bu mezarda yangın var," diye ağlamaya başladı. "Daya kulağını, dinle hele. Ben torunumu toprağın vicdanına gömdüm, bunu bana niye yapar ki."

"Yanlış duymuşsun toprak ölünün yangınını emer, ölüyü yakmaz," diyerek diz çöküp kulağını mezara dayadı Bayram. Çürümüş çiçek, kök suyu, kalker ve kil kokusunu zevkle çekti ciğerlerine. "Bu mezarda yangın yok, huzur var. Boşuna ağlama. Ölen insan, toprağa girer girmez, şükreder öldüğüne."

"Toprak ölüye ne yapar?"

"İnsan sağken toprağı anlamaz, öldükten sonra anlar. İnsan, ölümün kadrini kıymetini de öldükten sonra anlar. Onun için senin ağlaman münasip değil. Toprağa haksızlıktır, günahtır. Gözyaşlarını sil, ayağa kalk."

Bayram'ın sesini, bu kutsal kabir karanlığında, Cebrail'den kopan ama Bayram'da yankılanan bir vahiy gibi algıladı. Uhrevi ve

şehevi bir teslimiyetle sustu, bir parça toprak alarak ayağa kalktı. Toprağı başörtüsünün ucunda düğümledi, düğümü memelerinin arasından sallandırdı. Gecenin ve toprağın güzelliğini, gökyüzüne bakınca fark edebildi. Gökyüzü, yoksulluğun ve ölüm korkusunun çaresizleştirdiği koşulları yer altına sürmüş, yaşamı, yıldız enginliğinde gülümseyen, dipsiz bir iyimserliğe, çağrışım kudretine ve duygu inceliğine açmıştı. Bir daha baktı gökyüzüne. Elinden tuttu Bayram'ın. Karanlığı zemzem suyu, gökyüzünü bu suyun dibi, yıldızları çakıltaşları, Bayram'la kendisini de bir çift kara balık olarak hayal etti."

Adımlarını hızlandırdılar. Kestane ağaçlarını geçerken çürümüş bir kağnı tekerleğine takıldı ayağı Bayram'ın, Zehra'nın elini tuttuğu için düşmekten kurtuldu. Harabeyi andıran bir evin arkasından geçerlerken Deli Şükrü'nün Yusuf diye çağırdığı yaşlı bir ocak köpeğiyle karşılaştılar. Burnu, zehirli ocak gazlarını koklamaktan morarıp pörsüyen Yusuf, üstesinden gelemeyeceği düşmana saldırmama gibi bir fazilete sahip olduğu için birkaç sarsak havlayışla durumu idare etti. Firariler, Yusuf'a aldırmadan ilk evleri sakince geçtiler. Ortamı dikkatle dinleyip Hurşit'in evine sokuldular. Kapısı, önünden geçen her yoksula açık, babayani bir ev görünümündeydi. Pencerelerde ışık yoktu. Yağ kandilinin ve ocağın sönük olduğu her halinden belliydi. Sönmüş, sıkıntıya dönüşmüş bir merakla:

"Eve girsek mi," diye fısıldadı Zehra.

"Evde kimse yok, Cebeli'ye gitsek daha iyi olur."

"Köpek de yok. Aç kaldı, başını aldı gitti yazı yabana."

Yoldan değil de arkadan, en ıssız yerden gittiler Cebeli'nin evine. Düzenli, yüksek taş duvarları, kandil ışığıyla parlayan pencereleri, iç gözüyle dikkatlice izledi Bayram. "Beyin fakirleşmesini kabul etmeyen, güzel bir ev," diye iç geçirdi. Duvarı atlayıp bahçeye girdiler. Aklı köpeklerdeydi Zehra'nın. Kırılmış bir dal vardı elinde. Cebeli'nin, köpekleri besleyemeyecek derecede fakirleştiğini düşündü. Kapının yanındaki küçük pencereyi tıkılattı. "Kim o," sesi duyulmadan açıldı kapı. Küçük kadın Anşa ile yüz yüze geldiler. Hayret, korku, sevinç karışımı bir duyguyla 'Zehraa,' diye

mırıldandı Anşa. Mırıldanışı buyura yorarak içeri girdiler. Hafif bir ıhlamur ve mısır bulamacı kokusuyla karşılaştılar. Büyük kadın romatizma ve baş ağrılarından dolayı yan odada yatıyordu. Cebeli banyosunu yeni yapmıştı, her zamanki gibi kerevetindeydi. Başında, raçkın denen işlemeli, rengârenk bir takke, sırtında ise ibrişimden, baba yadigârı, eskimiş bir Keşmir gömleği vardı. Misafirler içeri girdiğinde, kaburgaları üzerindeki mahmuz damarı, küfelerin tazyikiyle patlayıp kanayan bir maden beygiri ile Otuzbir Osman'ın tartışmasını dinliyordu. Zehra doğruca gidip Cebeli'nin elini öptü; hafif, incelikli bir biçimde irkilerek hayal dünyasından koptu, şaşkınlaştı bey. Esrar deminde ironik bir kederle ışıldayan şaşkın bakışlar, tebessüme dönüşüverdi bir anda.

"Nerdesin kızım? Ne iyi ettin de geldin. Yaranın hekim, merhemin yara olduğu bir zamanda geldin. Bu kim, Bayram mı?"

"Bayram."

İnsanın iç cehennemine, gözünü çoğaltarak, bileyerek ve yayarak bakan, ateş devşirici, dilsiz bir mürşit gibi süzdü Bayram'ı. Tek gözlü misafirinin çocukça eğilmesinden ve "Hürmetler," diye mırıldanıp elini öpmesinden hoşlandı.

"Oturun," dedi, sırtını kerevetten kaldırdı, sağ ayağını kıçının altına aldı, badanası pul pul dökülmüş duvara yasladı sırtını. "Misafirlere yeni pişirdiğin kırtıldan getir Anşa, peynir getir, ıhlamur getir." Bayram'ın, kandil ışığında yeşil şist taşını andıran yüzünü anlamlandırmaya koyuldu. Tek gözlü firarinin, arayışı güçlü, güven yaratmayan, düzensiz ama dengeli ve sağlam duyguların adamı olduğunu tahmin etti. "Sait'i sizin vurduğunuza inanmadım, siz inandınız mı?"

"Biz vurmadık," dedi Bayram. "Kim vurdu, niye vurdu, bu oyunu bizim üstümüze niye kurdu, ben anlamadım."

Hızlı yaşayan, hız türlerini bilen ve genellikle anlamayan, ehil bir sesle yüz yüze olduğunu düşündü, Cebeli. "Sait'in vurulduğu gece bir düş gördüm," diye söze girdi. Düşü, toynaklarıyla toza dumana boğan, dört ayağı sekili, uğursuz kışla aygırlarının kişneyişlerini duyar gibi oldu. "Dünya karanlıktı. Bütün ateşler sönmüştü. Birden ne olduysa, her sönmüş ateş dile geldi, bir fikir söyledi. Bir

fikir de ben söyledim, ne destekledim ne de karşı çıktım. Sonra hiç yanmamış bir ateşin içinden şeytan sakallı bir kâhin çıktı. Elinde turna avazından uzunca bir kamçı vardı. Kamçıya her fakirden bir acı tutunmuştu. Beni tepeden tırnağa soydu, fakirlerin acısıyla dövdü. Gövdeme sırım sırım kan izleri sağılmıştı. Bir buğday danesinin üzerindeydim. Yöremde toprağa damla damla su eken fidanlar vardı, fidanları nallarının altında ezen kışla aygırları vardı. Dedim, 'Ey Kâhin, Sait'i kim vurdu? Dedi, 'Sait'in yüreğinin yerinde kör bir kurşun vardı. Bu kurşun eskiden bir buğday danesi olduğunu hatırladı, körlüğüne doğru patladı, Sait'ten çıktı, Sait'i vurdu."

Bayram, karşılaştığı ruhların doğasına kolayca girebilen, derviş kılıklı adama hemen ısındı. Duvardaki oyuklar, oyuklara düzenlice yerleştirilen su testileri, testiler arasındaki ayetler, duvardan dışarı doğru çıkan ve dört kalın kitabı taşıyan işlemeli tahta, derviş ya da mürşit soyunu anımsatan nişaneler olarak görünmeye başladı ona.

"Buyurun sofraya," dedi Anşa.

Bayram, kadının, 'Zaptiye duyar,' korkusuyla sesini kısarak konuştuğunu sandı. Köşede kurulan yer sofrasına doğru kaydılar. Cebeli, Bayram'ı ve Zehra'yı diğer misafirlerinden daha çok önemsediği için kerevetinden indi, Anşa'nın yardımıyla sofraya yakın yer minderine yerleşti.

"Tüfeğiniz yok mu sizin?"

Firariler, can alıcı bir noktayı aynı anda anımsamışçasına göz göze geldiler. Postunda mozaik karekterler taşıyan, altın bakışlı sırnaşık bir kedi, Bayram'ı karşıdan ilgiyle incelemeye koyuldu. Kediyi yanıtlıyormuşçasına:

"Tüfeğimiz yok," dedi Bayram.

"Tüfeğiniz yoksa, sizi vururlar," dedi Cebeli. Vurulan eşkıyaların, gökyüzünü karartan ölü gözleriyle süzdü Bayram'ı. "Ağızdan dolma, iğneli, İngiliz malı bir tüfeğim var. Rahmetli babamdan kaldı bana. Bu edepsiz, boğazı kara dünyada çok sıkışırsanız veririm."

"Sağ ol beyim," dedi Bayram, "Biz bunu daha hak etmedik."

Sevgilisine kavuşmak üzereyken hevesi kursağında kalan genç bir kız gibi darıksadı, daraldı Zehra.

"Güzel insansın Cebeli Emmi. Gönlü gani bir insansın."

Zehra'nın övgülerini tatlı bir mahcubiyet ve gururla karşıladı Cebeli.

"Dişi katır misali bazen durur durur, hiç olmayacak bir zamanda doğururum ki gökteki Zühre Yıldızı bile şaşırır."

"Ben şaşırmadım, Cebeli Emmi. Sen cömert bir insansın. Herkese cömertsin."

"Berhudar olasın Zehra. Sen benim gözümde hâlâ bicil bicil konuşan bir kız çocuğusun. Bu mağrur dünyayı kıçının hasırı yapmışsın, severim şekavetini senin. Bu dünyada bir kadının dağa çıkacağı, aklımın ucundan geçmezdi." Sultan Mahmut zamanında dağa çıkan Kırmızı Fadime ile Zeynep Kadın hakkındaki söylenceleri anımsadı. Bayram'ın iç dünyasını, seciyesini yokladı göz ucuyla. Hayatı delinen ve o delikten şaşkın şaşkın bakan bir insana benzetti onu. "Kurnazlığınızın kuyruğuna dolanmazsanız sizi ele geçiremezler. Ayağımızın altındaki toprak eğik değil, kaygan değil, hal böyleyken herkeste bir tutunma gayreti var; beni öldüren bu gayrettir. Yakup'u gördünüz mü?"

"Sana Yakup'la gelmek istedik, Cebeli Emmi. Aradık, bulamadık Yakup'u."

"Bir dahasına Yakup'la beraber gelin. Yakup bilgisizdir, büyük bir insandır. Ben sadece hakikati görürüm, Yakup hem hakikati hem de doğruyu görür. Yakup'un en güzel yanı da şu ki gördüğüne inanmaz. Kurtuluşunu mucizede arar."

"Yakup iyi gizlenen bir insan," dedi Bayram.

"Ben oğlumu tanırım, sevdiği her çiçeğin niyetinde konaklar. Herkes onun kellesini çıplak sanır, halbuki kafası, gelin koçu misali güllerle bezelidir. Yeri yurdu belli değil, bir ses duyar, gider; nereye gider, niye gider belli değil. A şurda oturur, eğilmiş merteğin sesine gider, sen sanırsın ki oturur. Oturduğu yerde değil. Oturduğu yer, Yakup'ta değil. Belki yanılırım. Söylediklerim doğru değil belki."

Düşüncelerinde donmuş gibi oldu Bayram. Cebeli'nin, 'Belki yanılırım,' sözünden hoşlandı. Ocak taşının ısısını duyumsayarak

oturan ve konuşmaları, her harfin izini sürercesine dinleyen Anşa'ya baktı göz ucuyla. Ay ışığına, koca bir dağ karanlığına ya da yüreğinin kandil köşesinde yıllardır çile çeken ve yokluklara tutunarak ölen ablasına benzetti onu. Topraktan fışkıran keskin köşeli kömürlerin kan ağlattığı çıplak ayaklar canlandı hayalinde.

"Sağlığın nasıl?"

"İyi değilim, Zehra. Hiçbir şey benden memnun değil; bu dünyada memnun olduğum tek şey, belki de bu. Hangi ışığa yaklaştıysam karardı." Zehra'nın kendisini anlamayacağını ama Bayram gibi zindan karanlığından gelen bir insanın kendisini analayabileceğini düşündü. "Gizli gizli yandığımı söylediler. Işık vermeden, fitilsiz yandığımı.. Belki doğru, belki yalan. Ateşimin farkına varsam ışığım zuhur eder; etse ne işe yarar, o da ayrı bir mesele. Ölen bir madenkeşle aynı mezara girmem lazım. Tam kırk gün, beraber yatmam lazım ölüyle. Kendimi yok saymamın sebeb-i hikmetini belki orda anlarım. Gaipten gelen seslere karışıp gidesim gelir. Bunun sebeb-i hikmetini anlamam lazım."

Bayram, bilmek isteyince, bilince ve kendini, kendi dışındaki öz bilinçlerden yalıtan bir öz bilince hapsedince, zamanın çökertici ağırlığını derinden hissedip krize giren aklın, yüze ve göze vuran çığlığını ilgiyle izlemeye koyuldu.

"Ben herhalde, kendimi öne çıkarmayı seven bir insanım," diye sürdürdü Cebeli. "Bende gizlenmiş bir peygamber var. Gelmiş geçmiş bütün peygamberlere tepeden bakan bir peygamber. Bu peygamber, kim bilir belki de bendeki yıkıntının adıdır. Bir zamanlar bir kadın sevmiştim, gülümsediği zaman, karanlıkta göremediğim süzme balı görürdüm. Meftunluğun, köleliğin tadını beŋ o zamanlar keşfettim. Başımda bir yular vardı. Yulara bir cılbır bağlamıştı sevdiğim kadın, istediği yere çeker götürürdü beni. Ne güzel giderdim, benim en güzel gidişimdi o."

Konuklar, dikkatlerini Anşa'nın incinip incinmediğine yöneltmişlerdi. Kadının yüzünde, hassas bir sorunu defalarca dinlemiş olmanın endişeli kayıtsızlığı vardı. Bayram, Anşa'nın yitirilmiş bir kadın, Cebeli'nin ise yitirilmiş aşkını ve aklını arayan bir insan olduğunu ve insanı rahatlatıcı bir meşreple konuştuğunu düşündü.

"Ben öküz olurdum Bayram."

"Estağfurullah beyim."

"Dinle," diye sürdürdü. "Ben öküz olurdum. Çimenliklerde otlardım. Soğuk memba sularını kana kana içerdim. Bu güzel şeylerin hepsini yapardım, sevdiğim yanımda olsaydı."

"Sevdiğin yanında ya Cebeli Emmi," diyerek, Anşa'yı gösterdi bakışlarıyla Zehra.

Cebeli sustu. Anşa'nın, "Yanındayım ya," diye yönelen kirpikleriyle karşılaştı.

"Doğru, yanımda," diye mırıldandı Cebeli. "Ne çare ki ben yanında değilim o garibin. Sevme gücüm kalmadı." Ihlamurundan bir fırt çekti, içindeki hazzın ve konuşma isteğinin gücüyle, yüzünü Zehra'nın tebessümüne çevirdi. "Dün geceki rüyamda, dünya bir terazi şeklinde göründü bana. Terazinin üstünde bir mısır çuvalı vardı. Dünyada ne kadar insan varsa, her biri bir mısır tanesi olmuş, çuvala girmişti. Ben kendimi, sevme gücümle koydum teraziye; mısır çuvalının içinde bir mısır tanesi olmama rağmen, terazi benim ağırlığımı çuvalın ağırlığından ayrı gösterdi."

Cebeli'nin azıcık bencilleşmesine rağmen, eskisine göre daha şirin bir kişiliğe sahip olduğunu düşünüyordu Zehra. Burnunun gün geçtikçe benekli kırlangıç balığına daha çok benzediğini, gözlerinin boşluğu, yüreğinin ise sevdayı aradığını tahmin ediyordu. Anşa'yla göz göze geldi, anlamaya çalıştı onu. Büyük kadının duymaması için sesini kısarak:

"Anşa'yı sev, Cebeli Emmi," dedi. "Anşa güzel kadın."

Her zaman olduğu gibi yine kendi safiyane sessizliğine sığınmıştı Anşa; insanda denge ve saygı uyandıran, egemen kimliği ve nefsi arzuları insanileştiren, gizemli, cazip sessizliğine... Kaybedilmiş bir güzelliğe bakar gibi Anşa'nın ayaklarına baktı Cebeli. Yeşil bir seccadede hizmet duasına duran bir çift som ve yalın ayak, melek ayağı...

"Bu ev bir defne ağacıysa ben bu evin bir dalıyım, Anşa da dala tüneyen beyaz bir güvercindir. Allah, iyi kadından razı olsun, kimseye şart koşmasın iyi kadını. İş şarta binerse inada biner. Her insan

Anşa gibi değil. İnsan zordur. Zoru zorun yanına zorla getirip boyunlarını aynı boyunduruğa zorla sokmanın bir hayrını görmedim ben."

Cebeli'nin, büyük kadını kastederek konuştuğunu düşündü Zehra.

"Yakup evlenmedi, ne kaybetti? Boynunu kurtardı, kendini kazandı. Gitti, çiçek deryasında bir çiçek oldu."

Bayram, ağırlaşan ve dışındaki nesnelerle ilişkisini kesip nesneleşen, kıllı kafasını kaldırınca Cebeli'yle göz göze geldi. Ayakta uyuyan bir madenci katırına benzetti Cebeli onu; düşündü, gözünün, duvarlara bakmaktan örselenmiş taş suskunluğunu seyre koyuldu. Varlığı ile iz bırakmaktan korkan bir mahluku andırıyordu bu tek gözlü adam, sevdiği kadının ateşli tutkusunu bilmiyormuş ve ona eğilim göstermiyormuş gibi bir hali vardı. Zehra gibi güzel bir kadına hem de, bildiğini okumaktan geri kaldığı an kadınlığını yitirebilecek bir kadına... Tutkunluğun yarattığı o bilinen anormal durumlardan birisi miydi bu yoksa?

"Yakup sana çekmiş Cebeli Emmi."

"Yakup bana çekmemiş. O benden daha soyludur. Benim en iyi yanım, söz vermemdir; en kötü yanım da sözümde durmamam."

"Seni sözünde durdurmayan sebep nedir?" dedi Zehra.

Cebeli, İstanbul günlerini, Çakmakçılar yokuşundaki Valide Hanı, handa kalan İranlı muallim Hüseyin Hidayet'in söylediklerini anımsadı.

"Ben, yetmiş yıllık bir 'han'ım; herkes bir gece bende yattı ama ben kendimde yatamadım. Aslında ben, benim bildiğimden başka bir şeyim. Neyim, neyin nesiyim, bunu ölmeden evvel bilmem lazım. Bilsem de bir boka yaramaz. Rahat ölürüm belki. İnsanın rahat ölmesi, geçirdiği ömür kadar mühimdir. Benim sevdalanmam lazım. Sevdalansam uyuklayan yanlarım uyanır. Aldığım her soluğa ziyadesiyle kıymet biçerim. Halinizden belli ki siz sevdalısınız."

Sözün zoraki ikliminde karşılıklı bakışarak gülümsediler. Bayram'ın yüzü, mahpushanede zenginleşen hayal dünyasının ayartıcı

gücüyle çekici bir hal aldı birden. Anşa'nın ellerini ve yüzünü süzdü sezdirmeden; sevgisiz büyüyen küçük bir kız çocuğuna benzetti onu. Bir insanın kendi karısına sevdalanmamış olmasını o insanın ruh fukaralığına yordu. Dışarıda, dünyayı saran sınırsız bir karanlık vardı. Ruhunu arayan sayısız ruh fukarası dolaşıyordu bu karanlıkta. Açlar, yürüyen ağaçlar, boğazlarına kadar gübre doldurularak vaktinden önce yetiştirilen boğma kirazlar, iz süren tüfekler, abani sarıklı atlılar, tahsildarlar, sarraflar, maden arayıcıları... Derin, sancılı bir nefes aldı, yağ kandilinin isinde eriyip karanlığa karışmayı hayal etti.

BIRAKSAYDIN AZ KONUŞURDUM
BIRAKMADIN ÇOK KONUŞTUM

Doğru sözün huzurunda
mezar misali susarım.

Büyük Çerkes Sürgünü sırasında havzaya gelen, Sabetaycı Karo Aziz, bir gece vakti, kapağı, midye kabuklarıyla süslenmiş koca bir sandıktan çırılçıplak çıktı, "Ben, açları acısıyla doyuran bir ruhum," diye iç geçirdi, ahırdaki keçilerin gözlerini tek tek öptü, sonra yıkandı, giyindi, Devrek'ten sırra kadem bastı. Bir vakit, mağara ve orman karanlıklarında, mehtaplı kayalıklarda ve kendi boşluğunun gıyabında, yarı kâbuslu bir tavşan uykusuyla gezinip durdu. Bu gezintiler esnasında, ʒrameri sağlam düşler gördü, harflerine parçalanan anlam dünyasının her harfini tek tek yorumladı, derdi, devşirdi, dertop edip bir noktanın içine yerleştirdi ve gizemli bir titreyişe girerek kendi sıfatını, hayatın gaflet ve bahane aynasında seyretmeye başladı. Bu seyir sefasında, kendi ruhunun görkemli sarayını, utancından kendi avizesine sığınmış bir vaziyette görünce, sakalı ağardı, sırtındaki öğeç derisinden dikilme yeleğini çıkarıp attı ve aniden kendi iç evreninde çoğalan gözleriyle görmeye, konuşmaya başladı. Konuştukça kabuğundan çıktı, Bayram'ı aramaya koyuldu; Yolak Ali'ye, Bezcioğlu'na, Cüliman'a, Bozo'ya, Çuhacı'ya, Meyhaneci Çavlı'ya ve Allah'ın Huzurunda Eğilenin Oğlu Kel Barşah'a sordu, Bayram'ı buldu. Hüseyin Mahmut'un ocağından çıkarılıp katırlara yüklenen grizu yaralıları ve Bayram'la birlikte, bir şafak vakti, Bartın toprağına girince kökler ılındı, toprak, nefsini iğva eyledi. Karo Aziz, sakalı ağarmış bir vaziyette, yaralıları ailelerine

teslim etti; değirmen, bıçkıhane, mekatip ve kahvehaneler dâhil, Bartın köylerini Bayram'la birlikte tilki gibi dolaşmaya başladı. Konuştu, konuşanları dinledi. Var olan her şeyde ve her kelamda ortaya çıkan özgün anlamları, sırları ve sırlardaki ayartıcı, yenileyici gücü ruhuna taşıdı. Günahı bile kutsileştiren bu korkunç ıstırap çağının sonuna yaklaştığını, yeryüzündeki insanlık sürgününe son verecek kurtuluş çağının başladığını müjdeledi. Mültezimin ezdiği köylüler, madenkeşler, muhtarlar ve köy ihtiyar heyetleri canlandı, kıpırdandı. Mültezim, karanlığa sığındı. "Vergileri vermeyin," diyen Karo Aziz, yanlış anlaşıldı, bütün sesler bir anda, vergilerin mültezime değil, devlete ödenmesinde birleşti.

Gökyüzünün, kriz ve çatışma renkleriyle donanıp ormanlara sis üflediği bir sabah, Karo Aziz, bir tas Bartın yoğurdu yedi. Bayram'la birlikte Devrek'e geçti. Bayram'ı ablasının mezarıyla baş başa bıraktı, içinin ışıklı yollarını izleyerek Kozlu'ya geldi. Ücretlerinin senetle değil, nakit olarak ödenmesini isteyen işçiler, bastonlarını baca ağzına bırakan amele reislerinin işaretiyle ocaklara girmemiş, maden idaresinin önünde kum gibi toplanmışlardı. Kıvrıla kıvrıla noktalaşan her sıkıntıdan inmeli bir ses çıkıyor, meydan ısınıyordu. Sesler, sözbirliği etmişlerdi, kalabalık arasında dolaşan idare adamlarını artık dinlemiyorlardı. Dinlenen tek adam, tartışmaya kirli girip temiz çıkan ve herkesi konuştuğuna pişman eden, Kavalalı Memduh Çavuş'tu. Madenciler, Çavuş'un kafasındaki kırmızı fese iliştirilen nazar boncuğuna bakarak dinliyorlardı onu. Çavuş, bakışlarını domaltarak ve tespihli elini havaya kaldırarak konuşuyor, tespihin parlayan tanelerinde kurtuluş hayali kuran gözlerin, itaat ve tevekkül ahlakıyla hareket edeceğine inanıyordu.

"Yetti gayri! Senet menet istemeyiz. Yevmiyelerimizi nakit olarak verin! Bizi boğazımıza kadar borca batırdınız. Yevmiye yerine verdiğiniz maden senetlerini düşük fiyatlarla tüccarlara, tefecilere satmak zorunda bıraktınız! Elimize ne geçti? Hiç! İane bedellerini ödeyemez hale geldik."

Çavuş, ter ve homurtu anaforuna sığınan kazmacı Dellal Ahmet'i sesinden tanıdı hemen. Bu sırada, kalabalığı Musa'nın eğri kılıcı gibi kolaçan eden ve Aziz Abrakadabra'nın adını dokunaklı

bir ezgi havasında, sessiz ve harfleri tek tek eksilterek okuyan Karo Aziz, Ahmet'e doğru yaklaştı. Dellal'ın pörsümüş şallak suratını, parşömene yazılı, kadim bir muskayı okur gibi okumaya koyuldu. "Büyük adamsın," dedi ve elini uzatıp tokalaştı Dellal Ahmet'le.

"Bana inanın uşaklar," diye çıkıştı Memduh Çavuş. "Yüreğimin duvazını dinledim. Sözümde hilaf yok. Bu senet işi devletin işidir. Ocak sahiplerinin bir suçu yok. Devlet, şimdiye kadar, ocak sahiplerine olan borçlarını senetle ödedi, nakit ödeseydi ocak sahipleri de size yevmiyelerinizi nakit öderdi. İnşallah, yakında bu işi hallederim."

Daha fazla dayanamadı, "Borca batırmakla kalmadılar, fukaraları yer altında havasız bıraktılar," diye bağırdı Karo Aziz.

Bakışlar bir anda sese yöneldi. Sesin sahibini tanıyamadı Çavuş, sesin büyüyen gözüyle göz göze gelince ürperdi kendisini kuşatan yer altı gözlerinin birdenbire bu gözde birleşip ateşe dönüştüğü sanısına kapıldı.

"Bu meselede ben kendimi pareledim uşaklar!" diye sürdürdü. "Bu mübarek yer altında hava dolaşımının namaz gibi farz olduğunu ilk söyleyen adam benim. Bunu siz bilmezsiniz ama bilen bilir. Yol gösterdim, akıl verdim. 'Bir tehlike ânında ocaktan çıkışı sağlamak şarttır,' dedim. 'Bunun için, bu yer altı bacalarının, en az iki girişle yeryüzüne çıkması, Allah'ın temiz havasına bağlanması şarttır,' dedim. Dinlemek zorunda kaldılar beni. Buralar tepeli engebeli arazidir. Siz de bilirsiniz ki yer seviyesinin, bilmem efendim, dere seviyesinin üzerinde bulunan bir damara eğimli bacalarla girilir. Kafa lazım, yürek lazım. Hepsi yapılacak. Üç gün, beş gün, on gün beklemekle kıyamet kopmaz."

"Amele öldükten sonra mı yapacaksınız?" diye bastırdı Karo Aziz.

Ses, gerçeğin kalbine açılan dar bir yırtıktan fırlamış bir kıvılcım gibi parladı; kalabalığın Mehdi bekleyişine düşünce, sessizlik parçalandı, kıpırdayan kellelerden homurtular yükseldi. Çavuş'u endişe sardı. Kimdi bu adam? Farklılıkların yamularak aynileştiği habis homurtuyu dinledi dikkatle.

"Bana itimat edin, kardeşlerim!" diye bağırdı Memduh Çavuş. "Asalete itimat edin!" Asalate itimat etmesi gereken güruh, dün ve önceki gün, yüksekliği birbuçuk metreye erişen dar bir galeride, yan yana durup, kovaları elden ele aktararak ocak suyunu boşaltmıştı. İş bittiğinde, mumların ve balıkyağı lambalarının aydınlığında takatsiz hayaletlere dönüşmüş, kendisini güç bela yer üstüne atıvermişti. "Benim dedemin dedesinin dedesi Gülüm Baba, Ayvaz Baba'yla beraber, Bosna'ya giden adamdır; orayı Müslümanlaştıran adamdır. Ben o soydan gelmeyim. Benim dedem Güvahi Baba, Osmanlı mülkünün ilk kömür piri Humbaracı Ahmet Paşa'nın akıl hocasıydı. Üç tuğlu bir paşaya yol göstermiş..."

"Geç bunları Çavuş!" diye yeniden yükseltti sesini Karo Aziz. "On altı yüzlü Hükümdar Affafniel misali yüzünü ikide bir değiştirme. Kendini övme. Senin bu havzada sözün geçmez. Bir marifetin de yok zaten."

Öfke, tepesine vurdu Memduh Çavuş'un. Ses etmedi. Bu arada, kalabalığın arasında gezinen kavaslar, yaklaşıp Karo Aziz'i kıskıvrak yakaladılar. Kalabalık homurdandı yeniden.

"Bırakın, hiç kimseyi incitmeyin," diye buyurdu Çavuş. "O adam beni tanımıyor, tanısa böyle konuşmaz. Allah-u Teala Hazretleri'nin inayetiyle, İslam âlemi için senelerce bedava çalıştığımı bilse böyle konuşur mu? Konuşmaz. Ben ömrümü, Bosna'da, bacaların, kuyuların açılmasında harcadım. Kendi ellerimle sert tahtadan kuyu mahmuzları yaptım. Üzerine yapılan tahkimatın sağlam oturması için de mahmuzu kuyunun dışına taşırdım. Neler çektiğimi, ne bedeller ödediğimi burda anlatıp övünmek istemem. Kanatlarınız olsaydı da, uçup gitseydiniz, yaptığım kuyu kaplamalarını bir görseydiniz. Su geçirmeyen zeminlere inseydiniz, kuyu kaplamasının tabanına yerleştirdiğim o sağlam taban mahmuzlarını bir görseydiniz."

Kalabalık, Memduh Çavuş'un bağırırken ve acındırırken kendi gerçeğine doğru terleyen alnına bakıyor, ışıldayan gözlerinde gerçeği aramaya çıkıyor, Allah sözcüğünü duyunca inanıyor, madenle ilgili sözlerini ise ihtiyatla karşılıyordu. Meydanda gezinen ilk günün yemişçileri, köftecileri, bozacıları, ıspanaklı mısır böreği

satıcıları, mallarını, yalvarımsı bağırtılarla satamayınca çekip gitmişlerdi. Yevmiyeler verilmediği için herkesin cebi delikti. Maden idaresi de yevmiyesini almak için bekleyen her madenciye günde bir hodala vermek zorunda kalıyordu. Atlarıyla gelen alacaklı köy ağaları, tahsildarlar, tefeciler, dükkân sahipleri, maden idaresinde, Kasadar Efendi'den paraların ne zaman geleceğini öğrenmeye çalışıyorlardı.

"Çalıştınız, terlediniz, hak ettiniz," diye sürdürdü Memduh Çavuş. "Cephelerde dinimiz, mukaddesatımız için şehitlik mertebesine eren kahramanları düşünün. Onlar canlarını karşılık beklemeden verdiler. Toprağa yüzükoyun düştüler ama gözleri gökteki yokluk yıldızına baktı hep. Kanaatkâr, namuslu bir kazmakeşin tenindeki her ter gözeneği, bir şehit gözüdür. O göz mala mülke bakmaz, hakikat nuruna bakar; yer altına girdiği zaman karıncalaşır ama yer üstüne çıktığı zaman da çekirgeleşmez. Köylerinize döndüğünüzde ocağınızı yakın, ateşe özerlik otu atın, çörekotu atın, tüten tütsüyle çocuklarınızı tütsüleyin." Beklemekten patlama derecesine gelen huzursuz kalabalığı şeytani bir dikkatle kesti. Mülazım Mahmut Efendi'nin harekete geçirdiği kavasların, Karo Aziz'i, alıp götürdüklerini görünce rahatladı. Recep'in bir şeyler söylemek istediğini sezinledi ve görmezlikten geldi. "Doğru sözün huzurunda mezar misali susarım. Kalbiniz terü tazedir. Şeri, fitneyi fesadı sokmayın kalbinize. Güzel insanlarsınız. Yanınızdaki çirkini bile güzelleştirecek kadar güzelsiniz. Her birinizin yanağında kurumuş gözyaşından artakalan acı bir benek var. Sizi güzelleştiren o benektir. Huzursuz olmayın, gönlünüzün sayvanına çekilin, orda dinlenin biraz."

Kalabalıktan sıyrılarak Memduh Çavuş'a doğru yaklaştı Recep. Duruşuna, ateşli yardım arzusundan kaynaklanan ve insanı gülümseten safiyane bir kararlılık egemendi. Yutkundu, Çavuş'un fesindeki nazar boncuğuyla göz göze geldi.

"Fırsat verirseniz yeni Paşa'yla konuşurum," diye çıkıştı. "Paşa'ya anlatırsam anlar. Yevmiyelerimizi gönderir, her şey hallolur."

Dikkatler Recep'in üstünde yoğunlaştı. Mırıldanmalar başlar başlamaz:

"Sen kimsin ki Paşa seninle görüşsün," diye bağırdı Memduh Çavuş.

"Ben Zonguldaklı Emin Dede'nin torunu Recep'im. Fırsat verirsen yardım eder, rahatlatırım. Paşa benim yaramı dinler."

Memduh Çavuş, kalabalıkta, it adımlarıyla gezinen leventlerine baktı, fesini çıkardı, saçlarını düzeltti. Recep'e sokulan iki çam yarmasından, sine perçem olanı:

"Sesini kes, boynunu koparırım," diye homurdandı.

Arnavut kavasın elindeki fil derisi kamçısını böğründe hisseden Recep, başını çevirip baktığında, adamın göğüs kıllarına bağladığı bir çif nazar boncuğuyla göz göze geldi:

"Ben yardım eder, rahatlatırım, demiştim," diye mırıldandı.

Arnavut kavas iyice yaklaştı, bileğinden yakaladı Recep'i, kalabalığa sezdirmeden hafif büktü ve ağzını kulağına dayayarak delirmiş boğa kızgınlığıyla:

"Geşt ü güzar etme, koparırım kafanı, serseri!" diye burnundan tısladı. "Hemen cicozlan, toz ol, gözüm görmesin."

Kavasın sıkılmış iri yumruğunu ve üzerinde kan lekelerinin bulunduğu İngiliz laciverdi şalvarını yakından görünce geçen hafta suratları çarşamba çanağına çevrilmiş Kozlulu kazmacıları, Cevatoğlu Kerim'i, Sümbül Ahmet'i ve Pervane Dayı'yı anımsadı. Ses etmeden uzaklaştı oradan. Memduh Çavuş'un günlerdir sürdürdüğü çene çabasına bir anlam veremeyen madenciler, Recep'in Paşa'yla görüşme teklifine niçin karşı çıktığını anlamaya çalışıyorlardı. Ücretlerinin verilmesini bekledikleri için çorbaları kesilmiş, günde bir hodalayla idare eder hale gelmişlerdi. Dünkü yoğun yağmurdan dolayı yer çamurluydu. Çamur bağlamış çarıklı ayakların baskısı altında sessizleşmiş, kabuğuna çekilmişti maden idaresi. Yüzbaşı Mehmet Ali başta olmak üzere idare görevlileri, Memduh Çavuş'un yatıştırma çabalarını, camların arkasından takdirle izliyorlardı.

"Gönlünüzde sabır ateşi varsa bent kurmayın, bırakın su gibi aksın. O ateş nedir? Feyzinizin, kulluğunuzun, menbaıdır; temizliğinizin, üreyişinizin menbaıdır. Keşke Cenab-ı Hüda emretse de bir yudum nefes olsam, kazmakeşin mürüvvet sofrasında sıcak

sıcak tüten bir ekmek olsam." Ellerini açtı, yüzünü gökyüzüne doğru kaldırdı. "Ey güzel Allah'ım, beni bu sabırlı kullarının huzurunda, lütuflarından mahrum eyleme! Âdem'in ilminden, Halil İbrahim'in bereketinden, Nuh'un anlayışından, Yahya'nın zühdünden, Musa'nın şiddetinden, Yusuf'un güzelliğinden bir nebze ihsan eyle! Amin!"

Seciyesi, grizuyu çağrıştıran, ürpertici bir ses duyuldu. Ürkmüş gibi dalgalandı kalabalık. Memduh Çavuş, sesin geldiği yere baktı. Saçı sakalına, sakalı göğüs kılına karışmış, yarı çıplak, cehennem firarilerini andıran Deli Şükrü'yü gördü, tanıyamadı. Şükrü, esrarengiz adımlarla Çavuş'a doğru ilerledi.

"Kıçınıza kına yakın, erkişiydim erdişi oldum," diye söylendi Şükrü. "Soyundum." Çıplak kolunu havaya kaldırdı. "Kürt yattım, Arap kalktım, tamah ettim, geldim. Hepinize bir mısır danesi getirdim, yiyin yiyin bitmez." Kolunu indirdi. Elini yırtık şavarının cebine sokup bir mısır tanesi çıkardı. Memduh Çavuş' doğru yaklaştı. "Allah'a avuç açtım, adım çukur ele çıktı." Sesin ve biçimin uhrevi gücünden olsa gerek, kalabalık açıldı. "Ben Şifabulmaz'ın şahidiyim, çekilin. Bin erkekten artakalan, Lekesiz Melek Abla'nın oğluyum. Sığır Necmi'yi çavuş yaptım, diktim kapıma. Kapımdan korkmayın, açın girin rahmetime. Ben o kapının arkasında, zahidim; şehvet değilim, hiç boşuna heveslenmeyin, şekavetim; bunlar yetmezmiş gibi, üstüne üstlük bir de Nahit'im. Nahit de değilim, Hulisi'yim." Elindeki mısır tanesini, Memduh Çavuş'a doğru uzattı. "Hey cehennemin efendisi, bak buna; ruh terazisi. Gönder ruhunu tartılsın."

Bakışlar, mısır tanesinde birleşti. Şükrü'yü tanıyan ve tanımayan tüm madenciler, aniden ortaya çıkan, sakallı, nur yüzlü, çıplak ayaklı, kayış bacaklı, ipek sesli ihtiyarın ermiş mertebesinde bir insan olabileceğini düşünmeye başladılar."

"Dur orda, kimsin sen?" diye çıkıştı Memduh Çavuş.

"Boş ver beni. Ben yokum, terazi var."

Şükrü'nün diklenişi karşı duruşu karşısında afallayan Hurşitgiller, sevinçle deliye yaklaştılar. Memduh Çavuş bakışlarıyla Arnavut kavasları harekete geçirdi hemen. Serseri bir kıvılcımın barut

deposunda dolaşması doğru değildi. Madenciler, kavasların hareketlerini, gözlerini devirerek dikkatle izliyorlardı. Recep'i tehdit eden çam yarması külhanbeyi, Şükrü'nün bileğine yapıştı:

"Kes sesini, kafanı koparır, atarım kuyuya!"

Kavas Çil Ramiz'in uçarı ve zalim tavrından tiksindi Şükrü. Sol gözünün altındaki tikler çoğaldı. Burnundan soluyarak:

"Çek pençeni bileğimden, sikerim kuyunu senin," diye bağırdı. Şükrü'nün bu çıkışı, içten içe dalgalanan, homurdanan kalabalığın hoşuna gitti. "Çek pençeni dedim sana, düştüğüm kuyunun dibini belletme bana! Cehennemin son kapısına nöbetçi dikmiştim seni. Çek git, bir daha da nöbet yerini terk etme."

"Rahat bırak Tanrı misafirini!" diye bir ses yükseldi kalabalıktan. Bunu pusuda bekleyen diğer sesler izledi hemen:

"Koyun postuna bürünmüş kurtlar var, sürüden çıksın onlar!"

"Kabadaylık devri geçti, kıvırcık sanmayın bizi!"

"Edepsizlik yapmayın, bu meydanda isteyen konuşur!"

"Yevmiyelerimizi verin, bırakın kuru lakırdıyı?"

"Günde bir hodalayla bir köpek doymaz!"

"Bu yaptığınız Allah'tan reva mı?"

Kalabalığın galeyana gelmesinden korkan Memduh Çavuş, işaret parmağını Arnavut kavasa uzatarak:

"Misafirimizi rahat bırak Ramiz," diye emretti. "Defol, gözüme görünme!"

"Şevket'le Faik'i de defet Çavuş!"

Hurşit'in kalabalığa şerbet etkisi yapan bu önerisi karşısında ne yapacağını şaşırdı Memduh Çavuş. Madencilerin nefret ettiği bu iki kavası savunması durumunda, çetin çabalarla kazandığı kitlesel güvenin zedeleneceğini hesap etti.

"Şevket'le Faik'i de gözüm görmesin!" diye bağırdı Memduh Çavuş. "Derhal terk etsinler benim cefakâr cemaatimi! Naim, sen de terk et!" Kendisine iyice yaklaşan Deli Şükrü'yle göz göze geldi. "Kıymetli misafirimiz, güzel insan, konuşmak istersen buyur konuş."

Kendisine biçilen olağanüstü değer karşısında şaşırdı Tapbasan Şükrü.

"Hünkârın atı gene bana baktı, oh ne güzel, büyük insanım," diye sakalını keyifle sıvazladı, gözlerini devirerek kalabalığı süzdü. "Bu meydanda iki hımhımla bir burunsuz vardı, savuşup gittiler. Kaldık biz bize. Sarardık solduk, kavrasa sepeti gibi delik deşik olduk."

"Efendim adını bağışlar mısın?"

"Bırak adımı Çavuş," diye azarlarcasına çıkıştı Şükrü. "Ali, Veli, Deli, ne fark eder? Zühtü olsam, Satılmış'ta karar kılsam ne fark eder?"

"Fark etmez."

"Eee o zaman?"

"Yani demek istediğim..."

"Bırak demek istediğini. O kadar mühim mi? Sen benim komşum değil misin?"

Memduh Çavuş, madencilerin huzurunda bir deliyle tartıştığını fark etti birden. Göz ucuyla madencileri yokladı. Kurtarıcılarını bulmuş, tevekkül ve teslimiyet hırkasını giymiş lanetliler güruhuna benzetti onları. Evet, yanılmıyordu. Bu çarıklı kara güruh, eski kurtarıcısını terk eden bir kavim gibi bakıyordu yeni kurtarıcısına.

"Ben senin komşun değilim, nerden çıkardın bunu?"

"İnkâr etme Çavuş, sen benim komşumdun. Benim tavuğumu kaz gördün, karımı da kız gördün. Hacı Halûk şahidimdir. Benim o koyu ı beyinli, at kafalı güzel karım Şenseda, bir keramet gösterdi, senin karına dedi ki kocana göre bağla başını, harcına göre pişir aşını. Dedi mi demedi mi, sen onu söyle?"

"Allah Allah!"

"Bırak Allah Allah'ı. Senin ehlinamus karın, bu nasihatı kendine dert etti; âleme hüner oldu bu dert. Durdu durdu bir keramet de o gösterdi, hünkârın eşeğini üfürükle boyadı. Ne çabuk unuttun bunları?"

Rahat bir soluk aldı Memduh Çavuş. Meydandaki kalabalık,

aklı sakalına dolanan bu zavallı delinin zırvalarına inanacak kadar saf değildi. Delinin kehribar sarısına çalan, yer yer kanlanmış göz aklarını, iddialı, baskın bakışlarını, kendi gerçeğini acımasızca iğfal eden çarpık duruşunu dikkatle süzdü. İçinde ortaya çıkan ayartıcı, çapaçul seslere kapılarak kendi geçmişine doğru sürüklendi. Kovaladığı kurta ulaşamadığı için atının ayaklarını baltayla kesen, dayısı Deli Nurettin'e benzetti onu.

"Senin anlattıklarınla bu meydanda günlerdir bekleyen madenkeşlerin dertleri arasında uçurum var Dede, çek git işine bizi meşgul etme."

"Yani şimdi sen bana, 'İnadım inat, adım kel Murat,' mı dedin?"

"Meşgul etme, dedim."

"Beni anlamaya çalış, Çavuş. Ben Allah'ın imlaya gelmez bir kuluyum. Evvela bütün insanları yarattı, insan kazanının dibinde kalan artıktan da beni yarattı. Sen bana malum oldun, kalktım geldim. Celal sahibiysen celallenme. Celep sahibiysen celebini getir. Cürufunu bana gümüş diye satma. Çorbanı vereceksen kalaylı tasta ver. Ben zaten zehirim, zehirlenmem. Sor ki ben buraya niye geldim?"

"Niye geldin?"

"Duydum ki adalet terazisi kırılmış. Terazinin topuzu garibin parasına çarpmış."

"Allah sözünü nur etsin!" diye bağırdı Kazmacı Cürüm.

Memduh Çavuş bir yandan, deliyi susturması durumunda madencileri karşısına alacağını, hassas anlarda onlara söz anlatma gücünü yitireceğini düşünürken diğer yandan da delinin, madencilerin güvenini kazanacağından korkuyordu. Deli biraz daha zırvalasa, kendini madenkeşlerin huzurunda rezil etse iyi olmaz mıydı?

"Ben bir çürük ipim asılmayın, aklımdakini ağzıma gelmeden unuturum," dedi Şükrü; başını çevirip sesin geldiği yere baktı. "Ağzımdan çıkan her söz, gider bir yerlerde bir demire nakışlanır. Yer tutuşur, yaş kuruyu yakar. Boynuzsuz keçi, boynuzluya boynuz atar. Yel, kayayı eksiltir. Boz eşek güle bakar, deve dikenini yer." Memduh Çavuş'a iyice yaklaştı Şükrü. "Doğru mu değil mi? Sen

dün gece yedi kat yerin altında bir kurtla beraber bir kuzuyu yedin, yerin üstüne çıktın, koyunla yas tuttun. Yalansa söyle."

Kalabalık, çözemediği sırrı çözmüş, ferahlamış gibi mırıldandı.

"İftira etme ihtiyar," diye bağırdı Memduh Çavuş.

Bağırtı, iftiralaşarak kamçı gibi alnına çarptı kalabalığın. Çavuş'un bu tip çıkışları, onun dikkati çeken, kuşku toplayan, anlaşılmayan yönlerinin açığa çıkmasına, tanınmasına yol açıyordu. Meydan şenlenmişti. Kalabalık, tanınmayan ve herkesi, her sözü, her davranışıyla kendisine tapınmaya çağıran dokunulmaz tabunun yıkılışını talep edercesine uğulduyordu.

"Bağırma," diye çıkıştı Şükrü. Tüyleri diken diken oldu, damarları şişti, morardı. Sırtındaki yamalı gömleği parçalayarak çıkardı, yere attı, çamurlu ayaklarıyla çiğnedi. "Her meyve olgunlaşırsa, ağacının dallarını eğerse ben buna ibadet derim ama ağacına cahil derse ben gömleğimi yırtarım, ayağımın altında çiğnerim, çamur kokumu dinler, beni anlar."

"Ne bana iftira et ne de gömleğini yırt! Konuşmanı hürmetle karşıladım."

"Bıraksaydın az konuşurdum, bırakmadın, çok konuştum, sürüye kurt getirdim. Kurt, önümden bir çıkıntı kopardı, çıkıntı yılan oldu, yılan, deliğini tanımadı; delik, gül oldu, yılan koklamadı, gitti, deliğin ağzında diken oldu. Sen ne yaptın, kendini sürünün çobanı sandın, iki kere yellendin, biri sevinçten, biri korkudan. Ben duydum, sürü duymadı."

"Haddini hududunu bil ihtiyar, edep sınırlarını aştın!"

Sessiz, ürkütücü bir gerginlik çöktü meydana. Bakışlar, "Şimdi ne olacak" merakıyla bakışları karşıladı. Çavuş, göz ucuyla kavasları aradı. Başındaki fesi iki kez çıkardı, son kez başına oturturken iki kez öksürdü. İşareti alan kavaslardan biri, Zaptiye binasına doğru yürüdü. Memduh Çavuş, Deli Şükrü yokmuş gibi yüzünü kalabalığa çevirdi, sesini yumuşatarak:

"Bu mübarek ocaklara gelen her Tanrı misafirinin başım gözüm üstünde yeri var," diye sürdürdü. "Geçen gece, idare binamıza, elinde kandille kör bir kadın geldi. 'Bu kandil ışığına yapıştım,

oğlumun ölüsünü almaya geldim,' dedi. Kandili kadının elinden aldım, yüreğinin kandil köşesine astım, 'Var git,' dedim, 'oğlunu kimsesizler mezarından çıkardım, senin kalbine gömdüm.' Kadın, yüreğine gömülen oğlunu fark etti, oturdu biraz ağladı, sonra da çekti gitti."

Çavuş'u şaşırtıcı bir dikkatle dinleyen Şükrü, teslim olmuşçasına ellerini havaya kaldırdı birden.

"Benim cesedim nerde, bul getir bana!"

"Senin bir yakının mı öldü burda?"

"Ben öldüm, benim cesedimi getir!"

"Allah'ın yaşattığı bir kula, haşa ben ceset demem."

"Sözü yokuşa sürme Çavuş! Bu havza bir altın leğendir. Altın leğenin kan kusana bir faydası var mı?"

"Bu havza, altın leğen değil ihtiyar, ekmek kapısıdır."

"O zaman bu kapının önünde bu kadar arık atın ne işi var? Kim bunların kuyruklarını kendilerine yük etti?"

"Haddini bil ihtiyar, bu güzel insanlara hakaret etme!"

"Art ayağınla kulağını kaşıma, sözüme cevap ver! Nerde benim cesedim?"

Çavuş, marazlanan sol gözünü hafif kıstı, kalbinin zorlandığını hissetti. Meydanı deliye daha fazla bırakmanın saygınlığını zedeleyeceği endişesine kapıldı. Bed bed süzdü kalabalığı.

"Sen bir tımarhane kaçkınısın ihtiyar, çek git işine, bana ağız tamburası çalma!"

En arkalarda, kısa boylu olduğu için görünmeyen ve meç kılıcı gibi iki tarafı da kesen aksakallı kufeci Meç Seyit:

"Tımarhane deyip de o ermiş adamın basiretini bağlama," diye sesini yükseltti. "Bırak, iki lafın belini de o kırsın."

Meç Seyit'i, Kazmacılardan Kışlalı Topal Haydar izledi:

"Mürüvvetsiz kibar olacağıma deli olurum daha iyi."

"Bu kadar yolu bizim için tepip geldi, hürmet edin," diye çıkıştı Hurşit.

Hurşit'i diğer çıkışlar izledi. İlk çıkışları aklının çıkışsız yerine yazdı Memduh Çavuş. Az sonra ocak çavuşları, kavaslar, fedailer geldi, kalabalığın böğründe yumruk gibi beklemeye koyuldu. Onları, Başçavuş Bıdık Bekir'in komutasında zaptiye bölüğü ve madende çalıştırılan eli sopalı bahriye erleri izledi. O gün Kozlu'da tesadüfen bulunan Askerî Şahane Kâtibi Ali, Çarkçı Evvel Kolağası Hacı Hakkı ve Ereğli Liman Memuru Kolağası Süleyman, durumu idare binasının penceresinden izlemeye koyuldular.

Hareketlenmeyi ânında kavrayan kalabalık, aslan kolonisi tarafından sarılan bufalo sürüsü gibi huzursuz bir dalgalanmayla tehdidi dik dik seyre koyuldu. Bıdık Bekir, arkasında zaptiye neferleriyle birlikte kalabalığa daldı. Geldi, Tapbasan Şükrü'nün karşısına dikildi.

"Bu ne hal, ne işin var senin bu havzada," diye kükredi.

Tapbasan Şükrü, Başçavuş Bıdık Bekir'in bu sorusu karşısında, yerden bir avuç çamur aldı, kıl ve kuru kemikten oluşan gövdesine sürdü.

"Bu kömür deryası bir kuş yuvası değil, ben yumurta değilim, sen yılan değilsin. Bir söz daha diyem ki sol kulağına küpe olsun: Ben tavuk kebabı değilim, sen tilki değilsin. Son sözümü de diyem ki o da sağ kulağına küpe olsun: Ben ölürsem büyük kıyamet kopar, sen ölürsen küçük kıyamet kopmaz, senin karın hemen pazara gider, pazarda bitli baklanın kör alıcısı olur."

Bıdık Bekir, büyük bir ciddiyet ve tutuklama gazabıyla düşündü önce, sonra içten gelen derin sarsıntılarla gülmeye başladı. Askerler ve madenciler şaşırdı. Memduh Çavuş, Başçavuş'un yine su koyverdiğini ve devlet ciddiyetini bir kere daha zedelediğini düşündü. Başçavuş gülmesini sürdürdü. Gözyaşlarını elinin tersiyle sildi, Şükrü'nün çıplak,çamurlu ayaklarına, saçtan sakaldan görünmeyen buruşuk yüzüne baktı, bir daha gülme krizine girdi, sonra toparlandı:

"Sen öldüğünde büyük kıyamet kopar mı, kopmaz mı bilmem ama ben öldükten sonra söylediklerinin hepsi doğru. Hele karımla ilgili söylediklerinin hepsi kesin doğru. Hele söyle sen kimsin, neyin nesisin, şair misin, falcı mısın, in misin, cin misin, nesin?"

"Zır deli, kızıl kerrake," diye mırıldandı, Memduh Çavuş.

Şükrü, dikkatini Başçavuş Bıdık Bekir'in, ecel ökçesi olarak biçimlendirdiği, kısa, tombul, kahkahalı varlığında yoğunlaştırdığı için mırıldanışı duymadı.

"Öyle deme Çavuş," diye çıkıştı Şükrü. Mısır tanesini ağzında yuvarlayıp duruyordu. "Ben bir zamanlar zahir evliyasıydım, sonra, ocak zürafası oldum. Ateşler içinde cayır cayır yanarken bağırdım: 'Kuru odun getirin, odununuz yaş,' dedim. Getirdiler. Kolay değil. Zalimin şemini taşıdım. Yer gök yaradılandan beri, gökten yere kaç kantar kar, kaç kantar yağmur yağdığını herkese sordum, bilen olmadı. Canım sıkıldı. Bir cur'a şerbet içtim. Ağırlaştım, yüklendim, kendimi taşıdım. Edebin erkânın girmediği yerlerimi kaşıdım."

"Allah Fazlullah!" diyerek, yeniden gülmeye başladı Bıdık Bekir. Askerler, ocak çavuşları, madenciler, Şükrü'nün anlattıklarına değil de, Bekir'in gülüşüne gülüyorlardı sezdirmeden.

"Gülme, diye uyardı Şükrü. "Ziftin pekini yedim. İllet hatunla evlendim, beni terk etti. Zillet hatunla evlendim, O da beni terk etti. Sonunda bir bahane üstünde bin yalan söyleyen Killet hatunla evlendim. Gerdek gecesi, bir uyuz keçinin, büyük bir sürüye sultanlık ettiğini gördüm. Şükür çektim ama çekmez olaydım. Bir koyun bana dedi ki: 'Yazıklar olsun sana, Şükrü, bir bok yedin ki Serez kadısı yemez.' Koyunun bu sözü, demir kertiği misali boğazıma oturdu, iki kere öksürdüm, iki kere fesimi düşürdüm." Yan gözle Memduh Çavuş'a baktı. "İlkin Killet hatunu terk ettim, sonra da cesedimi."

"Allah Allah," diye sezdirmeden gülüyordu Bıdık Bekir.

"Sonra yorgun bir eşeğin çüş'ünü buldum, önüme düştü kılavuz oldu bana. Yükten çıkmış sıpa var ya, ha işte o sıpanın terbiyesiyle, çarnaçar izledim onu. Yolu yolla, beli belle kestik, yüksek bir yaylanın gecesine geldik. Para için yıldıza kement atan bir Mümin-i Kâmil'e rasladım. Derisi kemiğine yapışmıştı. Esbabı lime limeydi, kırk köyün köpeğinden kaçtığı belliydi. Felan feşmekân yaptık biraz. Şükür zikir derken, dedim: 'Kâmil efendi, bin sene evvel bir yalan söylersen, bin sene sonra inanır mısın o yalana?' Dedi: 'Zamana hürmetim var, inanırım.' İnandım. Herif, her köseden bir tüy almıştı; küçülmüş, sakalında saklanmıştı."

Tapbasan Şükrü konuşurken kavaslarla ocak çavuşları üç ekip halinde kalabalığa daldılar. Bir ekip, aksakallı Küfeci Seyit'i, bir ekip Hurşit'i, bir ekip de Kışlalı Topal Haydar'ı alıp götürmek isteyince homurdanmalar başladı. Kavaslar, yüzleri ayazlı kış gecelerini andıran madencileri hiçe sayar görünerek, Kışlalı Topal Haydar'ı zorla götürürlerken sağdan gelen bir dalgayla karşılaştılar. Dalga, Haydar'ı kavaslardan koparıp kendi içine aldı. Kargaşayı ânında sezen Başçavuş Bıdık Bekir:

"N'oluyor orda," diye bağırdı.

Ocak çavuşlarından Yasin, tartaklanmış bir sesle:

"Suçluları elimizden aldılar kumandanım," dedi.

"Kaşınanlar var herhal, "diye böğürdü Bıdık Bekir. Kalabalığı yararak olay yerine doğru geldi. "Merak etmeyin, sizde kaşıntı varsa, bende de Hafız Paşa tokadı var, kaşırım o tokatla sizi, rahatlarsınız."

"Haydar'la Hurşit'i elimizden aldılar Kumandanım. Bak ikisi de şurda."

"İkiniz de gelin buraya, açılın bakayım!" Duvar gibi dikilmişlerdi madenciler. Geçit verme niyetinde olmadıklarını anlayınca, "Haaa şimdi anlaşıldı, arpanız çok geldi, azdınız. Dipçikle dağıtın bunları, suçluları getirin bana!"

"Suç uydurmayın, suçlu muçlu yok!

"Yevmiyelerimizi verin, Allah'ınız yok mu?"

"Çoluk çocuğumuzu aç bıraktınız!"

"Çorbamızı da kestiniz, Müslüman Müslümana yapar mı bunu!"

Zaptiye, kavaslar ve ocak çavuşlarının da desteğiyle dipçik kullanarak kalabalığı dağıtmaya başladığında, Memduh Çavuş, kendisine en sadık iki kavası, Şükrü'yü dövüp havzanın dışına atmaları için görevlendirdi. Kavaslar, Şükrü'yü alıp depoların arkasına götürdüler. Zaptiye'nin dipçik hareketine karşı pasif bir direnme gösterdi madenciler. Yüzü parçalananlar, kafası kırılanlar, burnu kanayanlar oldu. Yusuf, sağ kaşının üstüne bir dipçik yiyip çamura düşen Neşat'ı kaldırdı, olay yerinden uzaklaştırdı. Karşı

koyanların yakalandığı, kalabalığın homurdanarak geri çekildiği bir anda, Memduh Çavuş:

"Yalvarırım yapmayın, bunlar benim kardeşlerimdir," diye askerlerin önüne geçti. Madencileri arkasına aldı, kollarını iki yana açtı. Sonra döndü, iki elini yanı başında duran ve kafası kanayan madencinin kanına bastırdı ve kanı kendi yüzüne sürdü. "Bu kan benim kanımdır, yapmayın! Bir günah işlediler, büyüklük gösterin bağışlayın! Öfkesine gem vuranları, bağışlayanları, ihsanda bulunanları Allah sever!"

Başçavuş Bıdık Bekir'in özel bir işaretiyle askerler durdu. Madenciler, önlerine geçen, kendilerine kol kanat geren koruyucularından cesaret alarak homurdanmaya başladılar yeniden.

"Baksana kardeşlerinin çeneleri durmuyor," dedi Bıdık Bekir. "Dayak istiyorlar."

"Onlar benim canım ciğerim, kan kardeşlerimdir, Kumandanım. Bakma öyle bıdırdaşmalarına, onlardan ne size ne de Bahriye'ye zarar gelip. Ben kardeşlerimi iyi tanırım. Bu havza onların ekmek kapısıdır, onlar bu mübarek havza için canlarını verirler. Hepsi güzel insanlardır. Aralarından çıkan birkaç fitneciye bakıp onları suçlamayın. Yukarda yüce Allah var; aşağıda namusumuzun Nizamül Mülk'ü, fakirlerin halifesi, bilginlerin mürebbisi Padişah Abdülaziz Efendimiz var."

"Tamam, senin hatırın için hareketi durdurdum," dedi Bıdık Bekir. "Lakin, içlerinden dört beş tanesini almam lazım. Mızıkçılık yaparlarsa bu meydanda bulunan bütün madenkeşlerin yevmiyelerini kestiririm."

"Oh ne güzel," diye sevindi Memduh Çavuş. "Allah mayanızı yüceltsin, daim etsin kumandan. Buyurun, kardeşlerimin içinden istediklerinizi alıp götürün. Bizim sana itimadımız var. Bu mübarek havzada, fakirin ekmek teknesinde, feryadımızı en iyi sen anlarsın. Hâkimi mahkûmdan en iyi sen ayırdedersin."

Hâkimi mahkûmdan ayırteden kavaslar, tespit edilen kişileri almak için kalabalığa girdiklerinde, içten homurdanışlar olduysa da kimsenin kılı kıpırdamadı. Kışlalı Topal Haydar'ı, Hurşit'i, Küfeci Ahmet'i, Serdengeçti'yi ve Kozlulu Kâzım'ı, tereyağından kıl

çeker gibi çekip aldılar. En ciddi tepkiyi, "Babam hastadır, götürmeyin," diye bağıran Neşat gösterdi. Çocuğun bağırtısını duymazlıktan geldi Bıdık Bekir. Kalabalığın o andaki düşüncesinden kendisini uzaklaştırmak istercesine:

"Demin benimle konuşan sakallı derviş ne oldu," diye çevresine bakındı.

"Meydanı terk etti, köyüne gitti herhal," dedi Memduh Çavuş.

"Gitmeseydi iyi olurdu, kaderimi okuturdum ona."

Kanla boyanan kutsal, kölemen yüzünü kalabalığa çevirdi Memduh Çavuş; ince boyunlu küfeci çocuklara, çamurda çarıklarını arayan çıplak ayaklara, morarmış yanaklara, uzamış sakallara, sarıklara, arbede sırasında düşüp çamurlanan yamalı şalvarlara baktı. Derin bir acıma duygusuyla mahsunlaştı, kendisini terk edip onlara karışmayı, onlardan birisi olmayı hayal etti.

İYİLİK SIRÇA İNCİDİR KARARMAZ

Beni sevdiğini söyleme, belli etme.
Merakımın büyümesine fırsat ver.

Karo Aziz, kendi gerçek varlığına olan inancıyla başının belada olduğunu anlayınca Bayram'ı aramaya çıktı. Sakalı karanlığa, aklı ise cehennem hiyerarşisinin başcini Abaddon'un ateş gözlü aklına yayıldı. Tepeleri aştı, derelere indi. Sabit ilişkiler ağına ateş pareleri gibi düşen yıldız çığlıklarına kulak verdi. Çığlıklardaki duygu zerreciklerinin, tonlamaların, ima ışıltılarının, yapay ve doğal tınıların yarattığı çağrışımlarla derelerden çıktı, ormanlara girdi. Cevval, karmaşık ve yalın bir yorgunlukla, uçurumun kıyısında durup derinliğin uğultusuna, gökyüzüne baktı; onu içine almışcasına gülümserken yıldız aydınlığından yeryüzüne sarkmış gibi duran siyah bir buluta takıldı bakışları. Bulutu, yeryüzüne inince yolunu sapıtan iki yüz günahkâr meleğin önderlerinden Azazel'e benzetti. Kadınlara süslenmeyi ve gözkapaklarını güzelleştirmeyi öğreten keçi kılıklı melek, az sonra parçalandı, incecik bir sis tülü şeklinde, gökyüzüne yayıldı. Ve dağların ve mırıldanan ormanların ötesinde...

Dalgalar yükseldi, ışıdıgöz göz oldu. Karanlığın anlamını, özünü karartan, ses kıvılcımları çarptı kayalıklara. Kabuğunu çatlattı, iç içe geçerek küçüldü zaman. Deniz, düşünü derinleştirdi; hummalı bir zihin büyümesiyle duruldu, süt gibi sakinleşti. Sandalcı, kıyıya yaklaştı, getirdiği yaşlı adamı kumsala bırakıp denize döndü. Adam, hayal gözüyle, yirmi yıl önce terk ettiği kumsaldan denizin ötesine, zirvelerini bulutlara gömen Kafkas Dağlarına baktı. Yangın ve çığlık iklimi, görünüp kaybolan müfrezeler, büyük demir kıtalar

ve baskıdan dolayı, baykuş kelebeğine dönüşen bir halk canlandı gözlerinin önünde. Bu halkın, kanatlarının üzerinde, baykuş gözlerini andıran, bir çift parlak benek vardı; demir mahmuzlu Çarlık Kartalı yaklaştığında, kanatlarını kat kat açıyor, tüm gövdesini baykuş kafasına benzetince saldırıyı durduruyordu. Adam, kâinatla kurduğu tüm ilişkilerini, görünen ve görünmeyen, bilinen ve bilinmeyen, sezilen ve sezilmeyen tüm ögeleriyle birlikte lağvedip kumsala sırtüstü uzanıverdi. Uyudu.

Güneyin kaba yeli, geceyi canlandırdı. Derdini inildeyen kumru göğsü gibi ürperdi gökyüzü. Bayram, sırtını kayaya yasladı, karanlığı parçalayan kurşunları dinlerken uçurum tarafını gözetledi; uçurumun, çalıları ve kuş yuvalarını çoğaltarak kuşatmaya karşı büyüdüğünü ve kendisini çağırdığını sezinler gibi oldu. Dolunayın biraz sonra doğması durumunda, kurtulma şansı azalabilirdi. Zehra'nın elini sıkıca kavradı, kavrayışın aklıyla çalılara doğru koştu. Zaptiye müfrezesi ile Serdar'ın adamları, firarilerin kayanın arkasında gizlendiklerini, kuşatmadan kesinlikle kurtulamayacaklarını bildikleri için, ateş ederek kayaya doğru yaklaşıyorlardı. Uçurumu, içinin küçük uçurumuna yedirerek dibe doğru katetmeye karar verdi Bayram. Başka türlü kurtulma şansı yoktu. Müfreze, firarilerin kayadan uzaklaştıklarını fark edememişti. Onların kurşunlarını yakın çatışmaya sakladıklarını sanıyordu. Firariler, uçurum kıyısında çömelip dibi belirsiz karanlığa baktılar. Çılgın bir cüretle sarktı, kaya çatlaklarına köklenen, kartal pençesi gibi sert bir çalıya tutundu Bayram. İki ağaç gördü aşağıda. Burasının bir uçurum tarhı olabileceğini düşündü. Buradan başka da iniş yeri yoktu. Sesler gittikçe yaklaşıyordu. Çalıya tutunurken Zehra'ya yardım etti, birlikte tarha indiler. Buradan uçurum dibine, gödür ağaçların, yaban sarmaşıklarının, dikenlerin kapladığı dar ve dik bir şerit iniyordu. Şerit birkaç yerde, iki metre yüksekliğinde, inmesi oldukça zor engellerle kesintiye uğruyordu.

"Gayret et, kefeni yırttık," diye fısıldadı Bayram. Fısıldamasıyla da ayağı kayıp sırtüstü düşmesi ve karanlığın kör kaderine doğru kayması bir oldu. Zehra, Bayram'ın düşüp parçalanmasını engellemek için çalılara tutunarak ileri doğru atıldı, omuzundan

yakalamak istedi, yakalayamadı. Memelerine dikenler battı. Bayram, sırtüstü kaydı, az aşağıda gecenin nefesine, bir yaban gülü kümesine takıldı. Önce sesler, sonra da Cehennemin Yedi Seçicisine ait siluetler, namlular belirdi uçurum başında. Dev bir kulağa dönüştü karanlık. Gül ve kaya tütünü kokusuna sığınıp sessizce beklemeye koyuldular, firariler.

"Aşağıya inmiş olmasınlar," dedi Şinasi.

"Burdan inemezler," dedi, Zaptiye Başçavuşu Hulki. "Onlar yukarı, ormana doğru kaçtılar."

"Kuşatma yukarda zayıftı, ateş etmeden, yukardan kaçtılar."

"Belki aşağıdalar," dedi Serdar. "Üç beş nefer burdan inse yoklasa."

"Ben neferlerimi, bu karanlıkta indirmem bu cin çukuruna," diye homurdandı Başçavuş. "Mahmut'un dediği doğru, onlar yukardan kaçtılar. Aşağı insek ne olur? Ordalarsa iki tüfekle bizi vururlar."

"Bayram'ınki neyse de, o kancığın yağlı kurşunuyla ölmek koyar bana."

Önce siluetler, namlular silindi uçurum kıyısından, sonra sözler. Kuşlar, mırıldanmaya başladılar. Tutundukları yerde bir müddet daha beklediler firariler. Kınalı kayalara, goncalara, gagalara ay ışığı düştü. Bayram, yattığı yerden kafasını kaldırıp bağrını yılan gibi Zehra'ya doğru süründürmeye başladı. Zehra, sürünen karanlığa yöneltti dikkatini.

"Bir şeyin yok ya, iyisin?"

"İyiyim, bir şeyim yok," dedi Bayram fısıltıyla. "Geldiğimiz yerden yukarı çıksak daha iyi olur, aşağı inmek tehlikeli."

"Gittiler mi dersin? Yukarda pusu kurmuş olmasınlar?"

"Bizim kaçıp kurtulduğumuza inandılar. Bu sefer de kefeni yırttık."

İndikleri yerden, safran, palamut ve kadınparmağı mantarı kokusuna doğru güç bela tırmanıp çıktılar. Baskıncıların, yorgun argın döndüklerini, takip için bu gece kıllarını bile kıpırdatmaya-

caklarını düşündü Bayram. Namluların böldüğü karanlığı dikkatle dinledi. Eski eşkıyaların kaya çiçeklerine dönüşen türkülerini duyar gibi oldu. Zehra'nın merak ve endişesini gidermek, rahatlamasını sağlamak için:

"Bu gece Hurşitgile uğrasak nasıl olur?"

Karanlığı, memelerinin acısıyla anlamaya çalışan kadın, canlandı birden. Bir çift sevince dönüşen kollarını, boynuna doladı Bayram'ın. Sıkarak çekti kendine doğru.

"Ne güzel," diye mırıldandı, kokladı yanaklarını, öpücükler kondurdu. "Aklımdan geçeni söyledin. Aklımdan bir şey geçirdiğim zaman, 'Bayram şimdi bunu söyler,' derim. Derim ya, hemen ardından söylersin. Tanımasan, sevmesen içimden geçenleri bilmezsin. Beni sevdiğini söyleme, belli etme. Merakımın büyümesine fırsat ver."

"Her gün içimden kırk kere seni sevdiğimi söylerim, 'Gönül kulağıyla duyar beni,' derim kendi kendime. Yüzüne baktım mı anlarım duyduğunu."

Sırtını ağaca dayadı, kendine doğru çekti Bayram'ı, sarıldı sımsıkı yeniden. Her mutlu kadının içinde, onulmaz bir kaybetme korkusunun olduğunu düşündü.

"Kızımı, torunlarımı bu gece evde görürsem dünyalar benim olur. O sevinçle koşar, Cebeli'nin tüfeğini alırım."

"Vazgeç tüfek sevdasından. Yanımızda tüfek olsaydı belki bizi vururlardı."

"Tüfek çemberine düştük Bayram, bir daha düşersek kalbura çevirirler."

"Korkma. Herkesin iyiliğini düşün. Dünyanın ipeği ol, en yumuşak ipeği; keskin kılıçlardan korkma."

Tüfek konusunda Bayram'ı ikna edemeyeceğine olan inancı iyice pekişti. Ölümden daha yeni kıl payı kurtulan bir insan nasıl söyleyebilirdi bunları? Kollarını boynundan çekti, başörtüsünü düzeltti.

"Belki şimdi Hurşitgil de gelmiştir, düş önüme, uykudan evvel varsak iyi olur."

Orman karanlığından yıldız alacasına çıktılar. Ayaklarının altına serilmiş gibi arzla öpüştü gökyüzü. Sevinç, nesneleri sildi. Tepeyi aştılar. Onları az ileride, bir başka karanlık tepe karşıladı. Tırmanıp çıktıklarında, dolunayla yüz yüze geldiler. Üzerindeki kalay kalıntıları ateş kavruğuna çalan, bakır bir siniyi andırıyordu. Bazı falcıların dolunaya bakarak baht okuduklarını düşündü Zehra. Yürürken başını kaldırıp gökyüzünde gölgesini aradı dolunayın. Madende ölen her çocuğun ruhu bir güvercin oluyor, ateşin soluğuyla kanatlanıp dolunaya konuyor, orada sonsuza kadar iyiliği şakıyordu.

"Önümde yürüme, elimden tut, bu gece beni sevdiğini söyle Bayram."

"Sen benim aklımdasın, vicdanımdasın, seni sevdiğimi söylesem ne olur, söylemesem ne olur."

Ay ışığı, karanlığı iki karşıt uca böldü. Karşıtlığın iki yanının her biri, birliğini ve benliğini kendi karşıtlığıyla parçalayıp özümlemeye başlayınca gizil bir ses cinnetine girdi doğa. Kuş mırıltıları, cik cikleri çoğaldı, berraklaştı. Ağızları filiz ve kuş yumurtası kokan sincaplar hareketlendi. Ormanda ava çıkan tilkiler, başlarını kaldırıp sincapların ışıkta akaju kızılına çalan kuyruk uçlarına ve beyaz karınlarına baktılar. Işığın doğurgan, yumuşacık iklimine birkaç acılı uçurum çığlığı düştü. Toprak gevşedi. Ürpererek hareketlendi köklerdeki su.

"Sevgi var, sevginin yanında da hep bir acı var Bayram."

"Acı, mayadır; sevginin mayasıdır. Acımı yitirmekten korkarım."

Bayram'ın da aynı duygular, aynı korkular içinde olduğunu düşünerek sevindi Zehra. Sevginin yarattığı korku, insanı insana bağlardı. Ay ışığının doğurduğu sese kulak verdi. Kumru'yu bırakmışlar mıydı acaba? Kumru gün görmemiş bir kızdı. Kumru'nun yüreğindeki acıları hiçbir kadın çekemezdi.

"Dokuz memeli acılar, doğurgan acılar, benim acılarım."

Kadının dokunaklı, ağlamaya gebe sesinden etkilendi Bayram. Her biri bir ana memesini andıran bereketli acılar canlandı

gözlerinin önünde; memelere tutunan aç bir bebek olarak hayal etti kendini.

"Acılarını severim senin."

Ayakları yerden kesildi kadının. Sevincin göz göz nakışlanmış haririnde eridi, arınma ve kefaret duygusuyla ay ışığına doğru ağdı. Suskunlaştı. Sezdirmeden, ağlamaya başladı yaşın yaşın.

Zonguldak'a sessizce girdiler. Her duvarın dışında, içinde, arkasında acılı, yapayalnız bir kadının oturduğunu aklından geçirdi Zehra. Ne zaman bir eşek anırsa, bir köpek havlasa bu kadınlar, acaba birisi mi geldi diye kulak kesilir, umutlarının pencerelerine, kapılarına koşarlardı. Kendi evinin penceresinden içeri bakmak, hatta içeri girmek, eşyalarıyla konuşmak geldi içinden. Yaklaştıklarında, evin yakılmış olduğunu gördü. Şaşırdı, elleri koynunda, sarsıla sarsıla, ses etmeden ağlamaya başladı yeniden. Yanmış, yer yer yıkılmış duvarların etrafında bir tur attı.

"Evimi Serdar'ın adamları yaktı."

"Firarilerin evlerini zaptiye de yakar," dedi Bayram.

Yanmış kapıdan eve girerken evin, anılardan oluşan bir ışık hüzmesine dönüştüğünü, kendi içine aktığını ve orada, ahd ü kavline güvenilmez, ipi çürük bir zaman çatlağına yerleşerek kendini merakla dikizlediğini hissetti. Moloz yığınlarının üzerine çıktı. Kendi cesediyle Deli Davut'un yanmış cesedinin, moloz yığınlarının altında olduğunu hayal ederek ürperdi. Bayram, kadının elinden tuttu, harabeden uzaklaştırdı onu. Hurşit'in evine, çalıların çitlerin arasından geçerek gidinceye kadar titredi, peş peşe iç geçirdi kadın.

"Pencerede ışık var."

"Hadi gözün aydın," dedi Bayram, sesini kısarak.

Evin duvarları çatladı, çatlaklarda namlular belirdi. Çatlaklar silindi, namlular kayboldu.

"Bu vakte kadar niye yatmamışlar? Bize pusu kurmuş olmasınlar?"

"Anlarız şimdi, korkma."

Çömelerek eve usul usul yaklaştılar. Etrafı dinlediler dikkatle. Bayram, Zehra'yı arkada bırakarak duvara doğru ilerledi. Pencerenin dibinde durup tüm hassasiyetiyle duvarın içini, öte yüzünü dinlemeye koyuldu. Zehra sindiği yerden, pencerede cılız cılız titreyen kandil ışığının dilini çözmeye çalışıyordu. "Kızımın sesini duydun mu?" diye bağırmak geliyordu içinden. İki erkek sesi duydu Bayram. Zehra'ya gitti hemen:

"Gel dinle, kim olduklarını sen çıkarırsın."

Kalktı, heyecanını ve korkusunu bastırarak Bayram'la birlikte pencereye doğru yürüdü. Duvarın dibinde durdu, Bayram'ın omuzuna bastı, yükseldi, soluğunu kesip dinledi. Hurşit'i duydu. Tapbasan Şükrü'nün kafasındaki kırıklardan söz ediyordu.

"Madenden dönmüşler, pusu musu yok," diye düşündü, pencereyi tıkırdattı üç kere.

Neşat'ın şalvarındaki yırtıkları yamayla kapamaya çalışan Kumru, sevinçle ayağa fırladı. Anasından başka hiç kimse üç kere tıklatmazdı evin arka penceresini. Dışarı çıktı hemen, köşeyi dönerken Zehra ile karşılaştı, boynuna sarılıp ağladı hüngür hüngür. Ağlayışın yarattığı tedirginlikle etrafı kolaçan etti Bayram.

"İçeri girin, gören olur," dedi.

İçeri girdiler. Omaca kemiğinin başındaki siniri, yani ipliceği kırılmış, yaşlı bir keçinin burnu Zehra'nın eline değdi. Kadın eğildi, burnundan öptü keçinin. Tahta merdivenlerden yukarı çıktılar. Ocağın kıyısında uyuyan madenci kardeşler, karmaşık bir duygu patlamasıyla uyanıp ayağa kalktılar. Neşat, anneannesine sarıldı hemen. Genç madencilerin bakışları Bayram'a yöneldi. Eskilerin öve öve bitiremedikleri Bayram bu muydu? Tek gözüyle her şeyi denetleyen, dinleyen, saflığını, alçakgönüllülüğünü ve minnettarlığını gizlemeyi beceremeyen bu insan mıydı Cabbar'ı vuran, Sinop Kalesi'nden firar eden? Babası Hurşit'in anlattıklarını anımsayan Neşat, hayranlığın yarattığı taş sükûnetiyle seyre koyulmuştu Bayram'ı. Tüfeği neredeydi? Yukarı çıkarken ahıra bırakmış olabilirdi.

"Hurşit nerde?" dedi Zehra.

"Hurşit içerdedir," diye yan odayı gösterdi Kumru. "Çok kötü dövmüşler."

Hemen odaya daldı Zehra, ardı sıra Bayram girdi. Zehra ile Bayram'ı görünce gülümsedi Hurşit. Burnu orta yerden kırılmış, morarıp şişmiş ve yüzünün daha önce sezilmeyen gizil, çaresiz ifadesini berrak bir şekilde ortaya çıkarmıştı. Hurşit, gözleriyle Zehra'nın önde duran kafasını teğet geçip Bayram'ın arkada merak ve acıyla ışıldayan tek gözünü yakaladı; yakalamasıyla da Bayram'ın o anda Cabbar tarafından dövüldüğü ânı anımsadı ve bir zamanlar kendisinin de şimdi Bayram'ın seyrettiği gibi Babası Cemal tarafından eve getirilen Bayram'ı seyrettiğini, o anda duyumsadıkları ile Bayram'ın şimdi duyumsadıklarının bire bir aynı olduğunu aklından geçirdi. Herkes odaya dolmuş, Zehra ne diyeceğini şaşırmıştı.

"Geçmiş olsun Hurşit, kim dövdü seni?" dedi Bayram.

"Beni Memduh Çavuş dövdürdü. Sopalarla iki Arnavut kavas dövdü."

"Başka yerlerinde var mı yaran maran?"

"Tekmeyle karnıma vurdular. Arkada bir tahkimat direği vardı, üstüne düştüm belim gitti. Kafamda da iki kırık var."

"Katırla getirdik," dedi Yusuf. "Beli gitmiş."

"Allah onun belasını verir bir gün," diye inledi Kumru. Acı ve kahır sağanağıyla ağlamaya başladı. "Allah vermezse ben veririm!"

Allah'la Kumru arasında kalan Bayram, Hurşit'in içinden, 'Tek umudumuz sensin Bayram!' diye bağırdığını sezinler gibi oldu. Yatağa doğru yaklaştı, kırılmış burundan kendisini kıran sopanın sahibini öğrenmek istercesine:

"Seni bu hale sokan Memduh Çavuş'u ben tanımam, sebep neydi?" dedi.

Sesteki kudrete sığındı Hurşit. Bayram'ın ispir gözü gibi parlayan tek gözüne bakarken umutlandı. Aynı umut, odaya dolan kardeşleri de sardı.

"Yevmiyelerimizi senetle vermek istediler. 'Kasada para yok,' dediler. Kabul etmedik. Kömür harmanında toplandık, birkaç gün

bekledik. Sonra nerden çıktıysa Şükrü Emmi geldi. Sen tanırsın, hani senin zamanında, beraber küfecilik yaptığım Tapbasan Şükrü Emmi var ya. Sonradan delirdi."

"İyi tanırım."

"Memduh Çavuş hakaret etti Şükrü Emmi'ye. Biz de birkaç kişi karşı çıktık, hepsi bu. Herif bizi gözüne kestirdi, Arnavut kavaslara ezdirdi. Kışlalı Haydar'ı benden beter ettiler. Kan revan içinde bayılmıştı."

Bayram, kendisini merak ve hayranlıkla süzen, tüfeklendiren gözlerin karşısında suskunlaştı. Hayat kendisini tekrar ediyor, bildiğini okuyordu. Bakışların ve umutların dayanılmaz baskısından kurtulmak için bilincinin dışına attı kendini. Çünkü bilinci, onu, bilincinin hiçbir zaman doğrulamadığı yanlış bir dünyanın yanlışlarına mecbur ediyordu.

"Cabbar'ın adamlarından kimler var? İlyas orda mı?"

"Cabbar'ın adamlarından kimse kalmadı. Çerkez Celal vardı; o da bakır çalığına kesen yemeği yedi, zehirlendi, 'Amele beni zehirledi,' dedi, bakır tencereyi aşçı Çarıkoğlu'nun kafasına geçirdi; sonra da Ereğli'ye gitti. İlyas, Müdür Faik Bey'in adamlarına uydu, rüşvet kurbanı oldu; bir kumpanyadan bir başka kumpanyaya gizlice amele geçirdiği için işten atıldı. Bir ara ecnebilerle çalıştı. Deryadaki ecnebi vapurlarından havzadaki depolara, kumpanya bakkallarına mal taşıdı. Serdar'ın bakkalına da çuval çuval mal taşıdı. Ameleye faizli para verdi, tohumluk verdi. Sonra da duydum ki deryanın kıyısında, bir takanın içinde cesedi bulunmuş. Muhittin'le Köksöken Veli'nin öldürdüğünü söylediler. Doğru mu bilmem. Yani senin anlayacağın Arnavut Bekir'den başka kimse kalmadı."

Hurşit'in odasından oturma salonuna geçtiler. Ocağın başında yerlerini alırken ev, hastanın ölümcül öksürükleriyle sarsıldı. Zehra, yan odada uyumakta olan iki küçük torununu, Anşa'yı ve Cemal'i koklayıp geldi; kızını, zaptiyenin rehin olayı konusunda soru yağmuruna tuttu. İnsanlar sessizleşti. Acılarını susan her insanın yüreğinin pareleneceğini düşündü Bayram. Hayat sürekli kaçıyordu huzurdan. Huzur, hayattan kaçıyordu. İnsan, kendisine hizmet

eden insanı sevmiyor, eziyordu; kendisini ezen insana ise kölelik ediyordu. Kumru'nun şaşırtıcı güzelliğine takıldı dikkati. Bu zalim öksürüğün Hurşit'i mezara gömmesinden sonra bu kadının Zonguldak köyünde sorun olacağını aklından geçirdi. Neşat, Bayram'ın aklından geçirdiklerini sanki biliyormuşçasına:

"Babam çalışmazsa ben de çalışmam," dedi.

Torununun odun alevinde parlayan inatçı bakışlarını gülümseyişle karşıladı Zehra. Herkesin niyetinde açığa vuramadığı bir ses kıyameti, bir kaçış isteği mi vardı? İçinden sessizce kendi kendine konuşan bir insan haline gelmişti Yusuf. Nasuh'un her zerresine bir göz yerleşmişti, insana merakla bakan bir göz. Mikâil ise baktığı her kadına diğer kadınları soran güçlü, seçici, aç bir erkeklik duygusuyla, hayalinde gezinen kadınları izliyordu.

"Çalışmazsan zaptiye seni zorla götürür," dedi Yusuf.

"Ben de Bayram Dayı'nın yaptığını yaparım, dağa kaçarım."

Bayram, çocuğun kendisine karşı içinde beslediği sevginin gücünü tüm inceliğiyle duyumsadı. Madenkeşlik yıllarını, çocuk Hurşit'in sevgisi karşısında duyduğu doyumsuz mutluluğu anımsadı.

"Daha sen küçüksün Neşat," dedi. "Çalış, bir yuva kur kendine. Bir zalim çıkar da yuvanı dağıtırsa kararını o zaman verirsin. Allah'ın elini eteğini çektiği yerlerde dara düşersen dik dur, sınandığını bil, boyun eğme. Kimseyi öldürme, iyilik et insanlara. İyilik sırça incidir, kararmaz."

"Senin tüfeğin nerde?"

"Tüfeğim yok." Sustu. Çocuğun hayretini anlamaya çalıştı. "Tüfekle iyilik olmaz."

"Seni öldürürlerse kimseye iyilik edemen."

Zehra kalktı, yanaklarından öptü torununun. Bu davranışın özünde yatan anlamı merak etti Kumru. Zaptiye'nin aradığı iki kaçak insan silahsızdı. Halbuki zaptiye silahlı olduklarını biliyordu onların. Bayram'ın her ayak izinde bir tüfeğin gizli olduğu, boş bir söylentiydi demek ki. Bu ev neden bu kadar kasvetliydi? Cemal'den ve anası Elif Kadın'dan kopup evde kalan ses kümeleri dolaşıyordu ortalıkta.

"Benim kimseyi öldürmeye hakkım yok Neşat," dedi Bayram. "Herkes düşer, herkes günah işler. Ben isterim ki herkes günahına sahip çıksın, tövbe etsin, doğru yola girsin." Kardeşlerin, duruşlarını, dinleyişlerini anlamaya çalıştı; onların, içlerinden, 'Gerçekten sen bu musun?' diye sorduklarını sandı. İnsan insana huzur vermiyordu. Her insanda gizlenmiş, firar etmiş binlerce insan vardı. İnsan insanla konuşurken aynı anda konuşan o binlerce insanı nasıl dinleyecek ve onların hangisine cevap verecekti.

"Bir tüfek bul kendine, senden korksunlar. Tüfeğin olursa cinler bile korkarlar senden. Bu halin iyi değil. Sen Bayram değilsin. Öldürülecek bir adam değilsin. Dilenci halin var."

"Terbiyeli ol, oğlum," diye uyardı Kumru.

Neşat'ın bu sözü karşısında susmak zorunda kaldı Bayram. Zehra ile göz göze geldi. Zehra'nın rahatsız olmadığını, aksine sevindiğini sezinledi. Usulca kendi arazisine sığındı. Orman karanlığına, ay ışığına, zaptiyenin erişemeyeceği zirvelere.

EŞEK GUMMASI

Bin yılı bir anda düşünebilsem,
bir anda sezebilsem bin yıllık düşüncemi.

Yırtılmış paslı bir sacı andırıyordu gökyüzü. Uzayın tüm ışık ve renk dehası, derinliği, marifeti sanki bu yırtıklarda yoğunlaşmıştı. Katır, eşek ve kazmakeş teriyle siyahlaşan, ateşle dolan, kömür tozu anaforları yükseliyordu yükleme oluklarından, kömür harmanlarından, cüruf yığınlarından... Köşede dimdik oturan yaşlı bir yemekhane kedisi, maden ve köy bağlantısını sürdüren muhtarları, sevk memurlarını, ocak sahiplerini izliyordu; kafasında, aşçının tekme izinden kalma bir parça kurumuş çamur vardı. Kedinin gözleri, varoluşun ve gücün acıya dönüşen tiranlığını sanki seyrede ede küçülmüş, rengini ve ışıltısını yitirerek bir çift tevekküle dönüşmüştü. Arada bir, sağ ayağını yalıyor, kendilerini mahsustan yaralayan ve ocaklardan alınıp getirilerek karşı duvarın dibinde kırık su testileri gibi sıralanan bahriye neferlerine kaydırıyordu bakışlarını. Neferlerden zayıf ve kısa olanı, Cebir Ali, at gibi ayakta uyuyor; arkadaşı Memili ise Başir Divanı'ndan Kireneli Hasan Ağa'nın ocağına getirilen yeni işçilerin yakınmalarıyla kumpanya sahiplerinden Vasil'in, küçük aile ocaklarının yasaklanmasına dair vaazlarını dinliyordu. Vasil'in sesini bazen, Doktor Hüsnü Bey'in öfkeli sesi bastırıyordu. Doktor, nefret ettiği Toma Müdiye'nin ocağına Devrek'ten getirilen ve aynı gün ishal olan küfeci Çil İshak ve arkadaşlarının derhal uzaklaştırılmasını ve ocağın da geçici olarak kapatılmasını istiyordu. Bahriye neferleri, ikide bir esniyor, doktorun azarlamalarındaki gizli şifaya sığınıyor, ferahlar

gibi oluyorlardı. Bir ara gökyüzü yırtıldı, güneş gizlendiği yerden çıktı, harman yerindeki eşek acı acı anırdı. Kendi gölgelerinde gezinen ve ani bir göz kamaşması gibi belirip kaybolan çavuşlar, nakliyeciler, küfeciler, tahkimatçılar çoğaldı. Ağzını iri kelamlara alıştırmış, akılsız, ebleh doktorun bağırtısı, hastaları, hassas yerlerinden çatlattı, dağıttı, insan ufantıları haline getirdi.

"Beni bu dünyaya muhtaç olacak kadar düşürmeyin! İşime karışmayın! Dermansız hekim olur mu, nerde görülmüş bu? Beni dertle çaresizlik arasında beynamaz ederseniz bir şey yapamam. Siz zaten tecelliyle kader arasında sıkışmışsınız, beni de sıkıştırmayın."

Mesut Çavuş, bir grup hasta madenciyle birlikte, maden idaresinin kapısına dayandı, yaralı bahriye erlerine de gruba katılmalarını söyledi. Çavuş, konuşmamalarını ikaz ederek grubu kapının önünde sıraya dizdi. 1839'da kurulan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin ilk mezunlarından Doktor Hüsnü Bey'in kapısının önünde, cehennemden yeni çıkmış, yanmış, kömürleşmiş günahkârları andıran hasta madencilerden uzunca bir kuyruk oluştu. Çamur zemin üzerindekiler, ne ruhen ne de fiziken dik bir duruş içindeydi. Korkudan ve acıdan küçülüp çarıklarına sığınmışlardı. Kapı açıldı, dışarı, sol gözü şişmiş, boynu iyice uzayıp kızarmış Hindi Hasan çıktı dışarı. Deminden beri doktorla cebelleşen Hindi, kuyruktakileri şöyle bir süzdü, "Bununki derde deva değil, garsalamak," diye iç geçirdi. Mesut Çavuş anacan bir sesle:

"Hadi hadi sallanma kurban, sen işine dön," dedi. "Öndeki sen gir, hekimi bekletme, kızar. Gençler biraz o tarafa doğru sıkışın, kapının önünü kapatmayın. Hekimin sidik zorundan derdi var, sık sık ayakyoluna gider gelir, kızmasın bize."

Kapıya en yakın yerde duran Macar Bela, aksayarak içeri girdi. Kandilci olarak işe on ay önce girmiş, saçını sakalını taramak, düzene sokmak zorunda kalmıştı. Usulca kapattı kapıyı. Hüsnü Bey, az önce muayene ettiği Hindi'nin durumuyla ilgili bir şeyler yazıyordu defterine. Başını kaldırdı, bakışları kaymış, eğri boyunlu, topal bir gulyabaniyle karşılaşmış gibi irkildi, kendine hâkim oldu sonra; oturması için yandaki sandalyeyi göstermek istedi, vazgeçti. Adını, çalıştığı ocağı ve yaptığı işi sordu. Defterine yazdıktan sonra:

"Şimdi anlat bakalım, senin derdin ne?" dedi.

Macar Bela, eğilmiş boynunu güçlükle düzeltip, doktora bakarken vücudundan yükselen şikâyetlere kulak verdi. En ciddi acısını, dizini göstermek için eğildi, topal bacağının şalvarını yukarı sıyırdı.

"Bu diz benim, harap oldu."

Hüsnü Bey kalktı, harap olmuş sese doğru yaklaştı, çömelerek yakından incelemeye başladı Bela'nın dizini. Bacak, yamularak kısalmış, diz ise şimiş, morarmış, sola doğru kaymıştı.

"Dizinin üstünde çalışma. Baksana, yerinden kaymış, çatlamış, iltihaplanmış. Ben bu dize şimdilik bir şey yapamam. Bırak dursun durduğu yerde. Şişinin inmesi lazım. Sıcak suyla yıka, temiz bir bezle de sar. Daha önce kaza mı geçirdin? Ne oldu bacağına?"

"Ayrıldım ben burdan. Oldu on iki sene. Gittim Dağıstan'a. Katıldım Şeyh Şamil'e. Ettim harp. Vuruldum boynumdan. Vuruldum bacağımdan. Oldum esir. Yenildi Şamil. Oldu esir. Geldi İstanbul'a. Geldim İstanbul'a. Bekledim. Aç kaldım. Geldim Kozlu'ya. Oldu on ay."

Doktor şaşkınlaştı. Şeyh Şamil'in, İstanbul'a gelişini, Sultan Abdülaziz ve halk tarafından muhteşem karşılanışını anımsadı; hiçbir ameleye yapmadığı şeyi yaptı, derin bir saygıyla ayağa kalktı, tokalaştı, oturması için sandalyeyi gösterdi. Yirmi beş yıllık Kafkas direnişine, Şeyh Şamil'e ve Bela'nın geçmişine dair birkaç soru sorduktan sonra:

"Başka bir şikâyetin var mı?" dedi.

"Var daralma boynumda, nefesimde."

"Balgamında kan var mı?"

"Yok. Var kara şeyler. Bazı bazı da yok bir şey."

"İştahın nasıl?"

"Yerim bulursam, aramam bulmazsam." Göğsünü açtı, göğüs kafesinin üzerinde, yapmak isteyip de yapamadıklarının ura dönüşen halini gösterdi. "Bir de var bu, göğsüme verir fena bir acı." Büyüyen basur memesini de söylemek istediyse de utanıp vazgeçti.

Bela'nın nefes daralmasını unutan Hüsnü Bey, değişik renklerle nakışlanan elma büyüklüğündeki ura yakından bakınca biçimin özle özdeşleştiğini, sadece kendinde değil, parçacıklarında bile sınır olmayan bir acı bilinci halini aldığını sandı. Düşündü derin derin.

"Bu bir urdur, inşallah eşek gumması cinsinden habis bir ur değil," dedi. "Kurt huyunu değiştirir, ur huyunu değiştirmez. Uru kesmek tehlikelidir."

"Derman merman?"

"Ura derman olmaz. Dokunmayacaksın." Çarıklardan yükselen kokudan dolayı Hüsnü Bey, Bela'dan uzaklaştı biraz. "Acıyor mu?"

"Fena acıyor çok."

"Fena acı, urun içindeki çatışmanın şiddetiyle alakadardır. Bir şey yapamazsın. Zıtların mükabele ve müsademesine müsade edeceksin. Hangisi galip gelirse."

"Değil dert Hekim Bey bunlar. İyidir çatışma. Derdim benim, asıl başka."

"Söyle bakalım neymiş o asıl derdin?"

Zorun kanlandırdığı sol gözünü kıstı, Hüsnü Bey'in sağ yanağında tike dönüşen çaresizliğe baktı çaresizce. Doktorun, kendi çelişkisini kendi içinde barındırmayan, taşlaşmış bir kelleye sahip olduğunu düşündü.

"Var yüreğimde bir keder Hekim Bey. Var her insanda bir kelle. Bir yuvadır her kelle. Her kellede var bir akıl kuşu. Benim akıl kuşum yuvasız."

"Yani senin yuva dediğin bir kellen yok mu?"

"Yok."

Dağılmış, parçalanmış ve her parçasında sır olmuş garip bir insan türüyle karşı karşıya olduğunu fark etti Doktor. Hastanın kısılmış göz aralığında yakut gibi parlayan ışığı yorumladı; şifaya inandığı ama şifa arayacak kadar düşmediği sonucuna vardı.

"Üzülme efendi, mesele değil. Senin hiç değilse akıl kuşun var. Akıl kuşunun yuvasına sahip olup da içinde akıl kuşu olmayan çok insan var."

Bela'dan sonra Harun girdi içeri. Domuzdamından düşen merteğin ucu sağ omuzuna denk gelmiş, köprücük kemiğinin çatlamasına yol açmıştı. Hüsnü Bey, acıdan sağ kolunu kıpırdatamayan gencin kanlanmış omuzuna baktı. Bu sabah, yaralı babasını katırla almaya gelen, sümbül zülüflü, elma yanaklı köylü kızına benzetti onu. Adını, doğum yerini ve çalıştığı ocağı yazdıktan sonra kazanın hikâyesini dinledi. Gencin acıya yenildiğini ve ayakta duracak durumda olmadığını fark edince her canlının ölümünün, doğumuyla başladığını aklından geçirdi.

"Otur şurda delikanlı, gömleğini çıkar da yakından bakayım yarana."

Korku, umut ve acıyla oturdu. Kafadan geçirmeli, kara bir gömlek vardı sırtında. Sağ kolunu oynatamadığı için çıkaramadı gömleğini. Şişip moraran sağ ele baktı Hüsnü Bey. Yaklaştı, gömleğin kanlı yakasını yukarı kaldırdı, yaralı omza baktı. Delikanlının sol kolunu da fazla hareket ettiremediğini anlayınca:

"Omuz kemiğinde ciddi hasar var," dedi. "Benim yapabileceğim bir şey yok. Zonguldak'da sınıkçı var mı?"

"Var," dedi Harun, ağlamaklı bir sesle.

Hüsnü Bey sustu. Delikanlı'nın sesinden, suskunluğuna yansıyan yıkıntıyı kendisine karşı bir çıkış olarak yorumladı. Yanlış anlaşılmaktan korktuğu için:

"Sen çalışamayacak durumdasın delikanlı," dedi. "Köyünde bir ay dinlenmen için şifa-i acil tezkeresi yazacağım. Gider sınıkçıya gösterirsin. Sınıkçılar, kırık çıkık işlerini hekimlerden daha iyi becerirler. Bir ay hiçbir iş yapmazsan iyileşirsin."

Harun'dan sonra ciddi solunum sorunu olan yaşlı madenci Düdüklü Dayı girdi. Az sonra da Düdüklü'yü, elinde gemici feneriyle Neşat izledi. Kapıyı kapattıktan sonra geldi, hazırol ciddiyetiyle dikildi Hüsnü Bey'in karşısına. Büyümüş, delikanlı olmuştu. Neşat'ın duruşundaki derin güven ve umuttan cesaret aldı doktor, alnındaki yarayı fark edemedi. İlk soruların cevaplarını deftere kaydederken gülümsedi. Her insanın içinde hep o insana doğru yürüyen bir çocuğun, bir delikanlının olduğunu düşündü. Defterini karıştırdı,

dostu Nigâr Hanım'ın, havzaya gelmeden önce, içli, isterik bir tebessümle yazıp kendisine verdiği kısa nota bir göz attı:

"Suyu ben olayım bu aşkın, güneşi sen ol; kökü ben olayım, gülü sen ol; volkanı ben olayım, gölü sen ol. Fikri ben olayım bu aşkın, zikri sen ol; biçimi ben olayım, özü sen ol; nazarı ben olayım gözü sen ol. N'olur anla beni ey âşık, ey acemi; anla gündüzümü gecemi; bin yılı bir lahzada düşünebilsem, bir lahzada sezebilsen bin yıllık düşüncemi."

Kuzusuna ilk kez bakan, yeni doğurmuş bir koyun duyarlılığıyla:

"Ayakta durma delikanlı, lambanı koy oraya, otur şu sandalyeye," dedi. Bela'dan sonra herkesi oturtma eğilimi içine girmişti. "Söyle bakalım, derdin ne?"

Hüsnü Bey'in sıcacık, içtenlikli tavrından güç alarak: "Babam ağır hasta, Hekim Bey," dedi. "Bir yıldır yatakta. Zonguldak'ta. Çok hasta."

"Geçmiş olsun. Babana bir şey yapamam. Kendi derdini söyle. Kafana ne oldu?"

"Tavandan Harun'un omuzuna bir odun düştü, benim kafama da ufak taşlar düştü. Bayıldım. Kafam üç yerden kırıldı. Büyük taş düşseydi ölürdüm."

Hüsnü Bey, sandalyesinden kalktı, kuş bakışıyla Neşat'ın kafasını inceledi, kırılıp şişmiş yerlerin çevresine işaret parmağının ucuyla dokundu."

"Başında sarık yok muydu senin?"

"Yoktu."

"Çalıştığın zaman kafanda sarık olsun. Fes de koyabilirsin. Fesin içine sığacak kadar değirmi keçeler kes, üst üste fesin içine yerleştir, fesi kafana oturt, korur seni. Çıplak kafayla çalışma."

"Cinler dinlemezler, bu sefer de büyük taşlar düşürürler. Harun'la beni Ocağın Arabı kurtardı."

Hüsnü Bey, cinlerle göçük arasında bir ilişki kuramadı, Ocağın Arabı'nı ise kurtarma ekibinden birisi sandı. Dikkatini, küfecinin

velfecri okuyan ve algılama ateşiyle şehlalaşan cinocağı gözlerinde topladı. Gözler, doktorun iç dünyasında, korkunun, hüsranın ve hürafanın kurbanı olan beyaz bir hayalete dönüştü.

"Ocakta cinlerin olduğunu nerden çıkarıyorsun?"

"Cin var. Recep, zamanında Paşa'yla konuşsaydı ocakta cin kalmazdı. Babam bırakmadı, 'İki muskan var, seni korur,' dedi. Muskalar beni korumadı. Muskalar korusaydı kafam kırılmazdı."

"Ocakta cin min olmaz delikanlı, yarattığın öcülerle kendini huzursuz etme."

"Cin var," diye diretti Neşat. Doktoru büyük bir hayretle, tepeden tırnağa süzdü. "Ben kendi gözlerimle gördüm. Lambamı söndürdüler, karanlıkta üstüme geldiler."

Hüsnü Bey, mezar karanlığında çalışan delikanlının hayal dünyasını merak etti.

"Kıyafetleri nasıldı?"

"Kırmızı entarileri vardı. Ayakları ateştendi, çarıksızdı. Kaçtım, vagonun altına saklandım. Ben zaten onları gördüm mü kaçar, vagonun altına saklanırdım. Vagonun içinde kömür var, kömürün içinde ateş var. O kadar ateşin altına girmezler. Nigâr adında bir cin var, en tehlikelisi o." Sustu. Doktoru ikna ettiğine inandı. Gurur ve hüzün ışıltısıyla: "Harun'u bir aylığına köyüne göndereceğini duydum, beni de gönder, babam çok hasta," diye mırıldandı.

Neşat'ın yalın ve samimi konuşmasından hoşlandı Hüsnü Bey. Cin korkusu, göçük korkusu, babasızlık, boşuna çare arayış, umut bağlayış ve ısrarlı bakış. Kendi çaresizliği ile delikanlınınkini karşılaştırdı. Yer altı karanlığında çalışan her gencin aydınlığa çıkma gibi güçlü bir umudunun olduğunu düşündü.

"Ben, çalışamayacak durumda olanlara izin veririm. Sana izin yazsam da, seni köyüne göndermezler. Onlar senin çalışıp çalışamayacağını benden daha iyi bilirler."

"Babamın hasta olduğunu yazarsan?"

"Böyle bir muarızatı kabul etmezler."

Muarızatın ne olduğunu sormak istedi Neşat. Hekimin ikna edilecek bir yapıya sahip olup olmadığını anlamak için bir kez daha baktı gözlerine. Çatık kaşların altında ışıldamadan, kıpırtısız bekleyen bu bir çift karanlığa soru sormanın gereksiz olduğuna inandı. Kazma... Kazmasına kazacaktı ama her kazıştan sonra yine aynı kömür damarı çıkacaktı karşısına. İnsan bir kere düşmüştü yerin dibine, onu ancak ölüm durdurabilirdi. Masanın üzerinde açık duran ilaç çantasına baktı. Çantadaki ilaçların türünü merak etti. Delikanlının bakışındaki çaresizliği ve ihtiyaç çığlığını acıyla duyumsayan Hüsnü Bey, her madenkeşin yarasını temizleyip merhemlemeye ve sarmaya yeltense işin altından kalkamayacağını düşündü. Bir parça pamuk aldı çantadan, suya batırdı, Neşat'ın kafasındaki yaraları silmeye koyuldu.

"Babanın durumu çok mu ağır? Hastalığı nedir?"

"Babam yatakta. Öksürükleri arttı. Kanı çoğaldı, terlemeleri arttı. İştahı kalmadı, uykusu gitti. Babamın eti çekildi, kemikleri çıktı. Beli şişti, düzelmedi. Toz hastalığına yakalandı. Babamı dövdüler, katırla götürdük köye."

"Kim dövdü?"

"Memduh Çavuş'un adamları dövdü. Recep, Paşa'ya gitseydi hepsini anlatırdı. Paşa mahvederdi bunları, ocaklarını söndürürdü."

"Paşa kim, ismi ne?"

Neşat, Paşa'nın Paşa'dan başka bir adının olmadığını bildiği için Hüsnü Bey'in sorusunu anlamsız buldu.

"Adı Paşa'dır. Ocakların Paşa'sı. Ereğli'de oturur. Babam Recep'i bıraksaydı Paşa yardım ederdi, başına bu belalar gelmezdi."

Delikanlının duygu tufanı içinde olduğu ve fena halde parelendiği kanısına vardı Hüsnü Bey. Havzada çalışan gençlerden çoğunun birçok yere aynı anda baktığını, herkesten kuşkulandığını, felaket hayalleri kurduğunu ve doğurgan korkularla birlikte yaşadığını düşündü. İbni Sina'nın Kanun'u ile Ahmedî'nin *Tervihü'l Ervah* (Ruhları Ferahlandırma) adlı eserlerini bir kez daha okuma ihtiyacını duydu. Islak pamukla temizlediği yaralara merhem sürdü.

Neşat çıkar çıkmaz bakışlarıyla Harun'u aradı. Kuyruktaki hasta sayısının iki kat arttığını fark etti. Dikkatini çocuklara yöneltti.

"Sallanma koçum, hemen işbaşı yap," diye uyardı Mesut Çavuş.

"Harun gitti mi Mesut Emmi?"

"Harun'u yatakhaneye gönderdim, sen ocağına dön."

"Ben tek nasıl yaparım, yanıma bir küfeci ver, Mesut Emmi."

"Tamam koçum, hele sen bir işbaşı yap. Koca delikanlı oldun."

Büyümüş, hüzünlenmiş bir korkuyla çıktı maden idaresinden. Gökyüzüne bakarak yürüdü. Ocaklardan çıkan, ocaklara giren insanlar, emredenler, koşturanlar, direk taşıyanlar, kömür ayıklayanlar, kömür kıranlar... Harman yerlerinden kıyıdaki gemilere kömür taşımaya gelen eşek ve beygir katarlarının arasından geçerek baca ağzına doğru yürüdü. Ne yapacaktı? Karanlıkta, cinlerin cirit attığı galerilerde vagonu tek başına mı dolduracaktı? Yokuşlarda nasıl itecekti dolu vagonu? Cinler en çok, yalnız çalışan madencilerle uğraşmıyorlar mıydı? Birden durdu, maden idaresine doğru yürüyen Serdar'la Tahsin'e baktı. Babası da yoktu artık. Kime dayayacaktı sırtını? Amcalarına mı? Recep'ten başka kimse yardım etmezdi.

Yedi başlı bir devin açlığa açılan en büyük ağzına girmiş gibi oldu. Terleyen, mantarlaşan, güven vermeyen direklerin arasından geçti. Duvarın dibinde galeri boyunca uzayıp giden hava borusunun içini merak etti. Cinlerin giremeyeceği hiçbir yer yoktu. Galeri karanlığında arada bir beliren madenci lambalarından cesaret alıyor, kendinden başka bir yığın delikanlının, çocuğun yer altında çalıştığını aklından geçiriyor, cinlerin sadece kendisiyle uğraşmayacakları sonucuna varıyordu. Yanından geçenlerin selamlarını aldı. Döndü, gidenlerden öksüren madenciye baktı. Kömürün değil, cinlerin madencileri öksürttüğüne inandı. Mesut Çavuş'un anlattıklarını anımsadı. Şeytan bir zamanlar cinlere reislik etmiş, Allah cinleri ateşle yakmış ama köklerini getirememişti. Ocaklarda patlayan ateşler, Allah'ın cinleri yakmak için çaktığı ateşler olabilirdi. Cinlerin ölüleri görünmezdi. Cinler insanlardan daha çok ölüyor ama tükenmiyorlardı. İlginç sesler duydu. Karanlıkta yanına sokulan cinleri ürkütmek için uçkurunu çözdü, iki rayın arasına

işedi. Sidik torbasını boşaltmadı tamamen. Tehlikeli anlara sakladı bir bölümünü. Çamur dolu bir çukura battı sağ ayağı. Karanlığın, sıcaklığın ve basıncın hakkından ancak Recep gelebilirdi. Hurşit'in yerini Recep'ten başka kimse dolduramazdı. Yer altı dünyasının adamıydı o. Karanlıkla ve cinlerle iyi geçinmenin bir yolu olmalıydı. Bunu da Recep'ten başka bilen olmazdı.

Birbirlerinde silikleşen, kararan, yiten nesneler dünyasını katederken Bela'yla karşılaştı. Galeri duvarlarına belirli aralıklarla yerleştirilen kandillerden birine balıkyağı koyuyordu. Kafkas yenilgisinden sonra, kafası, etkisini ve vuruş gücünü yitiren, kavramsal araçlar çöplüğü haline gelmişti. Ocağa girince zihin yeniden canlanmış, zengin, karmaşık tasarımlardan berrak düşünceler çıkarmaya başlamış, Memduh Çavuş'u yok edilmesi gereken bir hedef olarak keşfetmişti. Ayak tapırtılarına doğru döndü.

"Merhaba Neşat," dedi babacan bir sesle.

"Merhaba Bela Dayı," diye mırıldandı Neşat. Topal adama, bela olduğu için Bela denildiğini sanıyordu. Yaklaştı, ışığın açığa çıkardığı alın çizgilerine, çıkarsamalara, yıkma, yaratma gailelerine dikkatle baktı. Göz göze geldi, yıkıcılığın varlığı teslim alan fütursuz kudretiyle karşılaşmışçasına ürperdi.

BENİ YENİDEN YARATMA
KÖLEM OLURSUN

Kadının içine giren erkek, kadını tanımakla kalmaz, erkeği de tanır.

Cebeli, Hurşit'in ölüm haberini, Kastamonu Valisi Galip Paşa'nın kaleme aldığı ve Abdülaziz'e ithaf ettiği altmış üç sayfalık Mutayebat-ı Türkiye adlı müstehcen risalesini okurken öğrendi. Kabını çatlatan bir acıyla yekinip yatağından kalktı. Birlikte gömülebileceği tek insanın Hurşit olduğunu düşündü. Bastonunu aldı, haberi getiren Otuzbir Osman'ın yardımıyla ölü evine gitti. Yatak odasında, ölünün başucunda, derin ve kahırlı hıçkırıklarla ağlıyordu Kumru. Cebeli'yi görür görmez ayağa kalktı, hıçkırıklarını artırarak diz çöktü, hiçbir şey söylemeden ayaklarına sarıldı. Cebeli, hıçkırıkların sabit anlamları dağıtan gücüne meyil verince kendi iç yörüngesinden çıktı, kadının acıyla çatlamış duygu yörüngesine giriverdi birden. Kadınların yeni koca hayalini en çok ölen kocalarına ağlarken kurduklarına inandığı için Kumru'nun ağlayışını derin ve sezilmesi zor bir tiksintiyle karşıladı Osman. Cebeli, ölünün kendi kalbine doğru gülümseyen yüz huzurunu, yamalı çıfıdını, alnındaki ateş göğnüğünü ve başındaki dolamayı dikkatle süzerken üfleçler, potalar, döküm kalıpları ve çürümüş yırtık urbalar arasında ölen Kâtip Usta'yı anımsadı ve odadaki döküntü eşyaların Hurşit'le birlikte öldüğünü hissetti; gakşak, ağlamaklı bir sesle:

"Nasıl oldu da birdenbire öldü," diye mırıldandı.

Ölürken Hurşit'in başucunda efendice bekleyen ve ölüm hırıltılarının yarattığı çağrışımları hayaline taşıyan kedi, Cebeli'yle

Osman'ın cesedi seyredişlerine bir anlam vermeye çalışıyordu.

"Fukara," diye mırıldandı Osman. "Fukaranın düşmüş cinsinden değildi, asil cinsindendi. Ölüme minnet etmedi, babası Cemal'e çekmişti. Hayatı yitirmekten korkmadı."

"Yaşamadıkları hayatı, yitirmekten niye korksun ki?" Cebeli bu sözü söylerken Satı Kadın'ın neşvesiyle humarını ve fala bakarken kendisine önerdiği çareyi anımsadı. Ölen bir kazmacıyla aynı mezara gömülmek kazmacının ateşini almak ve yeryüzüne dönmek.

Kumru, kediyle birlikte ayağa kalktı, hüngürdemelerini kısarak konuşmalara kulak verdi. Kedi, hafif bir kambur hareketinden sonra belini düzeltti, gelenlerin biçim ve ses garabetlerinden rahatsız olmuşçasına odayı terk etti.

"Kardeşlerine haber vermek lazım ki gelsinler."

"Boş boş konuşma Osman; devir, mükellefiyet devridir; maden idaresi bırakmaz."

Ölü evine ilkin, kendi kara bahtlarına ağlama ihtiyacı duyan, çıplak ayaklı, kuru kayış bacaklı, ehl-i ırz dul kadınlar geldi. Açık arazide kömür topladıktan sonra, ormandan evlerine çalı çırpı getiren bu kadınların elbiselerine, defne, orman gülü, kuşburnu ve eğrelti otu kokusu sinmişti; oturma salonunun kağşamış, sidik kokulu, hasır zemininde yerlerini alıp babasızlık ve yokluk acısının ruhlarında açtığı bir çift çocuk gözüyle, ölü evinin babasız iki çocuğuna ve mübaşir gibi ölü odasına ikide bir girip çıkan kediye bakarak sessiz sessiz ağlamaya koyuldular. Az sonra içeri, Zonguldak'ın namlı sınıkçısı ve baht bakıcısı Satı Kadın girdi. Boyu iyice kısalmış, yüzü şempanze yavrusununki gibi ufalmış, gözleri yuvalarından uğramış, zilli maşa çalan Köçek Ali'yi andırır bir hal almıştı. Buna karşın, bakışlarının feri, gördüğü hayırlı rüyaların ve insanlar hakkında topladığı can alıcı yargıların gücüyle ışıl ışıldı. Mavi boncuklu, gösterişli bir kolye oturtmuştu boynuna. Her iki boncuğun arasında, birer muska vardı. Muskaları, ateşte özenle okuyup üflemiş, üçgen biçimine sokmuş ve balmumuyla sıvamıştı. Gelmeden önce apışarasına, kaşıntıyı yok etmek için dodora soğanı ile sarımsağı birlikte ezip sürdüğü için çevresine terle karışık, alengirli bir koku yayıyordu. Beli ağrıdığı için ağlamıyor, ağlayan

kadınları ise hakkını vererek seyretmiyordu. Beline genişçe bir kuşak sarmış, kuşağa kendirden ip bükmeye yarayan, ana yadigârı bir dolabı, hançer geçirir gibi geçirmişti. Eskiden olduğu gibi rüyasında yine canlı insanları diri diri mezara yerleştiriyor, onları yepyeni birer insan olarak mezardan çıkarıyor, Azrail'i şaşırtıyor, Allah'ın ise takdirini kazanıyordu. Hayalinde bu yüzden oldukça geniş bir mezarlık vardı. Mezarlığın bir bölümü boştu. Ölecek olanları ya da ayakta gezen ölüleri sıraya sokmuştu. İki yıl içinde mezarlığın boş kesimi dolacaktı. Yaşar gibi görünen, ayakta ölmüş iyi insanlar vardı, bunların sıralarını kötülere vermesi, yeni bir ateşle dolarak bir zaman yaşaması iyi olacaktı. Cebeli'nin, Otuzbir Osman'la beraber ölü odasından çıktığını görünce ayağa kalktı hemen. Sürünün önünde kuyruğunu dik tutan tekeler gibi yürüyerek karşısına dikildi. Bezgin, bayatsı bakışlarıyla karşılaştı Cebeli'nin. Ayakta öldüğüne bir kez daha inandı onun.

"Hele dışarı gel Cebeli, sana birkaç sözüm var."

Satı Kadın'ın söyleyeceklerini tahmin etti, çatışan çetin düşünceler eşliğinde sessizce izledi onu. Cebeli'yi Osman'dan ayırdı, evin arkasına, bir elma ağacının altına götürdü.

"Sana söylediğim o gün geldi Cebeli. Senin en sevdiğin insan öldü. Yerin, dil bilmez cehennem ateşi, ciğerine yerleşti, öksürük oldu, kan oldu, öldürdü fukarayı. Gel beni dinle, aynı mezara Hurşit'le beraber gömül. Kırk gün kırk gece kal Hurşit'le. Onun ateşi sana geçsin, seni eritsin, yoka dağıtsın zerre zerre, insan etsin. Bir kandilin ki alevi kırmızıdır, dibine saldığı gölge gök rengindedir. Senin ne alevin var, ne gölgen."

"Ruhunu bana mezar etme Satı Kadın. Ben kırk gün kabirde kalırsam ölürüm."

"Sen zaten ölüsün Cebeli. İki cihan cem olsa, el ele verse sen bu halinle iflah olmazsın. İnsanda dört çeşit su var: Kan, salya, safra, dalak. Kanla dalak senden çekip gitmiş, salyayla safraya kalmışsın. Şeklin şemailin var ama özün yok. Ölmüşsün haberin yok. Beni dinle, bu hayatı daha fazla canından bızıktırma. Bızıkan, bezen hayat kahpeleşir. Düşümde kaç kere gördüm, seni cana ciğere getirirse o ateş getirir. O ateş, o mübarek maden ateşi, Hurşit'ten çıkar,

toprağa geçer, topraktan ilmini irfanını alır, en yakın cana geçer; o da sensin. Kırk gün sonra insan olursun. Yakup'u da kimse vurmaya yeltenmez."

Cebeli kendini, Şeytan'ın Allah'a secde ettiği uğursuz bir ânın kıskacında hissetmesine rağmen, Satı Kadın'ın son dediğini önemsedi. Yakup'un selametine, mezardan çıkmanın ne etkisi olabilirdi ki? Falcı, Cebeli'nin düşüncesini okumuş gibi:

"Ölen dirilen bir adamın oğluna kimse kurşun sıkmaz. Sıksa da o kurşunun vicdanı, o kurşunu kurbanına götürmez. Yaaa.. Hem sen insan olursun hem de Yakup kurtulur. Ben de kurtulurum senin bu halinden, boktan terazisin benim pazarımda. Yerin üstü seni adam etmedi, belki altı eder. Göğsünü efil efil esen bu güzelim Nüsret yeline ver, gerneş, bir karara var."

Cebeli, bakışlarını Satı Kadın'ın gözbebeklerinde kum gibi kaynayan cinlerden kaçırdı. Bu kadının zamanında orospulaşmak istediğini, insanlığın çıkardığı engellerden dolayı orospulaşamadığını ve çaresiz kalıp, bir çıkış yolu olarak delirdiğini aklından geçirdi. Yumruklarını sıkıp, kollarını gererek tatlı tatlı esnedi. Daracık bir mezarda, çürüyen bir ölünün yanı başında, kırk günü nasıl geçireceğinin hesabına daldı.

"Beni yeniden yaratma Satı Kadın, kölem olursun."

"Geç bu boş lakırdıları. Ben bahtını okuduğum insanın kölesi olmam. Sen kendine bak. Kendi kökünden kopmuşsun. Seni sen eden öz ateşinden kopmuşsun. Gidişatın gidişat değil."

Satı'nın tümden haksız olmadığını düşündü Cebeli. Köklerini yitirmiş, varlığın ayak izlerine düşen insan kırıntılarının içinde bir kırıntı haline gelmişti. Bu rezil, boğazı kara gidişatın değişmesi, taşlaşan gövdesine bir can kıvılcımının düşmesi şarttı. Düşünülemeyecek kadar garip ve tehlikeli olan, kıyamet etkisi yaratan bir şey yapmak gerekiyordu.

"Peki bunun usulü yolu ne? Karılarım kabul etmez, millet de kabul etmez, günah sayar, Allah'a asi ilan eder beni."

Zamanı, kendi kalıbı içine sokmayı başarmıştı falcı; şimdi sıra, onu hesaba kitaba sığar hale getirmedeydi.

"Orasını bana bırak," diye çıkıştı. "Karılarını ben razı ederim. Yakup'un kurtulmasını isterler. Bu gece sen ölürsün. 'Hurşit'in acısına dayanamadı, öldü,' derim. Bol bir kefene koruz seni. Nefes aldığını verdiğini görmezler. Tıknefes Ziya'nın arka bahçesinde, koz ağacından bir tabut var. Tam sana göre, ona koruz seni. Yarın Hurşit'le beraber götürür gömeriz. Bu sır, dördümüzün arasında kalır, sen, ben, karıların."

Sağ avucunun içiyle ensesinin terini sildi Cebeli. Acıya akan her ağlayışın dönüp dolaşıp kendi yüreğine döküldüğünü sandı.

"Üzerime toprak atmayın."

"Orasını bana bırak. Birkaç avuç atan olur. Mezarı geniş kazdırırım. Hurşit'le yan yana koydururum. Mezarınıza mertek attırırım, ot serer, toprakla kapattırırım. Kefenin içine bir bıçak, ekmek, peynir, su koydururum."

"Kırk gün yetmez bana."

Cebeli'nin korktuğunu ve korkuya dayanan gizli bir saygı içinde olduğunu anlamış, fallarının yaptırım gücüne biraz daha inanmıştı. Büyük insanları korkutup muhtaç hale getirmenin verdiği zevkle:

"Sen dert etme, karılarını yanıma alır, her gece gelirim ben. Mezardan bir delik açarım, ihtiyacın neyse veririm, için rahat olsun."

Satı Kadın, Cebeli'nin hanımlarını ikna edip örgütlemek için harekete geçti. Dişbudak bastonuna dayanarak evin önüne geldi Cebeli. Kadınlar içeride, erkekler dışarıda toplanmışlardı. Aynileşen özlerin ve gözlerin ağlayışlarını, ağıtlarını, hıçkırıklarını, çağrışım çanağında düşünceye dönüştüren Cebeli, Osman'ı aradı bakışlarıyla; sohbet edenlere sordu. İşaret parmaklarının gösterdiği yöne doğru yürüdü. Osman, kadın seslerini duymamak için bahçe kapısından çıkmış, yolun karşı yakasında bulunan Miron Çavuş'a ait kâgir bir evin bahçe duvarının dibinde, damarlı, yarı saydam bir balgamtaşına iliştirmişti kıçını. Kafası, ağırlaşmış, göğsüne doğru sarkmıştı; hergünkülüğün ıstırabıyla belleğindeki yeni sözcüklerin izlerini sürüp serimliyor, sözcüklerden sözcükleri bile şaşırtan gizli anlamlar çıkarıyordu. Cebeli, Osman'ı görünce içinden, "Kafadan

gayri müsellah ki Allah yardım etsin," diye mırıldandı. Usulca yaklaştı, yanına oturdu.

"Hurşit de öldü," dedi, harabe bir sesle. "Can kubbemi ayakta tutan iki sütunum vardı: Yakup'la Hurşit; biri gitti, biri kaldı."

Boynu kırılmış, toprağa sarkmış gibi oturuyordu Osman. Okkalı düşüncelerin ağırlığı altındaydı. Hurşit, Zonguldak'ın en güzel kadınını arkasında bırakıp gitmişti. Kadın, Hurşit'in ölümüne hem sevinmiş, hem de üzülmüştü. Her kadın gibi o da yenilik istiyordu. Ölüm felaketi, yenilik kapısını aralamış, kadına yeni meraklar, yeni beklentiler, yeni fırsatlar doğmuştu. Kadın güzeldi. Bu tabut kefen hayhuyları geçtikten sonra kadın kendine açılacak, kasıkları, nefis ateşinin körüklemesiyle korlanacak, o kordan kıyamet kadar nefis türeyecek, o nefisler kadının her zerresine yerleşip kadını fingirdetecekti. Kadın, işte o zaman kendisine bakan gözün, susayan, yutkunan, yalvaran dilin çoğaldığını görecek; görünce de kısraklaşacak, kişneyip şaha kalkacaktı. Tut tutabilirsen. Erkek milletini, koşan kancığın arkasında sallabaş köpek sürüsü haline getiren şey de budur zaten. Ayaktayken mahmuz vurur, kül savurur, horozlaşır, gümbür gümbür öter; yataktayken de sefilleşir, kadının cilvelerini yalamaktan morarmış köpek diline dönüşür. Tuh, şerefsiz, adi mahluk!

Cebeli, Osman'ın akıl almaz bir gazapla, sunturlu bir şekilde tükürüşünü, Satı Kadın'a olan nefretine yordu.

"Gene ne oldu Osman, bir derdin mi var?"

Osman, elindeki çöple, hiç kıpırdamadan, toprağı karıştırmakla meşguldü. Çöpün ucuyla Kumru'nun gizli dünyasını kazıyor, sırlarını açığa çıkarıyor, anlamaya çalışıyordu.

"O eğri kadın sana ne dedi Cebeli?"

Suçüstü yakalanmışçasına irkildi Cebeli. İç âleminin tüm demir kapılarını kadınlara kapayan, kulağını her kapıya dayayarak kadınların ses mahşerini dinleyen Osman'ın şeytani duyum gücünden korktu.

"Hastayım Osman. Ağrımayan yanım kalmadı. Kadın bahtıma bakmıştı, dediklerinin hepsi çıktı. Kadının yüreği pirüpak. Hiç yanılmadı, hürmetim çoğaldı."

Tüyleri diken diken oldu Osman'ın. Çöp düştü elinden. Yalanlarının üzerine inşa ettiği, derme çatma bir fal haymasında ahkâm kesip duran soysuz bir cadının övülmesine sessiz kalamazdı. Yılan ıslığını andıran bir tıslayışla:

"Cadıyı methetme bana Cebeli," diye çıkıştı. "Git başkasına methet. Senin ömrün o soysuzu dinlemekle geçer artık; çenesine bakarsın bol bol, lafının kepeğini yer, şişersin. Senin ömrün ibretliktir."

Kafasını çevirip Osman'ın gözbebeklerine baktı. Biçimler ve anlamlar arasındaki uyumu, dengeyi, ritmi, altüst eden, görsel düşündüren, kışkırtıcı bir ışıkla karşılaşınca gözlerini, irkilerek kaçırdı.

"Gittin Gülnaz'ı aldın," diye sürdürdü. "Onu, kuş teleğidir, şahperdir, sarığıma takarım, zürriyetim yürür sandın. Kadın şahper değil şahmerdan çıktı, indi tepene, yatalak etti seni. Ondan sonra da iflah olmadın. Zalim bir tembellik ürcah oldu sana, çoraklaştın gittin."

"Osman, sen ne kadını tanıdın ne de erkeği."

"Ben sana baktım, iksini de tanıdım. Erkek, insan değil. Erkek, talan edilmiş bir saraydır. Kadın o sarayın zenginliğini talan etti, kendi sarayına yığdı. Kadının içine giren sade kadını tanımaz, erkeği de tanır."

Odun şeleleri, mısır, meyve, sebze, darı ve kömür küfeleri altında iki büklüm terleyen kadın yüzleri canlandı Cebeli'nin iç dünyasında. Osman'ın tek başına kala kala sıkıldığını, laf küpü haline geldiğini ve ilginç görüşlerle yarıldığını düşündü.

"Sen Satı Kadın'ı tanımamışsın Osman. Satı Kadın, Adatepeli kız evliyaların soyundan gelmedir. O kız evliyalar ki pamuklu frenk mallarına karşı isyan ettiler."

"Ben çok iyi tanırım, o çuval lapçınağazı. Talancının tekidir o. Elinde eğri bir kazma vardı; kadınların içine girdi seneler boyu, kazıcılık yaptı. Hem kadının cevherini deşti devşirdi hem erkeğin. Sırları, hakikatleri doldurdu küfesine; sevgileri, nefretleri, sevapları, günahları doldurdu küfesine. Ne yaptı, hepsini talan

etti, kendi içine yığdı. Onun sözleri, o talan mallarına dayanır. Soyu evliya olsa ne işe yarar? Onun soyu silme Bektaşiydi. Sultan Mahmut'un adamı İzzet Beg, hepsini bir gecede Halveti yaptı."

"Kılıç zoruyla."

"Kılıç zoruyla da olsa insan vazgeçmez inancından."

Osman'a laf anlatmak boşunaydı. Konulacağı mezarın iç şartlarını düşünmeye başladı Cebeli. Karısı Anşa'nın, yeni bir ölüm haberini getiriyormuşçasına hızla gelişini fark etti birden. Ayağa kalktı.

"Eve bir gelsen iyi olur."

Durumu hemen anladı Cebeli. Satı Kadın'ın, kadınları ikna etmiş olabileceğinden korktu. Tüm merakını, şaşırtıcı bir dikkatle Anşa'nın yüz ifadesinde yoğunlaştırdığı için hiçbir şey söylemeden ayrıldı Osman'dan. Cebeli'nin, genç ve güzel karısına doğru gidişini seyrederken, 'Herif'in hangi zevkinde alın teri var ki,' diye iç geçirdi Osman.

Anşa, Cebeli'nin kaplumbağa yürüyüşüne eşlik etmedi daha fazla. Eve doğru hızla uzaklaştı. Kadının yürüyüş tarzından bir fikir çıkarmaya çalıştı Cebeli. Adımlarını, hep önde yürüyenlerin adımlarına göre attığını, adam olmadığını anımsadı bir kez daha. Geri dönüp Osman'a baktı. İnsanlığın gelmiş geçmişinde, bir ölüyle aynı mezara gönüllü gömülen bir insanın olup olmadığını düşündü yol boyunca. İçine lök gibi çöken, ilksiz ve sonsuz bir mezar karanlığıyla birlikte, kapıyı aralayıp içeri girdi sesizce. Köşedeki yer minderinin üzerinde, iki kadının arasında oturan Satı Kadın, ayağa kalktı hemen, geldi, gözlerinin içine, mezar karanlığına baktı:

"Beni iyi dinle Cebeli," diye başladı. "Gülnaz bu işe razı oldu. Yakup'un selametini düşündü. Karıların, senin kefenini bu akşam diker, hazır ederler. Yatağına uzan, gözlerini yum. Güneş batar batmaz ben herkese haber salar, öldüğünü yayarım."

Anşa'ya ve o anda oğlu Yakup'u düşünen Gülnaz'a baktı Cebeli. Anşa'yı saran anlam âleminin bu işe razı olmadığını, tahmin etti.

"Yüzümü kapayın, kimse görmesin. Kimse yıkamasın beni."

"Telaşlanma Cebeli," dedi Satı Kadın, dönüp yerine otururken. "Ben her şeyi hallederim. Kimseye el sürdürmem, 'Rahmetli vasiyet ettti, beni karılarım yıkasın, kefenlesin, dedi,' derim."

Karılarının suskun, çaresiz tavırlarını görünce yalnızlık duygusuna kapıldı.

"Karıların yıkadığı ölüyü gömmezler."

"Sen o işi Satı'ya bırak," diye mırıldandı Gülnaz. "O halleder. Mescit gibi karıdır."

Övgü, hoşuna gitti Satı'nın. Bakışlarında narsist ışıltılar, güçlü bir kendine yeterlilik duygusu ve dünyadan kopuş... Cebeli, yalnızlaştı. Satı'yı, 'Depegen karıdır, arkasına geçmek olmaz,' diye niteleyen Gülnaz, şimdi onu, "mescit" olarak ilan ediyor; gördüğü her insanı, zihnine almadan, ânında silen, ıssız kadınlar gibi konuşuyordu.

"Mezarı geniş kazdır Satı Kadın. Hurşit'le aramda en az bir adım uzaklık olsun."

"Korkma, mezarlarınızı ayrı ayrı kazdırırım ben. Aranızda ince bir toprak duvar olur. Duvar olmazsa kokudan duramazsın."

"Bak buna sevindim, Satı Kadın. Kokuyu hesaba katmamıştım. Yalnız bu gömülme işi beni yeniler mi, yenilemez mi; Yakup'a faydası olur mu olmaz mı, emin değilim."

"Sana bir faydası olmaz," dedi Gülnaz. "Ama Yakup'uma olur. Mezardan çıkan bir insanın oğluna kimse kurşun sıkmaz, korkar. Yakup'uma faydası olmasaydı ben bu işe razı olmazdım. Benim Satı'ya itimadım var, inşallah hayır getirir bize. Sen mezardan sağ salim çıkarsın, Yakup'um da kurtulur. Ben de saçımı süpürge eder, çatal hörgüçlü bir buğur deve bulur, kurban ederim Allah'a."

Cebeli, konuşmaları, ana rahmindeymiş gibi huzur ve bütünlük içinde dinler görünen Anşa'ya çevirdi yönünü. Zor günlerinde, gizli dünyasını sarsan, ayağa kaldırıp tünelin çıkışındaki ışığa yönlendiren ilk çan sesi ondan geliyordu. Kadının fikrini sormak üzereyken kapı ardına dek açıldı. İçeri rüzgârın sürüklediği birkaç tavuk tüyü girdi. Bir çift güvercin göründü eşikte. Tüm bakışlar güvercinlere yöneldi.

"Hayırdır inşallah," diye mırıldandı Gülnaz.

"Hızır sen büyüksün," diye ellerini havaya açtı Satı Kadın. "Kılavuz oldun, gökten iki melek indi, ikisi de güvercin donunda. İkisinin de gözlerinde selamet ışığı. Besbelli ki yaptığımız işin hayırlı olduğunu söylemeye gelmişler." Güvercinler yürüyerek kapının önünden uzaklaştılar. "Hadi gözün aydın Cebeli, bahtın açıktı ya, iyice açıldı. Allah güldü Yakup'un yüzüne, bundan sonra arkası yere gelmez."

Cebeli, kerevetine sırtüstü uzanarak Satı Kadın'ın tavsiyelerini dinlemeye koyuldu. Mezar karanlığını, nemi, böcekleri, mertekleri, düşüncenin ruhuyla varlığın ruhu arasında mekik dokuyan iskeletleri ve ölülerine ağlamaya gelen ölülerin ayak seslerini hayal ederek ürperdi. Maden ile mezar arasında hiçbir farkın olmadığı ve hiçbir insanın mezara canlı canlı girmeden, yer altında diğer ölülerle birlikte yaşamadan hayatı anlayamayacağı kararına vardı. Hurşit'teki ateşin gücünü sormak istedi Satı Kadın'a, vazgeçti.

Her şey Satı'nın tasarladığı gibi oldu. Güneş, vaktinden önce battı. Gömüleceğini anlayan bilincin varlık yokluk dingili kırıldı. Akıl, kendini inkâr ederek bit gibi beyinin kıvrımlarına sığındı. Varoluşun bağlı olduğu bütün, pelteleşti zamansız bir kavrama dönüştü, dağıldı. İnsan kafalı karıncaların ölü evinde toplanıp ağladıkları ve sohbet ettikleri, karanlığın ise yüzleri gözlere dönüştürdüğü bir anda, Cebeli'nin öldüğü haberi yayıldı. Ölü evi dalgalandı, anlaşılmaz, garip bir ses seline dönüşerek dul kalan iki kadının evine doğru aktı. Satı Kadın, içeri giren gözü yaşlı, üzgün, sevinçli, suskun, mırıltılı uğultuyu, Cebeli'nin cesedine yaklaştırmadı. Zaten kandili de Cebeli'nin cesedinden oldukça uzak bir yere yerleştirmişti. Hiç kimse Cebeli'nin yüzünü net bir şekilde göremiyordu. Ölünün üzerine kalın bir yorgan atmışlardı; ayakucunda, Satı Kadın'ın bulup getirdiği nevvabelerden, çok derin ağlayan ve sesiyle, dev dalgaların dövdüğü kadim kayaları, ıssız ormanları, sahipsiz insanları çağrıştıran Fadime Kadın ağlıyordu. Nevvabe, canhıraş feryatlarla dövünüyor, sınırları kıran, mesafeleri kaldıran, duyguları bütünleştiren bir inleyişle Cebeli'nin faziletlerini sayıyor, insanları toplu halde ağlamaya teşvik ediyordu. Gelgelelim cemaat, Hurşit'e içten gelen

bir acıyla ağladığı için yorulmuş, takatten düşmüştü. Bundan dolayı ağlamayı değil, nevvabenin Allah vergisi yeteneğini dinlemeyi ve kocasının başucunda, acısını yüz ve beden güzelliğiyle taçlandırarak ağlayan Anşa'yı seyretmeyi tercih ediyordu.

Cebeli terlemişti. Yaşayıp da tüketemediklerinden örülmüş bir ruh zenginliğiyle, duyduğu sesleri zihninde görselleştirmiş, derin düşüncelere dalmış, önemli bir sonuca varmıştı: Halk, Azrail'den daha etkili ve daha korkutucu bir yaratıktı. Odada ve evin bahçesinde halk vardı. Üç gün sonra madene dönecek olan kazmacılar, küfeciler, tahkimatçılar, saccılar, taramacılar vardı. Acılarını, çatlamış çıplak ayaklarının üzerinde dimdik tutan gözü yaşlı kadınlar vardı. Ölü yemeği yiyeceklerini bildikleri için sevinen çocuklar vardı. Ve yine sevinen ama sıranın kendilerine geldiğini kara kara düşünen yaşlılar vardı. Otuzbir Osman'ın gelip gelmediği ve ne düşündüğü ise belli değildi. Cebeli'nin bir kulağı kalabalıkta, diğer kulağı ise kendi karanlığıyla tıkanmış bir sonsuzluğa doğru ağlayan, Nevvabe Fadime Kadın'ın içe işleyen ağıdında, vaveylasındaydı:

"Vay vay vay vaaaaaay! Kayanın başında bir güldüm, vurdu bir kara yel büküldüm, yaprak yaprak ana kurban döküldüm, tufan koptu kökümden de söküldüm! Vay vay vay vay vaaaaay! Size kalsın iyiliğim, mertliğim, yiğitliğim! Size kalsın komşular, size kalsın birliğim, bereketim, dirliğiiiiiim! Oy oy ooooy, can can caaan! Vay vay vaaaay! Fakirleştim böcek olmadııım, zenginleştim bücüldek olmadııım, ışığa gönül verdiiiiim, suya yol gösterdiiiim, kötünün kökünde çiçek olmadııım! Turnalar bana ağladıı! Sütü kudurmuş bızlacı inek bana ağladıı! Beşteciden gizlenen kuzu bana ağladııı! Deryaya düşen kuş bana ağladııı! Karasabanın demiri bana ağladıı!"

Cebeli, Fadime'nin her ölü için söylediği basmakalıp sözlerden çok, ağlayış tarzına ilgi duymuştu. Kadının acıyı çoğaltışında, ateşe, suya, toprağa yayışında, tadına doyum olmaz bir içtenlik vardı. Bu içtenlik bazen gizemli bir hal alıyordu. Yorgunluktan olsa gerek, kadın, ifade gücünü ve üslup birliğini yitirmekte olan iç seslerini, ağlayışına katıyor, dinleyenleri, yaşadıkları dünyaya ait olmayan bir zamanın izine düşürüyor, esrikleştiriyordu.

Bir ara Serdar Bey geldi. Yanında Tahsin'le Şinasi vardı. Kalabalık, saygıyla açılıp yol verdi. Bey, çevresindekilere, küstahlığından arınmış bir sesle ölümün sebebini sordu. Üzülmez Maden İdaresi'ne hodala ve pişmiş balık satan Lukas Efendi, Cebeli'nin kalbinin acıya dayanmadığını, Hurşit'in ölümüne çok üzüldüğünü, üzüntü kurbanı olduğunu anlattı. Kazmacı Sabri, üzüntü fikrine katıldığını ama Cebeli'nin nefes alamadığını, madenciler gibi sormuk hastalığından öldüğünü söyledi. Araya Osman girip ağlamaklı bir sesle Cebeli'yi iyi tanıdığını, onu vakitsiz öldüren hastalığın eşek gummaası olduğunu ileri sürünce yorganın altındaki ölü gülümsedi.

"Her neyse, Allah rahmet etsin," diye mırıldandı Serdar.

Konuşmaları harfi harfine izleyen Cebeli, bu kadar merasimden sonra mezardan çıkıp eve gelmenin çok büyük bir terbiyesizlik olacağını fark etti birden. Tam bu sırada Deli Şükrü'nün bahçe kapısından gelen tiz sesini duydu. Şükrü, ölü evini ziyaret etmiş, Hurşit'e ağlayan kadınlarla tartışmış, Cebeli'nin de öldüğünü duyunca koşa koşa gelmişti. Yengeç gibi yan yan yürüyerek çit kapısına yaklaştı. Zamanı seyretmeyi seven, zaman geçip gittikten sonra da ona yüksek değer biçen, hayatın güçlükle taşıdığı uyuz, dalgacı kalabalığı görünce şaşırdı, gülümsedi:

"İyi oldu da öldü, ömründe hiç bu kadar sevilmemişti," diyerek kalabalığa daldı, kapıya doğru ilerledi. Bekârlarla göz göze geldi. "Hele açılın, hiç boşuna şişeyi de dışından yalamayın, Anşa bana kaldı." Kalabalık, muzip bir edayla deliyi süzüyordu. "Gökte güvercin, yerde karga şahidimdir. Artık bekleme zamanı geçti. Evlenir, çol çocuğa karışırım; erkekse Daltaban korum adını, kızsa Galtaban. Çok bekledim. Artık beklemem. Rızkımı bundan sonra ne yıla yediririm ne de yele."

Şükrü, evin kapısından içeri girerken ziyaretini alelüsul bitirip çıkmakta olan Serdar Bey'le karşılaştı. Kafasına Şeytan çekici inmiş gibi oldu, bir adım geri çekildi. İşlekçi ve edimci bakışlarla, ilkin Serdar'ı, sonra da Şinasi ile Tahsin'i süzdü:

"Ahaa bir sefil, iki kefil," diye mırıldanıp, kenara çekildi. "Hiç boşuna uğraşmayın, Anşa benimdir. Ayı oldum tabanımı yaladım, tabansız kaldım. Öldüm, sağ olsun ölüm, kendimden sonrasını

gördüm."

Serdar Bey, sap yiyip saman sıçan bu deliyle uğraşmanın, otoritesine halel getireceği inancında olduğu için hiçbir şey söylemeden adımlarını hızlandırdı. Bahçe kapısından çıkarken:

"Aç tilki, tavuk kebabına gelmişti, zıkkımlanmadan gitti," diye bağırdı Şükrü.

Delinin tavrı kalabalığın hoşuna gitti. Kalabalık, ölü evinde olduğunu unuttu, hıncını gırgıra ve alaycıl bir fesata dönüştürerek gevşek gevşek sırıtmaya başladı. Değişimi sezinleyen Şükrü, rakiplerini tepelemiş bir dövüş horozunun havasıyla içeri girdi; kandil ışıltılarını, ağıtları, gülümseyişleri aralayarak ölüye doğru ilerlerken Anşa'yla göz göze geldi. Gülümsedi ve Cebeli'nin ölürken söylediği son sözü öğrenmek istedi. Cemaati şöyle bir süzdü. Hiçbirisinin söylenen bir sözü aklında tutacak kadar akıllı olmadığına karar verdi. Ani bir çıkışla:

"At pazarında eşek anırtmaya gelmedim Cebeli, elini öpmeye geldim." diyerek Cebeli'ye sokuldu. Yorganı kaldırıp elinden üç kere öptü. "Aynı sofrada, birlikte tuz ekmek yedik. Sen himmet oldun, ben hizmet. Kafanı takma cahilin duasına. Rahat uyu. Horlama. Horlasan da âlimsin. Âlimin horultusu, cahilin duasından iyidir. Daha yeni ölmüşsün elin sımsıcak. Gözün arkanda kalmasın, Anşa helalimdir, koklatmam kimseye. Kadın memnun kalır benden. Seni aratmam."

Cebeli iki karşıt uca bölündü, karşıtlar çatıştı; Cebeli kendisini, tepelenen tarafla birlikte, tepeleyen tarafa kattı; işin içinden çıkamadı. Cemaat ise iyice gevşedi. Nevvabenin yarattığı matem havasından eser kalmadı. Cebeli korktu, yataktan sarkan kolunu delinin bıraktığı yerde tuttu. Uğultuya kulak verdi, üzülür gibi yapıp kendini çaresizce sonlu kılan ama gerçekte sevinen uğultuya... Zonguldak'ın en adi adamı, Kemgöz Ahmet de gelmişti. Tebdil-i havaya gönderilen, hasta mükellefiyet neferlerine benziyordu. Adam, üzülmeye değil, matem gününde bile, sürekli öte-yan yaratmaya, hiçbir söze ve öze, öz olarak katılmamaya, eğlenmeye gelmişti. Bu alçağı kovacak bir adam yok muydu? Satı Kadın'ın sert çıkışını duyunca rahatladı.

"Cenazeye yaklaşmasın kimse!" diye bağırdı falcı. Sarkan kolu yorganın içine soktu. Nefes alış verişinde karın hareketi görülmesin diye yorganı boşluk kalacak şekilde hafifçe kabarttı. Sesleri genzinde ezerek hımhım bir tarzda: "Sağlığında rahat yüzü görmedi garibim," diye sürdürdü; "Bırakın da hiç değilse ölüsü rahat etsin. Zaten hiçbirinize itimatı kalmamıştı. Ölmeden evvel, 'Bana kimse dokunmasın,' dedi. 'Beni karılarım yıkasın, kefenlesin,' dedi; vasiyet etti."

Cebeli, sözcüklerini bedeniyle doldurarak konuştuğu için, herkesin Satı'ya inanacağından emindi. Satı'ya sadece Otuzbir Osman inanmayacak, onu, muhtemelen, ağasına göre kişneyen bir kısrağa benzetecekti.

Otuzbir Osman, inandı Satı'ya. "İyi oldu; geberdi gitti, köpek," diye iç geçirdi.

Şükrü'nün, sevinç ve umut yüklü sesi yükseldi yeniden: "Gözün arkada kalmasın Cebeli. Bana teslim ettiğin nikâhlın, helalimdir. Bundan sonra, benim demirbaş karımdır. Merak etme, güzeller güzeli Anşa'm, seni daha fazla bekletmez; kendi elleriyle pirüpak yıkar, kefenler, defneder, Şükrü'süne döner. Gözün geride kalmasın. Zaten yaşadığın kadar yaşadın. Siktir et gerisini."

"Çık git Şükrü, gözüm görmesin seni! Müşkülat çıkarmaktan başka bir boka yaramazsın!"

Döndü, hain hain süzdü Satı Kadın'ı.

"Sen sağlığında Cebeli'ye çok eğrilik ettin, Allah da beşik sallamayı nasip etmedi sana, ecrini çektin, daha da çekersin."

"Yeter Şükrü, çık dışarı!" diye bağırdı Osman. "İnsan bu kadar düşmez yahu, bu kadar kepazeleşmez!"

Osman'dan korktuğu için hiçbir şey söylemeden dışarı çıktı Şükrü. Kapının önünde durdu, başını kaldırıp yıldızları seyre koyuldu. Çatıda kuğur kuğur mırıldanan kumruları dinlerken, "Osman'ım, domuzum, ne tadın var ne tuzun," diye iç geçirdi. Birkaç kere tükürdü; döndü, bu sefer de bahçe karanlığında sohbet eden insanlara kulak verdi. İhtiyar Mikon'la Garabetyan'ın, Cebeli'nin büyük bir adam olduğuna dair fikirlerine ilgi duydu.

Mikon'u seviyordu; çok şey bilen ama bildiği şeyi, bir anlam inceliği yaratmak için bilmez görünen, eskilerin deyişiyle, tecahül-i arifane bir adamdı.

"Düğünüme seni de beklerim Mikon, ayağının tozu uğur getirir." Mikon'un incelikli cevabına kulak vermedi. Duvarın dibindeki kedilerle göz göze geldi. Yiyecek bir şey aramak için ev ev gezen aç kedilerin Cebeli'nin ölümüne acıyıp acımadıklarını merak etti. Birden yüzükoyun yatıp kulağını toprağa dayadı. Kömür yükünün altında yıkılan ve bir daha da kalkamayan genç katırın acılı iniltisini anımsadı. Elini kafasına attı, yeni kabuk bağlamış büyük yarayı kaşıdı hafif hafif. Anşa'yı görmek için gözlerini evin her penceresine dayayıp içeriyi dikkatle seyretmeyi akıl etti.

Varnalis, Candemir, Üvez Hamza, Yusuf, Eyüp ve Hayikyan'dan oluşan bir ekip, sabahın er saatlerinde, camiden yükselen cenaze selası ve kuş sesleri eşliğinde, mezarlığa gidip birisi dar, diğeri geniş olmak üzere, yan yana iki mezar kazdı. Mezarlar kazılırken Satı Kadın, çatı katındaki güvercinlerin üveyişlerini dinleyerek Cebeli'yi geniş bir kefenin içine soktu. Cebeli'nin iki bacağının arasına bir tuluk dolusu ayran yerleştirdi. Sol ve sağ böğürlerine ise bez şeritlerle birer mısır ekmeği bağladı. Ekmeklerden birinin içine bir bıçak soktu.

Cebeli, hayatla ilişkisini koparmama gayreti içindeydi. Gücünü, işlediği suçların kalitesinden alan sağlam bir kalbe sığınmış gibi sakin görünüyordu. Satı Kadın, su içirmemişti; mezar merasimi sırasında sıkışıp altına işeyebilirdi. Sağ yana dönmek istedi, vazgeçti. Hacmini sıfırlamış, kuru bir duyguyla:

"Sen bekleme Satı Kadın," diye mırıldandı. "Git bir bak, mezarımı geniş kazmışlar mı kazmamışlar mı? Zemini pürtüklü olmasın."

"Rahat ol, ben şimdi gider bakarım. Benden bir şey kaçmaz."

"Çok söyledim, sakın unutma, tabuta mabuta sokturma beni, soktursan kalkarım. Millet korkar, Hurşit'e de saygısızlık olur."

"Deli olma Cebeli," diye çıkıştı Satı Kadın. "Seni tabuta sokturan kim. Mezara tabutla gidersin. Mezar başında, tabuttan

çıkarttırırım seni. Sen bu köyde tabutla gömüleni gördün mü hiç? Tabut korkusunu at içinden. Hurşit'in ruhunu kavuran kudurgan ateşin sana geçmesi lazım. Tabut içinde olursan geçmez o ateş. Zaten gittim mi iki mezar arasındaki toprak duvara bir delik açtıracam. 'Adamın vasiyetidir,' diyecem. Hiç endişeye düşme. Her şeyi ben düşünmüşüm, ikide bir hatırlatıp durma bana. Bana boşuna Satı dememişler."

Satı Kadın'ın mezar işlerini düzene sokmasından sonra, cemaat harekete geçti. Önce Hurşit'in evine gidildi. Yıkama, kefenlemeden sonra, cenaze tabuta konup cami avlusuna götürüldü. Camiden dönen cemaat, Cebeli'nin evine doldu. Satı Kadın, Cebeli'nin başucunda beklediği için kimse korkusundan kefenlenmiş, tabuta yerleştirilmiş cenazeye yaklaşamıyordu. Rahmetlinin vasiyetine uyularak tabutun üstü kapatılmamıştı. Yatak odasından dulların acılı iç çekişleri geliyordu. Cebeli'nin, mezarda öleceğine inanmış gibi bir halleri vardı. Gelgelelim Cebeli şaşılacak derecede rahattı. Geceleyin deliksiz uykuya dalıp güzel düşler görmüş, şafak vakti hafif bir şeyler atıştırmış, kendini biraz zorladıktan sonra işemiş, Satı Kadın'ın mezarda işemeye ilişkin tavsiyelerini dinlemiş, huzur içinde kefene girmişti.

İmam, hasta olduğu için yerine gelen Müezzin Tevekkül'ün buyruğu üzerine, Ali Köşker, Çömlekçili Memet, At Ahmet ve Kelleci Yusuf, tabutu omuzlayıp evden dışarı çıkardılar. Cebeli o an Anşa'yı düşündü ve kendini, korkunun boşluğa dönüşen boyutlarında çarmıha gerilmiş olarak hissetti. Safranbolulu Âşık Hüseyin'in, Karacaoğlan'dan ezberleyip karısı Binnaz'la dostu Arife'ye zaman zaman söylediği maninin iki mısrası takıldı aklına:

Ben ölürsem cenazeme imam ol
Kıl kara zülfüne hu Leyli Leyli.

Varlık minvalleri belli olmayan adamlardan oluşan, "ceman yekûn" bir kalabalık, tabutu gölge gibi izleyerek camiye yöneldi. Cebeli, yürüyen, keyifli çene uğultusuna kulak verdi; özdeş özler zibiline düşmüş gibi oldu, iğrendi; ön ayaklarını bahçe duvarına koyup yoldan geçen kalabalığa dengesiz, yumuşak aralıklarla havlayan Fıs Ali'nin köpeğini dinlemeyi tercih etti. Havlayışın,

kızgınlıktan değil de sıkıntı ve meraktan kaynaklandığı sonucuna vardı. Kalabalık, cami avlusuna dolarken taşıyıcılar tabutu, Hurşit'in musalla taşı üzerindeki tabutunun yanına indirdiler. Cebeli, cami avlusunda olduğunu, müezzinin selasından dökülen kömürleşmiş ölülerin yarattığı kâbusu hissedince anladı. Sela bitti. Camiye giren her insanın, musalla taşına yatırılan, gelmiş geçmiş tüm ölüleri içinde taşıdığını, o ölülerin ağırlığı ve yitik sesleriyle secdeye kapandığını düşündü; soluğunu kesti, Büyük Çerkes Sürgünü sırasında Zonguldak'a müezzin olarak yerleşen Tevekkül'e kulak verdi:

"Allah rahmet etsin, halim salim bir adamdı, damarı temizdi."

Satı Kadın, kefenin tepesini, hava girmesi için sonuna kadar büzmemiş, küçük bir aralık bırakmıştı. Birden aralığın saç teri tüten girişinde, yeşil başlı, kara bir sinek belirdi. Cebeli, dikkatini Müezzin'in, ruh bütünlüğünü bozan, indirgeyen, kavramsal kalıplara hapsederek zelil duruma düşüren sesinden, sineğin vızıltısına kaydırdı. Vızıltıyı, birçok insanın cenaze namazına abdestsiz geldiğinin bir belirtisi olarak yorumladı. Erkeklerin tabutu, kendilerini tabutun içinde hissederek kuşattıklarını tahmin etti. Kadınlar biraz daha uzaktalardı herhal. Kanlanmış kömür acısıyla bakıyorlardı tabutlara. Ne düşünüyorlardı acaba? Ortada kalan dul kadınların kime nasip olacağını mı? Uzaktan bir keçi meleyişi geldi. Köy köy gezerek vergi toplayan Beşteci Bekir'in söylediklerini anımsadı: "Vergiden kaçırılıp gizlenen keçinin beğirtisini, vergiye katılan keçinin beğirtisinden ayırt ederim." Şu anda, Satı Kadın acaba bir yanlışlığı önlemek için tabuta göz kulak oluyor muydu? Her cenaze merasiminde, konuşma kabiliyetiyle cemaati ezmeyi seven imamdan daha iyi konuşuyordu Müezzin:

"Ey cemaat-i Müslümin, yan yana duran bu iki mevta, takdir-i ilahinin bir tecellisidir. Sultan Süleyman'a kalmayan dünya, hüthüt kuşuna, beye bendeye de kalmadı, hepsi birbirine tay oldu gitti."

Cebeli, imamın son yıllarda ceberrut eğilimler içine girdiğini, kardeşi Balaban'la birlikte, Üzülmez'de ortak bir aile ocağı açtıktan sonra, cenaze namazlarında daha çok konuşmaya başladığını düşündü.

"Yüz bin aşk kandili yaksan da gideceğin yer bellidir," diye sürdürdü Tevekkül. "Yüz bin geceyi yüz bin gündüze çevirsen de gideceğin yer bellidir ey cemaat! Burda yatan iki rahmetli insan, insan doğdu, insan öldü. Malı yalan bildiler, ağlayanla ağladılar, gülenle güldüler. Onların bu dünyayla işi kalmadı, Allah yerlerini yurtlarını cennet mekân etsin."

Satı Kadın, erkek kalabalığını aralayarak tabutlara doğru yaklaştı:

"Bu gece ağladım, yalvardım, kurşun döktüm, dua ettim," diye çıkıştı. Müezzin, konuşmasını kesti. Bakışlar, hayret ve ayıplama havasıyla Satı'ya çevrildi. "Yüz kere ateşin yöresinde döndüm. Bir uyku tuttu beni, bir düş gördüm. Ateşin içindeydim, burda yatan ölülerden biri, Cebrail'le görüşmüş, Azrail aleyhiselamın affına sığınmıştı; dirilmiş, pirüpak olmuş, geri dönmüştü."

Cemaat kuşkucul, küçümser bir edayla homurdandı. Cebeli, Satı Kadın'ın çıkışını yersiz ve anlamsız buldu. Müezzin kaşlarını çatarak:

"Allah'ın aldığı canı diriltmeye yeltenme be kadın," diye çıkıştı. "Çeneni kapa, geri dur, günaha girersin."

Müezzinin sert çıkışının yarattığı sessizlikten rahatsız oldu Cebeli. Satı Kadın'ın işlere göz kulak olma olanağını yitirmesi durumunda, gömme işinin tasarlandığı gibi yürüyemeyeceğini düşündü. Üzerine kürek kürek toprak atılması durumunda, kefeni parçalayıp çıkmaya karar verdi. Neyse ki Satı Kadın, duyurulması gereken şeyi duyurduğu için sustu, erkek kalabalığından çıkıp kadın kalabalığına girdi. Kadının münasebetsizliğine ve çok bilmişliğine ilişkin mırıldanışlar oldu. Müezzinin konuşması ve cenaze namazı bittikten sonra cemaat tabutları alıp kabristana yöneldi.

Cebeli, omuzlarda yaylana yaylana giderken yaşam yolunun musalla taşı ile kazılmış mezar arasındaki mesafe kadar kısa olduğunu fark etti birden. Vücut gibi insanın yaptıkları da parçalanıp toprak olacaktı. Bağırsaklarındaki gazı, kalabalığın yarattığı anlamsız uğultuya sessizce salıverirken, zaman denen zalim mahlukun, insan ile taş arasındaki muhteşem farkı eninde sonunda ortadan kaldırdığı sonucuna vardı. Mezarın genişliğini ve derinliği ne

kadardı acaba? Kefenle mezara indirilip üzeri kapandıktan sonra, babası ve anası başta olmak üzere, mezarlıktaki tüm ölülerin yerlerinden kalkıp kendisini ziyarete geleceğini hayal etti. İyi sözün gücünü, yaşamdan başka anlayacak hiçbir varlık yoktu.

Tabutlar, kıbleye dik açı oluşturulacak şekilde kazılan çukurların yanına indirildi. Kadınların, erkek kalabalığıyla birlikte kabristana girmesi doğru olmadığı halde, Satı Kadın'la Cebeli'nin büyük hanımı Gülnaz, olası bir yanlışlığı önlemek için tabutlara yaklaştılar. Kumru bayıldığı için evine götürüldü. Cebeli, cami avlusundayken kendi içindeydi; mezarlığa götürülürken kendi yanına çıktı; mezarlığa girip taze toprak kokusunu duyumsadığında ise kendini terk etti.

"Rahmetlinin vasiyetidir, üstüne toprak atmayın," diye çıkıştı Satı Kadın.

Şişen, buruşup torbalanarak kızaran gözlerini, devire devire cemaatin gözlerine yaydı Gülnaz Kadın; diz çöktü, alnını tabutun başına dayadı:

"Rahat uyu Cebeli," diye mırıldandı. "Senin vasiyetini yerine getirmek, boynumun borcudur. Ettiğin iyiliklerin seni korur, Yakup'umu da korur."

Güvenlik duygusunun verdiği rahatlıkla gevşedi Cebeli. Tabut, her şeyin bir diğerini temsil ettiği bir dünyada, kadınların koruması altındaydı. Korkacak bir durum yoktu. Bir terslik ânında, her ikisi de kıyameti koparacak derecede şirret bir huya sahipti.

Müezzinin emriyle, ahiretin ilk durağına, ilkin Hurşit indirildi. Kefeninin üzerine, "Toprağın bol olsun," diyerek birkaç avuç toprak atıldı. Cebeli, sıranın kendisine geldiğini anladı. Kendisini bu duruma düşüren asıl sebebin ne olduğunu anlamaya çalışırken Hançerli'nin Ahmet, kefenin ayak ucundan, Habip ise başucundan tutarak Cebeli'yi tabuttan çıkardılar.

"Meyyiti incitmeden indirin kabre," diye emretti Tevekkül. "Yönünü kıbleye doğru çevirin. 'Bismillah ve billah ve alâ millet-i Resulillah,' demeyi unutmayın."

Derin bir nefes aldı Cebeli, endişelerinden arındı; "yavaş"

uyarılarını, solumaları ve kenardan mezarın dibine dökülen toprak seslerini, hasasiyetle izledi. Sırtı, mezar zeminine yumuşak bir inişle değdi; yönü, kıbleye çevrildi. Mezarın boyu fena değildi, genişliği ne kadardı acaba?

Avuçlarını ve yüzünü semaya çevirdi Tevekkül, "Ey iki cihan sultanı, güzeller güzeli Allahü samed; kulların kabirden geldi kapına, dilekleri senden afv u mağfiret!" diye mırıldandı.

Mırıldanışı çok az insan duydu. Hurşit'in mezarı toprakla doldurulurken Cebeli'nin mezarı, Satı Kadın'ın bir gün önceden bulup getirttiği kalaslarla kapatıldı. Kazılan toprak da kalasların üzerine yığıldı. Cebeli, havanın değişmesinden mezarın kapatıldığını anladı. Kafasını, düğümlenmemiş, hafif aralıklı duran kefenden çıkardı. Dayanılmaz, nemli bir toprak karanlığı ve havasızlıkla karşılaştı. Sağ elinde bulunan bıçakla kefeni parçaladı. Aynı anda Gülnaz Kadın, daha önce kararlaştırıldığı gibi çarşafını iki koluyla açtı, bir bölümünü kapatacak şekilde mezara kapaklanıp ağlamaya başladı.

"Mezarlığı boşaltın," diye bağırdı Satı Kadın. "Gülnaz'ı yalnız bırakın, ölüsüne doya doya ağlasın."

Aynı anda Anşa da geldi. Mezarın öbür tarafına, Gülnaz'ın karşısına yerleşti, çarşafını açıp suçluluk duygusuyla yüklü mırıldanışlara başladı ve yaralı hıçkırıklarla kapaklanıverdi taze toprağın bir bölümüne. Kalabalık çekilirken her iki kadın da Gülnaz'ın ağıdı eşliğinde, sağ elin marifetiyle yumuşak toprağı kalaslara doğru oymaya koyuldu.

"Oooy Cebeli Cebeli, iyiliğini ben nasıl unuturum Cebeli. Sen benim sevabımdın Cebeli. Sevabımın dalında ballanan yemişimdin, altınımdın, gümüşümdün Cebeli."

Kalabalıkla birlikte kabristanı terk etmekte olan Otuzbir Osman, geri dönüp ilkin, kendisini ne dili ne de varlığıyla anlatma ihtiyacı duyan Anşa'ya, sonra da Gülnaz Kadın'a baktı. Suratı, çocuk ölümleriyle kararmış kış akşamlarını andırıyordu. Kafasını iki yana sallarken homurdandı. Döndü, kalabalığı süzdü, iğrenerek:

"Bu köyün adam olmayacağı karılarının ağlayışından bellidir," diye tısladı burnundan. "Yalanın bu kadarı reva mı bize? Anşa'ya

sözüm yok ama öbürü, sağlığında köpek kadar değer vermedi adama. Mezar başında ne lüzum var bu maskaralığa?"

"Eeeee dünya işte," diye iç çekti, Yerdenyığma'nın oğlu Abdi. "Gülü dulavratotuna muhtaç eden dünya." Bu iç çekişten sonra kimseden ses çıkmadı. Gülnaz'ın ağlayan sözlerine kulak verdi sessizlik:

"Gözün arkada kalmasın Cebeli! Dağılsan da toprak olsan da ben seni bir başına bırakmam Cebeli. Rahat ol Cebeli, kurban olurum sana!"

Cebeli, bacaklarının arasındaki ayran tulumunu kaldırıp yana korken göçük altında mahsur kalan bir madencinin halet-i ruhiyesi içindeydi. Sırtını Hurşit'le arasındaki toprak duvara dayadı. Sonsuzluğun solucan soluğuna sıkışan karanlığını güçlükle solumaya koyuldu. Ciğerinin zorlanmaya başladığını hissetti. "Vay Satı Kadın, buldun eşeğin zebununu, istediğini yaptırdın," diye iç geçirirken, sağ kolunu kaldırıp tavan kalaslarına birkaç kere vurdu. "Her şeyi yaptın bana. Göbeğimden işetmediğin kaldı bir." Bacağına tavandan toprak döküldü biraz. Bir çökme hareketinden korktu. Seslere kulak verdi. Satı'nın ve Gülnaz'ın sesiydi bu. Dökülüşü arttı toprağın. Kısa bir demir parçasıyla ayrılan iki kalasın arasından ışık ve hava sızdı mezara. Çocuksu bir sevinçle ışığa bakıp gülümsedi Cebeli.

Cemaat uzaklaşmış, üç kadın kalmıştı mezarın başında.

"Cebeli! Cebeli!"

Satı'nın seslenişi gayet net geliyordu. Seslenişe geç cevap verme eğilimindeydi Cebeli. Kendisini bu duruma düşüren kadınların biraz korkması iyiydi. Bekledi, çoğalan seslenişleri, yorumları, endişeleri dinledi zevkle. Ses vermeyen bir mezarın üzeri ânında açılmalı, ölü adayı yoklanmalıydı. Ama hayır, hiçbir kadın tınmıyordu. En duyarlı kadın Anşa bile dilini yutmuşçasına susuyordu. İki kadının yorumu ise bayılma, uyuma ve ölme üzerineydi. Kalasları kaldırıp kocasını yoklayacak bir kadın yok muydu bu dünyada? Her şey, Osman'ı haklı çıkarıyordu. Yukarıdaki duyarsız kadınlara, mezarlarında çürümüş tüm cesetler adına, bir çift söz söylenmeliydi. Cebeli, tavandaki ışığın büyümesi ve parmakların görünmesi

üzerine, seslenişleri:

"Ne var, ne oldu gene?" diye karşıladı.

"Çok şükür, Cebeli'ye bir şey olmamış," dedi Gülnaz. Anşa'nın sevinçten ateşlenen ve büyüyen ağzına baktı. "Halın keyfin nasıl herif?"

"Mezar'da hal keyif olur mu yahu? Çıkarın beni burdan! Götürün bir yerde gizleyin."

Satı Kadın diz çöktü, ağzını aralığa dayadı:

"Sabret Cebeli," dedi. "Her şey yolunda. Mezardan çıktın mı anadan doğmuş bebeğe dönersin, ömrün uzar. Oğlunu da bela kurşunlarından korursun."

"Ben burda kırk gün durmam Satı Kadın! Ölürüm katilim olursun."

"Sabret Cebeli, biz de seninle beraber mezardayız. İki karın, bir de ben, üç karı, gece gündüz hizmetindeyim. Her ne ihtiyacın varsa söylersin, dünyanın öbür ucunda da olsa bulur getiririm. Hurşit'teki mübarek ateş bu gece toprağa geçer, topraktan bereketini alır, yarın gece de sana geçer."

"O zaman ne lüzum var kırk gün beklemeye! Yarın gece gelin çıkarın bu cehennemden beni. Kırk gün sonra burdan benim ölüm çıkar."

Satı Kadın, Gülnaz'ın kulağına, 'Biraz da sen konuş,' diye fısıldandı. Anşa'ya yaklaştı hemen. Her ikisinin de tavır koymasını, Cebeli'yi etkilemesini istiyordu.

"Biraz gayret et Cebeli," dedi Gülnaz. "Dişini sık, Yakup'u düşün."

Anşa'nın içi, Cebeli'nin kırk gün mezarda kalmasını almıyordu bir türlü. Uzun yıllar emek verdiği, sabırla dinlediği, tüm inceliklerıyle huyunu husunu özümlediği, yatağını paylaştığı bir insanın kendi ruhuna ait olduğunu düşünüyor onun harcanması durumunda ruhunun delinip parçalanacağını, erinç, erdem ve ekmek kapısının kapanacağını sanıyordu. Gözyaşlarını elinin tersiyle sildi, eğildi, ağzını aralığa dayadı:

"Gece gündüz, seninim ben Cebeli; ayrılmam bu mezarın yanından!"

Söz, Cebeli'yi büyüledi. Korkunun ve kurtulma aczinin sınırını aştı. Işımış, havalanmış gibi oldu mezar. Has kadının dar günde ortaya çıktığını düşündü. Gözü kulağı erkeğinin üzerinde, nabzı nabzında, özveriyle yüklü, meraklı, endişeli, cesur... Demek ki bir insan, yıllardır diz dize, göz göze yaşadığı ve çözemediği bir muammayı dar bir günde çözebilirdi. Anşa'yı aniden keşfetmiş olmanın şaşkınlığıyla:

"Sağ ol Anşa," diye mırıldandı. "Kurban olurum seni doğuran ananın sancısına. Bundan sonra senin ayakların benim Kâbe'mdir. Mezarımın eteğinde bekleme, git. Artık bu çukurda ben, of demeden yatarım kırk gün kırk gece."

TOPLUMUN DELİ GÖMLEĞİ GİYDİRDİĞİ GERÇEK VAROLUŞ ÇABASINI ARAYAN BİR KADIN

İnsanın ağzından çıkan söz, muska değilse muska taksa da fayda etmez.

Işık, geceleyin, denizin sinesinde demlendirdiği mavi efsununu, seher yeliyle birlikte salıverdi; sahili dimdik kesen, birbirine paralel dar vadileri ve sıra dağları rüya gibi saran defne karanlığı, hafifçe ırgalandı, gevşedi; kıyıdaki ocaklardan sığ sulara dökülen tonlarca hafriyatın öldürdüğü balıkların ölü ruhları canlandı, martı çığlıklarına dönüştü. Sis, inceldi; gülümsemeye başladı denizin dibi.

Dağlarda bir başına gezen, Karo Aziz'in alnına vurdu ışık; pupaları pruva yönüne çevirdi; ırmakların oluşturdukları küçük haliçlere, iskelelere can üfledi; oluklardan kayıklara kömür yükleyen işçilerin ve ağ çeken balıkçıların türkülerini, heyamolalarını harlandırdı. Tepedeki tilkinin merakına sızdı ışık, demir atan gemilerin bekleyişlerinde ve gemilere bordodan yaklaşan, kömür yüklü kayıkların köpük köpük terleyişlerinde gülümsedi.

Martı civcivlerinin mırıltılarıyla taçlandı kayalıklar. Işık, döndü dolaştı, iki dev kayanın arasına sığınmış, bembeyaz bir Pontus sakalında yoğunlaştı. Sakal alazlandı; Trabzon'un Dikenli Mağara'sından çıkıp düğümlenmiş duygularla yollara düşmenin, aylarca yürümenin ve iç geçirmenin gerilimiyle, bilginin dibine, insan soyunun tohumuna ürcah olan günahın özüne doğru çekildi ve oradan, karşıda, denizin mavi metaforunda beliren beyaz kayalara baktı. Titus'un Kudüs'ü ele geçirip İsa'nın öcünü almasından bu yana düşünüp duran beyaz sakallara benzetti kayaları.

Işık, Kumru'nun gözkapaklarına vurdu; ayıldığında, ışığa karşı kayıtsızca devinen bir bilinçle etrafına bakındı; başucunda bekleyen Recep'in anasıyla göz göze geldi. Kocası, derdini kimseye söylemeden ölmüş, cemaat tarafından götürülüp gömülmüştü. Artık yapacak bir şey yoktu. Aklına ilk gelen fikir, Hurşit'in ölümünü kardeşlerine haber vermek, Neşat'ı ise o cehennemden kurtarmak oldu. Cinler, Neşat daha küçükken ona anlattığı cin masallarından çıkmış, yerin dipsiz maden karanlığında Neşat'ın başına bela kesilmişlerdi. Gözlerini iyice açtı, kuşların şakıyışlarını dinlerken nesneleri, kendi içine yerleştiren, hissettiren, yaşatan, insanileştiren ışığa verdi kendini. Neşat'a kim yardım edecekti? Emmilerinin kendilerine faydası yoktu. Babasına tutunan Neşat, bundan sonra kime tutunacaktı? Cinlerin çarpıp delirttiği gençlerin sayısı az mıydı madende? Hızır'ı ateş yutmuştu, Neşat'ı o cehennemden çekip çıkarmanın bir yolu olmalıydı. Sırtını döşekten kaldırdı, bacaklarını çekti, kendisine yönelik teskin edici mırıltıları dinlerken alnını dizlerine dayadı. Anşa ile Cemal'i birisine bırakıp Kozlu'ya gitmeye karar verdi. Kafasını kaldırdığında Recep'in anasıyla göz göze geldi yeniden.

"Benim Kozlu'ya gitmem lazım ana, çocuklarımı sana bıraksam?"

Kadın, Kumru'nun, ölüm haberini oğluna ve kayınlarına bildirmek istediğini anladı hemen. Oğlu Recep'e yiyecek bir şeyler göndermeyi akıl ederken:

"Ver çocukları, ben bakarım," dedi.

Kumru, duygularını yüklenip kalktı, hazırlıklarını yaptı. Recep'in anasını bekledi. Kadının az sonra getirdiği torbayı, kendi torbasının içine koydu. Anası Zehra düştü aklına. "Her dağa dağılmış bir kadın, gelse de birlikte gitsek," diye iç geçirdi. Çocukları teslim etti, torbayı sırtlayıp evden çıktı. Yaşamında ilk kez tek başına evden çıkıp uzak bir yere gidiyordu. Yolu şaşırıp başka bir yere gitmekten, kaybolmaktan korkmuyordu. Hızır'ı ve Hurşit'i kaybetmişti. Bir çare bulamazsa Neşat'ı da kaybedecekti.

Ereğlili Rum kadınlarla Karadağlı Sırp erkeklerin, cicim ayı heyecanıyla, birlikte yaptıkları kulübelerin önünden geçti. Neşat'ın

yıllar önce, büyük kara taşlar üzerine, beyaz taşlarla, bunlara benzer evler çizdiğini anımsadı. Taşbaca ustası Karadağlı Koroman'ın hasta çocuğu Despina ağlıyordu kapının önünde. Başını çevirdi, yaralı duygularla, fire vermeden ağlayan çocuğa baktı. Çocuk Neşat'laşınca hızlandı. Keçi sürüsünü teğet geçti. Zonguldak'tan çıktı, ormanlardan ocaklara yönelen, tomruk yüklü at ve öküz arabalarının derin tekerlek izlerine girdi. Çarıklarının tabanında açılan delikleri, içten vurduğu deri yamalarla kapatmıştı. Ev halkının çarığını yamama işini yıllardır sürdürdüğü için ustalaşmıştı. Üzerinde, yıkana yıkana solmuş, süzülmüş, yeşil bir çarşaf vardı. Elpek bezinden, düğmesiz bir gömlek geçirmişti sırtına. Gömleğin altında, Zonguldak'ta dokunan ve pılpıt denen keten kumaştan bizzat kendisinin biçip diktiği bir çatal don vardı. Saçlarını kille yıkamış, her zaman yaptığı gibi tek bir kalın örgüye dönüştürüp sırtından kalçalarına doğru salıvermişti.

Çam ağaçlarının arasından kıvrılıp giden toprak yolda iki atlı belirdi. Zaptiye sandı önce. Yaklaştıklarında bunların Serdar'la Tahsin olduğunu anladı. Safranbolulu Rıza Bey'in hediye ettiği beyaz bir atın üzerindeydi Serdar Bey. Kafasında kırmızı bir fes, sırtında ise ağızdan dolma bir tüfek vardı. Atını tam Kumru'nun önünde durdurdu.

"Başın sağ olsun Kumru," dedi, ısınmış, arzulu bir sesle. "Yolculuk nereye böyle?"

"Sağ ol, Serdar Emmi," diye başını yere eğdi Kumru. "Kozlu'ya gidip oğlumu görmem lazım, Neşat'ımı o cehennemden kurtarmam lazım."

Serdar Bey'in uyanan nefsi, büyümeye ve zenginleşmeye dair yol boyunca kurduğu hayallerini siliverdi birden. Kadının güçlü bir ihtiyaç ve sığınma duygusuyla içe doğru ağlayışını, kendisine doğru açılan bir iffet kapısı olarak algıladı. Yaşamı boyunca hiç böylesine güzel, sahipsiz bir kadın görmediğini ve hiçbir ağlayışın da kendisine bu denli zevk vermediğini düşünürken:

"Dertlerini acılarını içine atma Kumru Kadın," dedi. "Ne derdin varsa gel bana söyle. Devir kötü devirdir. İyi insan kalmadı. İnsaf gitti, herkes bir insaf bozuntusu oldu, gölgesiz meyvesiz bir ağaç

oldu. Tutunacak dal kalmadı. Kozlu'dan döner dönmez bana uğra. Çekinme. Ne meselen varsa hallederim."

"Sağ ol Serdar Emmi."

Kadının yüzüne atın üzerinden dik dik bakarken gençlik yıllarını anımsadı. Gerçekleşemeyen yavuz arzularını, gece baskınlarını, özellikle de Zehra'yı gönül rızasıyla kucağına düşürememiş olmanın ruhunda yarattığı çalkantıları anımsadı. Üç gamzeli, dünyalar güzeli bu kadın, daha o zamanlar çocuktu. Zaptiyenin yıllardır aradığı Zehra'yı soracakken vazgeçti. Kadına kötü şeyleri anımsatmanın yeri değildi.

Atlılardan ayrılıp yoluna devam etti Kumru. Bulgur kazanı gibi kaynıyordu kafası. Duyguları düşünce, düşünceleri ise duygu baskınına uğruyor, içi aydınlanıyor, kararıyor, parçalanıyor, birleşiyordu. Serdar, çıkarı olmadan, bir insana yardım eder miydi? Bayram'la Zehra'yı gece gündüz arayan, Hızır'la Neşat'ı çocuk yaşta ocağa gönderen Serdar değil miydi? Neşat'ı o ocaktan kim kurtarabilirdi? Neşat çalışmasa, köye gelse Serdar Neşat'ı gerisin geriye, madene göndermez miydi? Serdar'ın emeli neydi? Kocası yeni ölmüş dul bir kadın mıydı? Ya ondan sonra? Ya Bayram duyarsa? Zehra duyarsa? Yer duyarsa gök de duyar. Gök duyarsa iki cihan duyar. Serdar sözüne sadık kalırsa, Neşat'ı madenden çıkarır bir daha geri göndermezse kötü mü olur? Neşat, cinlerden kurtulur göçükten, körnefesten, ateşnefesten, öksürükten kurtulur.

Yürüdükçe içinde belirginleşen, hiç tanımadığı, ikinci bir Kumru ortaya çıkıyordu; sağlam sandığı her şeyden kuşkulanan, hesaplayan, nedensel düşünen, Neşat'ın geleceğine sağlam kefil bulma uğruna beklenmedik günahlara hazırlanan bir Kumru. Amacını berraklaştırıyor, ona ulaşacak olası tüm araçları titizlikle irdeliyordu. Yolun ortasında durdu, içindeki ses tufanına baktı ilkin, sonra tozdan görünmeyen ayaklarına ve toza batmış yeşil yaprağa... Kendisi gibi vakitsiz dul kalan genç kadınları, hayat ağacından yolun tozuna düşen yeşil yapraklara benzetti. Yitirilmiş tılsımı, yaşamını anlamlandırıp abad edecek can alıcı çabayı, toplumun deli gömleği giydirdiği gerçek varoluş çabasını arayan bir kadını andırıyordu. Birden irkildi. Sessizliğinin ölüm gibi ürkütücü bir güce dönüşmüş

olduğunu fark etti. Kendisini o an acılı kuş avazlarına doğru yürüyen, tarumar olmuş tüm yuvaları kendi sıcaklığına kavuşturan iyi yürekli bir kuş ana olarak hayal etti.

Havzaya yaklaştığında, zayıflamış olan iç sesleri yeniden güçlendi. Yer altı karanlığına açılan kuyular, galeriler, moloz ve kömür tozu yığınları, kömür harmanları, yıkama yerleri, katırlar, atlar, arabalar, üst üste yığılmış direkler, bakır borular, raylar, yer altından çıkanlar, yer altına girenler... Ayaklarını bastığı yerin yedi kat altını hayal etti. Karanlık, su, ateş, gaz, insan teri, katırlar, cinler ve Neşat... Gözlerinin önünde, insana kendi özünden bakan madenci yüzleri belirdi. Madenciler yedi iklim, dört bucağı sarmış, dünya madencilerin dünyası haline gelmişti. Şu gökyüzü sacının kenarını nar içi gibi kızartan ateş, maden ateşi miydi yoksa?

Karşılaştığı her yüz, kara bir baca ağzı, her göz de baca ağzından yeryüzüne bakan bir çocuk gözü gibi görünüyordu. Çıplak ayaklarına kefen deliğinden bakan tesviyeci Âdem'e doğru ilerledi. Âdem'in ruhu o an, yer altından yeni çıktığı için, kefenli ölülere benzettiği tahkimat direklerinin ağırlığı altındaydı.

"Selamün aleyküm dayı," dedi. "Ben, Zonguldaklı Hurşit'in karısıyım. Oğlum Neşat'ı görmeye geldim. Nasıl bulurum onu?"

Kafasını kaldırınca içi aydınlandı Âdem'in. Alımlı bir kadının, kendisini erkekler gibi selamlamasını içli bir gülümseyişle karşıladı. Her zaman yaptığı gibi, gülümseyişinin yarattığı gaip seslere takıldı. Sarığını düzeltirken:

"Aleyküme selam, aleyküme selam," diyerek zoraki, kibar bir havaya girdi. "Kışlalı Neşat Baba var, bekçilik yapan Köse Neşat, o mu acaba?"

Kumru, bakışlarını, adamın dinleme ve anlama yetilerini yutan, dişsiz, nikotinli ağız karanlığından gözlerine kaydırdı.

"O değil," dedi. "Benim sorduğum, genç bir delikanlıdır. Emmileriyle beraber çalışır. Yusuf, Nasuh, Mikâil..."

"Haa şimdi anladım," diye ağzını sonuna kadar açıp aklını saplantılarına verdi, Tesfiyeci. "Şu bizim Çaycumalı Ekmeksiz Ali'nin oğlu Yusuf. Mirhasan'ın eniştesi."

"Yo yo o da değil. Benim sorduklarım Zonguldaklı."

Âdem, durumu anlamak için kafatasına doğru çekildi, bir gözünü kısarak tanıdığı Zonguldaklıların adlarını anımsamaya çalıştı, hiçbirini çıkaramadı. Harman yerine bakarken:

"Haa şimdi hatırladım, gel gel," diyerek yürümeye başladı. "Zonguldaklı Harmancı Haydar orda, harman yerinde; o sana bulur aradığını."

"İyi iyi Haydar Emmi'yi bulursak, oğlumu da bulurum."

Katır, eşek, kömür ve şahmerdan iklimine doğru ilerlediler. Kömür yığınlarıyla iç içe geçmiş, kömürleşmiş sekiz adam çalışıyordu harman yerinde. Kırıcılar, tasnifciler, taşıyıcılar... Âdem, harmanın öbür ucunda çalışan Haydar'ı gösterdi Kumru'ya. Kadın, Haydar'ın kalkıp inen çekicine doğru yürüdü.

"Kolay gelsin, Haydar Emmi!"

Kumru'yu görünce yer altından yer üstüne çıkmış gibi ferahladı Haydar.

"Hoş geldin Kumru, hayırdır, ne işin var buralarda?" Boynundaki bezle yüzünün terini sildi. Zayıflamış, tazı gibi olmuştu. Kadının sırtındaki torbayı yere indirişini, ağlamaya başlayışını merak ve endişeyle izlerken, "Ne o, bir şey mi oldu?" diye mırıldandı.

"Hurşit öldü Haydar Emmi. Aynı günün gecesi Cebeli de öldü."

Çekiç, Haydar'ın elinden başına düşmüş gibi oldu. Çarıklı ayaklarını kırılmış kömür parçalarının arasından çıkardı, çömeldi, mor damarlı, kocaman ellerine bakarken iki ölü yüzüyle karşılaştı. Dün gece gördüğü rüyayı, katır, fare ve kazmakeş ölülerinin son nefeslerinden süzülüp galeri duvarlarında kandillere dönüşen iyi insanları anımsadı.

"Vay be, şu feleğin işine bak," diye hayıflandı.

Tesviyeci Âdem, Haydar'ın hayıflanışını duyunca irkildi, "Bir yerlerde bir felaket mi oldu acaba?" diye iç geçirdi; hayalindeki yarım insanları tam insanlar haline getirdi birden, onları kalabalıklaştırdı, kendisiyle birlikte tüm çalışanları bu kalabalığa kattı ve tümünü kocaman bir kulağa dönüştürdü.

"Azrail bu zalim dünyada canını alacak adam bulmadı da gitti o iki güzel insana mı musallat oldu. Bu nasıl devran?"

Haydar'ın yanarak içten konuşması, Kumru'nun tek başına yüklendiği acıyı böldü, hafifletti. Harmancıları merak içinde bırakıp üzdüğünü, işinden ettiğini düşündü Kumru. Galeriden çıkıp harman yerine doğru gelen vagona baktı.

"Ben Neşat'ı nasıl bulurum Haydar Emmi?"

"Aha Harun geldi. Neşat'la senelerdir beraber çalıştı bu delikanlı."

Neşat'ın anlattıklarından, bu adı anımsadı hemen. Başını çevirip, vagonla iç içe geçmiş gibi harman yerine doğru usul usul ilerleyen Harun'a baktı.

"Neşat nerde Harun?"

Vagonu durdurdu, Kumru'yu şaşkınlık ve hayranlıkla seyre koyuldu Harun. Amcalarının ve Recep'in göz kulak olmasıyla, ocakta bazen kaçamak uykulara yatırıldığı için Neşat'ın uyuduğunu söylemedi.

"Küfelere kömür doldurmak için kaldı."

"Gittiğinde de ki anası gelmiş, gelsin."

"Tamam," diyerek, olağanüstü bir güçle dolu vagonu yandan tumba etti harmana.

Kumru'nun bakışları, az ötede, kömür, toz ve moloz yığınlarının arasında yiyecek arayan martılara, serçelere kaydı. Kuşların, yuvadaki yavrularına yiyecek topladıklarını düşündü. Yer üstünden yer altındaki yavrusuna yiyecek götüren yalnız bir karınca canlandı gözlerinin önünde. Yer üstünden, yerin ışık geçirmez dipsiz karanlığındaki yavrusuna yiyecek götüren, yalnız bir karınca canlandı gözlerinin önünde.

Bahriye Meclisi Levazım Dairesi azasından Hüseyin Bey'i kastederek, "Yeni maden nazırının Kozlu'ya geleceğini söylediler," dedi Haydar. "Herkes diken üstünde bugün. İş zamanında görüşe gelenleri zaten görüştürmezler; bereket versin ki Neşat küfecidir, harmana gelir gider. Görüşemezdin yoksa. Aslında seni burda görürlerse kızarlar. Görüşçüler idare binasının önünde beklerler. Sen

gene de git şu cürufun arkasında bekle; merak etme, görüşürsün biraz sonra. Bir terslik olursa Mesut Çavuş'a söylerim, aram iyidir. 'Hurşit ölmüş,' derim, üzülür; vicdanlıdır, görüştürür." Derin derin öksürdü, güçlü bir hırlayışla boğazındaki balgamı söküp yana savurdu. "Hurşit neden öldü, ciğerden mi, dayaktan mı?"

"Hurşit'i ciğeri öldürdü, dayak da tuzu biberi oldu. Elleri kırılsın, Allah iki gözden zelil etsin sebep olanları."

Haydar, dayakçılara lanet okuduğu halde, kendisini onların yerine koydu, ellerinin kırık, gözlerinin kör olduğunu hayal etti bir an. Havzayı büyük bir ekmeğe benzetti. Çetin kazanılan her ekmeğin mayasında kan ve gözyaşı vardı. Ağlamak istedi, kimsenin gözyaşından ibret almayacağını anımsayınca vazgeçti. Gördüğü her güzel kadını hayaline taşıma ve orada onunla aklın hayalin alamayacağı biçimlerde yaşama alışkanlığına sahip olmasına rağmen, Kumru'nun güzelliğini fark edemedi. Her küçük yanlışın, dönüp dolaşıp kendisini büyük bir felaket olarak dayattığını aklından geçirdi.

Kumru, cürufun arkasına gitti. Az sonra da Neşat'ın, harman yerindeki tüm kömürlerle birlikte koşarak geldiğini görünce ayağa kalktı. Acıya belenen analık duygusunu iki kol halinde, oğlunun boynuna doladı. Hurşit'e saygının gereği olarak Haydar da gelmişti Neşat'la birlikte. Anayla oğulun kucaklaşmasını buruk bir zevkle izlerken anasına doğru koşan ve memeye kuyruğunu sallayarak iştahla dalan, kara bir kuzu canlanmıştı hayalinde. Derken kuzu, anasından ayrılmış, koyu bir karanlığa dalmış, dişleri grizu alevi gibi ışıldayan aç bir kurdun karanlık ağzında kaybolmuştu.

Kumru, oğluna sımsıkı sarılmıştı, ağlıyor ve koklaya koklaya öpüyordu habire. Haydar, halis yürekli hiçbir ananın, madende çalışan oğluna, babasının ölüm haberini getirmeyeceğine inanıyor, durumu dikkatle izliyordu. Kadın, oğlunun cılız, ürkek halini acıyla izlerken parçalanmış, iple sıkı sıkıya bağlanmış çarıklarını fark etti.

"Çarıkların parçalanmış oğlum," diye çömeldi. "Altı sağlam mı, kaldır ayağını hele." Her iki çarığın altında birer delik açılmıştı. Yüreği delinmiş gibi inledi, kafasını kaldırdı, göz göze geldi, içine girdi,

dolandı, çıktı. "İkisi de delinmiş, incelmiş. Anan kurban olsun ayaklarına. Senin çalıştığın yer nasıl bir yer oğlum?"

"Çarık yiyen bir yer," dedi Neşat, sesini alçaltarak. "Babam niye gelmedi de sen geldin?"

Kadın, gerçeği söylemekten korktu, sessizliğe sığınıp kendi boşluğuna doğru ağladı. Oğlunu, oğlunun teri ve korkusuyla mayalanmış bu kömür yığınlarından, madencilerin ve yük hayvanlarının meraklı bakışlarından, iş bekleyen malzemelerle binaların perişan hallerinden koparıp götüremeyeceğini anladı. Kalkıp torbasına gitti, ağzını açtı, Hurşit'in çarıklarını çıkardı.

"O çarıkları çıkar oğlum, al bunları geçir ayaklarına."

Çarıkları evirip çevirdi Neşat. Torbaya açık ağzından, kuşbakışı bir göz attı.

"Bunlar babamın çarıkları, benim ayağıma büyük gelir."

"O zaman al benim çarıklarımı giy."

"Seninkiler de küçük gelir."

Kadın çaresizleşti, çarıklaşma arzusuyla çömeldi, Hurşit'in çarıklarını oğlunun ayaklarıyla kıyasladı, fazla büyük olmadıklarını görünce:

"Hele bir giy bunları, sına," dedi ve oğlunun yırtık çarıklardan çıkan, kararmış, çıplak ayaklarını bez torbayla sildi, babasının çarıklarına soktu.

Ana ile oğul arasındaki ilişkiler, Haydar'ı hüzünlendirmişti. Konuşmaları, hayalinde yarattığı seslerin kalbinden dinlerken kan ateşi ve acıyla incelen ilginin, derin bir ibadet hali olduğunu düşünüyordu. Kadın, kocasının ölümünü oğluna neden bildirmemişti? Satı Kadın'ın dediği doğru muydu? Dul kalan kadının gönül yaylası her daim günlük güneşlik, bağlık bahçelik miydi? Bu kadının gövdesindeki her tüy, Hurşit öldükten sonra çiçek mi olmuştu şimdi?

"Bunu Recep'e verirsin, anası gönderdi. Sana da biraz yiyecek getirdim, üst baş getirdim." Elini torbaya soktu, yıkadığı, dikip yamaladığı elbiseleri gösterdi.

"Madene bir imam indirmediler; indirselerdi okur, üfler, defederdi cinleri."

Oğlunun, yıllardır sürdürdüğü cin saplantısını yıllardır söylediği sözle karşıladı:

"Üzerinde muska varsa cinler sana dokunmaz oğlum."

Göçük altından çıkardığı muskalı ölüler, grizuda yananlar ve grizuyu gövdelerinde yakarak delirenler canlandı Haydar'ın hayalinde. Her madenci muska taşıdığı için muskanın koruyucu gücünün kalmadığını düşündü.

"İnsanın yüreğinde muska var mı, sen ona bak," diye mırıldandı Haydar. "İnsanın yediği ekmekte, içtiği suda muska yoksa, ağzından çıkan sözde muska yoksa muska taksa da fayda etmez."

Neşat, Haydar'ın sözünden, daha önce kendisinin de düşündüğü bir gerçeği, taktığı muskanın fayda etmediği gerçeğini çıkardı. Oğlunun kömür tozundan kararmış yüzünü, ürkek, dermansız duruşunu, terini silmekten kat kat pasak bağlamış boyun bezini, içi yanarak seyretti Kumru. Hurşit'in ölümünü bildirmesi durumunda, delikanlının delireceğinden korktu.

"Söylesene, babam niye gelmedi ana?"

"Baban hasta oğlum, çalışacak halde değil. Sana yardım eden yok mu ocakta?"

"Recep var. Recep'in olduğu yerde felaket olmaz."

"Ya emmilerin?"

"Boş ver emmilerimi. Recep olmasa ben kaçarım bu madenden."

Günde en az on kez firarı düşünen Haydar, "Kaçarım fikrini aklından sil oğlum," diye uyardı. "Mükellefiyet devridir. Duyarlarsa anandan doğduğuna pişman ederler seni."

"Allah esirgesin," dedi Kumru. Oğlunun zorlandığını, ağır işle cinler arasında kaldığını, ezildiğini, firarı aklından geçirdiğini düşündü. Serdar'ın söylediklerini ve kudretini anımsadı. Kendine karşı bir tiksinme duygusu uyandı içinde. 'Sabret oğlum, seni kurtaracam bu cehennemden,' demek üzereyken vazgeçti.

Bir izin koparılırsa oğlan, anasıyla birlikte Zonguldak'a gidebilirdi. Haydar'ın aklına Memduh Çavuş geldi. Hurşit'i dövdüren oydu. Ya korkudan ya da vicdan azabından dolayı bir şeyler yapabilirdi. Neşat'ı gönderdi.

"Bak kızım," diye başladı, "Bu havza bir bataklıktır. Burda ot köklenmez. Bu bataklıkta köklenen tek bir kamış var. O kamışa bakmadan, bu bataklığın kudretini anlamanın mümkünatı da yok. O kamış, Memduh Çavuş'tur. Sen ona git. Anlat, de ki 'Böyle böyle; Hurşit durup dururken öldü,' de. 'Yaralar bereler içinde, inleye inleye öldü,' de. 'Oğlumun münavebe gününe beş gün var,' de. 'Allah rızası için beş günlük izin verin,' de. Beş gün izin, on beş gün de münavebe süresi, eder yirmi gün. Delikanlı için iyidir yirmi gün, yatar istirahatına bakar."

Haydar'ın verdiği akıl üzerine, maden idaresine gitti Kumru. Kocasının öldüğünü söyleyecek, oğlu için izin alacaktı münavebe gününe kadar. Kapıda, garip bir durum oldu, mum almaya gelen Macar Bela ile karşılaştı. On yıl yaşlandığını ve Hurşit'in yaşlanmış haliyle yüz yüze geldiğini sandı. Kumru'yu tarifsiz bir ilgiyle süzen Bela ise Dağıstan'da sevdalandığı ve bir çobanla evli olduğu için kavuşamadığı Gülbiye'ye benzetti onu. Yüzünü, gördüğü yüzlerle güzelleştiren ve diz çökmüş duygularla ağlayan kadınları, ayağa kaldırıp Çarlık kıtalarına karşı seferber eden bir kadındı Gülbiye. Kumru, bakışlardaki derin ilgiyi ve saflığı sezinleyince gülümsedi, Memduh Çavuş'u sordu. Çavuş'u son günlerde takip eden Bela, tam gülümseyecekken acı bir haberle karşılaşmış gibi kaşlarını çattı:

"Nesisin o adamın sen?"

"Bir şeyi değilim."

Bela ferahladı, gülümseyerek: "Gel," dedi. Memduh Çavuş'a götürdü onu.

Doktor'un boş odasında, kavga eden madencileri sorguluyordu Çavuş. Sorgu bitinceye kadar Bela, Kumru ile konuştu. Neşat'ı ve amcalarını tanıdığını söyledi ona. Sorgu bitti. Çavuş, Kumru'yu içeri aldırdı. Umulmadık bir durumla karşılaşmış gibi oldu; sorgunun katılaştırdığı yüzü, kadının güzelliği karşısında aniden yumuşadı. Kumru'nun kimliğini ve derdini dökmeye başlamasıyla birlikte,

yumuşama donuklaştı, bakışlarına sis ışıltısı, yılların yüreğinde biriktirdiği, sınanmamış bir gücün haşin şehevi ışıltısı çöktü. Kumru'nun çekingen, ahenksiz, âciz sesinden cesaret aldı. Kendisini onun yerine koyarak düşündü. Dayanılmaz bir ihtiyaç ve çaresizlik duygusunun ağırlığı altında ezildiğini hisseder gibi oldu. Sessizleşti, birden bu duygunun yerini Hurşit'i kendisinin öldürttüğü korkusu aldı. Kadının, can alıcı bir gerçeğin, havzadaki şer bilmecelerinin, dayakların, ihmallerin ve ölümlerin bilincinde olup olmadığını merak etti. Peş peşe sorular sordu. Birbirine sıkıca kenetlenmiş, tekin olmayan duygularla dikkatlice dinledi. Kadının iyilik görmediği halde minnettarlık, borçlu olmadığı halde borçluluk duygusu içinde olduğunu anladı. Fesini başından çıkarıp masanın üzerine koydu. Kadının yarattığı iklime salıverdi kendini. Suç ile merhametin arasında durmasına rağmen, bağlı olduğu ahlakın bilinciyle değil, o ahlakın güdüsüyle hareket etme eğilimine girdi.

"Üzüldüm," diye öne eğdi başını. Sustu, salondan gelen sesleri dinledi. Kumru, o an, karşısında ermiş tavrıyla oturan ve usanmaz bir azimle yerin dibini bulmaya çalışan bu adamın, havzanın sahibi olduğunu sandı. "Oğluna beş gün izin verdim, al götür. Münavebe süresi bitti mi, herkesle beraber işinin başına dönsün, tamam mı?"

"Tamam, Allah senden razı olsun."

Olağanüstü güzel bulmasına ve ilk görüşte heyecanlanmasına rağmen, Kumru'ya ilgi duymadı. Ne olursa olsun, sonuçta Hurşit'in karısıydı o. Bu havzada duyumsamak istediği her halis acıyı ayartan, soysuzlaştıran, teselli ederek kendi çavuşuna tatırmaya çalışan, yaramaz bir adamın karısıydı. Kumru'nun giderayak ocak cinlerinden, Neşat'ın korkusundan ve delirme tehlikesinden sözetmesi üzerine:

"Oğlunun yüreğine Allah korkusu yerleştir," dedi. "Yüreğinde Allah korkusu olan bir delikanlıya cinler yaklaşmaz. Şimdi çık, binanın önünde bekle, adam gönderip oğlunu getirteceğim. Yevmiyesini de beş gün sonra emmileri alır getirir."

Odadan usulca çıktı Kumru. Kapının az ötesinde, Macar Bela bekliyordu; adamın yüzündeki gizli tebessümü görünce heyecanlandı, gülümsedi. Kumru'ya doğru birkaç adım attı Bela.

"Ne dedi adam?"

"Oğluma izin verdi; 'Çık bekle,' dedi."

Az sonra bir ayakçı geldi, kendisini izlemesini söyledi Kumru'ya. Aklının genişlediğini, aydınlandığını, tüm iç sıkıntılarının o aydınlıkta eridiğini, ışığa ve sevince dönüştüğünü sandı Kumru. Haydar'ı aradı gönül gözüyle, kırçıllaşmış sakalına, sezdirmeden ağlayan acısına, kocaman ellerine sığınmak geldi içinden. Sessiz sessiz ağlayarak, attığı her adımdan haz alarak uğultusuna kulak verdi havzanın. Ayakçıyı izlerken, dönüp arkasına baktı; Bela'nın gelmekte olduğunu görünce, gülümsedi.

BÜTÜN KARANLIKLARDAN DAHA YUMUŞAK DAHA RAHATLATICIYDI MEZAR KARANLIĞI

Kinimi, hıncımı, hasetimi, kıskançlığımı vesvesemi, kesemi yukarda bıraktım. Rahatım.

Toprak harlandı. Fay ve kaymalarla bozularak kömür yığıntıları haline gelen tepelerin içi, İblis'i bin yıllığına bağlayan, Dipsiz Kuyu Meleği'nin kazma darbeleriyle ırgalandı. Karbonifer ve kretase dönemlerine ait yüzey damarlarından buğular yükseldi. Su kendi sesine kavuştu. Körpe kökler, çürüyen eski kökleri ağ gibi sararak toprağın dışına sürdü. Gün devrildi. Yeryüzüne çıkarılan, bitümlü tipteki en alt tabaka kömürlerinden ağır bir koku yayıldı karanlığa. Birbirlerine paralel, Kilimli, Çatalağzı, Akarsu ve Zonguldak vadilerini, aç bir kurt gibi günlerdir kolaçan eden ve kırık dökük haham İbranicesiyle mırıldanıp duran Karo Aziz, mezarlığa yaklaştı; sarıçamın dibinde dikildi, kavlamış ağaç kabuklarına değdirdi burnunu, reçinelere yapışan kuş tüyleriyle karınca ölülerini kokladı. Kurumuş çiçek ve ot ruhu sardı mezarlığı. Yıldızlar çoğaldı. Toprakla yıldız alacası arasında sıkışan karanlık, koyulaştı iyice. Dallara, kaya diplerine, yuvalara sığınan kuşlar, havzadan köylerine dönen madencilerin tanıdık ayak seslerine yönelttiler dikkatlerini.

Cebeli, gördüğü güzel rüyaların rehavetiyle uyandı. Hurşit'in mezarını dinlerken aklındaki ateşle topraktaki ateş arasındaki ortak noktaları düşündü. Düşüncesini sudaki ateşle ateşteki su arasındaki ortak noktalara doğru kaydırdı. Tavandaki hava deliğine baktı, esnedi. Delik karardığına göre gece küçülmüş, yoğunlaşmış, deliğe kapak olmuştu. Mezarda geçen sıkıntılı iki hafta, ölüme,

karanlığa ve kazmakeşliğe dair yeni fikirler edinmesine yol açmıştı. Bacaklarını çekti, ellerini toprağa bastırarak arkaya yaslandı. Kendisini, mezarının taşı gibi gece gündüz terk etmeyen Anşa'yı düşündü. Zor günlerin kadını yukarıdaydı. Mezarın yanı başında oturuyordu. Faziletlerini gülümsetip duruyordu suskunluğunda. İnsan, insan. Has insan. Cüruf insan. Kendisini susa susa anlatan insan. Kendisini, diz çökmüş kelamlarla anlatan insan. Açık insan. Muamma insan.

Eliyle karanlığı yokladı. Karanlık doluydu. Yeryüzünü saran karanlık, delikten akıp mezara yerleşmişti. Yiyecek torbasını buldu. Bir parça ekmek alıp ağzına attı. Solucan, kil ve kök kokusunun arttığını, bu durumun kendisini rahatlattığını aklından geçirdi. İçinde ayran olan, toprak testiye el attı. Çalkantı sesi sardı mezarı. Kafasına dikti; ayranı değil, çalkantı sesini içtiği sanısına kapıldı. Ağzını elinin tersiyle sildi. Kendisini görülmemiş biçimde rahatlatan gerçek şeyin ne olduğunu henüz keşfedememişti. Hurşit'ten kopup topraktan süzülerek kendisine geçen bir ateşin rahatlamaya neden olabileceğini düşündü. Ama kesin olan bir şey vardı, davranışlarını çevresindeki değerlere göre biçimlendiren, kendisine ait hiçbir davranışı olmayan eski Cebeli ölmüş, onun yerine yepyeni bir Cebeli gelmişti. 'Kinimi, hıncımı, hasetimi, kıskançlığımı, vesvesemi, kesemi yukarda bıraktım, rahatım,' diye iç geçirdi. 'Dürüstlük, hakyemezlik payelerinin azabından da kurtuldum. Efendiliğim toprağın üstünde kaldı, toprağın altında insanlığımı buldum.' İç seslerini susturdu. Sarnıç suyu sakinliğiyle yerin üstüne kulak verdi.

"Anşa," diye seslendi.

Mezarın yanında, ikiye katlanmış eski bir kilimin üzerinde oturuyordu Anşa. Sesi duyduğunda, Satı'nın, Allah'ın ve Azrail'in işine karışma gibi tehlikeli bir oyun içinde olduğunu düşünüyordu. Dün, madenden gelip Hurşit'in mezarına uğradıktan sonra Akça Hatipler köyüne giden küfecilerin deliği görmelerinden, kuşkulu bakışlarından ve mırıldanışlarından rahatsız olmuştu. Sesi duyunca kalktı, ağzını deliğe dayadı:

"Uyandın mı Cebeli, halin keyfin nasıl?"

Sesin, yandaki mezardan geldiğini ve mezarı yeryüzüne doğru genişlettiğini sandı Cebeli.

"Rahatım Anşa, şimdi daha rahatım. Sen beni dinle, bu karanlıkta bekleme, eve git. On dört gündür git gel perişan oldun. Amelenin madenden köyüne döndüğü bugünlerde buralar, eşkıyaların cevelangâh yeri olur. Ne olur ne olmaz, biri seni görür, kaçırır."

"İçim rahat değil Cebeli. Seni şimdi, tek başına bu mezarda bırakıpgidersem bir iş gelir başına diye korkarım."

"Korkma bir şey olmaz bana."

"Olur. Bir ömür emek verdim sana, yüreğimin çırpınışını verdim, iyi günümü verdim, kötü günümü verdim sana. Ha senin elin ha benim, ha senin ciğerin ha benim, ha senin gözün ha benim."

Anşa'dan şimdiye kadar duymadığı şeyleri duyuyordu. Mezar, kadının diline ateş üflemiş, kadını değiştirmişti. Zaten kaç gündür dinlemiyordu kimseyi. 'Git yasını evinde tut. Ölenle ölünmez, kendini harap etme,' diyenleri dikkate almıyordu.

"Yüreğimde bir ses var Cebeli, ben o sesin anasıyım. O sesi hep anlatmak istedim. Zor, çok zor anlatmak. Her insanın tutunduğu bir şey var. Ben o sese tutundum. İyi ki de tutundum, düşerdim yoksa."

Kadın, dilsiz geçmişinin diliyle ağlıyor, Cebeli ise kadının yüreğindeki sese giriyor, dinleyişini orada derinleştiriyor, ağlayışın hem mezarı, hem de kendi iç karanlığını aydınlattığı sanısına kapılıyordu. Ağlayışın özünü anlamak için kulağını deliğe iyice yaklaştırmıştı. Anşa'nın, daha önceki ağlayışlarından çok daha farklı ağladığını, anladığını ve manalı ağladığını; herkesle birlikte tek bir insan için değil, tek başına, herkes için ağladığını düşünüyordu. Birden, Osman'a Otuzbir, Kız Hasan'a da Ellisekiz lakabını takan İstanbullu Felekeci Cengiz'i anımsadı. "Felekeci haklı," diye iç geçirdi. "Kadın soyu, çocuğunu rahmindeyken, kocasını da mezardayken daha iyi anlar. Biz birbirimizi burda anladık. Kendimi de burda anladım. Gök gürledi, şimşek çaktı, mezarımın üstüne uzandı, yorganını kilimini de üstüne attı, yağmurdan selden korudu beni. Sidik tasımı her gece aldı, boşalttı, yıkadı, pirüpak verdi bana. Kendini rehin

etti her ihtiyacıma. Bu kadın, bu mübarek ahlakı sonradan mı öğrendi, yoksa onunla mı doğdu?"

"Sen benim toprağımsın Cebeli, bereketimsin. Senden kötü söz işitmedim. Kimseye elin kalkmadı. Bana elin kalkmadı. Sana kusur ettiğimde, bana benim elim kalktı da senin elin kalkmadı. Onun için dert etme beni, sen rahatsan ben de rahatım."

Cebeli, sesin dokusunda ve ruhunda gezinirken, "Elimi kaldırmaya takatim mi vardı sanki," diye iç geçirdi. Mezar karanlığının açtığı çığırı çağrıştırıyordu ses; geleceği hiçliyor, geçmişe doğru derinleşen kaderine ağıt yakıyordu. Ayak parmağının ucuyla mezarın katı gerçeğine dokundu, Cebeli. "Zamanın da bir mezarı var," diye mırıldandı mezar; zamandan daha güçlü olduğunu, adanmışlık gerçeği de dâhil, hiçbir gerçeğin, kendi sınırlarını aşamadığını telkin etmeye başladı. Tüm bu umut felcine, karabasanlara rağmen, mezar karanlığının, yeryüzü karanlığından daha yumuşak, daha rahatlatıcı olduğunu ve ölüm korkusunu aştığını düşündü Cebeli. Gözlerinin önünde daha bir büyüdü Anşa.

"Sen benim hacet kapımsın Anşa. Övgüme ihtiyacın yok. Yüreğindeki analık kuvvetine secde ederdim velakin buna da ihtiyacın yok. Sen ordasın, ben burda. Yaşlandım. Çalışmadım, konuştum hep. Öldüğümde, baştaşıma bir bülbül resmi çizdir." Gözlerinin önünde, "kallavi kavuk", "azizi fesi" ve on iki köşeli "teslim taşı" biçiminde mezar taşları canlandı. Taşlar ölülerin, ölüler de taşların içinde biçimlendi. "Bana hep seve seve hizmet ettin. Seni sevdiğimi niye belli etmedim? O kadın beni bu mezara niye soktu? Bu mezara girmeyi ben niye kabul ettim? Hayatımda kimseyi kandırmazken cemaati, niye kandırdım? Bunları anlatmama lüzum yok Anşa."

"Hele dur Cebeli, gelenler var," diyerek deliğe bir sal parçası koydu, üzerine bir avuç toprak attı. Baştaşının dibinde, kimsenin göremeyeceği şekilde, küçük bir hava deliği açmıştı. Gelenler olduğunda büyük deliği kapatıyor, mezar gizli delikten hava alıyordu. Gelenlerin Satı Kadın'la Gülnaz olduğunu anlayınca toprağı sıyırıp salı kaldırdı. Ağzını deliğe dayadı. "Satı'yla kumam geldi," dedi.

Mezara, yaban kazı gibi yürüyerek gurur ve heyecenla yaklaşmakta olan Satı, karartının tek olduğunu anlayınca sevindi. Giydiği

kolsuz kara zıbının göğsündeki muskaya, işaret parmağının ucuyla üç kez dokundu.

"Cebeli nasıl, iyi mi kız?" dedi.

"İyidir, çok şükür. Yemek getirmediniz mi?"

"Zımzırtlak geldik, yemeğe lüzum yok," diyerek diz çöktü falcı.

"Yemeğe lüzum olmaz olur mu, adam aç."

"Ben getirecektim, bırakmadı," diye fısıldadı Gülnaz.

Ayşe'nin çıkışına aldırmadan ağzını deliğe dayadı Satı Kadın: "Ne var ne yok Cebeli, keyfin nasıl?"

"Yemeğe lüzum yok," sözüne kırılan Cebeli: "Ne yapacan keyfimi," diye homurdandı.

"Keyfin iyi olsun olmasın, beni dinle Cebeli. Bu gece her şey değişti, ateş yüğlene yüğlene karanlığı sardı. Toprak karayken yeşile çaldı, haki oldu. Yüreğim sevinçle doldu. Kurşun döktüm, ateş yaladım, hakuran kafesinden kaçtım, peşine düştüğüm illeti anladım."

"Lafı uzatma Satı Kadın, sözünün özünü söyle!"

"Dinle Cebeli, zikir üstündeyim," diye yutkundu. "Çok şey oldu. Hurşit'in şahdamarını çatlatan, canını alan ateşi gördüm; toprakta on iki gün, on iki gece gezdi tozdu, geldi senin şahdamarına girdi."

Cebeli irkildi; parmaklarının ucuyla boyun damarlarını yokladı.

"Artık mezarla, toprakla işin bitti. Kırk gün, kırk gece tamam olana kadar senin cemaate görünmemen lazım. Günde bir yumurta mantarı yemen lazım. Oğlun Yakup'la bu sabah ormanda görüştüm. Toprakta ne kadar hayvanat, haşerat varsa hapsini tek tek yakından izlemiş, güzelleşmiş. Bir görsen yanaklarından kan damlıyor sanırsın."

Falcının Yakup'la görüşmesini heyecanla karşıladı, Cebeli "İyi iyi, sevindim buna, berhudar oldum," diye mırıldandı.

"Beni iyi dinle. Senin o ermiş oğlanın bana dedi ki 'Dişi örümcek kollarını oynatır, koku salar, erkeğini çağırır. Erkek sulanır, oynaya oynaya dişiye koşar, nefsinden başka kötü bir şey düşünmez.

Sonracığıma, dişi dişiliğini gösterir kaldırır fistanını, sulatır bostanını. Erkek de erkekliğini gösterir, önünü arkasını düşünmez, sular da sular. Sonunda, kurur, soğrulur, ocak katırından beter olur, yorulur düşer. Sonra dişi döner, erkeği yer. Yakup bana dedi ki erkekler sizi yedi, siz iki bacaklı bir ağız oldunuz, kendinize mukayyet olun, siz de erkeklerinizi yemeyin."

Cebeli, Satı Kadın'ın, mezar karanlığında şimşek gibi çakan bu garip olayı, yalanın kemale erdiği yerden dermiş, getirmiş olabileceğini düşündü. Ama hayır, şüpheye gerek yoktu. Bu kadın, hiçbir falcıya benzemezdi. Gerdanları sarkmış, yaşlı, hindi kafalı, dangalak kocasını evden dışarı atan, hamileliğinden nefret eden ve akıl almaz yollarla sekiz çocuğunu düşüren ve herkesi baktığı her fala inandıran bu sınıkçı kadında gizli bir kerametin olduğu açıktı.

"Kulağın bende mi Cebeli?"

"Anlat anlat, sende!"

"Yakup bana bunu anlattı ya, içime bir kurt düştü. Lağım burgusu misali, deldi dibimi. Kuşluk vakti uykuya yattım. Düşümde, derin bir yuntu suyuna düştüm. Suyun dibinden, göğün dibine baktım. Göğün dibinde kum kadar yarasa vardı; toprak, göğün dibine çekilmişti, yaralıydı, yarası karaydı. Yaradan sakallı bir kadın çıktı, göğsünde tek bir altın meme vardı. Memenin bin ucu vardı; her ucta, her renkten bir göz vardı. Kadın sustu, gözler konuştu. Gözler sustu, kadın konuştu. Yeşil bir göz dedi ki: 'Murat Şaban'ın ocağında nefeslik yok, pervane yok; körnefes, çocukları çağıracak, çocuklar canlı girecek, ölü çıkacak. Kara bir göz dedi ki: 'Emin Ağa'nın ocağındaki kara vicdan, ak buğdayı çağıracak, buğday baca ağzından ekmek sıfatında girecek, kömür sıfatında çıkacak.' Gözler sustu. Bu sefer, kadının bin gözlü memesi aldı sözü, dedi ki: 'Vakit tamam oldu, çıngı cana girdi, destur al, git ölüleri ayağa kaldır.' Bu sözü duydum ya, hemen uyandım. Ocağı yaktım, iki ayağımı yalımlara kırk kere soktum çıkarttım. Arkam irileşti, ayıbıma ateş doldu. Kasık kıllarım tutuştu, yandı."

Kumrular gibi yan yana duran kumalar, "Tövbe, tövbe," diye mırıldandılar.

"Gülnaz'a gittim. Karanlık çöktü, ateşim azdı, seğirttim geldim. Şimdi hazırlan Cebeli, Seni mezardan çıkarmanın vakti geldi."

Cebeli, yeryüzünde kendisini büyük belaların beklediği vesvesesine kaptırmış, terlemişti.

"Ben burda rahatım, kimse el vurmasın mezarıma! Hava deliğini biraz genişletin."

İrkildi Satı Kadın. Şaşkınlaştı. Geçmişinin birikip birleşmiş tüm şaşkınlıklarıyla birlikte kaçtı, kendi içine sığındı. İçinde kopan kargaşanın mezardan geldiğini sandı. Varlığını, manevi dünyasını, inandırıcılığını tehdit eden bir güçle karşılaşmış gibi:

"Aklını mı kaçırdın Cebeli!" diye bağırdı. "Çık o çukurdan. Hurşit'ten sana geçen ateşi soğutma. Bu kadını gece gündüz bu mezarda bekletmeye ne hakkın var senin?"

Satı Kadın'ın baskısı, Cebeli'nin mezardaki rehavetini garip bir şekilde artırdı. Mezar toprağının, yüreğindeki tüm sıkıntıları çekip aldığını, kendisini tepeden tırnağa gençleştirdiğini sandı. Kozasından çıkması durumunda, eski haline döneceğini, acılarının ve çaresizliğinin kulu olacağını düşündü.

"Boşuna dil dökme Satı Kadın! Burnunu sokma benim hayatıma! Biraz hürmet et. Nerde yaşarım, nerde yaşamam, onu ben bilirim!"

"Allah Allah, bu adama ne oldu birdenbire?" diyerek ağzını delikten çekip ayağa kalktı. "Kız buna bir şeyler söyleyin kız! Yüreğime indirecek!" Başında aniden toplanan, soluğunu kesip midesini ağrıtan cinlerin dağılmasını sağlamak için ölülerin küflenmiş sohbetlerle koyulaştırdığı karanlığa doğru açıldı. Taşlar, şarabi bir mizaçla, capacanlı, laltaşları gibi ışıldıyordu.

Gülnaz Kadın diz çöktü, ağzını mezar deliğine dayadı:

"Deli olma Cebeli, ölür kalırsın orda, Yakup'u düşün biraz. Ben Satı'yla konuştum. Bu gece senin bu mezardan çıkman lazım. Götürür seni kırk gün dolana kadar evde gizlerim. Kırkını veririm, sonra çıkarsın meydana. Zaptiyeden Serdar'a kadar herkes duyar, korkar. Ondan sonra kılına zarar gelmez Yakup'umun."

'Mezarıma, beklediğim emeği vermedi bu kadın,' diye iç geçirdi. 'Mezarımdan çok, Yakup'u düşündü. Bu kadını benim ciddiye almam doğru değil.'

"Sen karışma Gülnaz. Git evinde otur," diye homurdandı.

"Derdin nedir Cebeli, onu söyle?"

Israrlar, Cebeli'nin varoluş bilincini, mezara girmeden önceki gibi, yeniden korku ve dehşet yükünün ağırlığı altına sokmuştu.

"Beni toprağın üstünde rahat bırakmadın, hiç değilse toprağın altında rahat bırak, kendime geleyim." Anşa'nın sesini duyunca sustu. Kadın, Cebeli'ye sıcak yemek getirilmesinden söz ediyordu. "Anşa'ya iyi davranın. Sataşmayın ona!"

Karanlıktan taze güç devşirmişçesine, mezarların arasından sessizce çıkıp Gülnaz'ın başucuna dikildi Satı Kadın. Ölülerin yaşam ateşini kuşanmış gibi bir hali vardı:

"İnadından vazgeçti mi?" dedi.

"Geçmedi."

"Çekil hele," diyerek diz çöktü, büzmeli ağzını deliğe dayadı. "Beni dinle Cebeli, aç kulağını iyi dinle. Madenden firar eden Beycumalı Nafiz vardı ya; Zaptiye cuma gecesi, Ereğli'de, kıstırmış vurmuş. Hem de nerde, Göztepe'nin üstünde, Nasrullah Efendimizin yatırının dibinde. Zaptiye, Yakup'un izindedir. Haberin olsun." Ayağa kalktı, kalkarken de zehir zemberek bir öfkeyle, 'Sıçarım mezarına senin,' diye iç geçirdi. 'Kendini madende sanıyor. Lağımcı olmuş. Taş bacada kuru delik delecek."

"Allah'ım sen büyüksün," diye inledi Gülnaz Kadın. "Yakup'umu esirge."

Satı'nın hoşuna gitti, Gülnaz'ın deliğe yakın bir yerde acıyla inlemesi. Ocağını gözünün bebeği gibi seven ve yer üstüne çıkmak istemeyen Süleyman Efendi'yi anımsadı birden.

"Senelerce ocak hayali kurdun, Gavur Dede misali; hiç ocak sahibi de olmadın. Girdiğin o mezar, ocak değil; sen de Süleyman Efendi değilsin. Eğer sende babalık asaleti varsa bu gece bu mezardan çıkarsın. Kendini düşünmedin, hiç değilse oğlunu düşün. Tamam mı Cebeli? Anlaştık mı?"

"Kazdırdığın mezarı bana dar etme, Satı Kadın. Dünyanın bütün ocaklarını verseler de almam. Misafiri olduğum bu topraktan memnunum ben. Toprakla arama girme. Çek git evine, rahat bırak beni."

Amaçsız, çılgın uğultularla ağırlaşan kafasını göğsünden kaldırdı Satı Kadın. Bu lanet adam, biricik oğlunu bile düşünmüyordu. Yattığı çukurdan ne zaman çıkacağı da belli değildi. İçi, gırtlağına kadar öfke dolmuş, patlayacak hale gelmişti. Hevesinde açılan kara delikleri, açığa vurmak, bağırıp rahatlamak zorunda hissediyordu kendini. Yapılan iyiliği insan neden anlamıyordu? İyilik, rezilliğe mi sebep olacaktı? Başına sardığı pasaklı şalı çıkarıp attı. Saçlarını yolmaya başladı çılgıncasına. Bir tekme vurdu mezara. Fır döndü, bir daha vurdu.

"Geber!" diye bağırdı. Diz çöktü aniden, ağzını deliğe dayadı; karanlıkta hançer gibi alazlanan o arsız, rencide üslupuyla: "Beni dinle Cebeli, ben derdimi hal diliyle anlattım; bu dili anlar da bu çukurdan çıkarsan çıkarsın, çıkmazsan ben senin bu hava deliğine dayarım kıçımı, döktürürüm aşağı, o zaman bak nasıl kalkar, çıkarsın. Çıkmasan da bütün ölüler kokudan ayağa kalkarlar; yakana yapışır, çıkarırlar seni bu çukurdan. Hurşit'ten aldığın o güzel ateş de çıkar gider senden."

Satı'nın mezarlığı velveleye vereceğinden korkan Anşa, "Ayıptır ayıp," diye çıkıştı. "Bu mezarda güzel bir insan var. Bu mezarlıkta melekler var, ölüler var. İnsan biraz hürmet eder, haddini hududunu bilir."

"Zır zır etme! Zır zır etme!" diye bağırdı Satı Kadın. "Zaten sensin bu işi bu hale getiren. Gece gündüz her ihtiyacını gördün, mezarı açtın, bana söylemeden, altına döşek, üstüne yorgan bile verdin. Bir soyunup koynuna girmediğin kaldı. Adam da rahatı buldu, alıştı, çukurda kaldı."

Satı'nın Anşa'ya çıkışını içinden sempatiyle karşılayan Gülnaz:

"Kızma Satı, sabret," dedi. "Bu işi tatlılıkla halletmenin bir yolunu buluruz herhal."

Cebeli, Satı'nın kızgınlığını her zamanki deliliğine sayıyor, hoş karşılıyor; mezara girdiğinden bu yana, mal, mülk, şan, şeref, ırz,

namus, öfke, öç gibi duygulardan arındığını, huzura kavuştuğunu düşünüyordu. Satı Kadın'ın da böyle bir mezarda kırk gün kalıp arınmaya ihtiyacı vardı. Kadın, gerçi malcı değildi ama mal duygusundan da tamamen arınmış değildi. Sevdasızdı. Toprak gibi saf ve temiz bir sevdaya ihtiyacı vardı, mala bulanmamış bir sevdaya...

Satı ile Gülnaz'ın gitmesinden az sonra, Cebeli'ye yemek getirmek için Anşa da gitti. Deliği yarı yarıya kapatmıştı. Anşa'nın ayrılışından bir müddet sonra, mezara iki karartı yaklaştı sessizce. Cebeli o anda Anşa'nın hesapsız fedakârlığının kendisinde yarattığı suçluluk duygusuyla uğraşıyordu. Dikkati, kadının söylediklerinden daha çok, onun sesine sinen ateşli özveride, endişe ve koruma güdüsünde yoğunlaşmıştı. Kadın, korumayı seviyordu. Korudukça sahipleniyor, sahiplendikçe de sahip buluyor ve bundan tarifsiz bir haz alıyordu. Cebeli yine terlemişti. Kadirbilirliğin, ilginin, en ince sızıyı ânında sezinleme hassasiyetinin, geçmişte karşılığını veremediğini, çektiği acıların böylesi bir duyarsız vicdandan kaynaklandığını düşünüyordu.

Ayak sesleri, mırıltılar duydu, başını hafifçe kaldırdı. O anda içine, Zehra ile Bayram'ın, Yakup'u da yanlarına alıp gelmiş olabilecekleri doğdu. Bunlar, mezara yaklaşmadan önce, kadınların konuşmalarını, karanlığın ötesinde durup dinlemiş olabilirler miydi acaba? 'Yakup orda mı?' diye bağırmak geldi içinden. Yorganını üzerinden attı, konuşmaları daha iyi duyabilmek için deliğe doğru yaklaştı.

"Hurşit'le yan yana gömmüşler. Hurşit'i çok severdi rahmetli. Demek ki vasiyet etmiş. Rahmetli, Cemal'i de çok severdi. Kaderin işine bak ki üçünün de mezarı yan yana. İkimizi bir mezara koysalar Bayram."

"Hani Anşa yok," dedi Bayram. "Gece gündüz mezarın yanında olduğunu söylemişlerdi." Sustu. Kendisini Hurşit'in yerinde hissederek, elini yakaladı Zehra'nın. "Hangisi Cebeli'yi daha çok severdi, Anşa mı, Gülnaz mı?"

"Anşa," diye mırıldandı Zehra. "Bir şey beklemeden sevdi. Sevdiğini belli etmedi. Seve seve hizmet etti. Anşa hep sustu, Cebeli de hep konuştu. Anşa Cebeli'yi anladı. Cebeli, konuşmaktan vakit

bulamadı, bulsaydı o da anlardı Anşa'yı. O zaman daha çok yaşardı. İnsan, sevdiğini anladı mı daha çok yaşar."

Cebeli, kadının bir başka mezardan seslendiğini sandı. Yaşama doymamış, sitemkâr bir ölü gibi... Ömrünün sonuna kadar, erkeğini arayan, arayış sınırlarının dışına çıkamadığı için de bulamayan, aklının ve nefsinin açlığını şiddetle bastırarak son kez çevresine bakan, elleri ve gözleri açık ölen bir kadın gibi... Deliğin altında, döşeğin ve yorganın nemini hissederek kulak kesildi.

"O zaman Anşa, daha çok yaşar."

"Yaşamaz," dedi Zehra. "Sevdiği insan, kendisini anlamadan öldü gitti."

"Anşa, Cebeli'nin kendisini anladığını bilseydi bu ölüm, Anşa'yı da öldürürdü."

"Anşa zaten ölmüştü. Anşa, yıllar yılı emek verdi ama Cebeli kadını anlamadı, kadın öldü. Sen Anşa'yı tanımazsın. Sevdi, parelendi. Yüreğinde bir kıyamet vardı Anşa'nın; anlatmak istedi, anlatamadı. Cebeli de anlamayınca ne oldu, kadın kaçtı, kendi yüreğine sığındı, orda kendi kıyametinin kurbanı olur. Beni anla Bayram. Gece gündüz aynı sözü söyleyen bir kadınım ben. Kadın sevdiği erkeği unutmaz."

Cebeli, her azaba dayanabileceğini ama susmanın, konuşmak isteyip de konuşamamanın azabına dayanamayacağını aklından geçirdi. Secdeye kapanır gibi yaparak alnını döşeğe dayadı. Anşa'ya karşı mezarda başlayan ve kendisini şaşılacak derecede yenileyip hayata bağlayan tutkunluğunun, mezardan çıktıktan sonra ortadan kalkacağından korktu. Kafasını kaldırdı, iyice deliğe yaklaştırdı kulağını.

"Beni senelerce dinlemedin, dinleseydin söylerdik, Cebeli bize tüfeğini verirdi. Öldü gitti. Karılarından istesek vermezler."

"Anşa verir belki," dedi Bayram.

Cebeli, Zehra'nın Bayram'ı tüfeğe razı ettiğini anladı ve sevindi.

"Anşa, o evin orta direğidir," diye çıkıştı Zehra. "Ama Gülnaz'ın sözü geçer. Gülnaz da tüfek müfek vermez."

Cebeli dayanamadı, ağzını mezar deliğine yaklaştırdı:

"Gidin o tüfeği alın!" diye bağırdı.

Sesi net bir şekilde duyan Zehra, ani bir irkilişle mezardan uzaklaştı.

"İşittin mi, Cebeli'nin sesini işittin mi?" diye eline yapıştı Bayram'ın.

"Ses mezardan değil, dışarıdan geldi," dedi Bayram, şaşkınlığın titrettiği bir sesle.

"Cebeli'nin sesiydi o, nasıl dışarıdan gelir? Burdan uzaklaşsak iyi olur Bayram. Haydi, çabuk," diyerek elinden çekip mezardan uzaklaştırdı Bayram'ı.

Cebeli, doğru bir şey yapmış olmanın huzuruyla sırtüstü uzandı döşeğine. Yorganı üzerine çekti. Delikten içeri sızan, çam kozalağı, kömür ve balık kokan karanlığı dinledi. Düşünce ve hayal dünyasının canlandığını hissetti. Yer altına damar damar yayılan kazmacılar, arabalar, küfeler, atlar, katırlar... Seneler boyunca kendi mezarlarını arayan insanlar... Düşünen mezarlar... Birbirleriyle gece gündüz konuşan mezarlar... Işıldayan, kırılan, kırığını ve kıvılcımını arayan kazmalar... Dallarından, yuvalarından, goncalarından, keskin balta vuruşlarıyla koparılıp karanlığa payandalanan direkler... Direklere tutunan maden suları, kömür ve taş tozları, yosunlamış kuş gübreleri, mantarlar... Sahiplerinden firar eden öksürükler...

Sağ böğrünün üzerine döndü Cebeli. Gözlerini açtığında, geleceği geçmişle geren, ağır bir karanlığa girmiş gibi oldu. Gözlerini kapadı. Kopan ellerden, ayaklardan, yuvalarından fırlamış gözlerden, parçalanmış çarıklardan, imdat çığlıklarından, ölmüş kanarya kuşlarından oluşan, anlaşılmaz bir uğultu halinde yer altından çıkan, yer altına doluşan bir kargaşa... Işıklı binalar, bakımlı insanlar, gruplaşmalar, sırlar, hesaplar, teklifler, rekabetler, ayartıcı paralar, borçlar, iflaslar ve Kozlu Dispanseri'nin önünde kuyruğa giren hastalar... Gözünü bir daha açtı Cebeli, usulca kapadı. Aşk halini, kendi kıyametini yaşıyordu toprak; büyük altüst oluşlara, ateşe ve uğultuya durmuştu. Kum gibi çoğalan, yığılan, savrulan canlılar, binbir biçimde, toprağı iğfal ediyor, kudurtuyor, kıtlığa ve bereketa taşıyordu. Gömülen insanlar parçalanıyor, gözle görünmez

milyonlarca canlıya dönüşüyor, toprağı kaynatıyor, mayalıyor, döllüyor, doğuma hazır hale getiriyordu. Toprakta her canlıya ait her şey vardı ve hiçbir canlıya ait hiçbir şey yoktu. Toprağın üstünde yaşayan insan, toprağın bu akıl almaz kargaşasından habersizdi. Bir gün bu kargaşaya katılacağını, kendi yaşam tarihine bu kargaşanın içinden, bu kargaşanın vicdanıyla bakıp gerçek durumu anlayacağını ve acı acı gülümseyeceğini aklının ucundan bile geçirmiyordu. İnsanı bu hale getiren şey neydi? Ne yapmak istiyordu insan?

Ayak seslerini dinledi. Deliği genişleten elin yaydığı duyguyu duyumsayınca gülümsedi. Topraktaki büyük kargaşadan başka hiçbir gücün, bu duyguyu tam anlamıyla anlayamayacağı sonucuna vardı.

"Cebeli, canım ciğerimsin kalk, kurban olurum sana, yemeğini getirdim."

Azgın bir sevinçle yorganı üzerinden fırlatıp deliğe doğru uzandı Cebeli. Mezara sarkan ve yemek dolu bakır tası tutan eli öptü ilkin, sonra tası aldı. Hayatında ilk kez âşık olmanın derin hazzını yaşıyordu. Yemeği kokladı, minnettarlığını susarak büyüttü, şükretti mezara.

GÖÇÜK

Kurtarma ekipleri şimdiye kadar
hep ölüleri kurtardılar.

Göçük, ayağın girişinde olmuştu. Yusuf, Nasuh, Mikâil, Neşat ve Recep çalıştıkları ayakta mahsur kalmışlardı. Sabahleyin, işçiler ocağa girmeden önce, ucunda gaza batırılmış bir top bezin alev alev yandığı uzun bir sırıkla ocağa giren ateşnefes kontrolcüsü Daltaban Ahmet, bacaların üst köşelerinde biriken ateşnefesleri patlatıp yer üstüne çıktığında, gövdesine ve kafasına sardığı ıslak bezlerin çok çabuk kuruduğunu, patlattığı ateşnefeslerin, mor ışıltılar yaydığını ve kendisini yüzükoyun yere serdiğini, tüm bu uğursuz durumların, ocakta göçük olacağını gösterdiğini söylemiş ama çavuşları inandıramamıştı. Üç gün önce de Daltaban Ahmet, Ebegümecili hemşerilerine, aynada yüzüne bakınca kıçını gördüğünü anlatmış, bu da çavuşların kulağına gitmiş, çavuşlar, karısı Telli Nigâr tarafından uçkur çomağıyla sağ gözü köredilen bu madrabazın tek ayak üstünde bin yalanın belini büktüğünü söyleyip gülümsemişlerdi.

Lambalarını söndürdükleri için ayak kapkaranlıktı. Basınç, havasızlık, göçüğün yarattığı toz ve çöküş dehşeti, ölüm korkusunu son sınırına vardırmış; duygular ve iç gözler çoğalmıştı. Mikâil, kil ve kalkerden oluşan tortul bir kayacın çatlağında, kollarını dizlerine, alnını ise kollarına dayamış, kendi cesedine doğru ağlıyordu. Nasuh'un dağılan iç dünyasına ölüm sessizliği çökmüş, Yusuf ise kurtulma umudunu yitirmişti; kendi kendine konuşuyor ama ağzından çıkan her cümlenin anlamı, parçalanarak harflerine

hapsedildiği için ne dediği anlaşılmıyordu. Göçük en çok Neşat'ı etkilemişti. Bir oyukta uyurken, aniden bağırarak ayağa fırlamış, yılanlara büyü yapan cinlerin baskınına uğradığı sanısıyla Recep'e sarılmıştı. Recep, delikanlıyı yatıştırmaya çalışmış, göçüğü beklenilen, olağan ve korkulmaması gereken basit bir olay gibi karşılamıştı.

"Ağlama Mikâil, Neşat sen de ağlama, ben yanınızdayım. Yardım ederim, hepinizi kurtarır, rahatlatırım. Göçük beni anlamadı, ben göçüğü anladım."

Ses, dünyayı besleyen, besteleyen, çıplak ayaklı bir iyiliğin gücü gibi yayıldı karanlığa. Recep'in, anladığı yerden işe başlayacağı umudu, soluk almayı kolaylaştırır gibi oldu.

"Sabahın ırığında Daltaban söyledi ama çavuşlar oralık olmadı," diye mırıldandı Yusuf, göçmüş bir sesle. "Hiçbir ses yok, bu göçük çok büyük."

"Göçük ne kadar büyük olsa da bizden büyük olmaz. Merak etmeyin ben yardım eder, rahatlatırım hepinizi."

"Nasıl rahatlatırsın Recep? Sıkıştık kaldık burda, hava yok, ışık yok."

Recep, boynundaki çifte muskaya dokundu, nazar boncuklu olanını çıkardı, havasızlıktan ve ağlamaktan bitkin düşen Neşat'ın boynuna taktı. Ayağa kalktı.

"Siz merak etmeyin, ben mecbursam yaparım, getiririm havayı."

Recep'in kararlılığı, Dipsiz Kuyu Meleği'nin sesi gibi yayılıyordu karanlığa.

"Nasıl getirirsin?" diye sordu Yusuf. Ağlayanlar sustu.

"Bakın biz bir ocaktayız," dedi Recep. "Boş bir yerdeyiz. Ahacığıma burda göçük. Ben bu göçüğü deler, deliğini boş yere, boş yeri de deliğine doğru taşırım, havaya yaklaşırım."

"Boş boş konuşma Recep, koca kayaları nasıl taşırsın?"

"Ben küçük kayaları, toprakları taşırım. Büyük kayalarla ne işim var. Sıçan kadar aklım yok mu?"

"Kurtarma ekibini beklemekten başka çaremiz yok," diye kesip attı Yusuf.

Karanlık, zorunu tüketip gevşemiş, çaresizleşmiş bir zorunlulukla zehirlenir gibi oldu. Terli alnına bastırdı elini Recep.

"Ben beklemem. Kurtarma ekipleri şimdiye kadar hep ölüleri kurtardılar."

Recep'in beklememe azmine tutundular. İtirazın gelmemesine sevindi. Donu hariç, tüm elbiselerini çıkardı. Kardeşlere ve Neşat'a, belden yukarı çıplak oldukları için bir şey söylemedi. Kısa madenci manilasını ve sapı kızılcık dalından yapılmış, iki ucu sivri külüngünü aldı, kendi iç yıkıntısını kaldırmış olmanın verdiği moral güçle, yıkıntıya yüklendi. Aklına ilkin, içinden hava geçen islim borusunu bulmak geldi. Boruyu bulmanın zor olduğunu, tahrip olmuş, havasız bir boruyla karşılaşması durumunda ise emeğinin boşa gideceğini anladı. Daldı. Yıkıntının biçimini aldı, zayıf noktasını aradı el yordamıyla. Küçük taşların ve toprakların bulunduğu bir yere rasladı. Toprağın hafif ıslak olmasına sevindi. Delme ve taşıma ânında tozun çıkması tehlikeliydi. Tüm gücünü havaya ulaşma amacında yoğunlaştırarak delmeye başladı.

"Kurtarın biziiii! Nerdesiniz, Kurtarın biziiii!"

Ses, göçüğü kendi göçüğüne doğru yutarak hırıltıya dönüştü.

"Boşuna bağırma Mikâil, kimse duymaz," dedi Yusuf. "Bu göçük çok büyük."

Yusuf'un uyarısı, ağlayışları yeniden ateşledi. Neşat, ciğerlerinin zorlanmasına rağmen, Recep'in, "Ağlamayın," uyarısını dikkate alarak ağlamamaya çalışıyordu. Amcalarının ellerini kollarını bağlayarak oturmalarına, Recep'e yardım etmemelerine içerlenmişti. Güçlükle ayağa kalktı, çıplak ve terliydi.

"Yardıma geldim Recep, yapacak bir iş ver bana."

"Sağ ol Neşat. Sen otur, ben yardım eder, rahatlatırım seni."

Derin bir inanç ve saygıyla oturdu. Recep'in karanlığı zorlayan, yarattığı çağrışımlarla korkuyu umuda çeviren delme vuruşlarına kulak verdi. Ağır ve emin vuruşların sonucunda bir hava deliği açılacak, kaderleri değişecekti.

"Ağlamayın, suyu idareli kullanın," diye uyardı Recep. İki büyük taşın arasına soktu elini; maharet, tüm inceliğini ele verdi; küçük taşlar, topraklar çıktı. "Bunların çıktığı kadar yaklaştım havaya," diye iç geçirdi. Büyük taşlardan birisini oynatıp aşağı çekmeyi denedi. İki taşın arasına soktu küsküsünü, dayanak noktası aradı, buldu, tüm gücüyle kanırınca taş kıpırdandı. Nefesi kesilir gibi oldu. Elinin tersiyle alnının terini sildi. Küsküyü taşın diğer yanından daldırdı moloz yığınına, sola doğru kanırdı. Taş yerinden oynadı, toprak, kömür ve taş parçaları döküldü üstten.

"Hava azaldı," diye bağırdı Nasuh. "Ayakta daralma var!"

"Ejderhanın kursağına düştük! Taban kabardı."

Taşı yerinden söktü, aşağıya, karanlığın dibine tortu gibi çöreklenen moral bozucu seslerin üzerine doğru devirdi. Söylenenleri dikkate alarak ayağı yoklamaya başladı. Ayak gerçekten de daralıyordu. Solda, kömür damarı, askıdaki yağlı kesme taşlardan ayrılarak aşağıya doğru kaymıştı. Yukarıdan, yavaş yavaş toz kömür postası geliyordu. Ayağın emniyeti üç çam direğinin insafına kalmıştı. Tavanda kırılma ve kütleme sesleri vardı. Direklere rağmen yalancı tavan düşebilirdi. Yalancı tavan düştü mü arkasından ya ikinci kömür katmanı ya da ana tavan taşı sökün ederdi. Korktu, eli ayağı titredi.

"Korkmayın, bağırmayın," diye uyardı yeniden. "Ağzınızdan çıkan her kara söz, ayaktaki havayı azaltır. Ağzınıza sahip olun. Dar söz, ayağı daraltır. Sabredin. Taşın birini çıkardım. Çıkardığım taşın boyu kadar yaklaştım havaya."

Morali düzelir gibi oldu, Neşat'ın. "Bağırmayın!" diye Recep'i onayladı. Burnu ve boğazı tıkanmıştı tozla. Nefes alma güçlüğü çekiyordu; halsizdi, yan yattı, avcuyla ağzını kapattı.

Yerdeki yedek direği ve lataları anımsadı Recep. Postanın altından çıkardı hemen. Direğin alt başını sert zemine, kafasını ise tavandaki kömür blokuna oturttu. Latanın yontulmuş ucunu, komşu direğin gövdesindeki doğal çukura yerleştirip kurt ağzını andıran kısmıyla da sarmayı kavratıp, sıkıştırarak, emniyetli hale getirdi. Yıkıntıya abandı yeniden. Yaşamını, hayallerini, iç seslerini, taşın çıktığı çukura yerleştirdi; çukuru delmeye, genişletmeye koyuldu.

Taş galeride işleyen bir lağım burgusu gibi döne döne oydu. Susuzluktan ağzının içi ateş gibi harlanmıştı. İndi bir yudum su aldı. Tekrar başladı oyma işine. Bir ara durdu, oyuğun, kurtarma ekibinden sızan seslerle ışıdığı sanısına kapıldı. Soluğunu kesti, dinledi. Ekibin uzun bir boruyu, göçük boşluklarından birine sokup çekiçle mahsur kalanlara doğru çaktığını hayal etti. Hiçbir ses duyamayınca vuruşlarını hızlandırdı.

"Yukardan gelen posta, bu tarafı kapattı!" diye bağırdı Mikâil.

"Bu direkte çatırtı var!"

Kollarındaki güçle, ciğerlerindeki havayı yitirmiş gibi oldu Recep. Üst üste binmiş iki büyük taşla karşılaştı. Küsküsünü, korkunç bir moral bozukluğuyla, iki taşın arasındaki çatlağa soktu. Kanırdı, oynatamadı taşları. Kanırma işini birlikte yapmak için kardeşleri çağırmak istedi, gelmeyeceklerini düşünerek vazgeçti.

"Canımı al Allah'ım, kurtar beni bu cehennemden," diye inledi Mikâil.

"Sus!"

Neşat'ın "Sus"unu duyan Yusuf, vazgeçti konuşmaktan.

Recep, vuruşlarını durdurdu. Alnını, sağ kolunun yarasına dayadı. Düşündü. Kurtarma ekibinden hiçbir sesin gelmemesi, göçüğün sandığından da büyük olduğunu gösteriyordu. Karanlığı ağırlaştıran iniltilerin, kollarındaki gücü çaldığını sandı. Kollarının işlememesi durumunda, ayağın daralıp herkesi boğacaağı kesindi. Son nefesine kadar çukuru derinleştirmekten başka bir yol yoktu.

"Allah'ım canımı al, Allah'ım! Nefesim daraldı!"

Daralan nefesin, içinde bulundukları boşluğu daraltacağından korktu Recep. "Sağsam yaparım," diye iç geçirdi.

"Of anam of, ölüme teslim ettiler bizi!"

Neşat, bağırmak istiyor, bağıramıyordu, inliyordu derin derin. Dayanılmaz bir ağırlık çökmüştü göğsüne. Sırtına dayanan postanın farkında bile değildi. Terlemişti sırılsıklam. Şakakları zonkluyor, külçe gibi ağırlaşan kafasını kaldırmak istiyor, kaldıramıyordu. Tüm gücünü topladı, "Su, su," diye inledi. Neşat'ı ânında duydu Recep, aşağı indi. Su küpünü gizlediği yerden aldı. Neşat'a sokuldu,

Kafasını kaldırdı, birkaç yudum su verdi. Zamanın ve yön duygusunun, sesin ve nefesin sağırlaşıp iyice karardığı, delici aracın, insandan umudunu kestiği bir zaman dilimine girmişlerdi.

"İdareli için, dayanın az kaldı." Diğerlerini yokladı el yordamıyla. Nasuh sırtüstü uzanmıştı. Yusuf'la Mikâil, düşmemesi için direkleri tutuyorlardı. Her birine bir yudum su verdi.

"Ses mes var mı Recep," diye sordu Yusuf.

"Yok," dedi Recep. "Alet edavata sahip olun. Postanın altında kalmasın."

"Bizi kurtarmazlar bu gavatlar," diye homurdandı Nasuh. "Bir katır kadar değerimiz yok. Müslüman Müslümana yapar mı bunu?"

Recep, su küpünü gizlerken sendeleyip, kıç üstü düştü. Soluk alma güçlüğünün arttığını, böyle giderse çalışamayacağını anladı. Hiç vakit geçirmeden oyma işi sürdürülmeliydi. Yarım kalmış bir işin kendisini ve kendisine güvenenleri öldürmesine izin veremezdi. Yukarı çıktı, kazdığı çukuru hırsla oymaya koyuldu.

"Dayanın, korkmayın," diye bağırdı. "Ben Recep'sem, bu ocağı size mezar etmem. Her göçüğe can verirsek can kalmaz bizde."

Göçüğü ocak çavuşuna ilk haber veren, Neşat'ın arkadaşı Harun olmuştu. Vagonu boşaltıp geri döndüğünde, dehşet içinde kalmıştı. Göçük, galeri yolunu kapatmış, kömür çıkarılan yandaki ayak kaybolmuştu. Felaketi koşarak Mesut Çavuş'a haber vermiş, o da durumu Memduh Çavuş'a ulaştırmıştı. Memduh Çavuş, hazır bir kurtarma ekibi olmadığı için, diğer ocaklardaki kazmacıları alıp çavuşlarla birlikte göçük yerine gelmiş, kazmasının köküyle islim borusuna vurmuş, cevap alamamıştı. Yapılacak bir şey yoktu. Göçük, sanıldığı kadar büyük değildi ama ayağın olduğu gibi göçtüğü ve içeridekilerin öldüğü kesindi. Mesut Çavuş hariç, bütün çavuşlar, umudu kesmişlerdi. Ölüleri çıkarıp köylerine göndermekten başka yapacak bir şey yoktu. Diğer ocaklardan gelen vagonların işlemesi için, galeri yolunun öncelikle açılması gerekiyordu. Ölülerin çıkarılması ise birkaç gün sürebilirdi.

Harun, Macar Bela ile birlikte, kurtarma ekibindeydi; ağlamaktan gözleri kızarmış, toz, ter, hararet ve uykusuzluktan dolayı

şişmişti. Ekip, kürekler, manilalar, vagonlarla iki yandan, beş saatlik sıkı bir kaldırma seferberliğinden sonra dekovil hattını açtı. Mesaisi biten ekip, ocaktaki ölülerin çıkarılması işini yarına bırakmak üzere, kurtarma çalışmasına ara verdi. Macar Bela karşı çıktı. Memduh Çavuş, Bela'yı ekipten uzaklaştırdı. Çavuş'un hesabı, ocaktaki ölüleri, havzaya yarın sabah gelecek olan ve hiçbir iş tecrübesi olmayan bahriyenin acemi piyade neferlerine çıkarttırmaktı. Tecrübeli kazmacıları kendi işlerinden alıkoyup, üretimi düşürmenin bir anlamı yoktu.

Ekip, çekip gitti ama Harun gitmedi; karanlıktan hortlak gibi çıkıp gelen aksakallı Bela ile birlikte, yıkıntının önünde, iki dik direkle bir sepet kulpu tavan bağından oluşan köhne bir tahkimatın altında dikilip durdu. Güçlü bir ses yakıp kavuruyordu içini. Ses, arkadaşlarının ölmediğini, gitmesi durumunda öleceğini bağırıyordu ona. Bela ise lambasını yukarı kaldırmış, bakışlarını, göçüğün iri taşlarına dikmişti dehşetle. Kurtarma ekibi neden gitmişti? Hepsinin öldüğünü nereden biliyorlardı? Memduh Çavuş'u öldürmenin tam zamanı değil miydi şimdi? Onun ölümü, mükellefiyetin ağırlığı altında inleyen amelenin ayaklanma kıvılcımı ollabilirdi.

Bela'nın, lamba ışığında necef taşı gibi parlayan sakalını süzerken:

"Ayakta, tavanı tutan üç kabak direk vardı," diye mırıldandı. "Direklerden ikisinin diplerinde yastık yoktu, başlarında takoz yoktu."

"Ölüm meleğidir, Memduh Çavuş, madenin," diye mırıldandı Bela. "Oğlu burda o kadının."

"Kim? Neşat mı?"

"Neşat. Öldü belki."

"Recep'in olduğu yerde ölüm kolay olmaz," diye iç geçirdi, Harun. Recep'e ulaşmanın bir yolu vardı kesin. Tüm dikkatini vererek dinledi yıkıntıyı. İslim borusuna vurmaya başladı kazmasıyla. Eğildi, boruya dayadı kulağını; gövdesinin, yıkıntının öbür yanında kalan yarısını dikkatle dinledi.

Yıkıntının öbür yanında ölüm sessizliği vardı. Karanlık gittikçe koyulaşıyor, daralan ayak, kafatasını cendere gibi sıkıyor, kanı ağırlaştırıyor, dayanılmaz bir hal alıyordu. Karanlığın ölüm acısıyla mayalandığı bir yerde, sırtüstü yatıyordu Nasuh. Yıllardan beri ciğerlerinden rahatsız olduğu için, ciddi bir nefes alıp verme sorunu yaşıyordu. Gövdesi tepeden tırnağa morarmış, ayakları, kömür tozundan oluşan postanın altında kalmıştı. Boğazında biriken balgam, nefes alırken hafif bir hırıltıya yol açıyordu. Domur domur terlemişti alnı. Burnundan ve kulaklarından kan gelmişti. Sesleri duyamıyor, bağırmak istiyor ama bağıramıyordu. Sol elini göğsüne bastırmıştı. Karanlıklar âleminde, keskin hançerlerin girip çıktığı kara bir bulutun içinde, bulutla birlikte gezindiğini sanıyordu. Mikâil ile Yusuf, direklerin dibinde oturuyorlardı. Ölümü dehşetle hissetmenin dışında hiçbir şey düşünmüyordu Mikâil. Haylice bağırmış, sayıklamış, yorulunca susmuştu. Neşat, sol böğrünün üzerinde, uyur uyanık yatıyordu. Sık sık kâbus görüyor, yanarak ölen abisi Hızır'ın adını mırıldanıyordu.

Yusuf, havasız, dar bir boruya diklemesine giriyormuşçasına, zorlanarak ayağa kalktı, karanlığa egemen olan ve kendisini umutlandıran oyma seslerine doğru yürüdü.

"Umut var mı Recep?" diye mırıldandı güçlükle. "Yardım mardım?"

"Sen otur, göçüğü tanıdım; şimdi yardım eder, rahatlatırım hepinizi," dedi Recep. Sesin delinip karardığını, eski parlaklığını yitirdiğini fark etti Yusuf. "Neşat'a bak, kardeşlerine bak. Kimse konuşmasın. Suyu idareli kullanın."

"Bir umut var mı Recep?"

Moral çöküntüsünü hat safhada yaşıyordu Recep. Elleri parçalanmıştı. Acısını şiddetle duymasına rağmen, kanadığının farkında değildi.

"Meraklanma, demirimin ucu, havanın kokusunu aldı. Önümdeki bu büyük taşı geçmem lazım." Açtığı koca bir göçük deliğine girmişti. Göçmesinden korkuyordu deliğin "Bütün kazmaları getir."

Karanlığı taradı, kısa ve uzun saplı dört kazma getirdi Yusuf. Recep, açtığı deliğin içinde, kazmaların sapını zemine, demirini ise tavana dayayarak payanda usulünü uygulamaya çalıştı.

"Sen yanımda dur, verdiğim taşları bir kenara koy, kazmaları da tut düşmesin."

Delikte yüzükoyun uzanmıştı. Kafasını koluna dayadı, daha fazla çalışamayacağından korktu. Kendisine umut bağlayan insanlar ölecekti. Kollarını kaldıracak hal kalmamıştı. Ocaktaki bütün havayı kendisi mi emip tüketmişti yoksa? Önündeki taşı sol taraftan geçmeyi düşündü. Sol taraf daha yumuşaktı. Gözleri, çoğalmış, karanlığı içselleştirmiş, parmaklarının uçlarına yerleşmişti. Ölümün yaklaşan ayak seslerini duydu. Beklemenin zamanı değildi. Sol tarafı kazmaya koyuldu. Küskünün ucunu kazdığı yere dayadı.

"Al bu kazmayı, köküynen vur."

Yusuf kazmayı aldı, köküyle küskünün tepesine vurmaya başladı. Yumuşak tahtaya çakılan çivi gibi gidiyordu küskü.

"İnşallah taşa rastlamaz," diye mırıldandı Recep. Vuruşlara kulak verdi. Öncül vuruşlarla ardıl vuruşlar arasındaki farkı sezinleyince Yusuf'un ateşle dolan ve şiddetle boşalan kazmasına, sezinlediği umudun güç verdiğini düşündü. Şakaklarına bastırdı avuçlarını. Midesindeki bulantıyı öğürerek dışarı atmak istedi. Göçük altında ezilen yüzler canlandı gözlerinin önünde. Neşat'ın yüzünün de az bir zaman sonra bu yüzlere katılıp ocak karanlıklarında yıllaca gezineceğini, göçük altında can çekişenlere, atlara, katırlara görüneceğini aklından geçirdi. "Vur, daha daha vur, havaya az kaldı."

Vuruşlar, Mikâil'i ayağa kaldırmıştı. Yanındaki direğe tutundu.

"Hava, bir yudum hava," diye iç geçirdi. "Kurtarma ekibi mi geldi?"

Kimse duymadı Mikâil'i. Küskü bir taşa dayandı. Kafasını ellerinin arasına aldı Recep. Öleceğine inandı.

"Dur vurma, dinlen biraz," dedi. İki eliyle küsküye sarıldı, sağa sola kanırdı. Yumuşak yer aradı, dinlendi biraz. Çekip çıkardı. Küskünün gidişini engelleyen gizli bir güç mü vardı yoksa? Küskünün

çıktığı deliğin sonunda belki bir ışık vardır diye dikkatlice baktı, bir şey göremedi. Boynundaki muskaya dokundu, güç almak istercesine. Herkesin öleceğine inandı. Havanın çoğalması, korkunun azalması için birbirlerine yakın olmaları, dokunmaları gerekiyordu. Böyle bir durumda, daha geç ölebileceklerini, Ocağın Arabı'nın son anda gelip kendilerini kurtarabileceğini düşündü. Kazdığı delikten çıkmayı düşündü. Kan ve ter sevecenliğiyle Yusuf'a dokundu.

"Herkes bir arada dursa, birbirine dokunsa iyi olur," dedi. Sesi titrek ve hırıltılıydı.

Yusuf indi, onu Recep izledi. Karanlığın yavaşlayan nabzına, can telaşına ve iniltisine doğru sessizce ilerledi. Gözleriyle değil, parmaklarının uçları ve duygularıyla görüyordu artık. Çömeldi, kömür, taş ve toprak yığını üzerinde upuzun yatan Neşat'ın yüreğine dayadı kulağını. Vuruşların derinlere indiğini, zayıfladığını sandı. Kanlı avucuyla alnına dokundu delikanlının. Avcundaki acının uykuya geçeceğinden korkarak elini çekti. Neşat'ın boynundaki muskalara dokundu. Bir adım ötede yatan Nasuh'un hırıltılarını dinledi. Anasının tabuta sarılarak ağlayışı canlandı gözlerinin önünde.

"Herkes Neşat'ın yanına gelsin, yüzüstü uzansın burda."

"Recep bizi kurtar Recep," diye inledi Mikâil. "Bizi ölüme, mıncıkmaya, yavaş yavaş, çürüye çürüye gebermeye terk ettiler."

"Dayanın, sabredin, şimdi yardım eder, hepinizi rahatlatırım." Sesi cılız ama kararlı çıkmıştı. "Herkes, dediğimi yapsın, Neşat'ın yanında yüzüstü uzansın, muskasını çıkarsın, alnına dayasın."

Yusuf'la Mikâil, hemen uydular emre. Neşat'la Nasuh'un arasına yüzüstü uzandılar, muskalarını çıkarıp alınlarına dayadılar. Recep, direğe astığı huriyesini indirdi, bir parça ekmek aldı. Yatanların sırtlarına birer parça ekmek koydu. Yusuf, havanın tükenmekte olduğunu, yavaş yavaş boğulduğunu hissediyor, son kez bir şeyler yapma ihtiyacını duyuyordu.

"Hava kalmadı Recep, sonumuz yaklaştı."

"Recep durma Recep, bir şeyler yap, bizi kurtar!"

Göçüğe, açtığı gediğe doğru yürüdü Recep. Orada ölmeye karar verdi. Gediğe girmeden önce, tüm gücünü toplayarak:

"Korkmayın, dayanın!" diye bağırdı. "Şimdi yardım eder, hepinizi rahatlatırım!"

O korkunç ânın, kendi gücüne olan sarsılmaz inancın yitirildiği ânın, ölüm ânının yaklaştığını sezinledi. Kazdığı oyuğun içine girdi. Demir mili çıkardı. Milin çıktığı yere baktı. Göçükten gökyüzüne doğru bir delik açıldı, delikte, emlik bir kuzunun batırmalı burnu belirdi. Çiçek, süt ve ot kokusu yayıldı ocağa. Burun kayboldu. Delikte bir güvercin gagası belirdi bu sefer. İçinde çoğalan seslere kulak verdi. Göçüğün kendi yüreğine doğru delindiğini sandı. Kafası taşa çarpınca uyandı. Küsküyü bu sefer iki karış sağ tarafa sapladı. Hakkına düşen son hava zerreciğini güçlükle soluyarak hafif çekildi; kazmayı sağ eline aldı, köküyle çakmaya başladı mili.

HER YAŞLI AĞAÇ YEŞİLDİR
DİMDİK AYAKTA ÖLÜR

Hayvan, hep sırtındaki yükten ne zaman kurtulacağını düşünür. Büyük bir düşüncedir bu. Ben bu düşüncenin sırtına binmem.

Evrende sıkışan gizli anlamın özü, mezarın lal diline sığınıp, Cebeli'nin özüyle aynileşince karanlık enginleşti. Yaşadığı âna, geçmiş kapısından girdi Cebeli; kalbine sızan bir güman zerreciğinden yola çıktı, hafifledi; kendi çölünde gezinmeye başladı. Çölün merkezinde, kendi ışığıyla kendini gizleyen, geri çeken, görünmeyen bir alevin çevresinde anlam sancısına dönüştü; pervane gibi döndü, düştü ve öldü. Ölüm, dilini açtı mezarın; kendini ciddi bir şekilde, günlerce anlattı Cebeli'ye. İnsanların, kıl kuyruk kavramlardan oluşturdukları yapay mezarlara hiç benzemediğini; ölen her insanın her zerresini, kendi rahminde zerre zerre ayrıştırdığını, düşüncenin ve hayalin bile göremediği envai çeşit canlıya dönüştürüp, kendi gözeneklerinden geçirerek hayata kattığını; kendisine canlı canlı misafir gelen her deli dolaşık ya da dangalak insanı da insanlığından çıkarıp farklı bir ruh zenginliği ve doluluğuna taşıdığını; bu nasibi kıt, çileci insanların, şakımak isteyip de şakıyamadıkları duygularını, belleklerinin dibindeki cönk defterlerinden kat kat çıkarıp azat ettiğini; azat etmekle kalmadığını, onları, denizden sökün eden bıldırcın curnatası gibi, onların iç baharına yaydığını anlatıp durdu. Mezarı günlerce dinleyen Cebeli, dinleyişin özüne mor bir ışık gibi sızınca kendine ilişkin nihai, bütünlüklü bir görüşün olmadığını ve kendisini dev, başkalarını da

cüce olarak gösteren içindeki cüce aynasının kırıldığını fark etti. Bu fark ediş, Cebeli'yi ilkin, nesnelerin sıcak buğuyla arındıkları bir buğu evine, tephirhaneye düşürdü. Cebeli'nin burada benlik algısı ve özgünlük arayışı güçlendi; kendine, kendini yumak gibi çözerek ulaşma çabası, Cebeli'yi yaşama bağlayan tek çaba haline geldi. Bu tephirhaneden, bir müddet sonra, tüylerini ve ayaklarını yitirmiş, garip bir hayal ve rüyet adamı olarak çıktı; insansız, gaip bir âlemde gezmeye başladı. Gezdiği yerler, gerçek yaşamdaki yerlere pek benzemiyordu. Her dağın zifiri karanlıkta giydiği birer derviş feracesi vardı. Zirveleri, içinde kandil yanan, renkli fanuslar gibi parlıyordu. Sular, zirvelere doğru akıyor, dağın içine giriyor, yayılıyor, her şafak vakti rengini değiştiriyordu dağın. Geceleyin, toplu iğne ucundan da küçük, minnacık ama oldukça parlak ışıklardan ve seslerden oluşan gizemli anaforlar geziniyordu dağların arasında. Dokunduğu her taştan, zincirlerini terk ediyormuş gibi sözcüklerini terk eden türküler yükseliyor ve bu yükseliş, bütün taşların aynı anda, kendi türkülerini hep birlikte söylemelerine yol açıyordu.

Cebeli, güneşin altında burcu burcu kokan, yeşil çiçekli dolama otlarının, kaya tütünlerinin, yaban güllerinin arasındaymış gibi gayet rahattı. Döşek ve yorgan nemlense, küf ve sidik koksa da damarları açık, kanı pırıl pırıldı. Tüm sıkıntıları emip alan toprak ananın rahmindeydi. Rüyalarına giren ölülerden memnundu. Yaşayan ölüler gibi davranmıyorlardı. Yağmurda yıkanmış kınalı kayaları andırıyorlardı. Kendilerinden gizlemeye kalkışmıyorlardı kendilerini. Eklem ağrıları, bel fıtığı, basur kaşıntıları, eşek gumması, kan cinneti gibi irili ufaklı tüm illetler yok olmuştu. Soluğunu artık, mevkiler, rütbeler, payeler, zümreler, zeliller, zadegânlar, zagonlar, imtiyazlar malzemesinden taş taş inşa edilmiş bir piramidin içinde almıyordu. Aslına kavuşmuş, ellerinin farkına varmış, hafiflemişti, yeni doğmuş bir çocuk gibi. Kastamonuluların, mısır unundan yaptıkları, içi cevizli, mısırbasması hariç, yemekleri artık eskisi gibi özlemiyordu. İştah ve zıkkımlanma azabından kurtulmuştu artık. Biraz daha kalsa sevmek, sevilmek azabından da kurtulacak, kokusu ve renkleriyle övünmeyen bir çiçek, balıyla övünmeyen bir arı ve içinden geldiği gibi anıran bir eşek gibi olacaktı.

Mezarlığa ilkin Cebeli'nin, yalnızlıklar ve gözyaşları meleği dediği Anşa girdi. Onu Satı'yla Gülnaz izledi. Satı Kadın, son anda, insanlık adına bir kurnazlık düşünmüş, Cebeli'yi mezardan çıkarabilecek yaratığın, Anşa olduğunu keşfetmişti. Mezarlığın az ötesinde, bir kestane ağacının altında, tüm gücünü ikna için kullanırken Anşa'nın yalnızlık ve felaketle dolu geleceğinin hikâyesini okumuştu ilkin. Bir ara, anlattıklarına kendisi de inanmış, sessiz sessiz ağlamış, Cebeli'nin mezarına cuma gecesi mor bir ışığın indiğini, bu ışığın ölüm alameti olduğunu, Cebeli'nin mezardan çıkmaması durumunda üç gün sonra öleceğini söyleyerek Anşa'nın içine çift başlı, kara bir felfelek sokmuştu.

Mavisini hissettiren, ılık bir deniz karanlığı çökmüştü mezarlığa. Dün gece kuzeyden esen, rahmet yüklü yağdıran yeli, alıçlara, defnelere, geyik dikenlerine, kestembul karanfillerine hışımla inmiş, toprak ve tomurcuk kokusunu ayağa kaldırıp mezarlığın yaşayan ölüsünü derin bir rüyaya sokmuş, onu Cebel-i Arafat'a düşürerek Lokman Perende'yle tanıştırmıştı. Perende, Cebeli'ye hiç bakmamış, gözlerini semaya dikerek hayatın, insanlığı sonsuz ve kalıcı kılacak kadar aptal olmadığını fısıldamıştı.

Üç kadından başka, onların fark edemediği, bir de eşek vardı mezarlıkta. Vaktinden önce yaşlanmış, güdülerini ve anırış yeteneğini yitirerek mezar taşları arasındaki yeşil ot kümelerine sığınmak zorunda kalmıştı. Bir köşede kıpırdamadan yattığı için, kafasını mezar taşı sanmışlardı. Bu sanının gerçekle bir ilgisi yoktu kuşkusuz. O sadece, insanları, rakamların ve tahsis nüshalarının yırtığından dinleyen, yaşlı maden mutemedi Mahmut Efendi gibi kafasını kaldırma gereğini duymuyordu ama büyük bir duyarlılıkla duyduğu her sesi, yine Mahmut Efendi gibi, şikâyet ve sızlanış hanesine yazıyor, o seslerden, kara yüzlü, çıplak ayaklı huzursuz bir kalabalık yaratıyor ve kendini o kalabalığın içinde hissederek huzursuz oluyordu. Gelgelelim ölülerin dikkati, eşeğin ve kadınların huzursuzluğu üzerinde toplanmamıştı. İkindi üzeri, kurtçuk toplamaya gelen ve karnını doyurduktan sonra genç bir tilkiye yem olan aptal bir karganın tüyleri geziniyordu mezar aralarında; ölülerin dikkati, tüylere tüneyen acılı çığlıklar üzerinde toplanmıştı.

Her üç kadın da mezara yaklaştı, değişik yerlerde diz çöküp dinleme vaziyeti aldı. Satı'nın elinde, kararlılığının nişanesi olarak bir kürek vardı. Anşa, son kez küreğe baktı, gün boyu mezara uğramamanın yarattığı vicdan azabıyla ağzını deliğe dayadı:

"Cebeli, canım ciğerim, ben geldim," diyerek, içinde çorba bulunan, topraktan yapılmış üsküre tasını delikten usulca soktu. "Çorbanı getirdim, uzat elini al. Geciktim, kusurumu bağışla."

Anşa'nın sesi, kurduğu tatlı hayallerinden kopardı Cebeli'yi. İnsanlığın baş belası, alçalmanın ana kaynağı olan şu yemek işini günde bir öğüne indirmenin bir yolu yok muydu? Kafasını kaldırıp delikten sarkan bereketli kola baktı.

"Ben tokum Anşa, sağ ol," dedi, halinden memnun bir havayla. "Eve mi gittin?"

"Eve gittim, sana kötü bir haberim var."

"Neymiş kötü haber?"

"Serdar'ın adamları, Yakup'u üç gün evvel, vurmak istemişler. Üzülmez Deresi'nde, ocaklara yakın bir yerdeymiş Yakup. Karanlıkta kaçmış, kıl payı kurtulmuş kurşunlardan. Sağ kolunda, kıymetsiz bir kurşun yarası vamış."

Cebeli heyecanlandı, korktu, deliğe doğru geldi. Harlanan can ateşini, kendi özüne yansıyan, saf ve yalın bir güçle dizginlemeye çalışarak tası aldı. Bu arada Satı Kadın, konuşmaları iyi duymak için, kulağını, baştaşının dibindeki gizli deliğe iyice yerleştirdi.

"Haberi kimden duydunuz?"

"Dün gece Bayram'la Zehra eve gelmişler. Onlar söylemişler. Götürmüş bir yerde gizlemişler Yakup'u." Sustu. Kendisi teklif etmeden önce, Cebeli'nin mezardan çıkma eğilimi içine girmesi için beklemeye başladı.

"Ne güzel," diye mırıldandı Cebeli. "Beni hayattan ayırdı bu masum toprak; suyu mıcır mıcır çürüten, karı kurtlandıran hayattan. Yağmur yerine süt, kar yerine lavuz yağsa da iflah olmaz bu hayat."

Bağırmamak için baştaşına bir yumruk vurdu Satı Kadın. Avcunu, Anşa'nın Cebeli'yi ikna edebileceği umuduyla, dikiş büzgüsünü andıran, kırışık ağzına bastırdı.

"Cebeli, sevdiğim, canım ciğerim, gel beni dinle, bu gece bu mezardan çık. Yirmi sekiz gün oldu. Artık yeter. Yakup'u düşün, Kendini düşün, Gülnaz'la beni düşün. Toprak sana doydu, sen toprağa doydun. Misafirliği uzatma."

Ortada ciddi bir durumun olduğunu sezinledi Cebeli. Anşa, şimdiye kadar hiç ağzına almamıştı mezardan çıkma sözünü. Satı Kadın, şahini yuvasından çıkarmak için, Anşa'yı, yapay bir peftere kuş gibi mi kullanıyordu yoksa? Son gördüğü rüyada, pehlivanlar pehlivanı Padişah Abdülaziz Efendi Hazretleri'nin baldır patlatan fendine takıldı aklı.

"Beni hayata çağırma Anşa," diye mırıldandı sevecenlikle. "Bırak kendimde kalayım biraz. Ben hayatı bilirim. İnsanın yarattığı o iplik topunu bilirim. İnsan da o iplik topundan çıkan bir iplik turasıdır, burmadır. İplik kadar değeri yoktur. Seni severim, Anşa. Bilirsin ki canımdan azizrek severim. Seni kırmam. Bana çok emeğin geçti. Sütün kaymağını, balın özünü bana yedirdin hep. Bunları hep gördüm, bildim ama söylemedim. Bunları senin karılık hizmetin sandım. Mezarda anladım ki bunların hepsi, senin bana karşılığını beklemeden yaptığın iyiliklerdir. Bu iyilikler, beni vicdanın halis sesine, en zati öze yaklaştırdı."

Satı Kadın, daha fazla dayanamadı. Sinir kriziyle titreyen dudaklarını gerdi, anlaşılmaz şeyler mırıldandı. Kalktı, içinde çatışan inançlar ve amaçlarla, bunların dışavurum biçimleri arasındaki çelişkilerin harlanmış harmanında deli danalar gibi dolaştı, mezar deliğine geldi, diz çöküp ağız dayadı; dal düdük bir sesle:

"Beni dinle Cebeli!" diye bağırdı. "Kendi gönül rızanla çıkarsan çıkarsın, çıkmazsan ben seni ordan zorla çıkarırım. Yetti gayri! Ben harmanımı senin götünün rüzgârına göre çevirmem! Lanet, kök kurdu!"

Cebeli irkildi, "Lanet gezente," diye mırıldanarak çekildi delikten. Hayatın sesiydi bu. Tası bir kenara koydu. Sırtüstü uzandı, yorganını üzerine çekti. Keten liflerinden kecini ayıran, kelep ya da burum yapan, yaptığı buruma tapan nenesinin yedi parmaklı eli canlandı mezar karanlığında. Hiçbir parmağın hakkını gözetmeyen hayatın sesiydi, delikten mezara akan ses. Düşünen, konuşan,

yapan, yıkan, sultanlaşan, el pençe divan duran, bendeleşen, seven, nefret eden, kahramanlaşan, hainleşen, talan eden, mal yığan, bir lokma bir hırkaya sığınan hayatın sesi, akışını sürdürüyordu delikten:

"Oturduğun her taşa, girdiğin her çukura alışırsın! İllet bir adamsın! Baykuş soyundansın! Kukumavsın! Hazır tavşan inine girsen, ağaç kovuğuna, kaya oyuğuna girsen uyuz uykusuna yatarsın! Alışır, kalırsın orda. Tabanını yalayan ayıdan betersin!"

Satı'nın sıraladığı bu sözler, fena halde yaralıyordu Anşa'yı. Mezar başında kavga çıkmasın diye susmak zorunda kalıyordu. Gülnaz'ın keyfi yerindeydi. Satı, ne edip edecek, Cebeli'yi mezarından çıkaracaktı bu gece.

"Benim çırpınmam senin içindir, oğlun Yakup içindir. Bir aydır huzurum kaçmış, uykum kaçmış. Kötü düşlere düşmüşüm, yetmiş yıllık döşeğime işemişim. Ne menfaatim var? Daha dün, ağır kumaştan üstüfemi giydim; giydim de ne oldu, ona da işedim. Ağzına sıçarım bu dünyanın. Bundan sonra ben bu dünya için sefil olmam; vasi de olmam, kefil de olmam. Kadersiz bir kadınım. İyilik ettiğim vakit, rızkımı ya yel götürür ya sel. Bu kadar da olmaz ki. Adam mermer görse yaslanır, tahin helvası misali yapışır, yayılır kalkmaz. Tühh! Şerrine lanet!"

Herkes Cebeli'nin cevabını bekliyordu merakla. Yerin üstündeki malı, ihtiyaç ve geçim velvelesini dinliyordu Cebeli. Satı Kadın'ın kanca atmasının, kendisini kancaya takıp sidiğe belenmiş, dallı güllü üstüfesine, iğrenç yeryüzü velvelesine doğru çekmek istemesinin asıl nedenini anlamaya çalışıyordu. Orta yerde ciddi bir mesele de yoktu. Satı, çıldırmış mıydı yoksa? Ona, ağzından ekmeğini alsalar sesi çıkmaz bir kadını, Anşa gibi bir meleği, yaralama hakkını kim veriyordu? Ama Anşa, ağır taştı, kolay kolay oynamazdı yerinden.

"Bebekleştim, işememe iyi gelir diye altıma ince üllük kum serdirdim; sıcak kum. O da fayda etmedi." Sustu. Burnunun sümüğünü mezar toprağına sümkürdü. Ağzını yeniden dayadı deliğe. "Son sözünü söyle Cebeli, bekletme beni! Çıkacaksan çık, çıkmazsan ben çıkarırım seni o sidikli paşa çukurundan!"

"Bana saygın yoksa burda yatanlara da mı saygın yok Satı Kadın? Eninde sonunda senin geleceğin yer de burasıdır. Cebsiz bir kefenle hemi de."

Cinlendiği zaman alt çenesi kaz tüyü gibi titriyordu Satı'nın. "Anlaşıldı Cebeli," diye parladı. Küreğine sarılıp ayağa kalktı. "Senin kendi gönül rızanla bu boklu çukurdan çıkmayacağın anlaşıldı! Sen beni tanımamışsın. Ben anadan doğdum doğalı, kendime cep diktirmedim. Diktirseydim vicdanımdan olurdum. Ben cepsiz bir soydan gelmeyim. Diktirsek bile bir işe yaramazdı. Senin soyunun cebi, cep mi bıraktı bizde?" Elindeki küreği mezar toprağına sapladı, toprağı delikten aşağı akıttı.

"Yapma," diye atıldı Anşa. Kürekten tuttu.

"Çekil önümden Anşa, çekilmezsen bu mezarlığın altını üstüne getiririm," diye itti Anşa'yı. Küreği ikinci kez sapladı toprağa.

O âna kadar don yağı gibi kıpırtısız duran Gülnaz, "Hele dur Satı bacı," diye araya girdi. "Anşa bir daha seslensin Cebeli'ye, belki razı olur. Tatlılıkla çıkması, hayır getirir hepimize." "Tatlı söz, yılanı deliğinden çıkarır," diye tamamlayacaktı sözünü, vazgeçti.

"Haydi bu son olsun," dedi Satı Kadın. "Ben ömrümde hiç kimseye bu kadar sabretmemiştim. Cebeli'ye sabrede ede, memelerimin ucunda bıçılgan yaralar açıldı. Ben bu hallere düşecek kadın değildim. Devir devir olsaydı padişah sarayında sultan olurdum. Derdi olan, derdini kamçı etti, geldi kamçısını kafama kafama beledi. Sersem tavuğa döndüm."

Ay doğdu. Işık, deniz kırlangıcının çatal kuyruğunda gülümsedi. Ayşe, secdeye kapanırcasına eğildi, ağzını deliğe dayadı:

"Cebeli, ömrüm günümsün Cebeli. Kadan belan bana gelsin. N'olur, gel bu gece bu mezardan çık. Götüreyim, seni kendi ellerimle bir güzel yıkıyayım. Bilirsin, seni yıkamayı, giydirmeyi çok severim. Benim çocuğum olmadı. Bir kadının çocuğu olmazsa eri er kişisi onun çocuğu olur. Sen benim çocuğumsun Cebeli. Artık eve gitme zamanın geldi. Ömrünün sonuna kadar bu mezarda kalsan da ben ayrılmam senin başucundan. Gece gündüz, yağmurda, karda kışta, ayrılmam bu mezardan."

"Söyleme onları!" diye çıkıştı Satı.

"Başına bir felaket gelmesinden korkarım. Düşün Cebeli, bana bir cevap ver. Gitmek istemezsen ben Satı halamla burda kavga ederim, ona kazdırmam senin mezarını. Ya o beni öldürür ya ben onu."

Konuşma, Satı'nın hoşuna gitti. Gülnaz, Anşa'nın tüm kadınlık hünerlerini kullanarak Cebeli'yi ince yerinden vurduğunu düşündü. Cebeli o anda Azrail'in gelip canını almasını arzuladı. Her mezarın ana sevecenliği ile koruduğu bir ölüsü vardı ve o ölü, o mezarın ruhuydu. Satı Kadın'ın anlamadığı da buydu. Her halinden belliydi ki mezar, ölüsü canlı bir ölü olsa da ondan memnundu ve onun çıkıp gitmesini o anda istemiyordu. Mezarın tepesine tepegöz gibi dikilen cinli bir kadının isteğiyle çıkıp gitmek, bütün mezarlara ve ölülere saygısızlık olmaz mıydı? Yorganını üzerinden attı, deliğin ağzına geldi.

"Bak Anşa, kulağın bende mi?"

"Sende sende, konuş."

Bütün kulaklar, umutla deliğe yaklaştı.

"O kadına söyle, ben bu mezara kendi isteğimle girdim. Çıkmak istersem kendi isteğimle çıkarım. Defolsun gitsin, bir daha da gelmesin bu mezara."

"Bu gece bu dört kuldan biri ölür ama kim ölür, onu da Allah bilir!" diye bağırdı Satı Kadın. Daha önce Gülnaz'a anlattığı son planını uygulamak için ayağa kalktı. "Hele gel Anşa, kabristanın dışına gel!"

"Dinleme o kadını, gitme," diye çıkıştı Cebeli.

Mezarlıkta yatan eşek, kafasını ilk kez güçlükle kaldırdı; şarbon hücresi gibi, gün boyu hareketsiz kalan gözlerini, tartışan karartılara doğru devirdi. Susuzluğun da etkisiyle bu anlamsız, kuru gürültüye daha fazla sabredemeyeceğini anladı; mezarlığı terk etmek için yekindi, ayağa kalkmak üzereyken düştü. Ses, karanlıkta yankılandı. Kadınlar susup birbirlerine baktılar. Satı'nın alt çenesindeki bam teli titredi.

"Duymayanlar duysun, Azrail aleyhiselamın ayak sesidir bu." Ağzından çıkan söze kendisi de inandı. "Hele gel Anşa, kabristanın

kapısına gel."

Satı'yı, sığınma duygusu, gözyaşı ve korkuyla izlemek zorunda kaldı. Gülnaz, mezarın başında bekledi sessizce. Az sonra, Satı'nın, İsrafil Suru'nu aratan, acı yüklü bağırtıları yayılmaya başladı mezarlığa. Eşek, kulaklarını dikti, çaresizliğine doğru hazin hazin anırmaya başladı. Huzuru bir anda allak bullak olan Cebeli, kulağını deliğe dayadı, hayatın anlamsız, şirret sesini tiksintiyle dinledi. Satı'nın delirmiş olabileceğine hükmetti.

"Anşa nerdesin Anşa?"

Cevap vermedi Gülnaz Kadın. Bekledi biraz. Satı'nın küfürlerini, çığlıklarını dinledi. Sonra, bir felaketten koşarak geliyormuşçasına ayak tapırtılarını duyurdu, diz çöktü, ağzını deliğe dayadı, soluk soluğa:

"Cebeli Cebeli," diye hıçkırıklarla ağlamaya başladı. "Kabristanın az ötesinde, Satı Kadın herhal Anşa'ya vurdu. Elinde kazma vardı. Ben korkumdan kaçtım. Bir şey görmedim. Bugün bana kötü şeyler söyledi. Kazmayla Anşa'nın kafasını ezeceğini söyledi. Cebeliiii... Cebeli, ocağımız söndü Cebeli!"

Satı'nın kazmayla Anşa'ya saldırdığını, Anşa'nın ise "Cebeli, Cebeli," diye bağırarak kendisini yardıma çağırdığını sandı Cebeli.

"Deliği genişlet, Gülnaz! Çabuk çıkar beni burdan!"

"Kürek vardı burda, ne oldu, bulmam lazım, bekle biraz."

Satı'nın bağırdığı yere doğru koştu. Karartıyı görünce sustu Satı. Mezarlıkta yatan ölülerin, cümbür cemaat kafalarını kaldırıp kendisini dinledikleri sanısına kapılmıştı. Kestane ağacının dibinde, dimdik ayakta duruyordu. Anşa'ya planını anlattığı ve itirazla karşılaşmadığı için rahattı.

"Hadi gözünüz aydın, çıkmayı kabul etti."

Sevincinden döne döne oynamaya başladı Satı Kadın.

"Yüzsuyu döke döke, diz çöke çöke, ziyan zebil olmuştum, Allah sana şükür. Haydin şimdi çıkacak kadar bir delik açsak yeter."

"Sen eve git Satı can," dedi Gülnaz. "Cebeli'ye görünme. Anşa da görünmesin."

"Deliği Anşa'yla beraber açın," dedi Satı. "Tek başına güç yetiremezsin. Delik açılır açılmaz, Anşa gelsin bu ağacın dibine uzansın. Bayılsın. Sonra siz gelir ayıltırsınız. Sen de ayılır ayılmaz dersin ki kadın bağırdı, bağırdı, ölüleri ayağa kaldırdı, korkumdan bayıldım. Yalnız unutmayın, eşyaların hepsini çıkartın, deliği kapatmayı da unutmayın. Cebeli'ye entari giydirin, başına bir çaput örtün, arka yoldan gidin ki kimse görmesin."

Satı, avaz avaz bağırmanın ve usturuplu küfretmenin yarattığı hayırlı sonuçları, güzel hayallere dönüştürerek evin yolunu tuttu. İki kadın, çevreyi yokladıktan sonra küreklere sarılıp deliği genişletmeye başladılar. Cebeli, hayatın soğuk yüzünü derinden hissederek dibe doğru çekildi. Yorganın üzerine dökülen toprağın taşın sesini, sesin tarihini, acısını, amacını kavrayamamış olmanın verdiği çöküntüyle beklemeye koyuldu. Çıkar çıkmaz, hayat onu bir ölüyle, kafası kazmayla parçalanmış, fedakârlıktan, vermekten, mum gibi erimekten başka hiçbir suçu olmayan, kedi gözlü, güzel bir kadın ölüsüyle karşılayacaktı.

Delik, Cebeli'nin çıkacağı kadar genişlediğinde, Anşa küreğini alıp kestane ağacına doğru uzaklaştı.

"Delik genişledi Cebeli," dedi Gülnaz. Sesine, "Bu iş pahalıya mal oldu," dercesine, hazin bir hava vermişti. "Biraz bu tarafa gel, ayağa kalk, çıkarsın."

Ayakları yorganın, yorgan ise tavandan dökülen toprağın altında kalmıştı. Ayaklarını yorganın altından çıkarmaya çalışırken insanın gelecekte çok ağır bedeller ödeyeceğini düşünüyordu. İnsan, iş yaparken hiçbir canlının çıkarını düşünmüyor, görünmeyeni görme çabası içine girmiyordu. Önce sağ, sonra sol ayağını çıkardı. Yavaş yavaş, açılan deliğe doğru kaydı. Ellerini toprağa bastırdı, kalkmak istedi, bacaklarının kalkmaya izin vermediğini anladı.

"Ne oldu Cebeli, kalksana?"

"Dizlerimde takat kalmamış, elini uzat."

Uzun saplı küreği, mezarın açılan bölümüne, karşıdan karşıya yatırdı. Elini uzatırken:

"Bir elini bana ver, öteki elinle küreğin sapına dayan," dedi Gülnaz.

Söyleneni yaptı ama kalkamadı. Bu sefer, dizlerinin üstünde yükseldi, iki eliyle küreğin sapına dayanarak ayağa kalktı. Gülnaz'ın yardımıyla güç bela mezardan çıkabildi. Çevresine şöyle bir bakındı, şaşırdı. Koyu mezar karanlığından gece aydınlığına düştüğünü, alacaklıyı borçluya, borçluyu alacaklıya havale eden, kendinden başka her yere giden, terk ettiği o malum dünyaya değil, iyimserlik ve gönül zenginliği vadeden, bambaşka bir dünyaya geldiğini anladı.

"Anşa nerde?" diye mezar görüntülerini süzdü

"Sen otur, ben bir yoklayayım sağı solu. Sesleri sedaları kesildi."

Gülnaz, mezarların arasında kaybolurken Cebeli de Anşa'nın ölümüne sebep olmanın kahrıyla sırtüstü uzanıp düşünülmeyen şeyleri düşündüren bakışlarla, yıldızların seyrine daldı. Yıldızlar, bir ölüm olayı olduğunda, göğün kabuğunda dolaşmıyor, derinliğine çekiliyorlardı. Bu durum, yıldızların, öleni anlamaya çalıştıklarını gösteriyordu. Hiçbir canlı, yıldızlar kadar anlayamıyordu ölümün künyesini, sırrını. Damarlanmış kuru elini alnına bastırdı. Belli etmeden, içli içli ağlamaya başladı. Ağladığı zaman anladığını, anlayınca da korkmadığını düşündü. Anşa'sız bir yaşama mı dönmüştü şimdi? Boşalan mezara Anşa mı girecekti şimdi? Nefesi kesildi, kulakları zonkladı, yüreğinin zınk diye durduğunu ve göğsünden kasığına doğru kaydığını sandı. O anda hiçbir şey gibi iyiliğin de kalıcı olmadığını anladı. Gözlerini kapadı, yaklaşan ayakseslerini dinledi.

"Çok şükür, Anşa'ya bir şey olmamış," dedi Gülnaz.

Anşa'yı Gülnaz'ın yanında görünce sevincinden şaşkınlaştı, dilini yuttu Cebeli. Diz çöktü, Cebeli'nin alnından öptü Anşa:

"Şükür kavuşturana," diye mırıldandı tatlı tatlı.

"Seni öldü sandım. O kadın ne yaptı sana Anşa?"

"Bir şey yapmadı. O kadın bana oldum olası iyi davrandı hep. Ay buluta girdi. Ortalık kararda. Kadın bağırdı çağırdı. Hortlakları gördüğünü sandım. Korktum, kestane ağacının bereketine

sığındım." Cebeli'ye yalan söylememek için, bayıldım demekten kaçınmıştı. Evlendiğinden bu yana hiç yalan söylememişti Cebeli'ye. Onu sevmiş, bu sevginin, doğurganlık nişanesi olarak gönlünde bir saray şeklini aldığına inanmıştı. Söyleyeceği her yalan, bu sarayın temelinden bir taşın çekilmesi demekti.

Kadınlar, Cebeli'nin tüm ölüleri kabrinden kaçıracak derecede dayanılmaz bir koku yaymasından rahatsız olmaya başlamışlardı. Bu kokunun, daha önce delikten dışarı çıkmadığı, toprak tarafından emildiği açıktı.

Satı'nın söylediklerine uyarak mezardan tüm eşyaları çıkardılar. Açtıkları kesimi, eskisi gibi kapattılar. Yatak, yorgan ve diğer eşyaları, daha sonra gelip almak üzere, mezardan uzaklaştırdılar. Kollarından tutup güç bela ayağa kaldırdılar Cebeli'yi.

"O köşede bir eşek var, getirsek de eşeğe bindirsek."

"Olmaz," dedi Anşa. "Köse Celal'ın madene sattığı eşektir o. İşe yaramaz bir maden eşeği yattığı yerden kalkmaz. Kalksa da düşer hemen. Cebeli'yi eve kadar yürütsek iyi olur, açılır biraz."

"Doğru," diye onayladı Cebeli. "Mezardan çıktıktan sonra hiçbir hayvana binmem. Hayvan hep sırtındaki yükten ne zaman kurtulacağını düşünür. Büyük bir düşüncedir bu. Ben bu düşüncenin sırtına binmem."

Gülnaz, Cebeli'nin bu sözüne rağmen yine de bir yük hayvanına ihtiyacının olduğunu düşündü.

"O zaman yürümeye gayret et."

"Mezardan çıktım, ölümün sırrına erdim, gençleştim, yürürüm."

Kadınların desteğiyle ayağa kalktı. Yıldız alacasında görünmeyen gölgesine baktı. Ayağa kalkmanın, yürümenin hiçbir anlamı yoktu. Tükenişin son sınırında ya da öldükten sonra, ayağa kalkmanın, yürümenin bir anlamı olabilirdi belki.

"Kollarımı bırakın, bana destek olmayın."

Kollarını bıraktılar. Anşa elinden tuttu.

"Karanlıktır, ayağın taşa takılır düşersin. Elini tutmam lazım."

Yıldız mahşerinin altında, ömrü boyunca hiçbir ciddi işe soyunmamış, hiçbir canlıya ve ağaca zarar vermemiş, bundan dolayı da varlık nedenini yitirmiş bir insan olarak hayal etti kendini. Cesur ve sarsak adımlarla yürümeye başladı. Kadınlar, hayret ve şaşkınlıkla karşıladılar Cebeli'nin yürüyüşünü.

"Gururumdan kurtuldum, çok şükür. Hesabımdan kurtuldum. Toprakta kıvıl kıvıl kaynayan böceklerin, solucanların ruhunda gezindim, tembelliğimden kurtuldum. Artık bundan sonra kimse beni yıkamasın; ekmeği getirmesin ayağıma, ben giderim ekmeğin ayağına."

Gülnaz Kadın, Cebeli'nin kararlılığını anlamak için:

"Yaşlısın herif, büyük konuşma," diye çıkıştı. "Mezarda da iyice mıncığın çıktı."

Kendini, eskisinden çok daha genç hissetmesine rağmen; hak verdi Gülnaz'a. Durdu, yeniden doğmuş olmanın sevinciyle ağaçları dinledi. Ağaçlar, kendi köklerine dayanarak dal budak salıyor, yaşamı, yarattıkları milyarlarca yeşil gözenekleriyle soluyorlardı. Kökleri, yaprakları, fısıltıları ve yaşam hikâyeleriyle birlikte, derin derin soludu ağaçları. Mezarlığı geçip düz yola koyulduklarında:

"Yenilendim, gençleştim sayenizde," diye mırıldandı.

AKLIMA HİZMET ETTİM
KARANLIK ERİDİ

Ha sevdasız yürek ha boş çarık.

Yaklaşmakta olan ecelin ve güç tüketen çaresiz vuruşların ağırlaştırdığı manilayı, yüreğinin ateşine doğru çekti; külçeleşen ve gövdesinden ayrı düşen kollarını kaldırmaya çabalarken aklını, ölüm korkusunun yarattığı duygu kamaşmasından, Neşat'ın can çekiştiği âna kaydırdı. İnsanüstü bir güçle manilayı kaldırdı, genişlettiği oyuğun dibine güm diye bindirdi. Çekti, bir daha kaldırdı, öncekinin iki katı bir güçle yeniden bindirdi. Tükeniş sınırına dayanan son soluğunu kullanıyordu. Üçüncü kez kaldırdı manilayı, inanılmaz, helezonik bir güçle bindirdi. Bindirmesiyle de kafası indi ve kafaya yukarıdan nar büyüklüğünde bir mercimek taşı düştü. Kaldıramadı kafayı. Zaman, mekânını yitirerek daraldı; karanlık, hızla dönen lağım burgusuna, hava ise karaya vurmuş balık nefesine dönüştü. Çabalar tükenmiş, göğüs kafeslerini ve ciğerleri morartan simsiyah bir ölüm sessizliği çökmüştü ayağa. Bir yerlerden, ölüm kâbusunu andıran bir ses geliyordu.

Recep'in son vuruşları, Macar Bela ile Harun'u, oydukları oyuktan çıkarmış, kandil ışığıyla birlikte, vuruşların olduğu noktaya getirmişti. Bakışlarını, vuruş seslerinin geldiği yere diken Bela, taşın oynadığını, çevresindeki toprağın aşağılara doğru aktığını görünce

"Başardılar!" diye bağırdı. "Deldiler karanlığı!"

Vuruşun durması üzerine, kandili hemen Harun'a verdi Bela. Kazmayla taşın çevresini oymaya koyuldu. Güçlü darbeler indiriyor, arada bir:

"Bekleyin, geldik!" diye bağırıyordu.

Taş yerinden oynadı, çevresindeki molozlarla birlikte dekovil hattına doğru yuvarlandı. Taşın çıktığı çukura baktı, bir şey göremedi. Bir ses, bir seda olur diye soluğunu kesti, dikkatlice dinledi. Kandili Harun'dan aldı. Baktı, yine bir şey göremedi. Bir kez daha bağırdı, cevap alamadı. Durumu, maden idaresine bildirmeyi akıl etti.

"Git, söyle çavuşlara, gelsinler," dedi.

Bir yerlerden bir ses ve sesten de ferahlatıcı bir nefes sızıyordu. Rüya gördüğünü sanıyordu Recep. Kanayan kafasını hafif kaldırdı. Evet, hava geliyordu bir yerlerden. Karanlığı, kanı ve taşları canlandıran bir hava. Manilanın sağ avcunda olduğunu fark etti. Sol böğrünün üzerine yattı, güç toplayarak taşın çıktığı yere vurdu. Ufak taşlarla karışık, yumuşak toprağa gömüldü manila. Hayret, taş yerinde yoktu. Şaştı. Ocağın Arabı mı almıştı yoksa? Taşı kırdığını sandı. İkinci bir vuruş için manilayı çektiğinde, güçlü bir hava akımıyla karşılaştı. Ciğerlerine dolan taze havanın gücüyle tiz bir sevinç çığlığı attı.

"Deldim, deldim!"

Aynı anda, deliğin öbür ucundan geldi aynı ses. Sesin değişime uğrayarak delikte yankılandığını sandı Recep. Manilayı peş peşe, çıldırmışçasına vurmaya koyuldu. Kısa zamanda, bir yumruğun sığabileceği kadar hava deliği açıldı ve delikte, kandil ışığıyla birlikte Macar Bela'nın sakallı, yarı karanlık yüzü belirdi. Recep, ışığı ve yüz parçalarını, Ocağın Arabı'na yorup, korkuyla geri çekilirken Ocağın Arabı da az sonra gelecek olan çavuşlardan zılgıt ve ceza yememek için göçük yerini sessizce terk etti.

Büyülenmiş, uhrevi duygularla oyuktan çıkıp arkadaşlarına yaklaştı Recep.

"Haydi kalkın, Ocağın Arabı sonunda geldi; geldi de kurtardı bizi!"

Sesteki, tarifsiz sevinç, Ocağın Arabı'nın bu kadar çabadan sonra gelmiş olmasına içerlenişin titrek gölgesi altında kalmıştı. Buna rağmen sevinç, Yusuf'la Mikâil'i canlandırdı. Recep, ölümü

yenmiş olmanın sevinciyle diz çöküp Neşat'ın kalbini dinledi, 'Çok şükür,' diye iç geçirdi, bacaklarını postanın altından çıkardı, kucaklayıp hava deliğine soktu, sırtüstü yatırdı. Karanlık, canlanan ölülerin sesleriyle şenlenmişti.

"Ne dedin Recep?" diye meraklandı Mikâil. "Ocağın Arabı mı kurtardı bizi?"

"Ocağın Arabı'nı gördüm, ışık içinde geldi, deldiğim yerin dibini deldi gitti."

Kara yüzlü ümmet yığınının arasında gizlice dolaşan, günahsızları göçükten kurtaran, kaytarık uykucuları ise okkalı bir şamarla uyaran Ocağın Arabı, yüzünü, merhametiyle birlikte çoğaltarak karanlığı bir anda işgal etti. Kaymakta olan kömür blokları, kayaçlar, sızan sular, gazlar, açık ve gizli sesler, tehdit olmaktan çıktı.

"Oh Allah'ım, Ocağın Arabı'na şükür," diye mırıldandı Yusuf. "Sana da şükür Allah'ım, gönderdiğin Ocağın Arabı'na şükür, temiz havaya şükür."

Nasuh'tan ses çıkmayınca Neşat'ı hava deliğinde bırakıp el yordamıyla Nasuh'u buldu. "Nasuh kalk," diye dürttü. Tepki vermeyince, telaşla çöktü, kalbini dinledi. Korktu, bir daha dinledi.

"Yusuf, hele çabuk kulağını daya!"

"Bir şey mi oldu Recep?"

"Hele eğil, yüreğini dinle Nasuh'un."

Nasuh'un ölmüş olabileceğinden korktu Yusuf. Şimdiye kadar onu anımsamadığı için lanet okudu kendine. Anlamını, varlık nedenini ve acıma duygusunu yitirdiğini, hiçleştiğini sandı. Ölüme alışmış, bin yıllık ölü gibi eğildi, kalbine dayadı kulağını. Duymak istediği sesi ararken kendi kalbinin sesiyle karşılaştı. Korktu, geri çekildi. Yüzleri karanlıkta çoğalan Ocağın Arabı'nı aradı. Anasının anımsayamadığı yüzüyle karşılaştı.

"Ana, Nasuh ölmüş ana," diye ağlayıp yanağına dokundu Nasuh'un. "Ölmüş, bize haber vermeden ölmüş. Nasuh ölmüş!"

"Ölmüş mü?" diye mırıldanırken, titreyip sinildeyen kara bir köpek yavrusu gibi Nasuh'a sokuldu Mikâil. "Neşat da mı öldü yoksa?"

"Ağzınızı hayra açın," dedi Recep. Yoklamak için yanına gitti Neşat'ın.

"Ocağın Arabı, bizi kurtardı Recep," diye ağlıyordu Mikâil. "Yıkıntıyı deldi, havayı getirdi, bizi kurtardı, söyle Nasuh'u da kurtarsın."

"Merak etmeyin, yardım eder, kurtarırım şimdi," diyecekti, vazgeçti Recep. Sağ eliyle Neşat'ın kafasını kaldırdı. "Neşat kalk Neşat, kalk bir yudum su al."

Gözkapaklarını usulca araladı Neşat. Kurtarıldıklarını, göçüğün dışına, galeriye çıkarıldıklarını sandı.

"Herkes kurtuldu mu Recep?"

"Merak etme, kurtulduk. Mübarek Arab'ın açtığı delikten temiz hava geldi, ölüm uzaklaştı."

Amcalarının ağlayışlarına, iç çekişlerine kulak verdi. Güçlerini ve umutlarını yitirmişlerdi. Kurtuldukları halde neden ağlıyorlardı? Yıkıntıdan ocağa hava deliği açan, herkesi kurtaran Ocağın Arabı neredeydi? Su mu bitmişti yoksa? Kimse kurtarmaya gelmiyor muydu?

"Kurtarma ekibi bizi unuttu mu Recep?"

Recep, toprak testiden birkaç yudum su verdi Neşat'a. İlk yudumda, babasının suyu ferahlatan büyük iyiliğini anımsadı Neşat. Mezara girmeseydi su testisini, öksüre öksüre getirip o verecekti kendisine. Boynundaki çift muskaya dokundu. Yanı başında hissetti anasını. Harun neredeydi acaba, sağ mıydı? Recep, çökmesinden korktuğu için kazdığı hava deliğinden çıkardı delikanlıyı. Gücünün bilincindeymişçesine hareket ediyor, kurtarma ekibinin gecikmesini önemsemiyordu pek.

"Sen rahat ol Neşat. Kurtarma ekibi gelmese de ben bu deliği genişletir, hepinizi çıkarır, rahatlatırım."

Delikten çıkmış, ferahlamış gibi sevindi Neşat.

"Ölüm uzaklaştı mı?"

"Korkma Neşat. Korkarsan ölüm yaklaşır sana. Bak göçük oldu. Korksaydık ölürdük."

Nasuh'un başucunda kanayarak büyüyen acıya doğru yaklaştı Neşat. Amcalarına dokundu elleriyle.

"Nasuh Emmi ölmüş mü?"

Cevap alamadı. Direğin dibinde, sırtüstü yatan Nasuh'a dokundu elleriyle. Anılarına dokunmuş gibi oldu. Yüzünü, yüzüne yaklaştırdı. Bir damla gözyaşı düştü, ölünün parçalanmış imgeler ve algı krizinden oluşan ve sağ gözünün bebeğinde donup kalan son ışıltıya. Ve birden, "Ölmüş," diye hıçkırdı. "Babam çok severdi Nasuh Emmi'yi."

Hıçkırık karanlığı, karanlık ise ölüsünü ve sağır gücünü iyice hissettirdi. Ağlayan kardeşler sustu. Nefesinin daraldığı hissetti Mikâil.

"Açılan gedik kapandı mı Recep?"

"Korkma Mikâil, Arab'ın açtığı gedik kapanmaz. Kapanırsa gelir, daha genişini açar."

"Ne oldu, delikte çöküntü mü oldu?" dedi Yusuf.

"Böyle konuşup göçüğe arka vermeyin," diye çıkıştı Recep. "Çöküntü möküntü yok. Delik açık. Ayakta hava var. Herkes canlandı. Bir şey olursa zaten yardım eder, rahatlatırım."

"Korkmayın," diye destekledi Neşat. "Delik kapansa ilkin Recep'in haberi olur."

Neşat'ın bir yerlere tutunmak isteyen sesine tutundu Recep. Zehra ile Kumru'nun hayat karşısındaki dik duruşları, cesaretleri Neşat'a da geçmişti. O sadece cinlerden korkuyordu. Başkalarından değil de her cesur insan gibi kendinden korktuğunu anımsadı Recep o an. Çatırtılar, kağşayarak kaymalar duydu. Ayak, giderek daralıyordu. Beklemek, ölüm demekti. Göçükte oyduğu yere girdi. İki büyük taşın arasından gelen hava deliğine doğru uzattı kolunu. Burasını biraz daha genişletmek ve tek tek çıkmak gerekiyordu bu mezardan.

Havanın geldiği kara deliğe soktu manilasını. Ölümden kıl payı kurtulduğuna inandığından olsa gerek, madende çalışmama isteği uyanmıştı içinde. "Maden, insanın insana en çok ihtiyaç duyduğu bir yer olmasaydı, yardım edip rahatlatmanın en iyi

yeri olmasaydı çoktan firar etmiştim," diye iç geçirdi. Manilanın, yumuşacık bir toprağa değil de Nasuh'un cesedine, hep kendini düşünen, yarınından korkan, her şeyi merak eden, sorular soran, hiçbirisine cevap alamayan, yalnızlaşan bir cesede saplandığını sandı. Ürpererek çekti manilayı. Nasuh'un iki gün önce söyledikleri çınladı kulaklarında: "Her insanın bir kazması var. İnsan o kazma demirinin içinde yaşar. Kazma çok çalışınca demir ısınır, insan ölür." Manilaya dokundu, ısınmamıştı.

Bağrını çöküntüye yedirerek süründü gıdım gıdım. Hava, galerinin nefes darlığını yüklenerek geliyordu, iki büyük taşın arasından. Genişletmeye kalkışması halinde, deliğin kapanacağından korktu. Hava girişini engellememek için gedikten çıktı.

"Biraz beklesek iyi olur."

Recep, matem karanlığı içinde kendisini çoğaltarak geri veren yaşam sevincini hissedince ölüyü düşündü. Ölü, bekliyordu. Daralan mekânı, acılı iç çekişleri ve çok sesli korkuları kefen gibi sarınmış, şişmiş, deniz menekşesi renginde belirivermişti ölü. Kazmaların ucunda, çarıkların içinde, su damlalarında ve çürümüş yumurta kokusunda bekliyordu ölü. Kendini anlama zahmetinden uzak durduğu ve hayatında hiç sevdalanmadığı için ölmüştü ölü. Sevdasız yürek, boş çarığa benzerdi; yürümezdi; ayağın sıcaklığını, terini, yağını almadığı için kurur, sertleşirdi. Ağlarken garip sesler çıkaran şu Mikâil'in bile yüreğinde bir sevgili vardı. O sevgili sayesinde Mikâil, kısa saplı kazmasıyla ince damarları parçalıyor, düşürdüğü her kömürün sesinden anlıyordu. Yine de bu üç kardeşin içinde en iyisi Yusuf'tu. Bilmez. Merak eder. Sormaz. Kadınlar, Yusuf'u severler. Yusuf dokunmaz. Şart olursa güler. Yusuf kadınların peşinden gitmez. Edepsiz, alçak bir adam değil. Kadın gelirse Yusuf kaçmaz. Mecburiyetinden utanır. Hiçbir kadın, Yusuf'a içini açmaz. Yusuf'un yüzü sac ekmeği kadar sıcak da olsa kadın Yusuf'a kaldırmaz eteğini. İnsanların çoğu kurttur. Kadının bızır kokusunu dünyanın öbür ucundan alır. Dünyanın öbür ucunda da olsa kara çarşaflı kadını, kara gecede, kara tarlada görür. Yardıma gitmez, yalamaya, hoplatmaya gider. Osman Emmi haklıdır. İnsan çok düştü. Bu kadar düşmenin lüzumu yoktu. İçimizde en güzel

insan Neşat'tır. Korkar. Boşuna korkmaz. Neşat'ın korkusu, insanları ölümden kurtarır. Bu ocakta hepimiz ölseydik en son Neşat ölürdü.

"Bekleme Recep," diye mırıldandı Yusuf. "Deliğe doğru bağır. Belki duyarlar sesimizi."

Recep, gediğe girdi hemen. "Kurtarın bizi!" diye bağırmak üzereyken sustu. Memduh Çavuş'un kurtaracağı bir şey yoktu. Delik açılmış, hava gelmişti. "Kimse yok mu orda?" diye seslenmeye başladı aralıklarla.

Bahriyenin acemi erlerinden oluşan, bir mangalık kurtarma ekibi, Mesut Çavuş'un sorumluluğu altında, sabahleyin göçük yerine geldi. Ekipte Harun yoktu. Memduh Çavuş, göçük yerinde izin almadan kaldığı için delikanlıyı nezarete attırmış, iki haftalık yevmiyesini de kesmişti. Göçüğün olduğu ocak, kalın damarlı, bereketli bir ocaktı. Arka arkaya iki boş vagon geldi. Yıkıntı, gemici fenerleriyle aydınlandı. Kürekler işlemeye başlamadan önce Erzurumlu Arif:

"Hele susun, ses var," diye uyardı.

Bakışlar, göçüğü taramaya başladı. Mesut Çavuş'un çenesinin altında, merak ve korkudan küçülen Dübeş Ahmet:

"Ses burdan geldi," diye fenerini yukarı kaldırdı. "Aha, burda delik var!"

Erler, deliğin önünde toplandı. Delik, derdini gösterdi.

"Göçükzedenin yüzünü gördüm!" diye bağırdı Sıddık.

"Ses ver kardeş!"

Yıkıntının öte yakası hareketlendi. Samsunlu Tayyar'ın seslenişini, Recep'in delikten gelen sesi izleyince:

"Sen büyüksün güzel Allah'ım," diye mırıldandı Mesut Çavuş. Erlerin lamba ışığında meraktan büyüyen gözlerini, kulaklarını geçip deliğe doğru yaklaştı. "Harun'un dediği doğru. Ölmemişler. Bu dar günde gösterin gücünüzü uşaklar, kurtarın kardeşlerinizi."

Yıkıntının ötesinden gelen ses, bahriye neferlerinin acıma duygusunu, kurtarma gücüne dönüştürdü. Mesut Çavuş, ekibin işe hızlı girmesi için:

"Farzedin ki özbeöz kardeşleriniz kalmış göçüğün altında," diye ekledi.

Mavi deniz sislerinden toprağın derinliğine inmiş olmanın şaşkınlığıyla küreklere verdiler tüm güçlerini. Küfeler, vagonlar doldu boşandı. Ağır taşlar bir kenara çekildi. Boşalan yerler, yeni bir göçük tehlikesine karşı direklerle tahkim edildi.

"Delikten gelen sesleri dinleyin," diye çıkıştı Recep. "Geldiler. Bu ocağın çalışması lazım. Bu ocağı unutmazlar. Bu ocakta bereketli damar var. Vurduğum her kazma, yarım küfelik kömürü, önümdeki sallamaya döker."

"Bu sesler içinde Harun'un sesi de var," dedi, Neşat.

"Kim bilir, Harun belki de göçüğün altında kaldı."

"Ağzını hayra aç Yusuf," diye uyardı Recep. "İyi şeyler düşün ki iyi şeyler olsun."

"Ben Harun'u babam kadar tanırım. Harun, kolay kolay ölmez."

Recep, Neşat'ın bu sözü üzerine Harun'un ölmediğine inandı. Güvercin kadar mübarek bir delikanlıydı Neşat. Dik dik bakar, gerçeği söylerdi çocuk gibi. Bütün çocuklar, gerçeği söylerdi. Ama gerçek onları dinlemez, onlara uymazdı.

Bahriye neferlerinin göçüğü kaldırma ânında, büyük taşlar oynadı delik, kağşayıp inen postayla kapandı. Recep, manilasına sarıldı yeniden. Kazdığı oyuğa girince yarı yarıya çöküp dolmuş olduğunu anladı. Manilayla vurmaya başladı. Bahriyeliler, vuruş sesinin ilettiği yaşam isteğini çok daha büyük bir gayretle karşıladılar. Göçüğü, sesin geldiği yerden kaldırmaya koyuldular.

Recep, vuruşlarına ara verip bekledi. Açılan ilk çatlaktan, lamba ışığının sızdığını görünce gülümsedi. Sesler daha bir belirginleşti, ışık büyüdü. Kazazedeler, bakışlarını mucize sevinciyle ışıkta birleştirdiler. Yanı başlarındaki ölüyü unutturan bir sevinçle gülümsüyorlardı. Neşat, ışığın ve sesin, Recep'in kazdığı yerden gelmiş olmasını, onun, cinleri bile yenebilecek büyük gücüne bağladı.

"Işık, Recep'in kazdığı oyuğun dibinden çıktı," diye mırıldandı.

"Karanlık, Recep'i yutmuştu," dedi Mikâil. "Kazmaya sarıldı, kaza kaza karanlığı yuttu."

Recep'in hoşuna gitti bu sözler. Kazma kürek seslerini dinlerken:

"Ahd edersem karanlığı delerim, dibinden ışık çıkar. Bakın, göçüğün öte yüzünde ışık var." Hayaller, sızan ışığa üşüştü. "Ahd etmeseydim ışık, o delikten gelip gözlerimize dolmazdı."

Recep'in kazdığı kovuğun dibindeki ışık iyice büyüdü. Bahriye erlerinden Hayrettin'in yüzü görününce sevincinden herkes birbirine sarıldı. Yüzü, diğer yüzler izledi. Yüzler yüzlere yaklaştı. Sorular, moral vermeler, geçmiş olsun dilekleri ve açılan delikten tas tas su sunmalar... Kısa bir zaman sonra, bir insanın kolayca geçebileceği kadar bir gedik açıldı. Mesut Çavuş, önce mahsur kalanların çıkmasını istedi. İlkin Neşat çıktı, onu diğerleri izledi. Ölüyü çıkarmak için, gedikten ayağa üç bahriye neferi girdi. İlk girenin elinde bir lamba vardı. Hiç beklemeden ölüyü ocaktan çıkarıp mahsur kalanlarla birlikte baca ağzına götürdüler.

Memduh Çavuş, yatakhanenin önünde bekleyen ölüyle kazazedelerin başucuna dikildi. Ölülere kanıksamışlığın biçimlendirdiği beylik bir üzüntüyle tepeden süzdü onları.

"Yusuf, sen cenazeyi bir katıra yükle köyüne götür," dedi. "Ertesi gün işinin başına dön. Siz de gidin, göçüğün kaldırılmasına yardım edin, ocağınızın bir an evvel işlemesi lazım, bahriyenin acilen kömüre ihtiyacı var."

Neşat, Memduh Çavuş'un, "Geçmiş olsun," dememesini, kendilerini yemeğe ve sonra da dinlenmeleri için köyleri Zonguldak'a göndermemesini şaşkınlık ve hayal kırıklığıyla karşıladı. Aç, susuz ve de uykusuz bir haldeyken gidip göçüğü mü kaldıracaklardı? Babası Hurşit'in bu adama niçin güvenmediğini şimdi daha iyi anlıyordu. Amcası Nasuh'un üzerine iki boş çuval atmışlardı. Çuvalın altından çıkan çarıklı ayakları, yan yana gömülen iki kardeşin baştaşlarına benzetti. Damla damla gözyaşları sızdı yanaklarına. Gözkapaklarını kaldırıp çatılmış kaşlarının altından Memduh Çavuş'a yöneltti hıncını:

"Ben çalışmam," diye çıkıştı. "Açım, uykusuzum. Göçüğü başkaları kaldırsın."

Delikanlının suskunluğundan yüzüne taşan galeyanı ihtiyatla karşıladı Memduh Çavuş. Ölünün çarıklı ayaklarına bakarken kurtulanların susuşlarındaki dili anlamaya çalıştı. Dildeki dolaysız yalın hesabı ve ışıltıyı ânında sezinledi.

"Mırt mırt etme Neşat," diye celallendi. "Ben karnınızı doyurmayın, uyumayın demedim. Gidin karnınızı doyurun, öğlene kadar uyuyun. Kalkar kalkmaz da göçüğü kaldırma işine katılın. O göçüğün kaldırılması üç günü alır.

"Sağ ol Memduh Çavuş, Allah razı olsun," dedi Recep. "Yardım edip rahatlattın bizi. Sen merak etme, lüzum ederse uyumam, gider, kısa zamanda kaldırırım o göçüğü, bahriyeyi rahatlatırım."

Çavuş, Recep'in, en küçük bir iyiliğe karşı içinde beslediği derin gönül borcundan, için için yanan o sevimli mıdaradan etkilendi.

"Git sen de uyu Recep. Helal ekmeğini ye, istirahatına bak. Ben seni tanırım. Şimdiye kadar söktüğün bir tek kömür parçasının bile senden şikâyetçi olmadığını iyi bilirim ben. Bu delikanlıya da biraz akıl ver, langır langır konuşmasın, hayat kuyusuna ipsiz inilmez."

Neşat, Memduh Çavuş'un hasmane çıkışını ve sırtını dönüp gidişini, duvarın dibine çömelerek tiksintiyle seyrederken amcası Nasuh'u cinlerin boğduğunu aklından geçirdi. Demek ki mahsur kaldıkları daracık ocakta cinler vardı ve havayı emip azaltan da onlardı. Çöküntünün altından çıkmış ama ondan daha büyük bir çöküntünün altında olduğu duygusundan kurtulamamıştı. Ezilmiş, minnacık bir çiçek, sağlam kalmış kökünün üzerinde, yeniden canlanarak ezildiği yerlerden sürgün veren ve büyük çöküntünün bir çatlağından tomurcuklarıyla çıkan bir çiçek canlandı hayalinde. Amcası Nasuh'un firar ettiğini düşündü. Ayağa kalktı. Havzadan firarın en kolay gerçekleşebileceği yollara baktı.

HER MEZAR ALLAH'IN BİR SIRRIDIR

Allah'a karşı işlenen en büyük günah:
Onu anlamaya, çalışmak.

Ay, ufuk çizgisini aydınlattı, kendi aydınlığına battı. Deniz kararardı, dağlar tilki divanına durdu. Ocağın hava bendinde nöbetçi gibi dikilen kapıcı çocuk, gözkapaklarını kapayarak karanlıktan koptu; aklının duygu rahminden doğan, yalın yüzlü, iri gözlü, hayali çocuklarla mırıl mırıl konuşmaya başladı. On dört maden kazasının köylerinden, muhtar ve zaptiye zoruyla gönderilen, yer altının siyah, mükellef gücü, Sultan Abdülaziz'in intiharını konuştu. Padişah Efendimiz, bileklerini kesti. Hayır, öldürüldü. Hayır, öldürülmedi; tomalaç gözlü bir kadın, süslendi, tavus sıfat giyindi geldi; pehlivan sultan, kollarını açtı, kadını dolamaya aldı, feleğin dokuzuncu katına çıkardı indirdi; gamı gussası açıldı; kalbi durdu.

Sırtını kayaya yasladı Macar Bela. Yenildiğini, yaşlandığını, ülkesine bile gidecek mecali kalmadığını hissetti bir kez daha. Geçmişini anımsadı; tüm yeteneklerini, yıkıcılığı yüceltme yeteneğinin basit bir parçası haline getiren çılgın geçmişini... Dev dalgaların kamçıladığı kadim kayalar ve bu kayalara benzer düşünceler canlandı kafasında; köklerini, uğruna ölebileceği duygulara dallandıran düşünceler... Kafkasya Kartalı Şamil yenilmiş, yüz bin kurşunluk direnişini, ilk kurşununa kurban eden büyük insanlar gibi sessiz sedasız çekip gitmişti. Yer altından yer üstüne vuran kömür katmanlarının parçalanışlarına kulak verdi. Geçmişinin, araya zaman girdikçe büyüdüğünü, kendisinin ise farkında olmadan o büyümeyle birlikte küçüldüğünü düşündü. Kumru'nun yüzü canlandı

gözlerinin önünde. Ölümden korkmaya ve eski amaçlarını, kendi varlığına feda edebilecek derecede yaşama bağlanmaya başladığını hissetti birden. Kumru'yu görmek için, ölüyü götürmek üzere olan Yusuf'la birlikte Zonguldak'a gitmeye karar verdi. Yükselen, kayaları döven dalgalara bakarken elini ışığın ve martı gübresinin döllediği minnacık mavi çiçeklere basıp doğruldu.

İnce, ılık bir yağmura yaslandı karanlık. Madenden sahile katırlarla kömür taşıyan bahriye erlerinin türküleri ıslandı. Oğriler köyünden askere alınıp dört yıl madende çalıştırılan nizamiye eri Korkak Besim, cehaletini aşan, şirret bir hayal gücüyle, nöbet cetvelinden firar etti. Onu Murç Memed, Taygeldi, Ballıklı Bekir, Yılancalı Hasan, Kocaömer, Boşnak Süleyman ve Bölükoğlu Ömer izledi. Maaş günü yaklaştığı için, Safranbolu'dan gelen ünlü eşkıyalar, köylerine dönecek olan madencilerin yolları üzerinde pusuya yattılar. İlk soyulan, mültezim İrsalanoğlu Musa'nın ambarından, madencilerin ekmek ihtiyacı için öğütülmek üzere, beş bin kilelik mısır satın alan Karamahmutzadelerin yazıcısı Ahmet'le, oğlu Alikuzu oldu. Soyulma vehmine kapıldı yollar. Karanlıkta çıngı gibi çoğalan kurtların gözleri, yollardan çekildi, yollara çevrildi.

Cebeli, rüyasında, Gürcistan'dan takalarla köle kadın getiren deniz korsanlarının, felekecileri; Sinop Mahpushanesi'nden kaçıp eşkıya olan mahkûmların da, kiracılarla küfecileri soyduklarını gördü. Uyandı, yere serili döşeğinin üzerinde oturdu. Sabaha kadar, her canlının yaşamaya çalıştığı ama hiçbirinin yaşamayı beceremediği bu âlemin ve bu âlemde şaşkınlıklarla akıl almaz rezaletler yaratan insanın üzerinde derin düşüncelere daldı. Kör düğüme dönüştüğünü, ferahlamadığını anlayınca kafasındaki dolaysız, yalın ve iyimser düşünceleri, diğerlerinden, özellikle de kendini kendi kıçına doğru devindiren, karmaşık düşüncelerden ayırdı. Sabahleyin, Anşa'nın bakır siniyle getirdiği yemekleri görünce, "Kursağım takatsizdir, yiyemem," diye mırıldandı; düşünce sistemini ve cevvaliyetini bozmadan, tilki oturuşundan bağdaş düzenine geçti, sofrayı kaşla göz arasında zebun etti. Anşa'nın yardımıyla kalktı, bakır lazımlığa işedi, yemek sonrası şekerlemeye yattı; horultulu bir uykuyla birlikte, dışarıdan gelen çocuk ve hayvan

seslerine karışarak masallaştı. Cebeli'nin en büyük sorunu, daldığı derin düşüncelerin içinden çıkamaması değil, dışarıdan duyulacak bir şekilde horlamasıydı. Tabii bu durum, kadınların huzursuz olmalarına, sık sık evin dışını yoklamalarına, bazen de iki hörgüçlü erkek deve gibi sesler çıkaran Cebeli'yi dürtüp kaldırmalarına yol açıyordu.

Satı'yla arası yeniden düzelmişti Cebeli'nin. Falcıyı artık eskisi gibi dinlerken bakışlarındaki ayartıcı büyüye, insanda kargaşa ve gelecek endişesi yaratan, cadımsı tılsıma odaklanmıyor, fal ânında söylediği güzel sözlerin, duyulmadık ilginç telkinlerin kaynaklarına inmeye çalışıyor ve bundan da nedenini kendisinin keşfedemediği, keşfetmek istemediği leziz bir tat alıyordu. Dünyada önemli olayların olduğu kesindi. Taş duvarlarla çevrili bir oda, mezar kadar zengin olamazdı. Cebeli, kendinden fena halde korktuğu ve bundan dolayı da ilerleyemeyeceğine, anlama ve dengeleme yeteneğini yitireceğine inandığı bir sabah Satı'yı çağırttı. Ona, artık daha fazla gizlenmek istemediğini, gizliliğin insanı çevresiyle birlikte çürüten bir illet olduğunu anlattı. Satı, Cebeli'nin buğday pasına evrilen benzine ve konuşurken dil sırtı yardımı ile ön damakta oluşan, "g", "k", "h" gibi sesleri kaybetmiş olmasına sevindi. "Sıçtım ağzına, insanlığından çıktı," diye iç geçirerek isteği kabul etti. Beyin, yarın sabah, oturma odasına çıkarılmasını emretti. Kumalara fikrini ve yapılması gerekenleri ayrıntılarıyla anlattı. Aynı günün gecesi, -ki Cebeli'nin mezardan çıkışının yirminci gecesiydi- üç kadın, iki kürekle birlikte mezarlığa geldi. Gökyüzü, yıldız mahşerini ayan etmiş, demir mavisine girmişti. Kadınlar, Hurşit'in genşemiş gövdesini mezarından çıkarıp Cebeli'den boşalan mezara yerleştirdiler. Cebeli'nin başının yerine, içinde üç nazar boncuğunun bulunduğu bir kuş yuvası koydular. Hurşit'in mezarını toprakla doldurdular. Cebeli'nin mezarını ise eski haline getirdiler. Mezarlığı terk ederlerken:

"Rahmetli çok fakirdi," diye mırıldandı Falcı. "Paraya ihtiyacı yoktu."

Cebeli'yi sabahleyin oturma odasında ilk gören Kumru oldu. Felç ânını yaşıyormuş gibi çarpıldı. Alt dudağı titredi, yüzündeki

kan, şakaklarına doğru çekildi, zonklayışa dönüştü. Hurşit'i sormak üzereyken dili tutuldu. Düşmemek için çömeldi. Anşa, Kumru'nun hassas yanını, yarasını duyumsayarak çömeldi, gözlerinin içine baktı.

"Korkma Kumru," dedi. "Cebeli değişmedi. Ben sordum, Hurşit'ten haberi yok. Hurşit Allah'ın rahmetine kavuştu, geri gelmez."

Hiçbir şey söylemeden, dehşet ve gözyaşı anaforu içinde kalkıp gitti Kumru. Gidişten bir zaman sonra Recep'in anası geldi. Gelmesiyle çığlık atıp kaçması bir oldu. Bu çılgınca kaçış, Cebeli'nin hortladığını bir anda yaydı Zonguldak'a. Otuzbir Osman'dan başka hiç kimse, Cebeli'yi görme cesaretini gösteremedi. Evlerden evlere laf taşımalar, tahminler, yorumlar, dedikodular, başını alıp yürüdü.

Öğleden sonra, Serdar Bey'in yeni evinin üst katında, imamın ve Zonguldak ileri gelenlerinin katıldığı bir toplantı düzenlendi. Serdar Bey'in sağ kolu Tahsin, söylentinin doğru olup olmadığının anlaşılması için imamın bizzat gidip durumu gözleriyle görmesini önerdi. Allah'ın işine karışıp bir felakete kurban gitmekten korkan imam, Cebeli'yi görmeden önce, karılarının çağrılmasını, onlardan geniş bilgi alınmasını Söyledi. Serdar Bey'in bu fikri desteklemesi üzerine, Sıvacı Durmuş'un karısı Zeynep, Cebeli'nin evine gönderildi. Kapıyı açan Gülnaz, çağrılma nedenini sezerek gitmeyeceklerini söyledi.

Kadınların gitmemeleri, kuşkuyu daha da derinleştirdi. Yorumlar yorumları, kuşkular kuşkuları doğurdu. Eve uzaktan bakanların sayısı çoğaldı. Kumaların davete uymaması üzerine, Serdar Bey, imamın gidip durumu öğrenmesini emretti. Bunun üzerine imam, yanına iki kişi alarak huyunu bilmediği korkularla Cebeli'nin evine gitti. Eve girmeden önce, beraberinde getirdiği iki kişiden birini, muhtemel bir felaket durumunu, millete haber vermesi için kapının önünde bıraktı. Kapıyı tıklattı. Salavat getirip sakalını sıvazladı. Kapıyı Anşa açtı, imamı görünce buyur etti içeri.

İmam, kerevette sırtüstü yatan Cebeli'ye yaklaştı. Osman az önce gitmişti. Beyin başındaki beyaz takkeyi ve alttan alta, gizli gizli konuşan, taşlaşmış yüzünü dikkatle inceledi. Gücünü korkudan alan titrek bir dille:

"Hoş geldin Cebeli Bey," dedi. "Cenab-ı Allah'ın hikmetine akıl ermez."

Sinek vızırtısı duymuşçasına kirpiklerini kıpırdattı Cebeli. Bilgisini varlığından önce hissettiren bir adam olduğu için sevmiyordu imamı, göz ucuyla sakalını süzdü. İmamın o anda, Allah'ın mucizesiyle doğrudan ilişki kurmuş olmanın gururunu ve sevabını yaşadığını düşündü. Kaşlarını çattı, derin derin iç çekti.

"Beni anlamaya mı geldin?" dedi.

"Estağfurullah Cebeli Bey, ne haddime..."

"Allah'a karşı işlenen en büyük günahın, onu anlamaya çalışmak olduğunu sen söylemedin mi bana?"

"Doğrudur, söyledim."

"O zaman rahat bırak beni. Bereketimde bir tutam zeytin yeşili kaldı, onu da sen karartma bari. Hiçbir şey söyleme. Tenha sözlere ihtiyacım yok. Tenhalaşmam lazım benim."

İmam, ölünün o an meleklerle konuştuğunu sanarak dilini tutmak zorunda kaldı. Kendisini bu denli din ulusu görmesine, adam yerine koymasına rağmen, başkalarının gözünde adam olmadığı düşüncesi, hafif gerilime sokmuştu imamı.

"Yanımda yöremde oturmayın," diye sürdürdü Cebeli. "Kararımı vermeden uzaklaşın benden. Ömrümde tam karar vermedim ben. Hep üçe parelendim. En küçük paremle verdim kararımı; öbür parelerimin birisi karşı çıktı, birisi de tarafsız kaldı. Her üçüne de hürmet ettim."

İmamın bakışları, Cebeli'nin az ötesinde duran ve katırların tırnaklarını kesmekte kullanılan, sapı kömür tozlarıyla kararmış, sunturaça kaydı. Münkir ile Nekir canlandı gözlerinin önünde. Cebeli'nin, yaklaşmakta olan ilahi bir gazabı haber verdiğini anladı. Adam, mezardan çıkmış, kendi duygularının künhüne varmıştı. Başkalarına acı vermekten büyük acı duyan böyle bir insanın uyarılarına ânında uymaktan başka yapacak bir şey yoktu. İçinden, "Bismillah," diyerek ayağa kalktı. Günahının kudretini sezmiş ve parlaklığını yitirmiş bir sakalla, ses seda vermeden dışarı attı kendini. Serdargilde dört gözle bekleyen korkulu meraklılara koştu.

İmamın anlattıkları, şaşkınlığı ve ilahi tecelli duygusunu iyice derinleştirdi. Efsun ışıltısı, mırıltı, zihin zorlaması, saçmalama, gün sayma, mezara girme, mezardan çıkma, insandan ruha, ruhtan insana dönüşme... Envai çeşit fikirler, tartışmalar, itirazlar ve onaylar sonucunda imam Ömer Efendi:

"Allah'ın himmetine, hayrına, delaletine akıl sır ermez," dedi. "Cebeli kırk gün mezarda kaldıktan sonra dirildi."

"Yattığı mezar boş mu şimdi?"

Serdar Beyin sorusunu, işaret parmağını yukarı kaldırarak:

"Hayır," diye karşıladı imam. "Cebeli'nin cesedi mezardadır. Benim evinde gördüğüm, Cebeli'nin ruhudur."

"Allah Allah, sen Cebeli'yi görmedin mi, imam efendi?"

"Gördüm. Sırüstü uzanmıştı yatağına. Bir şeyler söyledi bana, unuttum."

"O şimdi Cebeli'nin ruhu mu?"

"Gördüğüm Cebeli, kesinlikle Cebeli'nin ruhudur beyim. Ceset dirilmez, ruh dirilir. Bir insanın soyu sopu tertemizse, sevapların eminiyse, o insanın ruhu, ete kemiğe bürünür; aslına rücu eder, göze görünür. Cebeli, ölümden korkmadı, cesaretini Yaradanına ısmarladı. Bu, Yaradanın hoşuna gitti. Yaradan, yüceliğini gösterdi, Cebeli'yi mükafatlandırdı, aramıza gönderdi."

Gözkapaklarını indirdi, işaret parmağını şakağına dayadı Serdar Bey. Korkusu derinleşti. Korku içinde yaşıyordu zaten yıllardır. Korku ona, görünüm olarak farklı olmayan farklılıkları ânında fark etme gibi bir sezgi ve özgörü yeteneği kazandırmıştı. Kendisine ait olmayan her söze ve öze, yaşadığı ânın dışına çıkarak bakıyor, kuşkulanıyor, dıştalama eğilimi içine giriyor, nesneleri bile ruhlarından koparmadan kabul etmiyordu. Gördüğü her insanı, kuşku ve korku duvarının arkasında sorguya çekmekten olsa gerek, kıpırdayan her şeye bakıyor, her sesi dinliyordu.

"O zaman gidip bakmamız lazım," dedi. "Cebeli'nin cesedi mezarda mı, değil mi. Mezardaysa senin dediğin doğrudur. Değilse Cebeli'yi ölmeden gömdünüz, adam uyandı, kalktı, büyük cesaret gösterdi, mezardan çıktı."

Serdar Bey'in fikrine karşı çıkan olmayınca mezarı açıp bakma kararına varıldı. Serdar Bey'le İmam Ömer'in de içinde bulunduğu on kişilik bir ekip, mezarlığa doğru yola çıktı. Tepeden tırnağa korku kesilmişti herkes. Yaradanın işine karışmanın, onun ilahi mucizesinden kuşku duymanın bedeli ağır olabilirdi. İmam Ömer, Yaradanın muhtemel bir gazabını önlemek için, mezarlığa girmeden önce, on kişilik ekibe beş rekat namaz kıldırdı.

Mezar'ın üstü, olduğu gibi açıldı. Tüm dikkatler kefene ve kafaya yakın bir yerde, içinde nazar boncukları olan kuş yuvasına yöneldi. Doğrulanmış olmanın tarifsiz sevinciyle avuçlarını gökyüzüne açıp dua okudu İmam Ömer.

"Bu yuva da neyin nesidir imam efendi," dedi Serdar Bey.

İmanını vicdanının aynasında, beyaz bir güvercin şeklinde gördüğü için bahtiyardı imam efendi. Duasını bitirdi. Kendini, mürşit mertebesinde hayal ederek:

"O yuva, güvercin yuvasıdır. Boncuklara gelince, biri dilek, biri hacet, biri rahmet, biri de merhamet boncuğudur."

"Orda üç nazar boncuğu var, imam efendi," dedi Tahsin.

Sevincinden boncukların sayısına dikkat etmeyen imam:

"Bana ayan olan, harıl harıl zahirini arayan bir boncuk daha var," dedi. Kimsenin bir şey anlamadığını ama ağzından çıkan söze saygıyla secde ettiğini keyifle duyumsadı. "Asıl keramet, haşmet, hiddet, o boncuktadır."

"Hele bakın, bu kefenin içinde ceset var mı?"

"Aşırı şüphe, hepimizi günaha sokar," diye uyardı imam. "Şeytan aleyhillaneye uymayın."

Şaklabanlık damarı tutunca anasının kıçına parmak atan ve zemheride yakaladığı dişi kurdu, Kangal köpeğiyle çiftleştiren Mücrüm Mahmut, uyarıyı dikkate almadı. Bağrının üstüne yattı, mezara sarkarak sağ eliyle kefeni yokladı, ayakları fark eder etmez:

"İçinde ceset var," dedi.

Işık geçmez, tüy titremez, bir sessizlik çöktü mezarlığa. Allah'a karşı ortaklaşa planlanarak işlenmiş bir suçun yarattığı, kanayan bir sesle:

"Mezarı kapatın," dedi imam. Üst üste iki kez aksırdı. "Her mezar, Allah'ın bir sırrıdır. İyi etmedik. Allah günahımızı affetsin."

Serdar Bey, kefenin yırtılıp, cesedin yüzüne bakılmasını emredecekti. İmamın çıkışı üzerine, vazgeçti emretmekten. İmamın söylediği gibi, Cebeli "Ruhu yüce, damarı temiz," bir insan mıydı gerçekten? Suskun insanları süzdü. Cebeli'nin bir anda insanların gözünde büyüyüp kendisine rakip olmasından korktu. Hurşit'in mezarına baktı. Elini çabuk tutup bir an önce Kumru'ya sahip olmalıydı. Kastamonu ve Bolu havalisinde, böyle güzel, cazip bir kadın bulunamazdı. Toz hastalığının yıllarca öksürttüğü bir kocanın tütmeyen ocağında heba olup gitti ama güzelliğinden bir şey eksilmedi. Tahsin'le birlikte mezarlıktan çıkarken Şinasi'nin koşa koşa geldiğini gördü.

"Bir şey mi oldu acaba, bu adam koşmazdı hiç böyle."

"Ocaklarda mazarratlık mı çıktı yoksa?"

Şinasi soluk soluğa geldi, çevresine şöyle bir baktı, Serdar Bey'e sokuldu:

"Müjdemi isterim beyim, Bayram'ın barındığı yer belli oldu."

"Kulağıma söyle, nere?" diye heyecanlandı Serdar. Tüfeği ve tek gözüyle su üstünde yürüyen Bayram'ın sisli görüntüsü canlandı gözlerinin önünde.

"Kulağıma söyle," sözü zoruna gitti Tahsin'in. Şinasi, ağzını kulağına dayadı Serdar'ın. Kaşları çatıldı, benzi değişti beyin. Dönüp mezarlıkta kalan adamlara, talihsizliklerin dilenci ve dalkavuk derekesine düşürdüğü kafileye baktı. Adımlarını hızlandırdı.

"Sana haberi ulaştıran adam, zaptiyeye haber vermiş mi?"

"Vermemiş beyim, verseydi çoktan basarlardı."

"İyi," diyerek adımlarını iyice hızlandırdı Serdar Bey. "Bizim orayı en az on kişiyle basmamız lazım. Kör Bayram'ın mayasında tilkiye taş çıkartan ince bir kurnazlık var. Bu sefer kaçırırsak bir daha da kıstıramayız."

"Bayram'ın yanında kim var acaba? Kışlalı Topal Haydar'ın ona yardım ettiği doğru mu acaba? Yakup nerdedir?"

Deli Ahmet, Yalmanoğlu Ali, Çakır Hasan, Çoturoğlu Halil gibi tehlikeli eşkıyaların yüzleri canlandı gözlerinin önünde. Eşkıya tayfasıyla çatışacak şekilde hazırlanmak gerekiyordu.

"Zehra'dan başka kimse yok Bayram'ın yanında," dedi Şinasi. "Kışlalı Topal Haydar'ın Bayram'a yardım ettiğini söyleyenler var. Yalan mı, doğru mu bilmem. Yalnız şu var ki. Bayram'ın tüfeksiz olduğu kesin."

"İnanmayın," diye çıkıştı Serdar Bey. "O tüfeğini kimseye göstermez. İstese kör gözünün çukurunda, o çukurun kıvrımında gizler tüfeğini."

"İnşallah Yakup yoktur," dedi Tahsin. "Ölmüş dirilmiş bir insanın oğluna namlu doğrultmak doğru olmaz."

İtiraz çıkmadı. Serdar Bey kendi düşüncesinin içine girdi, gezindi, kayboldu, kendi düşüncesinin içinden çıktı. Kendisini tehlikede, çatışmaya hazırlanma krizinde, dirilen ölü korkusunda, yeni ocak açma projesinde buldu.

"Bana on beş silahlı adam toplayın. Hepsi bu gece hazır olsun. Devrekten Ali Osman'ı alın gelin. İyi nişancıdır. Amasra'dan Butur Sadullah'ın oğlu İzzeti getirin. Onun gözleri gün ışığında hiçbir şeyi görmez, kurşun geçirmez karanlıkta da her şeyi görür. Hacı Kadılı Kerem'i gönderin ona. Dar günün dostudur, alır gelir. İksinin de elinden kurtulmaz hiçbir şey. Benim ocaklarımda çalışan, kazmacı Bahattin'le İhsan'ı da alın gelin. Cumayanı'dan Uğurlu'nun Muhammet'le Kel Saim'i, Üzülmez'den de sağır Cevat'la Hasret Dayı'yı getirin."

"Redif Ahmet'le Tövbekârın Oğlu'nu da çağırmak lazım," dedi Tahsin. "On beş adama yetecek kadar tüfek bulmamız zor."

O anda, zaptiye kolunun kumandanı ve yakın arkadaşı Eşref'ten bir geceliğine dokuz tüfek alabileceğini düşündü Serdar Bey. Bunun sağlıklı bir yol olmadığını anladı sonra. Batum'dan takalarıyla zaman zaman silah getiren Fevzi Kaptan'ın oğulları Sıtkıcan'la Velican aklına geldi. Karşılıklı yükselen çınar ağaçlarının arasından geçerken:

"Tüfek işini bana bırakın," dedi. "Siz, Taceddin'le Mahmut'u

çağırın, atlarınıza binin, söylediğim adamları bulup getirin bana. Akşama kadar hazır olsun her şey. Kör Bayram'la yanındaki kahpenin bulunduğu yeri bu gece gizlice sarmamız lazım."

Tahsin, Serdar'ı, zaptiyeye haber vermeden, eşkıya tenkiline çıkaran asıl sebep üzerinde düşünürken:

"Duydunuz mu?" diye söze girdi Şinasi. "Göçük olmuş, Nasuh ölmüş."

"Neee, Nasuh mu ölmüş," diye heyecanlandı Tahsin. "Başka ölü yok mu?"

"Nasuh'un ölüsünü az evvel kardeşi Yusuf'la yaşlı bir adam getirdi katırla. Başka ölü yok. Yusuf'un dediğine göre, kurtarmaya gelenler geç gelmişler. Recep kurtarmış hepsini."

Serdar Bey, sıradan bir olaymış gibi, dinlemiyordu Şinasi'nin anlattıklarını. Yarın gece veya bu gece gerçekleştireceği baskının hazırlık görevlerini ve sonuçlarını düşünüyordu. Dibini ışığa kapayan yosun kokulu ormanları; tek gözlü, kocaman ayaklı zindan firarilerini; egemenliğini tehdit eden şer yuvalarını ve bu yuvaları izleyen, kuşatan, yok eden namluları; namluların ve üst üste yığılan leşlerin üzerinde, parçası olduğu havzanın üzerinde, egemenliğinin dışında kalan, kendine ait olmayan asli varlığın üzerinde yükselen, merkezileşen, kömürleşen egemenliğini düşünüyordu.

MADENKEŞİN KOYNUNDA MUSKA CEBİNDE SARIMSAK OLUR

Zahmete katlan ki Allah
kolaylık kapısını aralasın.

Mesut Çavuş, Memduh Çavuş'un emri üzerine, göçükten kurtulanları uyandırıp işbaşı yaptırmak için barakaya girdi. Ömürsüz, fosforlu direklerin arasında, çamuru ve karanlığı lambasıyla zorlaya zorlaya saatlerce dolaşmış; sese, ışığa ve körnefese defalarca girip çıkmış, yorulmuştu. Uyuyanları şöyle bir süzdü. Suç işlemeye hazırlanan kararsız bir insanın ruh haliyle:

"Kalkın uşaklar," dedi. "Altı saat oldu, işbaşı yapmanın zamanı geldi." Uyuyanların haddinden fazla yorgun olduklarını, kendisini duymadıklarını anladı. Yaklaştı, bastonunun ucuyla ilkin Recep'i, sonra onun hemen yanı başında uyuyan Neşat'la Mikâil'i dürttü. Recep, gözünü açar açmaz ayağa fırladı. Basınç çatlakları, papuçsuz, latasız çürük tahkimatlar, göçükler, sular ve sularda yüzen ölülerle dopdolu bir rüyadan uyanmıştı.

"Buyur Mesut Çavuş, bir emrin mi var?"

Çavuş, dikkatini, Recep'in, deriden dizlik kullanmadığı için lime lime süzülüp dizlerindeki kana yapışan şalvarından, gözbebeklerindeki itirazsız ışıltıya doğru kaydırdı. Işıltı, arkadaşlarını kurtarmış olmanın özgüveniyle, doğrudan ve berrak algılanma özelliklerini güçlendirmiş, ateşli bir özveriye dönüşmüştü.

"Memduh Çavuş'un size istirahatınız için verdiği altı saat doldu. Kalkın, hemen işbaşı yapın. Geciktiğinizi görürse Beşbeş Ali'den beter eder sizi."

Kir, pasak ve karasinek içinde ayağa kalktılar. Uykusuzluk ve yorgunluktan dolayı kafasını boynunun üzerinde güçlükle tutuyordu Neşat. Gözkapaklarını, göçük altında kalmışçasına, mecalsizce araladı, daralan nefeslere, bel veren bağlara ve piritin yavaş oksidasyonu ile tükenen oksijene bakar gibi baktı. Bakışlarını, Neşat'ın perişan bakışlarından, yamalı şalvarına, tahta zemin üzerinde kömür parçaları gibi duran çıplak ayaklarına, ekmek kırıntılarına ve kırıntılar arasında dolaşan karıncalara kaydırdı çavuş. Yitirdiği arkadaşlarının ruhlarında dolaşan bir karınca olarak hissetti kendini.

"Bak Neşat, sana Memduh Çavuş'un isteğini, emrini bildirecem, sakın üzülme."

Merak ve endişeyle canlandı Neşat. Mesut Çavuş'un, kadife huylu ses tonunun değişmiş olmasından korktu. Soluğunu Mesut Çavuş'ta durduran Recep, Neşat'ın yevmiyesinin kesildiğini sandı.

"Memduh Çavuş, senin küfeci Hüsnü'yle yer değiştirmeni söyledi. Bundan sonra Domuz Madeni'nin küfecisisin."

"Ben çalışmam orda," diye çıkıştı Neşat.

Sesteki ret ve uçurum ahlakından ürktü Mesut Çavuş. Düşüncesini, zor anların sağ yanağında yarattığı tiklere ve bu tikleri dikkatle seyreden çarpılmış gözlere yedirdi. İçten, doğal bir incelikle:

"Akıllı ol Neşat," dedi. "Mükellefiyet amelesi olduğunu unutuyorsun. Bana da hiç kulak vermiyorsun. Kulak ver biraz. Öğüdümle öğütlen. Memduh Çavuş, 'Bu uşak, haddini hududunu aştı,' dedi. 'Aşmadı,' diyemedim. 'Ocağını değiştirin,' dedi. 'Değiştirmesek,' diyemedim. Mecburum. O herif ol dedi mi oldurur."

"Sen şimdiye kadar hep bana konuştun Mesut Emmi. Hiç benim için konuşmadın. Ben çalışmam. Ben Recep'le çalışırım. Recep'ten ayrı çalışmam."

Delikanlının çelik ışıltısına çalan çıngar duruşu, gözlerini sık sık devirişi ve düşüncesinin dışına savruluşu, hassas, tehlikeli bir hava yaratmış, ortamı germişti.

"Mesut Emmi, Neşat'ın babası öldü," diye söze girdi Recep. El pençe divan durmuş, uysal, terbiyeli bir üslup tutturmuştu. "Neşat

babasız kaldı. Neşat'ın kardeşi Hızır da öldü. Şimdi ben olmasam Neşat cinlerden korkar."

"Emir emirdir Recep. Benim bir hükmüm yok. Neşat emre uymazsa, zincire vurur, deliğe tıkarlar. Yevmiyesini de keserler."

"Neşat emre uyar uymasına da..."

Recep'in benzindeki sarı, muhalif rengin gerçek mizacını anlamaya çalışan Mesut Çavuş, "Lafı uzatmayın uşşam," diye çıkıştı. "Birbirinize iş olun. Demir çarıkla yol yürünmez. Düğünde değilsiniz, madendesiniz, mükellefiyettesiniz. Buraya sevk edilen her amele bir bezir çırasıdır. Fitili ateşlendi mi yanacak. Yolu yok."

"Ben yanmam," diye diretmek üzereyken, aklına firar etmek geldi. Amcası Mikâil'in, "Aman Neşat, başımıza dert açma," dercesine baktığını hissedince:

"Tamam, Mesut Emmi, çalışacam," dedi.

Madenkeşin faziletini hatasına bakarak anlayan çavuş, "Ha şöyle akıllı ol, uşşam," diye gülümsedi. "Zahmete katlan ki müşkilat hallolsun, kolaylık kapısı aralansın."

Tayincinin, uyurlarken getirip bir köşeye üst üste koyduğu hodalalarını aldılar. Alır almaz da yemeğe koyuldular. Yatakhaneden çıkarlarken:

"Siz ikiniz göçüğü kaldırmaya gidin, Neşat da benimle gelsin."

Neşat, Mesut Çavuş'u izleyerek baca ağzına yöneldi. Kömür tozlarından, molozlardan oluşan tepecikleri geçtiler. Kafasından, kaçma biçimlerine ilişkin planlar gelip geçiyordu bir şerit gibi. Kaçacak, Bayram, Yakup ve nenesi Zehra gibi dağlarda barınacaktı. Hurdaya çıkmış bir kömür vagonunun altında yatan, siyah kediyle göz göze geldi. Kedinin, babası Hurşit'in mezarından çıkıp geldiğini sandı. Baca ağzından, kontrolcü Abdal Ali Dayı'yı geçip sessizce girdiler madene. Sağda solda, oyuklara yerleştirilmiş mumların ışıltıları ve güçlü bir hava cereyanıyla karşılaştılar. Değişik damarları en kısa yoldan kesen, ana taşıma galerisi olarak kullanılan ve adına "taban lağım," denen nemli, karanlık bir galeriye girdiler.

"Dün bu yolun çamuru sertti, bu gün mırıklanmış," diye mırıldandı çavuş.

Sesleri ve kazma vuruşlarını katederek bir kavşağa geldiler. Kömür damarını izleyen bir kılavuz galeriye saptılar. Karşıdan gelen kömür yüklü vagonu durdurdu Mesut Çavuş. On iki yaşına yeni girmiş, Vakfıkebirli bir çocuk itiyordu vagonu. Mesut Çavuş'un sesini duyunca, kafasını kaldırıp çavuşun elindeki gemici fenerinin ışığına doğru baktı.

"Selamünaleyküm, kolay gelsin Eyüp."

"Aleykümeselam, sağ olasın Mesut amuca."

"Bak Eyüp, bu delikanlı bundan sonra senin yanında çalışacak." Lambasını kaldırıp Neşat'ın yüzüne tuttu çavuş.

"Neşat'ı tanırım," diye gülümsedi Eyüp. "Bir ocağa üç küfeci fazla olmaz mı?"

"Hüsnü'yü alıp yerine bu delikanlıyı koyacam."

Tam bu sırada dikkatler, galeri karanlığını, çıplak ayaklarıyla tıslaya tıslaya çamura gömen karartıya çevrildi. Mesut Çavuş, gemici fenerini yukarı kaldırdı. Karanlığı, ciğer yangısıyla öksüre öksüre kateden Hüsnü'nün terli yüzü göründü. Sırtında, ağzına kadar kömür dolu bir küfe vardı. Üç yüz metrelik galeride, her gün on sekiz sefer yaparak üç yüz kilo kömür taşıyan küfeci, korku ve merakla gülümsedi.

"Hah, Hüsnü de geldi," diye mırıldandı çavuş. "Küfeni hemen indir Hüsnü; Memduh Çavuş, Neşat'ı senin yerine, seni de göçüğün olduğu ocağa tayin etti."

Hüsnü, sırtındaki küfeyi indirmeden, Mesut Çavuş'a yaklaştı. Konuşmadan edemeyen, konuşunca da kararsızlığı, korkusu ve kuşkusu artan bir küfeci olduğu için, yüzünde her zaman, yokluk hırkasıyla bir ömür karanlıkta yaşamış, karanlıktan kuşkulanmış, karanlığa yalvarmış, mütevekkil bir insanın çilesi vardı.

"Beni ocağımdan ayırma Mesut Emmi," diye mırıldandı pelesimiş bir sesle.

"Benim elimde bir şey yok Hüsnü. Küfeyi buraya indir, Neşat sırtlasın, sen benimle gel."

"Biz birbirimize alıştık, Mesut Emmi," diye yalvardı Eyüp. "Hüsnü'yü benden ayırma. Arkadaş, arkadaşın canıdır."

Son cümlenin rahmetli Rıza Usta'ya ait olduğunu anımsayan Mesut Çavuş:

"Yeni olsun, eski olsun, her kimle çalıştıysanız arkadaşınızdır. İşin kolayına kaçmayın. Size sofra açan, ekmek veren madene siz de emek verin. Emek vermezseniz size verilen emeğin değerini bilmezsiniz, müşkilat çıkar. Hadi Hüsnü, sallanma, elini çabuk tut."

Hüsnü, sırtındaki küfenin ağırlığını, Mesut Çavuş'un kararlı çıkışıyla hissedebildi ancak. İçinden, "Soyuna lanet," diyerek, küfeyi indirdi. Sağ elini tokalaşmak için Neşat'a uzattı.

"Ben küfeyi çok doldurdum, sana ağır gelir, birazını arabaya koysam taşırsın."

"O işi Neşat'a bırak Hüsnü, sen benimle gel," dedi Mesut Çavuş.

Hüsnü, Eyüp'le kucaklaştı. Neşat'ın lamba ışığında parlayan gözlerine bakarken:

"Hepimizi Allah korusun," dedi.

Neşat, Hüsnü'nün giderayak söylediği bu temenniyi, ocaktaki cinlerin çokluğuna yordu. Cinlerin çokluğu, karanlığın sancısından, çürümüş su, mantar ve kömür kokan boğucu havasından da belliydi. Daha yeni kabuk bağlamış, sırtındaki yarayı düşünerek küfeye yaklaştı.

"Kaldırman zor," dedi Eyüp. "Küfeden arabaya biraz kömür aktar."

Vagon, tepeleme kömür doluydu. Küfeden aldığı kömürleri, vagonun kömür tepeciğine yerleştirirken birkaç tanesini düşürdü Neşat.

"Koyacak yer kalmamış, ben kaldırırım küfeyi."

"Gel sen arabayı itele, küfeyi ben sırtlarım," dedi Eyüp.

"Sana zahmet olur."

"Zahmetine sokayım, zahmet mi olurmuş."

Kendisine ait yükü, bir başkasına taşıtmanın iyi bir şey olmadığını anladı.

"Dur hele, belki kaldırırım," diyerek aniden çömeldi, sırtını küfeye verdi Neşat. Kollarını kol kayışlarına geçirdi. Yekindi, kaldıra-

madı. Zerreciklerinde uyuklayan tüm güçlerini, yüreğinde topladı, bir daha yekinince kaldırdı. Çatırdayarak yaylanan bacaklarının üzerinde güçlükle durdu. Hareket eden vagonu arkadan izledi.

"Sakın Karınca Yasin olma," diye söze girdi Eyüp. "Bir Karınca Yasin vardı. Herkes ona 'Peygamber evladı,' derdi. Aynı yaştaydık. On yaşında, bu ocakta başladık küfeciliğe. Serçe bacaklıydı. Siki bacaklarından kalındı. Günde iki yüz küfe kömür taşırdı. Herkes şaşardı. Bütün çavuşlar methederdi Karınca Yasin'i. Boynu çok inceydi. Hızlı gider, hızlı gelirdi. Anası çuvaldan bir şalvar dikmişti. Karanlıkta iyi görürdü. Hiç lamba kullanmazdı. Hiç konuşmaz, sohbete katılmazdı. Hep çalışırdı. Altı sene sonra bacakları eğildi. Beli eğildi. Sırtındaki yaralar kapanmadı. En sonunda küfeyi kaldıramadı, kaldırdı, düşürdü. Bir daha kaldırdı, düşürmedi, yürüdü."

"Demek ki cinler onun kuvvetini aldı."

Eyüp sustu, Neşat'ın boşlukta yankılanan sözünün anlamını yakalamaya çalıştı.

"Karınca Yasin'in kuvvetini, sırtından indirmediği küfesi aldı. Küfe her yerini eğdi. Sonunda, yüzüstü düştü. Küfesinin altında kaldı."

"Cinler mi düşürdü?"

"Cinler mi?"

"Cinler."

"Cinleri minleri bilmem de küfeyi kaldırdım, Yasin'i altından çıkardım. Kenara aldım, sırtını direğe dayadım. Lambayı yaklaştırdım, yüzüne baktım. Yasin'in gözü kurbağa gözü olmuştu. Dışarı çıkmıştı. Kanlanmıştı. Ayağa kaldırdım, düştü. Bacakları dışa doğru eğilmişti. Kafasını kömür damarına dayadı, ağladı yılbır yılbır. Gittim, Mesut Çavuş'a söyledim. O da Memduh Çavuş'a söyledi. Sırtladım, yer üstüne çıkardım. Çalışa çalışa kemikleri çıkan yaşlı bir katır verdiler. Yasin'i katıra bindirdik. Köylüsü Hamdi vardı, Tavagöt Hamdi. Yedekledi, götürdü. Köye yakın, taşlık, uçurak bir yer varmış. Orayı tırmanırlarken katır yıkılmış., Yasin'in kafası bir taşa çarpmış, iki gün sonra da ölmüş."

Firar etmezse kendisinin de bir gün Yasin gibi öleceğine inandı Neşat. Galerinin hafif yokuşu, her ikisini de zorlamaya başlamış, Yasinleştirmişti.

"Bu ocakta cinler var mı Eyüp?"

"Uuu hiç sorma. Yerin üstünde ne kadar cin varsa, hepsi gelmiş bu ocağa sığınmış. Ben yıldım bu ocaktan."

"Cinleri gördün mü?"

"Ben görmem. Onlar beni görürler."

"Nasıl anlarsın onların seni gördüğünü."

"Bu karanlık geçitlerde, gider gelirim. Dişi cinlerin ayaklarını görürüm. Bana bakarlar. 'Uuuy vurayım o dibe,' dedim mi kaçarlar."

"Işık var mı ayaklarında?"

"Var," dedi Eyüp. Dönemeci döndü, soluklanmak için durdu. Alnını vagonun kenarına dayadı. Ensesine düşen su damlasının, ağlayan karanlığa ait olduğunu düşündü. "Cinlerin ayakları, öne değil, arkaya doğrudur. Biz yolu, ileriye doğru yürürüz. Onlar arkaya doğru yürürler ama bizden daha çok yol alırlar."

Yer altı karanlığında arkaya doğru yürüyen ama mesafeyi ileriye doğru kateden cin sürülerini hayal etti. Kaşla göz arasında bir cin tarafından ayartılan, cine dönüşüp sürüye katılan ve cinlerle evlenen madencileri düşündü.

"Sen kurşun döktürdün mü?"

"Döktürmedim. Sen döktürdün mü?"

"Döktürdüm," dedi Eyüp. "Nasrullah Efendi'nin yüzünü sildiği bir bez vardı. Ebem beni sıcak külün üstünde oturttu. Başıma, Nasrullah Efendi'nin bezini serdi. Kurşunu eritti, başımın üstünde, suyun içine döktü. Su cızz ettti, fokurdadı. O günden sonra cin min yaklaşmadı bana."

Vagonu baca ağzından dışarı çıkardı Eyüp. Gökkubbenin altındakileri seyrede ede ilerledi, harman yerine yandan tumba etti vagonu. Neşat da küfesini indirdi. Eğilip eğilmediklerini anlamak için bacaklarını yokladı. Yanında yöresinde Yasinlerin olup olmadıklarını merak etti. Nakliyecileri, katırları, tahkimatçıları, çavuşları, baca

ağzından girenleri, çıkanları dikkatle süzdü. İş ânında kaçmanın imkânsız olduğuna karar verdi. Paydostan sonra, hodalasını alıp akşam karanlığına karışmayı akıl etti.

Neşat'ın küfeciliğini yaptığı ayakta, Kozlulu üç kişi çalışıyordu. En yaşlıları, ellisini aşan Kertik Kerim'di. Diğer ikisi, büyük yeğeni Şemsi ile Deniz Ayısı dedikleri, ortanca yeğeni Durak'tı. Eyüp, büyük torunuydu. Yeni küfeciyi ilk fark eden, Kerim oldu. Çalıştığı daracık yerden çıktı, kısa saplı kazmasını bıraktı, hoşgeldin tokasıyla kökünden salladı kolunu Neşat'ın. Ilık, iyimser bir iklimle gülümsedi. Halini hatırını, adını, köyünü sordu.

"Küfeci küfecidir, kazmacı da kazmacı. Dünyanın hali budur. Sen daha gençsin, öğrenirsin. İnsan, insan olduktan sonra gerisi kolaydır."

İnce damara boylu boyunca yatan kazmacılar, boyunlarını kırıp Neşat'ı seyre koyuldular. Şemsi, babasının gereksiz lakırdılarının yeni küfeci üzerindeki gereksiz etkilerini anlamışçasına gülümsüyordu. Neşat, kandillerin, ince damarda aydınlattığı yüzlere bakarken bu güleç yüzlerin, kendi içinden, karşıdaki bir aynaya yansıdığını sandı. Tavandaki bağların düzgün dokusuyla bağları tutan tahkimat direklerinin kalınlığını, ayakta çalışanların sağlam ihtiyat duygusuna yordu. Bu insanların, yerin üstünde korka korka yaşamadıklarını, yerin derinliğine inince de ölümü ciddiye aldıklarını düşünerek sevindi.

"Ayaklarına sahip çık," diye sürdürdü Kertik Kerim. "Yerde çok çukur var. Çukurda su var. Suda bela var. Sen daha gençsin. Ana kuzususun. Küfeni çok doldurma. Su iç. Sarımsağın var mı?"

"Yok," dedi Neşat.

"Al o zaman," diyerek elini cebine soktu. Bir diş sarımsak çıkarıp verdi. "Sen nasıl madenkeşsin. Madenkeşin koynunda muska, cebinde sarımsak olur. Ha namus ha sarımsak."

"Cinler sarımsaktan korkar mı?"

Kerim, delikanlının gözlerindeki çocuksu korkuyu ânında algıladı. Kendi çocukluğunu, köye müezzinlik eden babasının anlattıklarını anımsadı.

"Cinler, sarımsağın şifalı kokusuna yaklaşmazlar. Günah işleyenler berzah âleminde cine cevrilirler. Onlar, sarımsağın kokusunu severler. "İnsandan dönme cin, insana dokunmaz. Cinsiz ocak olmaz, cinin olmadığı ocakta da çalışılmaz. Cinden zarar gelmez. Cinden korkanın aklına şaşarım."

Kerim'in son sözleri, Neşat'ı sevindirmişti. Testiden birkaç yudum su aldı. Eyüp'le birlikte vagonu doldurdular ilkin. Vagon dolunca içinin boşaldığı, güçten kuvvetten düştüğü hissine kapılıyordu. İlk kez böyle bir hisse kapılmadığını anladı. Kafasına düşen su damlalarını sayarak kendi küfesini doldurmaya başladı. Önceki küfenin, belini ve bacaklarını haddinden fazla zorladığını düşünerek küfeyi tam olarak doldurmadı. Küfedeki kömürlerden sızan garip seslere kulak verdi. Yandaki kandilin, eline düşen su damlasıyla birlikte söndüğünü düşündü. Eli ısındı. İçi çekildi. Çöktü, kollarını kayışlara geçirdi, yekindi, kaldıramadı. Kollarının yerinde olmadıkları sanısına kapıldı. Kıpırdanma isteğini ve gücünü yitirdi. Arkadaşı Eyüp'ün ve diğer kazmacıların sessizce çekilip gittiklerini sandı. Kertik Kerim'in güç veren, sıcacık, iyimser sesine ihtiyaç duydu.

"Kerim Emmi," diye seslendi.

"Ne var uşşam?"

"Kollarım, Kerim Emmi, kollarım!"

Kertik Kerim, Neşat'ın kollarını bir yere kaptırmışçasına seslenip ağlamasından endişelendi. Girdiği ince damar oluğundan, "Kandilin biri de söndü," diyerek, telaşla çıktı. "Ne oldu kurban olduğum?"

"Kollarım, kollarım gitti Kerim Emmi! Cinler kollarımı çaldı."

Sesteki dehşetin gücü karşısında donakaldı Kerim. Küfecinin kollarına bakmadan önce, karanlığı taradı bakışlarıyla. Direkten lambayı indirdi, yaklaştı, küfenin dibine koydu lambayı. Sağ eline yapıştı Neşat'ın.

"Bak, uşşam, kolun aha burda, gitmemiş. Korkma." Sol kolunu yakaladı Neşat'ın. "Aha bu kolun da yerinde."

Küfeci küreğinden büyük, iki el tarafından dizlerinin üzerine konan ellerine baktı Neşat. Kollarının çalınmadığını anladı.

"Korkma uşşam," diyerek saçlarını sıvazladı Neşat'ın. "Senden bir şey eksilmemiş. Daha gençsin. Yaşlansan da senden bir şey eksilmez. Ruhun temiz. Senin gözlerinde insan aklı yok. Kuzu gözü. Saf, temiz. Ne varsa sen onu görürsün."

"Benim gözüm cinleri görür mü Kerim Emmi?"

"Cin varsa senin gözün cinleri de görür. İçe bakan bir gençsin. Baktığın yer, rahatsız olmaz, zarar görmez. Köyüne gittiğin zaman üç gün oruç tut, yeni doğmuş bir kuzunun yanında üç gün yat. Biraz ağla. Ağlarsan, kuzu senin yüreğini dinler. Sende ne kadar akıl varsa hepsini alır. Bir kuzu olursun. Seni kirleten akıldan kurtulursun. Cin korkusu kalmaz sende. Konuşmazsın, dilin huzura kavuşur, itibarın artar. Ben meşhur olan insanları sevmem. Ben çobanı da sevmem. Sürünün önünde yürüyen kösemeni de sevmem. Şimdi sen kalk. Sana yardım etmem. Sana yardım edersem bundan sonraki küfeni kaldıraman."

Büyük bir özgüvenle dolup taştı Neşat. Yekindi, bir çırpıda kaldırdı küfeyi. Galeride iki büklüm yürürken Kertik Kerim'in Recep'e benzediğini, yer altının küçük karanlığından çıkıp büyük yer üstü karanlığına doğru firar edeceğini ve yeni doğmuş bir kuzunun yanında aklını yitireceğini düşündü. Her yıl, aynı kökün üzerinde, aynı biçim ve renkte biten her çiçek, aklını yitiren bir insandı. O zaman yitirilen her akıl da bir cine dönüşüyordu.

İNSAN KÜÇÜLDÜKÇE ALLAH BÜYÜR

Tüfeklerinizi çekin
cesetlerin üzerinden,
yüzünüz görünsün.

Dallardan derme çatma yaptıkları kulübenin bir yanı, ay ışığının kelebek kanadına çevirdiği, yapraklı, toprak tarha dayanmıştı. Bir yanı, yokuş aşağı, denizin derinlik ve gizem yüklü esintisini, kokusunu çeken Üzülmez Deresi'ne bakıyordu. Çağrıştırdıkları eşkıya menkıbeleri ve mırıltılarıyla, çepeçevre çam ağaçları sarmıştı kulübeyi. Kapısında uç uca eklenmiş, peynir kokulu bir pelemet bezi vardı. Kulübenin toprak yara gömülmüş iç kısmında, şavkı kuşku anaforuna vuran, reçineli bir ateş yanıyordu. Bayram'la Zehra, eski bir keçenin üzerinde, ateşi aralarına alarak yüz yüze oturmuşlardı. Üç taşın üzerinde, alevlerin yaladığı, içi taze mısır dolu, bakır bir tencere fokurduyordu. Kulübenin nabzı, tencerenin nabzında atıyordu. Zehra, hafif yan yatmış, sırtını, yıllardır taşıdığı dürülü yün yorgana dayamıştı. Aklında ipince bir çatlak, çatlaktan fışkırarak kaya yalağına yayılan duru bir su. Kıraç süseni, eğrelti ve alıç kokusu.

"Benim içim, duru bir suya niye benzemez, Bayram? İçim niye karanlık?"

Ateşin asıl cevherine, iç karanlığına dalmıştı Bayram. Kurumuş, tuza kesmiş gözyaşlarının, kurşun ve ses zerreciklerinin kalbura çevirdiği bir rüya âlemindeydi. Serdar'ın adamları tarafından kovalanıyor, iki metre boyunda, dikenli, beyaz çiçekli fesçi tarağı bitkilerinin sardığı bir tarlaya girerek kayboluyordu. "Bilmem,"

diye savdı soruyu.

"Çok ağladım," diye sürdürdü Zehra. "Ağlayan çocukların gözyaşlarına baka baka yaşadım, kaderim işte." Bir çöp aldı eline, ateşe soktu ucunu. Bayram'ın kör gözünü, çöpün tutuşan ucunda hayal etti; sağalmış, yuvasına yerleşmiş olarak. "Kocayemişler, kirazlar, kızılcıklar, kuşburnular bize alıştı Bayram. Biz onlara alıştık. Merakımız iyiliğimiz artsa. Bir tepede tek bir çınar olsak. İnsanlardan kurtulsak. İnsanlar bizden kurtulsa."

Zehra'nın her gün aynı şeyleri söylediğini sanıyordu Bayram. Orman gülüne, defneye, çoban püskülüne, fundaya, sarıçama dönüşüp duruyordu kadın. Gece gündüz bu kadını dinliyorlardı kuşlar. Erkek kuşlar, gündüzleyin gökyüzüne, dişi kuşlar ise geceleyin kendi içlerine doğru ötüyorlardı. Goncalar sabah ışığında patlıyor, karıncalar, yönlerini patlayıştan yayılan ışık kokusuna doğru çeviriyorlardı.

"Tüfeğimiz yok Bayram. Bir gün bizi basar, öldürürler."

"Ölümü takma aklına. Yıllarca dağlarda gezdik, bir şey olmadı. Ölüm korkusu, ölüleştirir; gördüğümüz, işittiğimiz, kokladığımız her şeyi ölüleştirir. Dereden gelen sesleri dinle. Ben her sese karışır giderim."

Dereye kulak verdi Zehra. Derenin susup tanıdık sesleri dinlediğini sandı.

"Huzurlu değilim Bayram."

"Hiçbir şey huzurlu değil; akan su, uluyan kurt, ağlayan bebek, anıran eşek, say sayabildiğin kadar."

Kaynayan mısırlara ve alevlerin toprağa vuran gizemli gölgelerine baktı Zehra. Silahlı insanlara benzetti gölgeleri. "Ölüm," diye mırıldandı. "Bir ayak, bir karıncayı ezer. Küçülürüm. Kaçar kendime sığınırım. Seni sevdim ya, ölüm korkum arttı. Dağa taşa sevgim arttı, hürmetim arttı. Yan yana duran kuşlara, ağaçlara, kınalı kayalara muhabbetim arttı. Neşat'ın göçük altından sağ kurtulduğunu duyduğum zaman, güzel bir sevince kapıldım. Yüreğime itimadım arttı. İnsan birine sevdalanırsa ayrım yapmaz, sever; her şeyi sever. Ben buna inandım Bayram. İnsanın gövdesinde sevda

zemzemi dolaşır. Uğradığı her yeri sağaltır. İnsanın aklı susar, yüreği konuşur. Ben bunu yaşadım."

"Ben yaşamadım," diyerek dışarıya kulak kabarttı Bayram. "İnsanı kendi başına bıraksalar, sevmeyle baş başa bıraksalar insan bu kadar acı çekmez. Ama bırakmazlar. Bıraksalar insan insanı sever. Sevda da bu kadar aziz olmaz, telefata sebep olmaz. Niye bırakmazlar? Benim anlamadığım da bu."

Zehra, büyük bir kuşku ve üzüntüyle indirdi gözkapaklarını. Ellerini izlemeye koyuldu. Ne demek istiyordu Bayram?

"Anlamadım, ne demeye getirdin? Bana sevdalanmadığını mı söylemek istedin?"

Kadının üzüntüsünden etkilendi Bayram.

"Yanlış anlama, ben sana sevdalıyım. Sevdalıyım da sevdamı büyütmem. Sevdamı büyütürsem altında kalırım, ezilirim. O zaman bir şeye yaramaz sevda. Ben sevdim mi sevgim makul olur, makbul olur. Bir ömür gider. Ama sevgimi körüklemem, harlandırmam. Çabuk tüketmem. Kendi haline bırakırım. Dünyada kıyamet kadar mezar var. Neyi ne kadar büyütürsen büyüt, mezarın içi kadar büyütürsün."

Bayram'ın kendinden emin, sakin söylemi karşısında susmayı yeğledi Zehra. Korkularını konuşturmaktan vazgeçti. Düşünmekten, yaşamaya vakit bulamayan ve söylenen her söze kendi gerçeğinden bakan, işsiz, tembel bir insan görünümündeydi Bayram. Bazan dalıyor, kafasını dolduran düşüncelerin hangisinin kendisine, hagisinin başkalarına ait olduğunu ayırt etmeye çalışıyordu.

"Bu gece Cebeli'ye gitsek, tüfeği alsak, rahat uyusak?"

"Bu yeri sevmedim," dedi Bayram. "Yarın gece burayı terk etsek iyi olur."

"Bu gece gitsek, tüfeği alsak, yarın gece de terk etsek."

"Tüfeğe lüzum yok. Başımıza bela olur. Yıllarca tüfeksiz gezdik, bir şey olmadı. Yarın er sabahtan Devrek'e gideriz. Buralara alışamadım. Devrek benim beşiğimdir." Devlete sattıkları kömürlerin karşılığını nakit olarak alamayan, nakliye ve oluk ücretleri kesilen ve artık devlet ambarlarından kendilerine malzeme verilmeyen,

Devrekli aç ocak sahipleri ve onların kontrol ettikleri eşkıyalar canlandı gözlerinin önünde. Ocak sahiplerinden birinin himayesi altına girmesi durumunda, daha güvenli bir yaşama kavuşacağını düşündü. "En iyisi, bu gece yola çıkmak, Devrek yoluna..."

"Devrekliler tanır seni Bayram. Gördüler mi ihbar ederler."

"Etsinler. Hiç değilse kendi beşiğimde ölürüm. Yaban ellerde ölmek kor bana."

"Buralar yaban el sayılmaz. Devrek dediğin ne ki aha şunun şurası."

Sohbetin sonunda, Devrek fikrini kabullendi Zehra. Kalkıp tencereyi ateşin üzerinden aldı. Kulübeden çıktı, suyunu bir çalının dibine boşalttı. Yağmur bulutlarının altında bel veren gökkubbeyi süzdü. Geceyi dinledi. Üzülmez Deresi yönünden gelen çalı çıtırtılarını ve fısıltıları dinledi. Onlarca namlunun kulübeye yöneldiği sanısına kapıldı. Alnına doğru kaydı gözleri. İç içe geçen dalgalar gibi, iç içe geçen Zehralara ayrıştı. Kulübeye girdi telaşla:

"Etrafta dolaşanlar var Bayram," diye fısıldadı. "Basıldık. Kaçalım çabuk."

Etrafta dolaşanlardan daha çok, Zehra'nın fısıltısına mevzilenen ölüm korkusundan korktu Bayram. Kulübeden dışarı çıktı hemen. Yöreyi dikkatle dinlemeye koyuldu. Ay ışığı olmadığı için dumanın görünmesi imkânsızdı. Mısır tenceresini ocağın yanında bırakmış, Zehra da çıkmıştı dışarı.

"Ben ses mes duymadım," diye fısıldadı Bayram.

Ağaçları, gökteki kara bulutları, denizden gelen esintiyi ve içinde yankılanan her sesi, silahlı insan biçiminde görmeye başlamıştı Zehra:

"İyi dinle, ben duydum. Kulağım yanıltmaz beni."

"Gece ava çıkan hayvanlardır. Geçen gece de domuz sesini insan sesi sandın."

"İnat etme Bayram. Konuşmaları işittim, az evvel."

Zehra'nın son zamanlarda korkuyu hat safhada yaşadığını, korkunun aklı ve yüreğiyle konuştuğunu düşündü Bayram. Korkunun

derecesini anlamak istercesine elinden tuttu kadının. Başını çevirip dumana baktı.

"Bugün beni derede gören o adamdan huylandım. Beni derede gördüğünü, gider Serdar'a söylerse onlar da gelir, buraları arar, kaldığımız yeri görürlerse... Burayı, şimdi hemen terk etsek, gitsek tüfeği alsak Cebeli'den; ordan da Devrek'e gitsek."

Kadının ince ince çatlayıp kanayan ölümcül korkusunu hesaba katmak zorunda kaldı Bayram.

"Peki," dedi, isteksizce. "Senin dediğin olsun. Cebeli'ye gideriz şimdi."

Zehra inanamadı. Sevincinden boynuna sarıldı Bayram'ın. Erkeğini değiştirmiş olmanın kıvancıyla sağ yanağını ısırdı. Gökyüzüne, silahlı adamlar gibi pusuya yatan kara bulutlara baktı. Birlikte kulübeye girdiler.

"Oturup karnımızı doyursak, sonra gitsek."

"Yok yok olmaz, burayı hemen terk etmemiz lazım. Yolda doyururuz karnımızı."

İtiraz etmedi Bayram. Pişmiş mısırları tencereden alıp yiyecek torbasına koydu. "Eşyalarımız dursun," dedi Bayram. "Döndüğümüzde alırız."

Kulübeyi alelacele terk etme telaşında olduğu için, "Tamam," dedi Zehra. Yiyecek torbasını aldı, çıkmak için kapıdaki beze el atarken bir ses duydu ve hemen arkasından tüfekler patladı. Karanlık, derinlemesine parelendi. "Vurun, kaçırmayın!" nidaları yükseldi. Karnından ve sol omuzundan iki kurşun yiyen Zehra, inleyerek düştü. Bayram, yüzükoyun yattı ateşin yanına, toprak yarın dibine doğru çekti Zehra'yı. Kan kokusu çöktü kulübeye.

"Ben vuruldum Bayram," diye acıyla kıvrandı kadın. "Burda durma, kaç Bayram, kaç. Kurtar kendini."

Bayram, kulübeye yönelen kurşunlara aldırmadan, elini kadının kanayan karnına bastırdı. Kanın hızla yayılmasından, yaranın ölümcül olduğunu anladı. Kulübede beklemenin bir anlamı yoktu. Beklemek, daha fazla kurşun, daha fazla ölüm demekti.

"Bırak beni Bayram," diye inledi derin derin. "Kaç kurtar kendini."

"Ben seni bırakmam," diyerek, Zehra'yı kucaklayıp kaldırdı. "Ölsen de ölünü bırakmam bu zalimlere."

"Ben sana yüküm Bayram. Bırak beni, kaç."

Kadının karnına yayılan kan, Bayram'ın da karnına yayıldı. Bayram o an, Zehra'nın güç bela açılan gözleriyle karşılaştı. Can alıcı anlarda yaptığı can alıcı bir çıkışla kurtulmayı aklına koydu. Silah şakırtılarını, bağırtıları ve kan kokusunu göğüsleyerek dışarı attı kendini. Şinasi'nin mevzilendiği kayın ağaçlarına doğru koştu. Sağ bacağına yediği bir kurşunla durdu, yön değiştirdi. Taşlaşmış, acılı bacağını sürükleyerek Kâfir Mahmut'la Tahsin'in mevzilendiği çalılara doğru koştu. Mahmut'un sıktığı kurşun boşa gitti. Tahsin'inki gırtlağını sıyırıp geçti Bayram'ın. Olduğu yerde durdu. Boğazından vurulduğunu sandı. Zehra'yı düşürmemek için direnirken sendeledi.

"Kaçırmayın, gebertin ikisini de," diye bağırdı Serdar.

"Beni bırak Bayram, kendini kurtar."

"Bırakmam seni bu aç kurtlara!"

Kâfir Mahmut, Bayram'ın ateşe ateşle karşılık vermediğine takmıştı kafayı. Mevzilendiği çalılardan aç bir kurt gibi izliyordu onu. Tüfeksiz olduğuna dair yayılan söylentilerin doğruluğuna inanmıştı iyice. Tahsin'e sormadan, ani bir kararla çalılardan çıktı. Sinerek yaklaştı ve üç metreden ateş etti. Etmesiyle de:

"Vurdum," diye bağırması bir oldu. "İksini de vurdum!"

Bayram'ın sırtından giren kurşun, ciğerini delip, göğsünden çıkınca Zehra'yı düşürdü; sonra da, kol kanat germek istercesine üzerine düştü. Kâfir Mahmut, başucuna dikildi üst üste düşen sevgililerin. Eğildi, tüfeğinin olup olmadığını yokladı. Bıçağının olabileceğinden korkunca, sağ kolundan tutup Zehra'nın üzerinden yana doğru çekti. Kanlanmış elleriyle düşmanının üzerini ararken:

"Herkes mevzilendiği yerden çıksın, işlerini bitirdim namussuzların," diye bağırdı.

Bayram'ın gırtlağına kan dolmuştu, nefes alıp verirken hırlıyordu. Zehra ise aşırı kan kaybından dolayı halsizleşmiş, konuşamaz duruma gelmişti. Kâfir Mahmut'un sesini duyan baskıncılar, mevzilendikleri yerlerden çıkıp yaralıların can çekiştikleri noktaya geldiler. Serdar Bey, büyük bir merak ve sevinçle toprak yardan inip on üç baskıncının şamata ve sevincine karışırken:

"Öldüler mi?" diye sordu.

"Daha ölmemişler," dedi Tahsin.

"Aman, üzerlerini iyi arayın. Yavuz düşman, can çekişirken saldırır."

"Aradım," dedi Kâfir Mahmut. "Kandan başka bir şey bulamadım."

Bey yaklaştı, yaralıları yakından incelerken, "Susun!" diye çıkışarak iniltileri dinledi. Zaptiyenin görevini üstlenmiş olmanın sıkıntısıyla:

"Hemen bir ateş yakın," diye emretti.

Kısa zamanda, yaralıların yanı başında, kurumuş çalı çırpıdan oluşan küçük bir tepecik belirdi. Taceddin, kulübeden getirdiği ateşle tutuşturdu tepeciği. Yükselen, gölgeli alev aydınlığında, yaralılara iyice sokuldular, yakından, sessizce izlemeye koyuldular onları. Serdar Bey, Bayram'ın, yamalı şalvarına, açlıktan kurumuş, kemikli yüzüne ve kan kaybına karşı inatla ışıldayan tek gözüne bakarken pişmanlık ve acıma duygusuyla doldu. Zehra'nın gözkapaklarını usul usul araladığını fark etti.

"Tüfekleri yok muydu?" dedi. "Kaldıkları haymayı aradınız mı?"

"Aradım. Ne tüfeği var ne de bıçağı" dedi Kâfir Mahmut. "Eskiden bu herif tüfek yerine, kazmayla gezermiş. Kazması bile yok."

"Haymaya ben baktım," diye söze girdi Taceddin. "Haymada tüfek müfek yok."

Tüfekli insanlar, yükselen alevlerin şavkında suskunlaşarak izlemeye koyuldular, yaralıların can çekişlerini. Bayram, kafasını hafifçe kaldırdı, kolunu yanı başında yatan Zehra'ya doğru uzattı. Bütün bakışlar, kalkan kafaya ve kıprdayan kola yöneldi. Silahsız,

masum âşıkları vurmuş olmanın yarattığı çaresiz, dilsiz, sağır ve kör sessizlikten rahatsız oldu Serdar Bey. Sessizliği, birisinin cesur ve haklı bir çıkışla parçalamasını bekledi. Tahsin eğildi, Zehra'nın yukarı doğru toplanan kanlı entarisini aşağı çekip bacaklarını örttü. Kâfir Mahmut, bıçak veya tabanca bulma amacıyla, elini ekmek torbasına soktu. Sıcacık mısırlara dokundu parmaklarının ucuyla. Kan ve alev manzarasını seyreden gözler, Zehra'nın Bayram'ı sevmekten başka bir suç işlemediğini, Bayram'ın ise yıllar önce kendisini kör eden Cabbar'ı öldürdüğünü, bunun cezasını Sinop Kalesi'nde yatarak ödediğini, firar ettikten sonra ise hiç adam öldürmediğini düşünüyordu. Serdar Bey, Bayram'ın üzerinden, küçük de olsa bir çakının çıkması durumunda, vicdanının rahatlayacağını anladı.

"Tüfeğin nerde Bayram?" diye bağırdı.

Başını kaldırıp bir şeyler söylemek istedi Bayram, söyleyemedi.

"Şinasi, ara bu adamın üzerini," diye emretti Serdar Bey. "Bunun üzerinde kesin silah var. Ben boşuna getirmedim bu kadar silahlı adamı."

Şinasi, tüfeğini Kâfir Mahmut'a verip üzerini aramaya başladı Bayram'ın. Göz göze geldi. Attığını vuran, kurnaz ve gaddar bir bakışla karşılaşacağını sanıyordu. Yalvarmayan, yumuşak, dervişane bir bakışla karşılaşınca şaşırdı. Üstünkörü aradı üzerini. Kanlanan elini, cebinden çıkardığı mendile silerken:

"Üzerinde bir şey yok," dedi.

"Bayram kurnazdır," dedi, Serdar Bey. "Tüfeğini muhakkak buralara fırlatıp attı. Herkes dağılsın, arasın o tüfeği. Tüfeği yoksa, muhakkak piştovu vardır."

Dağılan silahlı adamlar, kulübenin içini ve yöresini aramaya koyuldular. Kâfir Mahmut, beyinin korku ve kuşku cinnetini dindirmek için eğildi, bir kez daha aramaya başladı Bayram'ın üzerini. Sıcaklığını duyumsayınca, adamın yaralarından ruhuna girdiğini ve aramayı orada yaptığını sandı ve ürpererek ayağa kalktı.

"Öldü mü?" dedi Serdar Bey.

"Ölmemiş. Kadın da ölmemiş."

Bey, Bayram'a bakarken onunla bir an yer değiştirdi. Karısıyla birlikte, ölümcül yaralar, kanlar içinde hayal etti kendini. Başucuna dikilen Bayram'a ve silahlı çetesine kulak verdi. Ölümle yaşamın farklı şeyler olmadığını, bu farkı insanın yarattığını ve yaratınca da huzurunu yitirdiğini düşündü.

"Kafalarına birer kurşun sıkın," diye mırıldandı. "Yazıktır, acı çekmesinler. Herkese de söyle, ağız birliği etsinler. Burdan geçerken bize saldırdıklarını söylesinler zaptiyeye. Cürmü meşhut halindeyken tepelendiklerini yayarsak halkın bedduasını da savmış oluruz."

Tüfeğini omuzundan indirdi, Kâfir Mahmut. Yaralıların etrafında bir tur attı. Çalılıklarda, kulübe çevresinde, Bayram'ın tüfeğini arayanların seslerine kulak verdi. Zehra'nın sağ bacağının hafiften kıpırdandığını fark etti. Bayram'ın başucuna dikildi. Namlusunu kafasına doğrulttu. Kâfir'in davranışlarını izleyen Şinasi de aynı anda Zehra'ya yaklaştı. Kadının nefes alış verişlerini izledi. Kâfir'in tüfeği patladı ilkin. Onu, Şinasi'ninki izledi. Tüfek arayışını sürdüren baskıncılar, oldukları yerde durup patlayışların dalga dalga sönen yankılarını dinlediler.

Ölüleri, atların bağlandığı çınar ağaçlarına kadar, karga tulumba taşıyıp getirdiler. Her ikisini de, Şinasi'nin atına, yüzükoyun, yan yana yükleyip, yorganlarını üzerlerine atarak sıkı sıkıya bağladılar kendirle.

Gece, kan kokusuyla ağırlaştı. Baskıncılar, yaşlı bir çınar ağacının dibinde kümelenip tütün sarmaya, sigara içmeye başladılar. Sohbetin konusu, sıkıntı ve Bayram'ın tüfeğiydi. Bayram, mermisi bittiği için, tüfeğini bir yere gizlemiş olabilirdi. Bayram'ın keskin hançerleri ve düşmanlarını, kafalarına vurup öldürmek için kullandığı, canavar dişi bir kazması vardı. Bütün bu öldürücü alet edavat neredeydi? Serdar Bey, yandaki çınar ağacının dibinde oturuyordu tek başına. Adamları, sanki onu tecrit etmiş gibiydiler. Kulağı sohbetteydi. Ağır bir yükten kurtulmuş ama bir yerlerinde ince bir telcik kopmuş gibiydi. Yıllar önce daha çiçeği burnunda bir delikanlıyken, Bayram'ın geceleyin sessiz sedasız gelip kapının önünde dikelişini hayal etti. Elinde hançeri çağrıştıran, ürkütücü

bir kazma vardı. Köyün bıçkın delikanlısındaki sinsi tüfeği almaya ve onu cezalandırmaya gelmişti. O tüfeği ona, Bayram'ı vurması için Bayram'ın baş düşmanı Cabbar vermişti. Bayram tüfeği almış ama delikanlının canını da bağışlamıştı. Serdar, büyüyen, içi boş bir sıkıntıyla ayağa kalktı. Ölülerin çınar ağaçlarına dönüştüklerini aklından geçirdi.

"Haydin, daha fazla beklemeyin," dedi.

Toparlanıp yola koyuldular. Bulutlar alazlanarak yırtıldı. Yırtıkta narin bir hilal belirdi. Kısrak hendeği atladı. Zehra'nın karnından taşan son ılık kan, kısrağın karnından sızarak toprağa damladı.

Baskıncıların Zonguldak'a girmesiyle haberin yayılması bir oldu. Ölüleri, Deli Şükrü'nün zaman zaman uyuduğu caminin kuzeye bakan duvarının dibine indirdiler. Serdar Bey, olayı haber vermesi için, Şinasi'yi zaptiyeye gönderdi. Ölüleri ilk gören, Deli Şükrü oldu. O anda, madenden emekli olan tüm eşekleri toplayıp onlarla Zonguldak'taki dul kadınların durumunu konuşmayı hayal ediyordu. Ölülere yaklaştı:

"Bu cenazelerin tüfeklerini getirin, yanlarına koyun," diye bağırdı.

"Uzaklaştırın bu deliyi cesetlerin yanından," diye emretti Serdar Bey.

"Bağırmayın, burda sağır yok," diye çıkıştı Deli Şükrü. Sırtını cami duvarına dayadı. Ölülerin, kan ve güvercin gübresi koktuğunu ve yeşerdiğini sandı. "Tüfeklerinizi çekin cesetlerin üstünden, yüzünüz görünsün. Bırakın ceset, cesetliğini yaşasın. Dünyayı cesede çevirmeyin!"

Pençesini Tapbasan Şükrü'nün yakasına attı Kâfir Mahmut.

"Uzaklaş burdan, kırarım kafanı," diye kükredi.

Durumun ciddiyetini anlayan Tapbasan:

"Benim zaten eşeklerle işim var," dedi. "Yakamı bırak. Gitmem lazım, onları bekletirsem terbiyesizlik etmiş olurum. Siz işinize bakın. Sıkmayın tatlı canınızı."

Artan köpek havhavları, haberler, sorular, fısıltılar, derken camiye doğru koşuşturmalar başladı. İlk gelen demirci Nicos oldu;

Nicos'u Aslan Dayı, kazmacı Seyfullah, Kara Agop, Mustafa Nuri, Tüysüz Aziz ve Kumru izledi. Kumru, ölüleri duvarın dibinde görünce çığlık çığlığa diz çöktü; kafasını yumrukladı, saçlarını yoldu, anasının kanlı gövdesine kapandı, yanaklarını ve alnını kana sürttü. Zehra'nın başı duvara dayanmış, boynu eğilmişti. Boynunu düzeltti. Yüzündeki karanlığa baktı. Gözlerinin açık olduğunu gördü. Gözbebeklerine kan sağıldığını, kandaki acının ışıltıya dönüştüğünü sandı. Parmaklarının ucuyla kapattı gözkapaklarını. Parçalana parçalana sürdürdü ağlayışını. Ağlayışa, herkesin gözünün önünde ağlayarak kendini ifade etme ihtiyacı duyan kadınlardan, Zehra'ya yüreği yanan kadınlara kadar bir yığın kadın katıldı. Bu durum, geceyi canlandırdı, kalabalığı artırdı. Canlılığa imamla müezzin, muhtarla bekçi geldi. Hemen ardından Satı Kadın göründü. Cebeli'nin dirileceğini önceden haber vermesi ve haberinin doğru çıkması, baht bakıcısının kalabalık üzerindeki otoritesini haylice artırmıştı.

"Nur içinde yatsınlar, iyi insanlardı," diyerek ölülere doğru yürüdü, falcı. İnsanların kendisine saygıyla yol vermelerinden hafif huylandı. Eğildi, Bayram'ın kör gözüne baktı. Ölülerin başucunda ağlayan kadınları dinlemeye koyuldu.

Önce fısıldaşmalar başladı. Sonra, kalabalık birdenbire saygıyla açıldı. 'Bismillah,' diye mırıldananlar oldu. Elinde bastonuyla, karanlığı arkasına alarak çıkageldi Cebeli. Herkes, ilahi bir korkuyla el pençe durup ona baktı. Kalabalığa ilk kez giriyor, iç gözüyle, birikmiş söylentilerin, yorumların, efsanelerin biçimlendirdiği ruhları zevkle seyrediyordu. Sırtında beyaz bir hırka vardı. Sakalı göğsünü olduğu gibi kaplamıştı. Başına, yanlamasına, reçine renginde bir fes oturtmuşlardı. Balıkçı Orhan'la Mehmet Şevki, ayağına kapandı.

"Kıble değilim, kalkın," diye mırıldandı.

Elini öpmeye gelenler, çevresinde kümelendiler. Ağlayan kadınlar, Cebeli'nin geldiğini duyunca, seslerini kısıp mübarek adamın ağzından çıkacak olan söze dikkat etmeye başladılar. İmam, hal hatır sormak için yaklaştı. Muhtar Katırcıoğlu eğildi, Cebeli'nin elini öptü. Rumlar, caminin ön cephesinde kümelenerek olayı kendi aralarında yorumlamaya koyuldular.

"Yakında kötü şeyler olmasından korkarım," diye mırıldandı Cebeli.

"Allah büyüktür, Cebeli Bey, yardımını esirgemez bizden," dedi imam.

"İnsan küçüldükçe Allah büyür," diye yeniden mırıldandı Cebeli. "Küçük insan, sonunda, musalla taşına çevirir dünyayı. Ayaklarınıza sahip çıkın, üzerime basmayın, belki bir solucan, belki bir karıncayım."

Kaplumbağa hızıyla ilerleyip ağlayan kadınların arasına girdi. Kadınlar, Cebeli'nin ayaklarına kapandılar. Bey, kadınlar yokmuş gibi davranarak dikkatle süzdü ölüleri. Bastonunun ucuyla, secdeye kapanan Gülbahar'a dokundu; kadın, başını kaldırıp Cebeli'ye baktı. Cebeli, hafif eğilerek:

"Git benim tüfeğimi al getir, bu iki ölünün arasına koy," dedi.

Ağlayışların, hassasiyeti ve anımsama gücünü artırdığını, ölüm korkusunu kemirici bir duruma soktuğunu fark etti. Zonguldak'ta, dirilişi hakkında günlerdir uydurulan söylentilerin, kendisine karşı ilahi bir saygıya dönüşeceğini, önceden tahmin etmemiş olmasına şaştı. Hak edilmemiş, kolay kazanılmış bir saygının yüreğini ceviz gibi çürüteceğini düşündü. Sırtını cami duvarına döndü. Bakışlarıyla Deli Şükrü'yü aradı. Kadınların yaktıkları ağıtları izleyerek karanlığa karıştı.

KARINCA BEREKETİ

Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi?

Işık, deniz çulluğunun çığlığından çıktı, kendini parçalayarak yayıldı havzaya doğru. Karanlık, mecalini yitirdi. Deniz menekşeşi rengine girdi gökyüzü. Zigurtları andıran salyangoz kabukları yayıldı çimenlere. Canlanıverdi, çürüyüp renklenen çam gövdelerindeki yeşil tırtıllar. Macar Bela, mükelleflerin, yedek kuvvet, yani redif ve mustahfız olarak isim isim kaydedildiği çalıntı defteri, ilkin ucu sivri bir demir delgeçle sayfa sayfa parçaladı ve sonra kazdığı çukura gömdü. Sırtında, yıpranmış deli alacası bir gömlekle, cesetlerin başucuna dikildi Karo Aziz. "Deke düştüler," diye mırıldandı. Varlığını teslim alan çaresizliğin gücü, bakışlarından sesine doğru kaymıştı. "İçindeki asaleti, kabuğuna yansıtmadı bu kadın."

Zaptiye Neşat'ı, Zehra ile Bayram'ın toprağa verilişinden birkaç saat sonra, anasının pişirdiği sıcak çorbayı çalakaşık höpürdetirken yakaladı. Evden yaka paça dışarı çıkarılan Neşat, kendini atlı bir zaptiye kolunun içinde buldu. Mezarlıkta olduğu için eve yapılan baskından Kumru'nun haberi yoktu. Neşat'ın bilekleri önden kendirle bağlandı. Kendirin ucu da araziyi iyi bilen kılavuz erin eyerine iliştirildi. Neşat ilkin, çorbasını bitirmeden yakalanmış olmasına yandı. Sonra, her firariye uyguladıkları gibi, kendisine uygulayacakları dayak faslını hayal etti. Susamış olduğunu anımsadı birden.

"Kumandanım, benim bir tas su içmem lazım."

Konuşunca boğazı hor hor eden, burunsuz, düz yüzlü çavuş Cevat, "Hastir lan!" diye çıkıştı. "Yakalanmadan evvel içseydin suyunu!"

Zaptiye hareketetti, kendir gerildi. Pencerelerde gözler belirdi. Neşat daha ilk adımda, ayağının çarıksız olduğunu fark etti.

"Kumandanım, çarıklarımı giymeyi unuttum."

Ses bu sefer, kumandanın sağ kolu, Fahir Çavuş'tan yükseldi: "Hastir lan, yakalanmadan evvel giyseydin çarıklarını!"

Kumru, mezarlıktan eve döndüğünde anladı oğlunun yakalandığını. Zaptiyeyi gören kadınlar, çene çeneye vererek olayı gördüklerinden daha hazin bir biçimde aktardılar. Son bir yıl içinde, zaptiye tarafından yakalanıp dövülen Uz Ahmet'in, Hacı Hamdi'nin, Saffet'in, Güden Dayı'nın, Hıfzı'nın adları ve zaptiyeyle birlikte hareket eden Serdar'ın adamları girdi anlatılara, yorumlara. Ağlamaktan ve ağıt yakmaktan gözleri kan çanağına dönen, sesi kısılan Kumru, yakalanışta Serdar'ın parmağının olduğu sonucuna vardı. Gözlerini avucunun içiyle sildi. Oturdu, derin derin düşündü. Ani bir kararla kalktı, Serdar Bey'in evine koştu.

Şinasi'yle Kâfir Mahmut, uçurumlaşan bakışlarla karşılaşınca Kumru'yu içeri almak istemediler. Korumanın gücünü hisseden kadın, kendini ısrara, yalvarışa ve ağlayışa vurdu. Serdar Bey, sesi duyunca dışarı çıktı, merdivenlerden inerek bahçe kapısının önüne geldi. Beyninin sol yarım küresindeki dil mağarasından firar etmiş, şaşkın, arzulu, afazi bir iklimle:

"Ne oldu Kumru Kadın, bir derdin mi var?" dedi.

"Ayağının turabı olam Serdar Bey, oğlumu kurtar. Neşat, madenden firar etti. Ben mezarlıktayken, zaptiyeler geldi, evden aldı, götürdüler oğlumu. Kulun kölen olam, onların elinden kurtar kuzumu."

Zonguldak'ın, seğirterek gelen en güzel dulu, her şeyini vermeye hazır bir edayla yalvarıyordu. Cebrail'in atının toynaklarının kaldırdığı toz, İbranilerin taptığı Altın Put'un ağzına girmek ve onu canlandırmak üzereydi. Altın Put'un bir hafta önce doğuran karısı Dürdane, yüreğindeki sevginin bebeğe dönüştüğünü düşünürken, pencere aralığından Kumru'yu dinlemeye koyulmuştu. Bu kadın, anasının katilinden yardım dilenmeye mi gelmişti? Delirmiş miydi yoksa?

Altın Put canlanmış, dikkatini Kumru'nun konuştukça belirginleşen gamzelerinde yoğunlaştırmıştı. Kadını en duyarlı, en muhtaç ânında yakalamış olmanın sevinciyle:

"Üzülme," dedi. "Zaptiyeden kurtarırım o delikanlıyı. Hangi ocağa vermişlerse ordan alır, kendi ocağımda kolay bir işe veririm. Yalnız, oğlunun kurtarılması için Kozlu'ya beraber gitmemiz lazım. Akşama hazır ol."

Son cümleyi duyan Dürdane, tiksintiyle kapattı pencereyi. Emzirdiği bebeğin kafasını sıvazladı. Kâfir Mahmut, "Her ikisi de dolap çeviriyor. İçlerinden biri, çevirdiği dolaba düşecek ama hangisi?" diye düşünürken, 'Anladın değil mi,' dercesine Şinasi'ye bakıp, gülümsedi.

"Sağ ol, Allah razı olsun," diye mırıldandı Kumru.

Serdar Bey, Kumru'nun gidişinden az sonra, kuşkularını, nefsinin harlanan küreğiyle bir kenara itti; güvendiği adamı ve sır ortağı Şinasi'yi alıp evin arka bahçesine geçti.

"Atımı eyerle getir," dedi. "Benim hemen Kozlu'daki evime gitmem lazım. Ben gittikten az sonra, atına bin, yanına da yedek bir at al, Kumru'yu bindir, Kozlu'ya, doğruca eve getir."

"Ev boş değil beyim, Yunus'la Havva var."

"Ben onlara ocak çavuşlarının geleceğini söyler, bir geceliğine başka yere gönderirim. Dürdane, benim nereye gittiğimi sorarsa Safranbolu'da iş görüşmesine gittiğimi söylersin. Fazla gecikme."

"Tamam, sen merak etme beyim. Ben karıyı hemen alır, yola koyulurum."

Serdar Bey, duyumsal, netameli düşüncelerle hazırlığını yaptı. Kendi içine doğru çekildi. Sırrına eremediği şeyleri, göremediği şeylerin gözleriyle aramaya koyuldu. Her güzel ve çekici kadının, içinde bir orospulaşma eğilimi olduğunu ve bu eğilimin o kadını daha da güzelleştirdiğini düşündü. Heybesine, Kumru'ya hediye etmek için keçi kılından bir çift çorapla, deliklerine kemikten yapılmış, balık gözü halkaların geçirildiği, gümüş kakmalı bir kemer koydu. Kemeri, Ereğli'deki dostu Maria için almıştı. Sesini renge, rengini sese dönüştüren, gizemli hayaller içinde,

hayatının en güzel gecesini geçirmek için atına atladı. Artık dağlarda, ormanlarda ona pusu kuracak, kurşun sıkacak düşmanları da kalmamıştı. Kâfir Mahmut'u yanına alarak yola koyuldu. Kozlu'ya kadar hiç konuşmadı. Konuşulacak bir adam da değildi Kâfir. Yaratıcıya ve Yaratıcı'nın kurallarına ters bir adamdı ve üstelik zıkkım yutmuş gibi de öksürüyordu. Onun için, atının üzerinde, Kumru'yla tek başına olmanın, afallamanın, bocalamanın, yanmanın, ballanmanın, sahip olmanın güzelliğini hayal edip durdu.

Eve gelir gelmez, Yunus'la karısı Havva'yı bir geceliğine Zekeriyagile gönderdi. Kâfir Mahmut'a, kalacağı odayı temizletti. Ocağa odun attırdı. Pencereden, Kel Murtaza'nın evinin pencerelerini süzdü. Madenciler için fahişe çalıştıran ve kazandığı paraları faize veren, kasalarda istif eden bu adamın evini, Kâfir Mahmut'la Şinasi'ye soydurmayı düşündü. İstanbul'dan ve Trabzon'dan getirilen fahişeleri merak etti. Kozlu ve Üzülmez'de, maden ocaklarına yakın yerlerde, birer ev ayarlayıp güvenilir, ağzı sağlam bir adam aracılığıyla fahişe çalıştırmayı aklından geçirdi. Kumru artık demirbaş metresiydi. Onu en kısa zamanda, Zonguldak'tan alıp Kozlu'ya yerleştirmek gerekiyordu. Maden, Kumru'nun kocasını ve oğlunu yemişti. Oğlu Neşat için yapamayacağı hiçbir şey yoktu. Pencerenin önünden çekildi, ocağın kenarında oturup çıtır çıtır konuşan ateşi seyretmeye başladı.

Şinasi, Serdar Bey'in zaptiyeden satın aldığı, karnı beyaz, donu sisli bir talim atına binmişti. Kumru'nun altında, yelesi dimdik, perçem şeklinde alnına kadar uzayan, kula donlu bir koşum atı vardı. Yolu yarı ettiklerinde yağmura yakalandılar. Akşam karanlığını şimşeklerle parçalayan yağmur, Kumru'nun kurduğu hayalleri de parçaladı. Atın sağrısından tüten ter kokusu, oğlu Neşat'ı anımsattı. Hiçlik duygusu sarmıştı tüm benliğini. Kocasını, oğlunu ve anasını toprağa vermişti. Azrail, Neşat'ın peşindeydi. Kil, kan ve gül kokuyordu karanlık. Anasının vuruluş ânını tahmin etmeye, kafasında canlandırmaya çalıştı. Kendisini yönlendiren gizli bir gücün varlığına biraz daha inandı. Serdar Bey'in niyeti artık belli olmuş, içindeki gizli güç, bu niyeti tüm yönleriyle açığa çıkarmıştı. Çarşaf gibi iniyordu yağmur. Giysileri etine yapışmıştı. Karartı halinde, birkaç madenci gelip geçti. Madencilerin köye dönüş günü

olduğunu anımsadı birden. Neşat, üç beş gün sabredememiş, göçük ve cin korkusunun kurbanı olmuştu.

"Serdar Bey'in beni bu akşam beklediği yer maden idaresi mi?"

"Maden idaresine yarın sabah gidersiniz," dedi Şinasi. "Bu akşam senin bir evde kalman lazım."

"Kimin evinde?"

"Serdar Beyin ocağında çavuşluk yapan Yunus'un evinde. Merak etme, rahat edersin. Misafirperver bir hanımı var. Onun da bir oğlu öldü madende. Dertleşirsiniz."

"Serdar Bey şimdi Kozlu'da mı?"

Kadının şiddetli yağmur altında bu tip sorular sormasından pirelendi Şinasi.

"Bilmem," diye kesip attı. "Kozlu'ya vardığımızda belli olur nerde olduğu."

Küme küme gelip geçen madencilerin tanımaması için yüzünü çarşafla kapattı. Geçenlerin içinde kayınları Yusuf'la Mikâil de vardı. Köpek seslerini duyunca çevresine bakındı. Yağmurun hızı kesilmişti. İleride, pencerelerde gülümseyen kandil ışıklarına baktı heyecanla. Keçi ve koyun sürüsünün bulunduğu bir ağılın önünden geçip kömür, gübre ve balık kokusunun ağırlaştırdığı koyu bir karanlığa girdiler. Alt katı ahır olarak kullanılan, eski ahşap bir evin arkasından geçtiler. Denize giden yılankavi patikanın kıyısında, yükselen, iki katlı bir evin önünde durdu Şinasi.

"Atından in, geldik."

Çarıklı ayağını üzengiye basıp usulca indi Kumru. Evin alt katı ahırdı. Kapıyı güçlükle açtı Şinasi. Atları içeri alırken:

"Sen şu merdivenden yukarı çık," dedi.

Üst kata çıkan tahta merdivene doğru yürüdü Kumru. Tam bu sırada, üst katın kapısı açıldı. Serdar Bey göründü. Merdivenin başında durup yukarı bakan Kumru'yu süzdü tepeden. Harlanmış, sabırsız bir sevinçle:

"Geldiniz mi?" dedi. "Geç kaldınız, yağmura yakalandınız. Bekleme Kumru, yukarı çık. Şinasi sen de atları bağla, Celaleddin'e

git. Sabahleyin gel."

"Tamam beyim," diye cılız bir ses çıktı ahırdan.

Kumru, doğasını bilmediği güçlü bir korku ve heyecanla, usul usul çıktı merdivenleri. Serdar Bey içeri girdi. Duvarı taş bir kolonla ikiye bölen ocağa gitti, kalın odunlar attı ateşe. Kumru, köşede yanan kandile bakarak, çarıklarını çıkarıp, içeri girince teslim olduğu, yenildiği hissine kapıldı. Odun dumanı, tuluk peyniri, külde pişmiş patates ve cücüklenmiş soğan kokuyordu salon. Duvarlar ve zemin, kilimlerle kaplanmıştı. Ocağın hemen kıyısında bir döşek, döşeğin yanında ise bir yer sofrası seriliydi. Kandile yakın bir yerde, yan yana iki tüfek asılıydı. Serdar Bey hemen kapıyı kapayıp arkadan sürgüledi.

"Ocağa yaklaş, ıslanmışsın," dedi.

Anasının, dibe vuran çığlıklarını tepeleyerek ürkek adımlarla ocağa yaklaştı Kumru. Yörenin en güzel kadınına egemen olmanın sevincini, coşkusunu yaşıyordu Serdar Bey. Çarşafın vucuda yapışmış olmasını, Allah'ın bir iyiliği ve kolaylığı olarak yorumladı. Çarşafın altında, gizlenmiş ciddi bir aletin olmadığı apaçık ortadaydı.

"Korkma, evde ikimizden başka kimse yok. Sen artık benimsin. Seni kendime hizmetçi tutarım. Oğlun Neşat'ı da yarın sabah zaptiye nezaretinden kurtarırım. Bundan sonra benim ocağımda çalışır. Yer altına sokmam Neşat'ı. Yer üstünde, kömür harmanında çalıştırırım. İyi de yevmiye veririm. Çok çalıştırmam. Yan gelir yatar, semirir, balabanlaşır." Sustu, ocağın kıyısında, alev şavkında dimdik duran kadını hayran hayran süzdü. Kalktı, maden ocağı için Beykoz'daki ispermeçet mumu fabrikasından getirttiği mumların balya balya istif edildiği yan odaya girdi. Heybeden hediyeleri çıkardı. "Al, bunları senin için getirdim. Yadigârım olsun."

"Kalsın, istemem," diye mırıldandı, çoraplara ve kemere bakarken.

Kadının, sesindeki keskin ışıltıdan dolayı ısrar etmedi. "Neyse, giderken götürürsün," diyerek ocağın kenarına koydu. "Adamlarıma, Zehra'yı vurmamalarını söyledim. Zehra'nın bir suçu yoktu. Gel gör ki Zehra kurşun sıktı. Ben orda değildim. Orda olsaydım kurtarırdım Zehra'yı. Benim vicdanım kadın vurmayı kabul etmez."

Döşeğe uzandı, sol böğrünün üzerine dönerek seyreylemeye devam etti kadını. "Hadi çıkar çarşafını, soyun."

Biricik sıkıntısı, çarşafın altında bir tehlikenin olup olmadığına dairdi. Hayalin sınırlarını aşan, tehlikeli bir zekâya sahip olduğuna inanıyordu Kumru'nun. Onun için temkinli davranmak zorunda hissediyordu kendini. Tedirgin, çipil bakışları, kadının, geliş nedenini kendi özünden bile gizleyen ve fener balığı gibi ışıldayan gözleriyle elleri arasında mekik dokuyup duruyordu. Kadın susuyor, alevlerin sivri uçlarını izliyordu kıpırdamadan.

İtina ile beslediği, güdüleşmiş, iç zorbalığını sesine yansıtmadan, yapay bir sahihlikle, "Sen artık benimsin," diye sürdürdü. "Koklatmam seni kimseye. Fukaralıktan, rezillikten de kurtulursun. Karım Dürdane'yi bir seversem seni on severim. Sultanlar sarayını altüst etseler, senin kadar güzel bir kadın bulamazlar. Hadi soyun usul usul."

"Ben namuslu bir kadınım, soyunmam. Beni buraya bunun için mi çağırdın?"

Kadının derinden gelen, yalın çıkışı, şaşırtmadı Serdar'ı. Bu görkemli güzelliğin özünde bir koyun ruhunu barındırdığına inanmak istiyordu. Sesteki yılansı tılsım, olsa olsa, erkeklik ateşini azdıran nazın bir kılıfı olabilirdi.

"Sen benim namusumsun," diye mırıldandı yeniden, zoraki bir incelikle. "Ben eğer Serdar Bey'sem, bu güzelliği kimseye kaptırmam. Sana yan gözle bakanın da ocağını söndürürüm."

Anasının ve oğlu Hızır'ın katili de olsa bu sahiplenme ve koruma isteği, bu kör ısrar, hoşuna gitti Kumru'nun. Yaşam, fermansız, aç kurtların sofrasına dönüşmüştü. Her insan bu sofrada lokmalaşmış, korunma şansını yitirmişti.

Kanı cinnete yönelmiş, büyülenmiş, ışıklanmıştı Serdar Bey'in. Kadının kendi ayaklarıyla geldiğine, nazlandığına, kendini pahalıya satmak istediğine inanmış görünüyordu. Uzandığı döşekten yekinip ayağa kalktı. Kandili söndürdü. Kadının niyetini sınamak için duvara astığı tüfeklerin boş olmasına ve evde ne kadar delici, kesici, vurucu alet varsa hepsinin zulalanmasına rağmen, kandilin sönüşü, güvenlik endişesini harlandırdı. Kandili yeniden yakmak

istedi. Alevlerin karanlığı parçalayışından ve kadını gizemli bir âleme taşıyışından hoşlandı.

"Utanırsın diye söndürdüm. Korkma, serbestçe soyun."

Ruhunu altüst eden cinsel cinnet, sesini kendi özünden koparmış, karıncalı, iğreti, anlamsız bir bıdırtıya dönüştürmüştü. Yürek feryadıyla, yavaş yavaş kadına doğru yaklaştı. Tüm dikkatini, en tehlikeli organlarda, alev aydınlığında zaman zaman belirip kaybolan ellerde yoğunlaştırmıştı.

"Sen artık benim helalımsın. Sana dokunan elleri kırarım."

Sağ elinin parmak uçlarıyla kadının ter ve kil kokan, uzun saçlarına dokundu. Çılgınlık ve envai çeşit karar anaforuna dönüştü kadının dünyası; hafif çeker gibi yaptı kafasını. Zehra'nın şiddetli karşı koyuşundan farklıydı bu. Kadını yola getirebileceğine olan umudu arttı.

"Malım mülküm feda sana, artık bundan sonra çocukların da gün görür. Benimsin. Yedirmem seni kimseye. Kaç yıldır gözüm sendeydi." Kumru'nun susmasından cesaret alarak elini omuzuna koydu. "Yorulmuşsun, seni ben de soyarım, deprenme."

"Çek elini," diye sesini yükseltti Kumru.

Elini çekti, Serdar Bey. Ses haşin değildi. Biraz daha yaklaştı, kadının demlenmesi için bekledi. Haşin sesin, haşin sesten hoşlanacağını düşündü.

"Allah seni bana yazdı. Kendi ayağınla geldin. Altıma yatıracam seni. Bana zorluk çıkarma, yuvanı dağıtırım. Neşat'ı sürerim, yedi kat yer altına. Cesedini alırsın ordan."

Gırtlağına kadar öfkeyle dolmuştu Kumru. Birbirlerini yiyen, doğuran, uğuldayan, büyüyen çelişkilerin mengenesindeydi. Bu işin bir an önce bitmesi gerekiyordu. Yüreği büyüyor, içine sığmıyor, toplu iğne başı kadar küçülüyor, nefes alamıyordu. Teslim olmadan bu iş bitmeyecekti.

"Akıllı ol Kumru. Sen benimsin. Kader bana yazmış seni."

Kadını tahrik etmek için soyunmayı akıl etti. Fesini, kazağını, gömleğini çıkardı. Kadının arkasına geçip elleriyle üzerini aradı; kendi elbiselerini yavaş yavaş çıkardı, döşeğin üzerine attı. Kumru

o anda nasıl bir yol izleyeceğine karar verdi. Beyin soyunuş durumunu anlamak için döşeğin üzerine atılan her elbiseyi inceden inceye süzdü. Serdar Bey, anadan üryan bir hal alınca elini kadının omuzuna attı. Kadının kıpırdamamasına sevindi. Saçlarını kokladı, hırsla sarıldı arkadan. Kollarını göğüslerden kadının beline kaydırdı. Kumru'nun kıpırdamamasına afallamıştı. Kollarını gevşetti. Vahşi bir arzuyla, kadının çarşafını çıkardı. Üst tarafını bir anda soydu. Arkadan göğüslerini kavradı yeniden. Zevkle karışık, efsunlanmış harlı bir nefret duygusu sardı bünyesini kadının.

"Senin anandan başka hiçbir kahpe direnmedi bana," diye mırıldandı isterik bir sesle. Ensesine öpücükler kondurmaya başladı. "Artık benim kahpemsin." Hızla çevirdi, önden kucakladı ve beklemeden sırtüstü döşeğe devirip altına aldı. Tüm değerlerinin yıkıldığını, sıcak bir kan gölüne daldığını sandı Kumru. Serdar Bey'in öpüşlerine engel çıkarmadan:

"Uçkurumu çözmem lazım," diye fısıldadı. Uçkurunu çözmeden, elini apışarasına doğru daldırdı. Karanlık, o an, ateş alazından koptu. Kopuşun gerçekleştiği çizgide, Cenneti koruyan Kerubiler'in kahredici özü, Dönen Kılıçların Kıvılcımı, tüm hışmıyla parladı. Sağ bacağa ince bir bezle bağlanan, deri kılıf içindeki hançer, yılan gibi çıktı, gücünü ve dikkatini tek noktada toplayarak inanılmaz bir kin ve hamleyle Serdar Bey'in iki küreğinin arasına saplandı. Ve kadın, hırlarcasına:

"Geber!" diye hançeri bastırıp çevirdi. Gözler, yuvalarından uğradı; adam, ağzını sonuna kadar açıp bağırdı acı acı. Kumru, hançeri çıkardı, adamı üzerinden, yan tarafa, ocağa doğru devirdi. Kanlanan döşeğe sırtüstü yatırdı. İniltileri dinlerken sert bir baş hareketiyle, saçlarını arkaya savurdu, dizlerinin üzerinde dimdik durdu, hiçbir şey olmamış gibi, ipeksi, sakin bir sesle:

"İlk hançerimi oğlum Hızır için vurdum," dedi. "Onu ocağa sen gönderdin. Azrail'i sensin. Aha bunu da anam için vuracam."

Bekledi. Gücünü, kanlı döşeğe gömülen dizlerinden alarak iyice dikeldi. Havaya kaldırdı hançerini. Beyin ağzından taşan kana baktı.

"Bu anamın hançeridir. Göğsünde taşıdı, seneler boyu. Kullanmadı. Bu yıl bana verdi. 'Al bunu, Serdar'dan koru kendini,' dedi. 'Benim ırzıma geçti, senin ırzına da geçer,' dedi. Anamın sözünü tuttum. Yerin cehennemdir senin. Geber!"

Kan ışıltısıyla deliren hançer, beyin kalbine indi. Kabzasını bıraktı. Elini döşeğe sildi, ayağa kalktı. Binlerce gözün çoğaltıp aydınlattığı vahşi bir yüzle, sakinleşen kanı, duvardaki tüfekleri ve ateşi süzdü. Anasının, cami duvarı dibinde upuzun yatan ölüsü canlandı, ayağa kalktı, odun alevlerine girdi, alevleşerek kayboldu. Eğildi, hırıltı, titreyiş ve acı karmaşasından hançerini çıkardı. Duvardaki tüfekleri aldı, döşekteki kana bastırdı, ocağın yanındaki hediyelerle birlikte, alevlere attı . Yağmura karışan sesleri dinledi. Alelacele giyindi. Çarıklarını geçirdi ayaklarına. Hançerini, sağ bacağındaki kılıfa soktu. Arkasına bakmadan dışarı çıktı.

Yağmura ve karanlığa teslim olmuştu yaşam. Merdivenleri hızla indi. Zaptiyeye sığınmaktan başka bir çaresinin olmadığını düşündü. Zaptiye, Bayram'a yaptığının aynısını yapacak, tutuklayıp Sinop Kalesi'ne hapsedecekti onu. Çocuklarına bakacak kimse olmadığı için, mecbur kalıp onları da analarının yanına verecekti.

Evlerin arasından geçip bir su çukurunun kıyısında durdu. Eğildi, elinin kanını yıkadı. Çocukları Anşa ile Cemal'i anımsadı. Bu iki çocuğu evde yapayalnız bırakamazdı. Önce eve gitmeliydi. Zaptiye nasıl olsa eve gelecek, kendisini çocuklarla birlikte alıp Sinop kalesine götürecekti. Ayağa kalktı, yönünü Zonguldak'a giden yola çevirdi. Yağmurun ilk defa böylesine şifalı yağdığını, insanları kandan, gözyaşından ılık ılık arındırdığını düşündü. Her şeyi kabul edebilecek bir duruma geldiğini fark etti. Önce gökyüzüne, sonra çamur ve kömür kokan yere baktı. "Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi," diye iç geçirdi. Yağmurun altında kar aydınlığı gibi ışıyan Zonguldak yoluna girdi. Karanlık, soluğunu yavaş yavaş tüketiyor, şeyler ilk kez farkına varıyorlardı şeyleşmelerinin. Kararını değiştirdi birden. Durdu, göllenmiş yağmur sularına baktı. Bilinç sınırının silindiği yerde parlayan bir çift gözle karşılaştı . Zaptiyeye değil de çocuklarını alıp bir ormana, bir karınca bereketine, Yakup'un sıcaklığına sığınmayı akıl etti.

IŞIK VE REKABET

Günahsızların ölümü,
ölüm korkusunu zayıflattı.

Işık, ilkin özüne döndü; parçalandı, yayıldı, parçalarına kavuştu. Civciv, tüylendi; dikelmiş, kınalı aklıyla, denize derinlik üfleyen ışığı ve sisi dinledi. Çiçek tozu ve yaban balı kokusu sardı toprağı. Dişbudak sürgününün içini boşaltıp dışına çıkan, kın kanatlı, dalkurutan böceği, toprağa düştü. Ağzı renklendi açlığın. Yer kabuğunu delip yer üstüne çıkan köstebeğin kafasına yöneldi yılanın dikkati. Katır, sırtındaki kömür yüküyle yılanı geçti. Yılan, kayalıklara aktı. Kumrular terk etti kayalıkları. Kumru, yakalandı.

Yıllar, yılları kovaladı; kovalayıştan yıllar doğdu. Top seslerinin Balkanlardan söküp attığı mülteci yığınları, hayatı kararttı. Işık, havzada duygu tutulmasına girdi; yolları tekerleklerine saran mülteci kağnılarından, toz bulutlarından denize doğru çekildi, renklerini yitirdi. Havzanın, devlete ait iaşe ve kömür gemileri, muhacir taşıma işine yoğun bir şekilde girince mülteci yığınları, büyük balıklardan kıyılara kaçıveren uskumru corumu gibi üst üste yığıldı. Havza, kendini istila eden gerçekliğin anlamını ve özünü, kendi özüne indirgeyince çocuk mezarları ve deliler çoğaldı. Beş bin muhaciri ilk planda, Bartın üzerinden dağları aşırarak Ankara'ya götürme işi, kömür üretimini durma noktasına getirdi. Kömür, iaşe ve maden sütunu taşıyan arabalar, atlar, katırlar, kiracılar, küfeciler, Abhaz ve Pomak ağıtlarının eşliğinde yollara koyuldular. Kendi sürgün yıllarını anımsayan yaşlı Macar Bela, temeldeki sarsıntıları anlamak için arınma ve kefaret duygusuyla, muhacirleri

Ankara'ya götürme işini üstlenen Bartınlı nakliyecilere katıldı. Muhacir kafileleriyle birlikte yürürken gördüğü her şeyi, hayalinin bir nesnesi olarak algılamaya başlayınca düştü ve kalkamadı; kağnıya bindirildi; ağır ve emin ilerleyişlerin bağrından, çılgın sıçrayışların doğacağını, insanlığın kaderinin değişeceğini hayal etmeye ve iç konuşmasını, geçmişte ve gelecekte karşılığı olmayan sözcüklerle yapmaya başladı. Turna katarlarının, gurup kızıllığından çıktığı; kağnıların, dağlara ve dağları saran bozlak derinliğine doğru inişe geçtikleri bir akşam vakti öldü. Ölüsü, indirildi kağnıdan; yalnızlığını, yeşillenmiş, yüzyıllık taş kurnasından ince ince akıtan bir dağ çeşmesinin karşısına, bir aluç ağacının dibine gömüldü.

Mülteci istilası, yerini arayış ve yoğunlaşma yıllarına bıraktı. Numaralanmaya başlandı maden ocakları. Birden otuza kadar numaralanan Kozlu ocaklarını sıtma salgını sardı. Denizin üstünde, deniz şakayığı gibi gülümseyen şafak bulutu, varlık nedenlerinden kopmuş saydam hayaletler halinde parçalandı. Karamanyan şirketinin Avusturyalı Mühendisi, Kozlu'da, derinliği yüz elli metreyi bulan bir kuyu açınca rekabet kızıştı. Karamahmutzadelerden Halil Paşa, Çamlı madenine ilk kez elektiriği getirdi. Gece yaratıkları, kırk gün kırk gece, hayretle izlediler ışığı. Guirgu şirketi, iki kule arasında ilk teleferik hattını, taşımacılık hizmetine sokunca gözler havaya çevrildi. Sarıcazadelerden, on yedi ocağın sahibi Ragıp Paşa, Kardeniz'in altında uyuyan kömür yataklarına ulaşmak için yirmi metre derine indi; inmekle kalmadı, sahip olduğu on yedi ocakla oğullarına ait ocakların kömürlerini yıkamak için Kozlu'da bir lavar kurdu.

Madenci Murat Şahan'a ait ocağın kömür bacası gaz baskınına uğrayınca altı amele boğularak can verdi. Ve poyraz, yıldız ve karayel, madencileri, geceleyin barınaklarından söküp çulları, yorganlarıyla birlikte ocaklara attı. Kömürü dik yerlerden indirmek için kurulan çift raylı varageller ile ocaklardan iskelelere giden demir yollarını kar kapattı. Yalnızlığını kurnasından akıtan dağ çeşmesi dondu. Tipinin, sürüler halinde kırdığı serçelerden bir tanesi, buharla çalışan asansöre sığınınca kendini yerin dibinde, makine dairesinde buldu.

Tabakaların tarihini saptamak için, havzadaki her madene girip fosiller toplayan, Giurgiu şirketinin başmühendisi G. Ralli, çocuk ölüleriyle dolu rüyalar görmeye başlayınca kara haber sökün etti. Karamanyan Kumpanyası'nın 280 numaralı kuyusundan, grizunun yakıp tanınmaz hale getirdiği beş çocuk çıkarıldı. Çocuklar, birer ay aralıklarla, acılar içinde kıvrana kıvrana öldüler. 1895'in 25 Ocak'ında, beş çocuktan en son ölen on iki yaşındaki Ömer'in dedesi Molla Salih, Bartın'ın Arfunda divanında, alnını, torununun taze mezar toprağına dayayarak, "Günahsızların ölümü, ölüm korkusunu zayıflattı," diye mırıldandı.

Asalak otları sardı meyve ağaçlarının gövdelerini. Üvezler, çekirgeler, kara sinekler çoğaldı. Kuzeyden yağmur ve bıldırcın getiren yağar yeli, ağaçları sırım gibi saran elmaları döktü. Katırın kuyruğunun altından geçirilip semere bağlanan tintin bağı kopunca semer, üzerindeki kömür yüküyle birlikte düştü; duyumlarını, kirpik hareketleriyle ve dudaklarında donup kalan, sese dönüşemeyen duygularla ayan etmek isteyen katır, iki dağ karanlığının çatağındaki ışığa baktı; ferahladı.

Kasım 2006

Muzaffer Oruçoğlu'nun dört ciltlik roman dizisi *Grizu*, Türkiye'de kömür madenleri odağında işçi sınıfının gelişimini her bir ciltte ayrı bir tarihsel döneme odaklanarak ele alıyor. Yazarın başyapıtı olarak görebileceğimiz bu eseri bir çeşit belgesel roman olarak okumak da mümkün. Fakat Oruçoğlu *Grizu*'da da esrarlı, delişmen, taptaze roman dilinden ödün vermiyor.

Grizu, müthiş ayrıntılı saha anlatımına, madencilikle ilgili yakından gözlemlerle beslenen gerçekçiliğine, romanın arka planında her biri yakın dönem Türkiye tarihini şekillendirmiş büyük tarihsel olayları ele almasına rağmen özenli dili, etkileyici karakter çizimleriyle okura bir roman, hem de büyük bir roman olduğunu her satırda hatırlatıyor.

Oruçoğlu çok az çiğnenmiş bir patikaya saparak yazdığı bu "işçi sınıfı romanı"yla çileli madenkeşlerden, grizu yanığı işçi ve katır bedenlerinden, zorla çalıştırılan Batı Karadeniz köylüsünden, akıl almaz çalışma koşullarından, sermayeyle kolluk güçlerinin iç içe geçmiş eza uygulamalarından söz açarken işçi sınıfından aldığı emaneti okura "roman" görünümüyle sunuyor. Üstelik bunu yerel söyleyişleri, mesleki jargon ve terminolojiyi güçlü birer roman malzemesine dönüştürerek yapıyor.

9. Abdullah Baştürk Roman Ödülü'ne layık görülen *Grizu*, edebiyatımızın yüz aklarından biri olarak beliriyor. Her dönemde işçi sınıfına reva görülen uygulamaları ve işçi sınıfının verdiği/vereceği cevabı da hatırlatarak.

ROMAN GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ YENİ BASKI

Muzaffer Oruçoğlu • GRİZU 2

ISBN: 978-975-344-769-0

www.belgeyayinlari.com.tr

35 TL

belge yayınları